

MAGYAR NÉPMESEKATALÓGUS

MAGYAR
NÉPMESEKATALÓGUS

**MAGYAR
NÉPMESEKATALÓGUS**

2

**A MAGYAR TÜNDÉRMESÉK TÍPUSAI
(AaTh 300-749)**

**Összeállította és a bevezetőt írta:
DÖMÖTÖR ÁKOS**

Kiadja a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NÉPRAJZI KUTATÓ CSOPORTJA

A kiadvány a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása” c.
kutatási főirányhoz kapcsolódóan készült.
Témafelelős: KRIZA ILDIKÓ

Rövidítése: MNK 2
Accepted abbreviation: MNK 2
Szerkesztőség: MTA Néprajzi Kutató Csoport
1250 Budapest Pf. 29.
ISBN száma: 963 7762 35 3
Ö.sz. 963 7761 57 8

Felelős kiadó: MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatója

Hozott anyagból sokszorosítva

8818471 MTA Sokszorosító, Budapest. F. v.: dr. Héczey Lászlóné

MAGYAR
NÉPMESEKATALÓGUS

2

Szerkesztő: KOVÁCS ÁGNES

DR. KURT RANKE professzor
emlékének

MTA NÉPRAJZI KUTATÓ CSOPORT
1988
B u d a p e s t

Lektorálta:

NAGY ILONA

A borítón **Vajda János: Törzsök Jankó vagy a három erős ember**
/Budapest, é.n. Révai Ny./ ponyvaillusztrációja szerepel.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	11
Dömötör Ákos: Tündérmesén innen és túl	11
Típusmutató	33
A magyar tündérmesék típuscsoportjai	41
A szörnyetegről szóló tündérmesék /AaTh 300-368C ^X /	43
Csodálatos feleség, férj vagy elvarázsolt testvér /AaTh 400-452A ^X /	181
Emberfeletti feladat /AaTh 460-485/	234
Természetfeletti segítőtárs /AaTh 500-559/	260
Mágikus tárgy /AaTh 560-621/	338
Bűvös képesség vagy tudás /AaTh 650A-677	370
Egyéb tündérmesék /AaTh 700-749/	390
Jegyzetek	415
Magyar nyomtatott mesegyűjtemények	417
Meseközlések folyóiratokban	426
A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára	432
A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára	434
Az ELTE Néprajzi Intézetének Folklór Archívuma /NIFA/	438
Magyar prédikációs gyűjtemények	439
Idézett magyar nyelvű Grimm-mesegyűjtemények	441
Irodalmi átdolgozások	442
Fordítások /magyar mesék idegen nyelven/	443
Külföldi mesegyűjtemények /párhuzamok/	445
Kézikönyvek	448
The Types of the Hungarian Tales of Magic	455

BEVEZETŐ

TÜNDÉRMESÉN INNEN ÉS TÚL

Tipológiai problémák és műfaji összefüggések

A tündérmese a magyar prózafolklór leggazdagabb műfaja. Típusai bonyolultan fonódnak össze egymással. Ezek a kombinációk, típusláncok rengeteg kivételt mutatnak. A cselekménytípusok kontaminációinak rendhagyó esetei közül sokszor igen nehéz kihámozni az elbeszélésfejlődés fő irányait mutató tendenciákat.

A tündérmesék rendszerezése: a népköltészeti elbeszéléskutatás kombinációs tanába való bevezetés. A meseváltozatok tipológiai rendszerezése sajátos formafeltárás, amely elveinek kialakításánál figyelembe veszi az összehasonlító monografikus történeti elemzések eredményeit.

A tündérmesék jelenlegi feldolgozása lényegében a finn földrajzi-történeti iskola korábbi eredményeire és módszereire nyúlik vissza¹, bár hazánkban a meserendszerezés analitikus módszertanának kialakításában és alkalmazásában Katona Lajosnak uttörő eredményei voltak már korábban². A mesei személyiségkutatás a műfaj fejlődésére vonatkozóan az affinitás fogalmának a megnevezésével többek közt a variáncsoportok, típusbokrok kialakulásának törvényszerűségeire hívta fel a figyelmet, és az elbeszéléstipológia elé számos új igényt állított³. Az egyszerű bibliográfiai felsorolások már nem feleltek meg a korszerűsödő elvárásoknak, hiszen az elbeszélésfejlődés fő tendenciáit kell meghatározni a mese szociális és művészi jelenségében, szóragoztató formájában.

A folklórkutatás különféle irányainak egyik szerény segédeszközében, a mesekatalógusban általában fokozatos módszertani fejlődést lehet megfigyelni. Míg Honti János vázlatos típusmutatója⁴ csupán az 1928-ig nyomtatásban megjelent magyar mesegyűjtemények anyagát rendszerezte, addig Berze Nagy János hatalmas kétkötetes kézikönyvében⁵ az 1933-ig közzétett gyűjtemények, szórványos meseközlések mellett számos kéziratot szövegvariánst bevont az elemzésbe, nem beszélve arról, hogy összehasonlító jegyzetei a mai igényes kutatóknak is sokatmondóak és útbaigazítóak. A mesekatalógus tehát elindult egy olyan módszertani fejlődésben, amelyben nem csupán a

történeti mesemonográfiák megírásához nyújt alapot, hanem a népi elbeszélések valóságfelfogásának sokoldalú elemzéséhez, a narratív információk dinamikájának, bonyolult, történelmileg változó fejlődéstendenciáinak meghatározásához próbál eszközül szolgálni. Mivel a népmese műfaja fontos művelődéstörténeti forrás, átdolgozásainak, redakcióinak, motívumainak jelleg- és hangsúlyváltásaihoz, időszerűséget tükröző színezeteinek megvilágításához szükséges az új történeti tények feltárása. Míg az előző típuskatalógusok főleg és majdnem kizáróan csupán a 19-20. századi mese-feljegyzéseket vették számba, addig a történeti folklorisztika mind a múlt, mind a jövő irányában kiterjeszti anyaggyűjtését. A 17-18. századi gazdag keresztyénprédikációirodalom a mesék korábbi előfordulását bizonyítja, az ötvenes-hatvanas évek meseparádiái, az 1960-1980 közötti évtizedek nyomtatott mesei képforrásai pedig a népi műfaj városi viccé alakulását rajzolják meg és szemléltetik. A mesék jövőbeli forrásbázisának bővítése lehetőséget ad az emberi valóságfelfogás különböző fejlődéstörténeti részleteinek megvilágítására. A mesében megnyilvánuló fokozatosan változó valóságviszonyok egyik megközelítését jelenti a mesei típuskutatás, amely a cselekménykomplexumok halmazait egzakt módon jelöli, és a cselekményhalmazok elbeszélésbiológiai törvényszerűségeit is megmutatja.

A magyar tündérmesék jelenlegi áttekintése az 1971-ig megjelent hazai szövegváltozatokat dolgozza föl rendszeresen a tipológiai elemzésben egyes kéziratos népköltészeti anyagok tárgyalása mellett. Ezek a népmesék a magyar nyelvterületről származnak, tehát egyúttal tükrözik a magyarság kulturális-népköltészeti kapcsolatait a szomszéd népekkel (az osztrákokkal, nyugati és keleti szláv népekkel, a délszlávokkal, valamint a románokkal). Bizonyos esetekben a rendszeresség igénye nélkül megemlítettem olyan szövegváltozatokat is, amelyek 1971 után láttak nyomtatásban napvilágot, hogy kiegészítsem a Magyar Népmesekatalógus anyagát.

A tündérmesék jelenlegi rendszerezése az önmagában álló cselekménytípust képviselő változatoktól halad a bonyolult típuskombinációkig, típusláncokig. A tündérmese-katalógus tipologizálja a kombinációk eseteit, és ezeken belül különféle variáncsoportokat állapít meg. Mindebből a tárgyalási módból nem szabad azt a következtetést levonni, hogy az elbeszélésfejlődés útja az egyszerű képződményektől a bonyolult típusláncokig tart csupán. A változatok után zárójelben közölt adatok (feljegyzés helye és ideje) segít a konkrét fejlődéshelyzet megállapításában.

Eltételezve néhány 17-18. századi mesenyomtól, a magyar prózafolklor legnagyobb része, így a feljegyzett népmesék főleg a 19. századból származnak⁶. Ez a helyzet pedig onnan ered, hogy a népköltészeti gyűjtés főleg az 1800-as évek közepe táján indult el. Tulajdonképpen a 19-20. századi, sokszor nem éppen egészen hiteles feljegyzésekből kell kikövetkeztetni a népmese normálformáját és elbeszélésbiológiájának fejlődéstörvényszerűségeit.

Különféle hatások a tündérmesékben

Ha a népmese sorsának alakulásában a főbb állomásokat próbáljuk megállapítani, nagy vonalakban szét kell választani a szóhagyományban természetesen összeolvadó narratív rétegeket. **A magyar prózafolklor legkorábbi feljegyzett előzményei a hazai keresztyén prédikációirodalomban találhatóak meg.** A folyamatos népköltészeti gyűjtés előtti évszázadok egyes néphagyományai a keresztyén egyház szellemi tevékenységének kézírásos vagy nyomtatott emlékei segítségével részben és nem minden nehézség nélkül rekonstruálhatók.

A 19. század kezdetétől fogva a népmesei szóhagyományban egyre nagyobb szerepet kapott a folklor hordozói közt érvényesülő közvetlen kulturális kölcsönhatás. A magyar földművelő nép fiai az Osztrák Monarchia katonaságában eltöltött lassan múló évtizedek alatt nagyon sok mesét tanultak és terjesztettek el. A közös katonáskodás egységesítette a magyarság és a különféle nemzetiségek elbeszéléskultúráját. A monarchiabeli katonáskodás mint műveltségi tényező meggyorsította az etnikai vonások, regionális motívumok és ökotípusok (különböző helyi feltételek között kialakult táji cselekménytípusok) áramlását. Ugyanakkor mesekincsünk interetnikai kapcsolatait alapozta meg a földművelő magyarság együttélése a szomszéd népekkel. Számos izgalmas és termékenyítő hatás játszódtott le ilyen módon. A magyar mesekincs sámánisztikus elemei például eljutottak a Balkánra, és a boszniai-hercegovinai prózafolklorban összekapcsolódtak a görög mitológia egyes elemeivel⁷. Az Asygarib-mesenovella viszont a Balkánról került föl hozzánk, hogy Zádor és Ágota 123 strófás, 496 soros verses mondájában őrződjön meg az alföldi folklorban⁸.

A 19. század folyamán a magyar mesekincset jelentős mértékben befolyásolta a ponyvairodalom. A ponyvák olcsó füzetekhez a parasztság viszonylag könnyen hozzájutott, hiszen ezeket főleg vásárok alkalmával terjesztették. A ponyvairodalmi hatás az egyházi igehirdetés mellett egyre erősebben érvényesült a 19. század folyamán. Ettől kezdve a vallásos exemplum

és a profán tündérmesei téma fokozatosan elkülönült egymástól. A népmese azonban nem került sohasem ellentétbe a bibliai mitikus életélmény erkölcsi információjával. A derűs vágyelbeszélés az egyház által befolyásolt népiskolai művelődés hatására magába tudta olvasztani a keresztyén exemplumokból származó elemeket, és így a zord válósággrészesletet oldódta a különös motívumok időtlenségét tükröző világában⁹.

A ponyvairodalom hatása mellett a vándor színtársulatok, esetleges színlelőadások emléke itt-ott nyomom követhető. Balog József színtársulata a 19. század első felében a történeti Magyarország területén számos mesejátékot adott elő¹⁰. A nép körében már korábban ismert Árgirus-mese elterjesztésében nagy szerepe volt a Balog-féle színtársulatnak¹¹. A 19. századi vándorszínészek tevékenysége is hozzájárult ahhoz, hogy a Kárpát-medence népeinek elbeszéléskultúrájában egységesítő szellemi hatások érvényesüljenek. A keleti hősdalokból származó tradicionális sámánisztikus-mágikus motívumok a rendszeressé váló könyvkiadás és a kezdeti lépéseit tevő színészet révén terjedtek el a délkelet-európai térség hagyományvilágában, miközben az interetnikai érintkezések és találkozások is serkentették a kulturális javak cseréjének folyamatát a Kárpát-medence népeinek és etnikumainak elbeszéléskultúrájában.

A 18. század kezdetétől szórványosan, a 20. század elejétől folyamatosan jelentették meg mesekönyveiket az ifjuság számára a könyvkiadók. Így láttak nyomtatásban napvilágot a Grimm-mesék magyar fordításban 1861-től 1961-ig 83 különféle mesekiadványban 227 kiadásban¹². A két világháború közti korszakban megjelentek Andersen meséi Bíró Sándor¹³ és Hevesi Sándor¹⁴, ill. Bechstein meséi Dávid Margit fordításában¹⁵. Az Ezeregyéjszaka és Perrault meséinek folklórunkra gyakorolt hatása akár külön fejezetet érdemelne.

Mennyiben hatottak ezek a műmesék prózafolklórunkra, sajnos, erre egyelőre mikrofilológiai elemzések hiányában nem lehet biztosan válaszolni. Mindenesetre egyes Andersen-mesékről néhány hasznavehető feltevés elmondható. A **tűzszerszám** meséje hozzájárulhatott az Aladdin-típus (AaTh 561) ponyvai formájának módosításához, **Az utitárs** meséje pedig A szörny menyasszonya cselekménytípus (AaTh 507A) elterjedéséhez.

A tündérmesék és a népi műfajok

Míg a népmese számos szépirodalmi mű serkentője és éltető talaja volt, addig szorosan összekapcsolódott a folklór különféle műfajaival, sőt a

népélet szerves részeként ezernyi szállal kötődött teljes hagyományvilágához. Található olyan népdal, amely a népmesék táltoslovát említi¹⁶, vagy amelyből a letűnt múlt mesei világképe csillan elő¹⁷. A folklór műfajai közül azonban talán legerősebb a népmese mondákkal alkotott kapcsolata. A két műfaj összefonódása némely cselekménytípus esetében annyira erős, hogy mind Honti, mind Berze Nagy mondatípusokat is felvett mesekatalógusába. A tündérmesék jelenlegi rendszerezésében önálló típusszámok alatt jónéhány esetben mondák is szerepelnek, mert Aarne vagy Thompson bizonyos ilyen jellegű téma feltüntetését kiterjedt nemzetközi párhuzamok ismeretében jónak látta. A mesetípusok megjegyzés rovatában vagy az elbeszélésbiológiai áttekintésekben alkalmanként megemlékeztem a mondák népmesékbe szövődéséről.

A magyar népi elbeszéléskultúrában a mondák viselkedéstípusának három esetét figyelhettem meg. A mondai elbeszélés gyakran önállóan fordult elő, más mesei cselekménytípussal nem kapcsolódott össze. Ilyen esettel találkoztam az **elátkozott kastély** (AaTh 321^X) mondájában, amelyet Bibó Lajos népköltési ihletésű regényrészletéből idézek: "Tudok egy lakatlan házat. Azt mondják, kísértetek tanyáznak benne. Már két év óta üresen áll. Még megközelíteni sem meri senki. Hát én holnap megpróbálok szót érteni azokkal a kísértetekkel."¹⁸

Némelykor önállóan fordult elő a **kővé vált kenyér** (AaTh 368^X) mondája, amelynek holland¹⁹, német párhuzamai²⁰ és magyar változatai²¹ ismertek. Móricz Pál az Alföld rejtjelmeit idéző elbeszélésgyűjteményében meghatározott helyhez kötötte ezt a vándormondát: "A nagypéntek éjszakáján süttött kenyér Dorogon vált kővé a kemencében" - írta²². Utóbbi években a kővé vált kenyér mondáját a hazai délszlávok körében jegyezte fel Fehér Zoltán²³.

Még Ipolyi Arnold az Állatnyelv meséjéhez egy mondát (AaTh 671D^X) idézett fel, miszerint a gazda karácsony éjjelén hallja, hogy az állatok az ő haláláról szólnak. A szegény ember másnap meghal²⁴. Azóta a lengyel²⁵ és német mondaanyag²⁵ ismeretében megállapítható, hogy európai vándormondáról van szó ebben az esetben, amely a cselekménytípus önálló előfordulását képviseli.

Az önállóan előforduló mondai cselekménytípus szoros kapcsolatban állt az élő mesekincessel, és, ösztönözte a vágyelbeszélést a történeti-jelenkori alkalmazásra, időszerűsítésre. Ugyanakkor a mondamotívum rugalmasan különféle történelmi elemeket szívott magába, és ezzel lehetővé tette

önmagának a környezethez való alkalmazkodást. A Sárkányölő alakja²⁷ jellegzetes példa arra, hogy Szent György miként olvasztotta magába a **keresztelés** szerepét, és a sárkányharc-motívum Perszeusz görög legendájával hogyan kapcsolódott össze²⁸. A középkor vallásos hagyományaiban a sárkányölés durvának számító cselekedete finomodott azzal, hogy a jámbor életérzéssel bizonyos feszültségben lévő tett másokhoz módosult formában járult. A **Legenda aurea** említette Szent Mártát, aki imával és keresztvételével győzte le az emberevő sárkányt²⁹. Vagy gondolhatunk a közismert Margit-legendára. Donatus püspök szintén keresztelést győzte le a sárkányt Epirusz városában. Nyolc járomba fogott ökört alig tudta kivonszolni a hatalmas állatot az égetéshez, nehogy rontsa a levegőt³⁰. A sárkányölés motívuma még inkább finomodott, amikor Szent Domonkos látomásában sárkány képében jelent meg a kísértés³¹.

A Sárkányölő-monda hazai időszertezéséhez tartozott, hogy az egyik kállósejnéni változatban Báthori Gábor pusztította el a szörnyeteget Szent György módjára³². Figyelemre méltó a Sárkányölő-téma természetrajzában, hogy a tapolcai Király-kút forrásnévhez a lányrabló sárkány és a szabadító Szent György mondai történetét kapcsolták³³. Nem szabad elfelejtenünk arról az apró tényről sem, hogy a tapolcai magyarósi kápolnában található Szent Donátus képe³⁴. Alakja más helynévvel kapcsolatban élénkítette a Sárkányölő mondai elbeszélését a népi emlékezetben.

Az esetek másik nagy csoportjában a cselekménytípusok sajátos affinitása révén meghatározott mondák bizonyos mesékkel kapcsolódtak össze³⁵. A nyugaton jól ismert Micbán-monda (AaTh 762) erős vonzást mutatott az iránt a népmesetípus iránt, amelyben a fivérek ugyanannyi nővért keresnek, mint ahányan ők vannak (AaTh 303A). Nyilvánvaló a közös motívum mind a mondában, mind a mesében: az anya egyszerre sok gyereket szül. Ez az egyezés másutt a gyermekek elüldözésének a tényére tolódot át, hogy az aranyhajú gyermekek (AaTh 707) típusával hozzon létre kombinációt monda és mese között.

Igen találó a két műfaj kapcsolódására az **elsüllyedt vár** és a **halkisasszony** (AaTh 465C) hagyományos témák együttes jelentkezése. A tengerbe lesüllyedt város motívuma (F944. mot.) számos keleti irodalmi mesegyűjteményben előfordult. Az európai népek elbeszéléskultúrájába a középkori egyházi írók közvetítették ezt a sejtelmes motívumot³⁶. A középkori vallásos elbeszélésekben azért süllyedtek el várak, mert lakóik megtagadták Istent³⁷. A német mondavilág egyik bűnös városa Vineta volt,

amely lakói bűnössége miatt süllyedt el³⁸. Ugyanezt mondták az osztrákok Dreisesselbergről³⁹.

A magyar mondafolklórban se szeri, se száma az elsüllyedt helységeknek. A mitológiai emlékek szerint a Fertő tó fenekén városok láthatók némelykor lakóikkal együtt⁴⁰. Somogy megyében Attala magyar falu vára egy fiatal lány rosszindulatú gúnyolódása miatt süllyedt el⁴¹. Az erdélyi Szent Anna-tó egy gonosz úr vára helyén keletkezett, akit egy jobbágylány megátkozott⁴². Ugyanez a monda fűződik a sümegi Fehér kövek mészkőszirtéhez⁴³. Mindezek a mondavariánsok és a **halkisasszony** (AaTh 465C) meséjének egyes változatai korai előzményre, a görög mitológia egy részletére nyúlnak vissza, amely arról szól, hogy Tantalosz városa földrengés miatt egy tóba süllyedt el. Tantalosznak pokoli büntetésként állig kellett vízben maradnia, miközben a földrengés miatt állandóan sziklák hulltak rá⁴⁴.

A monda és mesetípus viszonylag stabil kombinációjának esetét képviselte az Építőmester-típus délkelet-európai redakciójának, a nagyharsányi ördögszántotta hegy mondájának kapcsolata a jó lány és a rossz lány (AaTh 480) mesetípusával⁴⁵. Bár az ördögmondák e típusa részben a Balkán, részben nyugat felé mutat, a műfaji határokat átlépő összehasonlítás alapján megállapított előző sajtáság, eddig úgy tűnik, dunántúli prózafolklórunk egyik jellemző etnikai vonása.

Rengeteg példát lehet idézni monda és mese alkalmi összeszőződésére, átmeneti kapcsolatára. Ide tartoznak minden valószínűséggel az exempláris hatások, amelyek főleg a 19. századi feljegyzésekből kiséphetők nyomon. Felcsillannak tündérmesei népi elbeszéléskultúránkban a bibliai mítoszok töredékei, amelyek nemcsak az érzésvilág, hanem a motívumkörnyezet jelentős változásáról tesznek bizonyosságot.

Egyik mesénkben Erős János a bibliai Sámson attribútumait öltötte fel: "... Jankó megfogta a pince oszlopait, és úgy megrázta, hogy a kastély megrengett, egy kő kiesett, és éppen fejen találta a menyasszonyt, aki azonnal meghalt" - így a történet⁴⁶. És ebben az esetben a mítosz és a mese közt óriási a különbség.

Ugyanez állapítható meg arról a jelenségről, amikor az Űztestvér (AaTh 450) és Az aranyhajú ikrek (AaTh 707) típuskombinációjában az égő csipkebokor ótestamentumi motívumát szőtte a mesemondó. Kissé groteszk, szurrealista kép tárul elénk: a mese hősnője megrúg egy égő csipkebokrot, amely ezután lámpásként világít neki⁴⁷. Majd máskor a Biblia legyőzött ördöge helyébe a győzedelmeskedő szörnyeteg lép, és Góliát agyonnyomja

az ellene támadó katonát a Somogy megyei népmesében⁴⁸. Ismét másutt, egy erdélyi szövegvariánsban Mózes varázslására emlékeztet, amikor János, a mesehős varázsvesszőjével állatokat teremt elő⁴⁹. Az egyik 19. századi kéziratos tündérmesénkben József álma máshoz kapcsolódik: a király kévéi Alexander kévéi előtt hajlanak meg⁵⁰.

Az anya és a fiu személyének erős asszociációjából született egy érdekes kép a Szűz Mária keresztlány (AaTh 710) mesetípus egyik változatában. A hősnő a tiltott szobában megpillantja Jézust, amint vérrel verítékezik⁵¹.

A magyar tündérmesék középkori vallásos elbeszélések gazdag tárházát jelentik a művelődéstörténeti kutatás számára. A 19. századi hazai meséinkben itt-ott előfordul az **incubus**, aki úgy szokott világra jönni, hogy a szegény ember felesége vagy más asszony az ördögtől várandós lesz⁵². Párhuzama Weyer 16. századi ördögbeszélései közül is említhető⁵³. Magyar tündérmesei előfordulása azért figyelemre méltó, mert azt mutatja, hogy egy korábbi hiedelem a prózafolklórban a mágikus menekülés motívumával kötődött össze. Egy 20. századi tündérmesei szövegváltozat Kopács községből egy 400 évvel korábban még előforduló egyházi gyakorlat, a szentelt vízzel történő ördögűzés emlékét őrizte meg⁵⁴. Nyugati elbeszéléspárhuzama segítségével megrajzolható a téma hagyományos folklórunkba illeszkedése és kapcsolata a halottakról szóló mágikus elképzelésekkel⁵⁵.

Némely mondai exemplum többféle mesetípusba hatolt be, hogy beilleszkedve a hagyományos keretbe, új színt, megváltozott életérzést kölcsönözzön a mágikus elbeszélésnek. A középkorban pl. jól ismert volt a prédikációk illusztratív anyagai között az **ostyacsoda** története. Eszerint egy ember az ostyát nem nyelte le, hanem a zsebébe tette, hazavitte és elrejtette a méhkaptárban. Egy idő múlva csoda történt: a méhek a kaptárba rejtett ostya hatására kolostort vagy templomot építettek fel viaszból⁵⁶.

Az ostyacsoda példáját a német protestáns teológusok, egyházi írók alkalmazták még a 16-17. században⁵⁷. A méhraj a keresztyén egyház szimbóluma volt náluk. Nálunk Bornemisza Péter evangélikus püspök említette igen korán az ostyacsodát⁵⁸, és néprajzi szakirodalmunk a példa korai magyar előfordulására felfigyelt⁵⁹. Külföldön, a hollandoknál nyilván az egyházi irodalom, ill. a rendszeres igehirdetés révén az exemplum folklorizálódott, népmondává alakult⁶⁰.

Számos nyom arra utal népmeséinkben, hogy a középkor e tanító jellegű, keresztyén szellemiséget tükröző példája beolvadt a mágikus népi vágyel-

beszélésekbe, így az Igazság és Hamisság (AaTh 613), a Hálás állatok (AaTh 554) és a Rózsa elfelejti Ibolyát (AaTh 313C) mesetípus iránt mutatott affinitást. Egyik 19. században feljegyzett változatában a fiú egy méhecske segítségével viaszból templomot épít⁶¹. Hasonló ehhez a cselekmény a szereplő megváltozásával, amikor a szabó méhek segítségével viaszpalotát épít a király számára⁶². Kibővül a motívum tárgyköre, amikor a hős viaszpalotát tud építeni mézkutakkal⁶³. A cselekmény iránya is módosulhat: ekkor a méhek csodálatos viaszpalotát építenek egy lánynak⁶⁴. A viaszvár építése a természetfölötti feladatok között igényli a mágikus segítséget⁶⁵. A méhrajból, a keresztyén egyház 16-17. századi szimbólumából a tündérmesében mágikus segítő válik, az ostyalopás elítéléséből pedig a varázsló eljárás elismerése lesz a népi vágyelbeszélések 19. századi feljegyzései szerint.

Számos középkori elbeszélés apró töredékének a jelentőségére a néprajzi-folklorisztikai szakirodalom tanulmányozása közben lehet rájönni. Az egyik erdélyi népmese változatában (AaTh 707) fordul elő, hogy az igazságtalanul elítélt feleség könnyeiből gyöngyök keletkeznek⁶⁶. Azt a mitológiai elképzelést, miszerint a tündér könnyei gyöngyökké válnak, már Ipolyi említette⁶⁷. A könnyekből lett igazgyöngyök hindu legendáját a századforduló táján idézte az egyik református prédikációgyűjtemény⁶⁸, és a motívum eredetét minden valószínűség szerint keleten lehet megtalálni⁶⁹. A magyar mondakincsben ismeretes a könnyforrástípus: a hűtlen vagy meghalt kedves után búsuló lány könnyeiből patak és ebből tó támad⁷⁰. Bár a könnyforrás mondája távol van a gyönggyé vált könny mesemotívumától, a tokaji bor mondája összekötő kapcsot alkot az elbeszélés fejlődésben. Ez a történet pedig arról szól, hogy az egyik tündér párja beleesett a kráterbe, és elpusztult. A síró tündér könnyei beszívódtak a tokaji venyigékbe⁷¹.

A mese és monda összefüggéseinek sorozatát úgyszólván végtelenségig lehetne folytatni. A vágyelbeszélés ugyanis sosem vegytisztán kerül a hallgatóság elé az ujjáalkotás számos egyedi jellegzetességet hordozó folyamatában. A kőkecske mondájában az állatszoborba rejtett kincs, a "rejtett anyagi erő" motívuma vonzotta A testen kívül elrejtett erő (AaTh 302) típusát vagy típusként számoltartott narratív elemét⁷². A Rama és Thossakan-mítosz előbukkanása a hazai prédikáció-irodalomból még inkább erősítette a kőkecske-mondamotívum és az AaTh 302. mesetípus közti meglévő affinitás érvényesülését⁷³. Igen gyakran kapcsolódott össze a cár ku-

tyájáról szóló mese⁷⁴ a boszorkányos nyúl hiedelemmondájával⁷⁵. Ezt a két műfajú kombinációt létrejöttében számos középkori példahatás kísérhette, mivel sok vallásos elbeszélésben előfordult az a cselekményrészlet, hogy férfiak, nők büntetésből egy időre állattá váltak. Az a bibliai mítosz, amelyben Nabukodonozor császár ökörré vált és kénytelen volt szénán tengődni, szintén közismert volt a keresztyén prédikációirodalom sztereotípiái között⁷⁶.

Némelykor keleti elemek hatoltak be mesekincsünkbe szintén az egyházi igehirdetés folytán, amelyek bővítették és formálták a népi műveltséget. A Koránból származott az a legenda, amely szerint Jézus sárból embereket formált és azokat felélesztette⁷⁷. Nagy Ilona változata a Parasztbibliában bizonyítja, hogy a nép között ez a történet is elterjedt (Bp. 1985, 298.), és felbukkant A lánygyilkos (AaTh 311) típusú népmese egyik kecskeméti szövegében. Máskor a Jozefát völgye (Tubach 2838) középkori legendája olvadt össze a feltámadás völgyéből hozott olajág bibliai mítoszával⁷⁸, hogy új szint adjon a mesei vágyelbeszélésnek. Időnként pedig a krisztusi megváltás vallásos misztériuma jelentkezett együtt a mágikus gyökerű népi hiedelemmel: a gonosz ember lelke megváltása után fehér galambbá változott, és elrepült⁷⁹.

A műfajok határainak rugalmasságára számos jellemző és esetleges példa szolgál prózafolklórunkban. A Szent Ágoston-legenda főmotívuma, a tenger kanállal való kimerése A bűvös gyűrű (AaTh 560) mesetípus egyik palóc változatában jelent meg⁸⁰. Az állatok nyelvét értő juhász (AaTh 670) mesetípus keretébe helyezte a görög mitológiából ismert Danaida-témát az egyik mesemondó, miszerint a szegény ember lyukas fenekű vályúba vizet hord⁸¹. Az elkárhozott királykisasszony (AaTh 307) viszonylag új burgenlandi magyar változatában⁸² egy középkori keresztyén exemplum őrződött meg, amely arról szól, hogy a halott felül a koporsóban (Tubach 1271). Racionális magyarázata bizonyítja, hogy az elbeszélésmotívum hiedelemháttére fellazult és bomlásnak indult. Egy bonyolult típusláncban található egy valaha jól ismert keresztyén példa: Saperes perzsa uralkodó seregét tetvek és bögölyök űzték el Nisi városától Jakab püspök könyörgésére⁸³. A felmentő méhraj mondája mind a magyaroknál⁸⁴, mind a hagyománytartó svájciaknál⁸⁵ előfordult. Az Ipolyi által megőrzött mesefeljegyzések egyikében Juhenes, a mesehős társával együtt sikeresen küzd a nagy felhőben közeledő sáskákkal szemben, amelyek a Vén banya kenderéből ugranak ki⁸⁶. Tehát a mondatípus sajátos módon átalakult a vágyelbeszélésben, bár eredete az

előző párhuzamok segítségével nyilvánvaló.

Ismét A bűvös gyűrű-típus (AaTh 560) egyik 19. századi változatában olvastam egy részletet, amelyre igazán véletlenül figyeltem fel. Az egyik szerényen meghúzódo mondatban a mesemondó szinte mellékesen jegyezte meg, hogy az aranytemplomban aranypap prédikált⁸⁷. Ha korábban Scheiber Sándor nem tette volna közzé fejtegetését a fapapokról⁸⁸, bizony aligha tudnánk, hogy ebben a mondatban egy régi vallásos példázat rejlik, bár már Hermányi Dienes József említette 1759-ben a tréfának szánt mondatát: "Régen az arany papok fapoharakkal éltek, most a fapapok arany poharakkal élnek!"⁸⁹ Ezt a tréfás példázatot Szilády László egyik ünnepi prédikációjában így emlegette: "...mikép akkor az egyházban voltak fapoharak, de arany papok ... később is, midőn az egyház 's tanítók viszonya megfordult, ... már voltak légyen az egyházban arany poharak és fa-papok, ..." ⁹⁰. A példabeszédben rejlő belső ellentét a mesei vágyelbeszélés részletében feloldódott. Érdeemes lenne ezt az exemplumotívumot népi imádságainkban is nyomon kísérni, hiszen Erdélyi Zsuzsanna jó néhány értékes változatát rögzítette (Hegyet hágék, lőtöt lépék. Bp. 1976, 359-364).

A tündérmese a népelet szerves része. Szorosan összefügg a hit- és szokásvilággal. A népi elbeszéléskultúrában megállapítható stabil típuskombinációk nemcsak az affinitás érvényesülésének köszönhetőek, hanem annak is, hogy egyes típusok az észak-eurázsiai mítikus hagyományban korábban összefüggő egészet képeztek. Meséink égitestszabadítója abból a mítikus elbeszéléskomplexumból nőtt ki, amely szerint az égitestek antropomorf képződmények, úgy viselkednek, mintha emberi tudattal rendelkező élőlények lennének. Így ábrázolja a napot, a földet az ehrit-bulagati eposz: ezek az égitestek úgy cselekednek, mint emberek vagy emberszerű lények⁹¹. A burját mongol eposzban Arhan, a gonosz természetfeletti lény el akarja nyelni a napot és a holdat. A burját epikus hagyomány szerint a földi rossz tettek az égitestekre vezethetők vissza⁹². A burját epikus dalok hőse éppen ezért szembeszáll Arhannal, a szörnyeteggel. Társával, Huherdej Mergennel szörnyű csatát vív a sokfejű mítikus szörnyetegekkel⁹³. Az a motívum, amelyben a napot és a holdat a sárkány falja, mitológiai töredékeinkben, mondáinkban szintén fellelhető, és Ipolyi nem felejtette el megemlíteni⁹⁴.

A keleti, észak-eurázsiai hősköltészet összefüggő elbeszéléskomplexumai nálunk számos évszázad során mesetöredékekké váltak. Az altáji hőseposzban, a Maadaj-karában a csillagöregék motívuma hazai népmeséinkben

teljesen más hagyományegyüttesbe került, de az emberként viselkedő égitestek narratív töredéke megmaradt⁹⁵. Számos evenki (tunguz) vagy enyec mítikus mesével és mitológiai mondával való összevetés bizonyítja, hogy az égig érő fára felmenő sámánt a szegény fiú vagy a legkisebb királyfi váltotta fel tündérmeséinkben⁹⁶. Ez a hagyományfolyamat azonban bonyolult volt, mert a mítikus monda és a magyar tündérmese között még egy állomás, az altáji hősmese mint híd mutatja meg, hogyan szállt fel csodálatos lovával Kan Pudej a szép lányért az égig érő fára és hozta le őt a kán parancsára⁹⁷.

A szarvas fontos szerepet kapott az észak- eurázsiai kozmológiai elképzelésekben és az altáji mítikus mondákban. A csillagokká vált testvéreknek az agancsai közt égitestet hordozó szarvast kell elhozniuk az uralkodónak. Az észak- eurázsiai csillagmítoszokban a csodálatos szarvasoknak szintén kozmikus összefüggéseik vannak⁹⁸. A kirgiz mesében az egyszerű fiú a szarvastól tanult varázsszavak segítségével foglalja el a kán trónját, és börtönbe vetteti az uralkodót⁹⁹.

A keleti és észak- eurázsiai mítikus- mondai párhuzamok említése nem történhet anélkül, hogy ne vennénk figyelembe e hagyományrendszer mozgékonyágát és jelenlegi fejlődését. Akármilyen gazdag a keleti hagyományanyag, látni kell, hogy szomszédaink (a szlávok és románok) körében a magyaroknál népszerű hősmesék sok esetben közismertek. A hordóba zárt, abroncsba szorított szörnyeteg (AaTh 300A^X) tündérmeséje, amely prózafolklórunkban jelentős számú típuslanc közös találkozáspontja, a román népmese- kincsben jól ismert, de előfordul a cseheknél és a keleti szlávoknál is. Elterjedése a mesetípus keleti eredetét bizonyítja.

A tündérmesei cselekménytípusok ősközösségi hagyomány- háttérének földrajzi kiterjedéséből próbáltak korábban egyes kutatók magyarázatot adni meghatározott narratív motívumok vagy elbeszélések felbukkanásának okára. Nyilvánvalóan a testen kívül elrejtett erő (AaTh 302) típusként is számontartott motívuma azért mutat olyan óriási elterjedést, mivel a különféle népek szokásvilágában elterjedt elképzelés volt, hogy az ember életereje hajban, vérben vagy névben rejlik. De ez a felfogás nem ad választ arra, hogy a vértestvérség ideológiáját kifejező Borsófiú- mese (AaTh 312D) elterjedése miért nálunk szakad meg nyugat felé, vagy hogy a nálunk jól ismert boszorkányképzeten alapuló Jancsi és Juliska- mese miért olyan későn terjedt el nálunk.

Prózafolklórunk keleti hagyomány- és motívumtöredékeket tartalmazó, archaikus tündérmesei rétege élesen különbözik attól az újkori mesevilágtól, amely nyugatról származik, és a művelődés különféle csatornáin jutott el hozzánk. Hófehérke meséjét, a már említett Jancsi és Juliska- sztorit vagy akár a Csipkerózsika- típus változatait viszonylag nemrég jegyezték fel az élő szájhagyományból. Talán lehetett volna korábban is találkozni velük mesemondóink előadásában, de a korai néprajzi gyűjtők helyesen úgy érezték, hogy a folklór új hajtásaival állnak szemben. Kár, hogy ebből a tényből kiindulva, úgy döntöttek, nem érdemes feljegyezni az ilyen népmeséket.

Elbeszéléskultúránk újabb rétege a magyar törzslakosságnál nem rendelkezett szokásháttérrel, mint ahogy az előző származási helyén korábban megvolt. Ismeretes, hogy már a középkorban feljegyezték német földön a "cipőpróba" szokását¹⁰⁰. A menyasszony cipőjének ellopása mint lakodalmi szokás napjainkig él a württembergi sváboknál¹⁰¹. Jankó János Balaton melléki sváb szokásként említi, hogy az esküvői lakoma alatt a menyasszony cipőjét tréfából ellopták¹⁰². Nem véletlen tehát, hogy a prózafolklórunk legújabb rétegébe tartozó Hamupipőke- mese (AaTh 510A) változatait azokban a helységeken jegyezték fel, amelyekben a magyarrá váló hazai németiség az elbeszéléstípus korábbi, középkorra visszanyúló szokásháttérét biztosította. *

Lényegében hasonló jelenség említhető meg tündérmese és népszokás összefüggésével kapcsolatban az Ámor és Pszükhé- mesetípusról (AaTh 425A). Az egyik motívumban a hősnő gyertyát tart férje fölé, és a lecseppenő viasz megégeti az alvó férfit. Bretagne-i népszokásban még él az a gyakorlat, hogy a menyasszony kísérlőjének addig nem szabad az új párt a lakodalmi ágynál otthagyni, amíg az általa tartott gyertya ujjára nem ég¹⁰³. Nyilván segítette nálunk az Ámor és Pszükhé- mese befogadását egyes területeken, hogy élt az a lakodalmi szokás, miszerint a nyoszolyóasszony ujjai közé fogott három szál gyertyával éjjelkor a menyasszonyhoz ment¹⁰⁴. A népszokás és a tündérmese szerves történeti összefüggései elősegítették egyes cselekménytípus befogadását és elterjedését. A műveltségi hatás akkor mutatkozott igazán eredményesnek, ha megvolt a népelet elbeszéléskultúrán kívüli területein, a hitvilágban vagy a népszokások komplexumában az a történelmileg kialakult kapcsolódási pont, amely elősegítette az új narratív elem beilleszkedését az otthoni hagyományvilágba.

A tündérmese, úgy vélik sokan, a gyermekek műfaja. Részben igaz ez a felfogás. Dehát ugyebár meséket gyakran felnőttek adnak elő a kicsinyeknek, a gyermekeiknek. A mesei szövegek világa azonban bizonyítja, hogy az egykori népi műfaj összetársadalmi dimenzióban is tud létezni. A magyar napisajtóból garmadával lehet idézni a nyelvi leleményről tanúskodó példákat, hogyan alkalmazzák az örökifjú mesehősöket ujságíróink, nyilatkozó közéleti személyiségeink az atomkor és a számítógépek rohanó hétköznapjaiban. "Szegény SALT-2! Sorsa hovatovább a világpolitika Hamupipókéjévé teszi..." - írta Avar János a Magyar Nemzet 1986. február 10-i számában. A mesehősnő előkerült később a változó családviszonyokról szóló egyik meditációban: "És boldogan éltek tovább... Így szoktak végződni a mesék. Azt azonban senki nem szokta firtatni, mi történt **azután**, hogy - mondjuk - Hamupipóke és a királyfi egybekeltek" - írta Török Katalin nemrég a Nők Lapjában (1987. április 25).

Kissé meghökkentő, amikor dr. Lux Elvira, a neves szexuálpszichológus egyik hasonlatában a mai gátlásos fiatalembert a Sárkányölő alakjával hozza összefüggésbe: "Úgy gondolják, hogy egy kapcsolat elindításakor valami nagyszerűt kellene produkálni ahhoz, hogy siker koronázza közeledésüket. Hasonlatosan a mesehősökhöz, akik csak akkor nyerhetik el a fele királyságot és a királykisasszony kezét, ha előbb levágták a sárkánynak mind a hét fejét."¹⁰⁵

Másutt, szintén hasonlatban a Fehér ló fia meséjével, ill. annak emlékével találkoztam: "Csak a kazalásokat nem irigyeltem soha! ... Jólábú legények voltak ők is, erősek, mint a fákat nyűvő mesebeli ember..." - írta Simon Lajos Egy gép hattyú-éneke c. írásában¹⁰⁶.

A palackba zárt szellem (AaTh 331) keleti eredetű, irodalmi közvetítéssel elterjedt tündérmeseje viszonylag korán vált szállóigévé, és az ujságírók lépten-nyomon éltek vele. "Az iskolák háza táján is elég nagy a tájékozatlanság, a félelem: hátha kiszabadul a rossz szellem a palackból" - írta P. Kovács Imre a Népszabadságban, 1981. április 8-án. Kékesdi Gyula pedig ugyanitt így fejezte be a pletykáról közzétett cikkét: "...kiengedte a palackból a pletyka ártó szellemét."¹⁰⁷ És az egyik humorista megalkotta címviccként a szóban forgó tündérmesei szállóige paródiáját: **Szellembé zárt palack** megtekert szókapcsolattal¹⁰⁸. Sőt a tündérmese még tréfás aforizmába is bekerült: "Ha kiszabadítjuk a szellemet, ki vagyunk téve annak, hogy a göngyöleget nem váltják vissza" - szöveg az aktualizáló bölcsesség, és nem biztos, hogy pár év múlva tudjuk-e még, miért mosolyogtunk

rajta¹⁰⁹.

Végül pedig a példák sorát Ungvári Tamás egyik mesei képével zárom, amely érzékelteti a tündérmese együttélését az ipari társadalom viszonylataival: "Az egész elvonási és újrafelosztási rendszer olyan jogszabályerdőt hozott létre, melyben csak Piroska téved el, és nem a farkas" - írta a neves szerző a közérzetről szóló látleletében.¹¹⁰

A rengeteg mesei szöveg, tündérmesei szállóige köznyelvünkben, a napisajtó tengerében bizonyítja, hogy a tündérmese sorsának alakulásában döntő változások játszódtak le. A mesei szállóige nem csupán a népi műfaj eltűnését mutatja, hanem egy-egy téma közismertté válását. A mesék modern képforrásai pedig híven szemléltetik a paraszti közösségek tündérmesejének meglepő változástudományát. De ez az út már az ipari társadalom alapvető műfajának, a városi viccnek a fenomenológiájába tartozik.

+ + +

Útmutató a katalógus használatához

Az MNK munkálatai már 1953-ban megkezdődtek. Kovács Ágnes szervezésében több mint három évtizeden át folyt a magyar mesekincsre vonatkozó gyűjtő- és rendszerező munka. A jelenlegi tipológiai rendszerezéshez az MNK tündérmese-fondjait néztem át. Mivel a korábbi években felhalmozódott katalógus-nyersanyag meglehetősen esetleges és egyenetlen volt, szükségesnek mutatkozott az elbeszéléshagyomány főbb fejlődéstendenciáinak meg-rajzolásához a feltüntetett variánsanyag saját kutatásaimból származó párhuzamaival való kiegészítése. A közel sem teljes bibliográfiai áttekintés 207 tündérmesetípus 3893 változatának adatait és tipológiai tanulságait összefoglalja.

A magyar tündérmesék jelenlegi katalógusában a változatok feltüntetésekor a következő gyakorlatot alakítottam ki. Legelőször a szövegvariáns gyűjtőjének vagy közéteveőjének nevét, majd a megjelenés évét tüntettem fel. Ezután a lapszám, majd a szöveggyűjteményben feltüntetett száma olvasható. Kézirat esetén Ms. megjelölés szerepel a gyűjtő neve után. Az utána megadott évszám a forrás kikeresését segíti elő. Az említett adatok után zárójelben a feljegyzés helyét és idejét közlöm, ha ez hiányzik, az adatok helyére kénytelen voltam kérdőjelet tenni. Ha az idézett szövegvariáns már a korábbi mutatókban előfordul (Honti, Berze Nagy), a "H" és "BN" betűk utáni számmal erre utaltam az adott forrásban szereplő oldal- és az esetleges szövegszámot követően.

Az önmagában álló típust képviselő változatok kivételével a típus-kombinációk összetételére utalnak az AaTh és az MNK típusszámok. Plusz jelet /+/ tettem ezek közé a típusszámok közé a nemzetközi tipológiai-mese-filológiai gyakorlat szerint. A "0" a típusszámok helyén meghatározhatatlan típust jelöl. Feltételes mesetípust jelölnek az x-szel, xx-szel ellátott számok, leginkább jobboldalt, olykor baloldalt felül. Az utóbbi eljárás azt jelenti, hogy a feltételes típusként feltüntetett mese egy közismert elbeszéléstípus formája. Pl. az MNK X301A mesetípus lényegében az AaTh 301A típusba tartozik.

Különben melleleg az is megjegyzendő, hogy a nyomtatott folyóiratok közül a ritkábban előforduló Ethnographia megjelölését nem rövidítettem, a Magyar Nyelvőrt, mivel gyakorta szerepel, rövidítéssel idézem. Ez az idézési gyakorlat tehát szándékos, egyáltalán nem következetlenség.

JEGYZETEK

1. Aarne, A.: Leitfaden der Märchenforschung. FFC 13, Hamina 1913.
2. Katona L.: Irodalmi tanulmányai 1, Budapest 1912, 216-295.
3. Ortutay Gy.: A nép művészete. Budapest 1981, 54-61.
4. Honti, H.: Verzeichnis der publizierten ungarischen Volksmärchen. FFC 81, Helsinki 1928.
5. Berze Nagy J.: Magyar népmesetípusok. 1-2, Pécs 1957.
6. Turóczi Trostler J.: Históriak és mesés fabulák. Gyoma 1939, 78sq.
7. Beszélgetés Radmila Fabijanić kutatónővel 1962-ben a Néprajzi Múzeum Könyvtárában.
8. Ennek a hosszú mesenovellának a kézirata a birtokomban van. Néhány párhuzam hozzá: Žirmunskij, V.M. 1960, 280-283.; Jakubova, S.: Azerbajdzsanskoe narodnoe skazanie "Ašyg-Garib". Baku 1968, 14sq.; Horálek, K. In: Internationaler Kongreß der Volkserzählforscher in Kiel und Kopenhagen (19.8.-29.8.1959). Vorträge und Referate. Berlin 1961., 117.
9. Lüthi, M.: Das europäische Volksmärchen. Form und Wesen. Bern/München 1960, 20.
10. Rassy T.: Az első theatrumi igazgató működése és társulatának vándorlása Somogyban (1820-1832). Somogy 1976. évf., 2. sz. 79-95.
11. Pór A.: Balog István és a 19. század elejének népies színjátéka. Irodalomtörténeti Füzetek 86. sz. Budapest 1974, 90-95.
12. Kozocsa, S.: Grimmsche Märchen in Ungarn. In: Brüder Grimm Gedenken 1963. Marburg 1963, 559-574.
13. Bíró S. (ford.): Andersen. A vad hattyúk és más mesék. Budapest é.n.
14. Hevesi S. (ford.): H. Chr. Andersen, Összes mesék és történetek 1-4, Budapest 1925.
15. Dávid M. (ford.): Bechstein meséi. Budapest 1943.
16. Bálint S.: Szeged népe. Új gyűjtés I. Szeged 1933, 56, 81. sz.
17. Pálóczi Horváth L.: Népünk dalai. Budapest 1943, 34, 32/b. sz.
18. Anyám. Budapest ⁴1972, 382.
19. Sinninghe FFC 132, 140, 454. sz.
20. Brückner : 684, 143. láb.; Burde-Schneidewind, G.: Historische Volkssagen zwischen Elbe und Niederrhein. Berlin 1969. 240sq., 295. sz., 125, 176a sz.

21. Szendrey 57, 72. sz.
22. A rejtelmes Alföld. Tahitótfalu ²1927, 57.
23. Az ördögnek eladott lányok. Bányai népmesék. Budapest 1987, 221, 2. sz.
24. Ipolyi A.: Magyar mythologia. 2, Budapest ³1929, 303, 2. láb. j.
25. Krzyżanowski 8200.
26. Petzoldt, Deutsche Volkssagen 2sq., 6.sz., 346, 6.sz.
27. Sinninghe FFC 132, 139, 447.sz.; Tubach 2272.
28. StDict. 2, 966.
29. Benz, R. (ford.): Die Legenda aurea des Jacobus de Voragine. Heidelberg ¹⁰1984, 514.
30. Benz/Legenda aurea 530.
31. Benz/Legenda aurea 549.
32. Lengyel D.: Magyar mondák a török világból és a kuruc korból. Budapest ³1987, 251.
33. Veszprém megye földrajzi nevei 1, Budapest 1982, 147, 29/377.sz.
34. Veszprém megye földrajzi nevei 1, Budapest 1982, 148, 29/427.sz.
35. György 141.sz.; Rehermann 429, 15-16.sz.; BP 1, 432sq.; Brückner 730sq., 118.láb. j.; 219, 196. láb. j.; M Nr. 3, 209sq.; NL 3, 618.; L435.2.1. mot.; Röhrich, Sage und Märchen 53sq.; Heller B.: Magyar mese- és mondaelemek egyetemesebb kapcsolatban. I. Micz bán mondája. Ethnographia 20 (1909) 65-73.; Moser-Rath 506sq., 263.sz.
36. Thompson, Folktale 261.
37. Tubach 883.
38. Petzoldt, Deutsche Volkssagen 169, 281.sz.
39. Haiding, K. ³1965, 143, 111.sz.
40. Ipolyi A. 2, ³1929, 98.
41. Fényes E.: Magyarország geographiai szótára 1, Pest 1851, 57.
42. Lengyel D. op. cit. 238sq.
43. Veszprém megye földrajzi nevei 1, Budapest 1982, 68, 11/339.sz.
44. Landau, M.: Hölle und Fegfeuer in Volksglaube, Dichtung und Kirchenlehre. Heidelberg 1909, 167.
45. Wünsche, A.: Der Sagenkreis vom geprellten Teufel. Leipzig/Wien 1905, 19-56, II.; Talos, I.: Baumeister, EM 1, 1393-1397. Sajnos a mondatípus magyar előfordulásáról nem tudott a szerző, és így az elbeszélés-fejlődés általam említett fejlődéstendenciája is elkerülte figyelmét.
46. Jakab M. Ms. EA 3631, 171-179.
47. A Kisfaludy Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 53.

48. Dobos I. 1962, 422-425, 17.sz.
49. Belatini Braun O. Ms. 1944, 171-179, 38.sz.; BP 2, 61., 67., 206.
50. A Kisfaludy Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 8, é.n. 59-63, 26.sz.
51. Dégh L. 2, 1940, 137-144, 36.sz.
52. Erdélyi J. 1855, 79-87, 8.sz.;
53. Brückner 445, 147.sz.
54. Penavin O. 1971a, 104-120, 12.sz.
55. Brückner 446, 162.sz.
56. Brückner 233, 270. láb. j.
57. Brückner 665.
58. Thury E.: Bornemisza Péter könyve az Ördögi kísértetekről. Ethnographia 24(1913) 203.
59. Zalán M.: Bornemisza szentostya-babonája. Ethnographia 38 (1927) 200sq.
60. Sinninghe FFC 132, 125, 26.sz.
61. Vegyes népdalok. Ms. 1, é.n. 56-60, 3.sz.
62. A Kisfaludy Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 30.
63. Merényi L. 2, 1864, 73-92, 3.sz.
64. Istvánffy Gy. 1963, 236.
65. Kriza Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 94-103, 41.sz.; Erdélyi J. 1855, 79-87, 8.sz.
66. Kriza J. 2, 1956, 244-249, 24.sz.
67. Ipolyi A. 1854, 288.; uő. 1, ³1929, 130.
68. Csáki I.: Templomi prédikációk 1, Szabadka 1904, 23.
69. Dähnhardt, O.: Natursagen 1, Sagen zum Alten Testament. Leipzig/Berlin 1907, 223, 1. láb. j.
70. Szendrey 58, 80.sz.
71. Pap M.: A tokaji. Budapest 1985, 197.
72. Kálmány L. 1, 1914, 13-23, 2.sz.; Dégh L. Ms. 1951, 8.sz. (Kishartyán, Nógrád m.).
73. Hastings/Erdős K.: A szemünk fénye. Budapest 1930, 98sq.; BP 3, 443.; vö. Marzolph 100sq., 467 Iibd.
74. AaTh 449. mt.; Haiding, K. ³1965, 184sq., 154.sz.; Ipolyi A. 2, ³1929, 115.; Petzoldt, Historische Sagen 2, 295, 425a sz.
75. Sinninghe FFC 132, 73, 341.sz.; Aarne FFC 33, 42, 51.sz.; Brückner 433, 19.sz.; Bihari 122, M III, ^x4.sz.; Ranke, F. 1910, 17.; Aarne FFC 92, 95sq.
76. Tubach 2473.

77. Dékány R. Ms. 1882-1885, 183-186.; BP 4, 376, 2. láb. j.
78. Dékány R. Ms. 1882-1885, 183-186. (Kecskemét)
79. Nagy O. 1958, 202-206.
80. Istvánffy Gy. 1890, 43-61, 5.sz.; BP 3, 231.
81. Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 2, 1960, 690sq., 107.sz.
82. Gaál, K. 1970, 63, 7.sz.
83. Brückner 248, 367. láb. j.
84. Szendrey 52, 40.sz.
85. Müller, J.: Sagen aus Uri 1, Basel 1978, 13, 7.sz.
86. Ipolyi A. 1914, 142-151, 20.sz.
87. A Kisfaludy Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 8, é.n. 81-84, 30.sz.
88. Folklór és tárgytörténet 2, Budapest 1974, 7-9.
89. Nagyenyedi Demokritus. Sajtó alá rend.: Klaniczay T. Budapest 1960, 148, 107.sz.
90. Különféle viszonyokra vonatkozó papi dolgozatok 1, Kecskemét 1849, 84, III. fejezet.
91. Ulanov, A.: Burjatskij geroičeskij epos. Ulan-Ude 1963. 173.
92. Ulanov, A. op. cit. 167.
93. Ulanov, A. op. cit. 159.
94. Ipolyi A. 1, 3¹1929, 317.
95. Surazakov, S.: Maadaj-kara. Altajskij geroičeskij epos. Novoszibirszk 1981, 268.
96. Dolgih, B.O.: Mifologičeskie skazki i istoričeskie predanija encev. Moszkva 1961, 82-87.
97. Žirmunskij, V.M. 1960, 227sq., 26. láb. j.
98. Anisimov, A. F.: Kosmologičeskie predstavlenija narodov Severa. Moszkva/Leningrád 1959, 31.
99. Brudnij, D/Es¹mambetov, K.: Kirgizskie narodnye skazki. Frunze 2¹1981, 109sq.
100. BP 1, 169., 197.; 4, 116.
101. Bohnenberger, K.: Volkstümliche Überlieferungen in Württemberg. Stuttgart 1961, 153.
102. Jankó J.: A Balaton-melléki lakosság néprajza. Budapest 1902, 391.
103. Liungman, Volksmärchen 93.
104. Jankó J. 1902, op. cit. 391.
105. Új Tükör 1987. máj. 3.
106. Élet és Irodalom 1961. szept. 9.

107. Népszabadság 1981. júl. 2.
108. Ludas Matyi 1985. jún. 19.
109. Ludas Matyi 1988. jan. 20.
110. Élet és Irodalom 1985. aug. 23.

TÍPUSMUTATÓ

A szörnyetegről szóló tündérmesék			0b
AaTh	300	Sárkányölő vitéz	71
AaTh	300A	Párviadal a hídon	44
AaTh	300A ^x	Az abroncsba (hordóba) zárt szörnyeteg	59
MNK	300A ^{xx}	A sárkányt saját lova pusztítja el	54
AaTh	301	A túlvilágra vitt három királykisasszony megszabadítása	12
AaTh	301A	A túlvilágra vitt három királykisasszony megszabadítása	18
MNK	^x 301A	A szalonnavár	6
MNK	^{xx} 301A	Este, Éjfél, Hajnal	11
AaTh	301B	Fehérlófia	62
MNK	^x 301B	Csonka tehén fia	7
AaTh	302	A testen kívül elrejtett erő	8
MNK	^x 302	A borban elrejtett erő	4
AaTh	302A ^x	Viaskodás a vadállatokkal	28
MNK	^x 302A ^x	Az ólomfejű barát	14
AaTh	302IIa	A feleségrabló sárkány	6
AaTh	303	A két testvér	85
AaTh	303A	Fivérek nővéreket keresnek	36
AaTh	304	Hajnalkötöző királyfi	22
AaTh	306	Papucsszagató királykisasszonyok	41
AaTh	307	Az elkárhozott királykisasszony	26
AaTh	310	A toronyba zárt lány	1
AaTh	311	A lánygyilkos	17
AaTh	312D	Borsszem Jankó	28
AaTh	313A	Rózsa és Ibolya	35
AaTh	313C	Rózsa elfelejti Ibolyát	33
AaTh	314	Az aranyhajú kertészbojtár	36
AaTh	314A	A vitéz juhászlegény	26
AaTh	315	A hűtlen anya /testvér/	50

AaTh	316	A tavitündér	2
AaTh	317	Az égis érő fa	40
AaTh	318	A hűtlen feleség	20
AaTh	321	A vak öregek	20
AaTh	322 ^X	A mágneshegy	4
AaTh	325	A varázsló és tanítványa	28
AaTh	326	A félelemkereső	42
AaTh	326A ^X	A kísértetborbély	15
AaTh	327A	Jancsi és Juliska	47
AaTh	327B	Két fiú az óriás házában	37
AaTh	327B ^X	Anyamell a küszöb alatt	3
AaTh	327C	A loncsos medve	16
AaTh	328	A táltosfiú	29
MNK	^X 328	Incula	17
AaTh	328A	Az égitestszabadító	37
AaTh	329	A rejtekbe látó királykisasszony	8
AaTh	330	A katona túljár az ördög eszén	24
AaTh	330A	Krisztus és a varga	27
AaTh	330B	Krisztus és a katona	37
AaTh	330D	A nyomor	2
AaTh	332	A halálkoma	26
AaTh	332F ^X	A Szegénység bezárása	3
AaTh	333	Piroska és a farkas	4
AaTh	334	A boszorkány háztartása	5
AaTh	335	A halál hírnökei	2
AaTh	336	A lábát mosó halál	6
MNK	336A ^X	Jó szövő, jó fonó, jó varró	8
AaTh	360	A három ostoba legény	6
AaTh	361	A medvebőrű	5
AaTh	361 ^X	A vasfejű farkas	37
AaTh	365	A halott vőlegény (Lenore)	57
MNK	365C ^X	A sírből kijáró elhagyott szerető (halott testvér)	4
AaTh	366	Az akasztott ember mája	8
AaTh	368C ^X	Baba Dochia	3

Csodálatos feleség, férj vagy elvarázsolt testvér

AaTh	400	A hattyúnő	37
MNK	400A ^X	Árgirus	37
MNK	400B ^X	Világszép asszony	7
MNK	400C ^X	Világhírű szép Miklós	20
AaTh	401	Az őzzé változtatott királykisasszony	19
AaTh	401A	Elvarázsolt királykisasszonyok és kastélaik	28
AaTh	402	A macskamenyasszony	21
AaTh	403A	A gönygyöt sűrő és rózsát nevető lány	45
AaTh	403B	A lány, akit epret szedni küldtek télen	9
AaTh	407B	Az ördögszerető	49
AaTh	408	A három nádszálkisasszony	50
AaTh	409	A kecskelány	2
AaTh	409A ^X	A kigyókirálykisasszony visszaváltozása	1
AaTh	409B ^X	A méhmagzatnak elígért tündér	15
AaTh	410	Csipkerózsika	3
MNK	411 ^X	A liliumlány	3
AaTh	412A ^X	Egészség, gazdagság és okosság forrása	1
AaTh	413	Házasság ruhák ellopásával	11
AaTh	413A ^X	A piros malac	4
AaTh	425A	Ámor és Pszükhé	9
AaTh	425B	Keresés vasbocskorban	2
AaTh	425C	A szép lány és a szörny	16
AaTh	425L	Abrons a testen	18
MNK	425X ^X	Szóló szőlő, mosolygó alma, csengő barack	13
AaTh	432	A madárszerető	6
AaTh	440	A békakirályfi	13
AaTh	441	A sündisznó	8
AaTh	449	A cár kutyája	17
AaTh	450	Az őztestvér	48
MNK	450 ^{XX}	A levágott anyamell (mesekezdet)	5
MNK	450 ^{XX}	A mostoha el akarja pusztítani a gyerekeket (mesekezdet)	16
AaTh	451	A hét holló	42
AaTh	452A ^X	A boltos fogadott gyermekei	9

Emberfeletti feladat

AaTh	461	Szerencsének szerencséje	37
MNK	463 ^{XX}	A síró-nevető szemű király (mesekezdet)	20
AaTh	463A ^X	Mirkó királyfi	38
AaTh	465A	Az ismeretlen keresése	6
AaTh	465C	A halkisasszony	18
AaTh	470	Életre-halálra jóbarátok	8
AaTh	470A	A megbántott koponya (szobor)	3
AaTh	470B	A halhatatlanságra vágyó királyfi	7
AaTh	471A	Elmélkedő Konrád	1
AaTh	475	A pokol kályhafűtője	12
AaTh	476 ^X	A béka-komaasszony	9
MNK	476A ^X	Szegfűhajú János	3
AaTh	480	A szorgalmas lány és a lusta lány	59
MNK	481 ^X	Két lány a medve (ördög) házánál	25

Természetfeletti segítőtárs

AaTh	500	Pancimanci	16
AaTh	501	A három fonóasszony	12
AaTh	502	Az aranyszakállú ember	16
AaTh	503	A kis emberkék ajándékai	7
AaTh	506	A megszabadított királykisasszony	2
AaTh	506A	A rabszolgaságtól megmentett királykisasszony	6
AaTh	506B	A rablóktól megmentett királykisasszony	2
AaTh	507	A hálás halott	13
AaTh	507A	A szörny menyasszonya	5
AaTh	507B	A hálás halott (A szörny a nászszobában)	2
AaTh	507C	A kígyólány	1
AaTh	510A	Hamupipőke	43
AaTh	510B	A kalapvári kisasszony	39
AaTh	511	Egyszemű, Kétszemű, Háromszemű	7
AaTh	511A	A táltosbikácska	30
AaTh	513A	Hatan a világ ellen	40
AaTh	514	A nemek felcserélése	6
AaTh	516	A hű szolgálta	29
MNK	516D ^X	Amicus és Amelius	12
AaTh	517	A madarak nyelvét tudó fiú	4

AaTh	518	A civakodó ördögfiak	35
AaTh	518 ^X	A fülemüle	1
AaTh	519	A nagyerejű asszony (Brunhilde)	7
AaTh	530	Az üveghegyi királykisasszony	37
AaTh	530A	Az aranyörtéjű disznó (A megbélyegzett sógorok)	13
AaTh	531	Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó (A segítő ló)	75
AaTh	532	Nemtudomka	34
AaTh	532 ^X	A két csodás ökör	9
AaTh	533	A beszélő lófej	5
AaTh	533 ^X	A kígyó segítő	1
AaTh	537	Etana	2
AaTh	545B	A csizmás kandúr	24
AaTh	545D ^X	A borsókirály	1
AaTh	550	Madár, ló és királylány	40
AaTh	551	Az élet vize	41
AaTh	552A	Az állatsógorok	19
MNK	552A ^X	A sárkánysógorok	12
MNK	552A ^{XX}	Égitestsógorok	4
MNK	552A ^{XXX}	A Nap sógorai	2
AaTh	554	Hálás állatok	60
AaTh	555	A halász és felesége	17
AaTh	556F ^X	A boszorkány lovainak őrzése	79
AaTh	559	A ganajtúró bogár	6

Mágikus tárgy

AaTh	560	A bűvös gyűrű	41
AaTh	561	Aladdin	24
AaTh	562	A tűzszerszám	9
AaTh	563	Terülj meg, asztalkám!	47
AaTh	565	A csodamalom	2
AaTh	566	Fortunatus	16
AaTh	567	A csodamadár	35
AaTh	569	Mindent járó malmocska	11
MNK	569A ^X	A varjúkirály	9
AaTh	570	A nyúlpásztor	11
AaTh	571	Az aranyszörű bárány	21

AaTh	571B	Összekötözött szerelmek	2
AaTh	590	A győzhetetlen kard (A hőst megvakítják)	10
MNK	590 ^X	A győzhetetlen kard (A hőst feldarabolják)	12
MNK	590A ^X	A hűtlen feleség	11
AaTh	592	Szent Péter muzsikája	32
AaTh	593	Fiddivav	5
MNK	594 ^X	A leleplezett bűvész	4
AaTh	612	A csodalevelek	8
AaTh	613	Igazság és Hamisság	42
AaTh	621	A tetűbőrruha	6

Bűvös képesség vagy tudás

AaTh	650A	Erős János	59
MNK	650D ^X	Buli Jankó	8
AaTh	651 ^X	A szegény ember szolgája az ördög	11
AaTh	652	A szekfű	1
AaTh	653	A négy ügyes testvér	14
AaTh	653A	A királykisasszony három kérője	3
AaTh	654	A három kiváló testvér	8
AaTh	655	A bölcs fivérek	1
AaTh	656 ^X	Az ördög mint strázsa	2
AaTh	665	A változni tudó fiú	6
MNK	666 ^X	A madárrá változó királyfi	1
AaTh	670	Az állatok nyelvét értő juhász	30
AaTh	675	A lusta fiú	19
AaTh	676	Szézám, nyílj ki!	15

Egyéb tündérmesék

AaTh	700	Hüvelyk Matyi	17
AaTh	701	Az óriások játékszere	1
AaTh	706	A csonkakezü lány	17
AaTh	707	Az aranyhajú ikrek	35
MNK	707 ^X	Az aranyhajú két testvér	13
AaTh	709	Hófehérke	15
AaTh	710	Szűz Mária keresztlánya	16
MNK	714 ^X	Genovéva	7
MNK	715A ^X	Az öregember kakasa és az öregasszony tyúkjá	6

MNK	715B ^X	A kiskakas gyémánt félkrajcárja	13
AaTh	717 ^X	A rózsává vált étel	1
AaTh	720	Anyám megölt, apám megevett	11
MNK	721 =	A jávorfácska /= AaTh 780/	24
AaTh	723 ^X	A hős megkötözi az éjfélt, a hajnalt és a delet	-
AaTh	725	Az álom	3
MNK	725A ^X =	A soktudó fiú /= AaTh 725 + 655/	22
AaTh	726	A legöregebb a tanyán	5
AaTh	736	A kerek kő	7

A MAGYAR TÜNDÉRMESÉK TÍPUSCSPORTJAI

AaTh 300 SÁRKÁNYÖLŐ VITÉZ

/H 300; BN 300/

- I. **Alaphelyzet.** A hős természetfeletti származása, képességei, körülményei.
- II. **A hős vándorútra kel.** Segítő állatok szegődnek hozzá:
1/ farkas, medve, oroszlán /ld. AaTh 303 II is/,
2/ három kutya: Erősmintavas, Sebesmintaszel, Nehézmintaföld /vö. AaTh 361^X/.
- III. **A gyászba vont városhoz** érkezik a mesehős, és a városvégi házban /fogadóban/ száll meg. Megtudja, hogy a város kútját egy többfejű /hét-, tizenkét fejű/ sárkány tartja elfoglalva. Csak akkor ad a szörnyeteg vizet, ha egy fiatal lányt kap. Már az utolsón van a sor, a királylányon, akit megmentőjének ígérnek.
- IV. **A királykisasszonyt a sárkány kútjához kísérik.** Megismerkedik a hőssel, és a vitéz megígéri, hogy megküzd érte a sárkánnyal.
- V. **A viadal.** A hős állatai segítségével a sárkányt megöli. Bizonyítékokra tesz szert:
1/ kivágja a sárkány nyelveit vagy levágja körmei hegyét,
2/ gyűrűt vagy kendőt kap.
- VI. **Az álhős.**
1/ A hős a királykisasszony ölében mély álomba merül. A fán leselkedő Vörös Álnok Vitéz levágja a fejét.
2/ A hős további kalandokra indul. Megígéri, hogy egy év múlva visszatér. Vörös Álnok Vitéz kényszeríti a királykisasszonyt, hogy őt vallja megszabadítójának. Maga is bizonyítékokra tesz szert: levágja a sárkány fejeit vagy körmeit.
- VII. **A hőst állatai feltámasztják.** Kígyóepizód. A fordított fej.
- VIII. A hős visszatér szálláshelyére és megtudja, hogy a királykisasszony és az álhős most tartja a lakodalmát. Elküldi állatait lakodalmi ételekért, végül maga is megjelenik. Párnaepizód.

Változatok:

- I. **A mondai redakció:**
1. Ms. EA 501, 1915, 77-79. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
  2. Ms. EA 616, 212-214, 50.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
  3. BENE L. (3) é.n. 2, 151-158, 15.sz. /Nagykunság; 1940-es évek/
  4. BENE L. (2) 1, é.n. 23-40. /Kalotaszeg; 1940-es évek/ Erősen eltér.

5. PENAVIN O. 1971a, 401-402, 95.sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m.; 1960-1970/

II. Az önmagában álló Sárkányölő-típus:

6. IPOLYI A. 1914, 48-54, 8.sz. /?/ /19. sz. közepe/
 7. ISTVANFFY Gy. 1890, 107-121. /Palócföld; 1890./
 8. HALASZ I. é.n. 96-103. /?/ /?/.
 9. BERZE NAGY J. 2, 1940, 56-57, 11.sz. /Nagyváty, Baranya m.; 1934./
 10. BANÓ I. 1941, 77-91, 4.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1940./
 11. KOVÁCS Á. 1, 1943, 94-105, 2.sz. /Keted, Kolozs m.; 1941./
 12. PUSKÁS B. Ms. 11-14. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1942./
 13. POGÁNY P. Ms. 564-568. /Csonkahegyhát, Zala m.; 1943./
 14. KONSZA S. 1957. 37sq., 22.sz. /Zágon, Háromszék m.; 1948./
 15. KONSZA S. 1957, 43-45, 27.sz. /Székelyföld, R.; 1957./ Eltér.
 16. ERDÉSZ S. 1, 1968, 150-172, 5.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
 17. ERDÉSZ S. 1, 1968, 132-135, 3.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
 18. ERDÉSZ S. 1, 1968, 127-132, 2.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
 19. ERDÉSZ S. 1, 1968, 172-177, 6.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
 20. ERDÉSZ S. 1, 1968, 89-127, 1.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

III. A Sárkányölő-típus beépülése a Két testvér-mesébe (AaTh 300 + 303):

21. ERDÉLYI J. 1, 1846, 459-466. /Pest; 1846./
 AaTh 1906G + 303 + 300
 22. IPOLYI A. 1914, 56-59, 10.sz. /?/ /19.sz. közepe/
 23. IPOLYI A. 1914, 70-73, 12.sz. /Nyitra; 1847-1853./
 AaTh 303 /elt./ + 300
 24. MERÉNYI L. 1, 1861, 79-122, 3.sz. BN 4. BP 1, 529sq., A² elem
 /A két hős anyja víztől esik teherbe/ + 303 + 300
 25. LÓCSKAY J. 1875, Nyr. 4, 231-234. BN 8. /Újkígyós, Békés m.; 1875./
 26. JANKÓ J. 1893, 273-276. /Kövend, Torda-Aranyos m.; 1892./ BN 12.
 27. HORGER A. 1908, 146-152, 21.sz. BN 22. /Pürkerec, Brassó m.; 1896-1906./
 28. VIKÁR B. Ms. 33-43. /Vas m.; 1909-1910./
 AaTh 303 + 300 + MNK^x328

29. BANÓ I. 1940, 239-241, 44.sz. /Magyaregregy, Baranya m.; 1938./
 30. DÉGH L. 1, 1942, 156-171, 5.sz. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 567 + 303 + 300
 31. DÉGH L. 1972, 7-34, 1.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./
 32. KOVÁCS Z. Ms. 1-12. /Rétközberencs, Szabolcs m.; 1943./
 33. BELATINI BRAUN O. Ms. 1, 234-238. 50.sz. /Csíkszentdomokos, Csík, R.; 1940-es évek/
 34. DÉGH L. Ms 1, 7.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 567 + 303 + 300
 35. FARAGÓ J. 1969, 142-162. /Magyaró, v. Maros m., R.; 1954./
 AaTh 567 + 300 + 303
 36. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 382-398, 64.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 303 (elt.) + 300
 37. DOBOS I. 1962, 157-164, I/4.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
 MNK^{xx}301A + AaTh 532^x + 303 + 300
 38. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1, 41-44, 9.sz. /Miskolc-Tatárdomb, BAZ m.; 1962./ AaTh 303 + 300
 39. GAÁL K. 1970, 48-55, 5.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./
 AaTh 567 + 303 + 300
 40. PENAVIN O. 1971a, 104-120, 12.sz. /Kopács, Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 303 + 300 + 307
 41. PENAVIN O. 1971a, 275-284, 37.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 300 + 303 + 1961A^x

IV. A Sárkányölő-mese beépülése a Hűtlen nővér-típusba (AaTh 315 + 300):

42. HORGER A. 1908, 48-57, 5.sz. BN 20. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-1906./
 43. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 12-13, 2.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./
 44. DÉGH L. 1, 1942, 211-220, 10.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
 45. KELEMEN Z. 1964, 55-60. /Zomba, Tolna m.; 1964./ AaTh 301B + 554 + 315 + 300
 46. NAGY O. 1969, 87-100. /Gyergyótölgyes, R.; 1969./
 47. NAGY O. 1969, 236-243. /Búza, R.; 1969./ AaTh 315 + 303 + 300
 48. OLOSZ K. 1972, 68-74. /Udvarhelyszék, 1898/ AaTh 708 + 315 + 300

V. A Sárkányölő-mese kombinációja a Vasfejű farkas-típussal (AaTh 300 + 361^x):

49. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjtménye 6, Ms. 1, 8-11. /?//1863./
 50. KÁLMÁNY L. Ms. 194-198, 79.sz. /Magyarszentmárton; 19.sz.második fele/ AaTh 300 + 361^x + 1961A^x

51. LÁZÁR I. 1896, 170-176, 19.sz. BN 14. /Miriszló, Alsófehér m.; 1896./ AaTh 401 + 300 + 361^X
52. KOVÁCS Á. Ms. 1, 608-615, 172.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
53. KONSZA S. 1957, 46-51, 29.sz. /Székelyföld, R.; 1957./ AaTh 327A + 302 + 0 + 315 + 300
54. BÁLINT S. 1975, 313-352, 7.sz. /Szeged; 1973./

VI. A Sárkányölő-mese kombinációja az Erős János-típussal (AaTh 300 + 650A):

55. GAÁL Gy. 2, 1857, 100-114, 16.sz. /?/ /?/ AaTh 300 + 650A + 314A
56. PAÁL Gy. 1879, Nyr. 8.évf., 466sq. BN 9. /Gógánváralja, Küküllő m.; 1879./
57. BODNÁR B. Ms. 172-176. /Eperjeske, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./ AaTh 301B + 312D + 650A + 300
58. BODNÁR B. Ms. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ AaTh 650A + 300 + 313 IIIc + 513A + 531
59. GAÁL K. 1970, 40-46, 3.sz. /Sziget, Burgenland, A.; 1970./ AaTh 650A II + 300

VII. A Sárkányölő kombinációja a Katona és az ördög típusával, az Aranyhajú kertészbojtár, illetőleg a Vitéz juhászlegény mesetípussal (AaTh 300 + 330B, az AaTh 300 + 314 és az AaTh 300 + 314A kombináció):

60. IPOLYI A. 1914, 54-56, 9.sz. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 330B + 314A + 300
61. BÁLINT S. 1975, 370-388, 9.sz. /Szeged; 1966./ AaTh 314A + 300
62. OLOSZ K. 1972, 112-119. /Udvarhelyszék; 1898./ AaTh 321 + 1199 + 300 + 314

VIII. A Sárkányölő-mese különféle típusösszetételekben:

63. PASZLAVSZKY S. 1889, Nyr. 18, 186-189. /Sátoraljaújhely; 1889./ AaTh 330 + 326 + 300
64. ORTUTAY Gy. 1, 1940, 228-242, 8.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1936-1938./ AaTh 326A^X + 300
65. HORVÁTH I. 1971, 237-239, /Magyarózd, v. Maros m., R.; 1971./ AaTh 300 + 1137
66. ERDÉSZ S. 1, 1968, 135-150, 4.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 300 + 302A^X
67. BELATINI BRAUN O. Ms. 216-226, 47.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./ Az AaTh 300 típus meghatározhatatlan motívumkonglomerátumban való megjelenése.

68. DÉGH L. 1, 1942, 182-196, 7.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 532^X + 300 + MNK 1923^X
69. BANÓ I. 1941, 172-178, 24.sz. /Alsómocsolád, Baranya m.; 1938-1940./ MNK ^{XX}301A + AaTh 1920 + 300 + 1121 + 301A + 537 + 156A + 300
70. SZENDREY Á. Ms 152-154, 10.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./ AaTh 327A + 300 II, III, IV, V, VII.
71. BALÁS Gy. Ms. 105, 50.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./ AaTh 300 + 0

Elbeszélésbiológia:

A Sárkányölő mondája mesénknek az előzményéhez tartozik. Vécsey István a századforduló idején tett közzé egy olyan mondát, amely arról szólt, hogy a sárkány elrabol egy lányt, és a lány kiszabadítója kővé változtatja a sárkányt /Erdészvölgy és a Kuzi monda. Máramarosi Újság 1903. szept. 22./. Nyugaton, a német mondakincsben szintén ismeretes olyan elbeszélés, amelyben a sárkány elrabolja a lovag lányát. A német mondák gyakran úgy végződnek, hogy a felszabadító hős változik kővé a sárkány /óriás/ varázslata következtében /Höttges FFC 122, p. 151sq., 46. mot., 7.sz./. A Sárkányölő-monda 17. századi előfordulása: Czeglédi Gy. 2, 1659, 51. /RMK I 942/. A keresztyén prédikációirodalom a Sárkányölő szüzségét a Szent György-legenda formájában említi. A Szent-György legenda helyi mondává alakulását mutatja a szirtugrás története, amely román területek felé mutat /Mednyánszky Alajos: Elbeszélések, regék 's legendák a magyar előkorból 2, Pest 1834, 32-34/. A Sárkányölő mondai formájának folklorizációjához ezenkívül a **ponyvai kiadások** is hozzájárultak: **Öt igen szép Történet és tündéres rege az őskorból.** Pest é.n.; **Királyi hercegek a szörnyeteg gyomrában. Mese a szép Keletről.** Pest é.n.

A Sárkányölő mondája mint komprimált cselekményváz magyarázatot ad az AaTh 300. típus fejlődésére és elbeszélésbiológiájának főbb irányaira. A Sárkányölő-monda "kővé változtatás" motívuma affinitást teremt az AaTh 303 /A két testvér/ meséje iránt. Az álhős férfialakja szintén a Sárkányölő-meséből a Hűtlen nővér /AaTh 315/ típusának vonzását okozta. A sárkány alakja gyakran az ördög motívumával olvadt össze. Ez a tény pedig a Vasfejű farkas /AaTh 361^X/ típusával való kombinációnak az oka. A Sárkányölő alakja pedig nagyon hasonlít jellegében Erős János /F611.1.1. mot./ személyéhez. Ez a hasonlóság okozta az AaTh 300 + 650A típuskombinációt, amely az európai mesekincsben általános. A Sárkányölő típus rengeteg "szabálytalan"

kapcsolódása más mesei történetekkel bizonyítja, hogy a cselekménytípus nemcsak legrégebbi tündérmeséink közé tartozik, hanem alkalmat ad típusbokok összekapcsolására is.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 24-33.; LIUNGMAN, Volksmärchen 38-43.; BP 1, 547-556.; ANDERSON, Novelline 2, 32-35, 29. sz.; StDICT. 1, 55sq.; SCHERF 61-64.; DELARUE 1, 101-108.; PROPP, Istoričeskie korni 216-225.; RÖHRICH, L.: Drache, Drachenkampf, Drachentöter. EM 3, 787-820.

AaTh 300A PÁRVIADAL A HÍDON

/H - ; BN 319^X mt C-E elemei/

- I. Alaphelyzet. A három elrabolt királylány. Egy király három lányát elrabolja három sárkány. A király lányait és fele királyságát ígéri annak, aki visszahozza őket. Egy királyfi /vagy szegény fiú/ és bátyja vállalkozik a feladat véghezvitelére.
- II. Párviadal a hídnál. Réz, ezüst és aranyhídnál legyőzi a sárkányokat, míg testvérei /társai elszaladnak.
- III. A sárkányok kastélyába megy, magával viszi a királykisasszonyokat, és kihallgatja a sárkányok anyjának bosszúterveit.
- IV. A sárkányanya elpusztítása. Az őket üldöző sárkányanyát elpusztítja /az AaTh 313H^X mt. keretében/.
- V. Hazatérés és házasság. A három királyfi és a három királykisasszony hazatér, és összeházasodnak. A legfiatalabb megkapja a fél országot, majd a király halála után az egészet, és utóda lesz.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 300A):

1. KRIZA J. 1961, 20-29. /?/ /19.sz./
2. HORGER A. 1908, 392-394, 45. sz. BN 20. /Zajzon, Brassó m.; 1898-1906./
3. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 30-32, 4.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 297-299, 17.sz. /Battonya, Békés m.; 1914./
4. BENE L. 1, é.n. 96-118. /Kalotaszeg; 1940-es évek első fele/. Erősen eltér, mert a legkisebb királyfi anyját hozza vissza a sárkányoktól.
5. ERDÉSZ S. 1, 1968, 384-388, 29.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1961./ Töredékes.

II. Típuskombinációk

A/ A Párviadal a hídon típusának kapcsolata a Viaskodás az állatokkal típussal vagy motívummal (AaTh 300A + 302A^X):

6. ERDÉLYI J. 3, 1848, 225-235, 4.sz. BN 3. /Máramarossziget; 1848./
7. HORGER A. 1908, 392-394, 45.sz. BN 20. /Zajzon, Hétfalu, Brassó m. 1890-es évek/

B/ A Párviadal a hídon típusának affinitása a Két testvér-meséhez különböző típusláncokban:

8. DÉGH L. 1945, 70-85, 5.sz. /Sára, Zemplén m.; 1943-1944./ AaTh 301A + 303 + 300A + 313 + élet vize a tündérek kertjéből, vö. 551. mt.
9. HUNYADI A. 1956, 98-126. /Zselyk és Dégse, R.; 1956./ AaTh 300A + 303 + 513A
10. NAGY O. 1958, 31-40. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 303 + 300A + 313IIIc + 401
11. BODNÁR B. 1960, Néprajzi Közlemények 5, 3-4, 212-217.

C/ A Párviadal a hídon típusának előfordulása különféle típusláncokban:

12. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék 2, Ms. /?/ /19.sz./ AaTh 300A + 301A
13. IPOLYI A. 1914, 142-151, 20.sz. BN 26. /?/ /19.sz./ AaTh 300A + 463A^X + 400 + MNK^X302A^X
14. DÉGH L. 1940, 32-46. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 300A + 550
15. ERDÉSZ S. Ms. 42-60, 3.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 532 + 302 + 300A
16. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 177-186, 12.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./ MNK^{XX}301A + AaTh 300A + 313 + MNK^X302A^X + 513A
17. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 23-29, 3.sz. BN 27. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 300A + 313 + 513A
18. KÁLMÁNY L. Ms. 75. /Pécska, Arad m./ /?/ AaTh 409B^X + 301A + 300A
19. BÉRES A. 1967, 63-70, 5.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 312D + 300A
20. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 23-48, 52.sz. /Sára, Zemplén m.; 1951./ AaTh 463A^X + 300A + 531

D/ Az Égitestszabadító-típus és a Párviadal a hídon meséjének stabil kombinációja (AaTh 328A^X + 300A):

21. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye Ms. 4, 133. /?/ /19.sz./
22. LÁZÁR I. 1899, 100. BN 13. /Alsófehér m.; 1899./

23. HORGER A. 1908, 407-416, 49.sz. H 5; BN 21 /Zajzon, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 328A^X + 300A + 313IIIc
24. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 1, 1960, 374-380, 18.sz. /Mikháza, Maros-Torda m.; 1902-1903./
25. GAÁL K. 1970, 46-48. 4.sz. /Alsóór, Burgenland, A.; 1961-1963./
- E/ Az előző stabil típuskombináció kiegészülése az Ólomfejű barát motívumával vagy típusával (AaTh 328A^X + 300A + MNK^X302A^X):**
26. KÁLMÁNY L. 3, 1882, 160-163, 1.sz. H 2; BN 11. /Lőrincfalva, Torontál m.; 1882./
27. BERZE NAGY J. 1907, 60-68, 7.sz. Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
28. KALLÓS Z. 1960, 198-204. /Gerlén, Moldva, R.; 1959./
- F/ Az előző kibővült típusláncot kiegészíti az AaTh 463A^X típus (AaTh 328A^X + 300A + MNK^X302A^X + 463A^X):**
29. VELSINSZKY Z. 1925, Ethnographia 36. évf., 65-68. /Jászsalsószentgyörgy, JnkSz m.; 1912./
30. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 43-48, 5.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
31. NAGY O. 1978, 191-204. /Marosszentkirály, R.; 1969./
- G/ Az Égitestszabadító-mese és a Párviadal a hídon cselekménytípusának az Ólomfejű barát típusával vagy motívumával bővült láncát kiegészíti a Nagyevő és társai típusa (AaTh 328A^X + 300A + MNK^X302A^X + AaTh 513A):**
32. MERÉNYI L. 1, 1861, 1-62. H 3; BN 5. /Sajóvölgy, 1861./
33. BEKE Ö. 1905, Nyelvészeti Füzetek 17., 66-72. BN 15. /Mezőlak, Veszprém m.; 1904./
34. BERZE NAGY J. 1907, 60-68, 7.sz. H 4; BN 17. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
35. BODNÁR B. Ms. 1957, 111-119. /Kisvárda, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
36. TEMESVÁRI I. 1879, Nyr. 8. évf., 373-377. = Rona-Sklarek, E. 1909, 226-232, 22.sz.
- H/ Az Égitestszabadító-mese és a Párviadal a hídon típuskombinációját kiegészíti a Nagyevő és társai-típus (AaTh 328A^X + 300A + 513A):**
37. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 23-29, 3.sz. BN 27. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./
38. FARAGÓ J. 1955, 5-20. /Székelyföld, 1890-es évek/
39. BODNÁR B. Ms. 5, 1958. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./

- I/ Az Égitestszabadító-mese és a Párviadal a hídon stabil típuskombinációját kiegészíti a Mágikus menekülés típusa (AaTh 328A^X + 300A + 313):**
40. HORGER A. 1908, 407-416, 49.sz. H 5; BN 23. /Zajzon, Hétfalu, Brassó m.; 1890-1906./
41. ISTVÁNFFY Gy. 1963, 254-258, 16.sz. /Parád, Heves m.; 1912./
- J/ Az Égitestszabadító-mese és a Párviadal a hídon stabil típuskombinációját különféle típusok egészítik ki (AaTh 328A^X + 300A + n vagy: n + AaTh 328A^X + 300A):**
42. PINTÉR S., 1891, 120-128. 6.sz. H 8; BN 12. /Szécsény vidéke 1891./ AaTh 328A^X + 300A + 301A
43. ERDÉSZ S. Ms. 1963, 232-245, 15.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 328A^X + 300A + 461
44. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 247-267. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 650A + 328A^X + 300A

Irodalmi feldolgozás:

Móka Bácsi /Halász I./: Legszebb magyar népmesék. Bp. é.n. 61-69./AaTh 300A/

Összehasonlító irodalom:

BARAG, L.G.: Drachenkampf auf der Brücke. EM 3, 825-834.; RANKE, FFC 114. 8-10.; NL 1, 641.; ANDREJEV^X300B; Balys^X651; HIRJAK, M. 1968, 76-90.; ARĀJS, K. 1969, 156-162.; Skazki Verchoviny 1970, 203-206.

AaTh 300A^X AZ ABRONCSBA(HORDÓBA) ZÁRT SZÖRNYETEG

/H 300^I; BN -/

- I. A szörnyeteg három korty vizet kap a mesehóستól, és kiszabadul az abroncsból(hordóból).
- II. A szörnyeteg a mesehős otthonából elragadja a hős feleségét.
- III. A mesehős háromszor próbálja kiszabadítani feleségét a szörnyetegtől. Minden alkalommal kudarcot szenved. Végül a szörnyeteg feldarabolja a mesehóst.
- IV. A mesehős csodálatos ló segítségével kiszabadítja feleségét feléledése után, majd a szörnyeteg elpusztításában részt vesz.

Változatok:

Típuskombinációk:

A/ Az abroncsba(hordóba) zárt szörnyeteg típusa kombinálódik A boszorkány lovainak őrzése-típussal, és ezt az a meselem zárja le, misze-

rint a szörnyeteget saját lova pusztítja el (AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

1. IPOLYI A. 1914, 351-356, 70.sz. BN 552, 35. /?/ /19.sz. közepe/
2. BERZE NAGY J. 1907, 45-54, 5.sz. BN 552, 19. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
3. ORTUTAY Gy. 1935, 43-57. 1.sz. /Tiszabercel, Szabolcs m.; 1935./
4. BENE L. /2/ 3, é.n. 3-20, 1.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele./
5. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 73-85, 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

B/ Az előző típusláncot az a meseelem vezeti be, miszerint A szörnyeteg útközben rabolja el a mesehős feleségét (AaTh 302IIa + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

6. HORGER A. 1908, 280-289, 34.sz. BN 552, 27. /Tatráng, Brassó m.; 1898-1906./
  7. BÉRES A. 1967, 134-140, 19.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
- C/ Az abroncsba(hordóba) zárt szörnyeteg típusának kombinációja a Hűtlen asszony meséjével (AaTh 315 + 300A^X):**
8. HORGER A. 1908, 48-57, 5.sz. BN 552, 26.
  9. IPOLYI A. 1914, 357-369, 71.sz. BN 552, 36. /?/ /19.sz. közepe/

D/ Az égig érő fa és Az abroncsba (hordóba) zárt szörnyeteg típuskombinációja (AaTh 317 + 300A^X):

10. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 131-134, 11.sz. /Szeged, Felsőváros, Csongrád m.; 1881./ AaTh 317 + 300A^X
11. HORGER A. 1908, 422-425, 51.sz. BN 552, 30. /Brassó, Brassó m.; 1898-1906/ AaTh 317 + 300A^X

E/ Az égig érő fa meseleme vezet be Az abroncsba(hordóba) zárt szörnyeteg. A boszorkány lovainak az őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusokból álló láncot (AaTh 317 + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

12. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 13-19, 5.sz. /Bánfalva, Borsod m.; 19.sz. közepe /
13. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 19. /Bánfalva, Borsod m.; 19.sz. közepe/
14. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 131-134, 11.sz. H 1; BN 5. /Szeged-Felsőváros, 1881./
15. Veres I. 1877, Nyr. 6.évf., 370-372. H 9; BN 10. /Drosháza, Békés m.; 1877./

16. BERZE NAGY J. 1907, 29-45, 4.sz. BN 552, 18. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
  17. BERZE NAGY J. 1907, 45-54, 5.sz. H 3; BN 10; /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 317 + R222 mot. + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}
  18. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. BN 552, 21. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
  19. MAKRA S. Ms. 2, 1952, 329-340, 26.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1952./
  20. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 20-46, 3.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
  21. KELEMEN Z. 1964, 41-49. /Zomba, Tolna m.; 1964./
  22. BENE L. (3)1, é.n. 53-64, /Nagykunság, 1940-es évek/
  23. BEKE Ö./KATONA I. 1947, 53-70. = Ortutay Gy. 1957, 196-226, 8.sz. = Katona I. 1972, 35-64. /Kopács, Baranya m.; 1942/
  24. ERDÉSZ S./JENSSEN Chr. 1970, 27-42; 42-57. /Zsarolyán, Szabolcs-Szatmár m.; 1962./
  25. DÉGH L. 1965, 77-99, 6.sz. angol nyelvű gyűjt. /Sára, Zemplén m.; 1949./
- F/ Az előző típusláncot kiegészíti az R 222. motívum, a különböző díszes ruhákban megjelenő, ismeretlen lovag motívuma, amely mind az Aranyhajú kertészbojtár (AaTh 314), mind a Nemtudomka (AaTh 532) meséjéből származhat (AaTh 317 + 300A^X + R222. mot. + 556F^X + MNK 300A^{XX}):**
26. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 1sq., 1.sz. /?/ /19. sz. közepe./
  27. HORGER A. 1908, 373-384, 42.sz. H 5; BN 13. /Tatráng, Brassó m.; 1890-es évek/
  28. KRESZ M. Ms. 40-44, 8.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./
  29. JAKAB M. Ms. 7-10. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1942./
  30. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 87-109, 56.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
  31. BÉRES A. 1967, 141-165. 20. sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
  32. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 326-348. /Görgényüvegcsúr, Maros m.,R.;1974./

G/ Az égisz érő fa, A beabroncsolt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusokból és meseelemekből álló elbeszélésláncba beékelődik a Világhírű Szép Miklós típusa (AaTh 317 + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

33. GECSER B. 1885, Nyr. 14. évf., 375-380. /Tamásváralja, Ugocsa m.; 1885./
 34. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
 35. BANÓ I. 1941, 45-58, 1.sz. /Vázsnok, Baranya m.; 1938./
 36. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 73-85. 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m. 1955./

H/ Az előző típuslánc Az égisz érő fa típusa nélkül (MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

37. MERÉNYI L. 2, 1862, 1-54, 1.sz. /Sajóvölgy; 1862./
 38. KOVÁCS Á. 2, 1944, 97-106, 77.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1942./
 39. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 13-24, 3.sz.
 40. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 90-93, 20.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./
 41. NAGY O. 1969. 218-226. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./

I/ Az előző típusláncot az Állatsógorok típusa vagy annak altípusa vezeti be (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

42. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 164-168, 54.sz. BN 552, 40. /Törökbecse, Torontál m.; 1914./
 43. SZENDREY Zs. 1924, 196-201, 6.sz. BN 552, 41. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
 44. DÉGH L. 1945. 12-28. /Sára, Zemplén m.; 1943./
 45. ERDÉSZ S. Ms. 1956, 4-9, 3.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

J/ Az abroncsba(hordóba) zárt szörnyeteg és A boszorkány lovainak őrzése típuskombinációját kiegészíti az Állatsógorok meséje (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

46. BERZE NAGY J. 1907, 274-290, 36.sz. BN 552, 22. /Pusztahanyi, Heves m.; 1904./ AaTh 552A + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}
 47. KUNTÁR L. ¹1957, 71-75, 10.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./ MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X

K/ Az Állatsógorok típusa vagy annak altípusa A beabroncsolt szörnyeteg, A boszorkány lovainak őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusok felbomló vagy épülő láncát kiegészíti (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX} + n):

48. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 24-27, 10. sz. /?/ /19.sz./ AaTh 552A + 304 + 302IIa + 300A^X + 556F^X
 49. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 31-39, 4.sz. BN 552, 39. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 552A + 300A^X + 318 + 556F^X + MNK 300A^{XX}
 50. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 275-286, 15.sz. = Földyné Virány J. 1957, 34-46. /Láca, Zemplén m.; 1942./ MNK 552A^X + AaTh 463A^X + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}
 51. DÉGH L. 2, 1960, 159-181, 66.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./ MNK 552A^X + AaTh 554 + 300A^X + MNK 300A^{XX}
 52. NAGY O. 1969, 44-68. /Gyergyótölgyes, v. Csík m., R.; 1966./ MNK 552A^X + AaTh 304 + 302IIa + 300A^X + 554 + 556F^X + 302A^X
 53. PENAVIN O. 1971a, 57-72, 5.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 301 + 556F^X

L/ A jós méhmagzat elnevezéssel számontartott meseelem felbukkanása egyes típusláncokban, amelyekben A beabroncsolt szörnyeteg típus előfordul (AaTh 409B^X + 300A^X + n):

54. MAILAND O. 1905, 435-467, 6.sz. BN 552, 17. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./ AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffepizód + MNK 300A^{XX}
 55. OLOSZ K. 1972, 47-67. /Udvarhelyszék, 19.sz. közepe/ AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffmadárepizód + MNK 300A^{XX}
 56. BOSNYÁK S. Ms. 59-62. /Mohács, Baranya m.; 1960./ AaTh 409B^X + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}
 57. BODNÁR B. 1980, 67-84, 8.sz. /Döge, Szabolcs-Szatmár m.; 1953./ AaTh 409B^X + 300A^X + 408

M/ Egyéb típuskombináció:

58. HORGER A. 1908, 422-425, 51.sz. BN 552, 30. /Brassó, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 317 + 300A^X + viadal az MNK 300A^{XX} helyett.
 59. MAILÁTH, J. 2, 1825, 185-197. = Majláth J. 1864, 187-202. BN 552, 1. /?/ /1825./ AaTh 408 + 425A^X + 300A^X + 318.
 60. IPOLYI A. 1914, 70-77, 12.sz. BN 552, 34. /Nyitra; 19.sz. közepe/ AaTh 303 + 400C^X + 530 + 300A^X + 300

59. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 169-176, 11.sz. /?/ /19. sz./
AaTh 400 + 518 + 300A^X + 318

Lásd még **Az abroncsba/hordóba) zárt szörnyeteg** motívumát az AaTh 480.
mt. 15. és 36. változatában!

Megjegyzés:

A beabroncsolt szörnyeteg típusa csak típuskombinációkban fordul elő a magyar prózafolklór gyűjtött anyaga szerint. A keleti szláv mesekincsben a Marja Morevna-szüzsében az AaTh 552A + 302 típuskombináció része, amelyhez gyakran kapcsolódik hozzá A boszorkány lovainak őrzése (AaTh 566F^X) meseelem. Tekintettel arra, hogy A beabroncsolt szörnyeteg (AaTh 300A^X) típusa közel áll alapeszméjét tekintve a Sárkányölő-típushoz (AaTh 300), ezért Thompson helyesen tüntette fel Schullerus román mesekatalógusa alapján önálló típusként.

Összehasonlító irodalom:

SCHULLERUS FFC 78, 29, 300I^X mt. A alcsoportja; TILLE FFC 34,101-103, 3Aaf megjelölésű szövegismertetés, amely az AaTh 552A + 300A^X + 556F^X típusösszetételt mutatja.; SCHERF 277-281.

MNK 300A^{XX} A SÁRKÁNYT SAJÁT LOVA PUSZTÍTJA EL

/H -; BN -/

A sárkányt(szörnyeteget) saját lova pusztítja el.

Az elpusztítás módja: a csodálatos ló a mesehős üldözése közben levegőbe hajítja gazdáját. Rendszerint erre a tetre az üldözött mesehős ló bízattja föl. Elvértve a sárkányt saját lova fejbe rúgja, és így pusztul el a szörnyeteg.

Típusként számontartott meseelem, amely kizárólag bizonyos típusláncokat zár le.

Változatok:

Típuskombinációk:

A/ A hordóba zárt szörnyeteg típusa kombinálódik A boszorkány lovainak őrzése - típussal, és azt A sárkányt saját lova pusztítja el - epizód zárja le (AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

1. IPOLYI A. 1914, 351-356, 70.sz. /?/ /19.sz. közepe./
2. ORTUTAY Gy. 1935, 43-57, 1.sz. /Tiszabercel, Szabolcs m.; 1935./
3. BENE L. /2/ 3, é.n. 3-20, 1.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/

4. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 73-85, 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

B/ Az előző típusláncot az a meseelem vezeti be, miszerint A szörnyeteg útközben elrabolja a mesehős feleségét (AaTh 302IIa + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

5. HORGER A. 1908, 280-289, 34.sz. /Tatrag, Brassó m.; 1898-1906./

6. BÉRES A. 1967, 134-140, 19.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

C/ Az égig érő fa meseleme vezeti be A hordóba zárt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A sárkányt a saját lova pusztítja el típusláncát (AaTh 317 + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

7. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 2, é.n. 13-19, 5.sz. /Bánfalva, Borsod m.; 19. sz. közepe/

8. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 4, é.n. 19. /Bánfalva, Borsod m.; 19.sz. közepe/

9. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 131-134, 11.sz. /Szeged-Felsőváros; 1881./

10. VERES I. 1877, Nyr. 6.évf. 370-372. /Orosháza, Békés m.; 1877./

11. BERZE NAGY J. 1907, 29-45, 4.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./

12. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./

13. MAKRA S. Ms. 1952, 329-340, 26.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1952./

14. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 20-46, 3.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

15. KELEMEN Z. 1964, 41-49. /Zomba, Tolna m.; 1964./

16. BENE L. /3/ 1, é.n. 53-64. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/

17. BEKE Ö./KATONA I. 1947, 53-70. = Ortutay Gy. 1957, 196-226, 8.sz. = Katona I. 1972, 35-64. /Kopács, Baranya m.; 1942./

18. ERDÉSZ S./JENSSEN, Chr. 1970, 27-42. /Zsarolyán, Szabolcs-Szatmár m.; 1962./

D/ Az előző típusláncot kiegészíti az R222. motívum, a különböző díszes ruhákban megjelenő, ismeretlen lovak motívuma, amely mind az Aranyhajú kertészbojtár (AaTh 314), mind a Nemtudomka (AaTh 532) meséjéből származhat (AaTh 317 + 300A^X + R222. mot.+ 556F^X + MNK 300A^{XX}):

19. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 1sq., 1.sz. /?/ /19.sz. közepe/

20. BERZE NAGY J. 1907, 45-54, 5.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./

21. HORGER A. 1908, 373-384, 42.sz. /Tatrag, Brassó m.; 1890-es évek/

22. KRESZ M. Ms. 40-44, 8.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./
 23. JAKAB M. Ms. 7-10. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1942./
 24. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 87-109, 56.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
 25. BÉRES A. 1967, 141-165, 20.sz. /Rozsály, Szatmár m.; 1955./
 26. NAGY O./VÖÖ G., 1974, 326-348. / Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./

E/ Az égig érő fa, A hordóba zárt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A sárkányt saját lova pusztítja el típusokból és e meselemből álló elbeszélésláncba beékelődik a Világhírű Szép Miklós típusa (AaTh 317 + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + MNK 300A^{XX}):

27. GECSER B. 1885, Nyr. 14. évf., 375-380. /Tamásváralja, Ugocsa m.; 1885./
 28. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
 29. BANÓ I. 1941, 45-58. 1.sz. /Vázsnok, Baranya m.; 1938./
 30. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 73-85, 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m. 1955./

F/ Az előző típuslánc Az égig érő fa típusa nélkül (MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

31. MERÉNYI L. 2, 1862, 1-54, 1.sz. /Sajóvölgy, 1862./
 32. KOVÁCS Á. 2, 1944, 97-106, 77.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1942./
 33. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 13-24, 3.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
 34. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 90-93, 20.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./
 35. NAGY O. 1969, 218-226. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./

G/ Az előző típusláncot az Állatsógorok típusa vagy annak altípusa vezeti be (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

36. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 164-168, 54.sz. /Törökbecse, Torontál m.; 1914./
 37. SZENDREY Zs. Ms. 1924, 196-201. 6.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
 38. DÉGH L. 1945, 12-28. /Sára, Zemplén m.; 1943./
 39. ERDÉSZ S. Ms. 1956, 4-9, 3.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

H/ A hordóba zárt szörnyeteg és A boszorkány lovainak az őrzése típuskombinációját az Állatsógorok meséje vezeti be (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

40. BERZE NAGY J. 1907, 274-290, 36.sz. /Pusztahanyi, Heves m.; 1904./
 41. KUNTÁR L. ¹1957, 71-75, 10.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./
I/ Az Állatsógorok típusa vagy annak altípusa vezeti be A hordóba zárt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A sárkányt saját lova öli meg típusok felbomló vagy épülő láncát (AaTh 550A vagy MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX} + n):
 42. ERDÉLYI J. 1855, 7-20, 2.sz. = Stier, G. 1857, 1-15. /?/ /1855./
 AaTh 552A + 304 + 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX}
 43. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől és helyekről. Ms. 24-27, 10. sz. /?/ /19.sz./ AaTh 552A + 304 + 302IIa + 300A^X + 556F^X
 44. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 31-39, 4.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./
 AaTh 552A + 300A^X + 318 + 556F^X + MNK 300A^{XX}
 45. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 275-286, 15.sz. = Földyné Virány J. 1957, 34-46. /Láca, Zemplén m.; 1942./ MNK 552A + AaTh 463A^X + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}
 46. DÉGH L. 2, 1960, 159-181, 66.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1956./
 MNK 552A^X + AaTh 554 + 300A^X + MNK 300A^{XX}

J/ A síró méhmagzatnak ígért tündér típusa vezet be egyes típusláncokat, amelyek A sárkányt saját lova pusztítja el - fejez be (AaTh 409B^X + 300A^X + MNK 300A^{XX}):

47. MAILAND O. 1905, 435-467, 6.sz. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./
 AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffepizód + MNK 300A^{XX}
 48. OLOSZ K. 1972, 46-67. /Udvarhelyszék, 19.sz. közepe/ AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffepizód + MNK 300A^{XX}
 49. BOSNYÁK S. Ms. 59-62. /Mohács, Baranya m.; 1960./ AaTh 409B^X + 300A^X + 556F^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}

K/ Különbféle típuskombinációk, az előző variáncsoportok rövidülései vagy összekuszálódott láncai:

50. IPÓLYI A. 1914, 26-32, 5.sz. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 300 + 328A^X + 556F^X + MNK 300A^X
 51. KÁLMÁNY L. Ms. 29-34, 10.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m.//?/
 AaTh 304 + 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX}
 52. VIKÁR B. 1905, 320-335. 14.sz. /Hetes, Somogy m.; 1880-1899./
 AaTh 303A + 327B + 531 + MNK 300A^{XX}

53. KOVÁCS Á. 2, 1944, 161-176, 94.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./
AaTh 545B + MNK 750BI^X + AaTh 556F^X + 313A + 317 + 408 + 300A +
MNK 300A^{XX}
54. SZABÓ J. 1977, 69-98, 1.sz. /Gernyeszeg, Maros m., R.; 1967./
AaTh 317 + MNK 300A^X + AaTh 1961A^X

Összehasonlító irodalom:

BN 2, 119, 552. mt. K elem; SUS 108, 302₂. mt.; NOGAJ A. 1979, 106-109.;
SCHULLERUS FFC 78, 29, 300I^X mt. Aa alosztály utolsó eleme.

AaTh 301 A TŰLVILÁGRA VITT HÁROM KIRÁLYKISASSZONY MEGSZABADÍTÁSA

/H -; BN -/

- I. A hős természetfölötti eredetű és különleges erővel rendelkezik:
- a/ egy medvének a fia, aki anyját elrabolta;
  - b/ egy törpének vagy rablónak a fia, akitől a fiú megszabadítja magát és édesanyját;
  - c/ egy embernek és egy nősténymedvének vagy egy tehénnek a fia;
  - d/ vagy egy gyümölcs megevésétől,
  - e/ vagy a széltől,
  - f/ vagy szikrától fogant.
  - g/ Mihelyt felnő, természetfölötti erővel rendelkezik.
- II. A leszállás.
- a/ Két különös utitárssal
  - b/ egy erdei házhoz,
  - b₁/ vagy hídhoz érnek. Hét sing szakállú, kapanyél f..ú törpe a két utitársat legyőzi, a hős azonban úrrá lesz a szörny felett.
  - c/ Egy lyukon /a föld köldökén át) leereszkedik az alsó világba.
A mese bevezetésének alternatívája:
  - d/ A harmadik királyfi, mivel idősebb bátyjai kudarcot vallottak,
  - e/ éjjel nekiront a szörnyetegnek, amely a király almafáját dézsmálja, és
  - f/ követi őt egy lyukon át az alsó világba.
- III. Az elrabolt lányok.
- a/ Egy szörny három királykisasszonyt rabol el.
  - b/ A hős elindul megszabadításukra.
- IV. A megszabadítás.
- a/ Az alsó világban egy ott talált karddal több szörnyet legyőz, és

megszabadít három lányt.

b/ A lányokat a hős utitársai elhúzzák, és elrabolják.

V. A hős kijátszása.

- a/ A hőst magát hitszegő társai lent hagyják, de ő visszajut a felvilágba,
- b/ általában egy óriási madár hátán,
- c/ melyet husával táplál,
- d/ vagy felhúzzák.

VI. A felismerés.

- a/ A királykisasszonyok felismerik, amikor megjelenik a lakodalmon.
- b/ A hős álruhát visel, és
- c/ kutyáit küldi, hogy hozzanak ételt a lakodalomból, vagy
- d/ felmutatja a gyűrűket,
- e/ ruhákat,
- f/ vagy más jeleket, melyeket az alvilágról hozott. Feleségül veszi az egyik királykisasszonyt, a csalókat megbüntetik.

Változatok:

/Azok a szövegek kerültek ide besorolásra, amelyek sem az AaTh 301A, sem az AaTh 301B típushoz sem tartoznak, de az AaTh 301 típus általános meghatározó jegyeit viselik magukon./

1. IPOLYI A. 1914, 70-73, 12.sz. /Nyitra; 1847-1853./ AaTh 303 + 300 + 313IIb + 518 + 531 + 301III
2. KONSZA S. 1957, 41-42, 25.sz. /Sepsiszentgyörgy, R.; 1948./
3. KONSZA S. 1957, 99-101, 59.sz. /Szörce, R.; 1948./ AaTh 650A + 301
4. NAGY O. 1958, 181-187. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 463A^X + 301 III-IV.
5. BODNÁR B. Ms. 197-200, 34.sz. /Mezőladány, 1957./ AaTh 303 + 301 + 321
6. BÉRES A. 1967, 166-176, 21.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./ MNK 463^{XX} + 552A^X + AaTh 304 + 301
7. ERDÉSZ S. 1, 1968, 193-199, 8.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959.
8. ERDÉSZ S. 1, 1968, 200-204, 9.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
9. ERDÉSZ S. 1, 1968, 204-229, 10.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
10. ERDÉSZ S. 1, 1968, 229-234, 11.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

11. PENAVIN O. 1971a, 284-289, 38.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m., Ju. 1960-1970./ AaTh 301 + 660
12. RÁDULY J. 1978, 80-88. /Székelyföld, R.; 1978./ Erősen eltér.

AaTh 301A A TŰLVILÁGRA VITT HÁROM KIRÁLYKISASSZONY MEGSZABADÍTÁSA

/ H 301A; BN 301A/

Epizód a törpével. Az alsó világba vezető lyuk és a királykisasszony(ok) megszabadítása. A fenti típusvázlat II., III., IV. és V. része.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 301A):**
  1. IPOLYI A. 1914, 177-179, 26. /Ipolyság, 19.sz./
  2. BALÁS Gy. Ms. 1878., 21-24, 7.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m./
  3. DÉKÁNY R. Ms. /Kecskemét, 19.sz./
  4. ORTUTAY Gy. 1935, 121-129, 6.sz. /Tiszabercel, Szabolcs m.; 1935./
  5. KONSZA S. 1957, 40-41, 24.sz. /Eresztevény, Székelyföld, R.; 1938./
  6. NAGY O. 1958, 68-75. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 301A IIab III-VI.
  7. ERDÉSZ S.I, 1968, 177-192, 7.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
- II. **A/ Az AaTh 301A típus kombinációja az Égitestszabadító-mesével (AaTh 301A + 328A^X + 300A):**
  8. MAKRA S. Ms. 387-399, 41.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1950./ AaTh 301A + 328A^X + 300A
  9. PINTÉR S. 120-128, 6.sz. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 1891./ AaTh 328A^X + 300A + 301A
- B/ Az AaTh 301A típus kombinációja a Párviadal a hídnál (AaTh 300A) típusával:**
  10. KÁLMÁNY L. Ms. 75-82, 28.sz. /Pécska, Arad m.; 19.sz. második fele/ AaTh 303 + 409B^X + 301A + 300A
  11. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 107-157. /Görgényüvegcsűr, v. Maros m., R.; 1974./ MNK 1961H^X + 301A + 300A + 301B
- C/ Az AaTh 301A típus különféle kombinációi:**
  12. MOLNÁR J. Ms. 1929, 14-20. /Csenger, Szatmár m./ AaTh 301A + 552
  13. DÉGH L. 2, 1942, 86-100, 32.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 301A + 561 + 554
  14. FARAGÓ J./NAGY O. é.n. 91-97, /Kisiklód, Székelyföld; 1942./ AaTh 301A + 401 + 301B

15. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 3-8. = Béres A. 1967, 70-77, 6.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1949./ AaTh 560 + 301A + 321
16. BODNÁR B. Ms. 1959. /Mándok, Szabolcs-Szatmár m./ AaTh 301A + 303
17. BODNÁR B. Ms. 1957, /Gégény, Szabolcs-Szatmár m./ AaTh 301A
18. NAGY O. 1958, 100-107. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 301Ie + 505 + 301A + 302A^X + 516

Ponyvakiadások:

1864: OSZK 8/11; 1886: OSZK 26/15; 1872: OSZK 45/78; 1891: OSZK 41/12; 1899: OSZK 32/12.

Elbeszélésbiológia:

A cselekménytípus "tisztán" viszonylag ritkán fordul elő az AaTh 301 tündérmese nagy számú változatanyagában. Gyakran fonódik össze az AaTh 301B típusal. Típuskombinációi közül az Égitestszabadító-mese stabil összetételével (AaTh 328A^X + AaTh 300A), illetve **Párviadal a hídnál** (AaTh 300A) cselekménytípussal alkotott összetétel kelet-délkelet-európai jelenség (II. A-B variáncsoport). A mítikus mese számos "rendhagyó" összetétele a változatok II. C csoportjában bizonyítja, hogy a mágikus cselekményváz a tündérmesék legrégebbi történeti rétegébe tartozik. Az AaTh 301A típus fejlődéstörténetéhez illeszkedik két meseelem: **A szalonnavár** (MNK ^X301A), valamint az **Este, Éjfél, Hajnal** (MNK ^{XX}301A) motívuma, amely az AaTh 301A típus bevezetését képezi egyes esetekben, de változataik felsorolására az említett számok alatt kerül sor.

Összehasonlító irodalom:

LIUNGMAN, Volksmärchen 43-47.; ANDERSON, Novelline 3, 11-14, 57.sz.; SCHERF 105-111.

MNK ^X301A A SZALONNAVÁR

/ H -; BN -/

Egy király kertjében csodálatos várat építenek szalonnából. Természetfeletti lény minden éjjel megdézsmálja a szalonnavárat. A király két nagyobbik fia nem tudja megőrizni a várat, a legkisebb viszont megsebesíti a természetfeletti lényt. A meseelem folytatása az AaTh 301A típus.

Változatok:

1. GAAL Gy. 1822, 77-110, 5.sz. = Gaal Gy. 3, 1860, 72-80, 33.sz. = BP 2, 312, B + D + E + F. /?/ /1822./

2. Budavidéki népmesék és népmondák Ms. 1887, 58-63, 5.sz. /Tinnye, Pest m.; 1887./
3. BERZE NAGY J. 1907, 15-23, 2.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
4. SZENTMIKLÓSI F./VITA Zs. 1942, 43-76. /Gombás, R.; 1942./
5. DÖMÖTÖR Á. 1962, 26-30, 4.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./
6. HORVÁTH I. 1979, 110-114.

Elbeszélésbiológia:

A mese csekély számú változatai arra engednek következtetni, hogy a 19. század elejétől a **szalonnavár** motívuma /1.,2. szöveg/ tovább élt a 20. század második felében /6. szöveg/, vagy az **aranyvár** formájában elhalványult /6. szöveg/. A **szalonnafa** motívuma Benedek Elek irodalmi átdolgozásának hatására jelent meg /Székely mesemondó 1888, 123-135, 14.sz.; MMMV I/1, 97-106, 10.sz./ a 3. és 4. szövegben, bár a besenyőtelki mesében **körtefát** említett a mesemondó. Kiss Gabriella a Szalonnavár-formához és az AaTh 301A típus teljes és töredékes változatait is idesorolta, amelyekben a kezdő meseelem nem is volt meg.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 312 /Speckfestung/; KISS G.: A 301-es mesetípus magyar redakciói. Ethnographia 1959, 254-256.

MNK^{XX}301A ESTE, ÉJFÉL, HAJNAL

/H -; BN -/

Három testvér egy napon rendkívüli körülmények között jön világra. Anyjuk születésük időpontjáról nevezi el őket: Estének, Éjfélnek, Hajnalnak. A három fiú születése pillanatától fogva felnőtt emberként viselkedik. A meseelem folytatása az AaTh 301A típus.

Változatok:

1. IPOLYI A. 1914, 34-47, 7.sz. /Parád, Heves m.; 1847-1858./
MNK^{XX}301A + 301A + 312D + 519
2. GAAL Gy. 3, 1860, 46-51, 30.sz. /?/ /1860./ MNK^{XX}301A + 301A
3. KRIZA J. 1, 1911, 141-163, 13.sz. /Udvarhelyszék, 1863./ AaTh 463A^X
+ MNK^{XX}301A + 301A
4. MAILAND O. 1905, 489-511, 8.sz. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./
MNK^{XX}301A + AaTh 301A + 321
5. BERZE NAGY J. 1907, 1-15, 1.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1905./ =
Rona-Sklarek, E.2, 1909, 186.

6. DOBOS I. 1962, 157-164, I/4. sz. /Dunaújváros, Fejér m.; 1953./
MNK^{XX}301A + 301A + 315 + 303 + 300
7. BANÓ I. 1941, 172-178, 24.sz. /Alsómocsolád, Baranya m.; 1938-1940./
MNK^{XX}301A + AaTh 301A + 315 + 303 + 300
8. BORVENDÉG J. Ms. 1916, 110-136. /Ács, Győr m.; 1916./ MNK^{XX}301A +
AaTh 301A
9. BERZE NAGY J. 2, 1940, 67-70, 14.sz. /Szilágy, Baranya m.; 1935./
MNK^{XX}301A + AaTh 301A
10. BELATINI BRAUN O. Ms. 1944, 28-37, 6.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m.
R.; 1944./ MNK^{XX}301A + AaTh 301A /elt./ + 519
11. SÜTŐ K. Ms. 1915, 154sq., 8.sz. /Semjén, Zemplén m.; 1915./
MNK^{XX}301A + AaTh 301A

Elbeszélésbiológia:

Ez a kezdő meseelem az AaTh 301A típus egyik regionális motívuma. A feljegyzések tanúsága szerint a 19. század első felétől nyomon követhető. Diffúzióerőssége a magyar nyelvterület északi-északkeleti részén jelentős. Irodalmi hatás Benedek Elek feldolgozásától gyanítható /⁴MMMV V/1, 28-34, 4.sz./ a századforduló óta. A román mesekincsben ez a meseelem /MNK^{XX}301A/ olykor szintén az AaTh 301A típus bevezetése: Schullerus FFC 78, p. 32, 301A típus 2. változata.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 312 /Abend, Mitternacht und Morgendämmerung/; KISS G. op. cit.
Ethnographia 1959, 254-256.

AaTh 301B FEHÉRLÓFIA

/H 301B; BN 301A/

- I. A hős világrajövedele állatapatól vagy -anyától, erőpróbái.
- II. A hőst egy állat táplálja, ennek következtében nagy erőre tesz szert.
- III. A nagy erővel rendelkező legény világgá megy, találkozik Fanyúvóval, Vasgyúróval, Kőmorzsolóval, akiket erőpróbán legyőz. Az emberek hozzásegődnek. Törpeepizód.
- IV. Tudomást szereznek róla, hogy három királykisasszonyt elraboltak a sárkányok.
- V. A sárkányok után erednek, de csak Fehérlófia mer az alvilág lyukán leereszkedni és szembeszállni a sárkányokkal. Kacsa- stb. lábön forgó kastélyok.

További elemeit ld. az AaTh 301 típus elemzésénél!

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 301B):

1. IPOLYI A. 1914, 9-14, 2.sz. /Nyitra völgye, 1847-1858./
2. ERDÉLYI J. 3, 1848, 319-324, 17.sz. = Jones H. - Kropf, L. 1889, 244-249, 46.sz. /?/ /1848./
3. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől. Ms. é.n. 83-87, 27.sz./Nagy-pacol, Szilágyság, 1860 körül./
4. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 2, é.n. 50-53, 13.sz./?/ /19.sz./
5. ARANY L. 1862, 202-215, 14.sz. /?/ /1862./
6. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék 2, Ms. é.n. 5/a-7/b, 3.sz. /?/ /19. sz. közepe/
7. KRIZA J. 2, 1956, 27-34, 3.sz. /?/ /1863-1872./
8. GONDA B. 1878; Nyr. 7, 3-38. /Megyer, Nógrád m.; 1878./
9. BALÁS Gy. Ms. 1878, 3-5. /Mezőkovácsháza, Csanád m.; 1878./
10. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 115-118, 1.sz. /Szaján, Torontál m.; 1882./
11. PINTÉR S. 1891, 67-78, 1.sz. /Nógrád m.; 1891./
12. ŐSZ J. 1908, Nyr. 37, 367-371 = Ősz J. 1941, 93-102. /Pócsfalva, Kisküküllő m.; 1908./
13. BERZE NAGY J. 1960, 188-193. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
14. GESZTELYI Nagy L. Ms. 1913, 30-46, 3.sz. /Lövőpetri, Szabolcs m.; 1913./
15. KOCSIS L. Ms. 1915, 20-25. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
16. BORVENDÉG J. Ms. 1916, 76-109. /Ács, Győr m.; 1916./
17. ORTUTAY Gy. 1935, 58-78, 2.sz. /Tiszabercel, Szabolcs m.; 1930-as évek első fele/
18. BANÓ I. 1941, 164-171, 23.sz. /Jágonak, Baranya m.; 1939-1940./
19. FÜLDYNE VIRÁNY J. 1957, 107, 61.sz. /Láca, Zemplén m./
20. KOVÁCS Z. Ms. 1941, 16-23. /Rétköz, Szabolcs m.; 1941./
21. KRESZ M. Ms. 1941, 18-20. 8.sz. /Nyárszó, v. Kolozs m.; 1941./
22. KOVÁCS Á. 2, 1943, 109-112, 81.sz. /Kettesd, v. Kolozs m.; 1941-1942./
23. MAKRA S. Ms. 1952, 6-18. /Tiszalök, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-1952./
24. BODNÁR B. Ms. 1957, 177-185. /Gyulaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./
25. KOVÁCS F. 1958, 53-57. /Kisiratos, v. Csanád m., R.; 1958./
26. DOBOS I. 1962, 325-332, 52.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./

27. DOBOS I. 1962, 375-377, 1.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
28. BODNÁR B. Ms. 1958, 66-85, 8.sz. /Alsópáhok, Zala m.; 1958./
29. BÁCSKAI BOSNYÁK S. Ms. 1963, 30-38, 17.sz. /Istensegíts, Bukovina, R.; 1963./
30. ERDÉSZ S./JENSSEN, Ch. 1970, 9-17. /Kállósemlén, Szabolcs-Szatmár m.; 1963./
31. HEGEDŰS L. 1952, 114-121. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
32. HEGEDŰS L. 1952, 266sq. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
33. KOVÁCS Á. Ms. 1973, 000-122 /magnófelv./ /Nógrádsípek, Nógrád m.; 1973./
34. RÁDULY J. 1978, 171-182. /Kibéd, R.; 1978./

II. A Fehérlófia-típus kombinációi:

A/ Az Erős János típussal (AaTh 301B + 650A):

35. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 7, Ms. é.n. 53-56. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 650A + 301B
  36. ISTVÁNFY Gy. 1890, 11-27, 2.sz. /Parád, Heves m.; 1890./ AaTh 312D + 650A + 301B
  37. VIKÁR B. 1905, 343-360, 16.sz. /Szentmárton, Somogy m.; 1880-1899./ AaTh 301B + 650A + 804B + 1063 + 1072
  38. KÁLMÁNY L. 2, é.n. 1-12, 1.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ MNK 301B + AaTh 301B + 400 + 850 + 502
  39. ORTUTAY Gy. 1940, 210-227, 7.sz. /Bátorliget, Szabolcs-Szatmár m.; 1936-1938./ AaTh 650A + 301B
  40. DÉGH L. 1942, 110-130, 2.sz. /Bag, Pest m.; 1942./ AaTh 301B + 650A
  41. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 18sq., 2/b.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1943./ AaTh 650 A /elt./ + 301B
  42. Katona I. 1972, 92-124, 4.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./ AaTh 301B + 650A
  43. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 78-91. /Alföld, 1955./ AaTh 650A + 301B
  44. VOIGT V. Ms. 1960, 13.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./ AaTh 301B + 650A
- ##### **B/ A Két testvér-mesével (AaTh 301B + 303):**
45. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 4, é.n. 35-44, 4.sz. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 301B + 303
  46. PFEIFFER J. 1873, Nyr. 2, 370sq. /Göcsej, 1873./ AaTh 301B + 303IIIId

47. PENAVIN O. 1971a, 188-255, 30.sz. /Várdaróc, Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 551 + 303 + 301B + 328A^X + 300A + 725A^X

C/ A Borsszem Jankó mesével (AaTh 312D):

48. BERZE NAGY J. 2, 1940, 70-75, 15.sz. /Sumony, Baranya m.; 1935./ AaTh 312D + 301B
 49. BENE L. /2/ 3, é.n. 53-80, 3.sz. /Kalotaszeg, 1940-es évek/ AaTh 312D + 301B
 50. HORVÁTH I. 1971, 177-186. /Magyarózd, v. Maros m., R.; 1971./ = Horváth I. 1979, 126-138. AaTh 312D + 301B

D/ Különféle összetételek:

51. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 107-157. /Görgényüvegcsúr, v. Maros m., R.; 1974./ MNK 1961H^X + AaTh 301A + 300A + 301B
 52. ERDÉLYI J. 23, 1848, 225-235, 4.sz. /?/ /19.sz. első fele/ BN 3. AaTh 300A + 301B + 302A^X
 53. BEKE J. Ms. é.n. 64-70, 23.sz. /Velezd, Borsod m.; 19.sz./ AaTh 463A^X + 301B
 54. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 8, Ms. é.n. 112-115, 34.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 306 + 301B
 55. VIKÁR B. 1905, 335-343, 15.sz. /Hetes, Somogy m.; 1880-1899./ AaTh 301B + 400 + MNK^X301B
 56. BENE L./3/ 1, é.n. 21-46. /Nagykunság; 1940-es évek/ AaTh 301B + 1121
 57. DOBOS I. 1962, 489-492, 1.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1959./ AaTh 511 + 301B
 58. KELEMEN Z. 1964, 67-71. /Zomba, Tolna m.; 1964./ AaTh 301B + 592
 59. KELEMEN Z. 1964, 55sq. /Zomba, Tolna m.; 1964./ AaTh 301B + 554 + 315A + 300
 60. GAÁL K. 1970, 108, 22.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 513A + 1640 II-III + 1060 + 301B II-IV.
 61. HORVÁTH I. 1971, 164-177. /Magyarózd, v. Maros m., R.; 1971./ MNK 463^{XX} + 301B
 62. PENAVIN O. 1971a, 57-72, 5.sz. /Kopács, v. Baranya m.; 1960-1970./ AaTh 552A + 301B + 556F^X

Ponyvakiadások:

1853: EA 8274/117 = OSZK 3/9; 1875: EA 8274/65 = OSZK 7/168.; 1881: OSZK 22/8.; 1890: OSZK 27/108.; 1891: OSZK 41/33.

Elbeszélésbiológia:

A viszonylag nagy számú változat alapján jól kirajzolódnak a téma fejlődés-tendenciái a magyar szájhagyományban. Szép számmal találhatók meg a típus teljes és önmagában álló szövegei /I. csoport/. A legszembeötlőbb összetétel az AaTh 301B + 650A kombináció /II. csoport, A alosztály/, amelyre általános érvényű tendenciaként Thompson is rámutatott /Folktale 85/. A típus erős affinitást mutat az AaTh 312D meseelem iránt: ez a mesei jelenség Kelet- és Délkelet-Európában észlelhető /II. csoport, C alosztály/. Az AaTh 301B típus számos "rendhagyó" esete azt mutatja, hogy az archaikus varázsmese a tündérmesei elbeszélések széles körével kerülhet kapcsolatba analógiás alapon, ugyanakkor számos közvetlen és közvetett ponyvai hatás eredményeképpen.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 53sq., 85., 147 /túlvilági utazás/; LIUNGMAN, Volksmärchen 43-47.; BP 2, 300sq.; NL 2, 92sq.

MNK^X301B CSONKA TEHÉN FIA

/H -; BN -/

Az állatánya /tehén, ló, kecske/ lehellelével /három lelkelével/ feltámasztja a hőst és társait. A meseelem rendszerint az AaTh 301B típus előzménye vagy folytatása. A hős személyére vonatkozóan: AaTh 301Ic = F611. 1. 5. mot.

Változatok:

1. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 8, Ms. é.n. 130-135, 41.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 301B + MNK^X301B + /vitézek a vérben/ + AaTh 300A + 321
2. VIKÁR B. 1905, 335-343, 15.sz. /Hetes, Somogy m.; 1880-1890./ AaTh 301B + MNK^X301B /A lóánya feltámasztja fiát és társait/
3. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 8, Ms. é.n. 138-141, 43.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 301B + MNK^X301B /juhanya, vitézek a vérben/ + AaTh 300A
4. MAILAND O. 1905, 371-379, 1.sz. /Bere, Székelyföld.; 1901-1903./ AaTh 301 + MNK^X301B /elt.: két ökör/
5. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 1-12. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ MNK^X301B /juhanya feléleszti fiát/ + AaTh 301B + 650A
6. HEGEDŰS L. 1952, 280-292. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./ AaTh 301B + MNK^X301B + AaTh 321*302A^X

7. BÉRES A. 1967, 55-63, 4.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1967./
AaTh 301B + MNK^X301B /vadkecskeanya belelehelő fia második lelkét
társaiba, saját lelkét pedig fiába/

Elbeszélésbiológia:

A Csonka tehén fia motívuma az AaTh 301B típus igen változékony eleme, valószínűleg a többemű hőmesék maradványa, amely az észak-eurázsiai testlélek fogalmának töredéke. Keleti rokonságára utal az AaTh 300A /Párviadal a hídnál/ típussal való kombinációja az 1. és 3. változatban.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 300, A⁴ mot., 1. l. ábr.; KISS G. op. cit. Ethnographia 1959, 255-257.

AaTh 302 A TESTEN KÍVÜL ELREJTETT ERŐ

/H 302; BN 302/

- I. A hős származása és foglalkozása /köznapi, gyakran mészáros vagy katoná/.
- II. A hős vándorútra kel. Egy sassal, egy oroszlánval és hangyával találkozik, akik nem tudnak megosztani egy ló /szarvas/ tetemén. A hős elosztja a zsákmányt az állatok között. A megelégedett állatok egy-egy szőrszállal vagy tollal ajándékozzák meg, amelyek segítségével valamilyen állat alakját öltheti fel.
- III. **A királykisasszony.** A hős tovább folytatja útját. A királylány bele szeret az ifjúba. Oroszlán alakjában kényszeríti az uralkodót a hős, hogy adja hozzá feleségül a leányát.
- IV. **A feleség elrablása.** Egy alkalommal séta közben a fiatalasszonyt egy szörny /sárkány/ elrabolja.
- V. **A férj állatalakban az elrabolt feleség keresésére indul.** Egy király szolgálatába szegődik, akinek nyájából mindennap eltűnik egy birka.
- VI. **A hős elpusztítja a rablót vagy az elvarázsoló lényt.**
  - a/ A hős állatalakban megsemmisíti a boszorkány testen kívül elrejtett erejét.
  - b/ Három egymás után következő napon a sárkány rétvére hajtja nyáját, és állattá változó képességét felhasználja a sárkány testen kívül elrejtett erejének elpusztítására.
- VII. A hős visszanyeri eltűnt feleségét.

Változatok:

1. MAILÁTH J. 1864, 343-361. /?/ /1864./ BN 2.AaTh 304 + 552 + 302

2. KRIZA J. 2, 1956, 234-243, 23.sz. /Székelykeresztúr, Udvarhely m.; 19.sz. közepe/ AaTh 302.
3. BERZE NAGY J. 2, 1940, 86-90. 19.sz. /Tarcapuszta, Baranya m.; 1936./ AaTh 304 /elt./ + 302
4. KUNTÁR L. 1955, 7-11. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./ AaTh 314A + 302
5. KUNTÁR L. 1957, 23-30, 2.sz. /Uraiújfalu, Vas m.; 1957./ AaTh 302
6. KOVÁCS Á. Ms. 1942, 357-363, 93.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 302
7. KOVÁCS Á. 1, 1943, 257-261, 34. sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1943./ AaTh 302 + 314A
8. HORVÁTH I. 1979, 19-24. /Székelyföld, R., Magyarózd, R./ AaTh 554 + 302.

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: Székely Mesemondó. Bp. 1888. 3-16, 1.sz. = MMMV I/1, 173-185, 16.sz. /Székelyföldi hagyomány alapján./

MNK^X302 A BORBAN ELREJTETT ERŐ

/H -; BN -/

A testen kívül elrejtett erő (AaTh 302) típus egyik formája, nem önálló cselekménytípus, amely szerint az erő a borban van elrejtve.

Változatok:

1. MERÉNYI L. 1, 1863, 38-70. /Dunamellék, 1863./ AaTh 400 + MNK^X302 + AaTh 452A^X. BN 302, 13.
2. HORGER A. 1908, 74-84, 9.sz. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 463A^X + 531 /elt./ + MNK^X302
3. OLOSZ K. 1972, 102-106. /Udvarhelyszék, 1889./ AaTh 653 + 300A + MNK^X302 + AaTh 302A^X
4. LIZANEC, P. 1973, 116-126. /Kárpátalja, Szu.; 1973./ AaTh 303 + 315 + 300 + MNK^X302

AaTh 302A^X VIASKODÁS A VADÁLLATOKKAL

/H -; BN -/

A vadállatok az ördög testen kívüli lelkét rejtő galambokat magukban őrzik. Ezeket az állatokat pusztítja el a hős. Az AaTh 302A^X típus gyakran kapcsolódik össze az AaTh 300, 301, 303, 304, 513A, 516, 531, 552, 566 és 612. típussal.

Változatok:I. Az AaTh 302A^X kombinációja különféle mesetípusokkal:

1. GAAL Gy. 1822, 53-71. BN 1. /?/ /19.sz./ AaTh 313 + 302A^X
2. ERDÉLYI J. 3, 1848, 225-235, 4.sz. BN 3. /?/ /19.sz./ AaTh 300A + 302A^X
3. MERÉNYI L. 1, 1862, 149-168. BN 12. /Sajóvölgy, 1862./ AaTh 303 + 300 + 302A^X
4. HORGER A. 1908, 426-431, 52.sz. BN 10. /Zajzon, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 317 + 301 + 302A^X
5. HORGER A. 1908, 392-394, 45.sz. /Zajzon, Brassó m.; 1898-1906./ BN 9. AaTh 300A + 302A^X
6. BERZE NAGY J. 1907, 127-133, 15.sz. BN 17. AaTh 304 + 552A /elt./ + 302A^X
7. BENE L. /1/ é.n. 49-70. /Jászság, 1940-es évek első fele/ AaTh 300 + 513A + 302A^X
8. BENE L. /2/ 2, é.n. 85-113. /Kalotaszeg, 1940-es évek első fele/ AaTh 304 + 552A + 302A^X
9. BÖZÖDI Gy. 1942, 80-86, 12.sz. /Székelyföld, 1942./ MNK 463^{XX} + AaTh 551 + 552IIIa + 302A^X
10. DÉGH L. 1, 1942, 131-146, 3.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 516 + 400 + 302A^X
11. KONSZA S. 1957, 46-51, 29.sz. /Bibarcfalva, v. Háromszék m., R.; 1948./ AaTh 327A + 302A^X + 315 /elt./ + 300
12. NAGY O. 1958, 100-107. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 301Ic + 505 + 301IIIa + 302A^X + 516
13. BELATINI BRAUN O. Ms. 1944, 71-75, 19.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./ AaTh 300 + 302A^X
14. KUNTÁR L. 1957, 5-22, 1.sz. /Uraiújfalu, Vas m.; 1957./ AaTh 304 + 554 + 302A^X
15. DOBOS I. 1962, 200-207, 15.sz. /Budapest, 1958./ AaTh 552 + 665 + 302A^X
16. RÁDULY J. 1978, 140-144. /Székelyföld, R.; 1978./ AaTh 554 /elt./ + 302A^X
17. RÁDULY J. 1978, 100-104. /Székelyföld, R.; 1978./ AaTh 328A^X + 302A^X
18. HORVÁTH I. 1979, 115-121. /Magyarózd, v. Maros m.; R.; 1979./ AaTh 317 + 302A^X

19. HORVÁTH I. 1979, 33-40. /Magyarózd, v. Maros m., R.; 1979./ AaTh 921 + 513A + 302A^X

20. PENAVIN O. 1971a, 515-519, 162.sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 552A + 304 + 302A^X

II. Az AaTh 302A^X az Égig érő fa típusának a folytatása (AaTh 317 + 302A^X):

21. HORGER A. 1908, 426-431, 52.sz. /Zajzon, Brassó m.; 1890-es évek/ H 7.; BN 15. AaTh 317 + 302A^X
22. DÉGH L. 1, 1955, 184-193, 18.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 317 + 302A^X
23. HORVÁTH I. 1971, 168-177. /Magyarózd, v. Maros m, R.; 1971./ AaTh 317 + 302A^X
24. ISTVÁNOVITS M. 3, 1958, 133-136. /?/ /?/ AaTh 317 + 302A^X
25. KOVÁCS Á. Ms. 513-520, 161.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 317 + 302A^X
26. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 5-12. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./ AaTh 317 + 302A^X /elt./
27. ERDÉSZ S. 2, 1968, 72-77 57.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 317 + 302A^X /elt./
28. SZABÓ J. 1977, 69-98, 1.sz. /Gernyeszeg, Maros m., R.; 1967./ AaTh 317 + 302A^X + MNK 300A^{XX} + AaTh 1961A^X

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E. 1888, 72-83.

MNK^X302A^X AZ ÓLOMFEJŰ BARÁT

/ H.- ; BN -/

Az AaTh 302A^X (Viaskodás a vadállatokkal) típusnak egy formája, amelyben az ólomfejű barát testén kívül elrejtett erejéről van szó.

- I. A hős az ólomfejű barát hatalmába kerül.
- II. Az ólomfejű barát felesége megtudakolja a hős számára, hol rejtőzik a férje ereje.
- III. A hős megöli a vadkant, a fejében lévő nyulat, az ebben lévő galambot és a darazsakat, végül az ólomfejű barátot.
- IV. Feleségül veszi Tündér Ilonát.

Az ólomfejű barát formája gyakran az AaTh 328A^X + 300A kombináció folytatása, és közbeékelődhet az AaTh 513A típus.

Változatok:

1. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 13-23, 2.sz. BN 18. /Egyházaskér, Torontál m., Ju.; 1914./ Hiedelemmonda: Aarne FFC 25, 114, 6.sz. + AaTh 516C + 301 + MNK ^X302A^X
2. BERZE NAGY J. 1907, 60-68, 7.sz. BN 6. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 328A^X + 300A + MNK ^X302A^X + AaTh 513A
3. VELSINSZKY Z. 1925, Ethnographia 36, 65-68. BN 20. /Jászsalsószentgyörgy, Szolnok m.; 1912./ AaTh 328A^X + 300A + 463A^X + MNK ^X302A^X
4. HORGER A. 1908, 392-394, 45.sz. /Zajzon, Hétfalu, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 300A + MNK ^X302A^X
5. KÁLMÁNY L. 3, 1891, 160-163, 1.sz. H 300^{II} 2.; BN 319^X. 11. /Lőrincfalva, Gömör m.; 1891./ AaTh 328A^X + 300A + MNK ^X302A^X
6. TEMESVÁRI I. 1879, Nyr. 8, 373-377. = Rona, Sklarek, E. 1909, 226-232, 22.sz. /Sepsiuzon, Háromszék m.; 1879./ AaTh 328A^X + 300A + MNK ^X302A^X + AaTh 513A
7. MERÉNYI L. 2, 1861, 1-62, 1.sz. BN 11. /Sajóvölgy, 1861./ AaTh 328A^X + 300A + 513A + MNK ^X302A^X
8. IPOLYI A. 1914, 142-151, 20.sz. BN 17. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 463A^X + 300A + 0 + MNK ^X302A^X
9. KELEMEN Z. 1964, 11-13. /Zomba, Tolna m.; 1964./
10. ERDÉSZ S. 1, 1968, 240-249, 13.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m. 1958./
11. BODNÁR B. Ms. 1958. /Pátroha, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 552A + MNK ^X302A^X
12. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1955, 49-60, 4.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 463A^X + 531 /elt./ + MNK ^X302A^X
13. DÉGH L. Ms. 8.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 328A^X + 300A + MNK ^X302A^X
14. DÉGH L. 1, 131-146, 3.sz. /Bag, Pest m.; 1941./ AaTh 516 + 531/elt./ + 400 + 300A + MNK ^X302A^X

Elbeszélésbiológia:

A testen kívül elrejtett erő meséje (AaTh 302) lényegében két fő típusra osztható: az egyikben a varázsló átváltozási formáival, annak sorozatával találkozunk, a másikban hálás állatok segítenek a tojás megszerzésében. Az előbbi kisázsiai eredetre nyúlik vissza, az utóbbi európai jelenség. Kétségkívül a magyar változatok besorolásánál azt a megállapítást vettem figyelembe, mely szerint a rejtett erő felkutatásának két módja van:

(A¹) A hős valamilyen állatok alakjába változik, (A²) hálás állatok segítenek neki (BP 3, 434). Ahol tehát a hős állatokká való változásáról van szó, ez a verzió az AaTh 302 típusba tartozik, ott pedig, ahol a hős mint ember pusztítja el a szörnyeteg lelkének manifesztációját, a szöveg az AaTh 302A^X (Viaskodás az állatokkal) típusába került besorolásra. Az AaTh 302A^X a keleti átváltozásmese meselemmé fejlődését mutatja a hazai prózafolklórban.

A borban elrejtett erő (MNK ^X302) típus tulajdonképpen az AaTh 302 típus egyik formája, arról árulkodik, hogy az eurázsiai szabadlélek mennyi belső változáson ment keresztül, amikor a szórakoztató orális hagyomány része lett. Az egyik kazah mesében a csodálatos erő a boszorkány hajában van (Siedel'nikov, V. N. 1962, 25-28), és ez a keleti párhuzam is mutatja, hogy az AaTh 302 típusnak gyakorlatilag igen nagy számú módosulása lehet.

A Viaskodás a vadállatokkal (AaTh 302A^X) típusának II. változatcsoportjába soroltam azokat a szövegeket, amelyekben az Égig érő fa (AaTh 317) típusának a folytatása az AaTh 302A^X (Scherf 244-249). Az ólomfejű barát (MNK ^X302A^X) külön típusszám alatt feltüntetett meseleme a keleti átváltozásmese cselekményvázon belüli további módosulását, ugyanakkor egyes újabb szövegeiben önállóságát bizonyította.

Meg kell említenem, hogy a testen kívül elrejtett erő mágikus meséjét a harmincas évektől mítikus hatás is érthette, amikor a gyermekek számára a keresztyén prédikációkban a Thossakan erejéről szóló kelet-ázsiai mítikus elbeszélést ismertették a lelkészek (BP 3, 443). Eszerint Thossakan király a szívét egy dobozban tartotta, amit egy remetére bízott. Ellenfelének, Ramának a barátja elcsalta a dobozt a remetétől, és a doboz szétverésével megölte az uralkodót (Hastings-Erdős K. 1930, 98sq.).

Az előbb említett mítosz is megerősítette a magyar mesei szájhagyományban a mondák megjelenését. Az egyik kishartyáni szövegben (MNK ^X302A^X típus 14. változata) az ólomfejű barát ereje egy **kökecskében** van: ez a közismert kincsmonda (Bihari 126, N I 6/A) hatása. Az AaTh 302A^X 10. változata említi, hogy a sárkány ereje **aranyzarvasban** található. Ennek a motívumnak a párhuzama, a több száz éves szarvasok mondája szintén közismert (Sinninghe 120, 1273.sz.).

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 22, 1. láb.; THOMPSON, Folktale 35.; LIUNGMAN, Volksmärchen 47-49.; SCHERF 76-79., 252-256., 406-408.

AaTh 302IIa A FELESÉGRABLÓ SÁRKÁNY

/H -; BN -/

A hős templomból, esküvőről hazaviszi feleségét. A sárkány **útközben** elrabolja az asszonyt. Ez a meselem az AaTh 302 mesetípusból származik, és nem tévesztendő össze Az abroncsba zárt szörnyeteg cselekedetével, hiszen ott a mesehős házából ragadja el a sárkány a feleséget.

Változatok:**Típuskombinációk:**

A/ Az abroncsba zárt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A sárkányt ölő ló típuslancát A feleségrabló sárkány típuseleme vezeti be (AaTh 302IIa + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

1. HORGER A. 1908, 280-289, 34.sz. /Tatrag, Brassó m.; 1898-1906./
2. BÉRES A. 1967, 134-140, 19.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

B/ Az állatsógorok, Az abroncsba zárt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A sárkányt ölő ló felbomló vagy épülő típuslancába beékelődik A feleségrabló sárkány meseleme (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX} + n):

3. ERDÉLYI J. 1855, 7-20, 2.sz. = Stier, G. 1857, 1-15. /?/ /1855./
AaTh 552A + 304 + 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX}
4. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 24-27, 10.sz./?/ /19.sz./ AaTh 552A + 304 + 302IIa + 300A^X + 556F^X
5. NAGY O. 1969, 44-68. /Gyergyótölgyes, v. Csík m., R.; 1966./
MNK 552A^X + AaTh 304 + 302IIa + 300A^X + 554 + 556F^X + 302A^X

C/ Az előző variáncsoportok összekusálódott típuslancá:

6. KÁLMÁNY L. Ms. 29-34, 10.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m.//?/
AaTh 304 + 302IIa + 556F^X + 300•MNK 300A^{XX}

Összehasonlító irodalom:

Lásd az AaTh 302 mesetípusnál!

AaTh 303 A KÉT TESTVÉR

/H 303; BN 303/

- I. A hősök csodálatos származása és tulajdonságai.
  - 1/ Egy királyné, ló és kutya haltól való csodálatos teherbeesése folytán ikreket szül. Aranyhajuk van, és megtévesztésig hasonlítanak egymásra.

- 2/ Egy szegény ember gyermeke mellé csodálatos módon egy másik gyermek kerül, akit örökbe fogadnak. Mikor felnő, nem tudják a magukétól megkülönböztetni.
  - 3/ Egy királynak vagy szegény embernek két(három) fia van. Megtévesztésig hasonlítanak egymásra.
- II. A fiúk vándorútra kelnek. Segítő állatok szegődnek hozzájuk /farkas, medve, oroszlán; vö. AaTh 300 típus II. része/. Az egyik útelágazásnál elválnak, az ott lévő fán sorsuk változását mutató jelet /kést, kenderdőt/ hagynak, és megállapodnak, hogy aki előbb visszatér, és a másik balsorsáról értesül, nyomban segítségére siet.
  - III. A nagyobbik fiú egy királykisasszonyt vesz el feleségül.
  - IV. Az ifjú férj az esküvő másnapján egy elvarázsolt erdőben vadászatra indul. Szalonnasütés közben egy boszorkány kérekedik melléje. Őt és állatait kővé változtatja.
  - V. Testvére visszatér a keresztúthoz. A hátrahagyott jel színváltozásából megtudja, hogy bátyja bajban van. Segítségére siet.
  - VI. Bátyja országába érkezik a testvér. Sógornője úgy fogadja őt, mintha saját férje lenne. Kard a hálótársak között.
  - VII. A fiatal testvér vadászni megy. Szalonnasütés közben a boszorkány előtte is megjelenik. A fiatalember kényszeríti az öregasszonyt, hogy bátyját és állatait keltse életre, azután pedig megöli a szörnyet.
  - VIII. A feleség nem tud különbséget tenni a két testvér között.
    - 1/ Az idősebb fiú abban a hiszemben, hogy öccse helyettesítette a hitvesi ágyban, megöli testvérét, majd feltámasztja.
    - 2/ Cselhez folyamodik az asszony, hogy megtudja, melyikük a férje. Az idősebb testvér újra lakodalmat ül feleségével, a fiatalabb visszatér apja országába.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló Két testvér-mese (AaTh 303):**
  1. VERSÉNYI Gy. 1901, Ethnographia 12, 258, 39.sz. /Csík, 1901./
  2. DÖMÖTÖR S. 1929. Ethnographia 40, 53-57. /Udvarhely, 1928./
  3. BERZE NAGY J. 2, 1940, 75-79, 16.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./
  4. BERZE NAGY J. 2, 1940, 79-81, 17.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
  5. DÉGH L. 1, 1942, 146-156, 4.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
  6. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M: 1956, 149-157. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915./ Eltérő.

7. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 110, 103. sz. /Láca, Zemplén m.; 1940-1941./
8. ERDÉSZ S. 1, 1968, 249-257, 14.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m. 1959./
9. ERDÉSZ S. 1, 1968, 257-276, 15.sz.
10. KOVÁCS Á. Ms. 108-131. /Mekényes, Baranya m.; 1952./
11. KOVÁCS F. 1958, 58-61. /Kisiratos, v. Csanád m., R.; 1949-1955./
12. PENAVIN O. 1971a, 317-319, 57.sz. /Mohol, v. Bács-Bodrog m., 1960-1970./
13. PENAVIN O. 1971a, 431-435, 120.sz. /Újvidék, v. Bács-Bodrog m., Ju. 1960-1970./

II. A Két testvér-mese típuskombinációkban:

A/ A Két testvér-mese és a Sárkányölő-típus (AaTh 303 + 300):

14. GAAL Gy. 1, 1857, 159-169, 8.sz. H 3; BN 6. /?/ /1857./
15. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 5, Ms. é.n. 47-50. /Uppony, Zemplén m.; 1863./
16. ISTVÁNFY Gy. 1890, 107-121. BN 11. /Palócföld, 1890./
17. JANKÓ J. 1893, 273-276. BN 20. /Kövénd, Torda-Aranyos m.; 1892./
18. HORGER A. 1908, 146-152, 21.sz.H 11; BN 31. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/
19. ŐSZ J. 1941, 168-181, 18.sz. = Ősz J./Faragó J. 1969, 5-8, 1.sz. /Maros-Torda m.; 1884-1912./
20. BERZE NAGY J. 1960, 16-24. BN 47. /Déva, Hunyad m.; 1890-es évek/
21. BERZE NAGY J. 2, 1940, 75-79, 16.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./
22. BERZE NAGY J. 2, 1940, 82-86, 16.sz. /Bánfa, Baranya m.; 1934./
23. BANÓ I. 1941, 239-241, 44.sz. /Magyaregregy, Baranya m.; 1938-40./
24. KATONA I. 1972, 7-34, 1.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./
25. SZENTMIKLÓSI F./VITA Zs. 1942, 70-73. /Gombás, R.; 1942./
26. POGÁNY M. Ms. 685-695, 165.sz. /Pajzsszeg, Zala m.; 1943./
27. BELATINI BRAUN O. Ms. 234-238, 50.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m. R.; 1944./
28. HEGEDŰS L. 1952, 296. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
29. KUNTÁR L. 1955, 50-59. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
30. NAGY O. 1958, 152-160. /Szék, Mezőség, R.; 1958./
31. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 56-63. /Siklónagyfalu, Baranya m.; 1960./
32. SZABÓ J. 1977, 98-123, 2.sz. /Gernyeszeg, v. Maros m., R.; 1966./

B/ Az AaTh 303 + 300 típus kombinációjának kiegészülése a víztől való teherbeesés motívumával (BP 1, 529sq., A² elem):

33. MERÉNYI L. 1, 1861, 79-122, 3.sz. H 9; BN 10. /?/ /1861./ BN 933 + AaTh 303 + 300
34. KUNTÁR L. 1955, 50-59. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./ BN 933 + AaTh 303 + 300

C/ A Két testvér mese a Sárkányölő típussal alkotott kombinációjának kiegészülése a történet elején különböző típussal (n + AaTh 303 + 300):

35. ERDÉLYI J. 1, 1846, 459-466, 1.sz. = Jones - Kropf 1889, 110-117. H 1; BN 1. /Pest, 1846./ Hagyományos mesekezdet + 303 + 300
36. BENE L. /3/ 2, é.n. 123sq., 14.sz. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/ AaTh 550II + 303Id + 300
37. DOBOS I. 1962, 157-164, 4.sz. /Dunaújváros, 1953./ MNK^X301A + AaTh 301A + 552A + 303 + 300
38. NAGY O. 1969, 236-243, /Búza, R.; 1969./ AaTh 315 + 303 + 300

D/ A Két testvér mese a Sárkányölő típussal alkotott kombinációjának kiegészülése a történet végén különböző típussal (AaTh 303 + 300 + n):

39. PENAVIN O. 1971a, 104-120, 12.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 303 + 300 + 307
40. KOVÁCS Á. 1954, Ethnographia 64, 199-205. /Mekényes, Baranya m.; 1953./ AaTh 303 + 300 + 318
41. BÉRES A. 1967, 38-50, 2.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./ AaTh 303 + 300 + 516 /elt./
42. IPOLYI A. 1914, 70-73, 13.sz. H 18; BN 37. /Nyitra, 1847-1853./ AaTh 303 + 303 + 518 + 554 + 531 /elt./ + 530 + 301
43. VIKÁR B. Ms. 1, 33-43. /Vas m.; 1909-1910./ AaTh 303 + 300 + 725
44. LÓCSKAY J. 1875, Nyr. 4, 231-234. H 15; BN 15. /Újkígyós, Békés m.; 1875./ AaTh 303 + 300 + 1961A^X
45. BODNÁR B. 1980, 5-23. 1.sz. /Pátroha, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 303 + 300 + 1961A^X
46. PENAVIN O. 1971a, 275-284, 37.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m., Ju. 1960-1970./ AaTh 300 + 303 + 1961A^X

E/ Különböző mesetípusok beemelődése a Két testvér mese és a Sárkányölő mesetípus közé (AaTh 303 + n + 300):

47. BERZE NAGY J. 1907, 14.sz. BN 26. AaTh 303 + 551 /elt./ + 300
48. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 203-211, 15.sz. /Bereg m.; 19. sz. második fele/ AaTh 303 + 401 /elt./ + 613 + 300

49. LIZANEC, P. 1973, 116-126. /Kárpátalja, Szu.; 1973./ AaTh 303 + 315 + 300 + 302A^X

F/ Az Aranymadár-történet kiegészíti a Két testvér és a Sárkányölő mese kombinációját (AaTh 567 + 303 + 300):

50. KOVÁCS Á. Ms. 406-409, 117. sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
 51. DÉGH L. 1, 1942, 156-171, 5.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
 52. DÉGH L. Ms. 7.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./
 53. BÉRES A. 1967, 50-57, 3.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1950./
 54. FARAGÓ J. 1969, 142-162. /Magyaró, v. Maros m., R.; 1954./
 55. GAÁL K. 1970, 48, 5.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

G/ Az Aranymadár-történet beékelődik a Két testvér és a Sárkányölő mese közé (AaTh 303 + 567 + 300):

56. DÖMÖTÖR Á. 1962, 59-65, 12.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./
 57. POGÁNY P. Ms. 1287-1296, 307.sz. /Lickóvadas, Zala m.; 1943./
 58. POGÁNY P. Ms. 1261-1265, 302.sz. /Lickóvadas, Zala m.; 1943./
 59. POGÁNY P. Ms. 1202-1218, 292.sz. /Lickóvadas, Zala m.; 1943./

H/ A Két testvér mese kombinációja a Húséges János típusal (AaTh 303 + 516):

60. GAAL Gy. 1, 1857, 51-78, 3.sz. /?/ /1819./ AaTh 516 + 303
 61. HALÁSZ I. 1908, Nyr. 37, 185-187; 284-286; 333-375. H 17; BN 34.
 /Bakony vidéke, Veszprém m.; 1908./ AaTh 463A^X + 400A + 303 + 516
 62. BÉRES A. 1967, 38-50. 2.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./
 303 + 300 + 516. Erre az esetre jellemző, hogy az AaTh 516 mesetípusra hatott az Alexander és Ludovicus mondája /BP 1, 56, 1.lábj./

I/ A Két testvér mese különféle típusösszetételekben:

63. SIPOS B. 1968, 51-62. /Székelyföld, R.; 1968./ AaTh 303 + 313
 64. BÖZÖDI Gy. 1942, 101-107. /Székelyföld, R.; 1942./ AaTh 303 + 361^X
 65. KRIZA J. 2, 1911, 113-118, 6.sz. /Árkos, Háromszék m., 19.sz./
 BN 14. AaTh 303 + 401
 66. GAAL Gy. 1, 1857, 3-23, 1.sz. /?/ /1857./ AaTh 516 + 303 + 517
 67. SZENDREY Á. Ms. 155-159, 19.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915/
 AaTh 303 + 550 + 552
 68. MERÉNYI L. 1, 1862, 149-168. BN 11. /Sajó völgye, 1862./ AaTh 303 + MNK 463^{XX} + AaTh 302A^X
 69. PENAVIN O. 1971a, 188-255, 30.sz. /Várdaróc, v. Baranya m., Ju. 1960-1970./ AaTh 551 + 303 + 313H^X + 922A + 946A^X

III. A Két testvér mese kiegészülése a lelencmotívummal (Ranke, K. FFC 114, p. 152-154, A4. mot.):

70. IPOLYI A. 1914, 59-70, 11.sz. H 13; BN 13. /Debrecen, 19.sz. közepe/ AaTh 303
 71. IPOLYI A. 1, 1914, 56-59, 10.sz. /?/ /19.sz. közepe/ H 12; BN 35. AaTh 303 + 300
 72. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől. Ms. 77sq., 25.sz. Panitfalva, Szilágy m.; 19.sz./ AaTh 303
 73. MERÉNYI L. 1, 1862, 149-168, 5.sz. BN 11. /Sajó völgy, 1862./ AaTh 303 + 302
 74. BERZE NAGY J. 1960, 16-24. BN 47. /Déva, Hunyad m., R.; 1890 körül/ AaTh 303 + 300
 75. BALÁSZ Gy. Ms. 1878, 33-37, 11.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878/ AaTh 303 + 300
 76. KÁLMÁNY L. Ms. 425, 250.sz. /Egyházaskér, Torontál m./ /?/ AaTh 303
 77. BERZE NAGY J. 1907, 405-411, 58.sz. H 10; BN 29. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 303
 78. DEÁK F. Ms. é.n. 519-529. /Jászokunság/ /?/ AaTh 303 + 300
 79. DÉGH L. 1, 1942, 146-156, 4.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1941./ AaTh 303 + 300
 80. DÉGH L. 2, 1960, 114-141, 64.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 303 + 300 + 314 + 552
 81. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 382-398, 64.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 303 + 300
 82. BODNÁR B. Ms. 1958, 49-65, 7.sz. /Pátroha, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 303 + 301B + 300
 83. DÖMÖTÖR Á. 1962, 53-59, 11.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./ AaTh 303 + 300

IV. A Két testvér mese kiegészülése az emberek és az állatok egyidejű csodálatos születésének motívumával (Ranke FFC 114, p. 63, A3.mot.):

84. IPOLYI A. 1914, 142-151, 20.sz. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 303 + 463A^X + 300 A + 400 /elt./ + MNK^X302A^X
 85. BODNÁR B. Ms. 1959. /Tiszakanyár, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 934 + 303 + 313 + 551

Ponyvakiadás:

A világot megszabadító vitéz, vagy Az acélvárban lakó boszorkánymester. Bp. 1882. OSZK 23/40.

Elbeszélésbiológia:

A Két testvér mese vagy önmagában, vagy a Sárkányölő típusal alkotott állandó összetételében tekinthető a variálódás kiindulópontjának. Kimondott nyugati hatásnak tudható be, hogy az utóbb említett állandó összetétel (AaTh 303 + 300) ki szokott egészülni az Aranymadár történettel (AaTh 567). Teljesen bizonyos osztrák-német hatás eredménye az a jelenség, amikor a Két testvér mese víztől való teherbeesés motívuma vezeti be a Sárkányölő meséjét (II. variáncsoport B alcsoport), bár erre csupán két szövegváltozat áll rendelkezésre, de bizonyítja a Grimm-mesegyűjtemény előtti (1822) élő külföldi német szájhagyomány diffúzióját.

A Két testvér mese a szájhagyományozódás folyamán nemcsak különféle kombinációival jelezte a cselekménytípus fejlődéstendenciáit, hanem a belső cselekményváz megváltozásával. A "lelencmotívum" és az "egyidejű csodálatos születések" motívuma a cselekménytípus módosulását hozta magával. A lelencmotívummal rendelkező redakció Ranke monográfiája alapján északról került Nyugat-Európába, és valószínűleg innen hatolt Magyarországra. Az egyidejű csodálatos születés motívuma a Két testvér mese egyes szövegeiben az eredet eldöntését illetően még tisztázásra vár.

Bizonyos mondai összefüggésekre is rá kell mutatnom a Két testvér mese egyes változataiban. A következő szövegekben található a **szarvas** mondai motívuma: Dégh L. 1, 1942, 156-171, 5.sz.; Dégh L. Ms. NIFA 61, 6.m.; Szabó J. 1977, 98-123, 2.sz. A **fehér asszony** hiedelemmondai alakját említi: Ortutay Gy./Katona I. 2, 1956, 203-211, 15.sz.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 528-556.; THOMPSON, Folktale 24-33.; LIUNGMAN, Volksmärchen 49-53.; SCHERF 61-64.; 180-182.; DELARUE 1, 147-161.; RANKE, FFC 114.

AaTh 303A FIVÉREK NŐVÉREKET KERESNEK

/H 728; BN -/

- I. Egy szegény ember felesége egy hassal több ikret szül /tizenkét, ezeregy, stb. fiat/. A szegény ember annyira megrémül, hogy elbujdosik.
- II. A fiúk felnőnek, és apjuk keresésére indulnak. Rátalálnak az erdőben elvadult állapotban. Leitatják apjukat, majd foglyul ejtik és hazaviszik.
- III. A szegény ember útra kel, hogy fiainak lányokat keressen feleségül. Ugyanannyi lánytestvér keres, mint ahányan fiai vannak.

A mese rövid formája nyilván az előzőből alakult ki, és bizonyos esetekben szorososan összefonódik vele: Hét /száz, ezeregy/ figér hét /száz, ezeregy/ nővért keres feleségül. Lovakra tesznek szert. A legkisebb fiúnak csodálatos képességei vannak.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 303A):**
  1. HORGER A. 1908, 133-137, 18.sz. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/ H 9. AaTh 303A + 313IIId
  2. FAZEKAS I. Ms. é.n. 76sq., 15.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
- II. **A cselekménytípus különféle típuskombinációkban:**
  - A/ A fivérek nővérkeresése összekapcsolódik A két fiú az óriás házában típusal (AaTh 303A + 327B):**
    3. KRIZA Jánoshoz elküldött mesék. Ms. 2, é.n. 70sq., 33.sz. /?/ /19. sz./
  - B/ A fivérek nővérkeresése és A két fiú az óriás házában meséje köz é valamelyik típus ékelődik (AaTh 303A + n + 327B):**
    4. SEBESTYÉN Gy. 1906, 320-335, 14.sz. /Hetes, Somogy m.; 1880-1899./ AaTh 303A + 301A + 327B + 531
    5. BELATINI Braun O. Ms. 86-90, 16.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./ AaTh 303A + 313A + 327B
  - C/ A fivérek nővérkeresésének és A két fiú az óriás házában mesekombinációt kiegészíti Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó típusa (AaTh 303A + 327B + 531):**
    6. ERDÉLYI J. 2, 1847, 364-366, 10.sz. H 2. /Pest, 1846./
    7. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 3-48, 14.sz. /?/ /1860 körül/
    8. PAP Gy. 1, 1865, 75-94. = Jones - Kropf 1889, 262-277, 48.sz. H 11. /Palócföld, Nógrád m.; 1865./
    9. DÉGH L. Ms. 6.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./
    10. KATONA I. 1972, 65-91. 3.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./
  - D/ Az előző típuslánc kiegészülése A táltosfiú típusával (AaTh 303A + 327B + 328 + 531):**
    11. MERÉNYI L. 2, 1861, 3-34, 1.sz. = Solymossy S. 1936, 444-457, 100. sz. H 5. /?/ /1861/
    12. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 55-67, 8.sz. H 4. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./

13. ISTVÁNFY Gy. 1890, 68-85. /Palócföld, 1880-as évek/
 14. BERZE NAGY J. 1907, 317-327, 42.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
 15. BERZE NAGY J. 1907, 327-334, 43.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
 16. ORTUTAY Gy. 1935, 130-138, 7.sz. /Nyírbátor-Bátorliget, Szabolcs-Szatmár m.; 1935./
 17. DÉGH L. 1945, 38-43, 3.sz. /Bodrogköz, 1945./

E/ Az előző típuslanc utolsó két tagjának felcserélődése és kiegészülése (AaTh 303A + 327B + 531 + 328 + 313IIIc):

18. A KISFALUDY Társaság népmeseújteménye. Ms. 4, 1870, 142. /?/ /1870./ AaTh 303A + 327B + 531 + 328 + 313IIIc.
 19. R. BERDE M. 1937, 52sq. = Olosz K. 1972, 81-93. /Székelyföld, Udvarhelyszék, 19.sz./
 20. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 370-396. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 303A + 327B + E761. mot. + 531 + 328

F/ Az AaTh 303A + 327B + 328 + 531 típuslancba beékelődik az AaTh 313IIIc meselem vagy kiegészíti azt:

21. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887, 100-107, 12.sz. /Tinnye, Pest m.; 1887./ AaTh 303A + 327B + 313IIIc + 328 + 531
 22. BERZE NAGY J. 2, 1940, 222-228, 73.sz./Katádfa, Baranya m.; 1935./ AaTh 303A + 327B + 313IIIc + 328 + 531
 23. KUNTÁR L. 1959, 26-34, 4.sz. /Vas m.; 1959./ AaTh 303A + 327B + 328 + 531 + 313IIIc

G/ Az AaTh 303A + 327B + 531 típuslancba egy típuselem ékelődik:

24. GAAL Gy. 3, 1860, 15-22, 27.sz. /?/ /1860./ AaTh 303A + 327B + 531 + 327A + 531

H/ Az előzőhöz hasonló jelenség: az AaTh 303A + 327B + 328 + 327A típuslanc létrejötte:

25. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 64-69, 69.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
 26. SZENTMÁRTONI K., P. é.n. 19-30. /Székelyföld/ /?/

I/ A fivérek nővérkeresése összekapcsolódik Az aranyhajsza, aranytoll, aranypatkó típusával (AaTh 303A + 531):

27. HORGER A. 1908, 128-133, 17.sz. H 8. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek

J/ Az előző kapcsolat kiegészülése valamilyen típusal (AaTh 303A + 531 + n):

28. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 142-145, 42.sz. /?/ /1860 körül/ AaTh 303A + 531 + 530 /?/

29. HORGER A. 1908, 294-313, 36.sz. = Rona-Sklarek, E. 1909, 102-118, 10.sz. H 10. /Tatrag, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 303A + 531 + 313

K/ A fivérek nővérkeresésének összekapcsolódása a Hálás állatok témájával (AaTh 303A + 554):

30. ERDÉLYI J. 1855, 7-20, 2.sz. H 1. /?/ /1855./
 31. JAKAB M. Ms. 180-186. /Udvarhely m.; 1903./ AaTh 303A + 554 + 302A^X
L/ A fivérek nővérkeresésének kombinációja A boszorkány állatainak őrzése típusu tündérmesével (AaTh 303A + 556F^X + n):

32. BOSNYÁK S. Ms. 73-81, 24.sz. /Mohács, Baranya m.; 1959./ AaTh 303A + 556F^X + 531 + 327B
 33. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1962, 33-40, 8.sz. /Miskolc, Tatárdomb, Borsod m.; 1962./ AaTh 303A + 556F^X + motívumkonglomerátum

M/ Az AaTh 303A + 518 + 556F^X + 531 típuslanc és kiegészülése:

34. HORVÁTH I. 1971, 180-196. /Magyarózd, Maros m., R.; 1943./
 35. HORVÁTH I. 1971, 188-196. /Magyarózd, Maros m., R.; 1943./ AaTh 303A + 518 + 556F^X + 327B + 531

N/ Egyéb típuskombináció:

36. MERÉNYI L. 2, 1862, 137-148. H 6. /Sajóvölgy, 1862./ AaTh 303A + 709 + 0.

Elbeszélésbiológia:

Az AaTh 303A típusnak az előfordulása főleg Kelet-Délkelet-Európára jellemző. Keleti szomszédaink közül az ukránok is jól ismerik: meseváltozataikban tizenkét fivér tizenkét nővért keres /BP 3, 28/. Újabban előkerültek tőlük olyan népmesei szövegek, amelyek a magyar anyaggal egyeznek. Pl. az egyik ukrán mese szerint egy gyermektelen öregasszony rózsát eszik, és száz fiúgyermeket szül. Férje világgá megy. A gyerekek felkeresik apjukat. Az apa ezután talál egy asszonyt, akinek száz lánya van /Skazki Verchoviny 1970, 177-180/.

A fivérek nővérkeresésének /AaTh 303A/ meséjét a románok is ismerik. Változataikban száz fiú száz nővért keres /Schullerus 303I^X/. Ranke a Két testvér mese és a Sárkányölő típus nemzetközi összefüggéseit kutatva vette észre a lett anyagban ezt a bevezető mesetípust /Ranke FFC 114, 381, 303^X mt./. Aarne a Mágikus menekülés típuskapcsolatai közben állapította meg, hogy az AaTh 303A + 327B + 313 kombináció, ill. a bevezetés megjelenése típusösszetételekben magyar és keleti szláv jelenség /Aarne FFC 92, 119/.

Érdekes, hogy a keleti szláv mesekatalógus /SUS/ előfordulását külön típus-számon nem tünteti fel, bár az AaTh 303A típus náluk is általános.

Bizonyos hiedelemmondai vonatkozású motívumokat is tartalmaz az AaTh 303A típus kombinációiban. A 9.változatban **a tudós kocsisnak nem kell az istállóban lámpás**, közismert hiedelemmondai elem. Hasonlót olvashatunk a 24. szövegben: **az aranypatkó világít az istállóban**. Ez a motívum feltehetően az AaTh 531 típusból származik, ill. annak a vonzásaképpen jelent meg. A 27. változatban a királynénak ezeregy fia születik. Emiatt a király ijedtében elbujdosik. Ez a részlet nyilván a Micbán-monda hatására alakult ki az AaTh 303A típusú változatban, és ennek óriási irodalmából álljon itt néhány párhuzam: AaTh 762; György 141.sz.; Rehermann 429, 15-16.sz.; BP 1, 432sq.; Brückner 730sq., 118. lábj., 219, 196. lábj.; Grimm DS 521.sz., 584.sz.; MNr. 3, 209sq.; NL 3, 618.; Röhrich, Sage und Märchen 53sq.; Thompson, Folktales 269.; L435.2.1. mot.; Moser-Rath 506sq., 263.sz.; Heller B.: Magyar mese- és mondáelemek egyetemesebb kapcsolatban. I. Micz bán mondája. Ethnographia XX /1909/ 65-73.; Exequiae principales 1624, 217-219.; Czeglédi I.: Malach doktornak pajtársi szóbeszéde 1659, 4.; Kamarási Gy. 1766, 296.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 432.; Masing, U.: Brüder suchen Schwestern. EM 2, 887-902.

AaTh 304 HAJNALKÖTŐZŐ KIRÁLYFI

/H 304; BN 304/

- I. Egy király végrendeletében meghagyja, hogy fiai három éjjelen át őrizzék a sírját.
- II. A királyfiak kalandjai a szörnyetegekkel. A legkisebb királyfi elindul tüzet keresni.
- III. Útjában az éjfél, a hajnal megszemélyesítőivel találkozik. Ezeket megkötözi. Tűz mellett rablókat talál. Céllövő képességét kipróbálja.
- IV. A rablók elfogják, és kényszerítik, hogy egy vár kirablásánál segítségükre legyen. A királyfi a várat őrző állatot lelövi, a várba behatol, és a rablókat egyenként megöli.
- V. A vár szobáiban széttekint, a rablók füleiből egy-egy darabot magával visz.
- VI. Testvéreihez visszamegy, és mind az Éjfél, mind a Hajnalt eloldja.
- VII. A királykisasszony kezére egy álhős tart igényt.

VIII. A királyfi az álhőst leleplezi, és a király lányát feleségül kapja.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 304):**
  1. GAAI Gy. 2, 1860, 157-166, 20.sz. H 1; BN 3. /?/ /1860./
  2. KRIZA J. 2, 1911, 93-102, 3.sz. = Jones-Kropf 39-46, 1889, 9.sz. H 2; BN 5. /Háromszék, 1863./
  3. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 10sq., 4.sz. /?/ /19.sz. közepe/
  4. MAROSY/BAGOSSY-BAK Ms. 2, é.n. 75-78, 5.sz. /?//?/
  5. KÁLMÁNY L. Ms. 364, 200.sz. /Szeged-Felsőváros, Csongrád m./ /?/
  6. KUNTÁR L. 1955, 31-36. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
  7. ERDÉSZ S. 2, 1968, 361-371, 88.sz. Erősen elt. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
  8. OLOSZ K. 1972, 107-111. /Udvarhelyszék, 19.sz./
- II. **A Hajnalkötöző királyfi meséjének különféle kombinációi:**
  - A/ Kapcsolat az AaTh 552 típusal:**
    9. ERDÉLYI J. 1855, 7-20. 2.sz. BN 2. AaTh 304 + 552
    10. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 31-39, 4.sz. Töredékes. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 552 + 304
    11. BERZE NAGY J. 1907, 127-133, 15.sz. BN 6. /Tiszafüred, Heves m.; 1905./ AaTh 304 + 552
  - B/ A Hajnalkötöző királyfi meséjének kombinációja az Állatsógorok típusával (AaTh 304 + 552A):**
    12. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy és Incze József gyűjtőktől Ms, é.n. 9-13, 9.sz. /Kolozsvár, 1862./ AaTh 552A /elt./ + 304
    13. BENE L. /2/ 2, é.n. 85-113. /Kalotaszeg, 1940-es évek első fele/ AaTh 304 + 552A Ic IIb IIIa + 302A^X
    14. GAÁL K. 1970, 55, 6.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 304 + 552A
  - C/ A Hajnalkötöző királyfi típusa különféle összetételekben:**
    15. MAJLÁTH J. 1864, 343-361. BN 1. /?/ /1837./ AaTh 304 + 302 + 401
    16. IPOLYI A. 1914, 357-369, 71.sz. BN 9. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 315 + 304
    17. KÁLMÁNY L. Ms. 29-34, 10.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m.//?/ AaTh 304 + 302 IIa + 556F^X + MNK 300A^X
    18. Sárospataki mesegyűjtemény Ms. BN 10. /Sárospatak, 19.sz./ AaTh 304 + 303.

D/ A Hajnalkötöző királyfi cselekménytípusa mesekezdő motívummá vált:

19. GAÁL Gy. 2, 1857, 133-148, 18.sz. BN 530, 25. /?/ /1860./ AaTh 304 + 530 /elt./
20. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye Ms. 2, 1863, 107. /?/ /1863./ AaTh 304 + 530 /elt./
21. MAROSI/BAGOSSY-BAK Ms. 3, é.n. 5-8. /Zilah, Szilágy m.; 19.sz. közepe/ AaTh 304 + 1920H + 1960L + 1962
22. EÖRDÖGH B. 1937, Ethnographia 48, 475sq. /Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1937./ AaTh 304 + 1920H + 1962 I /elt./ + 1249 + 1962II + 1886 + 1899P + 1889K + 1960L + 1962 + 1882

Elbeszélésbiológia:

A Hajnalkötöző királyfi meséje kimondottan keleti és európai mese. Egyes vonásai az Ezeregyéjszaka egyik csodálatos történetéből származnak /Chauvin, 6, 171, 329.sz./. Érdekes, hogy nálunk az alvó hercegnő motívuma nem idézett elő az AaTh 551 típusal kombinációt /Thompson, Folktale 108, 6. láb./ Alighanem igaza van Scherfnek, aki szerint a Marja Morevna-féle /AaTh 552A + 302/ kombináció hatott a Hajnalkötöző királyfi meséjére, hiszen itt is erős affinitás mutatkozik meg az Állatsógorok meséjével szemben /Scherf 157-160/. Az AaTh 304 mesetípus összefüggése a györi érckakas mondájával a hazai szakirodalomban közismert /BN 1, 290/.

Utóbb a hajnalkötöző királyfi alakját Elfriede Moser-Rath a csalók körében elemezte és tüntette fel, teljes jogosultsággal, hiszen a palotába behatoló mesehős egyes keleti változatokban az alvó királylányt teherbe ejtette /EM 2, 230-238/. Érdekes viszont, hogy az érckakas a protestáns templomokon az állhatatosság szimbóluma volt. A csaló mesehős és az állhatatosság szimbólumának a diszkrpanciáját oldotta fel a 17. század második felében ismertté váló Magelóna-regény egyik részlete, amely a Hajnalkötöző királyfi meséjével szoros kapcsolatban állt /Kedves és nyájas história az szép Magelónáról. Lőcse 1676.; Nemeskürty I. kiadásában: Fortunatus és Magelóna históriája. Bp. 1984, 278-283/.

Az eddigi áttekintések szerint a Hajnalkötöző királyfi meséje Európában, Törökországban, Észak-Afrikában és Missouriban fordult elő. Olvasmányaim során a kárpátukránoknál /Galica, M.M. 1966, 11-36.; Skazki Verchoviny 1970, 350-355/, a kaukázusi nogajoknál /Nogaj, A. 1979, 83-86/, oszétknél /Dzagurov, G.A. 1973, 563sq., 29.sz./, a kurdoknál /Farizov, I. - Rudenko, M. 1959, 84-94/, az ujuguroknál /Kabirov, M.N. 1963, 174-182/, a

burmaiaknál /Kasevič, V.B.-Osipov, Ju. M. 1976, 397-404, 161.sz./ és a pamiariaknál /Grünberg, A.L. 1976, 172-186, 14-15.sz./ vettem észre az AaTh 304 típust, és így sikerült előfordulásának határait némileg tovább kiterjeszteni.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 503-506.; THOMPSON, Folktale 34.; LIUNGMAN, Volksmärchen 53sq.; DELARUE 1, 161-167.; SCHERF 157-160.; NL 2, 594.

AaTh 306 A PAPUCSSZAGGATÓ KIRÁLYKISASSZONYOK

/H 306; BN 306/

- I. Szép lány /lányok, királykisasszonyok/ minden éjjel rengeteg cipőt nyú/nek/ el. Apja lánya/i/ kezét és nagy jutalmat ígér annak, aki fel tudja deríteni, hogy a cipők szétszakadásának mi az oka.
- II. Egy szegény legény természetfölötti legényektől kapott bűvös eszközökkel /láthatatlanná tevő köpeny, sapka birtokában/ vállalkozik a titok kiderítésére.
- III. Láthatatlanná tevő sapkája vagy sárkányszőr segítségével követi a lányt vagy lányokat az éjjeli úton. Az útról bizonyítékokat hoz magával. Tisztátalan lények, ördögök kastélyába vagy a pokolba érnek, ahol a lányok egész éjjel táncolnak kedveseikkel. Minden táncban egy cipő kopik el. A legény innen is bizonyítékokat hoz. Hazafelé újra követi a lányokat, útjukban megelőzi őket, visszafekszik a helyére és alvást színlel.
- IV. Másnap jelenti a királynak a látottakat és megkapja az ígért jutalmat.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 306):**

1. ERDÉLYI J. 2, 1847, 352-354, 6.sz. = Stier, G. 1850, 51-56, 7.sz. H 1; BN 1. /Monostor, megye megállapíthatatlan, 1847./
2. ERDÉLYI J. 3, 1848, 235-240, 5.sz. H 2; BN 2. /?/ /1848./
3. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől. Ms. 16sq., 6.sz. /Apahida, Kolozsvár vm., 1858./
4. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől. Ms. é.n. 97sq., 32.sz. /?/ /19.sz. közepe/
5. MAROSI/BAGOSSY-BAK K. Ms. 2, é.n. 66-71, 16.sz.
6. BERZE NAGY J. 1905, 54-57. BN 5. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./

7. BERZE NAGY J. 1907, 383-388, 53.sz. H 6; BN 7./Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
8. JAKAB M. Ms. 1903, 32-34. /Tinód, Udvarhely m.; 1903./
9. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 186-188, 108.sz. H 5; BN 10. /Pusztaföldvár, Békés m.; 1913./
10. KÁLMÁNY L. Ms. 124, 44.sz. /Pusztaföldvár, Békés m.; 19.sz. vége/
11. BERZE NAGY J. 1960, 23sq., /Sorkitótfalu, Vas m.; 1890 körül/
12. GESZTELYI NAGY L. Ms. BN 14. /Sárospatak? /?/
13. GESZTELYI NAGY L. Ms. 1913, 47-50. 4.sz. /Lövöpetri, Szabolcs m.; 1913./
14. BERZE NAGY J. 2, 1940, 90-92, 20.sz. /Alsóegerszeg, Baranya m.; 1934./
15. BANÓ I. 1941, 226-230, 40.sz. /Alsómocsolád, Baranya m.; 1941./
16. KATONA I./BEKE Ö. 1947, 48-52. /Kopács, Baranya m.; 1942./
17. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 37-50. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./
18. SZIRMAI FÓRIS M. 1959, 109-121. /? /?/
19. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 107, 62.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
20. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 88-92, /Láca, Zemplén m.; 1943./
21. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 109, 99.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
22. BÉRES A. 1967, 77-79, 7.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1949./
23. DDBOS I. 1962, 164-166, 5.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
24. ERDÉSZ S. Ms. 1959, 281-286, 20.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
25. ERDÉSZ S. 1, 1968, 277-280, 16.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
26. NAGY O. 1976, 126-131, 9.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1959./
27. HORVÁTH I. 1979, 76-78. /? /1979./
28. SEBESTYÉN Á. 2, 1981, 123-125, 126.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1981./
29. SEBESTYÉN Á. 4, 1986, 54-56, 3.sz. /Aparhant, Tolna m.; 1986./

II. A papucsszaggató királykisasszonyok mesetípusa különféle kombinációkban:

A/ A papucsszaggató királykisasszonyok meséjének és Az elkárhozott királylány típusának kombinációja (AaTh 306 + 307):

30. BERZE NAGY J. 1907, 388-391, 54.sz. H 7; BN 8. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./

31. GAÁL K. 1970, 63-68, 7.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./
- ### B/ Az előző típuskombináció kiegészülése (AaTh 306 + 307 + n vagy n + AaTh 306 + 307):

32. MÁRTON J. Ms. BN 13. /Sorkitótfalu, Vas m.; 1890-es évek/ AaTh 306 + 307 + 507
33. GAÁL K. 1970, 100, 20.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 506A + 306 + 307

C/ A papucsszaggató királykisasszonyok meséjének kombinációja az Angyalbárányok típusával (AaTh 471 + 306):

34. GÖNCZI F. 1948, 300-303, 6.sz. /Bocfölde, Zala m.; 1895-1905./
35. KOVÁCS J. 1922, Ethnographia 33. évf. 81-83. /Tárkány, Bihar m.; 1922./ MNK 481^X + AaTh 471 + 306. H 3; BN 11.

D/ A papucsszaggató királylányok mesetípusának kombinációja a Veszedő ördögfiak típusával (AaTh 306 + 518):

36. IPOLYI A. 1914, 202-216, 31.sz. H 8; BN 6. /Nyírbátor, Szabolcs-Szatmár m.; 19. sz. közepe/ AaTh 518 /elt./ + 585 + 314Vbc + 530A + 306 + D1470.1.16. mot.
37. KÁLMÁNY L. 1, 1974, 37-40, 6.sz. H 4; BN 9. /Ücsöd, Békés m.; 1914./ AaTh 306 + 518
38. BERZE NAGY J. 1960, 146-151. /Sorkitótfalu, Vas m.; 1880 körül/ AaTh 518 + 306

E/ Egyéb típuskombinációk:

39. HORVÁTH I. 1979, 51-59. /?, R./ /1979./ AaTh 306 /elt./ + 532
40. GÉMES B. Ms. 1959, 2.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 306 + 400 + 313H^X
41. DÉGH L. 1, 1942, 196-202, 8.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 556F^X + 306

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: Székely mesemondó. Bp. 1888. 53-58, 6.sz., 136-143, 15.sz.

Elbeszélésbiológia:

A papucsszaggató királykisasszonyok meséje /AaTh 306/ közép-európai elterjedést mutató tündérmese. A cselekménytípus archaikus rétegét meghatározza a lányok és az őket megleső fiatalember alvilági utazása, amely a Hádész-mitoszkör tündérmesei vágyvilágba való fejlődését mutatja. A szüzsé ideológiája főleg középkori eredetű. A tánc elítélése még később is előfordul, hiszen Gyulai Mihály 1681-ben vagy Debreceni János szintén a 17. század

elején igen-igen elítélték a táncolókat vagy táncolni vágyókat /Kaposi E.-Maác L.: Magyar népi táncok és táncos népszokások. Bp. 1958, 191-197/. Nagyon érdekes az utóbbi prédikátor megállapítása a **tánc pestiséről**: "fél lábok a Charon csolnakjában, avagy a koporsóban vagy" - írja elítélően a táncosokkal kapcsolatban. A 17. századi táncvilágban tehát nemcsak a tánc megbélyegzése, negatív értékelése fejeződött ki, hanem a tabu összekapcsolása a görög mitológia alvilág fogalmával /Röhrich, Sage und Märchen 71., 92/.

A papucsszaggató királylányok meséjének kialakulása és fejlődése tehát nem érthető meg a tánc korabeli elítélése nélkül, amely korábban főleg a hiedelmekben érződött. Az **ördögök tánca a lányokkal** mint hiedelemmonda a litvánoknál ismert /Balys 3251.sz./, de rámutat a tánc és az ördögbeszélések szoros összefüggésére. Az elítélt **boszorkánytánc** gyakran szövődött össze mesei témákkal /BP 3, 17/. Ismeretes volt a mondákban a **macskatánc**, amely a boszorkányok táncaként fordult elő többek közt a holland hiedelmekben /Sinninghe FFC 132, 83, 501.sz./ . A középkori exemplum az ördögök táncát meghatározott helyhez és időponthoz kötötte /Tubach 1413.sz./ . A boszorkányok macskatánca egy kolozsvári boszorkányperben is előfordult 1584-ben /Komáromy A. 1910, 56, XIX./ . Mind magyar, mind külföldi mondai elbeszélésekben lehetett tapasztalni, hogy a **boszorkánytánc** helynevekkel kapcsolódott össze, mint pl. a tuzséri **Boszorkányhegy** vagy a svájci uri **Boszorkányvölgy** /Kiss L. 1961, 394.; Müller, J. 1, 1978, 91sq., 119/1.sz./ .

A boszorkányszombaton való részvétel általános a 17. századi protestáns ördögbeszélésekben: Brückner 508, 750.sz.; StDict. 2, 961sq., és ez a motívum ismert a luxemburgi mondákban: Laport FFC 89, 12, 16.sz. Az a motívum, miszerint a boszorkány seprűnyélen lovagol a boszorkányszombatra /Brückner 503, 705.sz./, a parasztság tagjainak konkurrenciaharcával magyarázható. Emellett az a motívumfejlődés, mely szerint egy nemes asszony vesz részt a boszorkánytáncban, a feltörekvő polgárság ellenszenvét bizonyítja a pozícióit őrző nemességgel szemben /Brückner 507, 745.sz./ .

Még érdekesebb azonosság tapasztalható a tündérmese és a hiedelemmonda között, ha olyan mondatípusra emlékeztetünk, mint pl. a boszorkányszombaton való részvételre /Christiansen 3045.; Krzyżanowski 3045.sz.; Boggs 746. típus; G243. mot./: itt ugyanis a fiú titokban követi a boszorkányt az összejövetelre. Ennek a hiedelemmondának a közös motívuma A papucsszaggató királykisasszonyok meséjével a **követés**.

Nem hagyható figyelmen kívül a **beretván táncol** kifejezés összefüggése a korábbi középkori büntetésmóddal. A bűnös lány a pokolba jut, "oszt heét borotvaágyba égettye a tűz" - így szól a baranyai népmese egyik változata /Berze Nagy J. 2, 1940, 534/. Ehhez fűzte Berze Nagy: "A bűnösöknek a pokolban borotvaággal való büntetése igen elterjedt népi felfogás" /Berze Nagy J. 2, 1940, 547/.

Az eltáncolt cipők motívumát ébren tartották az életmotívumok, az életben, a valóságban megtörtént esetek. 1844-ben Keglevich Jánosné pozsonyi májusi kirándulásán Festetich Géza ötször újrátartotta meg a csárdást, és három táncosnőt fárasztott ki. Köztük volt a híres Szápáry Róza is, "aki a tánc után majdnem összeroskadt s kénytelen volt azonnal egy másik pár cipőt hozatni, mert előbbeni cipőjének a szó teljes értelmében úgy eltáncolta a talpát, hogy csak selyemharisnyáján járt már" /Vay Sándor: Elpusztult urak. Bp. é.n. 120/.

Az AaTh 306 típus magyar változatainak felsorolásából a BN 3., 4., 12. változatot kihagytam. Ezekben a szövegekben az említett motívum hovatartozósága nem állapítható meg. A típuskombinációkról szólva, Liungman is említette A papucsszaggató királykisasszonyok meséjének affinitását a Veszedő ördögfiak /AaTh 518/ típusával kapcsolatban. Szerinte ez a típuskombináció különösen a délkelet-európai mesékben kedvelt. Így a magyar mesekincs ebből a szempontból a kárpáti régió elbeszélésfejlődésének fő vonalát követi. Különben a többi típuskapcsolat nemzetközi összefüggéseinek felderítése a jövő feladatai közé tartozik.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 78-84.; THOMPSON, Folktale 34., 76.; LIUNGMAN, Volkmärchen 54-56.; NL 4, 179.; DELARUE 1, 167-171.; SCHERF 449-451.

AaTh 307 AZ ELKÁRHODOTT KIRÁLYKISASSZONY

/H 307; BN 307/

- I. Születi meggondolatlan kívánsága miatt egy királykisasszony az ördög martaléka lesz, vagy elátkozva jön a világra.
- II. Halála után a holttestét minden éjjel kívánsága szerint őrzik. Az ördöket minden reggel holtan találják. Apja magas jutalmat ígér annak, aki a holttestet megőrzi.
- III. Egy legénynek sikerül egy öreg ember tanácsai segítségével a feladatnak eleget tenni. Egyszer a szószekekre megy fel, másodszor az oltár

mögé bújik, majd belefekszik a leány koporsójába a sírjából feljáró lány elől. Ezzel megváltja és feltámasztja az elátkozott teremest.

IV. Jutalmul feleségül kapja a fele királlyal, vagy aranyat, ezüstöt kap garmadával.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 307):

1. ERDÉLYI J. 1855, 105-114, 10.sz. = Stier, G. 1857, 97-106, 10.sz. H 1; BN 1. /?/ /1855./
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 7, Ms. é.n. 28. /?//19.sz./
3. BEKE Ö. Ms. 1. /?/ /19.sz./
4. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 134sq., 12.sz. /Szeged-Felsőváros, Csongrád m.; 1870-es évek/ H 2.; BN 2.
5. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 4, Ms. é.n. 120. /?/ /19.sz. közepe/
6. BERZE NAGY J. 1960, 198-200. /Pusztahany, Heves m.; 1904./
7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 92-94, 21.sz. /Püspökbogárd, Baranya m.; 1935./
8. DÉGH L. 1942, 202-211, 9.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
9. KOVÁCS Á. Ms. 1942, 353-356, 92.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./
10. BÉRES A. 1967, 79-81, 8.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1949./
11. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 87-89, 15.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
12. BOSNYÁK S. Ms. 1959, 5-9. /Siklós, Baranya m.; 1959./
13. VOIGT V. Ms. 1960, 15.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m. 1960./
14. KATONA I. 1972, 273-279. /Kopács, Baranya m.; 1972./
15. PENAVIN O. 1971a, 439-441, 124.sz. /Csóka, v. Torontál m, Ju.; 1960-1970./
16. SEBESTYÉN Á. 4, 1986, 54-56, 3.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1970-1980./

II. A/ Az elkárhozott királykisasszony meséjének kombinációja A papucsszaggató királykisasszonyok típusával (AaTh 307 + 306):

17. GAÁL K. 1970, 100, 20.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 506A + 306 + 307
18. GAÁL K. 1970, 63, 7.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 306 + 307

B/ Az elkárhozott királykisasszony meséjének motívumá zsgorodása különféle összetételekben:

19. BERZE NAGY J. 1907, 23-29, 3.sz. BN 4. /Eger, Heves m.; 1904./ AaTh 312D + 301 + 307

20. BERZE NAGY J. 1907, 388-391, 54.sz. BN 5. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 307 + 306

C/ Az elkárhozott királykisasszony meséje hiedelemmondákkal való összfefonódása:

21. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 60-65, 12.sz. BN 7. /Magyarszentmárton/ /?/ Bihari L IX 1 + AaTh 307 + Bihari M III ^X4. B

D/ Különféle típuskombinációk:

22. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 135-137, 13.sz. BN 3. /Szeged, 1870-es évek/ AaTh 307 + 800
23. HORVÁTH I. 1971, 243-246. /Magyarózd, v. Maros m., R.; 1948./ AaTh 307 + 566
24. PENAVIN O. 1971a, 104-120, 12.sz. /Kopács, Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 303 + 300 + 307
25. NAGY O./VŐŐ G. 1974, 158-204. /Görgényüvegcsúr, v. Maros m., R.; 1974./ AaTh 307 + 569 + 313II + 590A + 518
26. SEBESTYÉN Á. 1, 1979, 86-91, 23.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1970-1975./ AaTh 326 + 307

Elbeszélésbiológia:

Az elkárhozott királykisasszony /AaTh 307/ típusa eddig 15 feljegyzésben fordult elő önállóan /I. változatcsoport/, tehát az összes változatoknak több mint 50 százalékában. Az AaTh 307 típus gyenge affinitást mutatott A papucsszaggató királykisasszonyok /AaTh 306/ típusával szemben, amelyet a II. változatcsoport két szövegében lehetett tapasztalni az újabb feljegyzések szerint, nyilvánvalóan osztrák hatásra. Az AaTh 307 típus századforduló táján feljegyzett szövegei vagy azt mutatják, hogy a cselekménytípus meselemmé zsgorodott össze különféle típuskombinációkban, vagy hiedelemmondákkal szövődött össze /C csoport 21.sz./ A szövegvariánsok II. D csoportjában, a rendhagyó esetek között mindenesetre az meglepő, hogy cselekménytípusunk kombinációja A félelemkereső-mesével /AaTh 326/ csak egy esetben és csupán újabban mutatható ki, nyilván irodalmi hatás eredményeképpen. Érdekes viszont, hogy éppen az újabb változatokban bukannak fel középkori exemplumok nyomai. **A halott felül a koporsóban** /Tubach 1271/ exempluma épült be az AaTh 306 + 307 kombinációba /18.sz./. **A szentelt vízzel történő ördögűzés** példája /Brückner 446, 162.sz./ található meg az egyik kopácsi mesében /24.sz./. **Az elátkozott lány fokozatos megférédeése** /BP 3, 115/ mint az AaTh 307 típus némelykor jellegzetes vonása folyamatosságot mutat /6.sz., 14.sz./.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 531-537.; THOMPSON, Folktale 40, 91.; DELARUE 172-176.; SCHERF 191-195; NL 1, 669.

AaTh 310 A TORONYBA ZÁRT LÁNY

/H -; BN -/

- I. A gyermek elígérése. A megsértett boszorkány megbékítésére egy ember elígéri neki gyermekét, ha megszületik.
- II. A hajlétra.
  - a/ A lányt egy ablak nélküli toronyba zárják, ahová a boszorkány úgy jár be, hogy a lány leereszti a haját, és azon kapaszkodik fel.
  - b/ A királyfi meglesi, és hasonlóan cselekszik.
- III. Elhagyás és megvakítás.
  - a/ Mikor a boszorkány észreveszi ezt, levágja a lány haját.
  - b/ A királyfi leugrik a toronyból, és megvakul.
- IV. A vakság meggyógyítása. Végül a feleség könnye a királyfi szemébe hull, és meggyógyul.

Változatok:

1. PENAVIN O. 1971a, 300-301, 44.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./

Elbeszélésbiológia:

A Ligetszépe-mesének az életéről úgyszólván alig lehet valamit mondani, hiszen a magyar mesekincsben egyetlen változata vált ismertté, és ez a feljegyzés is meglehetősen újkeletű. Bár korábban a toronyba zárt lány motívuma már előfordult /Dobos I. 1962, 157-164, 4.sz./ egy hosszú típuslánc elején, de ez a részlet annyira töredékes, hogy nem sorolható a Ligetszépe típusba.

A Ligetszépe-mese legkorábban a 17. században fordult elő Olaszországban, és a Mediterráneumban Basile változata hatott a recens próza-folklórra. A mesetípus Grimm-féle verziója Oroszország és a finnugor népek felé érezte hatását. A Grimm-mesék nálunk 1861-1961 között 227 kiadást értek meg, és 1959-ben Ligetszépe címmel jelent meg belőlük válogatás magyarul /Kozocsa, S.: Grimmsche Märchen in Ungarn. Brüder Grimm Gedenken 1963. Gedenkschrift zur hundersten Wiederkehr des Todestages von Jacob Grimm. Marburg 1963, 559-574/. Nyilvánvalóan egyetlen magyar változatunk a szájhagyományból a Grimm-mesék egyik magyar fordításának hatására jelent meg.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 102.; BP 1, 97-99.; SCHERF 305-309.

AaTh 311 A LÁNYGYILKOS

/H 311; BN 311/

- I. Egy szegény asszony három lányát sorra elcsalja az ördög /kutyafejű tatár/ azzal, hogy feleségül veszi vagy szolgálónak fogadja őket.
- II. Útközben leülnek pihenni, az ördög elalszik, galambok vizet vagy enivalót kérnek a leányoktól. Csak a legkisebb lány hajlandó a kérésnek eleget tenni.
- III. Az ördög házához érve megparancsolja a lányoknak, hogy emberi vagy állati testrészeket egyenek meg. A házban van egy helyiség, amely feldarabolt emberekkel van tele. A két nagyobb lány nem tesz eleget az ördög kívánságának, a szörny megöli és feldarabolja őket.
- IV. A legkisebb lány a hálás galambok tanácsai szerint jár el, életben marad, és feltámasztja testvéreit.
- V.
  - a/ Hazaviteti magát és testvéreit az ördöggel, vagy
  - b/ az ördög megkísérel bosszút állni a legkisebb lányon.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 311):**

1. MERÉNYI L. 2, 1862, 149-170, 6.sz. BN 1. /Sajóvölgy, 1862./
2. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 122sq., 4.sz. BN 3. /Szaján, Torontál m.; 1870-es évek/
3. MAROSI S. Ms. /Nagydoba, 19.sz./
4. DÉKÁNY R. Ms. 183-186. /Kecskemét, 1882-1885./
5. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 120sq., 3.sz. BN 2. /Morotva, Temesköz, 1870-es évek/
6. MAILAND O. Ms. 809-823. /Vécke, Udvarhely m. /?/
7. KOCSIS L. Ms. 84-86. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
8. KOVÁCS Á. Ms. 804-810. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
9. KOVÁCS F. 1958, 15-22, 1.sz. /Kisiratos, R.; 1949-1955./
10. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 259-263, 43.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

II. Típuskombinációk:

11. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 122sq., 4.sz. /Szaján, Temesköz; 1870-es évek/ BN 3. AaTh 311 + 409B^x

12. LOSCHDORFER A. 1937, Ethn. 48, 348-351. /Buják, Nógrád m.; 1937./ AaTh 311 + 1961A^X
13. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 1, 1960, 251-269, 13.sz. /Csíkszentdomokos, R.; 1944./ AaTh 311 + 1930 + 313
14. NAGY O. 1969, 277-236. /Búza, R.; 1969./ AaTh 311 + BN 404^X
15. OLOSZ K. 1972, 124-126. /Udvarhelyszék, 1897./ AaTh 311 /elt./ + 476^X + 475
16. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 70-74, 10.sz. BN 6. /Egyházaskér, 1913./ AaTh 311 + 403A
17. FÖLDYÉ VIRÁNY J. 1957, 103, 1.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./ AaTh 311 + 407 + 403A + 516

Elbeszélésbiológia:

A lánygyilkos /AaTh 311/ meséje az emberi nem iránti ambivalenciát tükrözi /Röhrich, Sage und Märchen 13/. Thompson megállapítása szerint Németországból terjedt a balti országokba és Norvégiába /Folktale 36 és 173/. A Rablónőlegény-típus /AaTh 955/ hatása nálunk úgy jelentkezett, hogy az ördög mellett rabló lép fel a lánygyilkos szerepében. A középkori eredetű mesében, a délkelet-európai térségben a lánygyilkos legtöbbször ördög /Liungman, Volksmärchen 56sq./. A magyar változatok különböznek az észak-európai változatoktól, amelyekben skandináv hatásra a lányrabló medve, de különböznek a nyugat-európaiaktól is, amelyekben óriás lép fel ugyanebben a szerepben /Barag 52, 311.sz./. Ilyen szempontból talán a lengyel változatok állnak legközelebb, mert bennük vagy varázsló, vagy ördög szerepel. A lányrabló meséjének ördög- és rablóalakjához vámpírképzetek is hozzáfűződtek /BP 3, 534/.

A lánygyilkos /AaTh 311/ mesetípusnak fejlődéstendenciái a cselekményvázon belül részben a nyugat-európai óriásmondák, részben a késő középkori exemplumok hatását bizonyítják. Az I. változatcsoport 3. szövegében a rabló barlangban lakik, ehhez: Ranke, F. 1910, 228sq.; Höttges 151sq., c/ 46.mot. A 4. sz. változat exemplumelemeihez: Noé galambja az AaTh 551 /Élet vize/ típus egy elemével olvadt össze /Brückner 129, not. 26./, majd kapcsolódik a Jozafát völgye /Tubach 2838/ exemplumtípus hozzá, majd egy Korán-történetre emlékeztető utalás fedezhető fel arról, hogy Jézus sárból embereket formál és feléleszti őket: BP 4, 376, 2.láb. A 6. sz. változatban Szűz Mária átka következtében az ördögök királya kővé változik: ehhez vö. Tubach 4639 /Megkövesedés mint büntetés/ exempluma.

A 16. sz. változatban három lányát átkozza el a parasztember, és az ördög elviszi őket: párhuzama Brückner 470, 414. sz. /Hondorff/. Látható tehát, hogy a lánygyilkos gonosz rabló alakja a hiedelemmondai elemek, az ördög alakja pedig az exemplumok beszivárgását segítette elő a nyugatról terjedő mesetípusban.

A lengyel és a szicíliai meseanyagban kimutatható AaTh 311 + 956B kombináció nálunk nincs meg /Krzyżanowski 1, 93sq., 311.sz.; Lo Nigro 30-32, 311.sz./. A magyar változatok tanúsága szerint a lányrabló típusa enyhe afinitást mutatott az AaTh 403A /A gyöngysíró lány/ típusával szemben.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 398-412.; DELARUE 182-199.; SCHERF 124-127, uő. 203sq.; ANDERSON, Novelline 3, 40-42, 80.sz.; SUS 111sq., 311.sz.; AM 47sq., 311.sz.; Hodne 68-72, 311.sz.; d'Aronco 54, 311a-d; Ikeda 214, 956A.; UTHER, H.J.: Der Frauenmörder Blaubart und seine Artverwandten. Schweizerisches Archiv für Volkskunde 84(1988), 1/2., 36-54.

AaTh 312D BORSSZEM JANKÓ

/H 312; BN 301 I^X/

- I. Egy szegény asszonynak három lánya és három fia van.
- II. A fiútestvérek sorra kimennek szántani, és a házuktól barázdát húznak, hogy a lányok tudják, merre vigyék utánuk az ebédet. A sárkány megváltoztatja a nyomot, és a lányok fivérek helyett a sárkányt találják meg. A lányok szabadítására érkező fivérek a sárkányt megölik.
- III. Borsszem Jankó születése. Anyjuk borsszemtől, babszemtől vagy virágtól teherbe esik, és kicsiny fiút szül, aki csodálatos gyorsasággal nő fel, és rendkívül erős. Anyja mellét a küszöb alá szorítja és kényseríti, hogy mondja el, hova tűntek el nővérei és testvérei.
- IV. A lányok megszabadítása. Borsszem Jankó útra kel, hogy testvéreit hazahozza. Erejéhez mért fegyverekre tesz szert. A sárkányokat legyőzi, megöli, bátyjait pedig feltámasztja. Testvéreivel hazaindul vagy hazatér.
- V. Bátyjai irigységből el akarják pusztítani Borsszem Jankót, ő azonban nagy erejével kiszabadítja magát, és fivéreit megbünteti. Újabb kalandokra indul.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 312):**
  1. KAZINCZY G. Ms. 152-160, 27.sz. /?/ /19.sz./ FM 2.
  2. KRIZA J. 2, 1956, 35-41, 3.sz. /Székelyföld, 19.sz. közepe/ FM 6.

3. KÁLMÁNY L. 2, 1878, 218sq., 13.sz. BN 4.; FM 7. /Pécska, 1870-es évek/
4. BALÁS Gy. Ms. 1878, 43-45, 14.sz. FM 8. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
5. BERZE NAGY J. 1907, 23-29, 3.sz. BN 9.; FM 12. /Eger, 1903./
6. BERZE NAGY J. 2, 1940, 63-67, 13.sz. FM 15. /Hosszúhetény, Baranya m.; 1934./
7. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 219-226, 11.sz. FM 20. /Paszab, Szabolcs-Szatmár m.; 1936./
8. BODNÁR B. Ms. FM 21./Benk, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
9. BODNÁR B. Ms. 5, 1958, 114-119, 16.sz. FM 23. /Demecser, 1958./
10. NAGY O. 1976, 131-134, 10.sz. /Szék, v. Kolozs m., R.; 1960./

II. A/ A Borsszem Jankó-mese kombinációja az Erős János-típussal (AaTh 312D + 650A):

11. GAAL Gy. 3, 1860, 112-115, 37.sz. BN 2. /?/ /1860./ AaTh 312D + 650A
12. ISTVÁNYFfy Gy. 1890, 11-27. BN 7.; FM 10. /Palócföld, 1890./ AaTh 312D + 650A + 301B
13. BERZE NAGY J. 1907, 23-29, 13.sz. BN 9.; FM 14. AaTh 312D + 650A + 301B + 307
14. DÉGH L. 1945, 64-69, 5.sz. FM 17. /Sára, Bodroghöz, 1945./ AaTh 312D + 650A
15. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 57.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 312D + 650A

B/ A Borsszem Jankó-mese és a Hűtlen anya-típus kombinációja (AaTh 312D + 315):

16. IPOLYI A. 1914, 19-26, 4.sz. H 5.; BN 11.; FM 4. /Szeged, 1914./ AaTh 312D + 650A
17. BODNÁR B. Ms. FM 22. /Záhony, 1967./ AaTh 779A^X + 312D + 315
18. ERDÉSZ S. 1, 1968, 331-352, 24.sz. FM 25. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 312D + 315
19. PENAVIN O. 1971a, 169-188, 29.sz. /Várdaróc, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 1960G + 312D + 531 + 315

C/ A Borsszem Jankó-mese a Hűtlen feleség típusával való kombinációja (AaTh 312D + 318):

20. MAILÁTH J. 1864, 187-202. H 2.; BN 1.; FM 1. /?/ /1864/ AaTh 408 + 452A^X + 312D + 318

21. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 121-123, 3.sz. BN 5.; FM 9. /Szeged, 1870-es évek/ AaTh 408 + 452A^X + 312D + 318

D/ A Borsszem Jankó-típus az Égitekszabadító-mese bevezetése, vagy a Fehér ló fia-mesét vezeti be (AaTh 312D + 328A^X + 300A vagy AaTh 312D + 301B):

22. BODNÁR B. Ms. 1958, 1-24. FM 18. /Gégény, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ AaTh 312D + 328A^X + 300A + 313 + 302A^X
23. BÉRES A. 1967, 63-70, 5.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 312D + 328A^X + 300A
24. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 107-157. /Görgényüvegsűr, v. Maros m., R.; 1974./ AaTh 312D + 301A + 301B /elt./

E/ Egyéb típuskombinációk:

25. IPOLYI A. 1914, 467-470, 102.sz. BN 12.; FM 3. /Szeged, 19.sz./ AaTh 312D + 700
26. MAILAND O. 1905, 433-467, 6.sz. BN 8.; FM 11. /Szováta, v. Maros-Torda m.; 1901-1903./ AaTh 312D + 409B^X + 552
27. BERZE NAGY J. 1960, 193-197. BN 13.; FM 13. /Pusztahanyi, Heves m.; 1904./ AaTh 312D + 301B + S62.1. mot.
28. KOVÁCS Á. 2, 1943, 149-161, 93.sz. FM 16. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./ AaTh 312D + 301B

Elbeszélésbiológia:

A Borsszem Jankó-mese /AaTh 312D/ vagy a Borsófiú meséje, ahogy a nemzetközi mesei szakirodalomban Walter Anderson nyomán nevezzük, kimondottan kelet-délkelet-európai elterjedésű. A keleti szlávoknál Borsófiú, Gurulj-borsócska a neve, mert az anya a lenyelt borsótól esik teherbe. A Borsszem Jankó elnevezés korántsem olyan általános, mint ahogy azt a szakirodalmi elnevezésből hisszük. A magyar változatok közül főleg a Székelyföldről származókban fordul elő nyilvánvalóan román hatásra. A székelyföldi változatok némelyike kiegészül egy részlettel: itt a hős anyja mellét küszöb alá szorítja és kényszeríti, hogy megmondja neki fivéréi és nővérei sorát. Az anya mellének küszöb alá szorítása /Schullerus 327D^X/ csupán egy motívum, amely az AaTh 312D típuson belül bizonyítja a román Bors Péter-redakció létét. Ez a román redakció hatott a kárpátukrán mesekincsre, ennek egyetlen kéziratos hucul szövegével találkoztam a kijevei Rilszkij Folklór Intézet kéziratos anyagában.

A magyar meseanyag a Borsszem Jankó-mesét illetően meglehetősen kevert formát mutat. Különbőféle ponyvai hatások előidéztek, hogy az ukrán

Borsófiú és a román Bors Péter alakja nálunk meglehetősen elhalványodott.

A magyar Borsszem Jankó-mese /AaTh 312D/ elterjedési területe igen érdekes jelenséget bizonyít: az ún. diffúziószakadást, amelyre Kurt Ranke mutatott rá elsőnek más mesetípusokkal kapcsolatban /Die Welt der Einfachen Formen. Berlin - New York 1978, 96/. Az AaTh 312D típus ugyanis csak az ország keleti felében fordul elő. Ennek a diffúziószakadásnak az okát mind ez ideig nem ismerjük. Az AaTh 312D típus azonban Jugoszlávián át Görögorszáig előfordul.

A típust Kiss Gabriella hibásan a Fehérlófia-típus /AaTh 301B/ egyik redakciójának tartotta. Az igaz, hogy az AaTh 312D + 301B kombináció eléggé gyakori, de a típus erős affinitást mutat az AaTh 650A /Erős János/ típus iránt is. Egyes típusláncokban megnyilvánul a Borsszem Jankó-típus affinitása az AaTh 315 /Hűtlen nővér/ típussal szemben. Gyengébb affinitás mutatkozik meg szintén változatos típusláncokban az AaTh 318 /A hűtlen feleség/ cselekménytípusával szemben.

Külön tárgyalom az AaTh 312D típus két változatcsoportját: az egyikben a Borsszem Jankó-meselem a cselekménytípusok bevezetőjeként szerepel, és egyúttal az AaTh 312D ún. "eltűnési fok"-át képezi. A másik változatcsoportban ponyvai hatásra a mesehős neve Vas Laci. Ez az esetegyüttes azt bizonyítja, hogy ugyanahhoz a cselekményhez merőben más elnevezés járulhat, és érdekes, hogy ennek a jelenségnek cseh előfordulásai is vannak.

Összehasonlító irodalom:

DÖMÖTÖR Á.: Erbsensohn. EM 4, 127-130.; BP 3, 429-241.; BARAG, L.G.: Ob osobnostjach ukrajinskoj geroiki sravnitel'no belorusskoj i russkoj. Russkij Fol'klor 11 /1968/ 159, 165.; DÖMÖTÖR Á.: Affinitásvizsgálatok a Borsófiú-mese ukrán és magyar változataiban. Budapest 1972. /Gépelte kézirat/; NOVIKOV, N.V.: Obrazy vostočno-slavjanskoj volšebnoj skazki. Leningrád 1974, 30-43.; DÖMÖTÖR Á.: Russische Redaktionen des Märchens vom Erbsensohn. Studia Slavica Hungarica 22 /1976/ 387-399.

AaTh 313A RÓZSA ÉS IBOLYA

/H 313 és 313A; BN 313/

I. Egy ember /király/ szolgálattétel fejében odaígéri az ördögnek azt, amiről otthon nem tud: születendő gyermekét. Az ördög bizonyos idő múlva elmegy a fiúért és magával viszi.

- II. Otthon lehetetlen feladatok elvégzésével bízza meg: Vágjon ki egy erdőt, arasson le, csépeljen ki, öröljön meg kenyérnek egy nagy tábla búzát, ültessen szőlőt, szüretelje le, sajtolja ki és erjessze borra egyetlen nap alatt, vagy készítsen ezüstsarkantyút káposztalevélből. A fiú a feladatokat az ördög legkisebb lánya segítségével teljesíti is.
- III. Végül az ő számára is teljesíthetetlen feladatot kap, vagy életére törnek, erre három köpést vagy vércseppet hátrahagyva elmenekülnek. A leánynak feltett kérdésekre a köpések válaszolnak. Végre észreveszik eltűnésüket, és az ördög vagy felesége üldözésükre siet. Átváltozásokkal megmenekülnek. Csodálatos tárgyakat dobnak maguk mögé, amelyek átváltozásokkal akadályozzák az üldözőt.
- IV. Az üldöző elpusztul.
- V. A férfi hős feleségül veszi a leányt.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 313A):**
- GAAL Gy. 1822, 53-71, 3.sz. H 14; BN 1. /?/ /1822./
  - KÁLMÁNY L. 1, 1914, 58-60, 11.sz. /Magyarszentmárton, v. Torontál m., Ju.; 1914./ H 15; BN 47.
  - Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőtől vagy helyekről. Ms. 107-109, 33.sz. /?/ 1860./
  - Népszokások, versek, mesék /töredékek/. Ms. 17a-17b /?/ /19.sz./
  - BERZE NAGY J. 1960, 63-66. BN 52. /Bethlen, Erdély, 1880 körül/
  - PINTÉR S. 1891, 155-162, 10.sz. H 21; BN 13. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 1891./ H 21; BN 13.
  - BERZE NAGY J. 1907, 159-167, 21.sz. H 28; BN 20. /Tiszafüred, Heves m.; 1905./
  - VIKÁR B. Ms. 74-84. /Nagyrákos, Vas m.; 1909-1910./
  - BERZE NAGY J. 2, 1940, 98-101, 23.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./
  - BANÓ I. 1941, 197-202, 33.sz. /Kárász, Baranya m.; 1939-1940./
  - BANÓ I. 1941, 251-255, 52.sz. /Kárász, Baranya m.; 1938-1940./
  - KOVÁCS Á. 1, 1944, 83-94, 1.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1943./
  - KOVÁCS Á. 2, 1944, 142-149, 92.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1943./
  - FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 109, 98.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
  - FARAGÓ J. 1969, 92-95. /Magyaró, R.; 1954./
  - ERDÉSZ S. 1, 1968, 280-287, 17.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

17. ERDÉSZ S. 1, 1968, 287-305, 18.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
18. ERDÉSZ S. 1, 1968, 305-310, 19.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. A Rózsa és Ibolya-típus kombinációiban:

A/ Az AaTh 516 típus kombinációja az AaTh 313 típussal:

19. IPOLYI A. 1914, 151-163, 21.sz. H 7; BN 33. /Ökörítő, Szatmár m.; 19.sz./
20. IPOLYI A. 1914, 163-168, 23.sz. H 8; BN 32. /Eger, Heves m.; 19.sz./

B/ A Hattyúnó és a Rózsa és Ibolya meséjének kombinációja (AaTh 400 + 313A):

21. ŐSZ J. 1910, Nyr. 39. évf., 282-287. /Pócsfalva, Kisküküllő m.; 1910./ H 32; BN 28. AaTh 811 + 400 + 313A
22. BÉRES A. 1967, 81-87, 9.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 313A + 400

C/ Az AaTh 518 + 313A kombináció különféle összetételekben:

23. IPOLYI A. 1914, 100-104, 13.sz. BN 31. /Csécsény, Győr megye, 19.sz. közepe/ MNK 400A^X + 518 + 313A
24. DÉGH L. 2, 1960, 142-158, 65.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 400 + 313A + 518
25. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 158-204. /Görgényüvegcsúr, v. Maros m., R.; 1974./ AaTh 307 + 569 + 313A + 590A + 518

D/ Az AaTh 313A + 531 kombináció megjelenése:

26. HORGER A. 1908, 133-137, 18.sz. /Pürkerec, Brassó m., 1898-1906./ BN 25. AaTh 303A + 531 + 313A
27. BELATINI BRAUN O. Ms. 86-90, 16.sz. /Csíkszentdomokos, Csík, R.; 1944./ AaTh 531 + 313A

E/ Az AaTh 313A típus különféle összetételekben:

28. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 2, Ms. é.n. 34-39, 9.sz. /?/ /19.sz./
29. ERDÉLYI J. 3, 1848, 218-225, 3.sz. H 10; BN 3. /Máramarossziget, 1847./ AaTh 313A + 425A
30. SZUTTER B. 1920, Ethnographia 30, 78-81. H 11; BN 48. /Potyond, Győr m.; 1915./ AaTh 408 + 313A
31. KOVÁCS Á. 2, 1944, 161-176, 94.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./ AaTh 545B + MNK 750B I^X + 556F^X + 313A + 317 + 408

32. BODNÁR B. Ms. /Tiszakanyar, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 934 + 303 + 313A + 551
33. BAGOSSY K. Ms. 1.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 313A + 560
34. IPOLYI A. 1914, 168-170, 23.sz. /Jászberény, Szolnok m.; 19.sz./ AaTh 313A + 329
35. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 48-55, 7.sz. BN 48. /Egyházaskér, v. Torontál m., Ju.; 1913./ AaTh 313A + 361^X

Elbeszélésbiológia:

A mágikus menekülés cselekménytípusnak, ill. elbeszélő motívumnak az alakulásában a belső elemek változását főbb vonalakban Aarne alapvető monográfiájában áttekintette, és megállapítása szerint a hősnő átváltozása templommá és a fiú átváltozása pappá általános európai jelenség /Aarne FFC 92, 39/, nálunk a típus 1., 3., 6., 19., 29. változataiban találkozunk ezzel a jelenséggel. Ezenkívül a malommá változás /2. szövegváltozat/ vagy a hattyúvá változás nálunk nem jellemző, nem tartozik a fejlődéstendenciák fő vonalába. A nehéz feladatok között **favágás üvegfejszével** motívuma vagy **tótisztítás üveglapáttal** még Aarne monográfiájának birtokában is ismeretlen részlet a mágikus menekülés cselekménytípusának alakulásában /8.sz. változat/. A **kút kimerése lyukas vödörrel** akár exemplumhatás lehetne a Danaidák szűrője párhuzamaként a típus 3. változatában, amely már a 19. század második felétől felbukkan nálunk, és Aarne külföldi párhuzamát közli /FFC 92, 108/.

A nehéz feladatokkal kapcsolatban a **lóvá vált gazda vagy ördög** őrzése a 8. sz. változat egyik jellemzője, német nyelvterületen rendkívül népszerű, átnyúlik a franciákhoz és a csehekhez. Nálunk ez a motívum szintén német eredetre mutat /Aarne FFC 92, 107/.

Ugyancsak nehéz feladat a gyűrű kihozása a tengerből a 33. sz. változatban, amely kapcsolatba hozható a **Polükkrátész gyűrűje** /AaTh 736A; György 182. sz.; Tubach 3835/ témájával, amely motívum a mágikus menekülésen belül Olaszországban és Finnországban is előbukkan, a cselekménytípussal stabil kapcsolatot mutató részlet /Aarne FFC 92, 108/.

Bizonyos exemplumhatás is megfigyelhető a 19. szövegváltozatban az **ostya kiköpése** motívumával kapcsolatban. Ennek a cselekedetnek a hatására az illető békává változik a történet szerint. Párhuzama egy svájci mondában található: Müller, J. 2, 1978, 93, 611.sz., valamint a protestáns egyházi irodalomban: Brückner 247, 363. jegyz.

AaTh 313C RÓZSA ELFELEJTI IBOLYÁT

/H 313C; BN 313/

- I. Egy ember /király/ szolgálattétel fejében elígéri az ördögnek, amiről otthon nem tud: születendő gyermekét. Az ördög bizonyos idő múlva elmegy a fiúért és magával viszi.
- II. Otthon lehetetlen feladatok elvégzésével bízza meg: vágjon ki egy erdőt, arasson le, csépeljen ki, őrljön meg és süssön meg kenyérnek egy nagy tábla búzát, ültessen szőlőt, szüretelje le, sajtolja ki és erjessze borrá egyetlen nap alatt, vagy készítsen ezüstsarkantyút káposztalevélből. A fiú a feladatokat az ördög legkisebb lánya segítségével teljesíti.
- III. Végül az ő számára is teljesíthetetlen feladatot kap, vagy az életére törnek. Erre három köpést /vércseppet/ hátrahagyva a fiú az ördög lányával elmenekül. Miután észreveszik eltűnésüket, az ördög vagy felesége üldözésükre siet. Átváltozásokkal megmenekülnek /kápolna - barát, szőlő - csósz, tó - réce stb./. Csodálatos tárgyakat dobnak maguk mögé, amelyek átváltozásukkal megakadályozzák az üldözőt /fésűből hegy, sajtból kőszikla, tükörből tenger stb./.
- IV. Az üldöző megátkozza őket, hogy Rózsa felejtse el Ibolyát, ha valakit megcsókol. Így is történik. Hosszabb-rövidebb ideig egymástól elszakítva élnek.
- V. Ibolya azonban kellő pillanatban Rózsa emlékezetébe idézi magát. Rózsa felismeri és feleségül veszi.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 313C):**

1. ERDÉLYI J. 1855, 79-87, 8.sz. /?/ /1855./ BN 5.
2. GAAL Gy. 3, 1860, 35-45, 29.sz. /?/ /1860./ H 25; BN 6.
3. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. é.n. 64-66, 20.sz. /Kolozsorsza, Doboka m.; 1860 körül/
4. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye Ms. 6, 1863, 115. /?/ /1863./
5. ARANY L. 1862, 41-82. H 22; BN 8. /?/ /1863./
6. KRIZA J. 2, 1911, 75-89, 1.sz. H 16; BN 11. /Árkos, Háromszék m.; 1863./ = Jones, H. - Kropf, L. L. 1889, 25-35, 7.sz.
7. HALÁSZ I. 1888, Nyr. 17, 426-429. H 30; BN 13. /Csetény, Veszprém m.; 1888./

8. PINTÉR S. 1891, 112-119, 5.sz. /Nógrád m.; 1891./
  9. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 50-54, 9.sz. H 24; BN 45. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./
  10. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 55-58, 10.sz. H 25; BN 46. /Hódmezővásárhely, Csongrád m.; 1914./
  11. BERZE NAGY J. 1907, 149-159, 20.sz. H 28; BN 21. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
  12. BERZE NAGY J. 2, 1940, 94-98, 22.sz. /Tarcapuszta, Baranya m.; 1934./
  13. KOVÁCS Á. 2, 1944, 45-50, 57.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
  14. VÉGH J. 1944, 81-88. /Biharugra, Hajdú-Bihar m.; 1944./
  15. VIKÁR B. 1898, Nyr. 26, 42-46. H 31; BN 16.
  16. KUNTÁR L. 1959, 5-11, 1.sz. /Vas m.; 1957./
  17. DOBOS I. 1962, 377-382, II/2.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
  18. ERDÉSZ S. Ms. 287-296, 21.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
  19. NAGY O. 1969, 74-86. /Gyergyótölgyes, R.; 1969./
- II. **A Rózsa és Ibolya-típus összetételeiben:**
- A/ Az AaTh 313C + 400 kombináció:**
20. ARANY L. 1862, 41-82, 4.sz. H 22; BN 8. /?/ /1862./ AaTh 313C + 400 + 1961A^X
  21. MERÉNYI L. 2, 1964, 49-72. H 26; BN 10. /Dunamellék, 1864./ AaTh 313C + 400
  22. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 187sq. /?/ /1878./ AaTh 313C + 400
  23. BENE L. /2/ 2, é.n. 41-60. /Kalotaszeg, 1940-es évek első fele/ AaTh 313C + 400IIef
  24. VÉGH J. 1944, 141-146. /Derecske, Hajdú-Bihar m.; 1944./ AaTh 313C + 400
- B/ A lóvá tett udvarlók motívumának megjelenése a Rózsa és Ibolya-típusban (AaTh 313C + 940):**
25. MAKRA S. Ms. 321-329, 25.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1952./
  26. FÖLDYÉNYÉ VIRÁNY J. 1957, 103, 3.sz. /Láca, Zemplén m.; 1940./ AaTh 303A + 940 + 0
  27. SZENDREY Zs. 1924, 183-188, 2.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
- C/ Az AaTh 313C típus különféle és rendhagyó kombinációi:**
28. ERDÉLYI J. 1855, 79-87, 8.sz. /?/ /1855./ BN 5. AaTh 313C + 530

29. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék 2, Ms. é.n. 44sq., 24.sz. /?/
/19.sz./ AaTh 303A + 313C
30. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék 2, é.n. 94-103, 41.sz. /?/ /19.sz./
AaTh 313C + 407
31. HORVÁTH I. 1955, 79-96. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 313B + 403B
32. BODNÁR B. Ms. 225-239. /Anarcs, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
AaTh 592 + 313C
33. KATONA I. 1972, 256-265. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1972./
AaTh 313C /?/ + MNK 400A^X + 518

Ponyvakiadás:

Ibolya és Nefelejts, vagy: A kegyetlen mostoha anya. Igen szép tündéres történetke. 5 képpel. Pest 1873. 1873: OSZK 26/22.; EA 8274/110.; 1900: OSZK 33/22.

Elbeszélésbiológia:

A mágikus menekülés keresztyén vonásai közül legszembeötlőbb a templommá, ill. pappá változás, amelyet már Aarne is konstatált, sőt viszonylag újabb képződménynek tüntetett fel monográfiájában, és eredményét Propp hangsúlylallyal emelt ki a tündérmese történeti gyökereiről írt könyvében /Istorice-skiekorni 342-351, IV, 30-35/. Az AaTh 313C típus felsorolt magyar változataiban a **templommá változás** motívuma a 2., 3., 6., 18., 20., 24., 26., 28. és 29. szövegváltozatokban fordul elő. Hozzá kell fűznöm, hogy a templommá változással szorosan összefügg az a motívum, hogy a hős /Rózsa/ pap-pá változik át. Kivételesen ez alól a 6., 20. szövegváltozat, amely **remetét** említ pap helyett, ill. a 24. változat, amelyben a fiú **haranggá** változik át.

A menekülők transzformációinak másik, kisebb bokrában a lány **malommá**, a fiú **molnárrá** változik át: a 13., 14., 27. változatokban találkozunk ezzel a jelenséggel. A malommá való átváltozás pedig általában azt bizonyítja, hogy a mesemondók a mágikus menekülésben hiedelemmondai jelleget éreztek. Ilyen jellegű elemet bőven tartalmaznak az áttekintett hazai változatok.

A lovakká változtatott ördöglányokon való lovaglás motívuma a 3. szövegváltozatban arra emlékeztet, hogy a **boszorkány embereken lovagol** /Bihari 67, L/1 IV 9/. **Szent Gellért hegyének említése** a 4. változatban szintén hiedelemmondai vonatkozású, amelynek párhuzamai a boszorkányperekből a 17-18. századtól való folytonosságot bizonyítják /Schram F. 3, 1982, 387/.

A **varázsing** motívuma a 4. változatban szintén bő hazai hiedelemháttérrel rendelkezik: Bihari 151, P/ 1/A. A varázsing motívumának történeti párhuzamát boszorkánypereink tartalmazzák: Schram F. 1, 1970, 399 és 425. Hiedelemmotívumok szép számmal találhatók a Rózsa és Ibolya meséjében. A 11. változatban Juliska, a hős segítője bűvös könyvet lapoz: példái a nemzetközi és a hazai szakirodalomból bizonyítják a **mágikus könyv** hiedelemmondai elterjedését /Christiansen 3020.; Tubach 737.; Bihari 62, L/1 IV ^X1/. A **boszorkányos nyúl** motívuma széles hiedelemmondai elterjedésről tesz számot a 18. változatban, hiszen mind nálunk, mind külföldön közismert /Bihari 61, L/1 III ^X1/K; Ranke, F. 1910, 17/. A mágikus menekülés típusának egyik francia változata szerint a boszorkányos nyúl egy boszorkányos házhoz vezet a hőst /Aarne FFC 92, 95sq./. Az utóbbi párhuzam tipikus hiedelemmondai motívumok jelenlétét bizonyítja a mágikus menekülés cselekményszerkezetében. A **lidérc elhozása** a 32. változatban szintén a hiedelemmondák meghatározott köréből került a tündérmesebe /Bihari 133, O/1 I ^X1/.

A **gyűrű kihozása a tengerből** a 19. változatban a Poliükrátesz gyűrűje /AaTh 736A; György 182; Tubach 3835/ típusra vagy exemplumra emlékeztet, bekerülése a mágikus menekülés cselekménytípusába szintén nemzetközi jelenség /Aarne FFC 92, 108/. Az **incubus** alakjának megjelenése a 28. változatban alighanem exemplumhatás: Brückner 445, 147.sz. Ugyanez érvényes a típus 25. változatának **megszólaló koponya** motívumára, amely közvetlen protestáns forrásairól jó összefoglalást kapunk: Rehermann 155, 24.sz., 504, 13.sz. 523, 4.sz. A 17. századi protestáns források a **Vitae patrum**-ra nyúlnak vissza, tehát a Rózsa és Ibolya-mesetípus 25. változata késő középkori elbeszéléselemet őrzött meg benne.

A Rózsa és Ibolya-mese típuskombinációinak egyik csoportja /II.A/ a Hattyúnó /AaTh 400/ típusúval való összetételt mutatja, amely általános európai jelenség, talán a kontinens nyugati irányába mutat inkább, és ha így van, eredete a többi változat genezise szempontjából figyelembe veendő. Viszont a Delarue által jelzett AaTh 313C + 465 típuskombináció, amely kelet-európai elterjedést mutat, nálunk ez ideig nem mutatható ki /Delarue 1, 241/. Az AaTh 313C típus kapcsolata a **Lóvá tett udvarlók** tréfás meséjével /AaTh 940 = BN 1727B^X/ nemcsak a II.B változatcsoport feltüntetett szövegeiben mutatható ki, hanem a 10. és 22. szövegben is mint motívum. A lóvá tett udvarlók tréfás meséje a 18. században fordul elő nálunk legkorábban a keresztyén egyházi irodalomban: Borosnyai Lukács S. 1768, K 2/b.

A típus /AaTh 940/ nemzetközi irodalmához: BP 2, 231, 1. láb. Az AaTh 313C + 940 típuskombináció vagy motívumkeveredés tehát az idézett párhuzammal bizonyítja, hogy a Rózsa és Ibolya-típust a 18. században tréfás mesei hatás érte.

A Rózsa és Ibolya-típus mitológiai előzménye és kísérelője egyrészt a Jázon és Medeia-történet volt /BP 2, 525/, amelyet a keresztyén prédikációs irodalomban nem találtam meg. Viszont a másik mitológiai előzményre és kísérelőre, a Thészeusz-legendára bőven van példa a prédikációsirodalom illusztratív anyagaiban: Margitai P. 1621, 68/a; Alvinczi P. 1, 1633, 478; Geleji Katona I. 3, 1649, 354sq.; Verestói Gy. 1783, 30.; Balogh B. 1802, 258. Mivel a Thészeusz-legendája az Ariadné-fonal és a labirintus-motívum emlegetésével a korabeli külföldi egyházi irodalomban is népszerű volt /Rehermann 283, 9.sz./, ez a műveltségi hatás jelentős a Rózsa és Ibolya-mese befogadásában Kelet-Közép-Európában és hazánkban is. A mesetípus hagyományozódásában fel kell figyelniünk olyan apró jelenségekre is, mint arra, hogy egyik korai meseváltozatunkban, amely különben a Mágikus menekülés másik altípusához tartozik, a szerelmesek szerepcseréjére került sor /BP 2, 526/, hiszen ez az előbbi típuskombináció elindítója lehetett, és erre a jelenségre breton, török és olasz példákat említett a szakirodalom.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 516-527.; THOMPSON, Folktale 89 /a típus tartalmának ismertetése/, 99 /az AaTh 400 + 313C/; LIUNGMAN, Volksmärchen 57-60.; DELARUE 1, 199-241; RÜHRICH, Märchen und Wirklichkeit /1956/, 53-55 /a mesetípus összefüggése a csukcs halottkultusszal figyelemre méltó/; SIUTS, H.: Jenseitsmotive im deutschen Volksmärchen. Leipzig 1911, 288 /az ördöglány kettőssége, a Hádész-típusú mesék kapcsolata a mágikus meneküléssel/; PROPP, Istorické skie korni 342-351.; Aarne, A.: Die magische Flucht. Helsinki 1930.; SCHERF 14-17.; ÓVÁRY Z.: Rózsa és Ibolya. Arany János verses meséje. Ethnographia 1923/1924, 23-30.

AaTh 314 AZ ARANYHAJÚ KERTÉSZBOJTÁR

/H 314; BN 314/

A ló mint segítő a menekülésben. Rendszerint az aranyhajú ifjú a királyi udvarban.

I. Az ördögök szolgálatában

a/ Egy fiú, akit az ördögnek keresztapai szolgálataiért vagy

b/ pénzért eladtak,

c/ kikötött időben az ördög kastélyába megy; vagy

d/ egy fiú szolgálja az ördög házában.

II. **A tiltott szoba.** A fiú megszegi egy bizonyos szobába való belépés tilalmát, és engedetlensége miatt haja arannyá válik.

III. **A táltosló.** A fiú parancsot kap, hogy bizonyos lovakról gondoskodjék, másokat viszont hanyagoljon el. Az elhanyagolt ló elvarázsolt királyfi.

IV. **Menekülés akakdályokkal.** A hős elmenekül a táltoslovon, és mikor az ördög közeledik, mágikus tárgyakat dob maga mögé.

V. **A kertész álöltözet.**

a/ A hős aranyhaját befedi,

b/ mint kertész szolgálatot vállal,

c/ a királykisasszony szerelmes lesz belé,

d/ Egybekelnek, és disznóólat kapnak lakásul.

VI. **Győzelmek.**

a/ A táltosló segítségével győz a lovagi játékon, de ismeretlen marad a harmadik napig,

b/ mint sárkányölő, vitézségének tanújelét adja /AaTh 300 típus/, vagy csodás orvosságot ad a királynak /AaTh 551 típus/.

c/ Gógös sógorait megszegyeníti.

VII. **A visszaváltozás.** A táltosló emberré változik vissza.

Változatok:

I. **Az önmagában álló típus (AaTh 314):**

1. MERÉNYI L. 2, 1861, 65-100, 3.sz. = Rona-Sklarek, E. 1901, 135-161, 14.sz. H 3; BN 6. /?/ /1861./

2. KÁLMÁNY L. 2, 1878, 203sq., 1.sz. H 2; BN 15. /Pécska, Arad m.; 1878./

3. ISTVÁNYFY Gy. 1963, 217-221, 7.sz. /Heves m.; 1890./

4. KUNTÁR L. 1955, 63-70. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./

5. DÖMÖTÖR Á. Ms. 1960, 84-87, 21.sz. /Nyírtura, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./

6. ERDÉSZ S. 1, 1968, 320-325, 22.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1961./

7. ERDÉSZ S. 1, 1968, 326-331, 23.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

8. RÁDULY J. 1970, 1978, 5-9. /Székelyföld, R.; 1978./

II. Az aranyhajú kertészbojtár típusa kombinációkban:

A/ Kapcsolat az Aranyszakállú ember típusával (AaTh 502 + 314):

9. IPOLYI A. 1914, 217-220, 32.sz. /Csécsény, Győr m.; 19. sz. közepe/ BN 30.

10. HORVÁTH I. 1979, 166-175. /Székelyföld, R.; 1979./

B/ Kapcsolat a Segítő ló típusával (AaTh 314 + 531):

11. HALÁSZ I. 1895, Nyr. 24. évf., 429-431. BN 20. /Csétény, Veszprém m.; 1895./ AaTh 475 + 314 + 531

12. HORVÁTH I. 1979, 140-151. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 569 + 556F^X + 554 + 327B + 314 + 313 + 531

C/ Kapcsolat a Nemtudonka-típussal (AaTh 314 + 532):

13. DÉGH L. Ms. 4.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 532 + 314

14. DOBOS I. 1962, 382-386, 3.sz. /Dunaújváros, 1953./ AaTh 314 + 532

15. DOBOS I. 1962, 386-390, 4.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1958./ AaTh 314 + 532

16. DOBOS I. 1962, 456-463, 1.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1959./ AaTh 314 + 532

D/ Az aranyhajú kertészbojtár és a Megbélyezett sógorok típusának kombinációja (AaTh 314 + 530A):

17. GAAL Gy. 2, 1857, 133-148, 18.sz. H 1; BN 3. /?/ /1857./

18. IPOLYI A. 1914, 118-131, 18.sz. BN 26. /Máramarossziget, Máramaros m.; 19.sz./ MNK 463^{XX} + AaTh 550 + 314 + 530A

19. IPOLYI A. 1914, 202-216, 31.sz. BN 29. /Nyírbátor, Szabolcs-Szatmár m.; 19. sz. közepe/ AaTh 518 + 530A + 306 + 560

20. IPOLYI A. 1914, 196-202, 30.sz. BN 27. /Vajka, Pozsony m./ AaTh 532 + 314 + 530A

21. FÜLDYNE VIRÁNY J. 1957, 107, 70. sz. /Láca, Zemplén m.; 1941-1942./ AaTh 530A + 314

22. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 8-13, 2.sz. /Mohács, Baranya m.; 1957./ AaTh 532 + 530A + 314

23. OLOSZ K. 1972, 112-119. /Udvarhelyszék, 19.sz./ AaTh 321 + 1159 + 300 + 530A + 314

24. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 205-246. /Görgényüvegcsűr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 931 + 756B + 530A + 314

25. HORVÁTH I. 1979, 63-68. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 314 + 530 III + 530A + 532

E/ Az előbbi kombináció (AaTh 314 + 530A) kiegészül az AaTh 530 típusal:

26. DÉGH L. 2, 1942, 16-29, 25.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 530 + 530A + 314

27. BELATINI BRAUN O. Ms. 1, 1944, 171-179, 38.sz./Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./ AaTh 530 + 530A + 314

F/ Különféle típuskombinációk:

28. ERDÉLYI J. 1855, 63-79, 7.sz. = Stier, G. 1857, 128-145, 13.sz. /?/ /1819/ MNK 552A^X + 560 + 314

29. STEINER /SIMONYI/ Z. 1872, Nyr. 1. évf., 418-421. H 5; BN 13. /Kiskunmajsa, v. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.; 1872./ AaTh 314 + 0

30. ZOLNAI L. 1886, Nyr. 15.évf., 326-330; 373-377. BN 16. /Tolmács, Nógrád m.; 1886./ AaTh 563 + 314

31. PINTÉR S. 1891, 101-111, 4.sz. BN 19. /Szécsény vid., Nógrád m.; 1891./ AaTh 314A + 1060 + 314

32. KOVÁCS Á. 1, 1943, 257-261, 34.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1943./ AaTh 302 + 314

33. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 326-348. /Görgényüvegcsűr, v. Maros m., R.; 1974./ AaTh 317 + 400 + 314

34. NAGY O. 1976, 219-224, 31.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./ AaTh 511A + 314

35. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 96-107. /?/ /?/ AaTh 511A + 314

36. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 103-108. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./ AaTh 511A + 314 + 530A

Irodalmi feldolgozások:

BENEDEK E. 1885, 219-238, 27.sz. = MMV II/2, 65-78, 10.sz. AaTh 530 + 314; KORMOS I. 1960, 206-235. AaTh 532 + 530 + 530A + 314

Elbeszélésbiológia:

Az aranyhajú kertészbojtár meséjének egyes elemei a középkorig követhetők. Ha **Robert, az ördög** c. középkori elbeszélésre gondolunk, amelyben saját maga, a fiú köt szerződést az ördöggel, az AaTh 314. mesetípus hazai elterjedésében, változásfolyamatában a 16-17. századi ördögbeszélések egyes darabjai is számításba veendők.

A feltehető nyugati, Grimm-mesei diffúzió a II. A variáncsoport szövegeiben észlelhető. Az AaTh 502 + 314 kombináció létrejöttében ennek a

szájhagyománybeli-műveltségi hatásnak kétségtelenül része volt. Véleményem szerint az Aranyhajú kertészbojtár meséje esetében a Nemtudomka-típussal való kapcsolat az erős keleti orális tradíció eredménye /II.C variáncsoportban/. Ugyanígy a Megbélyegzett sógorok típusával vagy meselemével alkotott összetétel keleti jogszokás /a megbélyegzés/ tündérmesében való tükröződése, és párhuzama az Alpamüs-hőseposzból is számontartott elbeszélésmotívum /Žirmunskij, V.M.: Skazanie ob Alpamyše is bogatyrskaja skazka. Moszkva 1960, 35, 12. lábj./.

Aarne kimutatása szerint a mágikus menekülés az aranyhaj-változatcsoportjára többek közt a hős a háborúban való háromszori részvétele jellemző /Aarne FFC 92, 94-102/. A háromszori megjelenés motívuma a középkori lovagregényekből ismert /Scherf 91-97/. Ez az elem gyakori sajátja az Aranyhajú kertészbojtár magyar meseváltozatainak, de a mágikus meneküléssel való összekapcsolódás a típus hazai szövegeire nem jellemző /Liungman, Volksmärchen 60sq./. A segítő ló típusával való összekapcsolódást a II. B variáncsoportban a főmotívum azonossága idézte elő, mint számos külföldi esetben /BP 3, 97, B² elem; BP 2, 274, 4. lábj./. Az aranyhajú kertészbojtár meséjének kiegészülése az AaTh 530 típusal Benedek Elek irodalmi feldolgozásának eredménye, amely távolról sem olyan pregnáns, mint a szájhagyomány fejlődéstencendiája.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 94-114.; AARNE FFC 92, 94-102 /Az aranyhaj-verzió/; THOMPSON, Folk-tale 59.; LIUNGMAN, Volksmärchen 60sq.; DELARUE 1, 242-263.; SCHERF 91-97.; BN 1, 336-356.; NL 2, 456 /említés/; RÖHRICH, L. in EM 3, 655-657.

AaTh 314A A VITÉZ JUHÁSZLEGÉNY

/H -; BN -/

A juhász legyőz három sárkányt /óriást/, kastélyukban három lovat szerez, és ezekkel legyőz három szörnyet. Három lovával kíséri a hős a királyt a csatában.

- I. A bátor legény vállalkozik a király nyájának őrzésére.
- II. Egymás után sárkányokat öl meg a hős. Majd váraikban táltosparipákat szabadít ki. Tőlük mágikus kantárt vagy sípöt kap.
- III. A juhászlegény a csodálatos lovakon magas fa vagy torony tetejére ugrat fel lovaival.
- IV. A király kinyomoztatja a mesehős kilétét, és lányát hozzáadja feleségül.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 314A):

1. Népszokások, versek, mesék. Ms. 14/b, 14.sz. /?/ /19.sz./
2. IPOLYI A. 1914, 78-81, 13.sz. BN 314, 6. /Kecskemét, Bács-Kiskun m.; 1849-1858./
3. LOSCHDORFER A. 1936, Ethnographia 47. évf., 100-104. /Veszprém-fajsz, Veszprém m.; 1935./
4. BERZE NAGY J. 2, 1940, 218-222, 72.sz. /Magyaregregy, Baranya m.; 1935./
5. KUNTÁR L. 1957, 66-70, 9.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./
6. KOVÁCS Á. 1, 1944, 128-136, 5.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1941./
7. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 128-153, 5.sz. /Sára, Zemplén m.; 1943./

II. Típuskombinációk:

A/ A vitéz juhászlegény meséjének kombinációja a Sárkányölő-típussal (AaTh 314A + 300):

8. GAAL Gy. 2, 1857, 100-114, 16.sz. BN 314, 2. /?/ /1857./ AaTh 300 + 314A
9. IPOLYI A. 1914, 54-56, 9.sz. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 330B + 314A + 300
10. KRESZ M. Ms. 1-5, 1.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./ AaTh 300 + 314A
11. BÁLINT S. 1975, 370-388, 9.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1966./ AaTh 314A + 300

B/ A vak öregek meséjének affinitása A vitéz juhászlegény típusával szemben (AaTh 321 + 314A):

12. A KISFALUDY Társaság népmeseújteménye. Ms. 5, é.n. 43/b. /?/ /19.sz. első fele/ AaTh 321 + 314A
13. KÁLMÁNY L. 2. 1, 1914, 41sq., 7.sz. /Padé, Torontál m.; 1914./ AaTh 321 + 314A + 660 + 563
14. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 23-31, 3.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 506 + 314A + 321

C/ Az aranyhajú kertészbojtár meséjének kombinációja A vitéz juhászlegény típusával (AaTh 314A + 314):

15. ORTUTAY Gy. 1940, 243-261, 9.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1936-1938./ AaTh 314A + 314
16. PINTÉR S. 1891, 101-111, 4.sz. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 1891./ AaTh 314A + 1060 + 314

D/ A vitéz pásztorlegény meséjének kombinációja a Nemtudomka-típussal (AaTh 314A + 532):

17. HORGER A. 1908, 182-218, 27.sz. /Tatrag, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 314A + 1159 + 328A^X + 300A + 513A + 532
18. DÉGH L. Ms. 1951, 9.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 314A + 532

E/ Különféle típuskombinációk:

19. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 63. /?/ /19. sz./ AaTh 502 + 314A + 1159
20. ERDÉSZ S. Ms. 1956, 38sq. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 514 + 314A + 513A
21. DÉGH L. 2, 1942, 30-42, 26.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 530 + 314A
22. GAAL K. 1970, 68, 8.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1970./ AaTh 314A + 592
23. SZENTMIHÁLYI I. Ms. 1952, 9-12, 16.sz. /Böde, Zala m.; 1952./ AaTh 314A + 850

F/ A cselekménytípus különféle motívumkonglomerátumokban:

24. GAAL Gy. 1822, 25-52, 2.sz. /?/ /1822./
25. ORTUTAY Gy. 1935, 110-120, 5.sz. /Nyírség, 1935./
26. NAGY O. 1976, 282-288, 43.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1961./

Ponyvakiadás:

A tündérbárd, bűvös gyűrű és varázsfurulya története. Bp. 1881. Rózsa Kálmán és neje kiad. OSZK 22/16 = EA 8274/206.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 112sq., 4. láb. /Német, flamand, ír, francia, olasz, cigány párhuzamokat sorolt fel./; RANKE FFC 114, 197sq.: A szerző megállapítása szerint A vitéz juhászlegény vonása inkább az AaTh 300 mesetípusban fordul elő. Megállapítását a magyar meseanyag is igazolja.; SCHERF 451-453: A szerző szerint a mesetípus második része az AaTh 314., 530., 300 típusú mesékkel szokott felcserélődni. A magyar meseanyag ezt az állítást is alátámasztja, tehát a hazai fejlődés követi a külföldi fő tendenciákat. Delarue 275-279, 317. mt. megegyezik az AaTh 314A mesetípussal, viszont a szerző megállapítása, miszerint a típus nyugati elterjedésű, ellentmond a tényeknek: Ranke 1, 175., Balys p. 53, ^X530A mt., NL 2, 594., BN 2, 53, 530C mt.

AaTh 315 A HÜTLEN ANYA /TESTVÉR/

/H 315; BN 315/

- I. A hős és a hősnő származása. A szülők a gyermekeket /leányanyát gyermekével/ elűzik vagy el akarják pusztítani.
- II. Vándorútra kelnek a mese főszereplői. A fiú emberfeletti erőt kölcsönző fegyverekre /ruhadarabokra vagy más tárgyakra/ tesz szert. Segítő állatok csatlakoznak hozzá.
- III. Rablótanyára /óriások, sárkányok kastélyába/ érkeznek. A fiú a rablót /óriásokat/ a vezér kivételével elpusztítja. A vezért bebörtönzi. A hős vadászni jár. A kastély udvarán csodálatos fa áll, amely korábban a rablók, később a fiú hazajövetelét jelzi. Közeledtére kivirágzik, gyümölcsöt hoz, és mikor az udvarra lép, gyümölcse megérik.
- IV. A hős életére törnek. A hős testvére /anyja/ a rablóvezért kiszabadítja, és vele szerelmi viszonyt kezd. Bízgatására betegnek tettei magát, a hőst farkas, medve, oroszlán fiáért vagy azoknak májáért, tejéért küldi. A hős az állatokat elevenen viszi testvéreinek, aki pusztá látásuktól meggyógyul. A hős az állatokat szabadon engedi, hálából egy-egy sípot kap, fújja meg, ha baj éri.
- V. Erőpróba. A sikertelen elpusztítási kísérlet után a hőst erőpróbának vetik alá. Két hüvelykujját egy hajszállal összekötözik, bűvös fegyvereit elveszik tőle. Mielőtt elpusztítanák, kéri, hogy még egy utolsót imádkozhasson. Sípszavára megjelennek a segítő állatok, és a rablót széttépik.
- VI. A hűtlen testvér megbüntetése. A hős testvérét /anyját/ bezárja a holttesthez, hogy azt egye, és egy kádat sírjon tele könnyel.
- VII. Vándorút és házasság. /Rendszerint az AaTh 300. típus keretében./
- VIII. A hűtlen testvér /anya/ bosszúja. A hős visszatér nővérehez, és azt gondolja, hogy az elkövetett cselekedeteiért már eléggé meglakolt, és bizonyára megbánta tettét. Feltevésében azonban csalódik, mert testvére magával hozta kedvesének utolsó, túhegyesre szopott csontját, és azt a hős ágyába rejti. A hős elpusztul.
- IX. Állatai feltámasztják a hőst, testvérét pedig széttépik. A hős hálából kívánságukra levágja a fejüket, mire azok emberekké válnak. Más változatok szerint elföldeli őket.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 315):**

1. IPOLYI A. 1914, 370-376, 72.sz. H 7; BN 8. /Jászberény, Szolnok m. 19. sz. közepe/
2. HOLLADY J. 1880, Nyr. 9. évf., 231-235. = Sklarek, E. 1901, 174-181, 16.sz. H 8; BN 2. /Esztergom, Komárom m.; 1880./
3. KÁLMÁNY L. Ms. é.n. 541-548, 2.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 19.sz./
4. DÉGH L. 1, 1942, 211-220, 10.sz. /Bag, Pest m.; 1942./
5. HORVÁTH I. 1955, 5-25. /Székelyföld, R.; 1955./
6. ERDÉSZ S. 1, 1968, 331-352. 24.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
7. ERDÉSZ S. 1, 1968, 370-376, 27.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
8. HORVÁTH I. 1971, 202-204. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./

II. Típuskombinációk:**A/ A hűtlen nővér típusának kombinációja a Sárkányölő-mesével (AaTh 315 + 300):**

9. HORGER A. 1908, 48-57, 5.sz. H 5; BN 5. /Pürkerec, Brassó m.; 1898-1906./
10. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék 2, Ms. é.n. 54-60, 27.sz./? /19. sz./
11. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjtéménye 5, Ms. 1863, 27-33. /? /1863./
12. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjtéménye 8, é.n. Ms. 69-74, 29.sz. /? /19.sz./
13. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 12-23, 2.sz. H 1; BN 9. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ A típuskombináció elején egy elem az AaTh 327A típusból
14. ORTUTAY Gy. 1935, 94-109, 4.sz. /Tiszabercel, Szabolcs-Szatmár m.; 1935./
15. BENE L. /1/ é.n. 91-102. /Jászság, 1940-es évek első fele/
16. BANÓ I. 1941, 115-126, 8.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1938./
17. DÉGH L. 1, 1942, 182-196, 7.sz. /Bag, Pest m.; 1940./
18. KELEMEN Z. 1964, 55-60. /Zomba, Tolna m.; 1964./ AaTh 301B + 554 + 315 + 300
19. BÉRES A. 1967, 31-38, 1.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1967./

20. NAGY O. 1969, 87-100. /Gyergyótölgyes, R.; 1969./

21. NAGY O. 1969, 236-243. /Búza, R.; 1969./ AaTh 315 + 303 + 300

22. OLOSZ K. 1972, 68-74. /Udvarhelyszék, 1898./

B/ Az előző típuskombinációba valamelyik típus beékelődik (AaTh 315 + n + 300), vagy elöl kiegészül ez a típuskombináció (n + AaTh 315 + 300):

23. BERZE NAGY J. 1907, 101-109, 13.sz. H 2; BN 4. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 315 + 321 + 300
24. BERZE NAGY J. 2, 1940, 101-108, 24.sz. /Szilágy, Baranya m.; 1935/ AaTh 315 + 952 + 300
25. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 56-69, 8.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 313H^X + 531 /elt./ + 315 + 361^X + 300
26. KOVÁCS Á. Ms. 749-756, 191.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 511 + 327A + 315 + 300

C/ A Hűtlen nővér meséjének és a Sárkányölő típusának kombinációját a Két testvér-mese egészíti ki (AaTh 315 + 300 + 303):

27. KRESZ M. Ms. 1941, 13-23, 4.sz. /Sárvásár, 1941./ AaTh 315 + 300
28. DOBOS I. 1962, 157-164, 4.sz. /Dunaújváros, Fejér m.; 1953./ MNK^X301A + AaTh 301A + 315 + 300 + 303
29. NAGY O. 1969, 236-243. /Búza, R.; 1969./ AaTh 315 + 303 + 300
30. LIZANEC, P. 1973, 116-126. /Kárpátalja, Szu.; 1973./ AaTh 303 + 315 + 300 + 302A^X

D/ A Hűtlen nővér és a Sárkányölő meséjének kombinációját a Jancsi és Juliska-típus vezeti be (AaTh 327A + 315 + 300):

31. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék Ms. 3, é.n. 6-30. /Udvarhelyszék, 19.sz./ AaTh 327A + 315 + 300
32. HEGEDŰS L. 1946, 44-60, 14.sz. /Drávacsehi, Baranya m.; 1941./ AaTh 327A + 315 + 300
33. KONSZA S. 1957, 46-51, 29.sz. /Bibarcfalva, Háromszék m., R.; 1948./ AaTh 327A + 315 + 302A^X + 300

E/ A hűtlen nővér meséjét a Borsszem Jankó-típus vezeti be (AaTh 312D + 315):

34. IPOLYI A. 1914, 19-26, 4.sz. /Szeged, 1914./ AaTh 312D + 315 + 650A

35. BODNÁR B. Ms. /Záhony, Szabolcs-Szatmár m.; 1967./ AaTh 779A^X + 312D + 315
36. ERDÉSZ S. 1, 1968, 331-352, 24.sz. /Szamoszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 312D + 315
37. PENAVIN O. 1971a, 169-188, 29.sz. /Várdaróc, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 1960G + 312D + 531 + 315

F/ A Hűtlen nővér-típus kombinációja A három testvér-mesével (AaTh 315 + 318):

38. BÖZÖDI Gy. 1942, 65-73. /Székelyföld, 1942./
39. HORVÁTH I. 1979, 79-82. /Székelyföld, R.; 1979./

G/ A Hűtlen nővér-típus kombinációja a Magzatával együtt kitett anya meséjével (AaTh 315 + 708):

40. IPOLYI A. 1914, 357-369, 71.sz. H 6; BN 7. /?/ /19.sz./ AaTh 315 + 518 + 708 + 304
41. KOLUMBÁN S. Ms. BN 12. /Déva, Hunyad m.; 1890-es évek/ AaTh 315 + 708. A típuskombinációt megelőzi egy motívum, amelyet Berze Nagy 933 típuszámmal látott el, amely csupán motívum: Th 543.3.mot., vagy a Két testvér mese A² elemének felel meg: BP 1, 534.

H/ Egyéb típuskombinációk:

42. BODNÁR B. 1980, 32-36, 3.sz. /Tuzsér, Szabolcs-Szatmár m.; 1952./ AaTh 315 + 282^X
43. BERZE NAGY J. 2, 1940, 211-214, 69.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./ AaTh 514 + 315 + 313IIIc
44. ISTVÁNYFY Gy. 1963, 193-200, 1.sz. /Palócföld, 19.sz. vége/ AaTh 315 + 590
45. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1962, 25-30, 6.sz. /Miskolc-Tatárdomb, Borsod m.; 1962./ AaTh 315 + 301 + 302
46. PENAVIN O. 1971a, 120-132, 13.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 556F^X + 853 + 315
47. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 8, é.n. 32-34, 14. sz. /?/ /19.sz./ AaTh 315 + 707
48. DÉGH L. 1, 1942, 211-219, 10.sz. /Bag, Pest m.; 1941./ AaTh 315 + 361^X
49. KOLUMBÁN S. 1893, Budapesti Hírlap március 31. BN 3. /Déva, Hunyad m.; 1863./ AaTh 822 + 315
50. IPOLYI A. 1914, 357-369, 71.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 315 + 300A^X /töredék/ Lásd még ehhez a kapcsolathoz a 9. változatot!

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMMV⁴ III/1, 124-140, 21.sz. AaTh 315 + 300

Megjegyzés:

H 3., 4. változat nem tartozik ide. BN 1., 6., 10., 11. változatot felsorolásból szintén kihagytam, mivel nem tartozik ide.

Összehasonlító irodalom:

KOVÁCS Á.: A hősmese. A népmese műfajai és a mesekatalógus. I. Ethnographia XC /1979/, 460sq. /17 magyar változatot említ/. További irodalmához: von SYDOW 229.; THOMPSON, Folktale 113.; LIUNGMAN, Volksmärchen 61sq.; BP 1, 551-553.; RANKE FFC 114, 381.; DELARUE 1, 264-269.; TILLE FFC 34, 17-19, 1Ab2.; BARAG 55sq., 315. mt. /A vasfejű farkas típusával való kombináció a lengyeleknél keleti szláv hatásra jött létre./; Ld. még BARAG p. 56.; SUS 115sq., 315. mt.; KRYŽANOWSKI 1, 99sq.; AARNE FFC 25, 22, 315. mt.; AARNE FFC 5, 27, 315. mt.; BALYS 26, 315. mt.; AM 50sq., 315. mt.; SCHULLERUS FFC 78, 35, 315. mt. /A román mesében a feladat: egy hordót telesírni könnyel, előfordul a 25. változatban./; Ö SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 72, 315.mt.; TING FFC 223, 56, 315. mt.; PLENZAT 17, 315. mt. /A poroszoknál egy változatát tünteti fel az AaTh 300 típusal kombinálódva./; CHOI 28sq., 101.1. típus /nagyon eltér/.

AaTh 316 A TAVITÜNDÉR

/H -; BN -/

- I. Egy molnár kimegy a malomgáthz, és a tónál egy vízitündérral találkozik. A démon /szirén/ gazdagságot ajánl fel neki, ha odaigéri neki azt, amelyről otthon nem tud. A szegény molnár elfogadja az ajánlatot, és alkut kötnek.
- II. A molnár otthon tudja meg, hogy fia született. Állandóan tiltják a fiút, hogy a malomgáthoz menjen.
- III. A fiú egy vadásznál tanul, majd maga is vadász/erdész/ lesz. Feleségével együtt él egy házban, amelyet a földesúrtól kapnak.
- IV. A férj egyszer egy szarvast ló le, kezét lemossa a tó vizében. A vízitündér lehúzza a tóba.
- V. Felesége egy öregasszonytól fésűt kap, kimegy a tóhoz, és férjét megváltja a varázslattól. Egy idő múlva férje felismeri feleségét, és újra egyesülnek.

Változatok:

1. NAGY O. 1976, 187-192, 24.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1959./
2. SEBESTYÉN Á. 1, 1979, 137-140, 38.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1979./

Elbeszélésbiológia:

Kovács Ágnes jegyzetei szerint Fábián Ágostonné meséje "ismeretlen típusú tündérmese. Közvetlen vagy közvetett forrása valószínűleg ponyvafüzet vagy idegenből magyarra fordított meséskönyv. A mesének a magyarban változata nincsen" /Sebestyén Á. 1, 1979, 375, 38.sz./. Ha összehasonlítjuk Fábián Ágostonné kakasdi népmesemondónő szövegét **A tavitündér** Grimm-mesével, akkor az elemek tökéletes egyezését fedezhetjük fel: Az elszegényedett vagy szegény molnár a **malomgátra** megy, a férj **kutya- vagy macskakölykökre** gondol a tavitündérral folytatott beszélgetés alatt, a fiú szarvasvérrel bepiszkított kezét mossa le a tóban stb. A szöveg-összehasonlítás tagadhatatlanul bizonyítja, hogy Fábián Ágostonné kakasdi mesemondó **A tavitündér** c. Grimm-mesét alkotta közvetlenül újjá, amely Rónay György fordításában 1955-1981 között 11 kiadást ért meg /Grimm legszebb meséi. Bp. ¹¹1981, 298-304/. A széki népmese is a Grimm-féle **Die Nixe im Teich** /Víziboszorkány a tóban/ c. mesének a származéka, de itt a mesemondó inkább eltért az eredeti részletektől, mint Fábiánné.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 322-324.; THOMPSON, Folktales 58.; LIUNGMAN, Volksmärchen 62, 316.mt. Az áttekintésekből kiderül, hogy A tavitündér meséje általános európai mese, amely azonban a szlávoknál hiányzik; DELARUE 1, 270-274 /érdekes a szerző megfigyelése, miszerint Görögországban a szirént sárkány helyettesíti ebben a mesetípusban/; BOGGS FFC 90, 46, 316. mt. /A férj feleségét állatsegítők közreműködésével visszahozza/; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 72sq., 316. mt.: az íreknél nagy diffúzióerősséget mutat a cselekménytípus, viszont csökken a diffúzió erőssége a Baltikumban és Skandináviában: AM 51, 316. mt., Hodne 77, 316. mt. Az összehasonlító kutatásnak fel kell figyelnie a jövőben arra a narratív jelenségre, hogy a keleti szláv meseanyagban az AaTh 316 mesetípushoz közel álló hiedelemmondák vannak a víziszellemekek kapcsolatban /vodjanoj, ruszalka/: SUS 116sq., -316^x, - 316^{xx} mt.

AaTh 317 AZ ÉGIG ÉRŐ FA/H 467; BN 530 I^x/

A mesehős az égig érő fára felmászik. Így a felső világba jut. Az égig érő fa levelein egy királykisasszony él. A hős feleségül veszi a királykisasszonyt. Ide tartoznak azok a változatok is, amelyekben arról van szó, hogy előzőleg a sárkány viszi a királykisasszonyt az égig érő fára.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 317):**

1. NAGY J. 1912, Nyr. 41.évf., 339sq. H 11; BN 16. /Gyöngyöshalász, Heves m.; 1912./
2. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 165-169. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1925./
3. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 29sq., 2.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

II. Típuskombinációk:**A/ Az állatokkal való viaskodás típusa Az égig érő fa meséjének folytatása (AaTh 317 + 302A^x):**

4. HORGER A. 1908, 426-431, 52.sz. H 7; BN 15. /Zajzon, Brassó m.; 1890-es évek/
5. DÉGH L. 1, 1955, 184-193, 18.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./
6. HORVÁTH I. 1971, 168-177. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./
7. ISTVÁNOVITS M. 3, 1958, 133-136, 5.sz. = Kovács Á. 1966, 264-268, 52.sz. /Osli, Sopron m./ /?/
8. KOVÁCS Á. Ms. 513-520, 161.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
9. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 5-12. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./ Második része eltér.
10. SZABÓ J. 1977, 69-98, 1.sz. /Gernyeszeg, Maros m., R.; 1967./ AaTh 317 + MNK 300A^{xx} + AaTh 1961A^x A második rész itt is eltér.
11. ERDÉSZ S. 2, 1968, 72-77, 78-89, 58.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 317 + a hős kiveszi a sárkánygyermeket a lányból. Eltér.
12. HORVÁTH I. 1979, 115-121. /Magyarózd, v. Maros m., R.; 1979./ AaTh 317 + 302A^x

B/ Az égig érő fa meséje csupán Az abroncsba zárt szörnyeteg típussal kapcsolódik össze (AaTh 317 + 300A^x):

13. HORGER A. 1908, 422-425, 51.sz. H 6; BN 14. /Zajzon, Brassó m.; 19.sz. vége/

C/ Az égis érő fa meseleme vezeti be Az abroncsba zárt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusokból álló láncot (AaTh 317 + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

14. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 13-19, 5.sz. /Bánfalva, Borsod m./
15. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 19./Bánfalva, Borsod m.; 19.sz. közepe/
16. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 131-134, 11.sz. H 1; BN 5. /Szeged-Felsőváros, 1881./
17. VERES I. 1877, Nyr. 6. évf., 370-372. H 9; BN 4. /Órosháza, Békés m.; 1877./
18. BERZE NAGY J. 1907, 29-45, 45.sz. H 2; BN 9. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
19. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. H 4; BN 11. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
20. MAKRA S. Ms. 2, 1952, 329-340, 26.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1952./
21. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 20-46, 3.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
22. KELEMEN Z. 1964, 41-49. /Zomba, Tolna m.; 1964./
23. BENE L. /3/ 1, é.n. 53-64. /Nagykunság, 1940-es évek első fele./
24. BEKE Ü./KATONA I. 1947, 53-70. = Ortutay Gy. 1957, 196-226, 8.sz. = Katona I. 1972, 35-64. /Kopács, Baranya m.; 1942./
25. ERDÉSZ S./JENSSEN, Chr. 1970, 27-42. /Zsarolyán, Szabolcs-Szatmár m.; 1962./

D/ Az előző típusláncot kiegészíti az R222. motívum, a különböző díszes ruhákban megjelenő, ismeretlen lovag motívuma, amely mind az Aranyhajú kertészbojtár (AaTh 314), mind a Nemtudomka (AaTh 532) meséjéből származhat (AaTh 317 + 300A^X + R222. mot. + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

26. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 1sq., 1.sz. /?/ /19.sz. közepe/
27. HORGER A. 1908, 373-384, 42.sz. H 5; BN 13. /Tatráng, Brassó m.; 1890-es évek/
28. KRESZ M. Ms. 40-44, 8.sz./Sárvásár, Kolozs m.; 1941./
29. JAKAB M. Ms. 7-10. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1942./
30. BERZE NAGY J. 1907, 45-54, 5.sz. H 3; BN 10. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./

31. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 87-109, 56.sz. /Tyukod, /Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

32. BÉRES A. 1967, 141-165, 20.sz. /Rozsály, Szatmár m.; 1955./

33. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 326-348. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./

E/ Az égis érő fa, Az abroncsba zárt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusokból és meselemekből álló elbeszélés-láncba beékelődik a Világhírű Szép Miklós típusa (AaTh 317 + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

34. GECSER B. 1885, Nyr. 14. évf., 375-380. /Tamásváralja, Ugocsa m.; 1885./
  35. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
  36. BANÓ I. 1941, 45-58, 1.sz. /Váznok, Baranya m.; 1938./
  37. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 73-85. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
- F/ Egyéb típuskombinációk:**
38. IPOLYI A. 1914, 132-142, 19.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1847-1858./ AaTh 317 + 321 + 470B
  39. DÉGH L. 2, 1942, 67-79, 30.sz. /Bag, Pest m.; 1942./ MNK 365C^X + AaTh 317 + boszorkányos nyúl hiedelemmondája; Bihari M III^{X4}
  40. KOVÁCS Á. 2, 1944, 161-176, 94.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 545B + MNK 750BI^X + AaTh 556F^X + 313A + 317 + 408 + 300A + MNK 300A^{XX}

Összehasonlító irodalom:

KOVÁCS Á.: Baum: Der himmelhohe B. EM 1, 1381-1386.; KOVÁCS Á.: Az égis érő fa meséjének redakciói és samanisztikus motívumai. Bp. 1984, 16-29. /Folklor, folklorisztika és etnológia 100.sz./; SCHERF 244-249.; DÖMÖTÖR Á.: Die ukrainischen Varianten des Märchens, der bis zum Himmel reicht. Studia Slavica Hung. 10, 1964, 1-2.sz., 181-187.; A legjelentősebb összefüggés, amelyre az eddigi elemzések nem mutattak rá, hogy Kan-Pudej altáji meséjében a hős az ég lányához megy nősülni. Itt sárkánnyal és óriásokkal hadakozik. A hős az elfogott szörnyeteget elviszi leendő apósának /Žirmunskij, 227sq., 26. lábjegyzet/.

AaTh 318 A HÜTLLEN FELESÉG/H -; BN 568^X/

- I. Egy legény egy kígyót veszedelemből megment. Ennek apjától erőt adó mágikus eszközöket kap ajándékba.
- II. Eszközei segítségével egy király ellenségeit leveri. A király lányát feleségül veszi.
- III. Felesége hűtlen lesz hozzá, mágikus eszközeitől megfosztja, és azokat udvarlójának adja át.
- IV. A csábító megöli a férjet, aki azonban természetfölötti segítséggel feltámad.
- V. Különféle átváltozásokkal és egy nő segítségével sikerül a csábítót lépre vinnie. A hős visszaszerzi mágikus eszközeit, a csábítót megöli, feleségét megbünteti, és a segítő nőt feleségül veszi. /Berze Nagy vázlata./

Változatok:**I. Az önmagában álló mesetípus (AaTh 318):**

1. DÉKÁNY R. Ms. 103. /?/ /?/
2. KOLUMBÁN S. 1893, Budapesti Hírlap 1893. márc. 31. BN 8. /Déva, Hunyad m.; 1893./
3. IPOLYI A. 1914, 357-369, 71.sz. BN 10. /?/ /1913./
4. KOLUMBÁN S. Ms. BN 14. /Déva, Hunyad m.; 1890-es évek/
5. BERZE NAGY J. 2, 1940, 248-252, 81.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./
6. BENE L. /3/ é.n. 1, é.n. 135-153. /Nagykunság, 1940-es évek első fele./
7. FARAGÓ J. é.n. 33-47. /Székelyföld, 19.sz./
8. BÖZÖDI Gy. 1942, 65-73. /Székelyföld, 1942./
9. HORVÁTH I. 1979, 79-82. /Székelyföld, R.; 1979./

II. Típuskombinációk:**A/ Egy bonyolult típuslánc egyezése két esetben (AaTh 408 + 452A^X + 312D + 300A^X + 318):**

10. MAILÁTH, J. 2, 1825, 185-197. = Majláth J. 1864, 187-202. /?//1825./
11. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 121-123, 3.sz. BN 4. /Szeged, Csongrád m.; 1870-es évek/

B/ Különféle típuskombinációk:

12. DÉGH L. 1, 1942, 182-196, 7.sz. /Bag, Pest m.; 1942./ L100.mot. + AaTh 318

13. KOVÁCS Á. 1954, Ethnographia 64.évf., 199-205. /Mekényes, Baranya m.; 1953./ AaTh 303 + 300 + 318
14. KRIZA J. 2, 1956, 76-84, 7.sz. /Szentmiklós, Udvarhely m.; 19.sz./ AaTh 318 + ?
15. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 31-39, 4.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 552A + 300A^X + R111.1. 3. mot. + AaTh 556F^X + MNK 300A^{XX} Töredékes.
16. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 87-115, 3.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./ AaTh 554 + 556F^X + 571 + 318
17. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 169-176, 11.sz. /Bogdánd, Szilágy m.; 1943./ AaTh 400 + 518 + 300A^X + 318
18. NAGY O. 1958, 207-218. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 327B + 554 + 318 II-IV.
19. BERZE NAGY J. 1907, 470-486, 67.sz. BN 9. /Mezőtárkány, Heves m.; 1905./ AaTh 725 + 318
20. PENAVIN O. 1971a, 120-132, 13.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 556F^X + 853 + 318

Megjegyzés:

BN 2., 3., 5., 6., 7., 11., 12., 13. változat kihagyásra került.

Összehasonlító irodalom:

HORÁLEK, K.: Das Brüdermärchen: Das ägyptische B. /AaTh 318/. EM 2, 925-940.; SCHERF 444-448.

AaTh 321 A VAK ÖREGEK/H -; BN 321^X/

- I. Egy fiatalember egy vak házaspár szolgájának szegődik. Megbízásból ju-hokat /kecskéket/ őriz. A nyáját nem szabad egy folyón /határon/ keresztül hajtania.
- II. A fiatalember megszege a tilalmat, és egy boszorkánytól vagy sárkánytól visszahozza a vak házaspár szemét.
- III. A visszahozott testrészt visszahelyezi, és ezért nagy jutalmat kap.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 321):**

1. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 41sq., 7.sz. BN 7. /Padé, Torontál m.; 1914./
2. BERZE NAGY J. 1960, 193-197. BN 9. /Nagyenyed, Alsófehér m.; 1914./

II. Típuskombinációk:

A/ Kombináció A túlvilágra vitt három királykisasszony típusával és annak altípusaival (AaTh 321 + 301, 301A, MNK^{XX}301A, AaTh 301B, MNK^X301B):

3. BÉRES A. 1967, 70-77, 6.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1949./ AaTh 560 + 301 + 321
4. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 107-157. /Székelyföld, R.; 1974./ AaTh 301A + 409B^X + 328A^X + 302 + 321 + 401
5. MAILAND O. 1905, 489-511, 8.sz. BN 2. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./ MNK^{XX}301A + AaTh 321
6. BERZE NAGY J. 1907, 1-15, 1.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ MNK^{XX}301A + AaTh 321
7. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 1859, 121-125, 35.sz. /?/ /1859./ AaTh 301B + 321
8. ŐSZ J. 1908, Nyr. 37. évf., 367-371. BN 1. /Pócsfalva, Kisküküllő m.; 1908./ AaTh 301B + 321
9. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 8, 1869, 130-135, 41. sz. /?/ /19.sz./ MNK^X301B + AaTh 328A^X + 321
10. HEGEDŰS L. 1952, 280-292. /Gajcsána, Moldva, R.; 1952./ MNK^X301B + AaTh 321 + 302 + 301B

B/ A vak öregek meséjének affinitása A vitéz juhászlegény típusával szemben (AaTh 321 + 314A):

11. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, é.n. 43/b. /?/ /19.sz. első fele./ AaTh 321 + 314A
12. KÁLMÁNY L. 2, 1, 1914, 41sq., 7.sz. BN 7. /Padé, Torontál m.; 1914./ AaTh 321 + 314A + 660 + 563
13. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 23-31, 3.sz. BN 6. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 506 + 314A + 321

C/ A vak öregek meséjének összekapcsolódása az Aranyhajú kertészbojtár típusával (AaTh 321 + 314):

14. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 99-109, 31.sz. /?/ /1860 körül/ AaTh 321 + 314
15. OLOSZ K. 1972, 112-119. /Udvarhelyszék, 19.sz./ AaTh 321 + 1159 + 300 + 314

D/ Különféle típuskombinációk, amelyekben A vak öregek típusa megjelenik:

16. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 71. /?/ /19.sz./ AaTh 321 + 1159 + 306
17. IPOLYI A. 1914, 132-142, 19.sz. BN 5. /Szeged, Csongrád m.; 1847-1858./ AaTh 317 + 321 + 470B
18. JAKAB M. Ms. 1903, 22-31. /Udvarhelyszék m.; 1903./ AaTh 321 + 531 + 408
19. BERZE NAGY J. 1907, 101-109, 13.sz. BN 4. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 315 + 321 + 300
20. BERZE NAGY J. 1960, 193-197. = Berze Nagy J. 1961, 237-243.

Irodalmi variáns:

BENEDEK Elek ³1888, 123-135, 14.sz.

Összehasonlító irodalom:

DÖMÖTÖR, Á./KOVÁCS, Á.: Augen der Blinden zurückgebracht. EM 1, 998-1002.; BP 2, 306.; NL 2, 594.; SUS 117, 321. mt.; AM 52, 321. mt.; SCHULLERUS FFC 78, 38, 367^X. mt.; DZIMBINOV, B. 1962, 31-45.; LJOBITE, A. 1965, 115-117.; KALIN, A. 1972, 148-153.

AaTh 322^X A MÁGNESHEGY

/H 320; BN 728^X/

A mágneshegy mindent magához vonz. Felszabadítás egy óriási madár segítségével. A királykisasszony elnyerése. Vö. Sindbad kalandjai az Ezeregyéjszákában.

Változatok:

1. MERÉNYI L. 1, 1863, 158-190. H 1; BN 1. /Duna melléke, 1863./
2. FISCHER I. 1877, Nyr. 6. évf., 421-423. /Veszprém m.; 1877./
3. BANÓ I. 1941, 126-132, 9.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1941./
4. BELATINI BRAUN O. Ms. 1, 137-142, 26.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./

Megjegyzés:

Walter Anderson állapította meg Berze Nagy népmese-katalógusáról írt recenziójában, hogy Brunsvik /Reinfrid von Braunschweig/ története részben megegyezik A mágneshegy meséjével, tehát BN 728^X = Honti 320.mt. /Fabula 2, 284/. A BN 3. és 4. változatot kihagytam a bibliográfiai felsorolásból,

mert nem tartoznak a tárgyalt típusba.

Összehasonlító irodalom:

CHAUVIN 5, 202, 107.sz, 7, 86, 373.sz. 1. l. ábj.; StDICT. 2, 663 /magnetic islands/; D936. mot.; TILLE FFC 34, 195-197, 4/.

AaTh 325 A VARÁZSLÓ ÉS TANÍTVÁNYA

/H 325; BN 325/

- I. Egy apa odaadja a fiát az ördöghöz /varázslóhoz/, hogy tanulja ki a mesterségét.
- II. A fiút az ördög csak úgy adja vissza, ha apja a többi tanuló között felismeri. A cselekmény úgy is folytatódhat, hogy a fiú titokban ki-tanulja a mesterséget és elmenekül.
- III. Otthon állattá változik, és apjával eladatja magát a vásáron három ízben azzal a kikötéssel, hogy a kötőféket soha ne adja vele. Apja mindannyiszor megfélelkezik a kikötésről, és a fiú csak nehézségek árán menekül meg a vevőtől: volt mesterétől.
- IV. Az ördög állat alakjában üldözi tanítványát, aki különféle átváltozások után legyőzi őt. Végül rendszerint egy gazdag kisasszony /királylány/ fogadja védelmébe a madár képében menekülő hőst. A hős gyűrű alakjában rejtőzik el az előkelő kisasszonynál. Az ördög gavallér képeben kéri a gyűrűt a kisasszonytól, aki leejti a földre. A fiú gyűrűből gabonaszemkévé változik, a gavallér pedig kakassá. Egy gabona-szemből róka vagy saskeselyű lesz, és elpusztítja a kakast.

Változatok:

I. Az önmagában álló mesetípus (AaTh 325):

1. GAAL Gy. 3, 1860, 180-185, 43.sz. H 1; BN 2. /?/ /1860./
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye Ms. 8, 1869, 9-15, 5.sz. /Pest, 1869./
3. FISCHER I. 1877, Nyr. 6. évf., 320-322. BN 4. /Bakony-vidék, 1877./
4. IPOLYI A. 1914, 432-435, 90.sz. H 3; BN 8. /Szeged, 19.sz. közepe/
5. IPOLYI A. 1914, 435, 91.sz. H 4; BN 9. /Püspöki, Pozsony m., 19.sz. közepe/
6. BAGOSSY K. Ms. 1, é.n. 53, 11.sz.
7. JAKAB M. Ms. 166-170. /Udvarhely m.; 1903./
8. A KISFALUDY Társaság vegyes népmeséi Ms. 78. /?/ /19.sz./

9. KRIZA J. és társai 1862, 362-372, 7.sz. H 2; BN 5. /Székelyföld, 1882./
  10. KÁLMÁNY L. 3, 1891, 163-166, 2.sz. /Szőreg, Csongrád m.; 1891./
  11. BENEDEK E. é.n. 3/1, 224-232, 37.sz. /Székelyföld/ /?/ Irodalmilag átdolgozott szöveg.
  12. KONSZA S. 1957, 69-71, 41.sz. /Székelytasnádfalva, Háromszék m.; 1938./
  13. BERZE NAGY J. 2, 1940, 112-114, 28.sz. /Sósvertike, Baranya m.; 1935./
  14. DÉGH L. 1, 1942, 220-227, 11.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
  15. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 200-212, 9.sz. = Dégh L. 1, 1955, 61-69, 3.sz.
  16. BODNÁR B. Ms. 1957, 102-104. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
  17. VÖÖ G. 1969, 47-50, 9.sz. /Onesti, R.; 1957./
  18. ERDÉSZ S. 1, 1968, 388-410, 30.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
  19. ERDÉSZ S. 1, 1968, 410-416, 31.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1961./
  20. PENAVIN O. 1971a, 485-490, 156.sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m., Ju.; 1960-1970./
  21. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 104-108, 22.sz. /Tolna m.; 1983./
  22. HORVÁTH I. 1979, 25-33. /Székelyföld, R.; 1979./
  23. BODNÁR B. 1980, 46-56, 5.sz. /Tuzsér, Szabolcs-Szatmár m.; 1952./
- II. A varázsló és tanítványa-típus különféle kombinációkban (AaTh 325 + n):
24. GAÁL Gy. 1, 1857, 170-199, 9.sz. /?/ /1819./ F420.1.2. mot.+AaTh 325 + 556F^X + 409B^X
  25. BENEDEK E. II/1, é.n. 210-217. /Székelyföld/ /?/ AaTh 530 + 325
  26. VIKÁR B. 1905, 277-280, 3.sz. BN 6. /Hetes, Somogy m.; 1905./ AaTh 325 + 475
  27. KOVÁCS Á. Ms. 1942, 1-6, 1.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 325 + 1525A + 1525H₁
  28. BÉRES A. 1967, 196-202, 24.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1952./ AaTh 530 + 325

Elhészélelbiológia:

A varázsló és tanítványa meséje egész Európában ismert. Indiai eredetű, de mongol formája az európaiaktól különbözik. A cselekménytípus általában önmagában áll nálunk, és a Mágikus menekülés /AaTh 313/ típusával alkotott kombinációja, amely Nyugat-Európában és a kontinens északi részén általános jelenség, hazánkban teljesen ismeretlen. Az AaTh 325 mesetípus hazai kombinációiból semmiféle törvényszerűséget nem tudtam megállapítani a variáncsoport tagjainak kevés száma, ill. a szövegek típuszóródása miatt. Úgy tűnik, hogy az AaTh 325. mesetípus önmagában álló változataiból alakultak ki a viszonylag újabban jelentkező típuskombinációk.

A cselekménytípuson belül a motívumok és a meseelemek rendkívül változékonyak. A tanítvány formája az átváltozások során **bolha** a 3., **csóka** a 9., **egér** az 1., 2., 5., 16., **galamb** az 1., 3., 6., 7., 11., 15., **gyűrű** az 1., 3., 4., 6., 7., 9., 14., 15., 26., **hal** a 3., 4., 11., 14., 15., **huszár** a 15., **kása** a 3., **kendő** a 9., **korpa** a 6., **köles** az 1., 2., 4., 14., 26., **kutya** a 26., **lencse** a 15., **ló** a 2., 3., 4., 7., 11., 14., 15., 16., 26., **macska** a 4., 16., **madár** a 14., 16., 26., **nyúl** a 2., 4., 11., **róka** a 2., 6., 26., **sas** a 14., **szarvas** a 11., **zab** a 7. változatban. Az állatok közül tehát átváltozási formaként leggyakrabban a **ló**, a tárgyak közül pedig leginkább a **gyűrű** fordul elő a tanítvánnyal kapcsolatban.

A varázsló formája az átváltozások során **agár** a 2., 4., 11., **egér** a 4., 16., **hal** a 4., 11., 15., **holló** a 2., **karvaly** az 1., 26., **kakas** az 1., 3., 7., 15., 26., **macska** az 1., 2., 5., 16., **medve** a 11., **pulyka** a 4., **sas** a 9., 11., 14., **tyúk** a 6., 14., **kőműves** a 15., **orvos** a 26., **vadkacsa** a 14., **varjú** a 16. változatban. A varázsló leggyakoribb formája az átváltozásokban a **kakas**.

Ha azonban a tanítvány és a varázsló átváltozási formáinak a viszonyát hasonlítjuk össze, akkor érdekes általános tendenciát állapíthatunk meg. Az átváltozások során mindig a varázsló van fölényben a tanítvánnyal szemben, de az utolsó esetben döntően változik meg a viszony a varázsló és tanítványa között. Tulajdonképpen a tanítvány fölénye akkor mutatkozik meg, amikor sikerül ellenfelét olyan helyzetbe kényszerítenie, hogy az vereséget szenvedjen.

A varázsló és tanítványa meséje néhány esetleges exemplumhatást és mondai elemet őrzött meg változatainkban. **Az apa által elátkozott fiút elviszi az ördög:** nyilvánvalóan exemplumhatás a 13. sz. változatban /Brückner 663, 35. lábja/. **A veres hajú zsidó** mint gonosz gazda a 19. sz. válto-

zatban a középkori Júdás-hagyományokból származik /Dinzelbacher, P.: Judas-traditionen. Wien 1977, 35/. **A víziszellem mint asszony** a 24. változatban: F420.1.2. motívum, az AaTh 316 I típus felé mutat.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 60-69.; THOMPSON, Folktales 69.; LIUNGMAN, Volksmärchen 62-64.; SCHWARZBAUM, Studies 5sq.

AaTh 326 A FÉLELEMKERESŐ

/H 326; BN 326/

- I. Egy félelmet nem ismerő fiatalember útnak indul, hogy megtanuljon félni.
- II. Egy gazdag emberhez vagy a király városába érkeznek, akinek elátkozott kastélya van. A gazdag ember /király, gróf/ magas jutalmat ígér neki, ha három éjszakát tölt el a kastélyban, és ezáltal megszabadítja a kísértetektől. A fiú elfogadja az ajánlatot.
- III. A kastélyban különféle kalandokban van része: ördögforma óriás jelenik meg, akinek teste darabokban esik le a padlásról. A hős egy szellemmel kártyázik vagy kuglizik. A kastélyt megtisztítja a kísértetektől.
- IV. A gazdag ember /kocsmáros, gróf vagy király/ neki adja lányát, és örökösévé teszi.
- V. Felesége nyakon önti hideg vízzel, és ezzel megijeszti férjét.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 326):**
  1. ERDÉLYI J. 3, 1848, 289-299, 12.sz. H 1; BN 1. /Máramarossziget, Máramaros vm.; 1847./ Az AaTh 401A mt-nak csupán egy motívuma keveredett bele.
  2. BALÁS Gy. Ms. 54. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
  3. KÁLMÁNY L. Ms. 112, 39.sz. /Gyopárosi Kerektó/ /?/
  4. KÁLMÁNY L. Ms. 73sq., 27. sz. /Magyarszentmihály, Torontál m./ /?/
  5. BERZE NAGY J. 1907, 290-294, 37.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ H 9; BN 8.
  6. PELOK M. Ms. 1915, 12-18. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
  7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 114sq., 29.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./
  8. BERZE NAGY J. 2, 1940, 115-117, 30.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./
  9. KATONA I. Ms. 1-35, 3.sz. /Bogdánd, Szilágy m.; 1943./
  10. BELATINI BRAUN O. Ms. 104-107, 19.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./

11. DÉGH L. 2, 1960, 28-32, 51.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948-1954./
12. FARAGÓ J. 1969, 96-104. /Magyaró, v. Maros m., R.; 1954./
13. HUNYADI A. 1956, 3-9. /Zselyk, v. Beszterce-Naszód m., R.; 1956./
Nagyon eltér, érezhető az AaTh 300 mt. hatása.
14. BODNÁR B. Ms. 5, 1958, 141-149, 23.sz. /? Szabolcs-Szatmár m.;
1958./
15. GAÁL, K. 1970, 76-78, 9.sz. /Csajta, Burgenland, A.; 1961-1963./
16. KELEMEN Z. 1964, 93-95, 14.sz. /Tevel, Tolna m.; 1964./
17. GÖNCZI F. 1948, 311-315, 10.sz. /Gellénháza, Zala m.; 1948./
18. VÖÖ G. 1969, 51-56, 10.sz. /Szék, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1960./

II. A Félelemkereső-mese típuskombinációkban:

A/ A Félelemkereső-mese összekapcsolódása a Krisztus és a katona típusával (AaTh 326 + 330B):

19. PASZLAUSZKY S. 1889, Nyr. 18. évf., 186-189. H 12; BN 5. /Sátoral-
jaujhely, Zemplén m.; 1889./ AaTh 330B + 326 + 300
20. NYÁRY A. 1910, Ethnographia 21. évf., 353-357. /Mihálygerge, ?/
/1910./ AaTh 326 + 330B
21. TAKÁTS I. 1922, Ethnographia 22. évf., 104-106. /Lengyeltóti,
Somogy m.; 1922./ AaTh 330B + 326
22. DÉGH L. 1, 1942, 227-234, 12.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
AaTh 330 + 326
23. KOVÁCS Á. 1, 1944, 248-254, 29.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./
AaTh 330B + 326
24. JAKAB M. Ms. 1903, 53-56. /Almás, Udvarhely m.; 1903./ AaTh 330B +
326
25. BENE L. 1, é.n. 65-76. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/
AaTh 330B + 326
26. KOVÁCS F. 1958, 69-73. /Kisiratos, R.; 1949-1955./ AaTh 330B + 326

B/ A Félelemkereső-mese kombinációja A fekete királykisasszony típusával (AaTh 326 + 401A):

27. PINTÉR S. 1891, 133-142. H 14; BN 7. /Szécsény vidéke, Nógrád m.;
1891./
28. BÁLINT S. 1975, 504-519. /Szeged, 1971./ AaTh 326 + 401A + 1061
+ M1440.1.5. mot. Ponyvahatásra keletkezett tündérmese.

C/ A Félelemkereső-mese kombinációja A kísértetborbély típusával (AaTh 326 + 326A^X):

29. DOBOS I. 1962, 390-394, 5.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./

30. DOBOS I. 1962, 166-172, 6.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
31. SÁNDOR I. Ms. 1, 3.sz. /Sztálinváros, Fejér m.; 1953./

D/ A Félelemkereső-mese kombinációja Az ördög furulyázni tanul epizód- dal (AaTh 326 + 1159):

32. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 194sq., 111. sz. /Egyházaskér, Torontál m.;
1914./ AaTh 1640 + 326 + 1159
33. BÉRES A. 1967, 87-92, 10. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./
AaTh 326 + 330B + 1159
34. DÉGH L. Ms. 1. /Tiszaomgyorós, Szabolcs-Szatmár m.; 1962./
AaTh 326 + 1159
35. BOSNYÁK S. Ms. 3, 32-37, 10. sz. /Mohács, Baranya m.; 1957./
AaTh 326 + 330 + 1159
36. NAGY O. 1976, 139-144, 12.sz. /Szék, v. Kolozs m., R.; 1960./
37. DÖMÖTÖR Á. 1962, 17-19, 1.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./

E/ Különböző típuskapcsolatok:

38. MERÉNYI L. 2, 1861, 213-228, 13.sz. H 8; BN 3. /? /1861./
AaTh 326 + 330B + 1643 + 1537
39. HALÁSZ I. 1889, Nyr. 18.évf., 234-236. BN 6. /Csetény, Veszprém m.,
1889./ AaTh 441 + 650A + 326
40. VIKÁR B. Ms. 1909, 134b. /Resznek, Vas m.; 1909-1910./ AaTh 613 +
592 + 326 + 1060 + 1062 + 1115
41. BENE L. /2/ 3, é.n. 101-116, 5.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es
évek első fele/ AaTh 326 + 463A^X
42. NAGY G. 2, 1985, 743-748, 116.sz. /Karcza, BAZ m.; 1970./
AaTh 326A^X + 326 + 1536B + 1563

Ponyvakiadások:

1853: OSZK 43/45.; 1862: OSZK 6/42.; EA 8274/54-58.; 1875: OSZK 18/7;
1891: OSZK 41/33.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 22-37.; THOMPSON, Folktale 130.; LIUNGMAN, Volksmärchen 64.; SCHERF
267-271.; NL 2, 123.

AaTh 326A^X A KISÉRTETBORBÉLY

/H -; BN.322^X/

A kínjaitól megváltott lélek. Egy szegény katona egy elátkozott várban vagy
házban tölti az éjszakát, hogy elnyerje a felajánlott jutalmat. Nem ijed

meg a húzódozó láncoktól, leeső végtagoktól, hagyja, hogy a kísértetborbély megborotválja, stb. Megváltja a lelket büntetésétől azzal, hogy annak tisztességtelen nyereségét jóra fordítja. A talált kincset megtarthatja magának.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 326A^X):

1. ERDÉLYI J. 3, 1848, 315-319, 16.sz. BN 2. /?/ /1848./
Angol fordítása: Jones, H. - Kropf, L. 1889, 228-232, 44.sz.
2. GAAL Gy. 3, 1860, 133-136, 40.sz. /?/ /1860./
3. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 4, é.n. 107. /?/ /19.sz. közepe/
4. Népszokások, versek, mesék, töredékek. Ms. 40b-43a, 33.sz. /?/ /19.sz./
5. ARANY L./GYULAI P. 1872, 447-452, 11.sz. BN 3. /Garamvidék, 1872./
Német fordítása: Sklarek, E. 1901, 231-236, 27.sz.;
Francia fordítása: Solymossy S. 1936, 242-245, 66.sz.
6. WOLF V. 1872, Nyr. 1. évf., 376sq. H 326. mt. 11.; BN 326.mt. 4.
/Szeged vidéke, 1872./
7. KÁLMÁNY L. Ms. 131, 47.sz. /Békéssámson, Békés m./ /?/
8. BERZE NAGY J. 2, 1940, 110sq., 26.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
9. DÉGH L. 1, 1955, 101, 10.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./
10. NAGY O. 1958, 202-206. /Mezőség, R.; 1958./

II. A kísértetborbély meséje típuskombinációkban:

A/ Kombináció a Félelemkereső-típussal (AaTh 326 + 326A^X):

11. SÁNDOR I. Ms. 1.sz. /Sztálinváros, Fejér m.; 1953./
12. DOBOS I. 1962, 166-172, 6.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
13. DOBOS I. 1962, 390-394, 5.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./

B/ Az előző kombináció kiegészül:

14. NAGY G. 2, 1985, 743-748, 116.sz. /Karcsa, BAZ m.; 1970./
AaTh 326A^X + 326 + 1536B + 1563

C/ Egyéb kombináció:

15. ORTUTAY Gy. 1, 1940, 228-242, 8.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.;
1936-1938./ AaTh 326A^X + 300

Ponyvakiadások:

1853: ? ; 1862: OSZK 6/35.

Három mulattató tündéri néprege egy függelékkal. Nyomtatta Tichy Alajos.
Nagyvárad, 1862, 16 l.

Irodalmi átdolgozás:

BENEDEK E.: Székely mesemondó. Bp. 1888. 99-105, 11.sz. /Üsszetételét tekintve eltérő a hazai mesei szájhagyománytól./

Elbeszélésbiológia:

Különös vonás az 1. változatban, hogy a fiú **paphoz** áll be tanulni. Hiedelemmondai motívum a 10. és a 15. változatban, hogy a fiút **fehér lepelben** próbálják megijeszteni. Szintén hiedelemmondáink sajátja, miszerint a 9. változatban a **gróf lelke** tér vissza, mert aranyat ázott el. Az elátkozott hely fajtája az 1. változatban: **kísértetház**, a 3., 6. változatban **elátkozott vár**, amelyhez utóbbi esetben a **kísértetborbély** alakja kötődött. Az **elátkozott kastélyt** színhelyként a 8. és a 15. változatban találjuk.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 24, 1. l. ábj.; MÜLLER /Röhrich 375, J 34.sz.; SCHERF 270sq.;
SINNINGHE FFC 132, 79, 452.sz.; BRÜCKNER 447, 172.sz.; A mese jogtörténeti hátteréről: BP 3, 512.; A kiegyenlített adósság hiedelemmondájához: MÜLLER/RÖHRICH 373, J15.sz.; E451.5. mot.; BORNEMISZA P. 1574, 483/b-484/a.; Az elátkozott vár mondakörével kapcsolatban: NL 1, 663.

AaTh 327A JANCSI ÉS JULISKA

/H 327A; BN 327A/

- I. Egy özvegyember, akinek kisfia és kislánya van, újból megházasodik. A mostoha arra kényszeríti, hogy gyermekeit tüntesse el a háztól.
- II. Az apa háromszor vezeti ki a gyermekeket az erdőbe, de azok csak utolsó alkalommal nem találják haza.
- III. Egy boszorkány házába kerülnek. A szörnyeteg a fiút kalitkába zárja, és ott hizlalja, a lányka pedig szolgáló lesz nála.
- IV. A boszorkány befűti a kemencét, és a fiút meg akarja sütni benne. A gyermekek ráveszik a boszorkányt, hogy üljön a sütőlapátra, majd be-dobják az égő kemencébe.
- V. Magukhoz veszik a boszorkány kincseit, és hazatérnek. A kincsekből öreg édesapjukat is el tudják tartani, és mostohájuk is megenyhül velük szemben.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 327A):

1. BANÓ I. 1941, 204-208, 35.sz. /Kárász, Baranya m.; 1940./
2. KRESZ M. Ms. 59, 2.sz. /Sárvásár, 1941./

3. KOVÁCS Á. 2, 1944, 107sq., 79.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1942./
4. KATONA I. Ms. 4, é.n. 1-15, 3.sz. /Bogdánd, Szilágy m.; 1943./
5. KONSZA S. 1957, 60sq., 34.sz./Feldoboly, Háromszék m., R.; 1948./
6. KONSZA S. 1957, 61sq., 35.sz. /Lisnyó, Háromszék m., R.; 1948./
7. MAKRA S. Ms. 2, 1952, 415-425, 43.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1952./
8. DOBOS I. 1952, 300-304, 45.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1956./
9. DOBOS I. 1962, 394-397, 6.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
10. NAGY O. 1976, 145-148, 13.sz. /Szék, Kolozs m.; 1959./
11. PENAVIN O. 1971a, 597sq., 210.sz. /Kórógy, v. Szerém m., Ju./
12. SEBESTYÉN Á. 4, 1986, 316-322, 15.sz. /Somberek, Tolna m.; 1986./

II. A Jancsi és Juliska meséje típuskombinációkban:

A/ A Jancsi és Juliska-mese kapcsolata a Sárkányölő meséjével (AaTh 327A + 300):

13. SZENDREY Á. Ms. 1914-1915, 152-154, 10.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
14. KONSZA S. 1957, 46-51, 29.sz. /Bibarcfalva, Székelyföld, R.; 1948./
AaTh 327A + 302 + 0 + 315 + 300

B/ Az előző típuskombinációba beékelődik a Hűtlen asszony meséje (AaTh 327A + 315 + 300) vagy ennek kiegészülése (n + 327A + 315 + 300):

15. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék Ms. 3, é.n. 6-30. /Udvarhelyszék, 19.sz./ AaTh 327A + 315 + 300
16. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 12-23, 2.sz. BN 13. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 327A + 315 + 300
17. HEGEDŰS L. 1946, 44-60, 14.sz. /Drávacsehi, Baranya m.; 1941./
AaTh 327A + 315 + 300
18. KOVÁCS Á. Ms. 749-756, 191.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 511+
327A + 315 + 300
19. KONSZA S. 1957, 46-51, 29.sz. /Bibarcfalva, Háromszék m., R.; 1948./ AaTh 327A + 315 + 302A^X + 300

C/ A Jancsi és Juliska-mese kombinációja A fiúk az óriás házában és A loncsos medve típusával (AaTh 327A + 327B + 327C):

20. OLÁH G. 1906, 61-63. /Debrecen, 1906./ BN 7. AaTh 327A + 327B + 327C
21. FEHÉR G. 1928, Ethnographia 39. évf., 196-198. BN 15. /Hajdúszoboszló, Hajdú-Bihar m.; 1928. AaTh 327A + 327B + 327C

D/ A Jancsi és Juliska-mese kombinációja a Rózsa és Ibolya-típussal (AaTh 327A + 313A):

22. BERZE NAGY J. 1907, 350-355, 46.sz. H 4; BN 10. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 327A + 313A
23. BELATINI BRAUN O. Ms. 86-90, 16.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./ AaTh 303A + 313A + 327A + 327B

E/ A Jancsi és Juliska-mese kombinációja az Őztestvér típusával (AaTh 327A + 450):

24. HORGER A. 1908, 218-226, 28.sz. BN 11. /Tatrag, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 327A + 450 + 403A
25. LÁZÁR I. 1899, 616-618, 8.sz. BN 9. /az AaTh 450 mt.-nál./
/Magyarlapád, Alsófehér m.; 1899./
26. BERZE NAGY J. 1907, 334-342, 44.sz. BN 8. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 327A + 450
27. BERZE NAGY J. 1907, 342-350, 45.sz. H 3; BN 9. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 327A + 450
28. KRIZA J. 2, 1956, 173-178, 15.sz. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 327A + 450
29. BERZE NAGY J. 1960, 155-159. BN 14. /Sorkitótfa, Vas m.; 1880-as évek/ AaTh 450 + 327A
30. SZENTMÁRTONI K. é.n. 71-77. /Székelyföld/ /?/ AaTh 327A + 450
31. HORVÁTH I. 1971, 230-237. /Magyarózd, Maros m., R.; 1966./
AaTh 327A + 450 + 707
32. PENAVIN O. 1971a, 410-412, 99.sz. /Horgos, v. Csongrád m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 327A /?/ + 450

F/ A Jancsi és Juliska meséjének kombinációja a Hamupipőke-típussal (AaTh 327A + 510A):

33. ERDÉLYI J. 2, 1847, 354-359, 7.sz. = Stier, G. 1850, 34-45, 5.sz. = Jones-Kropf 1889, 144-149, 29.sz. H 1; BN 1. /Pest, 1846./
34. Vegyes népdalok 2, Ms. 1862, 49-50b, 5.sz. /?/ /1862./
35. KOVÁCS Á. Ms. 115-119, 24.sz. /Mekényes, Baranya m.; 1952./

G/ A táltosfiú típusának és a Jancsi és Juliska-mesének a kombinációja (AaTh 328 + 327A):

36. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 84-93. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1920./
37. HORVÁTH I, 1979, 59-63. /Székelyföld, R.; 1979./

H/ A zárójelben feltüntetett típuslanc mint újabb jelenség (AaTh 303A + 327B + 328 + 327A):

38. SZENTMÁRTONI KÁLMÁN é.n. 19-30. /Székelyföld/ /?/
 39. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 64-69, 69.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
- I/ Jancsi és Juliska meséje különféle típuskombinációkban:**
40. IPOLYI A. 1914, 441-445, 96.sz. /Vajka, Pozsony m.; 1914./ BN 12. /töredékes/
 41. MERÉNYI L. 1, 1862, 202-210. BN 2. /Sajó völgye, 1862./ AaTh 303 + 330 + 327A
 42. OLOSZ K. 1972, 120-123. /Udvarhelyszék/ /?/ AaTh 327A + 403 + 709
 43. HORVÁTH I. 1955, 42-59. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 518 + 554 + 530A + 327A + 313 + 531
 44. BÉRES A. 1967, 202-209, 25.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./ AaTh 556F^X + 531 + 327A
 45. BODNÁR B. Ms. 1958, 70-81. /Gégény, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ AaTh 531 + 327A
 46. BODNÁR B. Ms. 1956. /Tornyospálca, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 327A + 0
 47. GAÁL, K. 1970, 146-151, 31.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

Ponyvakiadások:

OSZK 390: Rózsa-féle családi naptár 1925, 81-85.; **OSZK 74/160 = EA**

8274/113-114: ponyva 1925-ből Rózsa Kálmán és neje kiadásában.

Modern képforrások:

Ludas Matyi 1971. júl. 1. p. 15. /A boszorkány örömmel mondja a gyerekeknek: "Csak gyertek, gyermekeim, éppen most vásároltam egy új modern grillsütőt.."
 - Ludas Matyi 1971. dec. 23. p. 11. /A **Téli erdő** sorozatban: A boszorkány turistaháznak álcázta a mézeskalácskunyhót. Előtte áll Jancsi és Juliska. A ház mellett settenkedik a boszorkány./ - Ludas Matyi 1980. nov. 27. p.7. /Jancsi és Juliska kérdőívvel keresi fel a boszorkányt, és mondja: "A Táp-lálkozástudományi Intézet részére készítünk felmérést..."/. - Ludas Matyi évkönyve. 1985. Bp. 1984, 116. /Tóth Gyula **Svédasztal** képsorozatában ugyanaz a szöveg szerepel, mint az előző képforrásnál./ - Ludas Matyi 1985. ápr. 10. p. 3. /A tömbösített lakótelepek mellett a mézeskalács-házat meghagyják skanzennak./ - Ludas Matyi 1985. máj. 1. p. 8. /A boszorkány az élemedett Jánost és Júliát diabetikus készítményekkel kínálja./ - Mesemagazin 1984,

22sq., 43-45. /Jancsi és Juliska gmk c. képsorozat: A boszorkány nem falja fel a gyermekeket, hanem betársul az erdei mézeskalács-sütődébe./ - Ludas Matyi 1985. szept. 18. p. 10. /Állványerdőbe került a mézeskalácsház./

Megjegyzések:

A H 2., 5., valamint a BN 4., 5., 6. változatot, mint nem ide tartozó szövegeket kihagytam.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 79-96.; THOMPSON, Folktale 36.; LIUNGMAN, Volksmärchen 65-69.; SCHERF 186-191.; ANDERSON, Novelline 2, 52-54., 43.sz.; StDICT. 1, 478.; DELARUE 1, 306-328.

AaTh 327B KÉT FIÚ AZ ÓRIÁS HÁZÁBAN

/H 327B; BN -/

A törpe és bátyja/i/ az óriás vagy boszorkány házában. A gyermekek háló-sapkáinak kicserélése következtében a szörnyeteg saját lányait/gyermekeit öli meg.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 327B):

1. BONDÁR Gy. Ms. 56-62. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
2. KOVÁCS Á. Ms. 101-103, 27.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
3. KOVÁCS Á. Ms. 379-382, 100.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
4. BODNÁR B. Ms. 1957, 249-251. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
5. SEBESTYÉN Á. 1, 1979, 120-122, 33.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1979./

II. A két fiú az óriások házában típusának jelenléte különböző típuskombinációkban:

A/ A cselekménytípust A fivérek nővéreket keresnek témája vezeti be (AaTh 303A + 327B):

6. KRIZA Jánoshoz elküldött mesék. Ms. 2, é.n. 70sq., 33.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 303A + 327B

B/ Az előző típuskombinációba valamelyik típus közbeékelődik (AaTh 303A + n + 327B):

7. SEBESTYÉN Gy. 1906, 320-335, 14.sz. /Hetes, Somogy m.; 1880-1899./ AaTh 303A + 301A + 327B + 531
8. BELATINI BRAUN O. Ms. 86-90, 16.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./

C/ A két fiú az óriás házában típusával összekapcsolódó, A fivérek nővéreket keresnek típusú mesét A segítő ló típusa egészíti ki (AaTh 303A + 327B + 531):

9. GAAL Gy. 3, 1860, 15-22, 27. sz. /?/ /1860./ AaTh 303A + 327B + 531
10. ERDÉLYI J. 2, 1847, 364-366, 10.sz. H 6; BN 531. mt. D elem 4. /Pest, 1847./ AaTh 303A + 327B + 531
11. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 3-48, 14. sz. /?/ /1860 körül/ AaTh 303A + 327B + 531
12. PAP Gy. 1, 1865, 75-94, 1.sz. = Jones - Kropf 1889, 262-277, 48.sz. H 13; BN 531. mt. D elem, 12. /Palócföld, Nógrád m.; 1865./ AaTh 303A + 327B + 531
13. DÉGH L. Ms. 6.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 303A + 327B + 531
14. KATONA I. 1972, 65-91, 3.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1942./ AaTh 303A + 327B + 531

D/ A fivérek nővéreket keresnek, A két fiú az óriás házában és A segítő ló típusláncba valamelyik típus beékelődik (AaTh 303A + n + 327B + 531):

15. BOSNYÁK S. Ms. 73-81, 24.sz. /Mohács, Baranya m.; 1959./ AaTh 303A + 556F^X + 531 + 327B
16. HORVÁTH I. 1971, 188-196. /Magyarózd, Maros m., R.; 1943./ AaTh 303A + 518 + 556F^X + 327B + 531

E/ Az előző típuslánc kiegészülése A táltosfiú-típussal (AaTh 303A + 327B + 328 + 531):

17. MERÉNYI L. 2, 1861, 3-34, 1.sz. = Solymossy S. 1936, 444-457, 100. sz. H 10; BN 531. mt. D elem, 8. /?/ /1861./
18. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 55-67, 8.sz. H 9; BN 531. mt. D elem, 36. — /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 303A + 327B + 328 + 531
19. ISTVÁNFY Gy. 1890, 68-85, 7.sz. H 8; BN 531. mt. D elem, 18. /Parrád, Heves m.; 1890./ AaTh 303A + 327B + 328 + 531
20. BERZE NAGY J. 1907, 317-327, 42.sz. H 12; BN 531. mt. D elem, 23. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 303A + 327B + 328 + 531
21. BERZE NAGY J. 1907, 327-334, 43.sz. H 12; BN 531. mt. D elem, 24. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 303A + 327B + 328 + 531
22. ORTUTAY Gy. 1935, 130-138, 7.sz. /Nyírbátor, Szabolcs-Szatmár m.; 1935./ AaTh 303A + 327B + 328 + 531

23. DÉGH L. 1945, 38-43, 3.sz. /Bodrogköz, 1945./ AaTh 303A + 327B + 328 + 531

F/ A fivérek nővéreket keresnek, A két fiú az óriás házában és A táltosfiú cselekménytípusának láncba a Jancsi és Juliska-mesével bővül ki (AaTh 303A + 327B + 328 + 327A):

24. SZENTMÁRTONI K. é.n. 19-30. /Székelyföld, R./ /?/ AaTh 303A + 327B + 328 + 327A
25. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 64-69, 69.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./ AaTh 303A + 327B + 328 + 327A

G/ A fivérek nővéreket keresnek, A két fiú az óriás házában és A segítő ló típusaiból alkotott láncba egy típuselem vagy motívum beékelődik (AaTh 303A + 327B + 531 + 313IIIc vagy MNK 300A^{XX}):

26. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 55-67, 8.sz. /Egyházaskért, Torontál m.; 1913./ AaTh 303A + 327B + 313IIIc + 531
27. VIKÁR B. 1905, 320-335, 14.sz. H 11; BN 531. mt. 20. /Hetes, Somogy m.; 1880-1899./ AaTh 303A + 327B + 531 + MNK 300A^{XX}
28. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, 1870, 142. /?/ /1870./ AaTh 303A + 327B + 531 + 328 + 313IIIc
29. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887, 100-107, 12.sz. /Tinnye, 19.sz./ AaTh 303A + 327B + 313IIIc + 328 + 531
30. BERZE NAGY J. 2, 1940, 222-228, 73.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./ AaTh 303A + 327B + 313IIIc + 328 + 531
31. KUNTÁR L. 1959, 26-34, 4.sz. /Vas m.; 1959./ AaTh 303A + 327B + 328 + 531 + 313IIIc

H/ A két fiú az óriás házában típusának összekapcsolódása A loncsos medve meséjével (AaTh 327B + 327C):

32. IPOLYI A. 1914, 266-268, 49.sz. H 16; BN 328I^X, mt. 6. /Szeged, 19.sz. közepe/
33. ARANY L. 1862, 190-201. H 14; BN 328I^X mt.2. /?/ /1862./ AaTh 327B + 327C
34. HAMARY D. 1874, Nyr. 3. évf., 279sq. /Dunaalmás, Komárom m.; 1874./
35. BERZE NAGY J. 1907, 83-93, 11.sz. H 15; BN 328I^X, mt. 4. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 510A + 327B + 327C
36. OLÁH G. 1906, Nyelvészeti Füzetek 26., 61-63. BN 7. /Debrecen, 1906./ AaTh 327A + 327B + 327C

37. FEHÉR G. 1928, Ethnographia 39. évf., 196-198. BN 15. /Hajdúszoboszló, Hajdú-Bihar m.; 1928./ AaTh 327A + 327B + 327C
38. LIZANEC, P. 1973, 11-14. /Kárpátalja, Szu.; 1973./ AaTh 327B + 531 /elt./ + 327C

I/ Különféle típusláncok vagy típuskombinációk, amelyek nem A fivérek nővéreket keresnek típusával kezdődnek, és előfordul bennük A két fiú az óriás házában típus:

39. BERZE NAGY J. 1960, 33-38. /Déva, Hunyad m.; 1890 körül/ AaTh 328 + 327B
40. Mese gyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze József gyűjtéséből. Ms. é.n. 5sq., 2.sz. /Kolozsvár, 19.sz./ AaTh 327B + 328 + 531
41. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 84-91, 6.sz. /Székelyföld, 1860./ AaTh 328 + 327B + 531
42. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. Ms. 2, é.n. 120. /?/ /19.sz./ AaTh 327B + 313IIIc + 531 + 328
43. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 47-57. /Kisiklód, v. Bihar m., R.; 1942./ AaTh 328 + 327B + 590
44. BERZE NAGY J. 1907, 83-93, 11.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 510A + 327B + 328 + 327C + 480
45. NAGY O. 1958, 207-218./Székelyföld, R.; 1958./ AaTh 327B + 554 + 318II-IV.
46. HORVÁTH I. 1979, 140-151. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 569 + 556F^X + 554 + 327B + 314 + 313 + 531
47. GAÁL, K. 1970, 128-136, 24.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 451I, III + 327B + 531I-III + 313IIIc + 551

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMMV III/1, 216-222, 35.sz. /Székelyföldi hagyomány alapján./

Ponyvakiadás:

Hüvelyk Matyi. Bp. é.n. Bartalits Imre nyomdája. 7 l.; OSZK 56/37 = EA 8274/109.

Megjegyzés:

A 327B típus változatainak rendszerezése igen nehéz volt. Honti ezt a típust ugyan külön tárgyalta, de nagy zavart idézett elő az az eljárás, hogy az AaTh 531 mesetípus legtöbb variánsát külön típuszám alatt tüntette fel /Honti 465^I/. Honti hibás rendszerezése megtévesztette Thompsont, aki

A segítő ló típusának jelölésére külön számot iktatott be katalógusába /AaTh 465B^X/. Berze Nagy A segítő ló típusának jelölésére külön számot nem tüntetett fel, ő viszont az AaTh 531 mesetípusban az AaTh 303A + 327B + 531 típusláncot együtt tárgyalta. Az MNK kéziratában mind Honti, mind Berze Nagy hibái keveredtek és összeadódtak. Így a meseanyagnak ez a része zavarossá és teljesen áttekinthetetlenné vált.

Ugyanakkor bonyolította a tipológiai eligazodást, hogy az AaTh 327B típus mint az ostoba ördög egyik epizódja is meghatározható /AaTh 1119/. A rendszerezésben messzemenően figyelembe vettem Walter Anderson megállapításait a magyar mesetípusokra vonatkozóan: így tehát AaTh 327B = BN 531. mt. D eleme; AaTh 327B + 327C = BN 328I^X; AaTh 327B + 328 = BN 328^{XX}. Megjegyzendő, hogy Honti 327D = AaTh 327C.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 124-126., 499-501.; THOMPSON, Folktale 37.; LIUNGMAN, Volksmärchen 65-69.; SCHERF 224-228.; DELARUE 1, 306-328.; ANDERSON, Novelline 2, 54sq., 44.sz.; SUS 120, 327B mt.; AM 53, 327B mt.; TING FFC 223, 59, 327B mt.

AaTh 327B^X ANYAMELL A KÜSZÖB ALATT

/H-; BN -/

A mesehős anyja mellét a küszöb alá szorítja, és kényszeríti az asszonyt, hogy mondja meg, voltak-e korábban testvérei. /A román folklórban ez a motívum gyakran a Borsszem Jankó-típus, az AaTh 312D mt. bevezetése./

Változatok:

- MERÉNYI L. 1, 1863, 98-114. /Duna-mellék, 1863./ AaTh 327B^X + R11.1. mot. + H1385.1. mot. + L161.
- MAILAND O. 1905, 435-467, 6.sz. /Szováta, Maros-Torda m.; 1905./ AaTh 409B^X + 327B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffepizód + MNK 300A^{XX}
- HEGEDŰS L. 1952, 110-114. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./ AaTh 327B^X + 532^X

Elbeszélésbiológia:

A külön típuszám alatt számontartott meseelem nyilvánvalóan matriarchális eredetű. Solymossy Sándor részletesen foglalkozott az anyamell szopásának etnológiai-jogtörténeti hátterével /A matriarchatus nyomai a folklórban. Társadalomtudomány I. évf., 1921, 1.sz. 136-146/. Az újabban előkerült

kaukázusi és albán párhuzamok alátámasztják Solymossy fejtegetéseit. Az adigé mesében a hős egy idegen asszony mellét veszi a szájába, hogy üldözője vértestvérének számítva kikerülje pusztulását /T. Kerašev: Adygejskie skazki. Majkop 1957, 83/. Az albán mesében a hőst a "szárnyas ember" anyja segíti. Gyermekei megesküdnék az anyatejre, hogy nem bántják a fiút. Amint megpillantják, rávetik magukat, de anyjuk odalép, keblére mutat, mire fiai elhúzódnak, mert "anyjuk tejére tettek esküt" /Schütz I.: A föld szépe. Albán népmesék. Budapest 1957, 69/.

Ezt a matriarchális eredetű szokásmotívumot kétségtelenül Lev Tolsztojtette világhírűvé a Hadzsi Murát c. kisregényében: Hadzsi Murát egyik testőre, Hanefi az egyik orosz tisztnek elmeséli, hogy ő Hadzsi Murát fogadott testvére. A testvérré fogadás előtt két hónapig nem borotválta a fejét, nem vágta le a körmét. Elment hozzájuk, és amint mondja, "beengedtek Patimat-hoz, a Hadzsi Murát anyjához. Patimat odanyújtotta nekem a mellét, s így testvérekké lettünk Hadzsi Muráttal." /Tolsztoj L.: Hadzsi Murát és egyéb elbeszélések. Budapest é.n., 79/. Ennek a részletnek a forrását pontosan ismerjük: Sbornik svedenij o kavkazskich gorcach. Tiflisz 1868-1881. /Sergeenko, A.P.: Hadži -Murat L'va Tolstogo. Istorija sozdanija povesti. Moszkva 1983, 144sq./. Az atalükség /testvérbe fogadás/ anyajogú eredetű szokásmotívuma a magyar népmesékben módosult formában őrződött meg.

Összehasonlító irodalom:

Ld. az elbeszélésbiológiai részt! SCHULLERUS FFC 78, 36.sq., 327D^xmt.

AaTh 327C A LONCSOS MEDVE

/H 327C ; BN 328I^x mt. 2. része/

- I. A medve /ördög/ egy kisfiút csellel a zsákjába dug. A gyerek kétszer elmenekül, harmadszorra sikerül őt hazavinnie.
- II. A medve feleségével befűteti a kemencét. A kisfiú azonban ráveszi az asszonyt, mutassa meg, hogyan kell ráülnie a lapátra.
- III. Kimenekül a háztetőre. A medve rátalál, és kérdi, hogy jutott oda. A fiú azt válaszolja, hogy alfelébe egy hosszú karót dugott, és egy nagyot ugrott.
- IV. A gyerek a medve /ördög/ kincseivel hazamegy.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 327C):

1. KÁLMÁNY L. Ms. 183, 71.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m./ /?/
2. PELOK M. Ms. 48-51. /Illye, Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
3. KONSZA S. 1957, 62sq., 36.sz. /Sepsibesenyő, Háromszék m., R.; 1936./
4. KÁLMÁNY L. Ms. 65.sq., 22.sz. /Gyórok, Arad m./ /?/
5. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 77-79, 16.sz. = Kovács Á. 1983, 358-360, 2.sz. = Krasnova, A./Važdaeva, V. 1952, 21sq. /Hódmezővásárhely, Csongrád m.; 1914./
6. SZENDREY Zs. 1929, 181-183. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
7. FAZEKAS I. Ms. 60-65. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
8. GAÁL F. 1873, Nyr. 2. évf., 175sq. BN 327A mt. 3. /Őrség, 1873./
9. TÖRÖK K. 2, 1872, 427-431, 7.sz. /Csongrád m.; 1872./

II. A loncsos medve típusa kombinációkban:

A/ A két fiú az óriás házában cselekménytípusának kapcsolata A loncsos medve meséjével (AaTh 327B + 327C):

10. IPOLYI A. 1914, 266-268, 49.sz. H 16; BN 6. /Szeged, 19.sz. közepe/
11. ARANY L. 1862, 190-201. H 14; BN 2. /?/ /1862./
12. HAMARY D. 1874, Nyr. 3.évf., 279sq. /Dunaalmás, Komárom m.; 1874./
13. BERZE NAGY J. 83-93, 11.sz. H 15; BN 4. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 510A + 327B + 327C
14. OLÁH G. 1906, Nyelvészeti Füzetek 26., 61-63. BN 7. /Debrecen, Hajdú-Bihar m.; 1906./
15. FEHÉR G. 1928, Ethnographia 39. évf., 196-198.
16. LIZANEC, P. 1973, 11-14. /Kárpátalja, SZU; 1973./ AaTh 327B + 531 /elt./ + 327C

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 42.; THOMPSON, Folktale 37., 170.; LIUNGMAN, Volksmärchen 65-69.; NL 2, 658sq.; ANDERSON, Novelline 3, 44sq., 83.sz.; ANDERSON/TAUSCHER 175sq.; BARAG 61, 327C mt.; DELARUE 1, 328sq., 327C mt.; SUS 120, 327C mt.; AM 54, 327C mt.; PALAVESTRA, V./FABIJANIĆ, R.: Narodne pripovijetke iz Bosne. Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu XIII /1958/, 161, 18.sz.

AaTh 328 A TÁLTOSFIÚ/H 328; BN 328^{XX}/

Egy kisfiú kifosztja a gonosz /az óriás/ kincsházát. Ellenségeinek rágalmai miatt el kell hoznia az óriás kincseit, végül pedig magát az óriást. Végül a gonosz elpusztul.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 328):**

1. Mesegyűjtemény Blaskó J., Hegedűs S., Incze József és Hunfalvy P. feljegyzéseiben. Ms. é.n. 6-9, 8.sz. /Kolozsvár, Kolozs m.; 19.sz./
2. BERZE NAGY J. 1960, 81sq. BN 5. /Kéthely, Szolnok-Doboka m.; 1880 körül/
3. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 32-37, 5.sz. H 3; BN 3. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 1914./
4. BERZE NAGY J. Ms. BN 6. /Pancsova, Torontál m.; 1919./
5. ERDÉSZ S. 2, 1968, 177-183, 69.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ Eltér.

II. Típuskombinációk:**a/ Típusláncok, amelyek A fivérek nővérkeresése típusával kezdődnek:****A/ A táltosfiú-típus a Két fiú az óriás házában és A segítő ló típusát köti össze (AaTh 303A + 327B + 328 + 531):**

6. MERÉNYI L. 2, 1861, 3-34, 1.sz. H 4; BN 531, 8. /?/ /1861./
7. ISTVÁNFY Gy. 1890, 68-85, 7.sz. H 2; BN 531, 18. /Parád, Heves m.; 1890./
8. BERZE NAGY J. 1907, 317-327, 42.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
9. BERZE NAGY J. 1907, 327-334, 43.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
10. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 55-67, 8.sz. BN 531, 36. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./
11. ORTUTAY Gy. 1935, 130-138, 7.sz. /Nyírbátor, Szabolcs-Szatmár m.; 1935./
12. DÉGH L. 1945, 38-43, 3.sz. /Sára, Zemplén m.; 1945./
13. R. BERDE M. 1937, 52sq. = Olosz K. 1972, 81-93./Udvarhelyszék, 1937./
14. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 370-396. /Görgényüvegcsűr, Maros m., R.; 1974./ Némiképp eltér a variáncsoport típusképletétől: AaTh 303A + 327B + E761. mot. + AaTh 328.

B/ Az előző típuslánc kibővül a hátradobott tárgyak motívumával (AaTh 303A + 327B + 328 + 531 + 313IIIc):

15. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, 1870, 142. /?/ /1870./
16. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887, 100-107, 12.sz. /Tinnye, Pest-Pilis m.; 19.sz./
17. BERZE NAGY J. 2, 1940, 222-228, 73.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./
18. KUNTÁR L. 1959, 26-34, 4.sz. /Vas m.; 1959./

C/ A Két fiú az óriás házában és A táltosfiú kombinációját Jancsi és Juliska meséje egészíti ki (AaTh 303A + 327B + 328 + 327A):

19. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 64-69, 69.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
20. SZENTMÁRTONI K. é.n. 19-30. /Székelyföld/ /?/

b/ Típuskombinációk, amelyek nem a Fivérek nővérkeresése-típussal kezdődnek:**A/ A táltosfiú-típus kombinációja a Jancsi és Juliska-típussal (AaTh 328 + 327A):**

21. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 84-93. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1920./
22. HORVÁTH I. 1979, 59-63. /Székelyföld, R.; 1979./

B/ A táltosfiú típus kombinációja a Két fiú az óriás házában típusával (AaTh 328 + 327B):

23. BERZE NAGY J. 1960, 33-38. BN 4. /Déva, Hunyad m.; 1890 körül/

C/ A Két fiú az óriás házában, A táltosfiú és A segítő ló típusából álló lánc: (AaTh 327B + 328 + 531):

24. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze József gyűjtéséből. Ms. 5sq., 2.sz. /Kolozsvár, Kolozs m., 19.sz./
25. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 84-91, 6.sz. /Székelyföld, 1860./
26. MAROSI S./BAGOSSY-BAK L. Ms. 2, é.n. 120. /?/ /19.sz./ A típuslánc kibővült az AaTh 313IIIc elemmel.

D/ Különbféle típusláncok, amelyek nem A fivérek nővérkeresése-típussal kezdődnek:

27. BERZE Nagy J. 1907, 83-93, 11.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 510A + 327B + 328 + 327C + 480 + MNK 481^X
28. BERZE NAGY J. 1907, 173-197, 23.sz. BN 1. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 531 + 328 + 510B + 706
29. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 47-57. /Kisiklód, v. Szolnok-Doboka m.; 1942./ AaTh 328 + 327B + 590.

Megjegyzés:

A BN 328^{XX} mt. változatai közül a 2. variánst kihagytam, mivel nem tartozik ide.

Összehasonlító irodalom:

KRIZA I.: A "táltosfiú" mesetípus és e képzet hiedelemmondái vonatkozásai. Néprajzi Közlemények IX/1, 1964, 75-96.; BP 3, 18-37.; THOMPSON, Folktale 38.; LIUNGMAN, Volksmärchen 69sq.; StDICT, 2, 535.; AM 55sq., 328. mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 108sq.; BARAG 61sq., 328. mt.: Az AaTh 328 + 327B kombináció a leggyakoribb a belorusz mesekincsben; SUS 121, 328. mt.: Az oroszok felé csökkenő erősséget mutat az AaTh 328. mt. diffúziója; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 79sq., 328. mt.: Az ikreknél nagy diffúzióerősség hozzánk hasonló kombinációkkal.; TING FFC 223, 59, 328. mt.: A kínaiaknál kevés változat, azok is meglehetősen eltérőek az európaiaktól; HODNE 82-85, 328. mt.: A norvégeknél igen erős diffúziót képvisel a felsorolt 45 változat.

MNK^X328 INCULA

/H 328; BN 328I^X/

- I. Lánytestvérek boszorkányhoz térnek szállásra.
  - II. Inculát elfogják, el akarják pusztítani.
  - III. A hősnő maga helyett a boszorkányt ülteti a lapátra.
  - IV. A hősnő hazamegy, és nagy jutalomban részesül.
- /A típus az AaTh 328. mt.-nak a női párja./

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (MNK^X328):**
  1. ARANY L. 1862, 190-201, 13.sz. H 14; BN 2. /?/ /1862./
  2. Népszokások, versek, mesék. Ms. 12a, 8.sz. /?/ /19.sz./
  3. MAILAND O. Ms. é.n. 793-808. /Nyárádremete, Maros-Torda m./ /?/
  4. DÉGH L. Ms. /Sára, Zemplén m./ /?/
- II. **Típuskombinációk:**
  - A/ **Az Incula-típus kombinációja Jancsi és Juliska meséjével (MNK^X328 + AaTh 327A):**
    5. IPOLYI A. 1914, 266-268, 49.sz. H 16; BN 6. /Szeged, Csongrád m.; 19.sz./

6. HAMARY D. 1874, Nyr. 3.évf., 279sq. H 17; BN 3. /Dunaalmás, Komárom m.; 1874./
7. BONDÁR Gy. Ms. 41-44. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
8. FEHÉR G. 1928, Ethnographia 39. évf., 196-198.
9. BERZE NAGY J. 1, 1940, 117-122, 31.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./
- B/ A Két fiú az óriás házában típusának kombinációja az Incula-mesével (AaTh 327B + MNK^X328):**
  10. MAROSI S./BAGOSSY-BAK L. Ms. 2, é.n. 8. /?/ /19.sz./
  11. FAZEKAS I. Ms. 66-68, 12.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
- C/ A Két fiú az óriás házában, Jancsi és Juliska, Incula meséjének összekapcsolódása (AaTh 327B + 327A + MNK^X328):**
  12. BALÁS Gy. Ms. 1878, 101, 72.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
  13. KOVÁCS Z. Ms. 1941, 1-3. /Rétköz, Szabolcs m.; 1941./
  14. DÉGH L. 1, 1955, 70-79, 4.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./
- D/ Egyéb típuskombinációk:**
  15. BERZE NAGY J. 1907, 89-93, 11.sz. = Rona-Sklarek, E. 1909, 93-101, 9.sz. H 13; BN 3. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ MNK^X328 + AaTh 327A + 480 + 510A
  16. BERZE NAGY J. 1960, 38-44. BN 7. /Déva, Hunyad m.; 1890 körül./ AaTh 480 + MNK^X328
  17. OLÁH G. 1906, 61-63. /Debrecen, Hajdú-Bihar m.; 1906./ MNK^X328 + eddig még nem klasszifikált mese.

Megjegyzés:

Incula meséje /MNK^X328/ tulajdonképpen A táltosfiú meséjének női párja, az AaTh 328 mt.-ba tartozik.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 36sq.

AaTh 328A^X AZ ÉGITESTSZABADÍTÓ

/H 300^{II}; BN 319^X mt. A-B elem/

- I. Három sárkány elrabolja a napot, holdat és a csillagokat. A király leánya kezét és királyságát ígéri annak, aki az égitesteket visszahozza.
- II. A mesehős vállalkozik a feladatra, és útnak indul.
- III. Az ország /világ/ kovácsához mennek, hogy egy üst fémét tartson készletben.

IV. A hős felereszti az égitesteket az égre, és feleségül veszi a királylányt.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 328A^X):

1. BERNÁTH L. 1902, Ethnographia 13. évf., 289-301. BN 1. /?/ /18.sz./
2. IPOLYI A. 1, ³1929, 317. BN 7. /?/ /?/
3. IPOLYI A. 2, ³1929, 12, 4. l. ábj. BN 8. /?/ /1854./
4. ERDÉSZ S. 1, 1968, 376-384, 28.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. Típuskombinációk:

A/ Az Égitestszabadító-típus stabil kombinációja a Párviadal a hídon típusával (AaTh 328A^X + 300A):

5. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 133. /?/ /19.sz./
6. LÁZÁR I. 1899, 100. BN 13. /Alsófehér m.; 1899./
7. HORGER A. 1908, 407-416, 49.sz. H 5; BN 21. /Zajzon, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 328A^X + 300A + 313IIIc
8. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 1, 1960, 374-380, 18.sz. /Mikháza, Maros-Torda m.; 1902-1903./

9. GAÁL, K. 1970, 46-48, 4.sz. /Alsóőr, Burgenland, A.; 1961-1963./

B/ Az Égitestszabadító-típus összekapcsolódása Az ólomfejű barát (MNK^{X302A^X}) típusával (AaTh 328A^X + MNK^{X302A^X}):

10. KÁLMÁNY L. Ms. 94-96, 32.sz.

C/ Az Égitestszabadító-típus a Párviadal a hídon típusával alkotott stabil kombinációját kiegészíti az Ólomfejű barát típusként számontartott eleme (AaTh 328A^X + 300A + MNK^{X302A^X}):

11. KÁLMÁNY L. 3, 1882, 160-163, 1.sz. H 2; BN 11. /Lőrincfalva, Torontál m.; 1882./
12. BERZE NAGY J. 1907, 60-68, 7.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
13. DÉGH L. Ms. 8.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./
14. KALLÓS Z. 1960, Néprajzi Közlemények 5, 3-4., 198-204. /Gerlén, Moldva, R.; 1959./
15. ERDÉSZ S. 1960, Néprajzi Közlemények 5, 3-4., 186-192. /Tiszavasvári, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./

D/ Az előző típusláncba beékelődik a Mirkó királyfi meséje (AaTh 328A^X + 300A + MNK^{X302A^X} típuslánc kiegészül: AaTh 328A^X + 300A + 463A^X + MNK^{X302A^X}):

16. VELSINSZKY Z. 1925, Ethnographia 36. évf., 65-68. H 1; BN 30. /JKkSz m.; 1917./
17. ERDÉSZ S. /HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 43-48, 5.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
18. NAGY O. 1978, 191-204. /Marosszentmihály, R.; 1969./

E/ Az előző típusláncba beékelődik a Nagyevő és társai-típus vagy kiegészíti a típus a típusláncot (AaTh 328A^X + 300A + 513A + MNK^{X302A^X} vagy AaTh 328A^X + 300A + MNK^{X302A^X} + AaTh 513A):

19. MERÉNYI L. 1, 1861, 1-62. H 3; BN 5. /Sajóvölgy, 1861./
20. BEKE Ü. 1905, 66-72. BN 15. /Mezőlak, Veszprém m.; 1904./
21. BODNÁR B. Ms. 1957, 111-119. /Kisvárda, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
22. TEMESVÁRI I. 1879, Nyr. 8. évf., 373-377. = Rona-Sklarek, E. 1909, 226-232, 22.sz.

F/ Az Égitestszabadító-típus és a Párviadal a hídon típusának stabil kombinációját kiegészíti a Nagyevő és társai-típus (AaTh 328A^X + 300A + 513A):

23. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 23-29, 3.sz. BN 27. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./
24. FARAGÓ J. 1955, 5-20. /Székelyföld, 1890-es évek/
25. BODNÁR B. Ms. 1958, /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./

G/ Az Égitestszabadító-mese affinitása a Nagyevő és társai típusához (AaTh 328A^X + 513A) különféle összetételekben:

26. HORGER A. 1908, 182-218, 27.sz. BN 19. /Tatráng, Hétfalu, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 314A + 1159 + 328A^X + 513A + 532
Német ford.: Rona-Sklarek, E. 1909, 118-148, 11.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 30-51, 3.sz.
27. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1960, 206-211. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 328A^X + 513A
28. ERDÉSZ S. 1970, 57-68. /Nyírbátor, Szabolcs-Szatmár m.; 1962./ AaTh 328A^X + 513A + MNK^{X302A^X}

H/ Az Égitestszabadító és a Párviadal a hídon meséjének stabil kombinációját kiegészíti a Mágikus menekülés típusa (AaTh 328A^X + 300A + 313):

29. HORGER A. 1908, 407-416, 49.sz. H 5; BN 23. /Zajzon, Hétfalu, Brassó m.; 1890-es évek/

30. ISTVÁNFY Gy. 1963, 254-258, 16.sz. /Parád, Heves m.; 1912./

I/ Az Égitestszabadító és a Párviadal a hídon meséjének stabil kombinációját különféle típus egészíti ki (AaTh 328A^X + 300A + n vagy n + AaTh 328A^X + 300A):

31. PINTÉR S. 1891, 120-128, 6.sz. H 8; BN 12. /Szécsény vidéke, 1891./
AaTh 328A^X + 300A + 301A

32. ERDÉSZ S. Ms. 1963, 232-245, 15.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 328A^X + 300A + 461

33. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 247-267. /Görgényüvegcsűr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 650A + 328A^X + 300A

J/ Az AaTh 328A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX} kombináció kiegészülése:

34. IPOLYI A. 1914, 26-32, 5.sz. H 6; BN 23. /?/ /19.sz./ AaTh 300 + 328A^X + 556F^X + 313 + MNK 300A^{XX}

35. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 1, 1960, 381-386, 19.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1943./ AaTh 328A^X + 556F^X + MNK 300A^X + AaTh 313

K/ Az Égitestszabadító meséje különféle kombinációkban:

36. VÉGH J. 1944, 39-43. /Békés, Békés m.; 1937./ AaTh 511A + 328A^X

37. RÁDULY J. 1978, 100-104. /Székelyföld, R.; 1978./ AaTh 328A^X + 302

Ponyvakiadások:

A világot meghódító vitéz. Bp. 1882. OSZK 23/40.; A nap lova. Bp. 1898. /Mindkét ponyvában szereplő mese összetétele: AaTh 328A^X + 300A./

Megjegyzés:

A BN 319^X mt. 2., 4., 6., 10., 14., 16., 18., 22., 24., 25., 28., 29. változatát, mint nem ide tartozókat kihagytam. A BN 319^X mt. 20. változata csak az AaTh 300A típusnál kerül említésre.

Összehasonlító irodalom:

ANISIMOV, A.F.: Kosmologičeskie predstavlenija narodov Severa. Moszkva-Leningrád 1959, 92-95.; KOVÁCS Á.: A hősmese. Ethnographia XC /1979/. évf. 473sq.; NL 1, 640sq.; SCHULLERUS FFC 78, p. 31, 300I^X. mt.; HIRJAK, M. 1968, 76-90 /AaTh 328A^X + 300A + 513A + 302/.

AaTh 329 A REJTEKBE LÁTÓ KIRÁLYKISASSZONY

/H 329; BN 329/

- I. Egy királykisasszony kihirdeti, hogy aki előle úgy elbújik, hogy nem találja meg, annak lesz a felesége. Akinek nem sikerül elrejtőznie, annak a feje karóba kerül.
- II. Egy legény jót tesz egy hallal, egy madárral és egy rózsabokorral.
- III. Segítségükkel sikerül elrejtőznie:
  - 1/ egy óriási halnak a gyomrába,
  - 2/ a nap háta mögé,
  - 3/ vagy pedig rózsává változik.
 Legutóbbi alkalommal a királykisasszony hajába tűzi a rózsát és így a fiatalembert nem találja meg.
- IV. A kérő elnyeri őt feleségül, gazdag pénzjutalomban részesül.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 329):**
  1. IPOLYI A. 1914, 171sq., 24.sz. H 3 ; BN 3. /Szeged, 19. sz.közepe/
  2. DÉKÁNY R. Ms. 210-221. /Kecskemét, 1882-1885./
  3. BERZE NAGY J. 1907, 54-60, 6.sz. H 1; BN 1. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
  4. BANÓ I. 1941, 182-185, 26.sz. /Kárász, Baranya m.; 1939-1940./
  5. BÖZÖDI Gy. 1942, 13-19. /Székelyföld, 1942./
- II. **Különféle típuskombinációk:**
  6. IPOLYI A. 1914, 168-170, 23.sz. H 2; BN 2. /Jászberény, Szolnok m.; 19.sz. közepe/ AaTh 313A + 329
  7. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 99-101, 5/b. sz. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1955./ AaTh 327A + 329
  8. VOIGT V. Ms. 5.sz. /Nyírdombbrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./ AaTh 329 + 531

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMM IV/2, 85-90, 18.sz. /Székelyföldi hagyomány alapján./

Elbeszélésbiológia:

A hős általában egyszerű származású fiatalember, pontosabban ezen belül: **obsitos katona** /1.sz./, **kanászfíú** /2.sz./, **kondásgyerek** /3.sz./, **kocsis** /5.sz./, **egyszerű fiú** /6.sz./, **árva fiú** /7.sz./, **szegény legény** /9.sz./ Csupán egy kivétel van, amikor a hős **királyfi** /6.sz./. Ez az utóbbi Baranya megyei szöveg Benedek Elek irodalmi feldolgozásának származéka.

A hős elrejtőzésének helye a **hal vagy a cethal gyomra**: az 1., 2., 5., 6., 7. szövegben, **a nap háta mögött**: 3., 6. szövegben, **felhők fölött**: 1., 2. szövegben, **föld alatt**: 3., 5. szövegben. A hős **a hal hasa alatt** /4.sz./ **madárka szárnya alatt** /7.sz./, **tóban** /8.sz./, **virágban** /8.sz./, **hegyben** /4.sz./ is elrejtőzhet.

A hős átváltozási formái: **mókus** /5.sz./, **bolha** /6.sz./, **rózsa** /1., 2., 3.sz./, **tulipán** /4.sz./, **rózsabokor** /7.sz./.

A hős általában **háromszor** szokott elrejtőzni. Kivétel ez alól a 3. szöveg, amelyben **négyszeri**, valamint a 8. szöveg, amelyben csupán **kétszeri** rejtőzéstől van szó.

A magyar prózafolklórban, a típus 7. változatában az AaTh 327A + 329 kombináció, valamint a 6. változatban az AaTh 313A + 329 kapcsolat törvényszerű /Thompson, Folktale 57/, hiszen a segítő állatok motívuma teremt vonzást.

A mese két formája közül az állattá változás az AaTh 329. mesetípus hazai sajátága. A másik forma, a folyosó kivájása nálunk nincs meg, viszont a Kaukázusban közismert: Britaev, S./Kalojev, G. 1959, 173-177, uő. 1959, 261-274.; Dzagurov, G.A. 1973, 359-363, 77.sz.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 365-369.; THOMPSON, Folktale 57 /segítő állatok/, 280 /görög mitológiai összefüggések/; LIUNGMAN, Volksmärchen 70sq.; DELARUE 1, 342-345.; SCHERF 282-286.

AaTh 330 A KATONA TÚLJÁR AZ ÖRDÖG ESZÉN

/H -; BN 330/

- I. Szerződés az ördöggel. A katona szerződést köt az ördöggel, hogy bizonyos idő elteltével az ördögé lesz, ha belőle mestert csinál.
- II. Mágikus tárgyak ajándékozása.
  - a/ Szent Péter és Krisztus meglátogatja a katonát és kitanítja, hogyan járjon túl az ördög eszén:
    - 1/ egy fa, melyhez mindenki hozzáragad,
    - 2/ egy pad ugyanolyan tulajdonsággal,
    - 3/ egy tarisznya, amely bekapja az embereket,
    - 4/ egy mindig nyerő kártya.
- III. Az ördög becsapása.
  - a/ A hős az ördögöt rábírja, hogy üljön rá a padra, vagy

b/ bújjon bele a tarisznyájába.

IV. A hőst kizárják a mennyországból és a pokolból.

a/ A katonát nem engedik be a pokolba.

b/ A mennybe megy a hős.

c/ Ravaszsággal végül bejut a mennyországba.

Változatok:

- I. **A következő változatokról csupán az dönthető el, hogy részben az AaTh 330 mesetípushoz tartoznak:**
  1. NYÁRI A. 1910, Ethnographia 21. évf., 353-357. BN 32. /Mihálygerge, Nyitra m.; 1910./
  2. GAAL Gy. 1, 1856, 200-221, 10.sz. /?/ /1819/ AaTh 707 + 330
  3. PAAL Gy. 1879, Nyr. 8. évf., 182-185. /Csík m.; 1879./ ? + AaTh 1640 + 1049 + 1063 + 1115 + 1049 + 330
  4. ISTVÁNFY Gy. 1890, 97-106, 9.sz. /Palócföld, 1890./ ? + AaTh 330 + 1537
  5. TAKÁTS I. 1921, Ethnographia 32. évf., 104-106. /Lengyeltóti, Somogy m.; 1921./ AaTh 330
  6. GÖNCZI F. 1948, 306-309, 8.sz. /Bocföldre, Zala m.; 1895-1905./ AaTh 1059^X + 1071 + 1072 + 1082 + 330
  7. BANÓ I. 1941, 136-141, 11.sz. /Kárász, Baranya m.; 1941./ AaTh 330 + 804B
  8. VOIGT V. Ms. 1960, 7.sz. /Nyírdombbrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./ AaTh 330 + 1159
  9. BENE L. /3/ 1, é.n. 65-70. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/ AaTh 330II + hiedelemmonda
  10. BÖZÖDI Gy. 1942, 32-38. /Székelyföld, 1942./ AaTh 671 /elt./ + 330IV
- II. **Motívumtörödékek, amelyeknek az AaTh 330 mesetípushoz való tartozása kétséges:**
  11. ERDÉLYI J. 3, 1848, 289-299, 12.sz. BN 2. /Pest, 1848./ AaTh 326 + H1411. 1.mot. + 401
  12. ERDÉLYI J. 3, 1848, 315-319, 16.sz. BN 3./?/ /1848/ AaTh 326 + H1411. 1.mot.
  13. GAAL Gy. 1, 1857, 111-138, 6.sz. BN 5. /?/ /1857/ K1811. mot.
  14. GAAL Gy. 1, 1857, 209-221, 10.sz. BN 6. /?/ /1857/ AaTh 707 + K1811. mot.

15. MERÉNYI L. 1, 1861, 41-77. BN 7. /?/ /1861./ AaTh 707 + K1811. mot.
16. MERÉNYI L. 1, 1862, 202-210. BN 9. /Duna melléke, 1862./ AaTh 303 + M211 mot. + AaTh 327A
17. TÖRÖK K. 1872, 331, 20.sz. BN 11. /Csongrád m.; 1872./ D1413. 1. mot.
18. KRIZA J. és társai 1882, 223, 26.sz. BN 12. /Háromszék m.; 1882./ D1413. 1.mot.
19. BERTÓK J. 1888, Nyr. 17. évf., 470sq. BN 15. /Patóháza, Szatmár m.; 1888./ Q565.mot.
20. KÁLMÁNY L. 3, 1891, 174sq., 16.sz. BN 18. /Szőreg, Csongrád m.; 1891./ K1811. mot. + AaTh 752
21. IPOLYI A. 1914, 54-56, 9.sz. BN 25. /?/ /1914./ K1811. mot.
22. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 79-81, 17.sz. BN 28. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 1914./ AaTh 650A + Z111.2. mot.
23. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 48-55, 7.sz. BN 29. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 361^X + E755.2.1. mot.
24. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 70-74, 10.sz. BN 30. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 311 + E755.2.1. mot.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 149-163., 163-189.; THOMPSON, Folktales 45.; LIUNGMAN, Volksmärchen 71.; ESPINOSA 3, 140-150, 168-171.sz.; DELARUE 1, 346-364.; SCHWARZBAUM, Studies 95, 77f jegyzet; Ó SUIILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 81-84, 330. mt.; HODNE 85, 330.mt.

AaTh 330A KRISZTUS ÉS A VARGA

/H 330A ; BN 330/

A megköötözött halál. Az ördöggel kötött szerződés.

- I. A szegény varga /katona/ Krisztust és Szent Pétert megvendégeli. Ezért három kívánságát teljesítik.
- II. A varga /katona/ megköötözi a halált.
- III. Később a vargát /katonát/ nem engedik be sem a mennybe, sem a pokolba.
/Az AaTh 330A típus erősen keveredik az AaTh 330B típusal./

Változatok:

I. Az önmagában álló mesetípus (AaTh 330A):

1. GAAL Gy. 1822, 313-363. H 2; BN 1. /?/ /1822./

2. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 79-82, 12.sz. H 3; BN 31. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./
  3. ARANY L./GYULAI P. 1872, 498-500, 25.sz. H 4; BN 10. /Székesfehérvár, Fejér m.; 1872./
  4. KÁLMÁNY L. 3, 1891, 175sq., 17.sz. BN 19. /Szőreg, Csongrád m.; 1891./
  5. KOLUMBÁN S. 1903, Ethnographia 14.évf., 386. BN 20. /Székelyföld, 1903./
  6. SEBESTYÉN Gy. 1906, 461-464, 5.sz. BN 22. /Köveskállya, Zala m.; 1906./
  7. CSEH I. Ms. 1913, 198-207, 4.sz. /Nagytorony, Zemplén m.; 1913./
  8. KÁLMÁNY L. 1914, 436sq., 93.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1847-1858./
  9. KÁLMÁNY L. Ms. 224, 99.sz. /?/ /?/
  10. KÁLMÁNY L. Ms. 247-249, 3.sz. /Egyházaskér, Torontál m./ /?/
  11. ERDŐS J. Ms. 1915, 11-21. /Feldebrő, Heves m.; 1915./ Keveredik az AaTh 330B mt. elemeivel.
  12. BERZE NAGY J. 2, 1940, 124-126, 33.sz. /Kisasszonyfa, Baranya m.; 1935./
  13. GÖNCZI F. 1948, 316-318. 11.sz. /Baktüttös, Zala m.; 1890-es évek/
  14. KONSZA S. 1957, 63sq., 37.sz. /Maksa, Háromszék m.; 1933./
  15. DOBOS I. 1962, 338sq., 54.sz. /Dunaújváros, Fejér m.; 1953./
  16. DOBOS I. 1962, 483sq., 2.sz. /Budapest, 1959./
  17. BODNÁR B. Ms. 97-100. /Hévíz, Zala m.; 1958./
  18. BOSNYÁK S. Ms. 50-52, 12.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./
  19. BÁCSKAI BOSNYÁK S. Ms. 78-80, 41.sz. /Istensegítség, Bukovina, 1961./
  20. VÖÖ G. 1969, 63-68, 14.sz. /Görgényüvegcsúr, v. Maros-Torda m.; 1968./
  21. VÖÖ G. 1969, 122-125. /Csákova, Temes m.; 1961./
  22. VÖÖ G. 1969, 250sq., 120.sz. /Görgényüvegcsúr, v. Maros-Torda m., R.; 1968./
  23. GAÁL K. 1970, 78-80, 10.sz. /Alsóőr, Burgenland, A.; 1961-1969./
- II. Típuskombinációk:
24. LECHNER L. 1879, Nyr. 228-233. BN 14. /Gyergyószentmiklós, Csík m.; 1879./ AaTh 934 + 725 + 330A + 762
  25. BERZE NAGY J. 2, 1940, 385-387, 180.sz. /Bánfa, Baranya m.; 1940./ ? + AaTh 1082 + 330A

26. BANÓ I. 1941, 136-141, 11.sz. /Kárász, Baranya m., 1935./ AaTh 330A + 475
27. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 20-25. /Láca, Zemplén m.; 1942./ AaTh 330A + kincs vagy személy kihozása a pokolból.

Ponyvakiadások:

1856: OSZK 43/51.; 1859: OSZK 13/9 = EA 8274/84. A hármas kívánság. Írta: Tatár Péter. Pest 1869. Bucsánszky Alajos kiadása.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 149-163., 2, 163-189.; THOMPSON, Folktale 45.; LIUNGMAN, Volksmärchen 71-73.; PLENZAT 18, 330A mt.; SUS 122, 330A mt.; AM 56, 330A mt.; TING FFC 223, 60sq., 330A mt.; THOMPSON/ROBERTS FFC 180, 55, 330A mt.

AaTh 330B KRISZTUS ÉS A KATONA

/H 330B ; BN 330/

- I. Egy obsitos /kovács/ utolsó krajcárjait egy koldusnak adja, aki nem más mint Krisztus vagy Szent Péter koldusruhában.
- II. Jóságosága jutalmául három csodálatos tárgyat kap: egy pipát, amelyből soha nem fogy ki a dohány, egy kulacsot, amelyből soha nem fogy ki a bor, és egy zsákot, amely mindent bekap.
- III. A katona csodálatos tárgyai segítségével egy elátkozott kastélyt megtisztít a kísértetektől. /Vö. AaTh 326.mt./
- IV. Ezért nagy jutalomban részesül, meggazdagodik.
- V. Elmegy utána a halál, de azt is elnyeleti a tarisznyával.
- VI. Végül megúnja a földi életet, és elmegy a mennyországba. Nem fogadják be, mivel jóságosága jutalmául nem kérte a lelke üdvösségét. Elmegy a pokolba, de ott sem engedik be, mert az ördögök félnek tőle az elvarázsolt kastélyban tapasztaltak miatt.
- VII. Újra elmegy a mennyországba. A kapuban Szent Péter rákényszeríti, hogy eressze ki a tarisznyából a halált. A befejezés másik lehetősége: A katona valamiféle furfanggal bejut a mennyországba /ld. az AaTh 800.mt./

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 330B):**
  1. IPOLYI A. 1914, 436sq., 93.sz. H 6; BN 26. /Szeged, Csongrád m.; 19.sz. közepe/
  2. HORGER A. 1908, 64-69, 7.sz. H 7; BN 23. /Pürkerec, Brassó m.; 1898-1906/

3. GAAL Gy. 1, 1857, 104-110, 6.sz. BN 4. /?/ /1857./
  4. IPOLYI A. 1914, 438sq., 94.sz. /N H 8; BN 27. /Nyitra, 19.sz. közepe/
  5. SZENDREY Zs. 1924, 224-226, 12.sz. H 9; BN 33. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
  6. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 8, é.n. 23-25, 10.sz. /?/ /19.sz./
  7. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 8, é.n. 44-47, 21.sz. /Csíkfalva és Oláhfalva, Csík m./ /?/
  8. HERCZEG L. Ms. 58sq., 18.sz. /?/ /1862/
  9. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 3, é.n. 1-7, 1.sz. /?/ /19.sz./
  10. BORVENDÉG J. Ms. /Ács, Győr m.; 1916./
  11. KONSZA S. 1957, 64-67, 38.sz. /Sepsimagyarós, Háromszék m.; 1937./
  12. MAKRA S. Ms. 1952, 39-43, 9.sz. /Tiszalök, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-1952./
  13. GÖNCZI F. 1948, 316-318. /Göcsej, Zala m.; 1890-es évek/
- II. **Típuskombinációk:**
- A/ A Krisztus és a katona meséjének kombinációja a Félelemkereső-típussal (AaTh 330B + 326):**
14. JAKAB M. Ms. 1903, 53-56. /Almás, Udvarhely m.; 1903./
  15. NYÁRI A. 1910, Ethnographia 21. évf., 353-357. BN 24. /Mihálygerge, Nógrád m.; 1910./
  16. TAKÁTS I. 1922, Ethnographia 32. évf., 104-106. H 330A, 1.; BN 32. /Lengyeltóti, Somogy m.; 1921./
  17. BENE L. (3) 1, é.n. 65-76. /Nagykunság, 1940-es évek/
  18. DÉGH L. 1, 1942, 227-234, 12.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
  19. KOVÁCS Á. 1, 1944, 248-254, 29.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1942./
  20. KOVÁCS F. 1958, 69-73. /Kisiratos, Csanád m., R.; 1949-1955./
- B/ Az előző típuskombináció valamiféle újabb típusal vagy típusokkal kiegészül (AaTh 330B + 326 + n):**
21. PASZLAVSZKY S. 1889, Nyr. 18. évf., 186-189. H 330B, 11.; BN 16. /Sátoraljaújhely, Zemplén m.; 1889./ AaTh 330B + 326 + 300
  22. MERÉNYI L. 2, 1861, 213-228, 13.sz. BN 8. /?/ /1861./ AaTh 326 + 330B + 1643 + 1537

23. BERZE NAGY J. 2, 1940, 123sq., 32.sz. /Kákics, Baranya m.; 1935./
AaTh 330B + 326 + 592
24. BÉRES A. 1967, 87-92, 10.sz./Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./
AaTh 326 + 330B + 1159
25. BOSNYÁK S. Ms. 1958, 32-36, 10.sz. /Mohács, Baranya m.; 1958./
AaTh 330B + 326 + 1061 + 1159
26. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 194sq., 111.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 19.
sz./ AaTh 1640 + 307 + 326 + 330B

C/ A Krisztus és a katona típus kombinációja a Miért nincs zsidó a mennyországban? elnevezésű anekdotával (AaTh 330B + 1656):

27. FAZEKAS I. Ms. 1915, 35-39. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
28. BAKÓ I. Ms. 1914, 2-12, 1.sz. /Sárospatak, Zemplén m.; 1914./
29. SEBESTYÉN Á. 4, 1986, 49-52, 1.sz. /Aparhant, Tolna m.; 1972./

D/ Különféle típuskombinációk:

30. PAAL Gy. 1879, Nyr. 8. évf., 182-185. H 10; BN 13. /Csík m.; 1879./
AaTh 1640 + 1063 + 1115 + 1149 + 330B
31. ISTVÁNFY Gy. 1890, 97-106. BN 17. /Heves m.; 1890./ AaTh 1646 +
1700 + 330B + 1537
32. VIKÁR B. 1905, 273-275. BN 21. /Szentmárton, Somogy m.; 1880-1899./
AaTh 592 + 330B
33. IPOLYI A. 1914, 54-56, 9.sz. BN 25. /?/ /1847-1858./
34. GAÁL, K. 1970, 80-83, 11.sz. /Vasvörösvár, Burgenland, A.; 1961-1963./
35. GAÁL, K. 1970, 85-87, 13.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./
AaTh 361^X /elt./ + 330B
36. JAKAB M. Ms. 1903, 61-65. /Almás, Udvarhely m.; 1903./ AaTh 791 +
330B
37. Népszokások, versek, mesék /töredékek/. Ms. é.n. 16/a, 23.sz.
/?/ /19.sz./ AaTh 804B + 330B

Megjegyzés:

HONTI 5. tévedés. BN 1., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 12., 13., 14., 15., 16.,
17., 18., 20., 21., 25., 28., 29., 30. változat részben kihagyásra került,
vagy máshová nyert átsorolást. Ennek az oka az, hogy Berze Nagy az AaTh 330
mesetípusnál mind az AaTh 330A, mind az AaTh 330B típust tárgyalta, ugyan-
akkor olyan motívum- és típus-töredékeket is felvett, amelyek hovatartozása
meglehetősen kétséges.

Ponyvakiadások:

1891: OSZK 41/18.; 1900: OSZK 33/15. A furfangos baka, vagy Hogy ment a
mennyországba az első baka. Igen szép mulattató és tréfás tündéries törté-
net. Bp. 1891. Rózsa Kálmán és neje kiadása.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 149-163., 2, 163-189.; **A halál megkötözése:** BP 2, 188.; THOMPSON,
Folktale 45.; LIUNGMAN, Volksmärchen 71-73.; PLENZAT 19, 330B mt.; SUS
122sq., 330B mt.; AM 56, 330B mt.; HODNE 86, 330B mt.; LJOBITE, A. 1965,
246-248.; ARĀJS, K. 1969, 191-196.; SKAZKI Verchoviny 1970, 303-308.

AaTh 330D A NYOMOR

/H -; BN -/

A mágikus körtefa, amelyen a halál fogva marad.

Változatok:

1. DOBOS I. 1962, 338sq., 1/54.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
2. DOBOS I. 1962, 483sq., V/2.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./

Megjegyzés:

Az említett változatok más típusokkal nem kombinálódnak.

Összehasonlító irodalom:

DELARUE 1, 348, 330D mt.; LAPORT FFC 101, 50, ^X330D mt.

AaTh 331 HALÁL A CSUTORÁBAN

/H -; BN 331/

A halált vagy az ördögöt csellel üvegbe /lyukba/ csalogatják, és ott fogva
tartják. Csak akkor szabadulhat ki onnan a démon, ha teljesíti fogvatartó-
ja kívánságát. A lyukból vagy üvegből esetleg más valaki szabadítja ki
egy-egy változatokban.

Változatok:

I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 331):**

1. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 105sq., 15.sz. BN 2. /Szaján, Temesköz, 1870-
es évek vége/
2. RELKOVIĆ D. 1928, 39. évf., 97. BN 3. /Somlóvidék, 1928./
3. PELOK M. Ms. 31-35. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
4. BERZE NAGY J. 2, 1940, 126, 34.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./

5. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 113, 148.sz. /1940./ Láca, Zemplén m.; 1940./
6. ERDÉSZ S. 1, 1968, 416-422, 32.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. A cselekménytípus valamiféle típuslánconban:

7. KRIZA J. 1911, 123-127, 8.sz. BN 1. /Árkos, Háromszék m.; 19.sz. második fele/ AaTh 1415 + 1696 + 1681 + 1408 + 1218 + 332 + 331

Ponyvakiadások:

Az öreg halász vagy: A szellemek csodálatos története.

H.n. é.n. OSZK 33/56.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 414-422.; THOMPSON, Folktale 47.; LIUNGMAN, Volksmärchen 72sq.; BOGGS 51sq., *340. mt.; A mese előfordulása a hazai szlovákoknál: LAMI, Š. 1983, 98sq., 35.sz.

AaTh 332 A HALÁLKOMA

/H 332; BN 332/

A halál megadja komájának vagy keresztfiának azt a képességet, hogy megláthatják őt a beteg ágyánál vagy fejénél. Ezáltal a magát orvosnak kiadó személy meg tudja mondani, hogy a beteg meggyógyul-e vagy meghal. Gazdag ember lesz.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 332):

1. ERDÉLYI J. 1855, 180-183, 17.sz. = Stier, G. 1857, 30-33, 4.sz. H 1; BN 1./?/ /1855./
2. MERÉNYI L. 1, 1861, 173-182, 7.sz. H 3; BN 3. /?/ /1861./
3. Meseújtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. é.n. 109-113, 33.sz. /Nemeske, Somogy m.; 19.sz./ Eltér.
4. KÁLMÁNY L. Ms. 176, 68.sz. /Egyházaskér, Torontál m./ /?/
5. KÁLMÁNY L. Ms. 177, 69.sz. /Földeák, Csongrád m./ /?/
6. KÓSA SZABÓ P. Ms. 1913, 17-22. /Sárospatak, Zemplén m.; 1913./
7. SZENDREY Á. Ms. 40sq. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1919./
8. BERZE NAGY J. 2, 1940, 127sq., 35.sz. /Kisasszonyfa, Baranya m.; 1935./
9. BERZE NAGY J. 2, 1940, 130sq., 37.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./

10. KOVÁCS Z. Ms. 1941, 27sq. /Rétköz, Szabolcs m.; 1941./
11. DÉGH L. Ms. 12.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./
12. DÉGH L. 1, 1955, 80-85, 5.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./
13. BARABÁS G. 1968, Múzeumi Körlevél (Pécs), 1968. I-IV. negyedév, 13-16.sz. 38. /Bogdása, Baranya m.; 1962./
14. HORVÁTH I. 1971, 166-188. /Magyarózd, Maros m., R.; 1948./
15. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 30sq., 9.sz. /Mohács, Baranya m.; 1958./
16. NAGY O. 1976, 149-151, 14.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1959./
17. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1962, 7-9, 2.sz. /Miskolc-Tatárdomb, Borsod m.; 1962./
18. PENAVIN O. 1971a, 381sq., 84.sz. /Feketics, Vajdaság, Ju.; 1960-1970./
19. VÖÖ G. 1969, 62sq., 13.sz. /Magyarszentmárton, v. Torontál m., R./
20. HORVÁTH I. 1979, 138sq. /Székelyföld, R.; 1979./
21. SEBESTYÉN Á. 1, 1979, 310-313, 67.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1979./
22. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 24-26, 11.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./
23. SEBESTYÉN Á. 4, 1986, 85, 2.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1986./

II. Különböző típuskombinációk:

24. KRIZA J. 2, 1911, 123-127, 8.sz. H 2; BN 2. /Árkos, Háromszék m.; 1863./ AaTh 1415 + 1696 + 1681 + 1408 + 1856 + 1863 + 1218 + 332 + 331
25. BANÓ I. 1941, 148sq., 16.sz. /Kárász, Baranya m.; 1941./ AaTh 1365 + 332
26. BODNÁR B. Ms. 1957, 93-95. /Benk, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./ AaTh 332 + 330A + 1130 /elt./ + 1084 + 1072 + 1154^X + 331

Megjegyzés:

BN 4. változatot az AaTh 331A^X típusba soroltam, a BN 5., 6. változatot kihagytam.

Ponyvakiadások:

A halál mint keresztapa. Eredeti mese. Magyaróvár 1854. Czéh Sándor nyomdája. OSZK 43/48.

A halál mint keresztapa. Pest /1861/. Bucsánszky Alajos kiadása. OSZK 63/5. = EA 8274/80.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 377-388.; THOMPSON, Folktale 46.; LIUNGMAN, Volksmärchen 73-75.;
 DELARUE 1, 367-372.; TUBACH 628.sz.; BOGGS FFC 90, 51, ^X340. mt.

AaTh 330F^X A SZEGÉNYSÉG BEZÁRÁSA

/H -; BN 332I^X/

A Szegénység együtt él egy szegény emberrel, aki nagyon keményen dolgozik, de a Szegénységgel együtt kell élnie. A szegény ember csellel bezárja a Szegénységet, és ezentúl boldogan él.

- I. A Nyomorúság megszemélyesített alakja a szegény emberrel együtt lakik. Emiatt a szegény ember minden fáradozása ellenére sem tud boldogulni.
- II. Csellel sikerül elzárnia a Nyomorúságot, és azóta sorsával megelégedett.
- III. A gazdag ember kiszabadítja a Nyomorúságot, elszegényedik.

Változatok:

1. IPOLYI A. 1914, 498sq., 123.sz. BN 2. /Szeged, 19.sz.közepe/
2. TÖRÖK K. 1872, 440-455, 10.sz. BN 1. AaTh 332F^X + 531.
3. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 105-108, 24.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./

Megjegyzés:

Kelet- és Délkelet-Európában elterjedt mesetípus.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 420-422.; ANDREJEV ^X735 I.; KRZYŻANOWSKI 735. mt.; AM 117sq., 735A mt.; SUS 182sq., 735A mt.; BALYS 72, ^X735A mt.; SCHWARZBAUM, Studies 261sq., 264sq.; BOGGS FFC 90, 114, ^X948. mt.; LJOBITE, A. 1965, 242sq.

AaTh 333 PIROSKA ÉS A FARKAS

/H 333; BN 333/

- I. Piroskát anyja elemózsias kosárral nagyanyjához küldi. Útközben beszélő farkassal találkozik, aki megtudakolja tőle útja célját.
- II. A farkas titokban megelőzi Piroskát, és lenyeli a beteg nagymamát. Felöltözik a nagymama ruhájába, befekszik az ágyába, és amikor Piroska megjelenik, őt is lenyeli. Utána elalszik.
- III. Egy arra járó vadász figyelmes lesz a farkas hangos horkolására. Bemegy, felhasítja a farkas gyomrát. A nagymama és Piroska elevenen ki-

sétálnak belőle.

- IV. A vadász megtölti a farkas gyomrát kövekkel, majd összevarrja. Egy idő múlva a farkas felébred, nagy szomjúságot érez. Lemegy a patakra inni, a kövek azonban behúzzák a vízbe és elpusztul.

Változatok:

1. IPOLYI A. 1914, 256sq., 44.sz. H 6; BN 3. /Szeged/ /?/
2. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 37-39, 22.sz. /?/ /1858./
3. KOVÁCS Á. Ms. 195, 62.sz. /Keted, Kolozs m.; 1942./
4. KOVÁCS Á. Ms. 33-36. /Mekényes, Baranya m.; 1952./

Irodalmi feldolgozás:

Jancsi és Juliska. A bátor szabólegény. Piroska. Tündéries elbeszélések szép képekkel. Bp. 1925. OSZK 74/160.

Elbeszélésbiológia:

A lábát mosó halál /AaTh 336/ típusának elemei hatottak az 1., 2., 4. szövegváltozatban. A lányt **Pirossapkás**nak hívják a 2. és 3. változatban, ez a motívum nyugati irodalmi hatás eredménye. A **Piroska** név jelentkezése más jellegű motívumkonglomerátumban megfigyelhető: Kovács F. 1958, 45-49. /Kis-iratos, R.; 1949-1955./ Ez a szöveg tipológiai szempontból nem sorolható az AaTh 333 típus változatai közé. A Piroska és a farkas meséje irodalmi úton terjedt el nálunk is, mint Németországban vagy Svédországban. A Piroska és a farkas szókapcsolat különben szállóige lett: Szécsi F. 1936, 232.

Modern képforrások:

Ludas Matyi 1980. ápr. 3. /37. évf., 14-15.sz./ 29. /Piroska levegőbe hajítja a farkast./; Ludas Magazin 1985. március /címloldal/. /Piroska korholja a nagymama ruháiba bújt farkast, hogy sok krimit olvas./.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 40.; THOMPSON, Folktale 39 /tartalomismertetés/; op. cit. 445, 43. láb.; ANDERSON, Novelline 2, 35sq., 30.sz.; 2, 36, 31.sz.; 2, 56, 45.sz.; 3, 45-48, 84-86.sz.; StDICT. 2, 636.; SCHULLERUS FFC 78, p. 24, 159/III^X. sz.; LAPORT FFC 101, p. 50, ^X333A sz.; LIUNGMAN, Volksmärchen 75.; DELARUE 1, 373-383.; SCHERF 313-316 /Rotkäppchen/.

AaTh 334 A BOSZORKÁNY HÁZTARTÁSA/H -; BN 344^X/

Látogatás a boszorkány /vagy más szörnyeteg/ házánál. Sok hátborzongató és csodálatos esemény. Szerencsés megmenekülés. Az elbeszélés mondai formájában is előfordul, egy lány látogatását meséli el egy emberevő női démonnál, akit néha komaasszonynak hívnak meg. Az elbeszélés bevezetése gyakran a komaasszony felkeresése vagy tűz után kutatás. Az emberevő nő háza vagy hullákkal van felrakva, vagy élettelen tárgyak és állatok dolgoznak benne. Miután a lány a látott szörnyűségeket elmeséli, a szörny elnyeli őt. Az emberevő nő helyébe részben egy öreg ember lép.

Változatok:**I. Önmagában álló cselekménytípus (AaTh 334):**

1. IPOLYI A. 1914, 257. /Gelej, Borsod m.; 19.sz. közepe/
2. Vegyes népdalok. Ms. 2, 1867, 117-121, 7.sz. /?/ /1867./
3. SZENDREY Á. Ms. 1915, 210, 49.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./

II. Különféle típuskombinációk:

4. MERÉNYI L. 2, 1861, 101-125, 4.sz. /?/ /1861./ AaTh 425C + 334 + 401A /Az AaTh 334. típus töredékét tartalmazza./
5. BERZE NAGY J. 2, 1940, 128-130, 36.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./ Igen erősen romlott változat.

Elbeszélésbiológia:

Kurt Ranke megállapítása szerint ez a monda egész Kelet-Európában elterjedt, csaknem minden szláv és balti népnél ismert. Az idézett tanulmány a cselekménytípusnak 90 különböző nemzetiségű változatát említi, egyedül a németeknél 36 változata ismert. A boszorkányok háztartásáról szólnak a magyar boszorkánypererek: Schram F. 1, 247., Komáromy A. 1910. 635. Egy 1679. évi németújvári boszorkányper jegyzőkönyvében olvasható: "...egy ember al Csontot is találva nala..." /Schram F. 2, 1970, 726/.

Összehasonlító irodalom:

RANKE, K. 1978, 98sq.; BP 1, 410, 4. láb.; BALYS 2027B mt.; PLENZAT p. 19.

AaTh 335 A HALÁL HÍRNÖKEI

/H -; BN -/

A Halál megígéri az embernek, hogy előre jelezni fogja halála időpontját. Csapást, vakságot stb. bocsát rá. Az ember azonban nem érti meg a jeleket, és egész idő alatt boldogan él.

Változatok:

1. NAGY O. 1976, 152sq., 16.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1958./
2. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 22, 9.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./

Megjegyzés:

Bár ez a cselekménytípus már Temesvári Pelbárt Pomerium c. munkájában előfordul, a recens szövegvariánsok valamelyik magyar nyelvű Grimm-gyűjtemény hatására jöttek létre: Esty Jánosné /ford./: Grimm tündérmeséi. Bp. 1925, 64-66.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 293.; AARNE FFC 25, 25, 332^X mt.

AaTh 336 A LÁBÁT MOSÓ HALÁL/H -; BN 345^X/

Amikor a Halál egy házhoz ellátogat, a legkisebb lányt elküldi tűzért. A kislány útközben egy szellemmel találkozik. Amikor hazaért, a Halál éppen a lábát mossa. A lány a Halál különös lába, karja, lábszára felől érdeklődik. A halál egyikre sem felel, hanem bekapja a lányt.

Változatok:

1. MERÉNYI L. 2, 1861, 209-212, 12.sz. BN 1. /?/ /1861./
2. KÁLMÁNY L. Ms. 204, 84.sz. /Pécska, Arad m./ /?/
3. KÁLMÁNY L. Ms. 205, 85.sz. /Gyorok, Arad m./ /?/
4. BERZE NAGY J. 1907, 558-560, 88.sz. BN 5. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
5. SZENDREY Zs. 1924, 189sq., 3.sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 1, 1960, 451sq., 29.sz. BN 7. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
6. NAGY G. 1, 1985, 247sq., 23.sz. /Karcsa, BAZ m.; 1970-1985./

Megjegyzés:

A BN 2, 3., 4., 6. változat nem ide tartozik.

Összehasonlító irodalom:

Külföldön ismeretlen típus, csak rokonságát említhetem: ANDERSON, W. recenziója Berze Nagy mesekatalógusáról, Fabula 2, 284.; vö. ANDREJEV X480F és AaTh 333 mt.; NL 2, 622 /ijesztőmeséink sorában említi Kovács Ágnes/; NL 4, 252 /Kovács Ágnes is ugyanerre a megállapításra jut, hogy a Piroska és a farkas meséjének Perrault-származéka közel áll ehhez a típushoz is/.

MNK 336A^X JÓ SZÖVŐ, JÓ FONÓ, JÓ VARRÓ

/H -; BN 344I^X/

- I. Egy szegény embernek vagy asszonynak három lánya van: az egyik jól sző, a másik jól fon, a harmadik lány jól varr.
- II. A harmadik lány útközben kísértetlovagokkal találkozik.
- III. Otthon az apa, aki a lábát mosató halál, bekapja a kíváncsiskodó lányt.

Változatok:

1. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. é.n. 8, 4.sz. /Pest; 19.sz./
2. LEHR A. 1874, Nyr. 3. évf., 558. BN 1. /Tolna m.; 1874./
3. SZILSÁRKÁNYI Ö. 1876, Nyr. 5.évf., 178. BN 2. /Mozsgó, Baranya m.; 1876./
4. SĚBESTYÉN Gy. 1906, 469sq., 8.sz. BN 3. /Gárdony, Fejér m.; 1906./
5. IPOLYI A. 1914, 254-256, 43.sz. BN 4. /?/ /19.sz. közepe/
6. VIKÁR B. Ms. 1246-1248, 12.sz. /?/ /?/
7. BERZE NAGY J. 2, 1940., 132sq., 40.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
8. PENAVIN O. 1971a, 102sq., 10.sz. = Penavin O. 1971b, 125-128, 23.sz. /Kopács, Baranya m., Ju.; 1960-1970./

Megjegyzés:

A típus vagy inkább meseelem különösen a 2. és 3. változatában mutat kapcsolatot A lábát mosó halál/AaTh 336/ típusal. Tulajdonképpen kérdéses, hogy ez a meseelem önálló vagy A lábát mosó halál típusának része.

Összehasonlító irodalom:

Ld. az AaTh 336. mt.-hoz fűzött jegyzeteket!

AaTh 360 A HÁROM OSTOBA LEGÉNY

/H 360; BN 360/

A három fivér alkuja az ördöggel. Pénzt kapnak cserébe az ördögnek felettük való hatalmáért. A kocsmáros megöl egy embert, és a fiúkat vádolják vele. A fivérek megfogadták, hogy mindig ugyanazokat a szavakat ismétlik. "Mi hárman", "aranyért", "helyes volt" - mondják. Az ördög megmenti őket az akasztófától, és a kocsmárost akasztják fel helyettük. Az ördög megelégszik annak a lelkével és elhagyja őket.

Változatok:

1. ERDÉLYI J. 2, 1847, 339sq., 1.sz. H 1; BN 1. /Pusztamonostor, KJNKsz m.; 1846./
2. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 1, é.n. 52-53, 26.sz. /?/ /19. sz./
3. JANKÓ J. 1893, 278. BN 2. /Felsőszentmihályfalva, Torda-Aranyos m.; 1892./
4. JAKAB M. Ms. 57-60. /Béta, Udvarhely m.; 1903./
5. KOVÁCS Á. Ms. 11sq. /Mekényes, Baranya m.; 1952./
6. GAÁL, K. 1970, 84, 12.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

Elbeszélésbiológia:

A cselekménytípus eddigi előfordulásai szerint más típussal nem kombinálódik. A belső elemek a cselekményvázon belül eléggé változékonyak. Ez a megállapítás különösen a szolgálatadó személyére érvényes, aki az 1. változatban nincs megnevezve, a 2. változatban **öregasszony**, a 3. változatban **szarka**, az 5. változatban **nagyúr**. Az ördög megjelenési formája az 1. változatban **halott**, a 6. variánsban **vadász**.

Összehasonlító irodalom:

KATONA L.: Irodalmi tanulmányai 1, Bp. 1912, 279-282, 13.sz.; BP 2, 561-566.; THOMPSON, Folktale 65.; HODNE 87, 360. mt.; AM 58, 360.mt.; SUS 125, 360.mt.

AaTh 361 A MEDVEBŐRŰ

/H 361; BN 361/

- I. Egy katona egyezséget köt az ördöggel. Hét évig se nem mosakodhat, se nem fésülködhet.
- II. A katona az ördögtől sok pénzt kap. Három nővér közül a legkisebbet

veszi el feleségül, a két idősebb nővér gúnyt űz belőle.

III. Az idősebb nővérek felakasztják magukat.

"Nekem kettő jutott, neked egy" - mondja az ördög a fiúnak.

Változatok:

I. **Önmagában álló cselekménytípus (AaTh 361):**

1. GAAL Gy. 3, 1860, 169-173, 45.sz. BN 2. /?/ /1860./
2. DÉGH L. Ms. 6.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. **Típuskombinációk:**

3. GAAL Gy. 1, 1857, 200-221, 10.sz. BN 1. /?/ /1819./ AaTh 707 + 361 + 330
4. MERÉNYI L. 1, 1863, 128-133. BN 3. /Duna melléke, 1863./ AaTh 441 + 361
5. GAÁL, K. 1970, 85, 13.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

Megjegyzés:

Honti jegyzékében az 1. változat nem ide tartozik, a 2., 3. változat adatai tévesek.

A medvebőrű ember meséje különben Szondy György fordításában lett közismert a két világháború közti időszakban /Piroska és a farkas és más mesék. Bp. ^B1941, 73-79/. 1929-1948 között Szondy György fordításában 12 kiadásban jelent meg A medvebőrű ember meséje /Kozocsa, S.: Grimmsche Märchen in Ungarn, In: Brüder Grimm Gedenken 1963. Marburg 1963, 567/.

Összehasonlító irodalom:

RÜLLEKE, H.: Bärenhäuter, EM 1, 1225-1232.; BP 2, 427-435.; THOMPSON, Folk-tale 65sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 76sq.; kiegészítések AaTh bibliográfiai felsorolásához: AM 58sq., 361.sz.; BARAG 64, 361.sz.; SUS 125, 361.sz.; HODNE 87sq., 361.sz.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 86, 361.sz.; vö. BOGGS FFC 90, 128sq., ^X1516.sz.

AaTh 361^X A VASFEJŰ FARKAS

/H 361^I; BN 340^X/

- I. Egy árva fiút titokban meghalt és tehénne változott anyja a szarvából táplál.
- II. Irigy mostohája lányaival megfigyelteti. Amikor a mostoha megtudja a titkot, halálra ítéli a tehenet.
- III. A tehén a fiúval együtt elmenekül. Útközben a tehén megküzd ellenfe-

leivel, de végül legyőzik.

- IV. Egyik szarvát fiának hagyja, hogy hazamenetele előtt abba bele ne nézzen. A fiú a tilalmat megszegi. A szarvból állatok jönnek ki, amelyeket egy állat alakú démon bizonyos feltételek mellett visszatérel.
- V. A fiú a feltételeket nem tartja be, ezért a démon elől bújdosnia kell.
- VI. Útjában segítő állatokat kap. Ezekkel a démon anyjánál kap szállást. Állatai segítségével a démont elpusztítja.

Változatok:

I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 361^X):**

1. KÁLMÁNY L. Ms. 142sq., 53.sz. /?/ /?/
2. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 171-174, 56.sz. BN 20. /Pécska, Arad m.; 1913./
3. TÖRÖK K. 1872, 375-388, 1.sz. H 2; BN 4. /Csongrád m.; 1872./
4. BERZE NAGY J. 1907, 133-138, 18.sz. BN 3. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
5. ŰSZ J. 1941, 175-185. /Székelyföld, 1930-as évek/ A meseváltozat egy másik, 1941. évi kiadásában a 212-226. lapon található.
6. KUNTÁR L. 1957, 40-49, 4.sz. /Uraiújfalu, Vas m; 1957./
7. ERDÉSZ S. 1, 1968, 422-436, 33.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
8. BOSNYÁK S. Ms. 85-89, 19.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./

II. **A Vasfejű farkas-mesetípus kombinációi más mesékkal:**

A/ A Vasfejű farkas-típus a Sárkányölő-mese folytatása (AaTh 300 + 361^X):

9. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 8-11. /?/ /1863./ AaTh 300 + 361^X
10. KÁLMÁNY L. Ms. 194-198, 79.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 19. sz. második fele/ AaTh 300 + 361^X + 1961A^X
11. LÁZÁR I. 1896, 632-638, 19.sz. BN 7. /Miriszló, Alsófehér m.; 1896./ AaTh 401 + 300 + 361^X
12. KOVÁCS Á. Ms. 608-615, 172.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./ AaTh 300 + 361^X
13. BÁLINT S. 1975, 313-352. /Szeged, 1962-1963./ AaTh 300 + 361^X

B/ A Hűtlen asszony-típus és a Vasfejű farkas-mese kombinációja (AaTh 315 + 361^X):

14. DÉGH L. 1, 1942, 211-219, 10.sz. /Bag, Pest m.; 1942./ AaTh 315 + 361^X

15. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 56-69, 8.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 313H^X + 531 /elt./ + 315 + 361^X + 300

C/ Az előző kombináció kiegészülése(AaTh 361^X + n + 315 vagy n + AaTh 315 + 361^X):

16. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 12-23, 2.sz. BN 17. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 327A + 315 + 361^X

17. BODNÁR B. Ms. 213-223, 36.sz. /Tuzsér, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 361^X + 317 + 315

D/ A táltosbikácska meséjének és a Vasfejű farkas típusának stabil kombinációja (AaTh 511A + 361^X):

18. ARANY L. 1862, 111-127, 7.sz. = Arany L. ⁵1901, 38-51, 3.sz. = Bencze, E. 1940, 160sq. /francia ford./. H 1; BN 3. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1862./

19. KRIZA J. 2, 1956, 205-216, 20.sz. /Nagyküüllő m.; 1863-1872./ AaTh 511A + 361^X

20. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 61-69, 13.sz. BN 16. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ orosz fordítása: Krasnova, A./Važdaeva, V. 1952, 142sq. AaTh 511A + 361^X + 314A

21. BENE L. /3/ 2, é.n. 97-112, 11.sz. /Nagykunság, 1940-es évek/ AaTh 511A + 361^X

22. DÖMÖTÖR Á. 1967, Szabolcs-szatmári Szemle 2. évf., 2.sz. 91-100. /Nyírtura, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 511A + 361^X

23. HORVÁTH I. 1979, 10-19. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 511A + 361^X

E/ Az előző kombináció kiegészülése Az ördög és a kenyér típusával (AaTh 511A + 361^X + 1199A):

24. Mesegyűjtemény Blaskó J., Hegedűs S., Incze J. és Hunfalvy P. feljegyzésében. Ms. 22-26, 12.sz. /Kolozsvár, 1862./ AaTh 511A + 361^X + 1199A

25. LÁZÁR I. 1896, 177-179, 20.sz. BN 8. /Magyarlapád, Alsófehér m.; 1896./ AaTh 511A + 361^X + 1199A

26. HORGER A. 1908, 26-35, 2.sz. H 4; BN 12. /Pürkerec, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 511A + 361^X + 1199A - Ez a változat utóbb is megjelent nyomtatásban: Ortutay Gy./Katona I. 1, 1951, 154-164, 6.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 394-400, 31a. sz. = Ortutay Gy. 1957, 189-196, 7.sz. /német ford./

27. HEGEDŰS L. 1952, 223-231. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1951./ AaTh 1643 + 511A + 1199A

F/ A Vasfejű farkas meséjének összekapcsolódása Az ördög és a kenyér típusával (AaTh 361^X + 1199A):

28. HUNYADI A. 1956, 43-46. /Zselyk, v. Beszterce-Naszód m.; 1956./ AaTh 361^X + 1199A

29. RÁDULY J. 1978, 98sq. /Székelyföld, R.; 1978./ AaTh 361^X + 1199A

G/ A Vasfejű farkas meséjének előzménye A griffmadár ajándéka-típus (AaTh 537 + 361^X):

30. KÁLMÁNY L. 2, 1878, 204-207, 2.sz. BN 5. /Pusztaföldvár, Csanád m.; 1878./ AaTh 222B + 537 + 361^X

31. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1961, 531-540, 94.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 537 + 361^X

H/ A vasfejű farkas meséje különböző típuskombinációkban:

32. BÖZÖDI Gy. 1942, 101-107. /Székelyföld/ /?/ AaTh 303 + 361^X

33. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 48-55, 7.sz. BN 19. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 361^X + 313A

34. KOVÁCS F. é.n. 49-53. /Kisiratos, R.; 1949-1955./ AaTh 361^X + 313B

35. BERZE NAGY J. 1907, 121-126, 16.sz. BN 10. /Tiszafüred, Heves m.; 1905./ AaTh 361^X + 560 + 318 + 670

36. HORGER A. 1908, 85-96, 10.sz. H 5; BN 13. /Pürkerec, Brassó m.; 1908./ AaTh 471 + 361^X Megjegyzés: Az AaTh 471 mt. az MNK 829^X szám alatt található.

37. MAILAND O. 1905, 524-534, 11.sz. BN 9. /Martonos, Csík m.; 1905 - 1906./ AaTh 1137 + 361^X

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E. 1885, 163, 22.sz. = MMV I/2, 189-204, 27.sz.

Megjegyzés:

A BN 1., 2., 6., 11., 14., 15., 18., 21. változat mint nem ide tartozó szövegvariáns kihagyásra került.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 65sq.; BN 1, 465-468.; NL 2, 594.; TILLE FFC 34, 14-29; EB 161sq., 149.sz.; BARAG 315, 313H^X mt.; LESKIEN, A. 1925, 291-296, 63. sz.; GALICA, M. M. 1966, 168-180.; KUNDS I., 1923, 71-79.: AaTh 1137 + 361^X; BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 59-63.

AaTh 365 A HALOTT VÖLEGÉNY (LENDRE)

/H 365; BN 365/

- I. Egy szép lány völegénye elmegy katonának háborúba. Hosszú idő után sem tér haza. A lány varázslással akarja őt hazaidézni.
- II. A csatában elesett legény megjelenik a másvilágról, és magával viszi kedvesét a temetőbe. A lány nem megy le a sírba, hanem elszalad.
- III. Bemenekül egy házba, a temetői halottasházba, és magára zárja az ajtót. A legény üldözi, és kéri a helyiségben fekvő halottat, hogy nyissa ki számára az ajtót. Mikor a halott már-már felkel, megszólalnak a kacsók, és a lány megmenekül.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 365):**

1. IPOLYI A. 1914, 253sq., 42.sz. /Nyitra, 1847-1858./ BN 5.
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, é.n. 43.sz. /Lendva-vidék, Borsod m.; 19.sz./
3. PAP Gy. 1865, 94-101, 2.sz. H 5; BN 1. /Palócföld, 1865./
4. ARANY L. 1872, 207sq., 52.sz. BN 2. /Csurgó, Baranya m.; 1872./
5. BALÁS Gy. Ms. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
6. VÁRÁSHELYI G. Ms. 1887, 47-49, 3.sz. /Tinnye, Pest m.; 1887./
7. KÁLMÁNY L. Ms. é.n. 280sq., 154.sz. /Szeged, Ferencszállás, Csongrád m.; 19.sz. második fele/
8. VERSÉNYI Gy. 1901, Ethnographia 12.évf., 315sq., 61.sz. H 1; BN 3. /Csíkbánfalva, Csík m.; 1901./ Töredékes.
9. BAKÓ I. Ms. 1914, 44sq. /Sárospatak, Zemplén m.; 1914./
10. VELSINSZKY Z. 1928, Ethnographia 39. évf., 54. H 2. /Jászfényszaru, Szolnok m.; 1928./
11. RELKOVIC D. 1928, Ethnographia 39. évf., 96. H 3; BN 6. /Somlóvidék, Veszprém m.; 1928./
12. LOSCHDORFER A. 1935, Ethnographia 46. évf., 71. /Tök, Pest m.; 1935./
13. BERZE NAGY J. 2, 1940, 135. /Hosszúhetény, Baranya m./
14. BERZE NAGY J. 2, 1940, 135-137, 41.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1940./
15. BERZE NAGY J. 2, 1940, 139. /Szaporca, Baranya m.; 1940./
16. ORTUTAY Gy. 1940, 268-277, 278-285, 11a-b.sz. /Bátorliget, Szatmár m.; 1940./
17. BANÓ I. 1941, 243-245, 46.sz. /Kárász, Baranya m.; 1941./
18. DÉGH L. 1, 1940, 234-236, 13.sz. /Bag, Pest m.; 1940./

19. KRESZ M. Ms. 1941, 58, 1.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./
  20. KOVÁCS Á. Ms. 88sq., 22.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
  21. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 105, 28.sz. /Láca, Zemplén m.; 1940-1941./
  22. BAKOS J. 2, 1942, 37sq., 8.sz. /Érsekújvár környéke, 1942./
  23. BAKOS J. 2, 1942, 38sq., 9. sz. /Érsekújvár környéke, 1942./
  24. MAKRA S. Ms. 1952, 44sq., 10/a, sz. /Tiszalök, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-1952./
  25. MAKRA S. Ms. 1952, 46sq., 10/b. sz. /Tiszalök, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-1952./
  26. DÉGH L. 1, 1955, 86-88, 6.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./
  27. DÉGH L. 2, 1961, 222sq., 77.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./
  28. KNÉZY J. Ms. 1959, 2.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
  29. BALASSA I. 1963, 133-135, 21.sz. /Karcsa, BAZ m.; 1960./
  30. DOBOS I. 1962, 172-174, I/7.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
  31. DOBOS I. 1962, 397-399, III/7. sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
  32. NAGY O. 1976, 153sq. 17. sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1958./
  33. BODGÁL F. 1966, 321sq., /Kishuta, BAZ m.; 1961./
  34. GAÁL, K. 1970, 87sq., 14.sz. /Csajta, Burgenland, A.; 1961-1963./
  35. BOSNYÁK S. Ms. 1963, 61, 26.sz. /Istensegíts, Bukovina, R.; 1963./
  36. BOSNYÁK S. Ms. 1963, 63, 28.sz. /Istensegíts, Bukovina, R.; 1963./
  37. KELEMEN Z. 1964, 97sq., 15.sz. /Tevel, Tolna m.; 1964./
  38. KELEMEN Z. 1964, 155sq., 32.sz. /Tevel, Tolna m.; 1964./
  39. PENAVIN O. 1971a, 298sq., 42.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./
  40. BÁLINT S. 1975, 550-555. /Szeged, 1966./
  41. NAGY G. 1973, 89-93. /Káros, BAZ m.; 1973./
  42. SZABÓ L. 1975, 74sq., 38.sz. /Taktaszada, BAZ m.; 1975./
  43. NAGY O. 1976, 153sq., 17.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1976./
  44. MOLNÁR L./HAJDÚ M. 1974, 186. /Orosháza, Békés m.; 1974./
  45. LAJOS A. 1965, 441-443. /Tard, BAZ m.; 1960./
  46. LAJOS A. 1965, 470-474. /Kenézlő, BAZ m.; 1963./
  47. LAJOS A. 1965, 474sq. /Pácin, BAZ m.; 1963./
- II. **A halott völegény típusa típusösszetételekben:**
- A/ Kapcsolat Az ördögszerető meséjével (AaTh 365 + 407B):**
48. KENESSEI I. 1908, Ethnographia 19. évf., 297-299. BN 4. /Szekszárd, Tolna m.; 1908./

49. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 104, 18.sz. /Láca, Zemplén m.; 1940-1941./
 50. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 105, 37.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
 51. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 111, 131.sz./Láca, Zemplén m.; 1941./
 52. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 16-18. /Mohács, Baranya m.; 1957./
 53. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1962, 21-24, 5.sz./Miskolc-Tatárdomb, Borsod m.; 1962./
 54. LAJOS A. 1965, 458-465. /Bodrogolaszi, BAZ m.; 1963./
 55. LAJOS A. 1965, 475-477. /Vajdáccka, BAZ m.; 1963./

B/ Egyéb típuskapcsolatok:

56. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 60sq., 63sq., 20.sz. /Mohács, Baranya m.; 1959./ AaTh 365 + 470B
 57. MAÁ CZ L. 1956, Ethnographia 67. évf., 287-289, 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./ AaTh 365 + 449

Elbeszélésbiológia:

A halott vőlegény /AaTh 365/ típusának az a motívuma, mely szerint a szellem magával viszi kedvesét a sírba /E215 mot./, világszerte ismert. A cselekménytípus Kelet-Európában otthonos, a szlávoknál közkedvelt. Liungman szerint a halott vőlegény meséje orosz eredetű. A mese külföldi hiedelemmondai párhuzamait jórészt feltárták: Simonsuuri C501, Müller/Röhrich 362, F39.sz., sőt ismert a cselekménytípus előzménye a 16-17. századi keresztyén egyházi irodalomból: Brückner 227., aki Rauscherre hivatkozott.

A halott vőlegény típusa viszonylag erős affinitást mutat az Ördög-szerető /AaTh 407B/ típussal szemben, bár általában önmagában szokott előfordulni. A halott vőlegény típus kombinációja A halhatatlanságra vágyó királyfi /AaTh 470B/ meséjével, valamint A cár kutyája /AaTh 449/ cselekményével kivételes jelenség, és így nem tartozik bele a szüzsé fejlődésének fő irányába.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 256.; LIUNGMAN, Volksmärchen 77sq.; NL 2, 449sq.; VARGYAS L.: A magyar népballada és Európa 2, Bp. 1976, 562-567, 167-168. sz.; HONTI J.: A mese világa. Bp. 1937, 49. /A mesetípus kapcsolata az epikai költészet túlvilági követeinek motívumával./; BENKŐ L.: A "halott vőlegény" története. A Lenore-monda. Típus tanulmány. Marosvásárhely 1934.

MNK 365^X A SÍRBÓL KIJÁRÓ ELHAGYOTT SZERETŐ (HALOTT TESTVÉR)

/H -; BN -/

- I. Egy legény hűtlenül elhagyja kedvesét, és egy másik nőnek udvarol.
 II. A szép lány /vagy a legény nővére/ bánatában meghal.
 III. A legény második szeretője tanácsára háromszor megy ki a temetőbe, a halott lány sírjához, és amikor a szellem megjelenik, szótlanul várakozik.
 IV. Legvégül a szellem felé a saját karja helyett kardját nyújtja. Így megszabadul a kísértettől.

Változatok:

1. KÁLMÁNY L. 1914, 60-65, 12.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 1914./ MNK 365^X + a megpatkolt boszorkány hiedelemmondája; BN 335^{XX} = Aarne FFC 25, 130, 71.sz. = Bihari p. 72, L/1 VII ^X4.
2. DÉGH L. 2, 1942, 67-79, 30.sz. /Bag, Pest m.; 1941./ MNK 365^X + AaTh 317 + boszorkányos nyúl hiedelemmondája; Bihari M III ^X4.
3. BODNÁR B. Ms. 1958, 118-120, 17.sz. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ MNK 365^X + AaTh 470
4. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 92-96, 17.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ MNK 365^X + AaTh 470.

Elbeszélésbiológia:

A sírból kijáró elhagyott szerető vagy halott testvér típusa önálló elbeszélésként számontartott meselem, amely nyilvánvalóan a Lenore-típus /AaTh 365/ hazai származéka. Külföldi megfelelői eddig ismeretlenek. Az Életre-halálra jóbarátok /AaTh 470/ típusa némelykor a bevezetése. Véleményem szerint a jelenlegi mesetípus megvilágítása a halottakról szóló hiedelemmondák feltárásától és a keresztyén exemplumok forrásaitól várható. Figyelembe kell vennünk a **fehér asszony** halálhirdető mondai alakját a mesetípus további vizsgálatában.

AaTh 366 AZ AKASZTOTT EMBER MÁJA

/H 366; BN 366/

Egy ember ellopja egy akasztott ember máját /szívét, gyomrát, ruháit/. Feleségének adja, hogy egye meg. Az akasztott ember megjelenik, hogy visszakövetelje tulajdonát, és elviszi magával az embert.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 366):**

1. MERÉNYI L. 2, 1861, 197-202, 10.sz. H 2; BN 1. /?/ /1861./
2. LEHR A. 1875, Nyr. 4. évf., 37. BN 2. /Tolna m.; 1875./
3. HENTZ Gy. 1876, Nyr. 5. évf., 469sq. H 3; BN 3. /Nagybecskerek, 1876./
4. KÁLMÁNY L. 2, 1878, 218, 12.sz. H 1; BN 4./Apáca, 1878./
5. SZÜLLŐSI I. 1880, Nyr. 9. évf., 88sq. H 4; BN 5. /Hódmezővásárhely, 1880./
6. KÁLMÁNY L. Ms. 149, 58.sz. /Szeged, Csongrád m./ /?/
7. DOBOS I. 1962, 399sq., 8.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./

II. Típuskombináció:

8. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 159sq., 12.sz. /Szeged-Felsőváros, Csongrád m.; 1881./ AaTh 366 + 2201

Elbeszélésbiológia:

Az **asszony** eszi meg az akasztott ember testrészét az 1., 3., 6., 8. változatban. Ritkább az a motívum, amikor az asszony férjével eteti meg az akasztott ember húsát, mint a 2. változatban. A halott megevésének motivációja a pénz elvivása az 5., 7. szövegvariánsban. Visszajáró halottat említ a 3. és az 5. szöveg; ez éppen úgy hiedelemmondai motívum, mint a rossz előjelül szolgáló **fekete kutya** az 1. variánsban.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 478-483.; von SYDOW 145.; THOMPSON, Folktale 42., 256.; LIUNGMAN, Volksmärchen 78.; DELARUE 1, 388-392.; EM 4, 780sq.; PLENZAT 20, 366.mt.; AARNE FFC 5, 34, 366.mt.; HACKMAN FFC 6, 7, 366. mt.; AARNE FFC 25, 26, 366. mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 123, 366. mt.; BARAG 65, 366. mt.; HODNE 88sq., 366. mt.; SUS 126, 366. mt.; AM 60, 366.mt.; BALYS 33, 366.mt.; BOGGS FFC 90, 52, 366. mt.; TING FFC 223, 64, 366. mt.; MÜLLER/RÖHRICH 381, L 49.sz.

AaTh 368^X BABA DOCHIA

/H -; BN -/

A kegyetlen mostohaanya elküldi mostohalányát a folyóra gyapjút mosni. Két vándor - Isten és Szent Péter - segít a leánynak. A lány elhozza az első virágot. A gonosz mostohaanya a juhnyájjal kimegy a hegyekbe és a fagytól kővé dermed.

Változatok:

1. KÁLMÁNY L. Ms. 418, 243.sz. /?/ /?/
2. KÁLMÁNY L. Ms. 419, 244.sz. /Szőreg, Bács-Bodrog m./ /?/
3. VERSÉNYI Gy. 1901, Ethnographia 12. évf., 127, 11.sz. /Alpestes, Hunyad m.; 1901./

Elbeszélésbiológia:

Ezt a mesetípust egyáltalán nem lehet a mondáktól elválasztva szemlélni. A középkori exemplumokban gyakran fordul elő az a történet, amelyben a megkövesedés vagy kővé válás mint büntetés szerepel /Tubach 4639.sz./. A kővé vált bűnös mondája /Szendrey 56, 65.sz./ közismert magyar mondatípus. A beszédtabu megsértése miatti kővé változás A hűséges János /KHM 6.sz./ Grimm-mesének fontos eleme /Röhrich, Sage und Märchen 127sq./. A kővé változás az óriásokról és ördögökről szóló német mondákban többféle típusban is előfordul /Höttges 89sq./. A kővé vált barát mondája szintén az átok beteljesüléséről szól /Majláth J. 1864, 305/.

Összehasonlító irodalom:SCHULLERUS FFC 78, 39, 368^X mt.**CSODÁLATOS FELESÉG, FÉRJ VAGY ELVARÁZSOLT TESTVÉR (AaTh 400-452^X)****AaTh 400 A HATTYÚNÓ**

/H 400; BN 400/

- I. A tündérlányok hattyú képében vízre járnak fürdeni. Egy fiatalember természetfeletti lény tanácsára az egyik lány ruháját ellopja. A ruha elhozatala közben utasításait nem tartja be, két ízben pórrul jár, végül sikerül egy hattyúlányt elcsalnia vagy feleségül vennie.
- II. Az asszony ismét felveszi ruháját a férje gondatlansága miatt és eltávozik.
- III. A hős követi természetfeletti lények segítségével feleségét, majd megtalálja.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 400):**

1. KRIZA J. 1911, 170-189, 15.sz. = Jones, H. - Kropf, L. L. 1889, 95-110, 19.sz. H 4; BN 5. /Udvarhely m.; 1863./
2. ZILAHÍ J. 1909, Ethnographia 20. évf., 363. /Nyárádmente, 1909./
3. DÉGH L. 2, 1960, 33-41, 52.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948-1954./

4. BODNÁR B. Ms. 5, 1958, 43-48. 6.sz. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./
5. BÖZÜDI Gy. 1958, 156-161. /Bözöd, Udvarhely m., R.; 1958./
6. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 172-176, 43.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1968./
7. SIPOS B. 1968, 20-23. /Székelyföld, R.; 1968./

II. Típuskombinációk:

A/ A Hattyúnő-mese kombinációja a Fehérlófia-típussal és ennek kiegészülései (AaTh 301B + 400):

8. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 115-118. /Szaján, Torontál m.; 1882./ AaTh 301B + 400
9. VIKÁR B. 1905, 335-343, 15.sz. /Hetes, Somogy m.; 1880-1899/ AaTh 301B + 400 + MNK^X301B
10. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 1-12, 1.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ MNK^X301B + AaTh 301B + 650A + 400 /Töredék/

B/ A Rózsa és Ibolya-típus kombinációja a Hattyúnő meséjével (AaTh 313A + 400):

11. ŐSZ J. 1910, Nyr. 39. évf., 282-287. BN 17. /Pócsfalva, Kisküküllő, m.; 1910./ AaTh 811 + 400 + 313A
12. BÉRES A. 1967, 81-87, 9.sz. /Rozsály, Szatmár m.; 1951./ AaTh 313A + 400
13. DÉGH L. 2, 1960, 142-258, 65.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 400 + 313A + 518

C/ Rózsa elfelejti Ibolyát típusa kombinálódik a Hattyúnő-mesével (AaTh 313C + 400):

14. ARANY L. 1862, 41-82, 4.sz. BN 2. /?/ /1862./ AaTh 313C + 400 + 1961A^X
15. MERÉNYI L. 2, 1864, 49-72, BN 4. /Duna melléke, 1864./ AaTh 313C + 400
16. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 187sq. /?/ /1878./ AaTh 313C + 400
17. BENE L. /2/ 2, é.n. 41-60. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek/ AaTh 313C + 400IIef
18. VÉGH J. 1944, 141-146. /Derecske, Hajdú-Bihar m.; 1944./ AaTh 313C + 400

D/ A Hattyúnő-mese kombinációja Az ismeretlen keresése-típussal különféle elbeszélés-láncokban (AaTh 400 + 465A):

19. KELEMEN Z. 1964, 27-40. /Zomba, Tolna m.; 1964./ AaTh 400 + 465A + 569

20. HORVÁTH I. 1979, 155-160. /Székelyföld, R.; 1979./

E/ A halkisasszony meséje a Hattyúnő típusával kapcsolódik össze, és ezt a típuskombinációt A kígyó megmentése a tűzből motívuma vezeti be (DB10. mot. + AaTh 465C + 400):

21. R. BERDE M. é.n. 75-83. /Székelyföld, 1890-es évek/
22. KOVÁCS Á. 2, 1944, 70-76, 68.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./
23. HORVÁTH I. 1971, 198-201, 8.sz. /Magyarózd, Maros m., R.; 1948./
- ### F/ A halkisasszony meséjének és a Hattyúnő típusának a kombinációja kiegészül (AaTh 465C + 400 + n):

24. GAAI Gy. 3, 1860, 234-243, 53.sz. /?/ /1822./ AaTh 811 + 465C + 400 + 518
25. BENE L. /3/ 2, é.n. 13-22. /Nagykunság, 1940-es évek/ AaTh 400 + 465C

G/ A Hattyúnő-típus kombinációja a Veszekedő ördögfiak meséjével (AaTh 400 + 518):

26. ARANY L. 1862, 163-175. H 1; BN 3. /?/ /1862./
27. LÁSZLÓ E. Ms. 1903, 69-74. /Béta, Udvarhely m.; 1903./
28. NAGY O. 1958, 142-147. /Mezőség, R.; 1958./

H/ Az előző típuskombináció különféle kiegészülései (AaTh 400+518 + n):

29. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 169-176, 11.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 400 + 518 + 300A^X + 318
30. DÉGH L. 2, 1960, 142-158, 65.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 400 + 518 + 313A

I/ Különféle típuskombinációk:

31. MERÉNYI L. 1, 1863, 38-70. /Duna melléke, 1863./ AaTh 400 + MNK^X302 + AaTh 452A^X
32. GÉMES B. Ms. 1959, 2.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 306 + 400 + 313H^X
33. LÁSZLÓ G. 1899, Nyr. 28. évf., 418-421. H 14; BN 25. /Zilah, Szilágy m.; 1899./ MNK 1960G₁ + AaTh 400 + 401A + MNK 1923^X
34. KATONA I./BEKE Ö. 1947, 35-40. /Kopács, Baranya m.; 1942./ AaTh 400 + 465IIa
35. BÁLINT S. 1975, 39-81. /Szeged, 1964./ AaTh 470B + 400
36. DÉGH L. 1, 1942, 131-146, 3.sz. /Bag, Pest m.; 1941./ AaTh 516 + 531 /elt./ + 400 + 300A + MNK^X302A^X
37. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 268-301. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 400 + 413 + 554 + 1060 + 1115

Ponyvakiadás:

A három aranytollú galamb. Igen szép és érdekes tündéres történet. Bp. 1874. Bucsánszky Alajos kiadása. 24 l. EA 8274/85 = OSZK 17/19.

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMMV I/1, 211-220, 22.sz. Összetétele: AaTh 400 + 300A^X + 317 + 556F^X.

Megjegyzés:

A Honti 3., 5., 6., 8., 10., 11., 12., 13. változat kihagyásra került, ill. más típusoknál nyert besorolást. A BN 6., 7., 8., 10., 11., 12., 16. változat töredékessége miatt kihagyásra került. A BN 1., 9. /= Honti 1./, 13. /= Honti 9./, 15. /= Honti 15./, 18. változat az AaTh 413. mesetípushoz nyert átsorolást.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 318-335., 2, 335-348., 3, 406.; DELARUE/TENÉZE 2, 17-24.; THOMPSON, Folktale 88 /az AaTh 400. mt. klasszifikációja igen nehéz/; LIUNGMAN, Volksmärchen 80-85.; SCHERF 75sq., 234-241: a szerző említi az AaTh 400 + 518 kombinációt.; StDICT. 2, 782sq.: A névtabu az AaTh 400. mt.-ban is előfordul.; NL 2, 494.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 87sq., 400.mt.: Teljesen más kombinációk vannak az íreknél, mint nálunk.; TING FFC 223, 65, 400. mt.; StDICT. 2, 1091sq.: SWAN MAIDEN címszónál; D361.1.mot.; AM 60sq., 400. mt.; SUS 127, 400₁. mt.; PLENZAT 21, 400. mt.; HODNE 89-93, 400. mt.; KRZYZANOWSKI 1, 126sq., 400. mt.; IKEDA FFC 209, 96sq., 400. mt.; LD NIGRO 52-54, 400. mt.; EB 198., 83., 84., 105. mt.; MASSIGNON 176, 400. mt.; CHOI 62sq., 205. mt. Mint mondatípus: CHRISTIANSEN FFC 175, 75, 4080. típus; Egyéb változatai: BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 39-47.; KABIROV, M.N. 1963, 202-213.; LJOBITE, A. 1965, 133-135.; HIRJAK, M. 1968, 64-70.; SKAZKI Verhoviny 1970, 375-380.; KALIN, A. 1972, 142-145.; KALIN, A. 1972, 145-148.; NOGAJ, A. 1979, 120-125.

MNK 400A^X ÁRGIRUS

/H -; BN -/

I. Egy csodafa gyümölcsét egy ismeretlen tettes minden éjjel ellopja. A fát gazdája három fiával három éjszakán át őrizteti. A két idősebb fiú elalszik. A legkisebb fiú egy egérke segítségével ébren marad. A hattyú alakban odajáró szép tündérlányt elfogja és kedvesévé teszi.

- II. A lány megtiltja a fiúnak, hogy róla másnak említést tegyen. A fiú a tilalmat megszegi, és a lány madárrá változva elrepül.
- III. A hős keresésére indul. Egy boszorkány cselszövesei folytán három éjszaka egymás után elalszik, és a hozzá madáralakban látogató Tündér Ilona nem tudja őt feléleszteni.
- IV. Természetfeletti lények vagy tárgyak, három civakodó ördögfiú /AaTh 518 mt./ segítségével megtalálja kedvesét, aki éppen mással kíván egybekelni. Amikor Árgirus megérkezik, a lakodalom megszakad. A második vőlegényt elkergetik. Árgirus és Tündér Ilona az idők végezetéig egymáséi lesznek.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 400A^X):**

1. KANYARÓ F. 1914, Ethnographia 25. évf., 305-312. /?/ /1618/
2. IPOLYI A. 1914, 504, 128.sz. BN 42. /Hont m.; 19.sz. közepe/ Töredékes.
3. BERZE NAGY J. 1960, 70-74. /Erdély, 1880 körül/
4. SZENDREY Á. Ms. 130-133, 1.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
5. SZENDREY Á. Ms. 137-140, 3.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
6. BENE L. /3/ 1, é.n. 3-12. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/
7. KODÁLY Z. 1914, Ethnographia 31. évf., 26-27. /Istensegíts, Bukovina, 1914./
8. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 107, 66.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
9. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 110, 102.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
10. BÁCSKAI BOSNYÁK S. Ms. 26-29, 16.sz. /Istensegíts, Bukovina, 1961./
11. GAÁL, K. 1970, 89, 16.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

II. Típuskombinációk:**A/ Az Árgirus-típus összekapcsolódik A veszekedő ördögfiak típusával vagy epizóddá zsugorodott motívumával (MNK 400A^X + AaTh 518):**

12. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 118-120, 2.sz. BN 20. /Szaján, Temesköz, 1870-es évek/
13. IPOLYI A. 1914, 91-99, 15.sz. BN 37. /Hont m.; 19.sz. közepe/
14. IPOLYI A. 1914, 100-104, 16.sz. BN 38. /Csécsény, Győr m.; 19.sz. közepe/
15. HAMARY D. 1874, Nyr. 3. évf., 322sq. BN 18. /Dunaalmás, Komárom m.; 1874./

16. HALÁSZ I. 1897, Nyr. 26. évf., 235-238. BN 24. /Csetény, Veszprém m.; 1897./
17. KUNTÁR L. 1955, 71-76. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./ Ponyvavahatás észrevehető.
18. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 176-179, 44.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
19. BODNÁR B. Ms. 159-163, /Benk, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
20. VOIGT V. Ms. 1960, 6.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./

B/ Az előző típuskombináció kibővül:

21. KATONA I. 1972, 256-265. /Kopács, v. Baranya m.; 1972./ AaTh 313C + 465 + MNK 400A^X + AaTh 518

C/ Meglehetősen kivételes jelenség, amikor az Árgirus-típus a Világ szép asszonya témájával együtt jelentkezik (MNK 400A^X + 400B^X):

22. KOVÁCS Á. 1, 1944, 139-150, 7.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1944./

D/ Az Árgirus-típus kombinációja Az elátkozott királykisasszony-típussal különféle típusláncokban (MNK 400A^X + AaTh 401):

23. GAAL Gy. 2, 1860, 214-228, 23.sz. BN 11. /?/ /1860/ AaTh 811 + 401 + MNK 400A^X
24. PASZLAUSZKY S. 1888, Nyr. 17. évf., 278-282. BN 23. /Sátoraljaúj-hely, Zemplén m.; 1888./
25. VELSINSZKY Z. 1931, Ethnographia 42. évf., 40-43. BN 46. /?/ /1931./ AaTh 1137 + 401 + MNK 400A^X + 530

E/ Az Árgirus-mese A boltos fogadott gyermekei típusnak a folytatása (AaTh 452A^X + MNK 400A^X):

26. JAKAB M. Ms. 133-142. /Udvarhely m.; 1903./
27. KOVÁCS Á. 1, 1944, 217-225, 23.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1941-1942./
28. MERÉNYI L. 1, 1863, 38-70, 2.sz. /Duna melléke, 1863./ AaTh 452A^X + MNK 400B^X + 400A^X + ^X302

F/ Az Árgirus-mese kombinációja A csonka kezű lány meséjével (AaTh 706 + MNK 400A^X):

29. ERDÉLYI J. 3, 1848, 212-217, 2.sz. BN 4. /?/ /1848./
30. IPOLYI A. 1914, 335-344, 67.sz. BN 40. /Hódmezővásárhely, Csongrád m.; 19.sz. közepe/

G/ Különféle típuskombinációk:

31. GAAL Gy. 3, 1860, 234-243, 53.sz. BN 12. /?/ /1860./ AaTh 811 + 465 + MNK 400A^X

32. MERÉNYI L. 1, 1863, 1-37. BN 16. /Duna melléke, 1863./ AaTh 850 + 570 + 552 + MNK 400A^X
33. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 118-120. BN 19. /Szeged, Csongrád m.; 1881./ MNK 400A^X + AaTh: 550
34. LÁSZLÓ G. 1899, Nyr. 28. évf., 418-421. MNK 400A^X + AaTh 401A
35. BÁLINT S. 1975, 81-148, 2.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1964./ MNK 400A^X + Genovéva + AaTh 301A + D1400.1. 11. mot.
36. PENAVIN O. 1971a, 341-349, 75.sz. /Doroszló, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ MNK 400A^X + 400B^X
37. KATONA I. 1972, 256-265. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1972./ AaTh 313C + MNK 400A^X + AaTh 518

Irodalmi feldolgozás:

Móka Bácsi/Halász I.: Legszebb magyar mesék. Bp. é.n. 24-33.

Ponyvakiadások:

1853: OSZK B-csomag. /Bagó Márton, Buda/; 1855: OSZK 47/8. /Berger János, Pápa/; 1863: OSZK 7/11. /Bagó Márton, Buda/; é.n.: OSZK 47/9. /Debrecen/; 1879: OSZK 75/90; 1904: OSZK 44/83.

Összehasonlító irodalom:

LAPORT FFC 101, 40sq., ^X301E mt.; SCHERF 185.; NAGY Ilona összefoglalása: NL 1, 137sq.; BALÓ Benjámin már a 19. század első felében említette egyik prédikációjában az Árgirus-mese népszerűségét: Török P. 2, 1845, 395.

MNK 400B^X VILÁGSZÉP ASSZONY

/H -; BN -/

- I. A világszép asszonyt kihúzza a hős a tóból.
- II. Mint a mesehős felesége segít a világszép asszony a hősnek a nehéz feladatok megoldásában.
- III. A hős eldicsekszik feleségével. Ezért a világszép asszony eltávozik.

Változatok:

Típuskombinációk:

A/ A világszép asszony típusa összekapcsolódik Az elátkozott királykisasszony megváltása meséjével (MNK 400B^X + AaTh 401A):

1. NAGY O./FARAGÓ J. 1953, 71-74. /Kisiklód, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1942./

B/ Az Árgirus-mese és a Világszép asszony-típus kombinációja (MNK 400A^X + 400B^X):

2. KOVÁCS Á. 1, 1943, 139-150, 7.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941-1943./

C/ A Világszép asszony-típus A boltos fogadott gyermekei meséjének folytatása (AaTh 452A^X + MNK 400B^X):

3. ERDÉLYI J. 1855, 87-105. = Gaal Gy. 1, 1857, 111-138, 6.sz. = Stier, G. 1857, 77-97. BN 8. /?/ /1819./

4. ŐSZ J. 1941, 103-117. /Székelyföld, 1890-es évek/ AaTh 452A^X + MNK 400B^X + AaTh 518

5. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 160-165, 2.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1970-1978./

D/ Az előző variáncsoportok vegyülése:

6. MERÉNYI L. 1, 1863, 38-70, 2.sz. /Duna melléke, 1863./ AaTh 452A^X + MNK 400B^X + 400A^X + X302

7. MAILAND O. 1905, 467-489, 7.sz. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./ AaTh 452A^X + MNK 400B^X + 400A^X + 401A

Összehasonlító irodalom:

Ld. az AaTh 400 mesetípust!

MNK 400C^X VILÁGHÍRÚ SZÉP MIKLÓS

/H -; BN -/

- I. A hős a réten kaszál, amikor egy galamb hírül hozza, hogy Tündérszép Ilona utána epekedik, és várja őt Tündérországból. Apja tanácsára elindul vascsizmában és vasruhában. Útközben megcsúnyul.
- II. Tündér Ilona megteszi kocsisának, mert nem hiszi, hogy ez az ember Világhírú Szép Miklós. Három ló gondozását bízta rá. A táltoslovak tanácsára sikerül kitisztítania az istállót. Mindig ellenkezőjét kell tennie, amit Tündér Ilona mond. A paripáktól ezüst-, arany- és gyémánt-ruhákat kap. Követi három nap egymás után Tündér Ilonát a templomba. Tündér Ilona beleszeret a szép vitézbe, és feleségül megy hozzá.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 400C^X):

1. BÖZÖDI Gy. 1958, 162-169. /Bözöd, Udvarhely m.; 1958./

2. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 1, 1960, 512-532, 37.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m.; 1943./

II. Típuskombinációk:

A/ A Világhírú Szép Miklós típusának kombinációja A beabroncsolt szörnyeteg meséjével (MNK 400C^X + AaTh 300A^X):

3. GÖNCZI F. 1948, 304-306, 7.sz. /Baktüttös, Zala m.; 1895-1905./

B/ Az égisz érő fa, A beabroncsolt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusokból és meseelemekből álló elbeszélés-láncba beékelődik a Világhírú Szép Miklós típusa (AaTh 317 + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^X):

4. GECSER B. 1885, Nyr. 14. évf., 375-380. /Tamásváralja, Ugocsa m.; 1885./

5. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./

6. BANÓ I. 1941, 45-58, 1.sz. /Vázsnok, Baranya m.; 1938./

7. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 73-85, 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

C/ Az előző típuslánc Az égisz érő fa típusa nélkül (MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

8. MERÉNYI L. 2, 1862, 1-54, 1.sz. /Sajóvölgy, 1862./

9. KOVÁCS Á. 2, 1944, 97-106, 77.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./

10. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 13-24, 3.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

11. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 90-93, 20.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./

12. NAGY O. 1969, 218-226. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./

D/ Az előző típusláncot az Állatsógorok típusa vagy annak altípusa vezeti be (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

13. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 164-168, 54.sz. BN 45. /Törökbecse, Torontál m.; 1914./

14. SZENDREY Zs. 1924, 196-201, 6.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./

15. DÉGH L. 1945, 12-28. /Sára, Zemplén m.; 1943./

16. ERDÉSZ S. Ms. 4-9, 3.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

E/ A jós méhmagzat elnevezéssel számontartott meseelem felbukkanása egyes típusláncokban, amelyekben a Világhírú Szép Miklós típusa előfordul (AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X):

17. MAILAND O. 1905, 435-437, 6.sz. BN 27. /Szováta, Maros-Torda m.; 1905./ AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffepizód + MNK 300A^{XX}

18. OLOSZ K. 1972, 47-67. /Udvarhelyszék/ /?/ AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffepizód + MNK 300A^{XX}

F/ Egyéb típuskombináció:

19. IPOLYI A. 1914, 70-73, 12.sz. /Nyitra, 1847-1853./ AaTh 303 + 300 + 518 + 556F^X + 577 + 531 + 530 + 301 + MNK 400C^X. A típus zavaros motívumkonglomerátumban, típustöredékek között fordul elő.
20. BÁLINT S. 1975, 39-81, 1.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1964./ AaTh 470B + MNK 400C^X

Megjegyzés:

Az egyes változatoknál szereplő utalás a BN 400I^X mt.-ra értendő.

Összehasonlító irodalom:

Mivel az MNK 400C^X mt. az AaTh 400 mt. egyik altípusa, ezért a külföldi párhuzamok is ott találhatóak.

AaTh 401 AZ ÖZZÉ VÁLTOZTATOTT KIRÁLYKISASSZONY

/H 401; BN 401/

A királyfi vadászik. Megszabadítja a királykisasszonyt a varázslat alól azáltal, hogy három éjszakát tölt egy elhagyott kastélyban. Kutatás az eltávozott feleség után, mint az AaTh 400 mesetípusban.

Változatok:

I. Az önmagában álló mesetípus (AaTh 401):

- MERÉNYI L. 2, 1862, 55-92. BN 13. /Sajó völgye, 1862./
- JAKAB J. 1895, Ethnographia 6. évf., 308sq. BN 23. /Szatmár m.; 1895./
- ŐSZ J. 1900, Nyr. 29. évf., 42-46.
- BERZE NAGY J. 1907, 397-400, 56.sz. BN 29. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
- IPOLYI A. 1914, 262-264, 47.sz. BN 36. /Kecskemét, Bács-Kiskun m.; 19.sz. közepe/
- DOBOS I. 1962, 179-181, 10.sz. /Budapest, 1958./
- RÁDULY J. 1978, 124-126. Eltér.

II. Típuskombinációk:

A/ Az Árgirus-mese kombinációja Az özzé változtatott királykisasszony típusával (MNK 400A^X + AaTh 401):

- GAAL Gy. 2, 1860, 214-228, 23.sz. BN 9. /?/ /1860./ AaTh 811 + 401 + MNK 400A^X

- PASZLAUSZKY S. 1888, Nyr. 17. évf., 278-282. BN 20. /Sátoraljaúj- hely, Zemplén m.; 1888./ AaTh 401 + MNK 400A^X + AaTh 475 + 314 + 1961
- VELSINSZKY Z. 1931, Ethnographia 42. évf., 40-43. BN 40. /?/ /1931./ AaTh 1137 + 401 + MNK 400A^X + AaTh 530

B/ A Két testvér-mese kombinációja Az özzé változtatott királykisasszony típusával (AaTh 303 + 401):

- KRIZA J. 1911, 113-118, 6.sz. BN 16. /Árkos, Háromszék m.; 19.sz./ AaTh 303 + 401
- ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 203-211, 15.sz. /Bereg m.; 19.sz. második fele/ AaTh 303 + 401 /elt./ + 613 + 300

C/ Különbféle típuskombinációk:

- MAJLÁTH J. 2, 1864, 343-361. BN 1. /?/ /1837./ AaTh 304 + 401 + 554
- ŐSZ J. 1900, Nyr. 29. évf., 534-538. BN 27. /Kibéd, Maros-Torda m.; 1900./ AaTh 401 + 300A + 513A + 301B
- FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 91-97. /Kisiklód, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1942./ AaTh 301B + 401
- LÁZÁR I. 1899, 632-638, 19.sz. BN 25. /Miriszló, Alsófehér m.; 1896./ AaTh 401 + 300 + 361^X
- HORGER A. 1908, 250-260. BN 31. /Tatrang, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 401 + 1642 + 1381 + 1535
- NAGY O. 1958, 28-30. O + AaTh 401
- NAGY O. 1958, 31-40. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 303 + 300A + 313H^X + 401.

Megjegyzés:

BN 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 10., 11., 12., 14., 15., 17., 18., 19., 21., 22. / = Honti 1./, 24., 30., 32., 33., 34., 35., 37., 38., 39. változat töredékessége miatt kihagyásra került.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 318-335.; DELARUE/TENÉZE 2, 25-35.; THOMPSON, Folktale 76., 91., 94.; SCHERF 182-186.

AaTh 401A ELVARÁZSOLT KIRÁLYKISASSZONYOK ÉS KASTÉLYAIK

/H 401^I; BN 401/

A hősök megmentik a királykisasszonyokat azáltal, hogy három egymás után következő éjszakát ébren átvirrasztanak, nem szólnak meg, tartózkodnak a tiltott szobába való benézéstől vagy más módon.

Lényegében ugyanezzel a mesetípussal egyezik meg **A legyőzött szellem** /AaTh 307B^X/ meséje, mely szerint egy katona egy kísértetjárta kastélyban őrködik. Három ízben legyőzi a szellemet, és bezárja a sírba. A király fekete lánya fehérré lesz, és férjhez megy szabadítójához.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 401A):

1. ERDÉLYI J. 1855, 20-25, 3.sz. H 1; BN 4. /?/ /1855./
2. KRIZA J. 2, 1956, 113-122, 10.sz. /?/ /1863-1872./
3. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 2, é.n. 58sq., 16.sz. /?/ /?/
4. KÁLMÁNY L. Ms. 17sq., 4.sz. /?/ /?/
5. PELOK M. Ms. 1915, 40-44. /Illye, Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
6. BERZE NAGY J. 1907, 397-400, 56.sz. BN 29. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
7. BANÓ I. 1941, 77-91, 4.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1941./
8. BANÓ I. 1941, 179-182, 25.sz. /Kárász, Baranya m.; 1938-1940./
9. DOBOS I. 1962, 179-181, I/10.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
10. ERDÉSZ S.1, 1968, 457-467, 37.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
11. ERDÉSZ S. 1, 1968, 467-473, 38.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. Típuskombinációk:

A/ Az elvarázsolt királykisasszonyok és kastélyaik típusának kombinációja a Félelemkereső-mesével (AaTh 401A + 326):

12. PINTÉR S. 1891, 133-143. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 1891./
13. BÁLINT S. 1975, 504-519. 15.sz. /Szeged, 1971./ AaTh 326 + 401A + 1061 + M1440. 1. 15. mot.

B/ A cselekménytípus kombinációja az Árgirus-típussal és típuslánccá alakulása (AaTh 401A + MNK 400A^X + AaTh 530 + 569):

14. ERDÉLYI J. 1855, 26-41, 4.sz. H 2; BN 5. /?/ /1819./
15. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 213-218, 13.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./
16. GAAL Gy. 1, 1857, 139-158, 7.sz. H 3; BN 7. /?/ /1857./

C/ Különféle típuskombinációk:

17. KRIZA J. 2, 1911, 113-118, 6.sz. H 6; BN 16. /Árkos, Háromszék m.; 1863./ AaTh 303 + 401A
18. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 71-74. /Kisiklód, v. Szolnok-Doboka m.; 1942./ MNK 400B^X + AaTh 401A

19. DÉGH L. 1, 1955, 15-23, I. sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 304 + 401A + 402
  20. CSATAGHI L.L. 1881, Nyr. 10. évf., 40-48. BN 19. /Gyergyószentmiklós, Csík m.; 1881./ AaTh 461 + 401A
  21. GAAL Gy. 2, 1857, 149-156, 19.sz. H 4; BN 8. /?/ /1857./ AaTh 401A + 530
  22. PASZLAUSZKY S. 1888, Nyr. 17. évf., 278-282. H 11. /Sátoraljaújhely, Zemplén m.; 1888./ AaTh 401A + 518
  23. BÁLINT S. 1975, 229-294, 5.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1962./ AaTh 401A + 707
  24. KRIZA J. 2, 1956, 122-136, 11.sz. /?/ /1863-1872./ AaTh 401A + 0
  25. MERÉNYI L. 2, 1861, 101-125, 4.sz. BN 10. /?/ /1861./ AaTh 425C + 403A + 883B + 401A /töredékes/
  26. MERÉNYI L. 1, 1862, 95-136, 3.sz. H 465^I, 4.; BN 531, 9. /Sajóvölgy, 1862./ AaTh 531 + 401A + 551
  27. VELSINSZKY Z. 1931, Ethnographia 42. évf., 40-44. BN 40. /?/ /1931./ AaTh 401A + 1137 + MNK 400B^X + AaTh 530A
- D/ Egyéb eltorzult változat:**
28. LÁSZLÓ G. 1899, Nyr. 28. évf., 418-421. /Zilah, Szilágy m.; 1899./ MNK 1960G₁ + AaTh 400 + 401A + MNK 1923^X

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: Székely Tündérország. Székely népmesék és mondák. Bp. ⁴1927, 49-53, 8.sz. = Benedek E.: MMMV II/1, 131-134, 17.sz.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 114sq., 137.sz.; SCHULLERUS FFC 78, 34, 308^X mt.; BALYS 37, ^X422 mt.; HONTI FFC 81, 18, 401^I mt.

AaTh 402 A MACSKAMENYASSZONY

/H 402; BN 402/

- I. Egy királynak három fia van. Annak ígéri országát az apa, aki a legszébb bokrétát, a legszébb keszkenőt és a legszébb menyasszonyt hozza.
- II. A feladatok teljesítése a legkisebb fiúnak sikerül egy macska /béka, egér, öregasszony/ segítségével. Az elátkozott lány visszanyeri emberi alakját, és a királyfi felesége lesz.
- III. A három testvér nagy lakodalmat csap.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 402):**

1. MAROSI S./BAGOSSY-BAK L. Ms. 2, é.n. 93. /?/ /19.sz. közepe/
2. STEINER /SIMONYI/ Zs. 1872, Nyr. 1. évf., 275-277. H 3; BN 1. /Aszód, PPSKk vm.; 1872./
3. VIKÁR B. 1905, 369-375, 18.sz. H 1; BN 2. /Bodrog, Somogy m.; 1880-1899./
4. BERZE NAGY J. 1907, 460-469, 66.sz. H 2; BN 3. /Tiszafüred, Heves m.; 1905./
5. SÜTŐ K. Ms. 156-158, 9.sz. /Semjén, Zemplén m.; 1915./
6. MOLNÁR J. Ms. 37sq. /Csenger, Szatmár m.; 1929./
7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 144-149, 46.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
8. DÉGH L. 1, 1942, 245-253, 15.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
9. KOVÁCS Á. Ms. 200-202, 65.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
10. KATONA I. Ms. 1-9, 2.sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 1, 1960, 562-565, 40.sz. /Bogdánd, Szilágy m.; 1941./
11. FARAGÓ J. 1969, 105-108. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./
12. DOBOS I. 1962, 181-185, I/11.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
13. DOBOS I. 1962, 400-403, III/9. sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
14. PENAVIN O. 1971a, 27-31, 1.sz. 31-35, 2.sz. = Penavin O. 1971b, 18-24. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./
15. KATONA I. 1972, 250-255. /Kopács, v. Baranya m.; 1972./
16. LIZANEC, P. 1973, 21-24. /Kárpátalja, Szu.; 1973./

II. Típuskombinációk:**A/ A macskakisaszony-típus kombinációja A halkisaszony meséjével (AaTh 402 + 465C):**

17. M. NÉMETH S. 1887, Nyr. 16. évf., 377-380. BN 2. /Domokos, Szolnok-Doboka m.; 1887./ AaTh 402 + 465C + 471
18. BERZE NAGY J. 2, 1940, 192-194, 61.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./ AaTh 402 + 465C

B/ Különféle típuskombinációk:

19. BERZE NAGY J. 1960, 144-146. BN 4. /Sorkitótfa, Vas m.; 19.sz./ AaTh 402 + 303
20. DÉGH L. 1, 1955, 15-23., 1.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 304 + 401A + 402
21. HORVÁTH I. 1979, 155-160. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 560 + 402 + 465A + 400

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 30-38., 2, 466-468.; DELARUE /TENÉZE 2, 36-46.; THOMPSON, Folktales 107.; LIUNGMAN, Volksmärchen 85sq.; SCHERF 6-8., 56-60., 433-436.; ANDERSON, Novelline 3, 11-16, 58.sz., 3, 49, 88.sz., 3, 86sq., 118.sz.; BRITAEV, S./ KALOEV, G. 1959, 64-75.; KABIROV, M.N. 1963, 202-213.; LJOBITE, A. 1965, 172sq.; SKAZKI Verchoviny 1970, 265-271.; NOGAJ, A. 1979, 106-109.

AaTh 403A A GYÖNGYÖT SÍRÓ ÉS RÓZSÁT NEVETŐ LÁNY

/H 403A; BN 403A/

- I. Szegény szülők lánya születésekor csodás szépséget és tulajdonságot kap: lába nyomán aranyvirág nyílik, síráskor igazgyöngyök peregnék a szeméből.
- II. Arcképét egy király megpillantja, és elindul felkeresésére.
- III. Visszafelé jövet egy gonosz nő a szép lány szemét kiveszi, és a saját lányát ülteti a vízbe lökött menyasszony helyébe.
- IV. A csalódott király a fivért bebörtönözteti.
- V. A lányt kifogják a halászok. Az aranyvirágok és az igazgyöngyök árán visszaszerzi szemét.
- VI. A lány elmegy a királyi palotába, ahol vőlegénye felismeri.
- VII. A király a gonosz nőt és lányát megbünteti, és menyasszonyával megtartják az esküvőt.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 403A):**

1. MAILÁTH, J. 2, 1837, 207-213, 12.sz. = Majláth J. 1864, 318-324, 14.sz. H 4; BN 1. /?/ /1837./
2. Mesegyűjtemény Blaskó J., Hegedűs S., Incze J. és Hunfalvy P. feljegyzésében. Ms. é.n. 1-6, 6.sz. /Kolozsvár, Kolozs m.; 19.sz./
3. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 8-10, 3.sz. /?/ /19.sz./
4. GAAL Gy. 2, 1859, 54-73, 14.sz. BN 2. /?/ /1859./
5. ARANY L. 1862, 83-99, 5.sz. = Swan, A. 1904, 30sq. = Bencze, E. 1940, 133sq. = Hettyey, V. 1929, 227sq. BN H 1; BN 4. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1862./
6. BALÁS Gy. Ms. 27-30, 9.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
7. IPOLYI A. 1914, 292-294, 56.sz. H 7; BN 10. /Szeged, Csongrád m.; 19.sz./

8. IPOLYI A. 1914, 294sq., 57.sz. BN 11. /Nyék, Bihar m.; 19.sz./
9. IPOLYI A. 1914, 295-297, 58.sz. H 8; BN 12. /?/ /19.sz. közepe/
10. SZENDREY Á. Ms. 216sq., 53.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
11. BERZE NAGY J. 2, 1940, 150-153, 47.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./
12. DÉGH L. 1, 1942, 254-256, 16.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1941./
13. BÖZÖDI Gy. 1942, 7-12. = Bözödi Gy. 1958, 5-7, 1.sz. /Székelyföld, 1942./
14. KOVÁCS Á. 1, 1943, 261-286, 15.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
15. KOVÁCS Á. Ms. 459sq., 141.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
16. BELATINI BRAUN O. Ms. 1944, 206-209, 45.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./
17. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 110, 107.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
18. KUNTÁR L. 1957, 79-83, 12.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./
19. DÉGH L. 2, 1960, 234-239, 81.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./
20. DÉGH L. 1, 1955, 109-113, 19.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./
21. BODNÁR B. Ms. 1957, 88sq. /Benk, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
22. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 51-61. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1914-1928./
23. KELEMEN Z. 1964, 99-102. 16.sz. /Tevel, Tolna m.; 1964./
24. PENAVIN O. 1971a, 501-503, 159.sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m. Ju.; 1960-1970./
25. HORVÁTH I. 1971, 240-243. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./
26. LIZANEC, P. 1973, 56-64. /Kárpátalja, Szu. 1973./
27. NAGY O. 1976, 162-166, 18.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1958./
28. HORVÁTH I. 1979, 202-206. /Székelyföld, R.; 1979./
29. SEBESTYÉN Á. 2, 1981, 54-57, 101.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1981./
30. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 231-234, 16.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./
31. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 235sq., 17.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./

II. Típuskombinációk:

A/ Az Őztestvér-típus kombinációja A gyöngysíró lány meséjével (AaTh 450 + 403A):

32. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 98-101, 15.sz. BN 15. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 450 + 403A
33. HORGER A. 1908, 218-226, 28.sz. = Rona-Sklarek, E. 1909, 86-95, 28.sz. H 5; BN 8. /Tatrang, Brassó m.; 1890-es évek/AaTh 327A + 450 + 403A

34. KONSZA S. 1957, 68sq., 40.sz. /Dálnok, Háromszék m.; 1938./ AaTh 567 + 450 + 403A

B/ A Krisztus és a szülő asszony típusának kombinációja A gyöngysíró leány meséjével (AaTh 779A^X + 403A):

35. HORGER A. 1908, 227-245, 29.sz. H 6; BN 9. /Tatrang, Brassó m.; 1890-es évek/ MNK 751A₁ + AaTh 779A^X + 403A + 510A + 510B
36. ŐSZ J. 1941, 186-192. /Kibéd, Maros-Torda m.; 1884-1942./ AaTh 791 + 779A^X + 403A

C/ A Hamupipőke-mese összekapcsolódása A gyöngysíró lány típusával (AaTh 510A + 403A):

37. KOVÁCS Á. 1, 1944, 209-217, 22.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941-1942./ AaTh 510A + 403A

D/ A gyöngysíró lány meséje összekapcsolódik A hét bölcs mester gyűjteményéből származó A vadkan c. történettel (AaTh 403A + BP 1, 164, 1. láb.; a KHM 20.sz. C³ eleme):

38. PINTÉR S. 1891, 173-185, 12.sz. BN 7. /Nógrád m.; 1891./
39. KUNTÁR L. 1957, 31-39, 3.sz. /Uraiújfalu, Vas m.; 1957./
40. BODNÁR B. Ms. 1964, 98-108, 10.sz. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1963./

E/ Különféle típuskombinációk:

41. A KISFALUDY Társaság népmese-gyűjteménye. Ms. 4, é.n. 85-87. /?/ /19.sz./ AaTh 403A + 723^X
42. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 70-74, 10.sz. H 2; BN 14. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 311 + 403A
43. FARAGÓ J. 1969, 109-117. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./ AaTh 403B + 403A
44. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 158-164. /Tiszabökény, Ugocsa m. /?/ AaTh 403A + 706/elt./
45. OLOSZ K. 1972, 120-123. /Udvarhelyszék, 19.sz./ AaTh 327A + 403A + F852.1. mot.

Ponyvakiadások:

- 1871: OSZK 15/6; 1874: OSZK 17/3 = EA 8274/16; 1896: OSZK 29/6; 1897: OSZK 29/5; A felsorolt kiadások a következő ponyvának változatai: Az Arany Rokka vagy: A két ikertestvér Viola és Juliska tündéries története. Bp. 1874. 32 l. Bucsánszky Alajos kiadása. /
- 1878: OSZK 43/1; 1901: OSZK 34/3. Az előző kiadások a következő ponyvának

változatai: /Oláj István/: Az arany kacsza. Igen szép és tündéries történet. 4 képpel. Bp. 1901. Rózsa Kálmán és neje kiadása. EA 8274/13.

1882: OSZK 23/32 = EA 8274/171.; **1885:** OSZK 25/31.; **1900:** OSZK 33/60. Az említett ponyvakiadások a következő nyomtatványnak változatai: A pásztorfiú, vagy: a gondos banya rettenetes büntetése. Gyönyörű és tanulságos tündéries történet. Bp. 1882. Rózsa Kálmán és neje kiadása. 16 l.; Az elvarázsolt pávakirály. Tündéries történet öregek és ifjak számára. 5 képpel. Bp. 1889. 38 l. Rózsa Kálmán és neje kiadása. EA 8274/63.

Irodalmi feldolgozások:

BENEDEK E.: Székely mesemondó. Bp. é.n. 28-36, 3.sz.; BENEDEK E.: MMMV III/1, 199-211, 33.sz.

Megjegyzés:

A bibliográfiai felsorolásból a Honti 2., 3. változat, valamint a BN 3., 5., 6., 13., 14. variáns kimaradt, mivel a motívumtöredékek hovatartozósága tipológiai szempontból bizonytalan vagy meghatározhatatlan.

Összehasonlító irodalom:

DELARUE/TENÉZE 2, 47-58.; THOMPSON, Folktale 118.; LIUNGMAN, Volksmärchen 86-88.; SCHERF 439-443., 454.; NL 2, 369-372.

AaTh 403B A LÁNY, AKIT EPRET SZEDNI KÜLDTEK TÉLEN

/H -; BN 403B^(x)/

A mostohalány szépség, az édeslány csúnya. A mese bevezető motívuma: három törpe, eper a hó alatt. A mostohalány a király felesége lesz. Gyermeke születik. A mostohaanya a gyermeket vízbe dobja. Vö. AaTh 751B^X mt.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 403B):

1. DÉKÁNY R. Ms. 242-260, 31.sz. /Kecskemét, 1882-1885./
2. KÁLMÁNY L. Ms. é.n. 26sq., 8.sz. /Pécska, Arad m./ /?/
3. DÉGH L. 2, 1960, 54-57, 54.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1959./
4. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 180sq., 6.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./

II. Típuskombinációk:

A/ A gyöngysíró lány típusának kombinációja Az epret szedő lány meséjével (AaTh 403A + 403B):

5. IPOLYI A. 1914, 292-294, 56.sz. BN 1. /Szeged, Csongrád m.; 19.sz. közepe/

6. BALÁS Gy. Ms. 1878, 9-11, 4.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./

7. FARAGÓ J. 1969, 109-117. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./

B/ Egyéb típuskombináció:

8. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 4, é.n. 1-8, 1.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 403B + 480 + 510A

9. HORVÁTH I. 1955, 79-96. /Székelyföld, R.; 1955./ 0 + AaTh 313C + 403B

Ponyvakiadások:

1855: OSZK 25/40 = EA 8274/204.; **1877:** OSZK 20/71.; **1901:** OSZK 70/24.

Az említett kiadások a következő nyomtatványnak változatai: A Törpekirály hajszála, vagy: Hogy lesz a parasztlányból jószívűsége jutalmául királyné. Őt szép képpel. Bp. 1855.

É.n.: OSZK 69/77. Ez a kiadás cím szerint: Őt igen szép történet és tündéries rege az őskorból. 3. Az árva Juliska sanyarú szenvedéseinek története. 6 képpel. Pest é.n.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 99-109.; THOMPSON, Folktale 261.; LIUNGMAN, Volksmärchen 89sq.

AaTh 407B AZ ÖRDÖGSZERETŐ

/H 365^I; BN 407/

- I. Egy lánynak saját kívánságára megjelenik az ördög legény képében.
- II. A lány egy idő múlva megpillantja kedvese lólábát, és megretten.
- III. A lány egy öregasszony tanácsára a legény lábára fonalat köt, és titokban követi kedvesét. Látja, hogy a démon a templomban vagy a temetőben holttestekből lakmározik.
- IV. Másnap a lány kedvese követelése ellenére sem mondja el, hogy mit látott. Emiatt szülei meghalnak.
- V. A lány halála előtt végrendelkezik, hogyan vigyék ki a házból a temetőbe. Így az ördögszerető nem találja rá.
- VI. A lány sírján virág nő, melyet egy fiatal legény leszakít és hazavisz. A virág otthon lánnyá változik. A fiatalember feleségül veszi a lányt.
- VII. a/ A lány megszabadul az ördög üldözésétől, vagy
b/ összetalálkozik az ördöggel, aki elhurcolja a szerencsétlent.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 407B):

1. IPOLYI A. 1914, 245-248, 40.sz. /?/ /1847-1858./ H 6; BN 12.

2. IPOLYI A. 1914, 248-252, 41.sz. H 7; BN 13. /Mezőtúr, Szolnok m.; 1847-1858./
3. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 45. /?/ /19.sz./
4. VURZEL L. Ms. é.n. 10/a-10/b, 4.sz. /?/ /19.sz./
5. ARANY L. 1862, 153-162, 9.sz. H 1; BN 4. /?/ /1862./
6. PFEIFFER J. 1873, Nyr. 2. évf., 421sq., H 12; BN 5. /Göcsej, Zala m.; 1873./
7. SZÚCS L. 1879, Nyr. 8. évf., 328-330. H 15; BN 6. /Veszprém, Veszprém m./
8. SZINI P. Ms. é.n. 67-89, 3.sz. /Bereg m./ /?/
9. SZINI P. Ms. é.n. 118-120, 20.sz. /Bereg m. 1890 körül/
10. ISTVÁNFY Gy. 1893, Nyr. 22. évf., 475-478. BN 8. /Parád, Heves m.; 1893./
11. HALÁSZ I. 1895, Nyr. 24. évf., 332-334. /Csetény, Veszprém m.; 1895./
12. LÁZÁR I. 1896, 151-153, 7.sz. /Miriszló, Alsófehér m.; 1896./
13. KÁLMÁNY L. Ms. é.n. 230, 105.sz. /Pécska, Torontál m./ /?/
14. ERDŐS J. Ms. é.n. 21. /Feldebrő, Heves m.; 1915./
15. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 217-219. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./
16. BENE L. (2) é.n. 149. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/
17. BERZE NAGY J. 2, 1940, 153-156, 48.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./
18. BERZE NAGY J. 2, 1940, 156-158, 49.sz. /Zaporca, Baranya m.; 1934./
19. ORTUTAY Gy. é.n. 236-239, 27.sz. /Nyírgyulaj, Szabolcs-Szatmár m./ /?/
20. ORTUTAY Gy. 1940, 268-277, 11/a sz. /Bátorliget, Szabolcs-Szatmár m.; 1940./
21. ORTUTAY Gy. 1940, 278-285, 11/b sz. /Bátorliget, Szabolcs-Szatmár m.; 1940./
22. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 105, 28.sz. /Láca, Zemplén m.; 1940-1941./
23. DÉGH L. 1, 1942, 236-245, 14.sz. /Bag, Pest m.; 1942./
24. KOVÁCS Á. Ms. 1942, 799sq., 200.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./
25. BÉRES A. 1967, 97sq., 12.sz. /Rozsály, Szatmár m.; 1949./
26. BÉRES A. 1967, 97, 11.sz. /Rozsály, Szatmár m.; 1952./
27. DÉGH L. 1, 1955, 89, 7.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./
28. DOBOS I. 1962, 174-176, I./8.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
29. BODNÁR B. Ms. 1957, 150-153. /Döge, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
30. BODNÁR B. Ms. 1957, 58-60. /Lövöpetri, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
31. DÖMÖTÖR Á. 1962, 46-51, 8.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./

32. HEGEDŰS L. 1946, 40, 13.sz. /Drávacsehi, Baranya m.; 1946./
33. HEGEDŰS L. 1952, 101. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
34. ERDÉSZ S. 1, 1968, 505-507, 43.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
35. DÉGH L. 2, 1960, 224-228, 78.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./
36. DÉGH L. Ms. 1962, 11-18. /Tiszamogyorós, Szabolcs-Szatmár m.; 1961-1962./
37. BECK Z. 1965, 125sq. /Orosháza, Békés m.; 1965./
38. PENAVIN O. 1971a, 589sq., 200.sz. /Kórogy, v. Szerém m., Ju.; 1960-1970./
39. KATONA I. 1972, 280-284. /Kopács, Baranya m., Ju.; 1972./
40. NAGY G. 1973, 84-89. /Karcsa, BAZ m.; 1973./
41. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 193-204. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./

II. Az Ördögszerető meséje típuskombinációiban:

Kapcsolat A halott vőlegény típusával (AaTh 365 + 407B):

42. KENESSEI I. 1908, Ethnographia 19. évf., 297-299. /Szekszárd, Tolna m.; 1908./
43. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 104, 18.sz. /Láca, Zemplén m.; 1940-1941./
44. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 105, 37.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
45. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 111, 131.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
46. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 16-18. /Mohács, Baranya m.; 1957./
47. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1962, 21-24, 5.sz. /Miskolc-Tatárdomb, BAZ m.; 1962./
48. LAJOS Á. 1965, 458-465. /Bodrogolaszi, BAZ m.; 1963./
49. LAJOS Á. 1965, 475-477. /Vajdáciska, BAZ m.; 1963./

Elbeszélésbiológia:

Az Ördögszerető meséjének elemeit már a 17. századi keresztyén ördögbeszélésekben megtaláljuk. Ács Mihály az egyik vallásos elmélkedésében felidézi a halál alakját, amely kaszájával csapdossa le a **virághoz hasonló** embereket /²1708, 3/. Az Ördögszerető meséje a virághoz hasonló ember irodalmi topozát alakítja át narratív motívummá. Ugyanakkor az incubuselképzelésekkel, amelyek szerint a nő szeretkezik az ördöggel, mind külföldön, mind itthon találkozunk: StDict. 1, 515sq., Brückner 445, 139.sz.; Zvonarics M./Nagy B. 1615, 124. Az ördögszerető mesei alakja nyilvánvalóan a 17. század incubuselképzelésére nyúlik vissza. Számos középkori elbeszélés szól arról, hogy a halott lelkét ördögserg várja, s majd elragadja: Tubach 1661.sz.; Ács M.

²1708, 316sq.; Szathmárnémethi M. 1683, 305. A 17. században ismeretesek voltak azok az ördögbeszélések, amelyek arról szóltak, hogy a gonosz hatalom képviselője a halálos ágyánál gyónásra vár: Rehermann 35.sz.; Sóvári Soós K. 1601, 657.; Verestói Gy. 1783, 146sq.; Balogh B. 1802, 262.; Brückner 473, 440.sz.

Továbbá figyelembe kell venni azokat a vallásos elbeszéléseket a 16-17. századból, amelyek szerint az ördög halott alakjában jelenik meg: Brückner 431, 9.sz.; Bornemisza P. 1574, 482/a; op. cit. 483/b-484/a; op. cit. 484/a-b. Az ördögserető-mese tragikus befejezéséhez /VII. b. mot./ ld. a Faust-monda részletét, amelyben az ördög halottak közé vagy pusztába hurcolja a szerencsétlen embert, és sziklához veri: Brückner 459, 306.sz.; magyar párhuzama: Tofeus M. 1683, 616sq.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 126sq.; NL 4, 129.

AaTh 408 A HÁROM NÁDSZÁLKISASSZONY

/H 408; BN 408/

- I. Az öregasszony átka. Egy fiatal királyfi kihívóan elhajít egy követ, és eltöri egy öregasszony korsóját. Az öregasszony megátkozza a fiút, bele kell szeretnie három narancsba /citromba, nádszálba, gallyba vagy tojásba/.
- II. A nádszálkisasszony megszerzése. A királyfi nekiindul a keresésnek. Egy öregasszony /vagy más személy/ ellátja tanáccsal, és a királyfi különböző akadályok leküzdése után megtalálja a három nádszálát. Csak víz közelében nyithatja fel őket. A királyfi nem engedelmeskedik az intésnek. Az első nádszálból gyönyörű lány száll ki, vizet kér és meghal. Ugyanez történik a másik lánnyal is. A harmadik nádszálkisasszony számára a királyfi vizet tart készenlétben, és a lány életben marad. A fiatalember szép öltözetért bemegy a városba, mert a lánynak nincs ruhája, de előbb elrejtí egy fa ágai mögé.
- III. Egy cigánylány elfoglalja a nádszálkisasszony helyét. A fa alatt egy kút van. Egy csúf cigánylány észreveszi a szép kisasszonyt a fán, megismeri történetét. A királykisasszonyt a vízbe löki, majd ő foglalja el a helyét a fán. A visszatérő királyfi a hamis menyasszonyt veszi feleségül.
- IV. A nádszálkisasszony madár alakjában.

- V. A nádszálkisasszony fa alakjában.
- VI. A hősnő visszaváltozása. A nádszálkisasszonyt egy szegény ember meglepi lányalakjában és ezután házi munkát végeztet vele.
- VII. A szerelmesek egymásra találása. A királyfi újra megtalálja a nádszálkisasszonyt, és a hamis menyasszonyt halálra ítélik.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 408):

1. ERDÉLYI J. 2, 1847, 345-348, 4.sz. H 2; BN 2. /Pusztamonostor, JNKsz. m.; 1846./ Fordításai: Klimó, M. 1898, 154-160. = Stier, G. 1850, 83-91, 13.sz. = Jones-Kropf 1889, 133-136, 26.sz.
2. IPOLYI A. 1914, 297-301, 59.sz. H 14; BN 19. /Mezőtúr, Szolnok m.; 1843-1858./
3. IPOLYI A. 1914, 301sq., 60.sz. H 15; BN 20. /Szeged, 1843-1858./
4. IPOLYI A. Ms. 564. /Szeged, 1843-1858./
5. IPOLYI A. Ms. 863. /?/ /1843-1858./
6. A KISFALUDY Társaság népmeseújteménye. Ms. 1863, 133. /Bánfalva, Borsod m.; 1863./
7. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. Ms. 2, é.n. 79. /Kolozsvár, 19.sz./
8. MERÉNYI L. 2, 1862, 35-64, 2.sz. H 7; BN 5. /?/ /1861./
9. ARANY L. 1862, 128-152, 8.sz. H 1; BN 7. /?/ /1862./
10. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 3, é.n. 58-63. /?/ /1863-1872./
11. PFEIFFER J. 1872, Nyr. 1. évf., 374-376. H 16; BN 8. /Páka, Zala m.; 1872./
12. HALÁSZ J. 1885, Nyr. 14. évf., 519-522. H 19; BN 12. /Rábaköz, 1885./
13. ISTVÁNFY Gy. 1890, 39-42, 4.sz. H 5; BN 13. /Parád, Heves m.; 1890./
14. BERZE NAGY J. 1907, 213-216, 27.sz. H 8; BN 15. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
15. SZUTTER B. 1922, Ethnographia 33. évf., 77-79. H 3; BN 22. /Potyond, Rábaköz, 1922./
16. SZENTMÁRTONI K. é.n. 124-132. /Székelyföld/ /?/
17. BAKOS J. 1942, 13-15, 2.sz. /Érsekújvár környéke, 1942./
18. HEGEDŰS L. 1946, 60, 15.sz. /Drávacsehi, Baranya m.; 1941./
19. VÉGH J. 1944, 74-81. /Biharugra, Bihar m.; 1941./
20. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 93-95. /Láca, Zemplén m.; 1943./
21. BODNÁR B. Ms. /Döge, Szabolcs-Szatmár m.; 1954./
22. DÉGH L. 1, 1955, 124-136, 14.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./

23. BODNÁR B. Ms. 170-185, 30.sz. /Pátroha, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./
 24. ERDÉSZ S. 1, 1968, 507-515, 44.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
 25. ERDÉSZ S. 1, 1968, 515-522, 45.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
 26. ERDÉSZ S. Ms. 1959, 251-260, 17.sz./Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
 27. NAGY O. 1976, 169-176, 21.sz. /Szék, Kolozs m.; 1961./
 28. ANDRÁSFALVY B. Ms. 9.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
 29. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 51.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

II. A nádszálkisasszonyok meséje típuskombinációkban:

A/ Kapcsolat a Mágikus menekülés típusával vagy motívumával (AaTh 408 + 313):

30. SZUTTER B. 1919, Ethnographia 30. évf., 78-81. BN 15. /Potyond, Győr m.; 1919./ AaTh 408 + 313A + 554
 31. KOVÁCS Á. 2, 1944, 161-176, 94.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./ AaTh 545B + MNK 750B^X + AaTh 556F^X + 313A + 317 + 408
 32. DÉGH L. 1945, 44-63, 4.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 150-174, 8/a.sz. /Sára, Zemplén m.; 1945./ AaTh 408 + 313IIIc + 707

B/ A nádszálkisasszonyok meséjének kombinációja A virágból lett lány cselekménytípusával (AaTh 408 + 407):

33. GAAL Gy. 2, 1857, 54-73, 14.sz. H 4; BN 4. /?/ /1857./ AaTh 403 + 408 + 707 + 407
 34. DOBOS I. 1962, 403-406, 111/10.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953./ AaTh 408 + 407

C/ A Hamupipóke-mese folytatása A nádszálkisasszonyok meséje (AaTh 510A + 408):

35. ERDÉLYI J. 3, 1847, 252-262, 7.sz. = Jones, H.-Kropf, L. 1889, 207sqq. BN 3. /Máramarossziget, 1847./ AaTh 510A + 408 + 1961A^X
 36. PINTÉR S. 1891, 91-100, 3.sz. BN 14. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 1891./ AaTh 510A + 408 + 1961A^X
 37. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 69-73, 14.sz. H 3; BN 18. /Hódmezővásárhely, Csongrád m.; 1914./ AaTh 510A + 408
 38. GÖNCZI F. 1948, 290-295. /Páka, Zala m.; 1890-es évek/ AaTh 510A + 408III-IV.

D/ A nádszálkisasszonyok meséjének a folytatása a Hűséges János-típus (AaTh 408 + 516):

39. BERZE NAGY J. 1960, 83-86. BN 23. /Kéthely, Szolnok-Doboka m.; 1880 körül/ AaTh 408 + 516 /elt./

40. SZINI P. Ms. 99-101, 10.sz. /Bereg m.; 1890 körül/

E/ A nádszálkisasszonyok meséje különböző típuskombinációkban (AaTh 408 + n):

41. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 121-123, 3.sz. BN 11. /Szeged, 1881./ AaTh 408 + 317 + 312D + 318
 42. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf., 473-476. = Sklarek, E. 1901, 68-74, 5.sz. = Klimó, M. 1898, 178-181. = Veres I. 1960, 347-351, 8.sz. H 17; BN 9. , /Orosháza, Békés m.; 1875./ AaTh 408 + 425A
 43. MAILÁTH, J. 2, 1825, 185-197. = Majláth J. 1864, 187-202. BN 1. /?/ /1825./ AaTh 408 + 452A^X + 300A^X + 318
 44. VERES I. 1878, Nyr. 7. évf., 182-185. = Sklarek, E. 1909, 74-76, 6.sz. = Veres I. 1960, 364-369, 13.sz. H 18; BN 10. /Orosháza, Békés m.; 1878./ AaTh 408 + 706
 45. HORGER A. 1908, 96-103, 11.sz. H 12; BN 16. /Pürkerec, Brassó m.; 1895-1900./ AaTh 408 + 554
 46. BERZE NAGY J. 2, 1940, 57-63, 12.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./ AaTh 408 + 301B + 300
 47. BERZE NAGY J. 2, 1940, 158-163, 50.sz. /Nagyváty, Baranya m.; 1934./ AaTh 409B^X + 408
 48. BODNÁR B. 1980, 67-84, 8.sz./Döge, Szabolcs-Szatmár m.; 1953./ AaTh 409B^X + 300A^X + 408
 49. KOVÁCS Á. Ms. 92-94. /Mekényes, Baranya m.; 1952./ AaTh 408 + 0
F/ Eltorzult, önmagában álló cselekménytípus:
 50. NAGY O. 1976, 166-169, 20.sz. /Szék, Kolozs m.; 1951./

Ponyvakiadás:

Két igen érdekes tündéri néprege. H.n., é.n. OSZK 3/10. AaTh 510A + 408.

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: Székely népmesék. Bp. é.n. 31-38, 4.sz. = MMMV II/2, 90-94, 13.sz.

Elbeszélésbiológia:

A cselekménytípus variánsaiban a **nádlányok** 9 változatban, a **tojásból lett lányok** 5 változatban, az **almából lett lányok** 3 változatban fordulnak elő. A lányok eredetére vonatkozó többi elem nem egységes.

A bibliográfiai felsorolásból a Honti 6., 9., 10., 11. változat mint nem ide tartozó szöveg kihagyásra került. Töredékessége miatt úgyszintén erre a sorsra jutott a BN 6., 11., 17., 18., 21. változat.

Összehasonlító irodalom:

A hősnő megvakítása és feldarabolása gyakran előfordul ebben a mesében: UTHÉR, H.-J. 1981, 115.; DELARUE, P.: L' amour des trois Oranges et autres contes folkloriques des Provinces de France. Paris 1947, 15-35.; BP 2, 125, 2. l. ábj., 4, 257, 1. l. ábj.; THOMPSON, Folktale 94sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 90.; NL 3, 677sq.; DELARUE/TENÉZE 2, 59-67.; BOGGS FFC 90, 54sq., 408. mt.; D'ARONCO, Toscana 66-69, 408. mt. a-n; LO NIGRO 60-62, 408. mt.; EB 98-103, 89. mt.; AM 63, 408. mt.; HODNE 97, 408. mt.; SUS 130, 408. mt.; TING FFC 223, 71sq., 408. mt.

AaTh 409A A KECSKELÁNY

/ H -; BN -/

Egy gyermektelen asszony gyereket kíván, még ha az állatnak születik is. Az asszony kecskegyermeket /csókát/ szül. Amikor gyermekét vízért küldik, a kecskebőrét lerakja, és játszani kezd. Egy királyfi meglátja a lányt, és kérést küld a házhoz. A királyfi elveszi őt feleségül, a lány kecskealakban zavart okoz a palotában. A lakodalom alkalmával emberi alakjában jelenik meg, ekkor megcsodálják. A királyfi végül elégeti a kecsketakarót.

Változatok:

1. KOVÁCS F. 1958, 74-77. /Kisiratos, v. Csanád m., R.; 1949-1955./
2. ERDÉSZ S. 2, 1968, 7-11, 46. sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ Eltér.

Elbeszélésbiológia:

A mesetípus önállóan fordul elő.

AaTh 409A^X A KÍGYÓKIRÁLYKISASSZONY VISSZAVÁLTÓZÁSA

/H -; BN -/

A kígyókirálykisasszony visszaváltozik azért, hogy tűzre vetik. Férjhez megy megszabadítójához.

Változatok:

1. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 72-86, 15. sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 409A^X + H982. mot.

Összehasonlító irodalom:

KRZYŻANOWSKI 1, 134, 421. mt.

AaTh 409B^X A MÉHMAGZATNAK ELÍGÉRT TÜNDEÉR/H -; BN 409^{XX}/

Az anya méhében síró magzatnak természetfeletti feleséget ígérnek. Kalandok után megkapja.

- I. Csodás fogantatású gyermek anyja méhében sírni kezd. Mikor természetfeletti lényt ígérnek neki feleségül, a sírást abbahagyja és megszületik.
- II. Gyorsan nő, és az ígért lány felkeresésére indul.
- III. Természetfeletti segítséggel megtalálja és feleségül veszi.

Változatok:

- I. **Önmagában álló meselem (AaTh 409B^X):** ----
- II. **Típuskombinációk:**

A/ A jós méhmagzat elnevezéssel számontartott meselem felbukkanása egyes típusláncokban, amelyekben Az abroncsba zárt szörnyeteg típusa előfordul (AaTh 409B^X + 300A^X + n):

1. MAILAND O. 1905, 435-467, 6. sz. BN 5. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./ AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffepizód + MNK 300A^{XX}
2. OLOSZ K. 1972, 47-67. /Udvarhelyszék, Udvarhely m.; 19. sz. közepe/ AaTh 409B^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + griffmadárepizód + MNK 300A^{XX}
3. BOSNYÁK S. Ms. 59-62. /Mohács, Baranya m.; 1960./ AaTh 409B^X + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}
4. BODNÁR B. 1980, 67-84, 8. sz. /Döge, Szabolcs-Szatmár m.; 1953./ AaTh 409B^X + 300A^X + 408

B/ A jós méhmagzat meselem affinitása A három nádszálkisasszony típusa iránt (AaTh 409B^X + 408):

5. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 121-123, 3.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1881./
AaTh 409B^X + 408 + 317 + 312D + 318
6. BERZE NAGY J. 2, 1940, 158-163, 50.sz. /Nagyváty, Baranya m.; 1934./
AaTh 409B^X + 408

C/ Különféle típuskombinációk:

7. KÁLMÁNY L. Ms. 75-82, 28.sz. /Pécska, Arad m.; 19.sz. második fele/ AaTh 303 + 409B^X + 301A + 300A
8. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 122sq., 4.sz. BN 3. /Szaján, Temesköz, 1870-es évek/ AaTh 311 + 409B^X
9. GAAL Gy. 1, 1857, 170-199, 9.sz. BN 1. /?/ /1857./ F420. 1.2.mot. +
AaTh 325 + 556F^X + 409B^X
10. MERÉNYI L. 1, 1863, 98-114. BN 2. /Duna melléke, 1863./ AaTh 409B^X
+ 327B^X + harc a sárkánnyal + gyémántalmából palota + R111.1.mot.
+ L161. mot.
11. BERZE NAGY J. 1907, 249-262, 33.sz. BN 6. /Besenyőtelek, Heves m.;
1903./ AaTh 409B^X + 463A^X + 413
12. IPOLYI A. 1914, 151-163, 21.sz. BN 8. /Ökörítő, Szatmár m.; 19.sz./
AaTh 409B^X + 313A + 516
13. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 42-50, 8.sz. BN 7. Motívumkonglomerátum, amely-
ben az AaTh 409B^X meselem, valamint az AaTh 531 mt. jelen van.
14. KRIZA J. 1961, 5-19. /Székelyföld, 19.sz. második fele/
15. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 107-157. /Székelyföld, R.; 1974./ AaTh 301A +
409B^X + 328A^X + 302 + 321 + 401

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMMV II/2, 79-86. Teljesen elüt a népmesei változatoktól.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 535: a kabil mesében a gyermek az anyaméhben beszél, hogy egy ártatlant megmentsen.; SCHULLERUS FFC 78, 28, 300I^X mt.; TILLE FFC 34, 108, 3/.: A cseh mesében a királynő egy síró gyermekét szül. Két zarándok szerint akkor nyugszik meg a gyermek, ha a kilenc anyától született szüzet neki ígérlik.; CORDUN, V.: Le merveilleux Pneumatique dans le Conte populaire roumain. Zeitschrift für Balkanologie XVII/2, 1981, 155-176. /17 román változatban fordul elő a jós méhmagzat meseleme./

AaTh 410 CSIPKERÓZSIKA

/H -; BN -/

- I. Egy idős házaspárnak végre valahára megszületik régóta óhajtott gyermeke: egy kislány. Keresztelőjére hat vagy tizenkét tündért hívnak meg. A meg nem hívott hetedik vagy tizenharmadik tündér megátkozza a gyermeket, hogy 16 éves korában haljon meg orsósűrűs következtében. Egy másik tündér átváltoztatja a halált száz évig tartó álommá.
- II. A jóslás beteljesedik. A királylánnyal együtt a kastély valamennyi lakója mágikus álomba szenderül. A kastély köré túskebezót nő.
- III. Száz év múlva egy királyfi keresztülhatol a túskebezóton. Csókjával felébreszti a lányt. A kastély többi lakója is felébred. A királyfi feleségül veszi Csipkerózsikát.

Változatok:

1. DÉGH L. 1, 1942, 256-260, 17.sz./Bag, Pest m.; 1941./
2. FARAGÓ J. 1969, 118-121. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./
3. ERDÉSZ S. 2, 1968, 11-18, 47.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

Ponyvakiadások:

1875: OSZK 18/84.

A száz évig át alvó szép Királykisasszony vagy: A hét tündér ajándéka. Bp. 1891. Rózsa Kálmán és neje kiadása. OSZK 41/34 = EA 8274/191.

Az előző ponyvát 1897-ben, 1901-ben is kiadták.

Az elvarázsolt királykisasszony. /Verses mese/ Írta: Palágyi Lajos. Családi Naptár 1894, 121sq. OSZK 390.

Modern képforrások:

Ludas Magazin 1985. március p. 29. /Csipkerózsika azért alszik száz évig, mert rengeteg gyógyszert vett be egyszerre./; Ludas Magazin 1985. április p. 19. /Endródi-Peterdi: Ösztörlánc c. képsorozatában az elcsigázott öreg királyfi, aki felébresztette a száz éve szunnyadó Ösztörláncot, nem hajlandó a kéjvágyó lánnyal paráználkodni./.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 434-442.; THOMPSON, Folktale 96sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 91.; SCHERF 50-56.; NL 1, 519. A két világháború közti időszakban, a népszerű Grimm-mese kiadványok gyakran tartalmazták az AaTh 410 mt.-t.; ESTY J. 1925, 39-44.; MIKES L. 4é.n. 88-92.

MNK 411^X A LILIOMLÁNY/H -; BN 411^X/

- I. A király bánatos, mert nem talál magának feleséget.
- II. Egy madár megígéri, hogy elvezeti leendő feleségéhez.
- III. Üvegvárban üvegembert talál. /Epizód./
- IV. A madár segítségével a király eljut a tündérvárba, megtalálja a liliumlányt, akire rászáll a madár. Így a lilium szép lánnyá változik, akit a király feleségül vesz.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 411^X):**
  1. ERDÉLYI J. 1855, 1-7, 1.sz. BN 1. = Stier, G. 1857, 16-22, 2.sz. /?/ /1855./
  2. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye 4, Ms. é.n. 181. /?/ /19.sz./
- II. **Típuskombináció:**
  3. ERDÉLYI J. 1855, 42-47, 5.sz. BN 2. /?/ /1855./ MNK 411^X + 707^X

Összehasonlító irodalom:

A mese fő motívuma külföldön ismert: BP 1, 504, itt azonban a galambot maga a mesehős váltja meg a varázslattól.

AaTh 412A^X EGÉSZSÉG, GAZDAGSÁG ÉS OKOSSÁG FORRÁSA/H -; BN 412^X/

Egy fiatalember megfürdik egymás után az egészség, a gazdagság és a bölcsesség forrásában. Ezután a mesehős feleségül vesz egy tündéraszonyt.

Változatok:

1. BORVENDÉG J. 1920, Ethnographia 31. évf., 68-70. BN 1. /Ács, Komárom m.; 1920./

Megjegyzés:

Ez a mesetípus valószínűleg abból az exemplumból alakult ki, mely szerint Midász király mindent arannyá változtat.

AaTh 413 HÁZASSÁG RUHÁK ELLOPÁSÁVAL

/H -; BN -/

Egy ifjú egy szent embert vagy öregasszonyt talál az erdőben. Azt mondják neki, hogy ne menjen bizonyos irányba. Ő mégis úgy tesz, és három szép lányt lát fürdeni. A szent ember beleegyezik, hogy segít neki. Az ifjút ma-

dárrá változtatja, és azt mondja neki, hogy lopja el az egyik fürdőző lány ruháját. Inti, hogy ne nézzen vissza, bárhogy próbálják erre rábírní. Első alkalommal hátranéz az ifjú, és hamuvá változik. A szent ember feltámasztja. Második kísérlete sikerrel jár.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 413):**
  1. ERDÉSZ S. 1, 1968, 437-445, 35.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m. 1959./
- II. **Típuskombinációk:**
  - A/ **A Házasság ruhák ellopásával mese típusa a Mirkó királyfi meséjének a folytatása (AaTh 463A^X + 413):**
    2. GAAL Gy. 3, 1860, 52-65, 31.sz. BN 1. /?/ /1863./
    3. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 128-130, 8.sz. BN 9. /Szeged, Csongrád m.; 1881./
    4. ŐSZ J. 1941, 76-83. /Székelyföld, 1890 körül/
    5. BENE L. /3/ 2, é.n. 79-96, 10.sz. /Nagykunság/ 1940-es évek első fele/ AaTh 463A^X + 303IIb + 413
    6. HUNYADI A. 1956, 57-81. /Magyardécse, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1956./
    7. BALLA T. 1970, 185-194. /Magyardécse, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./
  - B/ **Az előző típuskombinációt valamilyen típus vagy meseelem egészíti ki az elején (n + AaTh 463A^X + 413):**
    8. BERZE NAGY J. 1907, 249-262, 33.sz. BN 13. /Eger, Heves m.; 1904./ AaTh 409B^X + 463A^X + 413
    9. PUSKÁS B. Ms. 1-7. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1943./ AaTh 554 + 463A^X + 413
  - C/ **Az előző típuskombináció további kiegészülése (AaTh 463A^X + 413 + n + n):**
    10. HALÁSZ I. 1908, Nyr. 37. évf., 185-187., 237sq. /Bakony vidéke, Veszprém m.; 1908./ AaTh 463A^X + 413 + 409B^X + 303 + 506
  - D/ **A Mirkó királyfi meséje és a Házasság ruhák ellopásával típusa közé beékelődik egy mesetípus (AaTh 463A^X + n + 413):**
    11. IPOLYI A. 1914, 142-151, 20.sz. BN 18. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 463A^X + 300A + 413 + MNK^X302A^X

Megjegyzés:

BN változatszámait esetében a 400.mt. értendő.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON/ROBERTS FFC 180, 61sq., 413. mt.; EMENEAU, M.B.: Kota Texts 4, Berkeley/Los Angeles 1946, 368-370.

AaTh 413A^X A PIROS MALAC

/H -; BN -/

Egy gyermektelen asszony disznót szül, amelyet egy boszorkány emberré változtat azáltal, hogy elveszi disznóbőrét. A boszorkány disznóvá változik, és a lány feleségül megy a királyfihoz.

Változatok:

1. SZINI P. Ms. 86sq., 2.sz. /Bereg m.; 19.sz./
2. KOVÁCS F. é.n. 74-77. /Kisiratos, v. Csanád m., R.; 1949-1955./elt.
3. BÉRES A. 1967, 99-102, 14.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1949./
4. PENAVIN O. 2, 1984, 70-73, 40.sz. /Adorján, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./

Megjegyzés:

A cselekménytípus mindig önállóan fordult elő.

Összehasonlító irodalom:

KRZYZANOWSKI 1, 133, 415. mt.

AaTh 425A ÁMOR ÉS PSZÜKHÉ

/H 425A; BN 425A/

- I. Egy idős emberpárnak könnyelmű kívánságuk következtében kígyó, disznó stb. alakú fia születik, vagy ilyen állatot fogadnak örökbe. Az állat alakú fiú a király lányát kívánja feleségül. A király odaígéri a lányát, ha a kérő három feladatot teljesít. A feladatok teljesítése megtörténik.
- II. A feladatok. A fiú megjelenik a királyi udvarban, hogy magával vigye menyasszonyát. A király megretten az állatvőlegénytől, és először a gulyás, másodszer a kondás lányát adja hozzá. A vőlegény azonban rájön a cserére, és az álmenyasszonyt hazakergeti vagy megöli. Végül a király kénytelen odaadni saját lányát. Az állatvőlegény azzal elmegy haza.

- III. A nászéjszakán az állat szép férfivá változik, és elmondja elátkoztatása történetét. Lelkére köti, hogy a titkot senkinek el ne árulja. A férfi vagy a nő anyja a titkot valahogy megtudja, és az állatbőrt elégeti. A férj otthonról eltávozik.
- IV. Az asszony útra kel férje keresésére. Útjában a hold, a nap és a szél anyjától kap szállást, tanácsot és ajándékot. A szél elviszi őt férjéhez.
- V. A három ajándékkal megvásárol három éjszakát férje mellett. Első két éjszakán férjét álomitalal elaltatják, a harmadik éjszakán végre sikerül ébren maradnia. Újra, most már véglegesen egybekelnek.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 425A):**

1. GAAL, G. 1822, 364-389, 15.sz. = Gaal Gy. 3, 1860, 86-93, 35.sz. H 1; BN 2., 5. /?/ /1822./
2. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf. 473-476. = Klimo, M. 1898, 178-181. = Sklarek, E. 1901, 68-74, = 5.sz. = Veres I. 1960, 347-351, 3.sz. /Ürosháza, Békés m.; 1875./
3. GÖNCZI F. 1848, 309-311, 9.sz. /Páka, Zala m.; 1905./
4. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 108, 77.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
5. NAGY O. 1976, 176-180, 22.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./
6. ERDÉSZ S. 2, 1968, 40-47, 51.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ Erősen eltér.

II. Típuskombinációk:

A/ Az Ámor és Pszühé-típus kombinációja A szép lány és a szörny meséjével (AaTh 425A + 425C):

7. NAGY O. 1969, 178-201. /Görgényüvegcsűr, v. Maros m., R.; 1969./

B/ Kombináció, nem jellemző típuskapcsolat Az aranyhajú ikrek típusával (AaTh 425C + 707):

8. NAGY O. 1976, 187-192, 24.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1959./

III. Eltorzult forma:

9. IPOLYI A. 1914, 243-245, 39.sz. /?/ /19.sz. közepe/ Berze Nagy az AaTh 401 mesetípushoz sorolta.

Ponyvakiadás:

A hallgatni nem tudó kisasszony. Mese. Bp. 1898. Rózsa Kálmán és neje kiadása. Ez a nyomda 1894-1898 között az Ámor és Pszühé meséjének három kiadását készítette el.

Összehasonlító irodalom:

SWAHN, J.Ö.: The Tale of Cupid and Psyche /AaTh 425&428/. Lund, 1955, 65-68 /magyar változatok bibliográfiai felsorolása és altípusok szerinti meghatározása/; MEGAS, G.A.: Amor und Psyche /AaTh 425/. EM 1, 464-472.; BP 2, 229-273.; DELARUE/TENÉZE 2, 72-109.; THOMPSON, Folktale 98.; LIUNGMAN, Volksmärchen 91-97.; SCHERF 358-364.; NL 3, 195.; StDICT. 1, 269sq.; ESPINOSA 2, 483-497, 126-132. sz. /El principe encantado/.; FARIZOV, I./ RUDENKO, M. 1959, 23-28.; SKAZKI Verchoviny 1970, 265-271.; KALIN, A. 1972, 138-143.; OSMANOV, N. 1958, 15-24.; NOWAK 237sq., 245. mt.

AaTh 425B KERESÉS VASBOCSKORBAN

/H -; BN -/

A feleség eltűnt férjét vasbocskorban keresi. Ez a típus az AaTh 425A típusal megegyezik, csupán az előbb említett motívumban tér el.

Változatok:

1. DÖMÖTÖR S. 1929, Ethnographia 40. évf., 53-57. BN 425A, 35. /Udvarhely m.; 1928./ AaTh 425L + 425B
2. KOVÁCS Á. 2, 1944, 70-76, 68.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1942./ AaTh 465C + 425B

Megjegyzés:

Csak típuskombinációkban fordul elő ez a típusként számontartott meseelem.

Összehasonlító irodalom:

SWAHN, J.Ö. op. cit. 242.; MARZOLPH 84-87, 425B mt.

AaTh 425C A SZÉP LÁNY ÉS A SZÖRNY/H 425C ; BN 434^{XX}/

- I. Egy gazdag ember /kereskedő /messze útra megy. Két nagyobb lánya ékszerrel, szép ruhákat kér, legkisebb lánya viszont csupán egy szál virágot.
- II. Útközben sikerül megszerezni a kért különleges ajándékokat. A szál virágot egy szörny kertjéből szakítja le az apa. A szörny fogságba ejti a virágtolvajt, és csak azzal a feltétellel engedi el, ha legkisebb lányát elküldi hozzá.
- III. A lány a kívánt időre megérkezik, és a szörnyel együtt él. Bizonyos idő múlva engedélyt kér és kap, hogy szüleit meglátogathassa. Otthon-

maradását nővérei ármánykodása miatt meghosszabbítja.

- IV. Visszatérve a szörnyet haldokolva /holtan/ találja. Megsajnálja és megcsókolja /könnyet ejt rá/. A szörny ennek következtében szép ifjúvá változik, és a lányt feleségül veszi.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 425C):**

1. IPOLYI A. 1914, 220-224, 33.sz. H 14; BN 10. /Sziget, Pozsony m.; 19.sz. közepe/
2. IPOLYI A. 1914, 224-228, 34.sz. H 15; BN 11. /Nyitra völgye, 19.sz. közepe/
3. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 2, é.n. 41-46, 11.sz. /?/ /?/
4. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 8, 1869, 2sq., 2.sz. /Pest, 1869./
5. PELOK M. Ms. 1914-1915, 45-48. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
6. BERZE NAGY J. 2, 1940, 171sq., 53.sz. /Pécsarányos, Baranya m.; 1934./
7. BŐZÖDI Gy. 1958, 149-155. /Bözöd, v. Udvarhely m., R.; 1958./
8. KUNTÁR L. 1957, 50-53, 5.sz. = ²1957, 44-47. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./
9. NAGY O. 1976, 192-197. /Szék, Kolozs m.; 1961./
10. KELEMEN Z. 1964, 103-105. /Tevel, Tolna m.; 1964./
11. ERDÉSZ S. 2, 1968, 27-33, 49.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./
12. ERDÉSZ S. 2, 1968, 34-39, 50.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
13. ERDÉSZ S. 2, 1968, 40-47, 51.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
14. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 176-179, 5.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./

II. Típuskombinációk:

A/ Az Ámor és Pszükhé-típus kombinációja A szép lány és a szörny meséjével (AaTh 425A + 425C):

15. NAGY O. 1969, 178-201. /Görgényüvegcsúr, Kolozs m., R.; 1959./
- B/ Egyéb típuskombináció:
16. MERÉNYI L. 2, 1861, 101-125, 4.sz. BN 5. /?/ /1861./ AaTh 425C + H 432. mot. + 401A + 334.

Irodalmi feldolgozások:

BENEDEK E.: MMMV /⁶1894-1896/ 1914-1927, II/2, 144-155, 23.sz. /A Merényi-verzió feldolgozása, és így az AaTh 425C + H432. mot. + 401A + 334 összetételt mutatja, a feljegyzések szerint nem hatott a hazai mesehagyományra./
 Másik feldolgozás: Móka Bácsi/Halász I.: Legszebb magyar mesék. Bp. é.n. 70-74.

Összehasonlító irodalom:

SWAHN op. cit. 32., 296-316, C altípus; BP 2, 229-273.; KATONA L.: Irodalmi tanulmányai 1, Bp. 1912, 223-228.; ANDERSON, Novelline 3, 49-51, 89.sz.; THOMPSON, FoIktale 100.; LIUNGMAN, Volksmärchen 91-97.; ESPINOSA 1, 299, 131.sz. /La fiera del rosal/; BOGGS FFC 90, 58sq., 425C mt.; D'ARONCO, Toscana, 71, f-h, 71-73, q-s, 72sq., v, z, bb az AaTh 425. mt.-nál; Lo Nigro 69sq., 425C mt. /La bella e il mostro/; SCHULLERUS FFC 78, 42, 425C mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 138, 436. mt.; LŐRINCZ 245, 425C mt.; IKEDA FFC 209, 109, 411C mt.; TING FFC 223, 72sq., 425C mt.; SUS 132, 425C mt.; BARAG 70, 425C mt.; AM 33, 425C mt.; BALYS 39, 425C mt.; PLENZAT 23sq., 425C mt.; AARNE FFC 25, 58sq., 425C mt.; AARNE FFC 5, 37, 425C mt.; AARNE FFC 33, 425C mt.; HACKMAN FFC 6, 8, 425C mt.; EB 123-125, 104. mt.; AHUNDOV, A. 1957, 230-240.

AaTh 425L ABRONCS A TESTEN

/H -; BN -/

A férfi az asszony derekát beabroncsolja, és megátkozza, hogy addig gyereket ne tudja megszülni, amíg ő a kezét rá nem teszi. /Különben megegyezik az AaTh 425A típussal./

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 425L):**

1. IPOLYI A. 1914, 238-243, 38.sz. H 9; BN 18. /Hont m., 1850-es évek/
2. MAROSI-BAGOSSY-BAK L. Ms. /?/ /?/
3. BEKE J. Ms. /?/ /?/
4. ISTVÁNFFY Gy. 1963, 211-215, 5.sz. /Parád, Heves m.; 1890./
5. HORGER A. 1908, 116-122, 15.sz. H 4; BN 14. /Pürkerec, Brassó m.; 1904./
6. BERZE NAGY J. 2, 1940, 163-166, 51.sz. /Zaporca, Baranya m.; 1940./
7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 166-171, 52.sz. /Kákics, Baranya m.; 1940./

8. DÉGH L. 1, 1942, 260-271, 18.sz. /Bag, Pest m.; 1940-3as évek/ Töredékes.
9. DÉGH L. 1, 1955, 137-154, 15.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./
10. DÉGH L. Ms. 3.sz /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./
11. HEGEDŰS L. 1952, 268-273. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
12. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 417-428, 68.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
13. BODNÁR B. Ms. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./
14. BODNÁR B. Ms. 168sq., 29.sz./Hévíz, Zala m.; 1958./
15. ERDÉSZ S.2, 1968, 18-26, 48.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1968./
16. PENAVIN O. 1971a, 323-325, 64.sz. /Zenta, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1965./
17. NAGY O. 1969, 327-332. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./

II. Típuskombináció:

18. DÖMÖTÖR S. 1929, Ethnographia 40. évf., 53-57. BN 425A, 35. /Udvarhely m.; 1928./

Összehasonlító irodalom:

SWAHN, J.Ö. op.cit. 244, V 3a mot. Az a motívum, miszerint a hősnő csak akkor tud szülni, ha férje a kezét ráteszi, megvan a román prózafolklórban: BP 2, 255. A motívum alakulásához figyelemre méltók a következő adatok: A Boldogságos Szűz mindig hordott **pántlikát** a derekán /Kandra K. 1897, 521, 913. láb./ Az izlandi mesehagyományban a lány vasövén a király széthasítja a láncot /Sveinsson 37, 403A mt. D és L eleme/. Egészen más típusösszetételben fordul elő az a motívum, miszerint a király tanácsot ad, hogyan lehet abroncsaitól megszabadítani a várban tartózkodó lányt /Bodnár B. Ms. 1959/.

MNK 425X^x SZÓLÓ SZŐLŐ, MOSOLYGÓ ALMA, CSENGŐ BARACK

/H -; BN -/

- Egy útra induló királytól két idősebb lánya szép ruhákat, a legkisebb szőlő szőlőt, mosolygó almát és csengő barackot kér. A király legkisebb lánya kívánságát nem tudja teljesíteni.
- Hazafelé jövet hintója sárba ragad. Egy disznó segíti ki, és megígéri vele, hogy legkisebb lányát nekiadja feleségül. /Vö. AaTh 441.mt./

- III. A disznó megjelenik a királyi udvarban egy talicskával a lányért. Előbb a juhász, majd a kanász lányát adják oda szépen felöltözve, ezeket visszautasítja vagy megöli. Végül megkapja a legszebb királykisasszonyt szegényes rongyokban.
- IV. Disznóólban szalmaágyra fekteti, kukoricával kínálja. A királykisasszony sírás közben álomba szenderül. Reggel egy királyi palotában ébred. A disznó helyett szép férjet talál. A kertben szőlő szőlő, mosolygó alma és csengő barack. Azzal váltotta meg a királylány az ifjút, hogy ezeket a különleges gyümölcsöket kérte.

Változatok:

1. ERDÉLYI J. 2, 1846, 343-345, 3.sz. = Stier, G. 1850, 56-60, 6.sz. = Jones - Kropf 1889, 130-132, 25.sz. = Solymosy S. 1936, 441-443. /Pusztamonostor, Szolnok m.; 1846./ BN 434^{XX} mt. 2.
2. MERÉNYI L. 1, 1863, 128-133, 6.sz. BN 434^{XX} mt.6. /Duna melléke, 1863./
3. FATÉR J. 1873, Nyr. 2. évf., 233-235. BN 434^{XX} 7. /Dobronak, Zala m.; 1873./
4. BERZE NAGY J. 1960, 170-172. /Sorkitótfalu, Vas m.; 1880-as évek/
5. PELOK M. Ms. 27-31. /Ilye, Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
6. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 241sq. /Csongrád, 1941./
7. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 105, 32.sz. /Láca, Zemplén m.; 1940-1942./
8. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 140-146, 22.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
9. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 2, 173-175, 29.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
10. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 2, 36.sz. /Lapszám megállapíthatatlan./ /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
11. BODNÁR B. Ms. 5, 1958, 156-158, 25.sz. /Tornyospálca, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
12. NAGY G. 1973, 80-84. /Káros, BAZ m.; 1973./
13. SEBESTYÉN Á. 1, 1979, 48-50, 11.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1979./

Ponyvakiadások:

1874: OSZK 43/33.; 1882: OSZK 23/19 = EA 8274/138. A legkisebb királylány vagy A szőlő szőlő, a csengő barack és a mosolygó alma. Bp. 1882. Rózsa Kálmán és neje kiadása. 16 l. Versben.

Elbeszélésbiológia:

A szőlő szőlő, mosolygó alma, csengő barack meséje úgy tűnik, magyar eredetű és kétségtelenül az AaTh 425C típusnak regionális formája. Elterjedésében nagy szerepe volt a ponyvakiadásoknak és Benedek Elek irodalmi feldolgozásának, amely Erdélyi János szövegére nyúlik vissza. A magyar prózafolklórból származik a hajósi németek körében feljegyzett változat, amely teljesen elűt az Ámor és Pszühké-mesekör német darabjaitól /Swahn 99, GG 103.sz. változat./ Viszont elgondolkoztató Berze Nagy párhuzama, mely szerint a nevető gyümölcsök motívuma a törököknél is előfordul /BN 1, 606/. Azt is figyelembe kell venni, hogy az **énekítő alma** motívuma az AaTh 707. mt. keretében az olasz mese-kincsben is megtalálható /BP 2, 391, C elem/.

Összehasonlító irodalom:

SWAHN, J.Ö.: The Tale of Cupid and Psyche. Lund 1955, 351, X altípus.

AaTh 432 A MADÁRSZERETŐ

/H -; BN 432/

- I. Egy királyfi madáralakban egy toronyba zárt lányt látogat. A lány szobájában visszanyeri emberi alakját.
- II. A gonosz mostoha /anya vagy testvér/ irigységből késsel vagy üvegcserepekkel megsebesíti a királyfit, hogy többé nem képes látogatást tenni.
- III. A lány kiszabadul /vízbe vetik/, természetfeletti lények tanácsai alapján meggyógyítja kedvesét, és újra egyesül vele.

Változatok:

I. Önmagában álló cselekménytípus (AaTh 432):

1. BEKE J. Ms. /?/ /?/ .
2. DEÁK F. Ms. 559-564. /Jászberény, Szolnok m./ /?/
3. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 111, 121.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
4. PENAVIN O. 1971a, 308sq., 50.sz. /Kanizsa, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./

II. Típuskombinációk:

5. LÁZÁR I. 1896, 147-151, 6.sz. /Magyarlapád, Alsófehér m.; 1896./ BN 1. AaTh 510A + 432
6. BANÓ I. 1941, 256-260, 53.sz. /Kárász, Baranya m.; 1940./ AaTh 425C + 432

Elbeszélésbiológia:

A külföldi elbeszélésfolyamatok ismeretében az 5. változat kombinációja szokatlan, a 6. szövegé beillik az általános folyamatba /Ő Suilleabháin-Christiansen FFC 188, p. 92, 432. mt.; Scherf 37/.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 261-266, /a 264. oldalon felsorolt magyar adatok nem tartoznak az AaTh 432. típushoz;/ THOMPSON, Folktale 102sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 99.; SCHERF 30-37.; DELARUE 1, 112-114.

AaTh 440 A BÉKAKIRÁLYI

/H 440; BN 440/

- I. Három lánytestvér közül a legfiatalabb gyűrűjét egy kút fenekén lévő békának adja.
- II. Este a béka megjelenik a lány szüleinek a házában, ételt, italt, alvóhelyet kér. Követeli, hogy a legkisebb lány feküdjön mellé.
- III. Reggelre a béka helyén szép szál legényt találunk, aki a legkisebb lányt feleségül veszi.

Változatok:**I. Őnmagában álló cselekménytípus (AaTh 440):**

1. ERDÉLYI J. 3, 1848, 312-314, 15.sz. = Jones-Kropf 224-226, 42.sz. /?/ /1848./ H 1; BN 1.
2. KÁLMÁNY L. Ms. 41, 14.sz. /Békéssámson, Békés m./ /?/
3. BERZE NAGY J. 2, 1940, 172sq., 54.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
4. BERZE NAGY J. 2, 1940, 173-175, 55.sz. /Csányosróró, Baranya m.; 1934./
5. DÉGH L. 1, 1942, 271-274, 19.sz. /Bag, Pest m.; 1942./
6. FÜLDYNE VIRÁNY J. 1957, 111, 120.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
7. DÉGH L. Ms. 1.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./
8. BÉRES A. 1967, 103-105, 15.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1952./
9. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 179-181, 45.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
10. ERDÉSZ S. 2, 1968, 58-63, 53.sz. /Szamoszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. Típuskombinációk:

11. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 6, 1863, 85. /Bánfalva, Borsod m.; 1863./ AaTh 440 + 425A + 425L

12. KÁLMÁNY L. Ms. 259-300, 162.sz. /Györök, Arad m./ /?/

13. RÁDULY J. 1978, 163-166. /Székelyföld, R.; 1978./ AaTh 440 + 530A

Ponyvakiadások:

Három mulattató tündéri néprege egy függelékkel. 2. A csuda béka. Nyomatta Tichy Alajos. Nagyvárad 1862. 16 l. OSZK 6/35.

A békakirály vagy a királyleány arany almája és az abroncsos szívű szolgálja. Bp. 1874. 16 l. /Verses./ Bucsánszky Alajos kiad. OSZK 17/6 = EA 8274/27. További kiadás: 1886 OSZK 26/5.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 7 /Erdélyi változata Grimm-mesei hatást mutat;/ BN 1, 602 /konkrét ponyvai hatás;/ THOMPSON, Folktale 101.; LIUNGMAN, Volksmärchen 102sq.; SCHERF 133-138.; NL 1, 239.; StDICT. 1, 426sq.

AaTh 441 A SÜNDISZNÓ

/H -; BN -/

- I. Egy gyermektelen házaspárnak sündisznó fia születik.
- II. A sündisznó ráveszi szüleit, hogy három kakast vegyenek neki. Ezeket az állatokon három nap disznókat meg őrizni az erdőre. Találkozik az erdőben egy eltévedt királlyal, akinek csak akkor ad útbaigazítást, ha neki ígéri lányát feleségül.
- III. A sündisznó a kakaslovakon elmegy a menyasszonyért. Az első kettő hazakergeti vagy megöli, a harmadik barátságos lány megcsókolja, és így megváltja a varázslattól.

Változatok:**I. Őnmagában álló cselekménytípus (AaTh 441):**

1. GAAL Gy. 3, 1860, 186-190, 49.sz. /?/ /1860./ H 1; BN 2.
2. LÁZÁR I. 1896, 140-143, 3.sz. /Medvés, Alsófehér m.; 1896./ H 2; BN 7.
3. BELATINI BRAUN O. Ms. 150-152, 30.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./
4. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. 2, Ms. 69.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
5. NAGY O. 1976, 197-201, 26.sz. /Székelyföld, R.; 1976./

II. A sündisznó-mese különféle típuskombinációban:

6. MERÉNYI L. 1, 1863, 128-133, 6.sz. /Dunamellék, 1863./ BN 4. MNK 425X + AaTh 441

7. HALÁSZ I. 1889, Nyr. 18.évf., 234-236. /Csetény, Veszprém m.; 1889./
BN 6. AaTh 441 + 650 + 326
8. MERÉNYI L. 2, 1864, 5-48, 1.sz. /Dunamellék, 1864./ AaTh 441 +
707. BN 5.

Megjegyzés:

A BN 1., 3., 8., 9., 10. változatokat kihagytam. Az első két szöveg az AaTh 425C típusnál kerül ismertetésre, a többi pedig töredékessége miatt nem tartozik ide.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 234-241., 482-485.; THOMPSON, Folktale 101.; LIUNGMAN, Volksmärchen 103.; SCHERF 196-198.

AaTh 449 A CÁR KUTYÁJA

/H 1898; BN 589^X/

- I. A vadász és a nyúl. A vadász meglő egy nyulat vagy őzet, megnyúzza, ezután az állat elfut. A vadász ezen elcsodálkozik. A nyúl visszafordul, és azt mondja, hogy menjen el egy városba, egy megnevezett emberhez, és hallgassa meg annak a történetét.
- II. A férfi elmondja, hogy hűtlen felesége szeretője segítségével kutyává változtatta.
- III. Az okos kutya a juhászokhoz került. Megölte a juhokra támadt farkast.
- IV. Az uraság magához vette az okos kutyát, amely az egyik gyermeket menti a vasfejű farkastól.
- V. A kutyából emberré változott férj hazatérése után bűnös feleségét és annak szeretőjét számárrá változtatja. Nehéz munkát végeztet velük. Esetleg egy idő múlva eladja őket.

Változatok:

1. Vegyes népdalok Ms. 2, 1862, 27-29, 1.sz. /Kolozsvár, 1862./
2. KÁLMÁNY L. 2, 1878, 214sq., 9.sz. H 1; BN 1. /Pusztaföldvár, 1878./
3. KOVÁCS Á. 1957, Néprajzi Közlemények 2, 1-2. sz., 105-109. /?/ /?/
4. VIKÁR B. 1905, 307-312, 9.sz. H 2; BN 2. /Szentmárton, Somogy m.; 1880-1899./
5. ORTUTAY Gy. 1935, 171-175, 12.sz. /Tiszabercel, Szabolcs-Szatmár m.; 1934./
6. DÉGH L. 1958, Néprajzi Közlemények 3, 1-2.sz, 175-181. = Ortutay Gy./DÉGH L./Kovács Á. 1, 1960, 652-662, 48.sz./Bodrogsára, BAZ m., 1943./

7. DÉGH L. 1958, Néprajzi Közlemények 3, 1-2. sz., 182-187. /Bodrogsára, BAZ m.; 1943./
8. MAKRA S. Ms. 1952, 55-57. /Tiszabercel, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-1952./
9. NAGY D. 1957, Néprajzi Közlemények 2, 3-4.sz. 197-200.
10. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 110-115. 26.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
11. BODNÁR B. Ms. 1958, 61-69. /Gégény, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
12. ERDÉSZ S. Ms. 1963, 129-138, 9.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
13. VOIGT V. Ms. 1960, 14.sz./Dombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./
14. DÖMÖTÖR Á. 1962, 87-90, 23.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./
15. ERDÉSZ S. 2, 1968, 63-65, 54.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1961./
16. LIZANEC, P. 1973, 65-67. /Kárpátalja, Szu.;1973./

Típuskombináció:

17. MAÁZ L. 1956, Ethnographia 67.évf., 287-289, 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 365 + 449.

Elbeszélésbiológia:

A mesét Honti és Berze Nagy különböző típusszám alatt tüntették fel, emiatt **A cár kutyája** tündérmese tévedésből két típusszám alatt fordul elő /AaTh 449 és 1898^X/. Ezt a hibát már más katalóguskészítő szakértők is észrevették /Ó Sülleabháin-Christiansen FFC 188, p. 93, 449.mt./. Az AaTh 449. mt. kapcsolatban áll hasonló hiedelemmondákkal: Aarne FFC 25, 130, 72.sz. /Az állattá változtatott ember/; Bihari 67, L/1, IV 11. /Férje lóvá változtatja a halottevő asszonyt/. Az exemplumokban: Rehermann 550, 8.sz. /Két boszorkány számárrá változtat egy fiatalembert/.

Összehasonlító irodalom:

DÉGH L.: Az AaTh ^X449/A mesetípus magyar redakciója. Ethnographia 1960. évf. 277-295.; BP 3, 6-8.; BREDNICH, R. W.: Die Verwandlung eines Amtmannes in einen Hund 1673. Ein Flugbatt-Thema im "Medienverbund". Papers III. The 8th Congress for the International Society for Folk Narrative Research. Bergen 1985, 129-142.

AaTh 450 AZ ŐZTESTVÉR

/H 450; BN 450/

- I. Őzvegyembert egy kisfiúval és egy kislánnyal rávesz egy őzvegyasszony, hogy vegye feleségül.
- II. A mostoha a gyerekekkel rosszul bánik, a gyermekek világgá mennek. Útközben a fiú őznyomból iszik, és őzzé változik.
- III. A kislány őztestvérével erdőben rejtőzködik el. Egy királyfi rájuk talál vadászkutyájával, és feleségül veszi a lányt.
- IV. A királyné gyermekeket szül, akiket a gonosz asszony /dajka, szakácsné/ kicserél állatkölykökre, a királynét pedig vízbe löki. Helyére lányát fekteti.
- V. Az őztestvér gondoskodik a szegény árvákról. A király szolgája kihallgatja a két testvér beszélgetését, és jelenti a királynak. A király asszonnyá változó feleségét nem engedi visszaváltozni.
- VI. A király megbünteti a gonosz asszonyt és a lányát.
- VII. Az őztestvér visszaváltozik fiúvá.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 450):**

1. ERDÉLYI J. 3, 1848, 274-278, 9.sz. H 2; BN 1. /Erdély ?; 1848./
Német fordítása: Jones-Kropf 220-224, 41.sz.
2. ARANY L. 1862, 100-110, 6.sz. H 1; BN 4. /Nagyszalonta, 1862./
3. IPOLYI A. 1914, 303-307, 61.sz. H 7; BN 15. /Hont m.; 19.sz./
4. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtőktől
Ms. 29-31, 14.sz. /Kolozsvár, 1862./
5. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 26. /?/1863./
6. Vegyes népdalok. Ms. 1, é.n. 69, 1.sz. /?/ /19.sz./
7. HERRMANN A. Ms. BN 10. /Kistárkány, Zemplén m.; 1880-1890./
8. HALÁSZ J. 1884, Nyr. 13. évf., 429sq. H 9; BN 5. /Rábaköz, Sopron
m.; 1884./
9. PINTÉR S. 1891, 129-132. 7.sz. H 11; BN 6. /Szécsény vidéke, Nógrád
m.; 1891./
10. BERZE NAGY J. 1960, 129sq. /Kistárkány, Zemplén m. / ?/
11. HALÁSZ J. 1902, Nyr. 31. évf., 115sq. H 9; BN 7. /Rábaköz, Sopron
m.; 1902./
12. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 73-76, 15.sz. BN 17. /Hódmezővásárhely, Csong-
rád m.; 1914./

13. LOSCHDORFER A. 1937, Ethnographia 48. évf., 356-358, 1.sz. /Buják,
Nógrád m.; 1937./
14. FERENCZY L. M. 1939, 95-107. /Székelyföld, 1939./
15. BERZE NAGY J. 2, 1940, 175-178, 56.sz. /Szaporca, Baranya m.;
1935./
16. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 105, 36.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
17. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 107, 57.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
18. KOVÁCS Á. Ms. 443-445, 131.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1941./
19. KOVÁCS Á. Ms. 41-43. /Mekényes, Baranya m.; 1952./
20. DÉGH L. 1, 1955, 155-172, 16.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 181-199.
9.sz. = Ortutay Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 1, 1960, 663-688, 49.sz.
/Kakasd, Tolna m.; 1950./
21. BODNÁR B. Ms. /Döge, Szabolcs-Szatmár m.; 1954./
22. BODNÁR B. Ms. 28-37. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
23. BODNÁR B. Ms. 5, 1958, 285-294, 45.sz. /Nyírség, 1958./
24. DÉGH L. Ms. 2, 1959, 2.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
25. BÉRES A. 1967, 105-109, 16a-b. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.;
1949., 1958./
26. PENAVIN O. 1971a, 590-592, 282.sz. /Kórogy, v. Szerém m., Ju.;
1960-1970./

II. Típuskombinációk:**A/ Az Őztestvér-mese kombinációja a Mágikus menekülés-cselekmény-komplexum Hátradobott tárgyak motívumával (AaTh 450 + 313IIIc):**

27. BEKE J. Ms. /Velezd, Borsod m.; 19.sz./
28. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 114. /?/
/19.sz./
29. IPOLYI A. 1914, 307-312, 62.sz. H 8; BN 16. /?/ /19.sz./
AaTh 313A +450

B/ Az Őztestvér-mese a Jancsi és Juliska-típus folytatása (AaTh 327A + 450):

30. LÁZÁR J. 1899, 616-618, 8.sz. H 3; BN 8. /Magyarlapád, Alsófehér
m.; 1899./
31. BERZE NAGY J. 1907, 334-342, 44.sz. H 5; BN 11. /Besenyőtelek,
Heves m.; 1903./
32. BERZE NAGY J. 1907, 342-350, 45.sz. H 6; BN 12. /Besenyőtelek,
Heves m.; 1904./

33. KRIZA J. 2, 1956, 173-178, 15.sz. /?/ /19.sz. közepe/
 34. BERZE NAGY J. 1960, 155-159. BN 20. /Sorkitótfa, Vas m.; 19.sz. második fele/
 35. SZENTMÁRTONI K. é.n. 71-77. /Székelyföld/ /?/
 36. PENAVIN O. 1971a, 410-412, 99.sz. /Horgos, v. Csongrád m., Ju.; 1960-1970./

C/ Az előző típuskombináció kiegészülése (AaTh 327A + 450 + n):

37. HORGER A. 1908, 218-226, 28.sz. BN 14. /Tatrag, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 327A + 450 + 403A
 38. HORVÁTH I. 1971, 230-237. /Magyarózd, Maros m., R.; 1966./ AaTh 327A + 450 + 707

D/ Az Őztestvér-mese A kalapvári kisasszony típusának folytatása (AaTh 510A + 450):

39. BERZE NAGY J. 1907, 238-244, 31.sz. H 4; BN 10. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
 40. PENAVIN O. 1971a, 301-304, 46.sz. /Bajsa, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./

E/ Kapcsolat a Gyöngysíró lány meséjével (AaTh 450 + 403A):

41. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 98-101, 15.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./
 42. KONSZA S. 1957, 68sq., 40.sz. /Székelyföld, R.; 1957./ AaTh 567 + 450 + 403A IV-VI.

F/ Kapcsolat az Aranyhajú gyermekek típusával (AaTh 450 + 707):

43. HORGER A. 1908, 112-116, 14.sz. BN 13. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/
 44. HORVÁTH I. 1979, 193-202. /Székelyföld, R.; 1979./

G/ Különféle típuskombinációk:

45. VÉGH J. 1944, 169-175. /Hosszúpályi, Bihar m.; 1941./ AaTh 451 + 450 + 706
 46. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 365-381, 63.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 930C + 450 /elt./ + 590 + 506B
 47. BÉRES A. Ms. 468-472. 96.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1950./ AaTh 450 + 1653A

H/ Az őzzé vált testvér lány:

48. BODNÁR B. Ms. 93-96. /Héviz, Veszprém m.; 1958./
 Ez a változat feltehetően a mese irodalmi feldolgozásának hatására jött létre: Benedek E.: Székely mesemondó. Bp. é.n. 37-43, 4.sz. = MMMV I/1, 28-34, 3.sz.

Megjegyzés:

A BN 2., 3. változat, mint nem ide tartozó szöveg, kihagyásra került. Honti 6., 10. változata tévedés.

Ponyvakiadások:

Az elbűvölt őzike vagy: Pali és Hajnalka a két hű testvér. Igen szép és mulatságos történet. Bp. 1874. 30 l. Bucsanszky Alajos kiadása. /Verses./ OSZK 17/11.

1885: OSZK 25/16.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 79-96.; THOMPSON, Folktale 109., 118.; LIUNGMAN, Volksmärchen 103-105.; NL 4, 146sq.; SCHERF 42-46., 257sq.; DELARUE/TENÉZE 2, 123-128.; Más mese-típusok iránti affinitást világítja meg: Uther, H.-J. 1981, 28., 115. Kiegészítések AaTh katalógusához: AM 70, 450. mt.; BARAG 74, 450. mt.; SUS 135, 450. mt.; HODNE 102sq., 450. mt.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 93sq., 450 mt.; PALAVESTRA, V./FABIJANIĆ, R. 1958, 161.

MNK 450A^X A LEVÁGOTT ANYAMELL (mesekezdet)

/H -; BN -/

A feleség levágja a mellét, és megsüti férjének. /Általában az Őztestvér, AaTh 450 mt. bevezetése./

Változatok:

I. A mesekezdet "tisza" formája (MNK 450A^{XX} + n):

1. BERZE NAGY J. 1907, 342-350, 45.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ MNK 450A^{XX} + AaTh 327A + 450
2. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 107, 57.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./ MNK 450A^{XX} + AaTh 450
3. ERDÉSZ S. Ms. 1959, 315-325, 25.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ MNK 450A^{XX} + AaTh 531

II. A mesekezdet keveredése (MNK 450A^{XX} + 450B^{XX} + 450):

4. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtőktől. Ms. 1862, 29-31, 14.sz. /Kolozsvár, Kolozs m.; 1863./
5. DÉGH L. 1, 1955, 155-172, 16.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 181-199, 9.sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 1, 1960, 663-688, 49.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./

Megjegyzés:

A két mesekezdet /MNK 450A^{XX} + 450B^{XX}/ keveredése kelet felé mutat, mivel az erdélyi magyar folklórban fordul elő.

Öszehasonlító irodalom:

G36.1. mot.; EM 2, 959, 24. l. ábj.; BP 1, 89, 1. l. ábj.; EB 173, 161.sz., III. 1.

MNK 450B^{XX} A MOSTOHA EL AKARJA PUSZTÍTANI A GYEREKEKET (mesekezdet)

/H -; BN -/

A mostohaanya el akarja pusztítani férje gyermekeit, de azok elmenekülnek.

Változatok:**I. A mesekezdet az Őztestvér történet előtt áll (MNK 450B^{XX} + AaTh 450):**

1. ARANY L. 1862, 100-110, 6.sz. H 1; BN 4. /Nagyszalonta, Bács-Kiskun m.; 1862./
2. HALÁSZ I. 1884, Nyr. 13. évf., 429sq. H 9; BN 5. /Rábaköz, Sopron m.; 1884./
3. IPOLYI A. 1914, 303-307, 61.sz. H 7; BN 15. /Hont m.; 19.sz./
4. FERENCZY L.M. 1939, 95-107. /Székelyföld, 1939./
5. BODNÁR B. Ms. 1954. /Döge, Szabolcs-Szatmár m.; 1954./
6. BODNÁR B. Ms. 1957, 28-37. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.;
7. BODNÁR B. Ms. 5, 1958, 285-294, 45.sz. /Nyírség, 1958./
8. DÉGH L. Ms. 1959, 2.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
9. BÉRES A. 1967, 105-109, 16a, 110-114, 16b. /Rozsály, Szatmár m.; 1949, 1958./
10. PENAVIN O. 1971a, 590-592, 282.sz. /Kórogy, v. Szerém m., Ju.; 1960-1970./

II. A mesekezdet típuskombinációk előtt:

A/ A mesekezdet az Őztestvér-mese és a Mágikus menekülés motívumtöredéke kombinációt vezet be (MNK 450B^{XX} + AaTh 450 + 313IIIc):

11. A KISFALUDY Társaság népmese-gyűjteménye. Ms. 4, é.n. 114. /?/ /19.sz./
12. IPOLYI A. 1914, 307-312, 62.sz. H 8; BN 16. /?/ /19.sz./
MNK 450B^{XX} + AaTh 313A + 450

B/ A mesekezdet az Őztestvér-típus különféle mesékkel alkotott kombinációi előtt (MNK 450B^{XX} + AaTh 450 + n):

13. BERZE NAGY J. 1960, 155-159. BN 20. /Sorkitótfalu, Vas m.; 19.sz. vége/ MNK 450B^{XX} + AaTh 327A + 450
14. HORGER A. 1908, 112-116, 14.sz. BN 13. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/ MNK 450B^{XX} + AaTh 450 + MNK 707^X

III. Két mesekezdet keveredése az Őztestvér-típus előtt (MNK 450A^{XX} + 450B^{XX} + AaTh 450):

15. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtőtől. Ms. 1862, 29-31, 14.sz. /Kolozsvar, Kolozs m.; 1863./
16. DÉGH L. 1, 1955, 155-172, 16.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 181-199, 9.sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 1, 1960, 663-688, 49.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./

Megjegyzés:

Ez a mesekezdet szorosan összefügg az Őztestvér meséjével /AaTh 450/ és A levágott anyamell motívumával /MNK 450A^{XX}/, amely szintén cselekménytípusok előtt áll.

AaTh 451 A HÉT HOLLÓ

/H 451; BN 450/

- I. Egy anya fiait valamilyen okból megátkozza, hogy változzanak hollóvá /darvakká, hattyúkká vagy más állatokká/. Az átok beteljesül, és a fiúk állatok alakjában elszállnak.
- II. Huguk keresésükre indul. Útközben a holdtól, a naptól és a széltől kérdezősködik bátyjai után, akiktől hasznos tanácsot kap.
- III. A lány megtalálja a fivéreit, és megtudja tőlük megváltozásuk feltételeit: vagy inget kell varrnia, vagy hét évig nem szabad beszélnie.
- IV. Egy királyfi rátalál a lányra, és feleségül veszi. Az ifjú királyné gyermekeket szül /többször/. Az udvarában dolgozó ördögös szakácsné gyermekeit állatkölykökkel cseréli ki.
- V. A királynét halálra ítélik. A vesztőhelyen lejár a hét év. Megjelennek a hollók, a királyné rájuk adja az ingeket, a hollók legényekké változnak. A királyi gyermekek előkerülnek, a gonosz szakácsné pedig elnyeri méltó büntetését.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 451):**

1. DÉKÁNY R. Ms. é.n. 75. /Kecskemét, Bács-Kiskun m./ /?/
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 13. /?/ /1863./
3. MERÉNYI L. 1863, 115-127, 5.sz. = Benedek E. MMMV II/2, 47-53, 7.sz. H 3; BN 1. /Duna melléke, 1863./
4. FELHÁZY K. Ms. 32sq., 13.sz. /?/ /1860 körül/
5. KRIZA J. 1961, 189-210, 16.sz. /?/ /19.sz./
6. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 9. /?/ /19.sz./
7. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, é.n. /?/ /19.sz./
8. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 86sq., 34.sz. /?/ /19.sz./
9. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 40-45, 5.sz. H 2; BN 9. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./
10. KÁLMÁNY L. Ms. 40, 13.sz. /Békéssámson, Békés m./ /?/
11. KÁLMÁNY L. Ms. 58b-59, 19.sz. /?/ /?/
12. SONNENFELD M. 1874, Nyr. 3. évf., 468-470. = Sklarek, E. 1901, 79-84, 7.sz. /Görbő, Tolna m./ H 8; BN 2. /Görbő, Tolna m.; 1874./
13. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf., 517-519. = Sklarek, E. 1901, 84-88, 8.sz. = Veres I. 1960, 352-355, 9.sz. H 9; BN 3. /Drosháza, Békés m.; 1875./
14. ISTVÁNFFY Gy. 1963, 230-233, 10.sz. /Parád, Heves m.; 1892./
15. MAILAND O. 1905, 430-435, 5.sz. H 4; BN 5. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./
16. BERZE NAGY J. 1907, 216-223, 28.sz. H 5; BN 6. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
17. BERZE NAGY J. 1907, 223-229, 29.sz. H 6; BN 7. /Eger, Heves m.; 1905./
18. VIKÁR B. Ms. 28-32. /Resznek, Vas m.; 1909-1910./
19. PELOK M. Ms. 35-39. /Illye, Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
20. BERZE NAGY J. 2, 1940, 178-182, 87.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./
21. BERZE NAGY J. 2, 1940, 182-185, 58.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./
22. BÜZÖDI Gy. 1958, 113-117. /Bözöd, R./ /?/
23. DÉGH L. 1, 1942, 274-279, 20.sz. /Bag, Pest m.; 1942./
24. BELATINI BRAUN O. Ms. 51-58, 9.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./
25. KONSZA S. 1957, 73, 43.sz. /Sepsibesenyő, Háromszék m., R./ /?/

26. KONSZA S. 1957, 71sq., 42.sz. /Kökös, Háromszék m.; 1948./ = Konsza S. 1969, 114sq.
27. DÉGH L. 2, 1960, 240-242, 82.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./
28. FARAGÓ J. 1969, 122-125. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./
29. ANDRÁSFALVY B. Ms. 6.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
30. DOBOS I. 1962, 185-191, 12.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1958./
31. DOBOS I. 1962, 406-410, 11.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1959./
32. DOBOS I. 463-467, 2.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1959./
33. NAGY O. 1976, 201-207, 27.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1959./
34. OLOSZ K. 1969, 43-46, 1.sz. /Magyargyerőmonostor, R.; 1969./

II. Különféle típuskombinációk:

35. IPOLYI A. 1914, 331-334, 66.sz. H 7; BN 8. /Hont m.; 1914./ AaTh 451 + 706
36. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 53. /?/ /1863./ AaTh 451 + 707
37. DEÁK F. Ms. 531-553. /Jászberény, Szolnok m./ /?/ AaTh 707A + 709 + 451
38. MAILAND O. 1905, 379-394, 2.sz. BN 4. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./ AaTh 707 + 532^X + 554 + 451 + 1961A^X
39. BENE L. /3/ 1, é.n. 93-111. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/ AaTh 451 + 314A + motívumkonglomerátum.
40. VÉGH J. 1944, 169-175. /Hosszúpályi, Bihar m.; 1941./ AaTh 451 + 450 + 706
41. GAÁL K. 1970, 128-136, 24.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 451 + 327B + 531 + 313IIIc
42. PENAVIN O. 1971a, 496-501, 158.sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m., Ju./ AaTh 451 /elt./

Megjegyzés:

Honti 1. változata tévedés.

Ponyvakiadások:

A tizenkét királyfi, vagy: A bűvös lilomszál. Igen szép tündéries történet. 5 szép képpel. Bp. 1875. 31 l. Nyomatta és kiadja Bucsánszky Alajos. OSZK 18/90. = EA 8274/203.

Szép Elizke, vagy a tizenegy fekete vadhatyú története. Tündéries elbeszélés. 6 szép képpel. Bp. 1882. Rózsa Kálmán és neje kiadása. OSZK 23/36. = EA 8274/194.

1873: OSZK 16/21.; 1881: EA 8274/202.; 1890: OSZK 28/17.; 1891: OSZK 41/20.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 70-75., 227-234., 427-434.; THOMPSON, Folktale 110.; LIUNGMAN, Volksmärchen 105-107.; SCHERF 348-350., 463-466.; DELARUE/TENÉZE 2, 129-140.; BOSKOVIC-STULLI, M. 1959, 165, 14.sz.; NL 2, 534.; Az osztrákoknál mondai formában is előfordul: HAIDING, K. 1965, 322sq., 287.sz.; Kedvelt a Baltikumban: LJOBITE, A. 1965, 94-100.; ARÄJS, K. 1969, 252-256., valamint ukrán szomszédainknál is: SKAZKI Verchoviny 1970, 294-302.; HIRJAK, M. 1968, 18-23.; KALIN, A. 1972, 127-130.

AaTh 452A^X A BOLTOS FOGADOTT GYERMEKEI

/H 452; BN 468^X/

- I. Szegény emberek fiát és lányát egy gazdag boltos örökbe fogadja, és kereskedőnek nevelteti. Mikor már kellőképpen kitanulták a mesterséget, mindkettőjükre egy-egy bolt vezetését bízta.
- II. Egy alkalommal egyik boltban sincsenek vevők, és a testvérek kártyáznak kezdenek. A lány elnyeri a fiú pénzét, és nem hajlandó visszaadni. Erre a fiú elátkozza nővérét, hogy nyelje el a föld. Az átok beteljesül.
- III. A fiú vándorútra kel, mert nevelőszülei elküldik őt, hogy keresse és találja meg eltűnt testvérét.
- IV. A fiú különböző kalandok után megtalálja és megváltja nővérét. /A cselekménytípus ezen a ponton gyakran kapcsolódik össze a Tündér Ilona mesével: MNK 400B^X/.

Változatok:

1. MAILÁTH, J. 2, 1825, 185-197. = Majláth J. 1864, 187-202. BN 2. /?/ /1852./ AaTh 408 + 452A^X + 300A^X + 318
2. ERDÉLYI J. 1855, 87-105. = Gaal Gy. 1, 1857, 111-138, 6.sz. = Stier, G. 1857, 77-97. H 1; BN 1., 3. /?/ /1819/ AaTh 452A^X + MNK 400B^X
3. MERÉNYI L. 1, 1863, 38-70, 2.sz. H 3; BN 4. /Duna melléke, 1863./ AaTh 452A^X + MNK 400B^X + 400A^X + 302
4. MAILAND O. 1905, 467-489, 7.sz. H 4; BN 6. /Szováta, Maros-ludai m.; 1901-1903./ AaTh 452A^X + MNK 400B^X

5. ŐSZ J. 1941, 103-117. /Székelyföld, 1890-es évek/ AaTh 452A^X + MNK 400B^X + AaTh 518
6. JAKAB M. Ms. 133-142. /Udvarhely m.; 1903./ AaTh 452A^X + MNK 400A^X
7. KOVÁCS Á. 1, 1944, 217-225, 23.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941-1942./ AaTh 452A^X + MNK 400A^X +
8. NAGY O. 1976, 181-187, 23.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1960./ AaTh 452A^X + motívumkonglomerátum
9. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 160-165, 2.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1970-1978./ AaTh 452A^X + MNK 400B^X

Elbeszélésbiológia:

A boltos fogadott gyermekei elnevezéssel külön típusként számontartott meseelem a Tündér Ilona-történet vagy az Árgirus-téma bevezetése. Változata külföldről számomra eddig még ismeretlen.

Az AaTh 452A^X meseelem valószínűleg magyar fejlemény, amely az Árgirus-történet hagyományozódása során jött létre. Mivel egy esetben /Merényi L. 1, 1863, 38-70, 2.sz./ az AaTh 425L /Lakat a hason/ típusának a hatása figyelhető meg a motívum alakulásában, feltehető, hogy keleti /balkáni/ elbeszéléshagyománynak is része lehetett kialakulásában. A 16-17. századból jól ismert keresztyén örödgelbeszélések, amelyek a meggondolatlanul kimondott átok negatív hatásairól szóltak, műveltségi hatásként hozzájárulhattak az AaTh 452A^X meseelem kialakulásához vagy befogadásához. Figyelembe kell venni, még a meseelem létrejöttében A hét holló /AaTh 451/ meséjét is, amelyben az anya átkozta meg elkeseredésében meggondolatlanul gyermekeit. E típus mondai formája megfelelt A boltos fogadott gyermekeiről szóló elbeszélés valóságábrázoló felfogásának. A kőbálvánnyá változás motívuma Mailand Oszkár szövegében /4.sz./ a tündérmesei fantasztikum eltolódását mutatja a "mondai történetiség" irányába. A vércseppből előugró lidérc motívuma /6.sz./ a tündérmese beágyazódását bizonyítja a hiedelemmondák világában. A búzaszálon az égis felkúszó hős motívuma /7.sz./ viszont a nemzetközi folklórból jól ismert elem /BP 1, 147, 3. láb./.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 255.

AaTh 461 SZERENCSENEK SZERENCSEJE

/H 461; BN 461/

- I. Krisztus Urunk és Szent Péter szállást kérnek egy szegény embertől, akinek a felesége éppen vajúdik. Szívesen látják őket. Megjósolják a szegény embernek, hogy újszülött fia gazdag ember /király/ lányát fogja feleségül venni.
- II. A gazdag ember a fiút örökbe fogadja. Mikor megtudja a jóslatot, arra törekszik, hogy a fiút elpusztítsa, mielőtt az beteljesülne. Egy levéllel a fiút feleségéhez küldi. A levélben az áll, hogy vivőjét az aszszony otthon ölesse meg. A fiú útközben elalszik. Egy tréfás kedvű idegen elveszi tőle a levelet, elolvassa és kicseréli. Az új szövegben az áll, hogy a gazdag ember neje adja feleségül a lányát a levél vivőjéhez. Ez megtörténik.
- III. A gazdag ember hazaérkezik, és megtudja, hogy a szegény fiú nem pusztult el, hanem a lányának a férje lett. Újabb elpusztítási módon töri a fejét. Elküldi a Szerencse Szerencséjéhez, hogy attól valamit elhozzon vagy tőle valamit megtudjon. Útközben különféle megbiztatásokat kap: meg kell tudnia, hogy miért nem hoz gyümölcsöt egy fa, miért nincs hal egy folyóban, mikor szabadul meg egy révész.
- IV. Egy csodatévő rendkívüli lény, akihez küldetése szól, megközelíthetetlen, de felesége /anyja/ megszanja a fiatal embert, és módját ejti, hogy választ kapjon a feltett kérdésekre. A fa azért nem hoz gyümölcsöt, mert arany /varangy vagy kígyó/ van a tövében. A vízben azért nincsen hal, mert még nem fúlt bele senki. A révész akkor szabadul meg, ha valakinek kezébe tudja nyomni az evezőket. Végül megkapja a választ a gazdag ember által feltett kérdésekre.
- V. Útközben átadja a feleleteket, mindenütt jutalmat kap, és meggazdagodva tér haza. Apósa megirigyeli szerencséjét, és útra kel, hogy ő is megszorítsa vagyonát. Mikor a nagy vízhez ér, a révész kezébe nyomja az evezőket, és örök időkre révésznek kell maradnia.

Változatok,**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 461):**

1. KÁLMÁNY L. Ms. 30-37, 11.sz. /?/ /?/
2. IPOLYI A. 1914, 391-396, 75.sz. H 5; BN 11. /?/ /1843-1858./
3. GAÁL Gy. 2, 1857, 115-132, 17.sz. H 1; BN 3. /?/ /1857./
4. BERZE NAGY J. 1960, 159-165. BN 12. /Sorkitótfalu, Vas m.; 1880 körül/

5. BERZE NAGY J. 1960, 200-203. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
6. BERZE NAGY J. 1907, 93-101, 12.sz. H 4; BN 9. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
7. R. BERDE M. é.n. 91-96. /Székelyföld, 19.sz. vége/
8. CSEH I. Ms. 1913, 247-255, 10.sz. /Nagytoronya, Zemplén m.; 1913./
9. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 163-168, 163.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
10. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 220-241, 11.sz. /Bogdánd, 1943./
11. OLOSZ K. 1972, 75-80. /Udvarhelyszék/ /?/
12. KONSZA S. 1957, 51-56, 30.sz. /Nagyajta, R.; 1948./
13. BÉRES A. 1967, 114-117, 17.sz./Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1967./
14. VÉGH J. 1944, 129-135. /Biharnagybajom, Hajdú-Bihar m.; 1944./
15. PENAVIN O. 1971a, 336-339, 73.sz. /Doroszló, v. Bács-Bodrog m., Ju. 1960-1970./
16. ERDÉSZ S. 2, 1968, 65-70, 55.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
17. DÖMÖTÖR Á. 1962, 41-46, 7.sz. /Sarkad, Békés m./
18. PENAVIN O. 1971a, 367-375, 189.sz. /Völgyifalu, v. Zala m., Ju./

II. Típuskombinációk:**A/ A Szerencsének Szerencséje-típus a Nemek cseréjének meséjét folytatja (AaTh 514 + 461):**

19. KÁLMÁNY L. Ms. 137sq., 51.sz. /Pusztaföldvár/ /?/ AaTh 514 + 461 + 551
20. ORTUTAY Gy. 1935, 180-188, 15.sz. /?/ /1937./

B/ A Szerencsének Szerencséje-típus a Hűséges János-mese folytatása (AaTh 516 + 461):

21. KRIZA J. és társai 1882, 319-331, 1.sz. = Kriza J. 1956, 42-53, 4.sz. = Sklarek, E. 1901, 14-25, 2.sz. BN 6. /Székelyföld, 1882./ AaTh 516 + 461
22. IPOLYI A. 1914, 151-163, 21.sz. BN 10. /Ökörítő, Szatmár m.; 19. sz. közepe/ AaTh 313 + 408 + 551 + 518 + 516 + 461
23. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 56sq. /?/ /?/ AaTh 461III-IV.

C/ Az Igazság és Hamisság meséjének folytatása a Szerencsének Szerencséje (AaTh 613 + 461):

24. MAILÁTH, J. 1, 1825, 169-187. = Majláth J. 1864, 98-121. BN 1. /?/ /1825./ AaTh 613 + 461 + 709

25. GAAL Gy. 3, 1860, 176-179, 47.sz. BN 5. /?/ /1860./ AaTh 613 + 461
 26. NAGY O. 1953, 34-46. = Nagy O. 1958, 5-17, 1.sz. = Nagy O. 1969, 263-273, 14.sz. = Nagy O. 1976, 257-268, 38.sz. /Szék, Kolozs m.; 1958./

D/ A Krisztus és a szülő asszony legendája vezeti be a Szerencsének Szerencséje meséjét (AaTh 779A^X + 461):

27. ERDÉLYI J. 1855, 175-180, 16.sz. = Stier, G. 1857, 188-193, 17.sz. H 1; BN 2. /?/ /1855./
 28. GAAL Gy. 3, 1860, 23-24, 28.sz. H 2; BN 4. /?/ /1860./
 29. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye Ms. 5, é.n. 70. /?/ /19. sz. második fele/
 30. BERZE NAGY J. 2, 1940, 186-189, 69.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./

E/ A Szerencsének Szerencséje meséje A jövődőlés-típus folytatása (AaTh 930 + 461):

31. BAKÓ I. Ms. 1914, 12-26, 2.sz. /Sárospatak, B-A-Z m.; 1914./
 32. BALASSA I. Ms. 92-101, 6.sz. /Karcsa, B-A-Z m.; 1958./
 33. BODNÁR B. Ms. 1964, 8-21, 1.sz. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1963./

F/ Különbféle típuskombinációk:

34. MAROSI S./BAGOSSY-BAK L. Ms. 2, é.n. 110. /?/ /19.sz./ /Egyes elemek az AaTh 301 és 300 típusból./
 35. CSATAGHI L. L. 1881, Nyr. 10. évf., 40-48. = Klimó, M. 1898, 215-225. H 9; BN 7. /Gyergyószentmiklós, 1881./ AaTh 461 + 401A
 36. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtők-től. Ms. 1-18, 19.sz. /?/ /1862./ AaTh 303 + 531 + 461 III-IV
 37. ISTVÁNFY Gy. 1890, 1-10, 1.sz. H 8; BN 8. /Palócföld, 1890./ AaTh 461 + 563

Ponyvakiadások:

Ágrólszakadt Anti tündéres és csodálatos élethistóriája. 5 képpel. Bp. 1882. Nyomatta Rózsa K. és neje. OSZK 23/1 = EA 8274/3-4.
 1873: OSZK 16/2; 1897: OSZK 29/1.

Irodalmi feldolgozás:

HALÁSZ Ignác: Gyermekmesék Grimm testvérek utáni átdolgozásban. Bp. 1878, 235-243, 45.sz.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 276-293.; THOMPSON, Folktale 140.; LIUNGMAN, Volksmärchen 107-112.; SCHERF 369-375.; DELARUE/TENÉZE 2, 147-154.; AARNE, A.: Der reiche Mann

und sein Schwiegersohn. FFC 23, Helsinki 1916.

MNK 463^{XX} A SÍRÓ-NEVETŐ SZEMŰ KIRÁLY (mesekezdet)

/H -; BN -/

Egy király egyik szeme mindig sír, a másik nevet. Három fia sorra bemeleg hozzá, hogy ennek okát megtudakolja. Csak a legkisebb fiú tudja meg az igazságot. Apja fegyverzetével a ménesből kiválasztott rossz lovon útra kel.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 463^{XX}): --

II. Típuskombinációk:

A/ A síró-nevető szemű király mesekezdet a Mirkó királyfi meséje előtt áll (MNK 463^{XX} + AaTh 463A^X):

1. SZENDREY Á. Ms. 140-142. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
2. KONSZA S. 1957, 74-76, 44.sz. /Nagyajta, v. Háromszék m., R.; 1948./
3. MAKRA S. Ms. 48-57. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1954./
4. NAGY O. 1958, 181-187. /Mezőség, R.; 1958./

B/ Az előző kapcsolat különféle elemekkel egészül ki (MNK 463^{XX} + AaTh 463A^X + n):

5. BANÓ I. 1941, 58-65, 2.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1939./ MNK 463^{XX} + AaTh 463A^X + MNK X302
6. SZABÓ J. 1977, 173-184, 5.sz. /Gernyeszeg, Maros m., R.; 1967./ MNK 463^{XX} + AaTh 463A^X + MNK X302
7. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 23-48, 52.sz. /Sára, Zemplén m.; 1951./ MNK 463^{XX} + AaTh 463A^X + 300A + 531
8. KELEMEN Z. 1964, 15-25. /Zomba, Tolna m.; 1964./ MNK 463^{XX} + AaTh 463A^X + 550
9. IPOLYI A. 1914, 118-131, 13.sz. /Máramarossziget, Máramaros m.; 1914./ MNK 463^{XX} + E761. mot. + AaTh 531 + 314 + 530A

C/ A síró-nevető szemű király mesekezdet A madár, ló és a királylány típusa előtt (MNK 463^{XX} + AaTh 550):

10. ERDÉLYI J. 3, 1848, 241-252, 6.sz. = Jones-Kropf 1889, 250-262, 47.sz. /Máramarossziget, Máramaros m.; 1848./ MNK 463^{XX} + AaTh 550 + 556F^X
11. ARANY L. 1862, 1-29. /?/ /1862./ MNK 463^{XX} + AaTh 550.

D/ A síró-nevető szemű király motívuma A segítő ló mesetípusa előtt (MNK 463^{XX} + AaTh 531):

12. BÖZÖDI Gy. 1942, 80-86. /Székelyföld, R.; 1942./ MNK 463^{XX} + AaTh 551 /töredékes/ + 302A^X
13. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 165-172, 28.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ MNK 463^{XX} + 531 + 302A^X + 463A^X A feldarabolt ember felélesztésére vonatkozóan: BP 3, 29. --

E/ A síró-nevető szemű király motívuma különféle típusok vagy típusláncok előtt:

14. KRIZA J. 2, 1956, 163-173, 14.sz. = Kriza J./Faragó J. 1957, 148-158. /Székelyföld, 1863./ MNK 463^{XX} + AaTh 507A + 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX}
15. HORVÁTH I. 1971, 164-177. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./ MNK 463^{XX} + AaTh 301A
16. MERÉNYI L. 1, 1862, 149-168. /Sajó-völgy, 1862./ MNK 463^{XX} /Világszép asszonyhoz kötődik a sirás-nevetés motívum./ + AaTh 303 + 302A^X
17. NAGY O. 1976, 229-238, 33.sz. /Szék, Kolozs m.; 1958./ MNK 463^{XX} + élet- és halálvíz + E761. mot. + AaTh 551 /elt./
18. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 23-48, 52.sz. /Sára, Zemplén m.; 1951./ MNK 463^{XX} + AaTh 300A + 531
19. DÉGH L. é.n. 100-125. /Bag, Pest m.; 1940./ MNK 463^{XX} + AaTh 301 /töredékes: sas viszi a hőst/ + 321
20. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 40sq. /Székelyföld, R./ /?/ /MNK 463^{XX} + AaTh 551 + 550.

Öszehasonlító irodalom:

BP 2, 399 /Der König mit dem weinenden und lachenden Auge/: a síró-nevető szemű király motívuma sok esetben az AaTh 551. mt. iránt mutat affinitást, nálunk ez előfordul, de nem jellemző. Az MNK 463^{XX} + AaTh 551 kombináció külföldön jellemző, és az elbeszélésfejlődés fő tendenciáját bizonyítja: EB p. 88, 81. mt., SUS 156, -551A^X mt.: Síró szem: az apa szeme sír, fiai elindulnak, hogy megnyugtassák őt. A legkisebb fiú csodálatos dolgokat kap, melyek segítségével megnősül. A síró-nevető szemű király motívuma megvan a kárpátukránoknál és a magyarral feltűnő azonosságot mutat: Galica, M.M. 1966, 11-36. Ez a kárpátukrán mese, amely Farmudzja Ivánról szól, következő összetételt mutatja: MNK 463^{XX} + AaTh 304 + 300A^X + 556F^X.

Az egyik cseh meseváltozat is közel áll a magyarhoz, mivel a síró-nevető király motívum az AaTh 550. mt. bevezetése: Tille FFC 34, 184-186, Bb/1/. Itt a motívum bizonyos mértékben módosult, hiszen a királynak az a **betegsége**, hogy az arcának egyik fele nevet, a másik pedig sír. A mesemotívum népszerűségét mutatja, hogy a 19. század második felében protestáns exemplumként előfordult a síró-nevető király motívuma: Margócsy J. 2, 1871, 84.

AaTh 463A^X MIRKÓ KIRÁLYFI

/ H 463; BN 320^X/

A királyfi útnak indul, hogy megkeresse apja öreg barátját, aki messze az üveghegyek mögött lakik.

- I. A hős útnak indul a selyemrétre, hogy elhozza onnan apja öreg barátját, vagy egyszerűen saját magánál erősebb vitézt keres.
- II. A selyemréten alvó vitézt talál. A hős a vitéz mellé fekszik. Mikor felébrednek, a hős megtudja, hogy a vitéz apja öreg barátja. Összebirkóznak, de egyikük sem tudja legyőzni a másikat. A két vitéz szövetséget köt.
- III. A két vitéz a selyemrét összes katonáját elpusztítja. Végül eljutnak egy boszorkányhoz, aki szövőszéken szöv, rokkán fonja a katonákat. A hős megöli a boszorkányt, valamint a szövőszéket elpusztítja.
- IV. Mirkó királyfi és apja öreg vitéze hazatér. A király megnyugszik. A másik folytatás szerint Zöldike nem tér vissza a selyemrétről; a két vitéz folytatja útját.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 463A^X):**
1. KOVÁCS Á. 1, 1943, 150-165, 8.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./
  2. ERDÉSZ S. 2, 1968, 70-72, 56.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ Töredék.
  3. HORVÁTH I. 1979, 121-126. /Székelyföld, R.; 1979./
  4. SEBESTYÉN Á. 1, 1979, 27-33, 5.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1979./
- II. **Típuskombinációk:**
- A/ A Mirkó királyfi meséjét a síró-nevető szemű király motívuma vezeti be:**
5. SZENDREY Zs. Ms. 140-142. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
  6. KONSZA S. 1957, 74-76, 44.sz. /Nagyajta, Háromszék m.; 1948./

7. MAKRA S. Ms. 48-57. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1954./
8. NAGY O. 1958, 181-187. /Mezőség, R.; 1958./
- B/ A Mirkó királyfi meséje A három elrabolt királykisasszony kiszabadítása cselekménytípusnak része, amelyet gyakran A borban elrejtett erő motívuma zár le (AaTh 463A^X + 301A vagy 301B + MNK^X302):**
9. KRIZA J. 2, 1911, 141-163, 13.sz. H 3; BN 2. /Udvarhelyszék, Udvarhely m.; 1863./ AaTh 463A^X + 301A + MNK^X302
10. HORGER A. 1908, 74-84, 9.sz. H 4; BN 7. /Tatrang, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 463A^X + 301A + MNK^X302
11. KÁLMÁNY L. 1912, Ethnographia 23. évf., 39-46. = Kálmány L. 1, 1914, 1-12, 1.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 1912./ AaTh 463A^X + 301B + MNK^X302 + ^X302A^X
12. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 13-23, 2.sz. BN 11. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 463A^X + MNK 516D^X + AaTh 301A + MNK^X302 + AaTh 507 + 1961A^X
- C/ Az előző típusláncból kiesett A három királykisasszony kiszabadítása cselekménytípus (AaTh 463A^X + MNK^X302):**
13. BANÓ I. 1941, 58-65, 2.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1939./
14. KRESZ M. Ms. 8-12, 3.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./
15. SZABÓ J. 1977, 173-184, 5.sz. /Gernyeszeg, Maros m., R.; 1967./
- D/ Az Égitestszabadító-típus és a Párviadal a hídon meséjének az Ólomfejű barát motívumával vagy típusával való kiegészült lánc kiegészül a Mirkó királyfi meséjével (AaTh 328A^X + 300A + MNK^X302A^X + AaTh 463A^X):**
16. VELSINSZKY Z. 1925, Ethnographia 36. évf., 65-68. /Jászsalsósztgyörgy, JKKSz. m.; 1912./
17. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 43-48, 5.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
18. NAGY O. 1978, 191-204. /Marosszentkirály, v. Maros-Torda m., R.; 1969./
- E/ Az előző típuslánc módosulása:**
19. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 23-48, 52.sz. /Sára, Zemplén m.; 1959./ AaTh 463A^X + 300A + 531
- F/ A Mirkó királyfi meséjének kombinációja a Házasság ruhák ellopása révén elnevezésű cselekménytípussal (AaTh 463A^X + 413):**
20. GAAL Gy. 3, 1860, 52-65, 31.sz. BN 1. /?/ /1860./
21. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 128-130, 8.sz. BN 4. /Szeged-Felsőváros, Csongrád m.; 1881./

22. ŐSZ J. 1941, 76-83. /Székelyföld, 1890 körül/
23. BENE L. /3/ 2, é.n. 79-96, 10.sz. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/ AaTh 463A^X + 303IIb + 413
24. HUNYADI A. 1956, 57-81. /Magyardécse, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1956./
25. BALLA T. 1970, 185-194. /Magyardécse, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./
- G/ Az előző típuskombinációt valamilyen típus vagy meseelem vezeti be (n + AaTh 463A^X + 413):**
26. BERZE NAGY J. 1907, 249-262, 33.sz. BN 6. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 409B^X + 463A^X + 413
27. PUSKÁS B. Ms. 1-7. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1943./ AaTh 554 + 463A^X + 413
- H/ Az előző típuskombináció további kiegészülése (AaTh 463A^X + 413 + n + n):**
28. HALÁSZ I. 1908, Nyr. 37. évf., 185-187., 237sq. BN 5. /Bakony vidéke, Veszprém m.; 1908./ AaTh 463A^X + 413 + 409B^X + 303 + 516
- I/ A Mirkó királyfi meséje és a Házasság ruhák ellopásával típusa közé beékelődik egy mesetípus (AaTh 463A^X + n + 413):**
29. IPOLYI A. 1914, 142-151, 20.sz. BN 9. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 463A^X + 300A + 413 + MNK^X302A^X
- J/ Különbféle típuskombinációk:**
30. BEKE J. Ms. é.n. 64-70, 23.sz. /Velezd, Borsod m.; 19.sz./ AaTh 463A^X + 301B
31. NAGY O. 1958, 181-187./Mezőség, R.; 1958./ AaTh 463A^X + 301 III-IV.
32. GONDA B. 1877, Nyr. 6. évf., 520sq. BN 3. /Megyer, Nógrád m.; 1877./ AaTh 463A^X + 318
33. BENE L. /2/ 3, é.n. 101-116, 5.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/ AaTh 326 + 463A^X
34. ŐSZ J. 1941, 80-90. /Székelyföld, 1941./ AaTh 463A^X + 400
35. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 48-51, 6.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 463A^X + 514 + 531
36. KELEMEN Z. 1964, 15-25. /Zomba, Tolna m.; 1964./ AaTh 463A^X + 550
37. HORVÁTH I. 1971, 174-177. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./ AaTh 551 + 463A^X
38. SIPOS B. 1968, 75-80. /Székelyföld, R.; 1968./ AaTh 650A + 463A^X

Megjegyzés:

BN 320^X mt. 10., 12. változatát mint töredéket, ill. nem ide tartozót kihagytam.

Elbeszélésbiológia:

A Mirkó királyfi meséje jól ismert a keleti szlávoknál: ott A túlvilágra vitt három királykisasszony /AaTh 301/ meséjének egyik epizódját képezi, amelyet Berze Nagy és Honti külön típuszámmal láttak el. Mirkó királyfi meséjének keleti szláv irodalmát ld.: Barag/Novikov 1, 494sq., 161.sz. Tulajdonképpen a legrégebbi változat /a Kriza-féle verzió/ lényegében a keleti szláv formáknak felel meg. Ettől kezdve szépen kirajzolódik a cselekménytípus hazai fejlődése. Míg a 19. században a Mirkó királyfi meséje az AaTh 301A vagy AaTh 301B típus része, addig a 20. század elején rövidült, és következő képletet mutatta: AaTh 463A^X + MNK^X302

A 20. század első évtizedeiben került eléje a síró-nevető királyfi motívum alighanem **A madár, ló és a királylány** /AaTh 550/ meséjéből. Ezt bizonyítják az AaTh 550 mt. észak-magyar és cseh változatai: BP 2, 394., Tille FFC 34, 184-186, Bbl. Bizonyító erejű fontos adat, hogy a síró-nevető szemű király motívuma már a 19. század második felében mint protestáns exemplum bukkant fel: Margócsy J. 2, 1871, 84.

A 20. század negyvenes éveiben szépirodalmi hatásra a Mirkó királyfi meséje önálló cselekménytípussá vált. A **Házasság ellopott ruhák révén** /AaTh 413/ típusal alkotott összetétele mind ez ideig tisztázatlan.

Összehasonlító irodalom:

BN 1, 396.; KOVÁCS Á.: A hőmese. A népmese műfajai és a népmesekatalógus I. Ethnographia 90 /1979/, 4.sz. 471sq.; NL 2, 594.

AaTh 465A AZ ISMERETLEN KERESÉSE

/H -; BN -/

Az irigy király megkívánja az asszonyt, és lehetetlen feladatokkal bízza meg a férjet, többek közt, hogy találja meg az ismeretlent /ételt/. A tárgyak kicserélése. Felesége segítségével a mesehős mindent véghezvisz.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 465A):**

1. HORVÁTH I. 1955, 69-78. /Székelyföld, R.; 1955./

II. Típuskombinációk:

2. KELEMEN Z. 1964, 27-40. /Zomba, Tolna m.; 1964./ AaTh 400 + 465A + 569
3. HORVÁTH I. 1979, 155-160. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 560 + 402 + 465A + 400

III. Típustöredékek:

4. BEKE Ö./KATONA I. 1947, 35-40. /Kopács, Baranya m.; 1942./
5. LIZANEC, P. 1973, 15-20. /Kárpátalja, Szu.; 1973./ Erősen eltér.
6. RÁDULY J. 1978, 137-139. /Székelyföld, R.; 1978./

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 88.; SCHERF 130-157.; NOVIKOV, N.V. 1974, 131sq.; POMERANZEWA, E. 1967, 195-223, 33.sz.; BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 296-301.; AHUNDOV, A. 1957, 188-206.; SIDEL'NIKOV, V.N. 1962, 81-85.; ARĀJS, K. 1969, 101-114.; VINNIKOV, I.N. 1969, 340-348.; NOGAJ, A. 1979, 120-125.

AaTh 465C A HALKISASSZONY

/H -; BN 465A/

Egy ember Istentől kapja feleségét. A király feladattal elküldi az embert a másvilágra /hozza el Istent az égből stb./.

Az ember felesége segítségével győzedelmeskedik. A sárkány vére mint a király orvossága.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 465C):**

1. KRIZA J. 1863, 189-201, 16.sz. = Kriza J. 2, 1956, 149-162, 13.sz. = Jones-Kropf 15-22, 4.sz. BN 3. /Udvarhelyszék, Udvarhely m.; 1863./
2. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 75-78, 11.sz. BN 5. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./
3. ŰSZ J. 1941, 158-168. /Kibéd, Maros-Torda m.; 1890-es évek/
4. BERZE NAGY J. 2, 1941, 189-192, 60.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1934./
5. DÉGH L. 1, 1955, 173-183, 17.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./
6. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 72-86, 15.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
7. BODNÁR B. Ms. 1957, 240-242. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./
8. BODNÁR B. Ms. 1959. /Kisvárd, Szatmár m.; 1959./
9. ERDÉSZ S. Ms. 1959, 359-361, 29.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

10. BÉRES A. 1967, 118-134, 18.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

II. Típuskombinációk:

A/ Az Utazás a túlvilágra meséje a Hattyúlányok típusával kapcsolódik össze, és ezt a típuskombinációt A kígyó megmentése a tűzből motívuma vezeti be (DB10. mot. + 465C + 400):

11. R. BERDE M. é.n. 75-83. /Székelyföld, 1890-es évek/
 12. KOVÁCS Á. 2, 1944, 70-76, 68.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./
 13. HORVÁTH I. 1971, 198-201, 8.sz. /Magyarózd, Maros m., R.; 1948./

B/ A macskakisasszony meséjének kapcsolata A halkisasszony típusával (AaTh 402 + 465C):

14. M. NÉMETH S. 1887, Nyr. 16.évf., 377-380. BN 4. /Szolnok-Doboka m.; 1887./ AaTh 402 + 465C + 471
 15. BERZE NAGY J. 2, 1940, 192-194, 61.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./ AaTh 402 + 465C

C/ Egyéb típuskombinációk:

16. BENE L. /3/ 2, é.n. 13-22. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/ AaTh 400 + 465C
 17. GAAL Gy. 3, 1860, 127-174, 7.sz. /?/ /1822./ BN 2. AaTh 811 + 465C + 400 + 518
 18. BEKE Ü./KATONA I. 1947, 35-40. /Kopács, Baranya m.; 1942./ AaTh 313A + 465C + 518

Öszehasonlító irodalom:

NL 2, 430.; A menyasszonyról és a nehéz feladatok tartalmáról írva, feltételezi a szerző, hogy a gyors termés és a hirtelen felépített palota eszméjében a termésvarázsló mágia és a munkaáldozatok erejébe vetett hit fejeződik ki: PROPP, Istorickéskí korní 312-314, IX II B 13.; NOVIKOV, Obrazy 131-133.; AARNE FFC 5, 39, 465C mt.; AARNE FFC 25, 30, 465C mt.; AM 72, 465C mt.; BALYS 45, 465C mt.; SUS 138, 465C mt.; EB 95sq., 86 IV, 5-6., 256 V.; A román mesékben különféle nehéz feladatok között szerepel Isten ebédre való hívása: SCHULLERUS FFC 78, 43, 461B^X mt.; A perzsa és azerbajdzsán mesekincsben előfordul az AaTh 465A és 465C típus összefonódása: OSMANOV, N. 1958, 203-216., AHUNDOV, A. 1957, 39-49., máskor az AaTh 465C mt. önállóan is: AHUNDOV, A. 1957, 106-125., BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 205-210.

AaTh 468 AZ ÉGIG ÉRŐ FA

/Ld. AaTh 317 /

AaTh 470 ÉLETRE-HALÁLRA JÓBARÁTOK

/H -; BN -/

Az elhunyt barát követése a túlvilágra. Vö. az AaTh 471 mt.-sal.

I. Látogatás a másvilágra.

- a/ Két barát fogadalmat tesz, hogy sohasem hagyja el egymást. Egyikük meghal.
 b/ Az élő barát meghívja a halottat, hogy látogassa meg őt karácsonykor, és vele megy, ha visszatér, vagy
 c/ egy ember a temetőben meghív egy koponyát ebédre, és azután elmegy a koponyával.

II. Az utazás.

- a/ Az úton sok különös dolgot látnak, ezek közt:
 b/ kövér és sovány teheneket,
 c/ egy széles és egy keskeny utat,
 d/ egymással veszekedő embereket és tárgyakat.
 e/ Az élő egy víz mellé megy aludni, amikor felébred, el van borítva mohával.
 f/ Ünneplő és gyászoló házakat látnak.

III. A visszatérés.

Amikor az élő ember visszatér, kiderül, hogy évszázadokig volt távol. Minden megváltozott, és senkit sem ismer.

IV. A halál.

- a/ Másnap meghal: leesik egy fáról vagy magas hegyről.
 b/ Imádság után eltűnik.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 470):

1. KOLUMBÁN S. 1904, Ethnographia 15. évf., 40sq., 6.sz. /Déva, Hunyad m.; 1904./
 2. BERZE NAGY J. 2, 1940, 142sq., 45.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
 3. DÉGH L. 1, 1942, 286-288, 22.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
 4. BÉRES A. 1967, 98sq., 13.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1949./
 5. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 40sq., 13.sz. /Mohács, Baranya m.; 1958./
 6. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1962, 31sq., 7.sz. /Miskolc-Tatárdomb, Borsod m.; 1962./

Változatok:**II. Típuskombinációk:**

Kombináció A sírból kijáró halott szerető típusával (AaTh 470 + MNK

7. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 92-96, 17.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ MNK 365C^X + AaTh 470

8. BODNÁR B. Ms. 1958, 118-120, 17.sz. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ MNK 365C^X + AaTh 470

Megjegyzés:

A típus legrégebbi magyar előfordulása: Érdy kódex, Nyelvenléktár 5, 262sqq.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 147.; LIUNGMAN, Volksmärchen 112-114.; DELARUE/TENÉZE 2, 155sq.; Ú SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 96, 470^X mt.

AaTh 470A A MEGBÁNTOTT KOPONYA (SZOBOR)

/H -; BN -/

Egy koponyát /szobrot/ ebédre hívnak. Részt vesz a lakomán, és házigazdáját elviszi a másvilágra.

Változatok:

1. KÁLMÁNY L. Ms. 283, 156.sz./Nagykamarás, Arad m./ /?/
2. KATONA I. Ms. 1943, 1-7, 3.sz. /Bogdánd, Szilágy m.; 1943./
3. BÁLINT S. 1975, 555sq., 22.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1967./

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 483, 1. láb.; KRZYŻANOWSKI 1, 147, 469. mt.; MÜLLER/RÖHRICH 378, L13. modatípus; StDICT. 2, 559.; AARNE FFC 25, 30, 472^X mt.; BALYS 45, ^X470A mt.; BOGGS FFC 90, 97, ^X835 mt. /Különösen az I. rész egyező/; - ESPINOSA 2, 313-322, 79-80.sz. /La leyenda de Don Juan/.

AaTh 470B A HALHATATLANSÁGRA VÁGYÓ KIRÁLYFI

/H 332I^I; BN 342^X/

- I. Egy királyfi nem akar meghalni. Olyan országot keres, ahol a halálnak nincs hatalma.
- II. Vándorútra kel. Hosszú életre kárhoztatott királyokkal találkozik, akik marasztalják, hogy maradjon náluk. A királyfinak nem elegendő a száz esztendő. A királykisasszonyoktól csodás emléktárgyakat kap.

- III. Ezek segítségével elérkezik a halhatatlanság országába, és feleségül veszi az ottani királynét.
- IV. Útjában hazafelé feltámasztja a hosszú életre kárhoztatott királyokat, akik valamennyien meghaltak azóta. Mindhárman jót ígérnek jótett helyébe.
- V. Hazatérve, a királyi palota nyomát sem találja. Helyén kénköves tó van. Összetalálkozik a halállal, aki már régóta keresi őt és üldözőbe veszi.
- VI. Menekülés közben igénybe veszi a hosszú életűek felajánlott segítségét.
- VII. Sikerül elérnie a halhatatlanság országát, de csak egyik lábát tudja betenni, a másikat megragadja a halál. A halhatatlanság királynéja sem engedi, és abban állapotnak meg a halállal, hogy a királyné feldobja a magasba, és azé lesz, akinek az országába esik. A királyfi a falon belüli részre esik, és a halál elkotródik.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 470B):**

1. ARANY L./GYULAI P. 1872, 361-375, 1.sz. H 1; BN 1. = Sklarek, E. 1901, 1-14, 1.sz. = Solymossy S. 1936, 289-298, 62.sz. = Lang, A. 1909, 179-191. H 1; BN 1. /Demeterfalva, Udvarhely m.; 1872./
2. IPOLYI A. 1914, 503sq., 127.sz. BN 3. /Szeged, Csongrád m.; 19.sz./
3. KOVÁCS Á. Ms. 1941, 496-502, 157.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
4. DÖMÖTÖR Á. 1962, 69-71, 15.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./

II. Típuskombinációk:

5. IPOLYI A. 1914, 132-142, 19.sz. H 3; BN 2. /Szeged, Csongrád m.; 1847-1858./ AaTh 317 + 321 + 470B
6. PENAVIN O. 1971a, 341-349, 75.sz. = Penavin O. 1971b, 141-151, 27.sz. /Doroszló, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1965./ MNK 400A^X + AaTh 470B + 1961G^X
7. BÁLINT S. 1975, 39-81, 1.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1964./ AaTh 470B + MNK 400C^X

Elbeszélésbiológia:

A halhatatlanságra vágyó királyfi meséjének előzménye a 19. század elején bukkant fel, amikor a pozsonyi evangélikus magyartanár, Papp József közzétette egyik diákjának versét **Csokonai utolsó álma** címmel /Öröm-Ünnep, az az Folyó és Kötött Beszéd. Pest 1824, 97-100/. Papp József, a kötet szerkesztője a vershez fűzött lábjegyzetben pontosan ismertette Csokonai

álmát, ahogy ő ezt Balog Péter szalontai paptól hallotta. Eszerint a költő álmában egy kies szép tájon járt. Egyszer elébe állott egy öregember, aki a halál volt, és egy üregbe akarta behúzni. A Remény, egy fiatal lány mentette meg a költőt. Hátulról megragadta, és hirtelen, erősen visszahúzta. Valószínűleg Csokonai álma d'Aulnoy grófnő 17. században megjelent meséjének hatására keletkezett. Mindenesetre Csokonai utolsó álmát tarthatjuk a halhatatlanságra vágyó királyfi meséje első előfordulásának.

Összehasonlító irodalom:

BP 4, 269, 1. l. ábj.; DELARUE/TENÉZE 2, 163-168.; SCHWARZBAUM, Studies 86, 46. l. ábj. /AaTh 470^x/; NL 2, 430.

AaTh 471A ELMÉLKEDŐ KONRÁD

/H -; BN -/

- I. Egy szerzetes azon gondolkodik, hogy mi a mennyország. Gondolkodás közben elragadja valami.
- II. A fán egy szép struccmadarat lát, majd egy idő múlva visszamegy az úton a kolostorhoz.
- III. A rendfőnök utánanézi Konrád adatainak. Kétszáz éve tűnt el.
- IV. A mennyországban töltött két óra a földön kétszáz évet jelent.

Változatok:

1. BOSNYÁK S. Ms. 1963, 81sq., 43.sz. /Istensegíts, Bukovina, 1963./

Legkorábbi hazai előfordulás

TEMESVÁRI Pelbártnál /Katona L. Irodalmi tanulmányai 2, Bp. 1912, 139/.

Összehasonlító irodalom:

ANDREJEV 471. mt.; KRZYŻANOWSKI 470B mt.; TUBACH 3378.sz.; DELARUE/TENÉZE 4/1, 278sq., 471A mt.; DVORĀK 3378.sz.; BRÜCKNER 246, 355. l. ábj.; BRÜCKNER 742, 151. l. ábj.; PETZOLDT, Historische Sagen 2, 279, 330.sz.

AaTh 475 A POKOL KÁLYHAFŰTŐJE

/H 475; BN 475/

- I. Az ördög szolgálatába állt legény a pokolban ismerőseivel találkozik, és ott lelkeket szabadít meg.
- II. Jutalmul egy rakás szemetet kap, amely a felvilágon arannyá változik.
- III. Ezt a fogadós elloppja tőle, de az ördög segítségével visszaszerzi.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 475):

1. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1961, 144-154, 59.sz. /Bag, Pest m.; 1951./

II. A pokol kályhafűtője-típus típuskombinációkban:

A/ Kapcsolat A bűvös gyűrű típusával (AaTh 475 + 560):

2. GAAL Gy. 3, 1860, 116-126, 38.sz. BN 1. /?/ /1860./
3. BERZE NAGY J. 1907, 167-173, 22.sz. BN 6. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ BN 6.
4. IPOLYI A. 1914, 190-195, 29.sz. /?/ /19.sz. közepe/

B/ Kapcsolat az Aranyhajú kertészbojtár típusával (AaTh 475 + 314):

5. MERÉNYI L. 2, 1861, 65-100. BN 2. /?/ /1861./
6. IPOLYI A. 1914, 196-202, 30.sz. BN 9. /?/ /19.sz. közepe/

C/ A pokol kályhafűtője-mesetípus különféle típusösszetételekben:

7. IPOLYI A. 1914, 423sq., 87.sz. H 1; BN 10. /Kisudvarnok, Csallóköz, 19.sz. közepe/. AaTh 475 + 313A + 592
8. VIKÁR B. 1905, 277-280, 3.sz. BN 5. /Hetes, Somogy m.; 1905./ AaTh 325 + 475
9. BANÓ I. 1941, 136-141, 11.sz. /Kárász, Baranya m.; 1938-1940./ AaTh 330A + 475

D/ Elhalványult vagy eltorzult változatok, amelyekben A pokol kályhafűtője-típus töredékesen fordul elő:

10. PASZLAVSZKY S. 1888, Nyr. 17. évf., 278-282. BN 3. /Sátoraljaúj-hegy, Zemplén m.; 1888./ AaTh 401 + 401A + 475 + 314 + 1961
11. HALÁSZ I. 1895, Nyr. 24. évf., 429-431. BN 4. /Csetény, Veszprém m.; 1895./ AaTh 475 + 314 + 531
12. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 103-116. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./ Meghatározhatatlan zagyvalék + AaTh 475.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 423-426.; THOMPSON, Folktale 66.; LIUNGMAN, Volksmärchen 115.; DELARUE/TENÉZE 2, 181-187.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 98, 475. mt.; PLENZAT 28, 475.mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 151, 475. mt.; BARAG 77sq., 475.mt.; SUS 140, 475.mt.; AM 74, 475 mt.; BALYS 46, 475.mt.; HODNE 108, 475.mt.

AaTh 476^X A BÉKA-KOMAASSZONY/H 332II; BN 476^X/

- I. Szegény asszony /ember/ egy terhes békához komának ajánlkozik.
- II. Egy idő múlva elmegy érte egy vízbefúlt /ördög/, és az asszonyt elvezeti a béka lakására, amely a folyam fenekén van.
- III. Itt az asszony betegágyat fekvő komáját gondozza, takarít és főz rá. Munkája közben fazekakból lelkeket szabadít ki. Ezek a vízbefúltak lelkei, amelyeket a béka fogságban tartott.
- IV. Munkája jutalmául megkapja a békától az összesöprött szemetet, amely a felvilágon arannyá változik.

Változatok:

1. IPOLYI A. 1854, 101. BN 1. /?/ /1854./
2. IPOLYI A. 1854, 102. BN 2. /Miskolc, Borsod m./ /?/
3. IPOLYI A. 1854, 104. BN 3. /Csallóköz/ /?/
4. PAP Gy. 1865, 125-132, 6.sz. BN 5. /Palócföld, 1865./
5. ARANY L./GYULAI P. 1872, 429-432, 7.sz. H 2; BN 6. /Garamvidék, 1872./
6. HAMARY B. 1874, Nyr. 3. évf., 139sq. = Klimó, M. 1898, 1a = Sklarek, E. 1901, 238sq., 29.sz. H 3; BN 7. /Dunaalmás, Komárom m.; 1874./
7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 196sq., 63.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./
8. BERZE NAGY J. 2, 1940, 197sq., 64.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
9. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1961, 246sq., 84.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./

Megjegyzés: AaTh 476^X = AaTh 332E^X**Összehasonlító irodalom:**

BP 2, 423, 1. l. b. j., 3, 487.; AARNE FFC 25, 126, 56.sz.; TILLE FFC 34, 160sq., 3.sz.; PETZOLDT, Dt. Volkssagen 209sq., 343.sz.

MNK 476A^X SZEGFŰHAJÚ JÁNOS

/H -; BN -/

Egy szegény asszony gyermekét megkeresztelteti. Fiának keresztanyja béka-asszony lesz. A fiú többszöri feldarabolása után természetfölötti képességekre tesz szert.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 476A^X):**

1. ERDÉSZ S. Ms. 344-358, 28.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. Típuskombinációk:

2. GAAL Gy. 1, 1857, 170-199, 9.sz. /?/ /1819./ MNK 476A^X + AaTh 325 + 556F^X + 409B^X
3. KRESZ M. Ms. 1941, 50-57, 10.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./ MNK 476A^X + AaTh 556F^X

AaTh 480 A SZORGALMAS LÁNY ÉS A LUSTA LÁNY

/H 480; BN 480/

- I. A mostoha elúzi az árva lányt a háztól.
- II. Az árva lány útjában jót tesz fákkal, állatokkal /kitisztít egy kemencét, megmetsz egy szőlőtőkét, kiveszi a tüskét egy kutya talpából/.
- III. A jó lány boszorkányhoz áll szolgálatba. Tilalom: egy szobába nem szabad bemennie. A boszorkány választás elé állítja, hogy azt vihesse el holmijaiból, amit akar.
- IV. A boszorkány hazafelé üldözi a lányt, akit fák és állatok megvédelmeznek. Otthon kiderül a láda felnyitása után, hogy jutalma pénz, drágakő, értékes hozomány.
- V. A mostoha saját lusta és gonosz lányát is útra küldi. A gonosz lány útjában nem tesz jót, a boszorkánynál nem szolgál hűségesen és szorgalmasan. A tilos szobából ellop egy ládát vagy szerencsétlenül választ. Hazafelé útközben a fák elárulják, a kutya megharapja, az üldöző boszorkány megbünteti.
- VI. Az árva lány férjhez megy, a mostoha lánya megbűnhődik gonoszságáért.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 480):**

1. MERÉNYI L. 2, 1861, 169-187, 8.sz. H 2; BN 1. /?/ /1861./
2. MAROSI S./BAGOSSY-BAK L. Ms. 2, é. n. 129. /?/ /?/
3. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtőtől. Ms. 17.sz. /?/ /1862./
4. DEÁK L. Ms. 1862, 20-23, 2.sz. /Kolozsvár, 1862./
5. Népszokások, versek, mesék, töredékek. Ms. 16b-17a, 25.sz.

6. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 3, 1862, 123-126. /Nagyszalonta-Nagykőrös, 1862./
7. BALÁS Gy. Ms. 1878, 9. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
8. VERSÉNYI Gy. 1885, Nyr. 14. évf., 91-94. H 6; BN 4. /Zilah, Közép-Szolnok m./
9. HIRSCHMANN D. 1887, Nyr. 16.évf., 188sq. H 7; BN 5. /Szilágyosmelyő, Szilágy m.; 1887./
10. HALÁSZ I. 1888, Nyr. 17. évf., 516sq. = Krasnova, V./Važdaeva, V. 1952, 515sq. = Krasnova, V./Važdaeva, V. 1952, 185sq. = Krasnova, V./Važdaeva, V. 1953, 159sq. = kínai fordítás 1953, 52sq. H 8; BN 6.
11. POLLÁK M. Ms. 53-63. /Rábaköz, 1890 körül/
12. FARAGÓ J. 1955, 64-68, 6.sz. /Székelyföld, 1890-es évek/
13. BERZE NAGY J. 1907, 244-249, 32.sz. H 3; BN 9. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
14. KÁLMÁNY L. Ms. 125-127, 45.sz. /Orosháza, Békés m./ /?/
15. KÁLMÁNY L. Ms. 398sq., 230.sz. /?/ /?/
16. SÜTŐ K. Ms. 1915, 150-153, 6.sz. /Semjén, Zemplén m.; 1915./
17. SZENDREY Zs. 1924, 193-196, 5.sz. H 4; BN 10. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
18. MOLNÁR J. Ms. 1932, 35sq. /Csenger, Szatmár m.; 1932./ AaTh 480 + 1961A^X
19. BERZE NAGY J. 2, 1940, 198-201, 65.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./
20. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 104, 22.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
21. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 105, 35.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
22. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 110, 110.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
23. BÖZÖDI Gy. 1942, 108-114, 16.sz. /Székelyföld, 1942./
24. DÉGH L. 1, 1942, 289-292, 23.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1941./
25. KONSZA S. 1957, 76-79, 45.sz. /Kovácszna, Háromszék m.; 1947./
26. KONSZA S. 1957, 79-81, 46.sz. /Kilyén, Háromszék m.; 1948./
27. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 116-121. /Katona, Mezőség, R.; 1951./
28. KOVÁCS Á. Ms. 95-99. 20.sz. /Mekényes, Baranya m.; 1952./
29. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1961, 161-169, 61.sz. /Szárász, Baranya m.; 1952./
30. KOVÁCS F. 1958, 80-83. /Kisiratos, R.; 1949-1955./
31. HUNYADI A. 1956, 84-91. /Zselyk, R.; 1956./

32. ERDÉSZ S. 2, 1968, 118-126, 60. sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
33. ERDÉSZ S. Ms. 1959, 309-314, 24.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
34. BÁCSKAI BOSNYÁK S. Ms. 1963, 18-23, 14.sz. /Istensegíts, Bukovina, R.; 1961./
35. KELEMEN Z. 1964, 113-115. /Tevel, Tolna m.; 1964./
36. DOBOS I. 1962, 412-415, III/13.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
37. HEGEDŰS L. 1952, 178-181. /Szárász, Baranya m.; 1951./
38. DOBOS I. 1962, 191-196, I/13.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1958./
39. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 50.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
40. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 157-164, 27.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
41. PENA VIN O. 1971a, 423-425, 104.sz. /Feketics, Vajdaság, Ju.; 1960-1970./
42. PENA VIN O. 1971a, 371-375, 81.sz. /Doroszló, Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./
43. PENA VIN O. 1971a, 289-293, 39.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./
44. DOBOS I. 1962, 480-483, II/1.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
45. DÖMÖTÖR Á. 1969, 11sq., 1.sz. /Csávoly, Bács-Kiskun m.; 1968./

II. **A szorgalmas lány és a lusta lány meséjének kombinációi különféle típusokkal:**

A/ A Hamupipőke-mesével alkotott kapcsolat (AaTh 408 + 510A):

46. VELSINSZKY Z. 1923-1924, Ethnographia 24/25. évf., 181-183. H 1; BN 11. /Jászberény, Szolnok m.; 1924./
47. PENA VIN O. 1971a, 94-102, 9.sz./Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./

B/ Az AaTh 480 + 510A kapcsolat kiegészülése (AaTh 480 + 510A + n):

48. HORVÁTH I. 1971, 223-230. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./ AaTh 480 + 510A + 501
49. M. NÉMETH S. 1883, Nyr. 12. évf., 524-526., 562-564. H 5; BN 3. /Domokos, Szolnok-Doboka m.; 1883./

C/ Az AaTh 480 mesetípus kapcsolata A két lány az ördög házában típusal (AaTh 480 + MNK 481^X):

50. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 230-240, 17.sz. /Csongrád, Csongrád m.; 1941./

51. FÜLDYNE VIRÁNY J. 1957, 84-87, 73.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
 52. DOBOS I. 1962, 467-470, IV/3.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
D/ Az AaTh 480 + MNK 481^X kapcsolat kiegészülése a Hamupipőke-típussal (AaTh 480 + MNK 481^X + AaTh 510A):

53. LOSCHDORFER A. 1937, Ethnographia 48.évf., 358-361. – Megjegyzés:
 ld. még felsorolásunkban a 45. változatot, amely az MNK 481^X töredékes elemeit tartalmazza a típuskapcsolat elején.

E/ Az AaTh 480 + 328 + 327C típuslánc és kiegészülése:

54. KOLUMBÁN S. Ms. BN 12. /Déva, Hunyad m.; 1890-es évek/ AaTh 480 + 328 + 327C

55. BERZE NAGY J. 1907, 83-93, 11.sz. BN 7. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 510A + 328 + 327C + 480

F/ Egyéb típuskombinációk:

56. BERZE NAGY J. 1907, 216-223, 28.sz. BN 8. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 451 + 480

57. MERÉNYI L. 2, 1864, 117-126, 6.sz. BN 2. /Dunamellék, 1864./ AaTh 554 + 480

58. PENAVIN O. 1971a, 295-298, 41.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m, Ju.; 1960-1970./ AaTh 780 + 480

59. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 209-216. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./ AaTh 365 /elt./ + 480 + motívumkonglomerátum.

Irodalmi feldolgozások:

OSZK 390: Családi Naptár 1892. évre 67-76.; BENEDEK E.: Székely mesemondó. Bp. é.n. 44-52, 5.sz. = MMMV I/2, 64-72, 10.sz.

Elbeszélésbiológia:

A rendelkezésre álló, viszonylag nagy számú változatanyag birtokában és Roberts monográfiája segítségével megoldható az AaTh 480 mesetípus hazai sorsának megrajzolása.

A **szolgálni induló mesehősök** motívumkörében általában mostohalány és édeslány /L55. mot./ fordul elő, ezzel találkozunk az 1., 2., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 13., 14., 17., 18., 19., 21., 22., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34., 35., 36., 37., 38., 39., 40., 42., 43., 44., 45., 49., 52. változatban. Figyelemre méltó ennek a motívumnak az alakulása. Ha mindkét lány ugyanattól az özvegyasszonytól származik, akkor a lányok sorrendje, ill. munkába állásuk paramétere megváltozik: először a rossz lány, utána a jó lány áll munkába a 12., 15., 16. és az 51. válto-

zatban. Ennek a motívumnak további fejlődése, amikor **három lány** megy egymás után munka után /Roberts I A 8. motívum/: a 3., 23. és a 47. változatban. Ekkor a sorrend: **rossz + rossz + jó**. A 20. változatban érdekes motívumfejlődést tapasztalhatunk: a három lány együtt indul el, de az öregasszony csak egyiküket fogadja fel.

Nem ismeretlen a **két fivér** /L10. mot.; Roberts I A 14/ motívuma: talán a nemzetközi anyagban gyakrabban előforduló jelenség, nálunk kuriózum /41., 57.sz. változat/. Még ritkább, hogy egy lány megy el csupán szolgálni, mint a 4. szövegben, vagy pedig két lányról szól a története, de csak a második vállal munkát /9.sz./.

Az útközben előforduló tárgyak és élőlények témakörében elég nagy fokú variabilitás mutatkozik meg. A szájhagyományozódás fő tendenciáját mutatja meg, ha a tárgyak és élőlények felsorolásának kezdete szerint végzem el a csoportosítást. Az objektumok felsorolását **almafa** /Roberts IV D 1a/ kezdi a 12., 31., 38., 39. szövegváltozatokban. **Körtefával** kezdődik az objektumok lánc /Roberts IV D 1b; D1658.1.5.2. motívum/ a 3., 5., 7., 9., 15., 16., 21., 26., 27., 29., 51. változatokban. A **kemence** /Roberts IV E 1; D1658.2.1. motívum/ kezdi a sort a 4., 18., 19., 22., 28., 33., 37. változatokban. A **kutya** /Roberts IV A 6; B398. motívum/ szintén gyakori az objektumláncok kezdetén: az 1., 2., 10., 17., 25., 30., 40., 52., 58. változatban fordult elő, a **ló** /Roberts IV A 4/ pedig a 11., 23., 43., 44. változatban. A **kút** /Roberts IV F 1/ motívum a 14., 35., 49. változatokban jelentkezett az objektumok bevezetéseként. Mindezek a példák azt bizonyítják, hogy a Grimm-mese elemei igen erősen éreztették a hatásukat, és a magyar szájhagyományban ezek az elemek erősen variálódtak.

A magyar mesekincsben élesen kirajzolódnak, hogy az AaTh 480. cselekménytípusban a **munkaadó személye** általában **öregasszony vagy boszorkány** /Roberts I B 1; H 935. motívum/, amely az 1., 6., 8., 9., 10., 13., 14., 18., 20., 22., 23., 25., 31., 34., 35., 40., 55., 58. változat sajátossága. Kimondottan **boszorkányt** említ a 3., 4., 7., 11., 12., 17., 19., 27., 43., 46., 49. és az 52. szövegváltozat. Valószínűleg az öregasszony és a boszorkány motívumvegyüléséből keletkezett az **ördögös asszony** a 15. szövegben és az **ördögös öregasszony** a 33. változatban. A 28. szövegben előforduló **Szent Péter** román hatásra jelent meg. Az **öregember** alakja a 41. szövegben a nemzetközi prózaforráskörből is ismert /Roberts I B 2a/.

Amikor a **macska** /Roberts I B 7d/ a munkaadó, akkor az MNK 481^X mesetípus érezteti a hatását A jó lány és a rossz lány meséjében /16., 42.sz.

változat/. A **medve** mint munkaadó /Roberts I B 7a/ kelet felé mutat /16., 51.sz. változatban/. A **tündérek** munkaadó funkciójában ismertek a nemzetközi prózafolklórból /Roberts I B 5; F234.2. motívum/, nálunk felbukkanásuk esetleges /29. változat/. Szintúgy ez érvényes a **rablók** motívumára /Roberts I B 20/, amely nálunk az AaTh 480. mt. változatai közt véletlen jelenség /5. szöveg/.

A **tiltott helyiség vagy szoba** /Roberts V H 1; C611. motívuma/ általánosan elterjedt, ezen belüli változékonysága figyelmet érdemel. Az **egyik szoba** tiltott: a 10., 36., 38., 49., 58. változatban. Az **ötödik szoba** tiltott: a 12. változatban. A **hetedik szoba** tiltott: a 8., 19., 29., 37., 41., 44. változatban. A **tizedik szoba** tiltott: a 34., 47. változatban. A **tizenegyedik szoba** csupán egy szövegben bukkan elő /4.sz./ . A **tizenkettedik szoba** tiltott az 1., 3., 6., 11., 13., 23. változat tanúsága szerint. Valószínűleg a szerencsétlen szám hatott arra, hogy a **tizenharmadik szoba** átlépése tabu a mesehős számára a 2., 7., 14., 17., 43. szövegváltozatban. Kétségtelenül a számmágia és a mesei számok szerint való gondolkodás keveredésének hatását lehet érezni a tiltott szoba megjelölésében.

Az AaTh 480 mesetípus üldözésmotívumának egyik csoportjában a **tiltott szobából való aranyrablásról** van szó /Roberts 1958, 127/. Az a motívum, hogy a hősnő aranyat lop a tiltott szobából /Roberts V L 2/, nálunk jól ismert elem a 7., 10., 12., 14., 19., 23., 34., 38., 46. változatból.

A mese üldözésmotívumát az az elbeszélésrészlet egészíti ki, amely szerint a **lények és dolgok segítik a lányt menekülésében** /Roberts IV W; 1658.3.4. motívum/: az 1., 3., 12., 15., 19., 34., 38., 41., 43., 44., 46., 47. változatban erről van szó. A 46. változatban a boszorkány üldözése közben folyóvízzé változik: ez az AaTh 313IIIc elem, a mágikus menekülés átváltozáseleme.

A nemzetközi prózafolklórból, ill. az AaTh 480 mesetípus külföldi párhuzamaiból jól ismert az a motívum, mely szerint a **hősnő haja arannyá válik, ha belép a szobába** /Roberts V H 1a; C912. mot./ . Ez a részlet eredeti formában az 1., 2., 15., 41., 47., 58. szövegben fordul elő. Az említett motívum torzult formájában a **hősnő aranyba mártja magát**: a 4., 6., 37. változatban olvasható. A hősnő egyik jutalma, hogy **aranyeső hull a fejére**: csupán a 22. változatban volt meg /Roberts VII A 1/.

A **ládaválasztás** /Roberts VII M 2; L210. mot.; BP 1, 227, 2. l. ábj./ az AaTh 480 mt. magyar változatainak gyakori eleme /8., 9., 17., 18., 20., 25., 32., 39., 49., 55. változatban/. Némelykor a munkaadó öregasszony vagy

boszorkány ajándéka elhalványította, mint pl. a 11., 24., 40. szövegben.

A magyar mesekincsben jól elkülöníthetők A jó lány és a rossz lány meséjének egyes formái. Az a forma, amelyben a hősnőnek vízből kell kihoznia a ládát /Roberts VII S/, a 26., 27., 28. változatban fordult elő minden valószínűség szerint román hatásra, bár az **úszó ládák** motívumát a bolgár meseanyagból szintén ismerem /D1788., D1866. motívum; Sereševskaja, N.: Bolgarskie skazki. Leningrad 1957, 96-103/.

A mese egyik bevezetése szerint a hősnő guruló gombolyagot követ /Roberts II A 3a; H 1226.2. motívum/, csupán egy változatban fordul elő nálunk /14.sz./ . Mivel nyugat felé, Olaszország felé mutat, feltételezhető az irodalmi hatás. Ha a hősnő beleesik a kútba vagy lemászik oda, kimondottan német hatást gyaníthatunk, mint a 24. szövegben /Roberts II A 1/. A főszereplő tűzért való küldése a 26. változatot az AaTh 480B^X típusához közelíti: ez nyilvánvalóan közvetlen román, közvetett keleti szláv hatás bizonyítéka /Roberts II A 4/. Nemrég jelent meg az az elem, amelyben a hősnőt fenni vagy szőni küldik: 30. magyar változat, Roberts II A 7a; ld. még ehhez azt a motívumot, hogy az állatok csodálatosan fonják a fonalat a hősnő számára: Roberts II B 10; ^XB 599.1. mot. Mivel ez a motívum a spanyol archetípus felé közelít, feltehető ebben az esetben is az irodalmi hatás, valamelyik külföldi mesegyűjtemény magyar fordításának a hatása.

Kimondott magyar, ill. délkelet-európai jelenség, hogy az AaTh 480. mesetípus 15. és 36. változatába az **abroncsba zárt szőrnyeteg** /AaTh 300A^X/ motívuma hatolt be: a hősnő a tiltott szobában vizet ad egy akasztott embernek vagy sárkánynak, aki ezután kiszabadul /pontosabban ehhez: Schullerus 300I^X A alcsoport/. Viszont a **kölesválogatás** motívuma a 33., az összekevert **zab** kiválogatása a 35. változatban a Hamupipőke-mese /AaTh 510A/ hatására jelent meg A jó lány és a rossz lány meséjében.

Az AaTh 480. mesetípus egyes magyar változataiban hiedelemmondák és vándormondai elemek is föllelhetők. Az 1. változatban a **vaskakas megszólalása** a győri vaskakas mondájának beszűrődése /Mednyánszky Alajos: Elbeszélések, regék a legendák a magyar előkorból 1, Pest 1832, 28-34/. A 11. változatban a **vasorrú bába fellowagolt a Szent Gellért hegyére**: a boszorkánypereinkben gyakran előfordult ennek az emlegetése /Schram, Ferenc: Magyarországi boszorkányperek 3, Bp. 1982, 387/. A 39. változat említi a **csengős-bongós szekereken megjelenő kísérteteket**: ehhez párhuzam Bihari 35, D II 1. hiedelemmonda-típus. A 47. változatba olvadt be az AaTh 480 + 510A kombináció keretében a **lesüllyedt vár** mondája, amelynek egyik külföldi

párhuzama: Sinninghe 115, 1141.sz. Az 1. változat **kakassal szántó öregaszszonyt**, a 36. változat **kakassal szántó boszorkányt**, a 38. változat **kakassal szántó boszorkányt**, az 52. változat **kakassal szántó legényt** említ, amely az **ördögszántotta hegy** mondájából származik /Dömötör Ákos: Nagyharsányi mondaváltozatok. Ms. Bp. 1966, 1-24.; H521. motívum; BP 1, 495-497.; Aarne FFC 25, 123, 48.sz.; Balys 3287.; Sinninghe 105, 853.sz.; Szendrey Zs. 60, 90.sz./.

Összehasonlító irodalom:

ROBERTS, W.E.: The Tale of the Kind and Unkind Girls. Berlin 1958.; BP 1, 207-227.; ANDERSON, Novelline 1, 14sq., 6.sz.; THOMPSON, Folktale 125.; LIUNGMAN, Volksmärchen 115-117. NL 2, 683sq.

MNK 481^X KÉT LÁNY A MEDVE (ÖRDÖG) HÁZÁNÁL

/H 431 és 546; BN 431 és 481^X/

- I. Egy özvegyember, akinek egy kislánya van, özvegyasszonyt vesz feleségül. A mostoha elüldözi férje lányát szolgálni.
- II. A lány egy erdei házhoz ér, ahol egy macskát talál. A macskát megvendégeli.
- III. Estefelé megjelenik a ház gazdája: egy medve vagy ördög, aki általában ezt mondja: "Tányér talpam, lompos farkam, szép lány mátkám, nyiss ajtót!" A macska tanácsára a lány teljesíti a kívánságait.
- IV. A medve reggelre szép legénnyé változik, és feleségül veszi a lányt, vagy gazdagon megjutalmazza.
- V. A lány hazatér a kincsekkel, vagy látogatóba megy.
- VI. Mostohatestvére megirigyeli szerencsését, és ugyanazon az úton ő is elindul szolgálni.
- VII. Elérkezik az édeslány is az erdei házhoz, megjelenik neki a medve /vagy ördög/. Gonoszsága miatt nem segíti a macska. A lány nem teljesíti a démon kívánságait. A szörny meggyilkolja a lányt vagy súlyosan megsebesíti.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 481^X):

1. IPOLYI A. 1914, 284-286, 54.sz. H 546, 6.; BN 481^X, 9. /Nyék, Bihar m.; 19.sz./
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 4, Ms. é.n. 122. /?/ /19.sz./

3. ARANY L. 1862, 176-186, 11.sz. = Arany L. 1901, 249-256, 29.sz. = Arany L. ⁵1901, 250-257, 28.sz. = Pogány, N. 1930, 124sqq.
  4. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék 2, Ms. é.n. 62sq., 2.sz. /?/19.sz./
  5. STEINER/SIMONYI/ Zs. 1872, Nyr. 1. évf. 330sq. H 431, 3.; BN 431, 1. /Aszód, PPSK. vm.; 1872./
  6. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf. 179sq. = Veres I. 1960, 332-334, 3.sz. /Orosháza, Békés m.; 1875./
  7. Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn 1887-1888, 171sq. BN 481^X, 3. /?/ /1888./
  8. VICZIÁN J. 1889, Nyr. 18.évf. 427sq. H 546, 8.; BN 481^X, 4. /Tápiószele, Pest m.; 1889./
  9. SZINI P. Ms. 110sq., 15.sz. /Bereg m.; 1890 körül/
  10. LÁZÁR I. 1896, 159sq., 11.sz. H 546, 3.; BN 481^X, 5. /Magyarlapád, Alsófehér m.; 1896./
  11. NAGY S. 1903, 46sq. /Vác, 1903./
  12. R.BERDE M. é.n. 51-55. /Székelyföld, 19.sz. második fele/
  13. KUNTÁR L. ¹1957, 76-78, 11.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./
  14. DOBOS I. 1962, 196-200, 14.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
  15. DOBOS I. 1962, 415-418, 14.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
  16. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 25sq., 5.sz. /Siklónagyfalva, Baranya m.; 1960./
  17. BALLA T. 1970, 91-98. /Magyardécse, R.; 1968./
- II. Az MNK 481^X mesetípus különféle típusösszetételekben:
- A/ Kapcsolat Az édeslány és a mostohalány meséjével (AaTh 480 + MNK 481^X):
18. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 230-240, 17.sz. /Csongrád, Csongrád m.; 1941./
  19. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 84-87, 73.sz. /Láca, Zemplén m.; 1942./
- B/ Az előző típuskapcsolat kiegészülése a Hamupipőke-mesével (MNK 481^X + AaTh 480 + 510A):
20. VELSINSZKY Z. 1923-1924, Ethnographia 34-35. évf. 181-183. /Jászberény, Szolnok m.; 1924./ BN 481^X, 11.
  21. LOSCHDORFER A. 1937, Ethnographia 48. évf. 358-361. MNK 481^X + AaTh 480 + 510A /Buják, Nógrád m.; 1937./
- C/ Egyéb típuskombinációk:
22. DÉGH L. 1942, 101-110, 1.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 153 + MNK 481^X

23. IPOLYI A. 1914, 282-284, 53.sz. H 546, 5.; BN 481^X, 8. /?//19.sz./ MNK 481^X + AaTh 313A
24. BERZE NAGY J. 1907, 391-397, 55.sz. H 546, 4.; BN 481^X, 7. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
25. KOVÁCS J. 1922, Ethnographia 33. évf. 81-83. MNK 829^X+ 481^X + AaTh 306 /Tárcány, Bihar m.; 1922./

Elbeszélésbiológia:

A változatok felsorolásából a H 431. mt. 1., 2., a H 546. mt. 8. szövegét, a BN 431. mt. 3., 4., 5., valamint a BN 481^X mt. 6. és 10. szövegét kihagytam, mint nem ide tartozókat. Bolte és Polivka összefoglaló műükben ezt a mesetípust a Holle-típus /AaTh 480/ kelet-európai formájának tartották. Lényegében Berze Nagy az ő véleményüket osztotta, amikor azt jelentette ki, hogy a Két lány a medve házában típus az AaTh 480 mt.-ből alakult ki. Roberts monográfiájában sajnos egyetlen magyar változatot sem vont be elemzésébe, így csak azt állapíthatom meg, hogy az észteknél, finneknél és keleti szlávoknál elterjedt "szembekötődsi"-forma az MNK 481^X típushoz nagyon közel áll. Mégis azért nem egyezik meg vele, mert az MNK 481^X típusra két mese hatott erősen: az AaTh 480 mt. Grimm-féle formája és az Ámor és Pszühé-mese /AaTh 425A/.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 221-225.; ROBERTS op. cit. /AaTh 480/147sq.; ANDREJEV ^X480C; BALYS ^X482.; SUS 480 / = AA ^X480C/.

TERMÉSZETFELETTI SEGÍTŐTÁRS (AaTh 500-559)

AaTh 500 PANCIMANCI

/H 500; BN 500/

- I. Egy szegény asszony lusta lányát elveri, mert az nem akart fenni. Az arra haladó királyfinak azt hazudja, hogy azért büntette meg a lányát, mert az túl sokat font.
- II. A királyfi hazaviszi a lányt. Anyja, a királyné óriási mennyiségű fonnivalót ad neki. A kendert a lány helyett egy törpe fonja fel háromszor egymás után azzal a feltétellel, hogy neki adja saját magát vagy születendő gyermekét, ha három nap letelte után nem tudja megmondani a törpe nevét.
- III. A lány véletlen folytán megtudja a segítő nevét, és mikor az munkája díjáért jelentkezik, megmondja neki. A törpe dühösen távozik.

IV. A királyfi feleségül veszi a szegény lányt.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 500):

1. BAGOSSY K. Ms. 2, é.n. 73, 18.sz. /?/ /19.sz.közepe/
2. IPOLYI A. 1914, 265, 48.sz. H 3; BN 7. /Szeged, 19.sz. közepe/
3. HALÁSZ J. 1885, Nyr. 14. évf. 569sq. H 4; BN 3. /Potyond, Győr-Sopron m.; 1885./
4. BARTÓK J. 1899, Nyr. 28. évf. 479. H 5; BN 6. /Patóháza, Szatmár m./
5. JANKÓ J. 1892, 278. BN 5. /Harasztos, Torda-Aranyos m.; 1892./
6. ISTVÁNFY Gy. 1963, 200-204, 2.sz. /Balla, Heves m.; 1900./
7. KUNTÁR L. 1957, 59-62, 7.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./
8. DÉGH L. 1, 1955, 194-202, 19.sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 2, 1960, 174-185, 63.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./
9. FARAGÓ J. 1969, 126-131. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./
10. NAGY O. 1976, 208-212, 28.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1961./
11. SEBESTYÉN Á. 2, 1981, 370-372, 7.sz. /Tolna m.; 1981./

II. A Pancimanci-mese típuskombinációkban:

A/ Kapcsolata a Három fonóasszony meséjével (AaTh 500 + 501):

12. ARANY L. 1862, 277-284, 22.sz. = Arany L. 1914, 31-37, 2.sz. = Ortutay, Gy. 1957, 371-376, 18.sz. H 1; BN 1. /?/ /1862./
13. KRIZA J. 1863, 411-414, 4.sz. = Kriza J. 2, 1911, 102-106, 4.sz. = Jones-Kropf 46-49, 10.sz. H 2; BN 2. /Árkos, Háromszék m.; 1863./
14. KONSZA S. 1957, 106-108, 63.sz. /Étfalvazoltán, Háromszék m., 1948./
15. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 9-11. /?/ /1955./

B/ Egyéb kombináció (AaTh 875 + 500):

16. BODNÁR B. Ms. 1963, 317-326, 41.sz. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m. 1963./

Elbeszélésbiológia:

A Pancimanci-mese hazai fejlődését és eredetét világítja meg a törpe vagy démon nevének számos esete. A 12. változatban **Pancimanci**, az 1. változatban **Ponczi Marczi**, a 13. változatban **Tánczi Vargaluska**, az 5. változatban pedig **Tánczi Tánczi Martaluska** fordul elő. A 14. szövegben **Vargalus Károly** névvel, a 6. szövegben pedig **Tancika-Marcika** névvel találkozunk. Feltehetőleg a **Ponczi Marczi** régebbi név, mint a **Pancimanci**, hiszen ez közelebb áll a **Purzinegele** démonnévhez, amely egyik tiroli meseváltozatban fordult elő /BP 1, 491/. Tehát a fejlődést a következőképpen lehetne elképzelni: **Purzinegele** > **Ponczi Marci** > **Pancimanci**. Ebben a fejlődésben a Grimm testvérek előtti osztrák hatás érvényesült.

A két mesei démonnév, **Pancimanci** és **Tánci Vargaluska** vegyüléséről tanúskodik a 6. változatban a **Tancika-Marcika** elnevezés. Különben a **Vargaluska** név szintén keveredéssel jöhetett létre, és keletre mutat. A **varganit'** orosz ige jelentése: dorombon játszik, lármázik, amelyet az ukránok és a csehek is ismernek /Mitrák Sándor: Orosz-magyar szótár. Ungvár 1881, 38/. Az ukrán **vorhan'** és a cseh **varhany** jelentése szintén doromb. Grincsenko szerint a **varhan** olyan zeneszerszám, amelyen ajakkal játszanak /Grincenko, B.D.: Slovar' ukrainskogo jazyka 1, Kijev 1907, 126/. A **galuska haluska** ételnév jelentése a megegyező magyar szóval azonos /Grincenko op. cit.268/. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a **galka galuska** egyik jelentése a galíciai lakosság egy részének gúnyneve is /Vasmer, Max: Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka 1, Moskva 1964, 389/. Következésképpen a **Vargaluska** mesei név valószínűleg a **varhan'** doromb jelentésű szláv szó és a szláv-magyar **galuska** ételnév keveredésével jött létre, és ebben közrejátszott, hogy a **galuska** szó a szlávoknál gúnynévként is használatos volt. A **Tánci Vargaluska** jelentése táncoló-lármás /ember/. Alátámasztja fejtegetésemet az is, hogy az AaTh 500. mesetípus ezzel az elnevezéssel csak a magyar nyelvterület keleti részén fordult elő. Itt tehát arról van szó, hogy az AaTh 500. mesetípus nyugati cselekményébe főleg keleti szláv hiedelmek kapcsolódtak.

Belső irodalmi hatásra jelentek meg a Pancimanci mese magyar változatai között a következő elnevezések: **Rikiriki-róka Pál** /a 9. változatban/, **Riki-róka Róka Pál** /a 9. változatban/. Újabb jelenség, hogy a Pancimanci típus Grimm-mesei származékaiiban a **Rumpelstilzchen** német mesei személynév elferdítéseit olvashatjuk: **Ripi-rupi-muki** nevet a 7., **Rupcsen-Hencsen** nevet a 8. szövegben. Az egykori német játéknév, amely kapcsolatban volt a **Rumpelgeist** /hazajáró lélek/ fogalmával, nálunk a Grimm-mesei származékokban elvesztette az élő néphittel való kapcsolatát.

A Pancimanci mese minden valószínűség szerint a Középső-Rajna-vidéken keletkezett. Liungman feltételezi, hogy a Három fonóasszony /AaTh 501/ meséjéből alakulhatott ki, hiszen ez a típus Észak-Németországban már a 17. század második felében ismeretes volt. Az AaTh 500 + 501 típuskombináció általános európai jelenség, a magyar változatok ebből a szempontból követik a szüzsé külföldön, Európában megfigyelhető fejlődését. Csak távolabbról, Kínából ismernek olyan típuskapcsolatokat, mint pl. az AaTh 500 + 311 + 510B és az AaTh 500 + 315A kombinációk, amelyek a magyar prózafolklórban vagy az európai elbeszéléshagyományban nincsenek /Ting FFC 223, p. 87, 500. mt./. A Pancimanci mese fő motívuma, a név kitalálása az AaTh 812.

mesetípusban is megvan /pl. Ikeda FFC 209, 187sq., 812.mt./.

Öszehasonlító irodalom:

BP 1, 490-498.; THOMPSON, Folktale 48sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 117-119.; StDICT. 2, 960.; NL 4, 340.; SIMONSUURI N 1041.; RÖHRICH, L.: Sage und Märchen 272-291.

AaTh 501 A HÁROM FONÓASSZONY

/H -; BN 501/

A három fonóasszony segít fenni a lusta lánynak, aki meghívja őket esküvőjére. Amikor a vőlegény /a királyfi/ megpillantja őket, megijed tőlük. Megtiltja feleségének, hogy fonjon.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 501):

1. KRIZA J. 2, 1956, 179-185, 16.sz. /?/ /?/
2. KELEMEN Z. 1964, 51sq., 5.sz. /Zomba, Tolna m.; 1964./
3. BECK Z. 1965, 128sq. /Békés m.; 1965./
4. FARAGÓ J. 1969, 132-135. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./
5. DOBOS I. 1962, 304-306, 46.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
6. ERDÉSZ S. 1963, 9-11, 2.sz. /Nyírvasvári, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./

II. Típuskombinációk:

A/ Kapcsolat a Pancimanci-típussal (AaTh 500 + 501):

7. ARANY L. 1862, 277-284, 22.sz. = Ortutay Gy. 1957, 371-376, 18.sz. = Arany L. ⁵1914, 31-37, 2.sz. BN 1. /?/ /1862./
  8. KRIZA J. 1863, 411-414, 4.sz. BN 2. /Árkos, Háromszék m.; 1863./
  9. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 9-11. /?/ /1955./
  10. KONSZA S. 1957, 106-108, 63.sz. /Étfalvazoltán, Háromszék m.; 1948./
- ###### B/ Kapcsolat A jó lány és a rossz lány meséjével (AaTh 480 + 501):
11. HORVÁTH I. 1971, 223-230. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./ AaTh 480 + 510A + 501
  12. HORVÁTH I. 1979, 185-193. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 480 + 501IIa

Ponyvák:

A három Fonó Nő. Nyomtatta Tichy Alajos. Nagyvárad 1862. OSZK 6/42. Aranyfonó Esztike. Bucsánszky Alajos kiadása. OSZK 16/52 = EA 8274/190. 1873, 1897: OSZK 29/64.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 109-115.; THOMPSON, Folktale 48sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 118sq.; SCHERF 80sq.; BN 1, 663sq.; BOGGS FFC 90, p. 66, 501^XA típus; SCHULLERUS FFC 78, p. 78, 1405 I^X típus; StDICT. 2, 1110sq.

AaTh 502 AZ ARANYSZAKÁLLÚ EMBER

/H 502; BN 502/

- I. A király kertjében lévő tejtavat /kutat/ egy aranyszakállú ember /óriás, vadember/ minden éjszaka kiissza. A király jutalmat ígér annak, aki a kártevőt elfogja.
- II. Egy katona /cigány stb./ egy fél csizma vagy egy üveg pálinka segítségével elfogja az aranyszakállú embert. Kalitkába zárják, és úgy mutogatják a népnek.
- III. A király kisleánya beejti labdáját vagy nyilát az óriás vagy vadember ketrecébe. Az óriás azzal a feltétellel adja vissza, ha kiengedi őt. A királyfi elcseni apjától a kulcsot, kinyitja a ketrecet, és szabaddon engedi az óriást.
- IV. Az óriás szökése kiderül, a királyfit elűzik a királyi udvartól. Találkozik az aranyszakállú emberrel, és szolgálatába szegődik. Az aranyszakállú ember segítséget ígér a királyfinak.
- IV. A királyfi elszegődik egy idegen királyhoz inasnak vagy pásztornak. Nehéz feladatokat tűznek ki számára. Az aranyszakállú ember segítségével megoldja azokat. Elnyeri a királykisasszony kezét.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 502):**

1. Népszokások, versek, mesék /töredékek/ Ms. 31a-34a, 30.sz. /Székelyudvarhely, 19.sz./
2. BENE L. /3/ 2, é.n. 39-47, 5.sz. /Nagykunság; 1940-es évek első fele/
3. BÜZÖDI Gy. 1942, 39-45. /Székelyföld, 1942./
4. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 85-90. /Köbölkút, R.; 1945./

II. Típuskombinációk:**A/ Kapcsolat a Hálás állatok típusával (AaTh 502 + 554):**

5. Vegyes népdalok. Ms. 1, é.n. 56-60, 3.sz. /?/ /19.sz./
6. ARANY L./GYULAI P. 1872, 404-421, 2.sz. = Sklarek, E. 1901, 114-130, 12.sz. = Lang, A. 1901, 233-248, 28.sz. = Ortutay Gy. 3,

1955, 502-505, 52a = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 3, 1960, 807-811, 323.sz. /?/ /1872./

B/ Különbeféle típuskombinációk:

7. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 20-23, 9.sz. /?/ /1860 körül/ AaTh 502 + 300
8. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 63. /?/ /19.sz./ AaTh 502 + 314A + 1159
9. IPOLYI A. 1914, 217-220, 32.sz. H 4; BN 4. /Csécsény, Győr m.; 19.sz./ AaTh 502 + 314
10. HORVÁTH I. 1979, 166-175. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 502 + 314
11. NAGY O. 1958, 52-57. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 502 + 531 + 1961A^X
12. HORVÁTH I. 1955, 26-41. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 502 + 530A
13. HORVÁTH I. 1971, 209-216. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./ AaTh 502 + 531
14. KRIZA J. és tsai 1882, 332-338, 2.sz. = Kriza J. 2, 1956, 189-195, 18.sz. /Székelyföld, 1882./ AaTh 502 + 850
15. NAGY O. 1976, 224-228, 32.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1960./ AaTh 502 + 532 + 530 + 530A
16. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf., 279-281. = Sklarek, E. 1901, 130-135. 15.sz. = Veres I. 1960, 334-338, 4.sz. H 5; BN 2. /Orosháza, Békés m.; 1875./ R222. mot. + AaTh 502+532 /?/

Megjegyzés:

Honti 502. mt. 1., 6. változata téves. A reformáció korában a Midász-mondakör népszerűsége elősegítette az AaTh 502. mt. elterjedését.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 104 /magyar adatok/; THOMPSON, Folktale 60sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 119sq.

AaTh 503 A KIS EMBERKÉK AJÁNDÉKAI

/H -; BN -/

A törpék elveszik egy púpos ember púpját, és egy másik emberre teszik.

I. A törpék kegye.

- a/ Egy vándor részt vesz boszorkányok vagy föld alatti emberek /tündérek táncában, vagy játszik nekik;
- b/ vagy hozzátész énekükhöz, mivel több napot nevez meg egy hétben;

c/ vagy készségesen megengedi, hogy levágják a haját vagy megborotválják.

II. A jutalom.

- a/ Azok elveszik a púpját, vagy
b/ aranyat adnak neki.

III. A fősvény vagy ügyetlen társ megbüntetése.

- a/ Neki adják a púpot, vagy
b/ szemet kap arany helyett.

Változatok:

1. HEGEDŰS L. 1952, 214sq. = Néprajzi Közlemények 3. évf., 1961, 1.sz. 120sq. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
2. BODNÁR B. Ms. 1955, 5, 3.sz. /Anarcs, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
3. KOVÁCS Á. 1961, Néprajzi Közlemények 3. évf., 1.sz. 119sq. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
4. ERDÉSZ S. 1961, Néprajzi Közlemények 3. évf., 1.sz. 115-118. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1961./
5. ERDÉSZ S. uo. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1961./
6. ERDÉSZ S. 1963, 13, 5.sz. /Nyírvasvári, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
7. BALASSA I. 1963, 274-276, 144.sz. /Karcsa, BAZ m.; 1962./

Elbeszélésbiológia:

az AaTh 503 mt. nálunk önállóan fordul elő.

Összehasonlító irodalom:

UTHER, H.-J.: Behinderte in populären Erzählungen. Berlin-N.Y. 1981, 26, 77-78. láb.; UTHÉ, H.-J.: Gaben des kleinen Volkes /AaTh 503/. EM 5, 637-642.; BP 3, 324-329.

AaTh 506 A MEGSZABADÍTOTT KIRÁLYKISASSZONY

/H 506; BN 506/

I. A hálás halott.

- a/ A hős kivált egy holttestet hitelezői kezéből, akik nem engedik eltemettetni.
b/ A hálás halott később öregember, szolga vagy róka alakjában megsegíti a hőst azzal a feltétellel, hogy minden nyereséget megfizetnek.

II. A királykisasszony rabszolgaságban.

- a/ A hős kivált egy királykisasszonyt a rabszolgaságból és feleségül veszi.

b/ A király lánya hollétét egy ruha vagy zászló segítségével tudja meg, amelyet a királykisasszony varrt, és elküldi a hőst a lányért, vagy

c/ a hős megszabadítja a rablóktól a királykisasszonyt, és elmenekül vele.

III. Vízbe hajítás. A hőst vetélytársa a hajóról vízbe hajítja, de egy halott ember megmenti, és végül a királykisasszonyhoz viszik.

IV. A felismerés. Felismerik

- a/ egy serlegbe dobott gyűrű segítségével,
b/ azáltal, hogy élettörténetét egy kép útján elbeszéli, vagy más-képpen.

V. A felezés. A halott ember kéri a fele részét, és követeli a királykisasszony megfélemezését, de meglágyul és felfedi kilétét.

Változatok:

1. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 1859, 125-132, 36.sz. /?/ /1859./ AaTh 506 + F1015.1.1. mot. + R111.1. mot. + K956. mot.
2. GAÁL, K. 1970, 100, 20.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 506 + 306 + 307

Összehasonlító irodalom:

LILJEBLAD, S.: Die Tobiasgeschichte und andere Märchen mit toten Helfern. Lund 1927.; DÉGH L.: Adalékok a hálás halott epizód mesei és mondai formálódásához. Ethnographia 78 /1957/, 2.sz., 307-318.; StDICT. 1, 463sq.; NL 2, 419-421.

AaTh 506A A RABSZOLGASÁGTÓL MEGMENTETT KIRÁLYKISASSZONY

/H -; BN -/

Típusvázlatát lásd az AaTh 506 mesetípusnál!

Változatok:

1. ERDÉLYI J. 1855, 134-148, 13.sz. = Gaal Gy. 2, 1857, 167-182, 21. sz. = Stier, G. 1857, 153-167, 15.sz. /H 506, 1.; BN 506., 1., 2. /?/ /1819./
2. TIBOLDI I. Ms. é.n. 2, é.n. 17-38, 3.sz. /?/ /19.sz./
3. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, é.n. 83. /?/ /19.sz./

4. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtőktől. Ms. é.n. 20-26, 3.sz. /Sajókaza, Borsod m., 19. sz./
5. BENE L. /2/ 2, é.n. 135-151. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek/
6. DÉGH L. 2, 1942, 5-16, 24.sz. /Bag, Pest m.; 1942./

Összehasonlító irodalom:

TENÉZE, M.-L.: Jean de Calais /AaTh 506A/ en France tradition conte, tradition orale imagerie. Humaniora. A Taylor Festschrift. New York 1960, 286-308.; THOMPSON, Folktale 50.; LIUNGMAN, Volksmärchen 121. Az összehasonlító kutatás szerint az AaTh 506A mt. Nyugat-Európában keletkezett.

AaTh 506B A RABLÓKTÓL MEGMENTETT KIRÁLYKISASSZONY

/H -; BN -/

Típusvázlatát lásd az **AaTh 506** mesetípusnál!

Változatok:

1. GAAL Gy. 3, 1860, 200-223, 51.sz. BN 506, 3. /?/ /1860./
2. GESZTELYI NAGY L. Ms. 65-80, 7.sz. /Lövőpetri, Szabolcs m.; 1913./

Összehasonlító irodalom:

KATONA I.: A pingált szobák meséjének művelődéstörténeti háttere. In: Folklór, éttrend, tudománytörténet. Tanulmánykötet Dömötör Tekla 70. születésnapjára. Bp. 1984, 118-122.; THOMPSON, Folktale 51.; LIUNGMAN, Volksmärchen 121sq.

Megjegyzés: /az AaTh 506. mt.-hoz és két altípusához/

BN 4., 5., 6. változat tipológiai szempontból nem tartozik ide, ill. az utolsó variáns zavaros motívumkonglomerátum.

AaTh 507 A HÁLÁS HALOTT

/ H 507; BN 507/

- I. Egy ifjú egy adósan elhalt és ezért halála után is botozott ember adósságait kifizeti és eltemetteti.
- II. A királykisasszony kezét csak az kaphatja meg, aki annak három találós kérdését meg tudja fejteni. A holt ember lelke hálából az ifjú segítője lesz azzal a kikötéssel, hogy minden közös szerzemény fele őt illeti meg. A királykisasszonyt a szörnyel való titkos találkájára bűvös eszközei segítségével elkíséri. Az ezzel együtt kieszelt talányok értelméről az ifjút értesíti. Az utolsó talányban is szereplő

szörny fejét levágja. Az ifjú a királykisasszonyt elnyeri.

- III. A halott szerzeménye felét követeli, az ifjú átengedi. A halott a lányt szétvágja. Abból szörnyetegek jönnek ki, miáltal megtisztul és ártalmatlanná válik.

Változatok:

I. Az önmagában álló változatok cselekménytípus (AaTh 507):

1. BERZE NAGY J. 1907, 492-501, 69.sz. H 1; BN 7. /Eger, Heves m.; 1905./
2. DÉGH L. 2, 1960, 58-63, 55.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948-1954./
3. BÉRES A. 1967, 176-179, 22.sz. /Rozsály, Szatmár m.; 1949./

II. Típuskombinációk:

A/ A hálás halott típusának kombinációja Az elkárhozott királykisasszony meséjével (AaTh 507 + 307):

4. ERDÉLYI J. 1855, 105-114, 10.sz. BN 1. /?/ /1855./ E251.mot. + AaTh 507
5. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 135-137, 13.sz. H 2; BN 4. /Szeged, Csongrád m.; 1870-es évek/
6. MÁRTON J. Ms. BN 12. /Sorkitótfa, Vas m.; 1880-as évek/ AaTh 306 + 307 + 507. Az utolsó típus töredékes.
7. BERZE NAGY J. Ms. BN 13. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 307 + E251.2.1. mot. Töredékes. Kérdéses, hogy a lány szét-hasításának motívuma az AaTh 507. mt.-ből való.

B/ A hálás halott típusának kombinációja A madár, ló, lány meséjével (AaTh 507 + 550):

8. ARANY L. 1862, 1-29. BN 3. /Alföld, 1862./
9. BERZE NAGY J. 1907, 72-79, 9.sz. BN 6. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
10. IPOLYI A. 1914, 118-132, 18.sz. BN 8. /Máramarossziget, Máramaros m.; 19.sz. közepe/ AaTh 507 + 550 + 314

C/ Különféle típuskombinációk:

11. IPOLYI A. 1914, 151-163, 21.sz. BN 9. /Ökörítő, Szatmár m.; 19.sz. közepe/ AaTh 313 + 408 + 507 + 551 + 516 + 461
12. IPOLYI A. 1914, 315-323, 64.sz. BN 10. /Hont m.; 1914./ AaTh 707 + 507
13. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 65-70. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./ AaTh 507 + 513A

Ponyvakiadás:

1873: OSZK 16/24 = EA 8274/116.

János útitársa vagy: Az elvarázsolt királykisasszony. Igen szép tündéres történet öregek és fiatalok számára. Bp. 1873. Nyomtatta Bucsánszky Alajos.

Megjegyzés:

Töredékessége miatt BN 507. mt. 11. változata innen kihagyásra került.

Összehasonlító irodalom:

RÖHRICH, L.: Dankbarer Toter /AaTh 505-508/. EM 3, 306-322. További irodalom felsorolását ld. az AaTh 507A mt.-nál!

AaTh 507A A SZÖRNY MENYASSZONYA

/H -; BN -/

- I. A hálás halott. Ld. az AaTh 506. mt.-t!
- II. A szörnyférj. A hős megkéri egy királykisasszony kezét, akinek előző kérői mind szerencsétlenül jártak. A halott ember segítségével, aki a szükséges mágikus kellékeket három óriástól vette el, a hős eleget tesz a kijelölt feladatoknak: megtalálja a tárgyakat, amelyeket a királykisasszony elrejt, és megöli a gonosz szörnyet, akibe a királykisasszony beleszeretett.
- III. A királykisasszony ártalmatlanná tévése. A halott ember veréssel, égetéssel vagy fűrésztéssel elveszi a királykisasszony mágikus erejét. A királykisasszony felezésére vonatkozóan ld. az AaTh 506. mt. V. motívumát!

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 507A):**
  1. A sárospataki kéziratos népmesegyűjtemény. 1931, 44-50, 4.sz. /Vasmegyer, Szabolcs m.; 1789./ AaTh 507A + D832. mot.
  2. GAAL Gy. 3, 1860, 127-132, 39.sz. BN 2. /?/ /1860./ AaTh 507 + D832. mot.
  3. BÉRES A. 1967, 176-179, 22.sz. /Rozsály, Szatmár m.; 1949./
  4. NAGY O. 1976, 212-216, 29.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1961./
- II. **Típuskombináció:**
  5. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 65-70. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./ AaTh 507A + 513A.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 83sq.; THOMPSON, Folktale 51.; LIUNGMAN, Volksmärchen 122-124.; Az utitárs meséjéről HOLBEK, B.: Andersen, H. Chr. EM 1, 490-493. Ez a mese Bíró Sándor fordításában magyarul terjedt /Andersen: A vad hattyúk és más mesék. Bp. é.n. 88-96/.

AaTh 507B A HÁLÁS HALOTT (A SZÖRNY A NÁSZSZOBÁBAN)

/H -; BN -/

- I. A hálás halott. Ld. az 506.mt.-t.
- II. A szörny a nászszobában. Egy királykisasszony minden vőlegénye elpusztul a nászéjszakáján. T172.01.mot.
A hős feleségül veszi őt a hálás halott tanácsára, aki megöli a kígyót, amely becsúszik a szobába, hogy a vőlegényt megölje. T172.2.11.mot.
- III. A felezés. Ld. 506.mt.-t.
A halott megtisztítja a királykisasszonyt a varázslattól azzal, hogy kettévágja őt, és ily módon kígyómagzatát kiűzi a testéből.

Változatok:

1. ISTVÁNFFY Gy. 1890, 28-38, 3.sz. /Heves m.; 1890./ AaTh 507B + 612
2. ERDÉSZ S. Ms. 1959, 362-370, 30.sz. /Ramocsháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 507B, amely eltér az általános típusképtől abban, hogy a felezés útközben történik.

Megjegyzés:

BN 507, mt. 12., 13. változat kihagyásra került töredékessége miatt.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 490-517.; THOMPSON, Folktale 51sq.; Lo Nigro 82sq., 507B mt.; SCHULLERUS FFC 78, 44, 507I^X mt.; SUS 144, 507B mt. Érdekes a román típus, amelyben a zsidó ráüt az adós sírjára, a hős fizet a zsidónak a halott megváltásáért.

AaTh 507C A KÍGYÓLÁNY

/H -; BN -/

- I. A hálás halott. Ld. az AaTh 506. mt.-t!
- II. A kígyólánny. F582. mot. Egy királykisasszony minden vőlegénye elpusztult a nászéjszakán. A hős feleségül veszi a királykisasszonyt, és a halott ember megmenti a hős életét azáltal, hogy megöli a kígyót, amely

a menyasszony szájából kibújik, hogy megfojtsa a vőlegényt. T172.2.mot.

Változatok:

1. HEGEDŰS L. 1952, 202-209. /Egyházaskozár, Baranya m./ AaTh 507C + a hazatérő sárkányférjek megölése.

Megjegyzés:

A típus egyetlen magyar változata moldvai csángó telepeseiktől került elő. Ez a tény indokolja a román folklór irányában keresni párhuzamait.

Összehasonlító irodalom:

SCHULLERUS FFC 78, 34, 306A^X mt.

AaTh 510A HAMUPIPŐKE

/H 510A; BN 510A/

- I. Egy özvegyember, akinek egy kislánya van, feleségül vesz egy özvegyasszonyt, akinek két lánya van. A mostohaanya és a mostohatestvérek rosszul bánnak az ember lányával.
- II. Templomba /bálba/ készülnek. A kislányt nem viszik magukkal, hanem hamu közé kását /mákot/ kevernek, és meghagyják, hogy mire hazajönnek, válogassa ki. A kislány anyja sírján nőtt fáról csodás diót és madársegítőket kap. A madarak kiválogatják a szemet a hamu közül, a dióban lévő ezüst-, arany-, gyémántruhában pedig elmegy a templomba. Mindenki őt csodálja. Otthon a mostohatestvérek eldicsekednek, hogy milyen szépen öltözött királykisasszonyt láttak a templomban /bálban/. Mikor a kislány azt állítja, hogy ő is látta a királykisasszonyt a kerítéseről, a disznópajta tetejéről, irigy testvérei a kerítést, a disznópajtát lebontják, hogy ne mászhasson fel rá.
- III. A kislányt megpillantja egy királyfi, és beleszeret. Harmadízben bekeni a küszöböt szurokkal, és a kislány cipője nála marad. Végigjárja a várost, hogy kinek illik a lábára a cipő, vagy kinek van meg a párja. A mostohatestvérek levágnak a lábukból, csak hogy a cipőt fel tudják húzni. A temető mellett elhaladva, a meghalt anya sírján nőtt fán lévő madarak figyelmeztetik a királyfit, hogy elámították. A királyfi végül a mostoha minden mesterkedése ellenére rátalál a cipő igazi tulajdonosára, és feleségül veszi.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 510A):

1. IPOLYI A. 1914, 348-351, 69.sz. H 6; BN 17. /Hont m.; 1847-1858./
2. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 32-37, 21.sz./?/ /19.sz. második fele/
3. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtőktől. Ms. 21.sz. /?/ /19.sz. második fele/
4. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 73. /?//1863./
5. ALBERT J. 1891, Nyr. 20. évf., 140-143. /Hanva, Gömör m.; 1891./ H 7; BN 10.
6. HALÁSZ I. 1895, Nyr. 24. évf., 189sq. H 8; BN 11. /Csetény, Veszprém m.; 1895./
7. BERZE NAGY J. 1907, 80-83, 10.sz. H 5; BN 14. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
8. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 69-73, 14.sz. BN 19. /Hódmezővásárhely, 1913./
9. BERZE NAGY J. 2, 1940, 201-204, 66.sz./Szaporca, Baranya m.; 1935./
10. KOVÁCS Á. 2, 1944, 119-122, 87.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1941-1942./
11. HEGEDŰS L. 1952, 48. /Mekényes, Baranya m.; 1952./
12. DOBOS I. 1962, 306-311, 47.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
13. DOBOS I. 1962, 418-420, 15.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
14. ERDÉSZ S. 2, 1968, 126-137, 61.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
15. VOIGT V. Ms. 1960, 3.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./
16. GAÁL K. 1970, 105, 21.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1960-1963./
17. PENAVIN O. 1971a, 154-158, 18.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./

II. A Hamupipőke-mese típuskombinációkban:

A/ Az AaTh 510A + 403A kapcsolat:

18. HORGER A. 1908, 227-245, 29.sz. BN 16. /Brassó m.; 1890-es évek/ MNK 751₁ + AaTh 779A^X + 403A + 510A + 510B
19. KOVÁCS Á. 1, 1944, 209-217, 22.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1941-1942./

B/ Kapcsolat A három nádszálkisasszony meséjével (AaTh 510A + 408):

20. ERDÉLYI J. 3, 1847, 252-262, 7.sz. /Máramarossziget, 1847./ H 1; BN 2. AaTh 510A + 408 + 1961A^X
21. PINTÉR S. 1891, 91-100, 3.sz. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 1891./ AaTh 510A + 408 + 1961A^X

22. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 69-73, 14.sz. H 3; BN 18. /Hódmezővásárhely, Csongrád m.; 1913./
23. GÖNCZI F. 1948, 290-295. /Páka, Zala m.; 1890-es évek/
- C/ Kapcsolat Az édeslány és a mostohalány meséjével (AaTh 480 + 510A):**
24. VELSINSZKY Z. 1923/1924, Ethnographia 24/25. évf., 181-183. /Jászberény, Szolnok m.; 1924./
25. KONSZA S. 1957, 82-85, 48.sz. /Sepsimagyarós, Háromszék m.; 1937./
26. PENAVIN O. 1971a, 94-102, 9.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./

D/ Az előző kapcsolat kiegészülése A két lány az ördög házájánál meséjével (MNK 481^X + AaTh 480 + 510A):

27. LOSCHDORFER A. 1937, Ethnographia 48. évf., 358-361. /Buják, Nógrád m.; 1937./

E/ Az AaTh 480 + 510A típuskapcsolat kiegészülése bármilyen típusal vagy egyéb típus beékelődése (AaTh 480 + 510A + n és 510A + n + 480):

28. HORVÁTH I. 1971, 223-230. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./ AaTh 480 + 510A + 501
29. M. Németh S. 1883, Nyr. 12. évf., 524-526, 562-564. BN 9. /Domo-kos, Szolnok-Doboka m.; 1883./ AaTh 480 + 510A + 707
30. BERZE NAGY J. 1907, 83-93, 11.sz. BN 15. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 510A + 327B + 328 + 327C + 480

F/ Kapcsolat a Jancsi és Juliska-mesével (AaTh 327A + 510A):

31. ERDÉLYI J. 2, 1847, 354-359, 7.sz. = Stier, G. 1850, 34-35, 5.sz. = Jones-Kropf 1889, 144-149, 29.sz. /Pest, 1846./
32. Vegyes népdalok. Ms. 1862, 49-50b, 5.sz. /?/ /1862./
33. KOVÁCS Á. Ms. 115-119, 24.sz. /Mekényes, Baranya m.; 1952./

G/ Keveredés A kalapvári kisasszony meséjével (AaTh 510A + 510B):

34. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 103, 8.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
35. KUNTÁR L. 1959, 41-44. 6.sz. /Vas m.; 1959./
36. PENAVIN O. 1971a, 271, 34.sz. /Ludapuszta, Vajdaság, Ju.; 1960-1970./

H/ Kapcsolat a Hófehérke-mesével (AaTh 510A + 709):

37. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtőktől. Ms. 1862, 14-16, 10.sz. /Kolozsvár, 1862./
38. HALÁSZ I. 1889, Nyr. 18. évf. 283-285. /Csetény, Veszprém m.; 1889./

I/ A Hamupipőke-mese különféle típuskombinációkban:

39. GAAL Gy. 2, 1857, 149-156, 19.sz. /?/ /1857./ AaTh 401A + 510A

40. SZENDREY Á. Ms. 133-137, 2.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./ AaTh 425A + 510A
41. LÁZÁR I. 1896, 147-151, 6.sz. H 6; BN 12. /Magyarlapád, Alsófehér m.; 1896./ AaTh 510A + 432
42. BOSNYÁK S. Ms. 1963, 44-50, 19.sz. /Istensegítség, Bukovina, 1961./ AaTh 511A + 510A
43. ORTUTAY Gy. 1940, 172-192, 4.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1936-1938./ AaTh 706 + 510A

Ponyvakiadások:

OSZK 3/10 = EA 8274/121: Két igen érdekes tündéri néprege. Első: Az özvegy ember és árva lány. Második: Az ördög és a vörös sipka. Szarvas 1853. 16 l. További ponyvakiadások: 1864., 1869., 1874. évben. A szegény árvalány. Bp. 1879. Buczászky A. kiadásában.

Megjegyzés:

A BN 3., 4., 5., 6., 7., 8., 20. változatokat, mint nem ide tartozókat kihagytam.

Összehasonlító irodalom:

WEHSE, R.: Cinderella. EM 3, 39-57.

AaTh 510B A KALAPVÁRI KISASSZONY

/H 510B; BN 510B/

- I. Egy királyné halálos ágyán meghagyja, hogy férje halála után olyan nőt vegyen feleségül, akinek az ő cipője a lábára illik.
- II. A király hosszas keresés után sem talál ilyen nőt. Végül saját lányát akarja feleségül venni, mivel annak a lábára ráillik a cipő. A királykisasszony különféle ruhákat kíván, majd rongyokba öltözve elmenekül. A drága ruhákat magával viszi.
- III. Egy királyi udvarba áll be libapásztornak. A királyfi különböző tárgyakat vág szolgálójához, amikor báli mulatságra készülődik. A szolgáló titokban magára veszi drága ruháit, és ő is elmegy a bálba. Megtetszik a királyfinak. Kérdésére, honnan való, tréfás helynevekkel válaszol. A királyfi gyűrűt ad a lánynak emlékül.
- IV. A szolgáló otthon felismerteti magát a gyűrű segítségével: belecsempészi azt a királyfi ételébe. A királyfi feleségül veszi a szolgálólányt.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 510B):**

1. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtőktől. Ms. 18.sz. /?/ /1862./
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 2, é.n. 30-33, 8.sz. /?/ /19.sz./
3. KRIZA J. 2, 1956, 195-205, 19.sz. /?/ /1863-1872./
4. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 64-69. /?/ /19.sz. második fele/
5. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 4, é.n. 4. /?/ /?/
6. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye Ms. 6, 1863, 150. /?//1863./
7. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. Ms. 2, é.n. 85. /Kolozsvár, 19.sz./
8. BEKE J. Ms. /?/ /19.sz./
9. KÁLMÁNY L. Ms. 92sq., 31.sz. /?/ /?/
10. HORGER A. 1908, 360-369, 40.sz. H 12; BN 11. /Tatrag, Brassó m.; 1890-es évek/
11. BERZE NAGY J. Ms. BN 12. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
12. SZENTMÁRTONI K. é.n. 87-95. /Székelyföld/ /?/
13. BERZE NAGY J. 2, 1940, 208-211, 68.sz. /Szilágy, Baranya m.; 1935./
14. BERZE NAGY J. 2, 1940, 204-208, 68.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./
15. FERENCZI L.M. 1939, 77-85. /Székelyföld, 1939./
16. FÜLDYÉ VIRÁNY J. 1957, 110, 108.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
17. BELATINI BRAUN O. Ms. 182-190, 40.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./
18. DÉGH L. 1, 1955, 203-210, 20.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./
19. BODNÁR B. Ms. 1957, 131-141. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
20. ERDÉSZ S. Ms. 1963, 26-41, 2.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
21. DÖMÖTÖR Á. 1962, 30-37, 5.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./
22. KATONA I. 1972, 230-238, 12.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1972./
23. HORVÁTH I. 1971, 219-223. /Magyarózd, R.; 1971./
24. LIZANEC, P. 1973, 5-10. /Kárpátalja, Szu.; 1973./
25. HORVÁTH I. 1979, 179-185. /Magyarózd, R.; 1979./

II. A kalapvári királykisasszony típusa különféle összetételekben:**A/ Kapcsolat az Őztestvér -típussal (AaTh 510B + 450):**

26. BERZE NAGY J. 1907, 238-244, 31.sz. H 11; BN 6. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 510B + 450

27. PENAVIN O. 1971a, 301-304, 46. sz. /Bajza, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 510B + 450

B/ A kalapvári kisasszony típusának keveredése a Hamupipőke-mesével (AaTh 510A + 510B):

28. HORGER A. 1908, 227-245, 29.sz. BN 10. /Brassó m.; 1890-es évek/ MNK 751A₁ + AaTh 779A^X + 403A + 510A + 510B
29. FÜLDYÉ VIRÁNY J. 1957, 103, 8.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./ AaTh 510A + 510B
30. KUNTÁR L. 1959, 41-44, 6.sz. /Vas m.; 1959./ AaTh 510B + 510A

C/ Az AaTh 510B + 706 + n típuslánc és rövidülése:

31. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye 6, Ms. 1863, 123. /Bánfalva környéke, Borsod m.; 1863./ AaTh 510B + 706 + 652 + 0
32. BERZE NAGY J. 1907, 173-197, 23.sz. H 10; BN 4. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 510B + 407 + 706 + 707 + 314 + 531
33. DÉGH L. 1940, 64-82. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 510B + 706

D/ A kalapvári kisasszony meséjének összekapcsolódása a Lear-témával (AaTh 510B + 923):

34. BERZE NAGY J. 1907, 230-237, 30.sz. BN 5. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 923 + 510B
35. ORTUTAY Gy. 1942, 172-192. /Bátorliget, Szatmár m.; 1936./ AaTh 821B + 923 + 510B

E/ Egyéb típuskombinációk:

36. FÜLDYÉ VIRÁNY J. 1957, 58-63. /Láca, Zemplén m.; 1942./ AaTh 409A + 510B
37. HALÁSZ I. 1889, Nyr. 18. évf., 283-285. BN 2. /Csetény, Veszprém m.; 1889./ AaTh 510B + 709
38. ARANY L. 1862, 299-304. BN 1. /Alföld, 1862./ AaTh 883B + 510B
39. ORTUTAY Gy. 1935, 149-157, 9.sz. /Tiszabercel, Szabolcs-Szatmár m.; 1935./ AaTh 403A + 510B

Ponyvakiadások:

Legkorábbi kiadás: 1869 OSZK 43/13.

Kormoska, a csodaszép királyleány története, vagy: A napruha, holdruha és csillagruha. Igen szép és mulattató történet. Bp. 1877. = EA 8274/138.; A Szamárbőr. Tündéries elbeszélés. /Francziából./ Bp. 1882. 24 l. Rózsa Kálmán és neje kiad. EA 8274/189. = OSZK 23/13.

Megjegyzés:

A típus variánsai közül a BN 3., 7., 8., 9. szöveget, mint nem ide tartozókat kihagytam.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 45-56.; THOMPSON, Folktale 128.; LIUNGMAN, Volksmärchen 125sq.; BN 2, 15-20.; ANDERSON, Novelline 3, 51-54, 90-91.sz.

AaTh 511 EGYSZEMŰ, KÉTSZEMŰ, HÁROMSZEMŰ

/ H 511; BN 511/

- I. Egy özvegyember, akinek egy kislánya van, elvesz egy özvegyasszonyt, akinek három lánya van: Egyszemű, Kétszemű és Háromszemű.
- II. A mostoha a kislánnyal rosszul bánik, kecskéket kell őriznie, és közben éhezik. Az egyik kecske /vagy más állat/ magától megterülő asztalhoz juttatja. Testvérei leselkednek utána. A kislány sorra elaltatja őket, kivéve a Háromszemű harmadik szemét, és ez a lány beárulja anyjának.
- III. A mostoha ráveszi férjét, hogy a jótevő állatot vágassa le. A megölt állat belső részeiből egy aranyat, ezüstöt hullató fa nő.
- IV. Egy gazdag kérő /királyfi/ jelenik meg a háznál. Azt a lányt akarja feleségül venni, aki a csodálatos fáról gyümölcsöt tud szedni. Egyedül az árva kislánynak sikerül. A gazdag kérő őt veszi feleségül.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 511):**

1. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. 2, é.n. 118. /Kolozsvár, Kolozs m.; 19.sz. közepe/
2. BENE L. /3/ 1, é.n. 13-19. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/
3. KOVÁCS Á. Ms. 1941, 490-492. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
4. KUNTÁR L. ¹1957, 114-118, 19.sz. = Kuntár L. ²1957, 114-119. /Csörötnek, Vas m.; 1957./
5. NAGY O. 1976, 215-219, 30.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1958./
6. HORVÁTH I. 1979, 215-220. /Székelyföld, R.; 1979./ Erősen eltér.

II. Típuskombinációk:

7. KOVÁCS Á. Ms. 749-756, 191.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 511 + 327A + 315 + 300

Megjegyzés:

Honti 511. mt. 1., 2. változata az AaTh 511A mesetípusba tartozik, Honti 511. mt. 3. változata nem ide tartozik. BN 511. mt. 1., 2., 3. változata esetében olyan motívumtörmelékekről van szó, amelyek tipológiai szempontból meghatározhatatlanok.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 60-66.; THOMPSON, Folktale 128sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 126-135.

AaTh 511A A TÁLTOSBIKÁCSKA

/H -; BN -/

- I. Egy özvegyember, akinek egy kisfia van, elvesz egy özvegyasszonyt, akinek három lánya van: Egyszemű, Kétszemű, Háromszemű.
- II. A mostoha a fiút rosszul tartja, táltosbikája táplálja a szarvából. A mostoha kiküldi lányait, hogy lessék meg a fiút. A fiú sorra elaltatja a lányokat, kivéve a legnagyobbikat, akinek harmadik szeme nyitva marad. Ez a lány beárulja a fiút anyjának.
- III. A mostoha ráveszi férjét, hogy a bikát ölesse meg. A fiú és a bika megszöknek.
- IV. Erdőbe érnek, ahol a bika sorra megküzd három bikával. Az utolsó bika legyőzi a táltosbikát. Szarvát a fiúra hagyja azzal a kikötéssel, hogy ne nézzen bele, amíg haza nem ér.
- V. A fiú útközben belenéz a szarvba, nagy sereg állat ömlik ki belőle. Nem tudja visszaterelni. Egy öreg ember /vasfejű farkas, ördög/ viszszereli azzal a feltétellel, ha neki adja, ami legkedvesebb neki /nem házasodik meg/.
- VI. Egy év múlva megjelenik a fiú gyermekéért, helyette a cipót viszi el. /Gyakran az AaTh 361^x mesetípussal folytatódik./

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 511A):**

1. NAGY O. 1969, 201-207. /Görgényüvegcsűr, v. Maros m., R.; 1969./
2. PENAVIN O. 1971a, 307sq., 49. sz. /Kanizsa, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./

II. Típuskombinációk:

A/ A táltosbikácska-mese kombinációja a Fejérlófia-típussal (AaTh 511A + 301B):

3. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 8, é.n. 144-147, 4.sz. /?/ /19.sz./

4. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 249-258, 42.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
5. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 36-42, 4.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956-1957./
6. DOBOS I. 1962, 489-492, VII/1.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1958./
7. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 66-80, 16.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./
8. SZABÓ J. 1977, 140-172, 4.sz. /Gernyeszeg, v. Maros m., R.; 1967./
9. MAKRA S. Ms. 1952, 399-415, 42.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1950./
- B/ Az előző típuskombináció kiegészül a Csonka tehén fia-meseelemmel (AaTh 511A + 301B + MNK^X301B):**
10. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 108-123. /Székelyföld/ /?/
11. MAKRA S. Ms. 1953, sz.n. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1953./
- C/ A táltosbikácska-mese összekapcsolódása Az aranyhajú kertészbojtár-típussal, ill. ennek a kombinációnak a kiegészülése (AaTh 511A + 314 és AaTh 511A + 314 + n):**
12. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 96-107. /?/ /?/ AaTh 511A + 314
13. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 103-108. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./ AaTh 511A + 314 + 530A
14. NAGY O. 1976, 219-224, 31.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./ AaTh 511A + 314
- D/ A táltosbikácska meséjének összekapcsolódása A vasfejű farkas-típussal (AaTh 511A + 361^X):**
15. ARANY L. 1862, 111-127, 7.sz. = Arany L. ⁵1901, 38-51, 3.sz. = francia ford.: Bencze, E. 1940. 160sq. H 1; /Nagyszalonta, Bihar m.; 1862./
16. KRIZA J. 2, 1956, 205-216, 20.sz. /Nagykükküllő m.; 1863-1872./
17. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 61-69, 13.sz. = Krasnova, A./Važdaeva, V. 1952, 142sq. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./
18. BENE L. /3/ 2, é.n. 97-112, 11.sz. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/
19. DÖMÖTÖR Á. 1967, Szabolcs-szatmári Szemle 2. évf., 3.sz. 91-100. /Nyírtura, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
20. HORVÁTH I. 1979, 10-19. /Székelyföld, R.; 1979./
- E/ Az előző típuskombináció kiegészülése A kenyér panasza-típussal (AaTh 511A + 361^X + 1199A):**
21. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtők-től. Ms. 1862, 22-26, 12.sz. /Kolozsvár, Kolozs m.; 1862./

22. LÁZÁR I. 1896, 177-179, 20.sz. /Magyarlapád, Alsófehér m.; 1896./
23. HORGER A. 1908, 26-35, 2.sz. = Ortutay Gy./Katona I. 1, 1951, 154-164, 6.sz. /Brassó m.; 1890-es évek/
24. HEGEDŰS L. 1952, 223-231. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1951./
- F/ A táltosbikácska-típus kombinációja A segítő ló meséjével (AaTh 511A + 531):**
25. BENE L. /1/ é.n. 3-46. /Jászság, 1940-es évek első fele/ AaTh 511A + 313IIIc + 531
26. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 94-104. hfv. = Kovács Á. 1966, 173-184, 33.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 511A + 531
- G/ Különféle típuskombinációk:**
27. SZINI P. Ms. é.n. 91-93. /Bereg m.; 1890 körül/ AaTh 511A + 300
28. VÉGH J. 1944, 39-43. /Békés, Békés m.; 1957./ AaTh 511A + 328A^X
29. BOSNYÁK S. Ms. 1963, 44-50, 19.sz. /Istensegíts, Bukovina, 1961./ AaTh 511A + 510A
30. NAGY O. 1958, 22-27. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 511A + 530A

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: Székely Tündérvilág. Bp. é.n. 127-136, 18.sz. = BENEDEK E.: MMMV I/2, 171-176, 25.sz. Összetétele /AaTh 511A + viaskodás a sárkánnyal színes lángok alakjában; AaTh 300A^X/ a népmesei változatokban nem fordul elő.

Összehasonlító irodalom:

KOVÁCS, Á.: The Hungarian Folktale-Catalogue in Preparation. Acta Ethnographica Hung. 4 /1955/, 1-4.sz., 455-474.; THOMPSON, Folktale 129.; NL 5, 529.

AaTh 513A HATAN A VILÁG ELLEN

/H 513A; BN 513A/

- I. Egy királyfi házasodni indul. Útjában találkozik egy nagyevővel, egy nagyivóval, kengyelfutóval, céllövővel, messzelátóval, messzehallóval, erős fúvóval, nagyfázóssal stb. A rendkívüli képességű emberek a királyfihoz szegődnek, és elkísérik feleségszerző útján.
- II. Elérkeznek egy királyi udvarba, ahol éppen férjhez menni készül a királykisasszony. Kérőinek különböző nehéz feladatokat kell elvégezni: nagy mennyiségű enivalót elfogyasztani, versenyt futni a királykisasszonnyal, csodagyógyszert hozni valahonnan. A királyfi segítőitársai

közreműködésével mindent elvégez, és elnyeri a királykisasszony kezét.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 513A):

1. Sárospataki kéziratos népmese gyűjtemény. 1931, 51-53, 5.sz. /Vasme-
gyer, Szabolcs m.; 1789./
2. BERNÁTH L. 1902, Ethnographia 13. évf., 291-294. BN 1. /Kunszent-
miklós, PPSKk. vm.; 1797./
3. IPOLYI A. 1914, 488sq., 112.sz. BN 10. /?/ /19.sz. közepe/
4. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 1, 1854, 16-21, 4.sz.
/?/ /1854./
5. TÖRÖK K. 1872, 389-397, 2.sz. = Sklarek, E. 1901, 88-95. 9.sz.
H 4; BN 3. /Csongrád m.; 1872./
6. DÉKÁNY R. Ms. 222-226. /Kecskemét, Bács-Kiskun m.; 1882-1885./
7. BENE L. /2/ 1, é.n. 119-130. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek
első fele/
8. SZENTMÁRTONI K. é.n. 133-143. /Székelyföld/ /?/
9. HUNYADI A. 1956, 48-126. /Zselyk, v.Beszterce-Naszód m., R.; 1956./
10. BECK Z. 1965, 119sq. /Orosháza, Békés m.; 1965./
11. ERDÉSZ S. 1963, 5-8, 1.sz. /Nyírvasvári, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
12. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 20-26, 4.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./
13. ERDÉSZ S. 2, 1968, 140-142, 63.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár
m.; 1959./
14. ERDÉSZ S. 2, 1968, 143-147, 64.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár
m.; 1959./

II. Típuskombinációk:

A/ A Hatan a világ ellen meséjének kapcsolata a Sárkányölő-típussal (AaTh 300 + 513A):

15. BODNÁR B. Ms. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ AaTh 650A + 300 +
313IIIc + 513A + 531

B/ A Hatan a világ ellen meséjének kombinációja a Párviadal a hídon típusával különféle típusláncokban (AaTh 513A + 300A):

16. HUNYADI A. 1956, 98-126. /Zselyk és Décse, Beszterce-Naszód m.,
R.; 1956./ AaTh 300A + 303 + 513A
17. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 177-186, 12.sz. /Mezőkovácsháza,
Békés m.; 1878./ MNK ^{XX}301A + AaTh 300A + 313 + MNK ^X302A^X

18. ŐSZ J. 1900, Nyr. 29. évf., 534-538. /Kibéd, Maros-Torda m.; 1900./
AaTh 401 + 300A /töredék/ + 513A + 301B

C/ A Hatan a világ ellen meséjének kombinációja a Testen kívül elrej- tett erő meseelemmel különféle típusláncokban (AaTh 513A + 302A^X + n):

19. BENE L. /1/ é.n. 49-70. /Jászság, 1940-es évek első fele/ AaTh 300
+ 513A + 302A^X
20. HORVÁTH L. 1979, 33-40. /Magyarózd, Maros m., R.; 1979./ AaTh 921
+ 513A + 302A^X

D/ Az Égitestszabadjító-mese affinitása a Hatan a világ ellen típusa iránt különféle összetételekben (AaTh 328A^X + 513A):

21. HORGER A. 1908, 182-218, 27.sz. H 7; BN 8. /Tatrang, Brassó m.;
1890-es évek/ AaTh 314A + 1159 + 328A^X + 530A + 513A + 532
22. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1960, 206-211. /Tyukod, Szabolcs-
Szatmár m.; 1956./ AaTh 328A^X + 513A
23. ERDÉSZ S. 1970, 57-68. /Nyírbátor, Szabolcs-Szatmár m.; 1962./
AaTh 328A^X + 513A + MNK ^X302A^X

E/ Az Égitestszabadjító-típus a Párviadal a hídon típusával alkotott stabil kombinációját kiegészítő Ólomfejű barát-meseelem láncát a Hatan a világ ellen típusa kiegészíti vagy a láncba ékelődik (AaTh 328A^X + 513A + MNK ^X302^X vagy AaTh 328A^X + 300A + MNK ^X302A^X + AaTh 513A):

24. MERÉNYI L. 1, 1861, 1-62. H 3; BN 2. /Sajóvölgy, 1861./
25. BEKE Ő. 1905, Nyelvészeti Füzetek 17., 66-72. BN 7. /Mezőlak,
Veszprém m.; 1904./
26. BODNÁR B. Ms. 1957, 111-119. /Kisvárd, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
27. TEMESVÁRI I. 1879, Nyr. 8. évf., 373-377. = Rona-Sklarek, E. 1909,
226-232, 22.sz. BN 4. /Sepsizson, Háromszék m.; 1879./

F/ Az Égitestszabadjító-mese és a Párviadal a hídon típuskombinációját kiegészíti a Hatan a világ ellen típusa (AaTh 328A^X + 300A + 513A):

28. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 23-29, 3.sz. H 2; BN 12. /Egyházaskér, Toron-
tál m.; 1914./
  29. FARAGÓ J. 1955, 5-20. /Székelyföld, 1890-es évek/
  30. BODNÁR B. Ms. 5, 1958. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
- ##### **G/ A Hatan a világ ellen meséjének kombinációja Az álom, ill. A sok- tudó fiú típusával (AaTh 513A + 725 vagy MNK 725A^X):**
31. LÁZÁR I. 1899, 605-608, 4.sz. BN 6. /Medvés, Alsófehér m.; 1899./
AaTh 725 + 513A

32. NAGY O. 1969, 243-253. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./
MNK 725A^X + AaTh 513A
33. NAGY O. 1969, 316-327. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./
AaTh 900 + 725 + 513A
- H/ Különféle típuskombinációk:**
34. BERZE NAGY J. 1907, 294-300, 38.sz. H 6; BN 9. Eltorzult változat.
35. NAGY O. 1958, 108-113. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 505 + 513A
36. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 65-70. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./
AaTh 507A + 513A
37. KOVÁCS Á. Ms. 583-592, 169.sz. /Keted, Kolozs m.; 1941./
AaTh 513A + 516 + 313IIIc
38. NAGY O. 1958, 132-138. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 1060 + 1049
+ 1051 + 1115 + 513A + 1149 + 0
39. GAÁL, K. 1970, 108, 22.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./
40. ERDÉSZ S. Ms. 1956, 38sq. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.;
1956./ AaTh 514 + 314A + 513A

Megjegyzés:

Honti 1., 5. változat tévedés, BN 11., 13. változat töredékessége miatt kihagyva.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 79-96., 3, 84sq., 3, 556-558.; ANDERSON/TAUSCHER 191, 75.sz.;
DELARUE/TENÉZE 2, 283-298.; ESPINOSA 2, 89-98, 9-11.sz.; THOMPSON, Folktale
53sq.; LIUNGMAN, Volkmärchen 135-138.; NL 2, 485.; ANDERSON, Novelline 3,
54-57, 92.sz.; Ó SUIILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 109-112, 513A mt.;
PLENZAT 31, 513A mt.; BARAG 81sq., 513A mt.; SUS 147, 513A mt.; AM 85sq.,
513A mt.; BALYS 51, 513A mt.; AARNE FFC 25, 513A mt.; AARNE FFC 5, 45,
513A mt.; AARNE FFC 33, 16, 513A mt.; HODNE 119-121, 513.mt.; KRZYZANOWSKI
1, 163, 513. mt.; TING FFC 223, 94, 94sq., 513. mt.; DŽIMBINOV, B. 1962,
54-56.; HIRJAK, M. 1968, 76-90.; ARĀJS, K. 1969, 152-154.; VINNIKOV, I.N.
1969, 307-309.; SKAZKI Verchoviny 1970, 330-336.; KALIN, A. 1972, 119-121.;
KALIN, A. 1972, 121-126.; POROŽNJAKOV, A. Je. 1974, 8-18.

AaTh 514 A NEMEK FELCSERÉLÉSE

/H -; BN -/

A nővér bátyja helyett katona lesz. Feleségül veszi a király leányát.
Elúzik, és társai megmentik. A nemek felcserélése az óriásnő házában.

Házasság a királykisasszonnyal.

Változatok:**Típuskombinációk:****A/ Kapcsolat a Hűtlen asszony típusával (AaTh 514 + 315):**

1. BERZE NAGY J. 2, 1940, 211-214, 69.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./
AaTh 514 + 315 + 313IIIc

B/ Kapcsolat a Szerencsének szerencséje mesetípusával (AaTh 514 + 461):

2. KÁLMÁNY L. Ms. 137sq., 51.sz. /Pusztaföldvár/ /?/ AaTh 514 + 461
+ 551
3. ORTUTAY Gy. 1935, 180-188, 15.sz. /?/ /1935./ AaTh 514 + 461

C/ Kapcsolat Az aranyhajsál, aranytoll, aranypatkó-mesetípussal (AaTh 514 + 531):

4. HEGEDŰS L. 1952, 273-280. = Kovács, Á. 1966, 238-250, 48.sz. /Egyhá-
zaskozár, Baranya m.; 1947-1950./ AaTh 514 + 531
5. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 48-51, 6.sz./Baktalórántháza,
Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 463A^X + 514 + 531

D/ Egyéb típuskombináció:

6. ERDÉSZ S. Ms. 1956, 38sq. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.;
1956./ AaTh 514 + 314A + 513A

Összehasonlító irodalom:

ISTVÁNOVITS, M.: Problemy genezisa gruzinskoj lokal'noj redakcii skazočnogo
tipa "peremena pola". Tbiliszi-Budapest 1959, 17 l.; Uő.: Dissemination in
the Caucasus of Tales belonging to the "Change of Sex" - Type. Acta Ethno-
graphica Hung. IX /1960/, fasc. 3-4, 227-250.; FERENCZI I.: Egy kovácsvágá-
si cigány népmese. Néprajzi Közlemények V. /1960/, 1.sz. 62-81.; THOMPSON,
Folktale 55.; StDICT. 1, 209.; BP 2, 56.; 2, 79-96.; 3, 24sq.; 3, 84sq.;
EB 97 és 374 III.; BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 245-253.; ATAEV, D.M. 1972,
140-147, 89.sz.; Šakryl, K.S. 1975, 184-188, 37.sz.

AaTh 516 A HŰ SZOLGA

/H 516; BN 516/

- I. Egy királyfi beleszeret egy királylányba, akinek a képét egy tiltott
szobában látta, vagy akinek csak a hírét hallotta, vagy álmódott róla.
- II. Szolgája, mostoha vagy édestestvére segítségével megszökteti a lányt
oly módon, hogy kereskedőnek öltözve egy hajóra csalja.
- III. Hazafelé jövet a szolga három ízben kihallgatja a madarak beszélgeté-

sét, akik arról tudósítják egymást, hogy a fiatal párt útközben /vagy otthon a királyfi házában/ három halálos veszedelem fenyegeti: mérgezett ruhát vagy ételt küldenek eléjük, nászágyuk alatt kígyó vagy sárkány rejtőzik. Aki beszédüket meghallja és bárkinek elárulja, az változton kővé.

IV. A jószolt veszedelmeket a szolga elhárítja, és a fiatal pár életben marad.

V. A szolga ezután kővé válik.

VI. A királyfi valamiképpen megtudja, hogyan lehet hűséges szolgáját feltámasztani. Kisgyermeké vérével megkeni a szobrot, amely megelevenedik. A gyermek sem pusztul el /feltámad/.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 516):

1. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye Ms. 6, 1863, 17. /Sófalva, Máramaros m.; 1863./
2. PAAL Gy. 1879, Nyr. 8. évf., 280sq. H 8. /Nyárad-mellék, Maros-Torda m.; 1879./
3. FARAGÓ J. 1955, 21-32. /Székelyföld, R.; 1890 körül/
4. ŐSZ J. 1901, Ethnographia 12. évf., 321-325. BN 6. /Kibéd, Maros-Torda m.; 1901./
5. MAILAND O. 1905, 534-543, 12.sz. H 5; BN 8. /Szováta, Székelyföld, 1901-1903./
6. BERZE NAGY J. 2, 1940, 214-217, 70.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./
7. DÉGH L. 2, 1942, 51-61, 28.sz. /Bag, Pest m.; 1942./
8. KATONA I. Ms. 1-40, 2.sz. /Bogdánd, Szilágy m.; 1943./
9. VÉGH J. 1944, 158-169. /Hosszúpályi, Hajdú-Bihar m.; 1943./
10. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 1-15, 1.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
11. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 27-29, 8.sz. /Mohács, Baranya m.; 1960./
12. VOIGT V. Ms. 10.sz. /Nyírdombbrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./
13. ERDÉSZ S. 2, 1968, 148-156, 65.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. A hűséges szolga meséje különféle típuskombinációkban:

A/ Kapcsolat az AaTh 301 típusal (AaTh 516 + 301):

14. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 13-23, 3.sz. BN 17. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 463A^X + 516 + 301 + 507 + 1961

B/ Kapcsolat A testen kívül elrejtett erő típusával (AaTh 516 + 302):

15. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 58-64. /Szék, R.; 1951./ AaTh 516 + 302A^X
16. NAGY O. 1958, 100-107. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 505 + 301A + 312 + 516

C/ Kapcsolat a Két testvér-mesével (AaTh 516 + 303):

17. GAAL Gy. 1822, 290-312. = Gaal Gy. 1, 1857, 51-78, 3.sz. = Irod. feldolgozása: Benedek E. 1894-1896, VI/1, 37-52, 6.sz. H 1; BN 1., 2. /?/ /1819./ AaTh 516 + 303
18. HALÁSZ I. 1908, Nyr. 37.évf., 185-187.; 237sq.; 284-286.; 333-335. H 10; BN 12. /Bakony vidéke, Veszprém m.; 1908./ AaTh 463A^X + 400A + 303 + 516
19. BÉRES A. 1967, 38-50, 2.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./ AaTh 303 + 300 + 516 Erre az esetre jellemző, hogy az AaTh 516. mt.-ra hatott az Alexander és Ludovicus-monda.

D/ A hűséges János típuskombinációja a Rózsa és Ibolya-mesével (AaTh 516 + 313A):

20. IPOLYI A. 1914, 151-163, 21.sz. H 6; BN 14. /Ökörítő, Szatmár m.; 19.sz. közepe/ AaTh 516 + 313A
21. IPOLYI A. 1914, 163-168, 22.sz. H 7; BN 15. /Eger, Heves m.;

E/ A hűséges szolga meséje A nádszálkisasszonyok típusának folytatása (AaTh 408 + 516):

22. BERZE NAGY J. 1960, 83-86. BN 19. /Kéthely, Szolnok-Doboka m.; 1880./ AaTh 408 + 516 /elt./
23. SZINI P. Ms. 99-101, 10.sz. /Bereg m.; 1890 körül/

F/ A hűséges János meséje bevezeti a Szerencsének szerencséje típusát (AaTh 516 + 461):

24. IPOLYI A. Ld. 20. sz. változatot!
25. KRIZA J. és társai 1882, 319-331, 1.sz. = Kriza J. 1956, 42-53, 4.sz. = Sklarek, E. 1901, 14-25, 2.sz. = Swan, A. 1904, 90sq. /Székelyföld, 1882./ H 4; BN 3. AaTh 516 + 461
26. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 56sq. /?/ /1944./

G/ A hűséges János meséjének kombinációja Az arany kos típusával (AaTh 516 + 854):

27. ŐSZ J. 1900, Nyr. 29.évf., 42-46. H 9; BN 5. /Székelyföld, 1900./ AaTh 516 + 854
28. ERDÉSZ S. Ms. 119-128, 8.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

H/ Egyéb típuskombináció:

29. RÁDULY J. 1978, 58-64. /Székelyföld, R.; 1978./ AaTh 460B + 569 + 516

Ponyvakiadások:

Az aranyhajú királyleány, vagy: A kővé vált hű szolga. Igen szép tündérrege. Bp. 1880. 20 l. Rózsa K. és neje kiadása. EA 8274/12.

Az aranyhajú királyleány vagy A kővé vált hű szolga. Vers. Családi Naptár 1880, 53-62. OSZK 390.

Megjegyzés:

A Honti 2., 3., 9., valamint a BN 4., 7., 9., 10., 11., 16., 17., 18. változatot, mint nem ide tartozó szöveget kihagytam.

Összehasonlító irodalom:

RÜSCH, E.: Der getreue Johannes. Eine vergleichende Märchenstudie. FFC 77, Helsinki 1928, 58-60 /magyar adatok/; VERŐ L.: A beteg Henrik a mondában és a költészetben. Bp. 1908, 16sq.; BP 1, 42-57.; THOMPSON, Folktale 111sq.; LIUNGMAN, Volkmärchen 139sq.; SCHERF 380-387.; AM p. 86sq., 516. mt.; SUS p. 147sq., 516.mt.; BARAG p. 86sq., 516. mt.; TING FFC 223, p. 95, 516. mt.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, p. 112sq., 516. mt.; BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 315-334.; LJOBITE, A. 1965, 206-211.; POROŽNJAKOV, A. Je. 1974, 50-59.

MNK 516D^X AMICUS ÉS AMELIUS

/H -; BN 520^X/

- I. Egyik jóbarát a másiknak, kivel teljesen hasonló, menyasszonyt szerez.
- II. A menyasszonyszerző barátja helyett megvív.
- III. Ez a menyasszonyszerzőt ezalatt ennek nászágában helyettesíti.
- IV. A menyasszonyszerzőt visszatértekor felesége és ennek cimborái megnyomorítják.
- V. A hálára kötelezett barát gyermekei vérét a menyasszonyszerző felgyógyulása érdekében kiontja.
- VI. A menyasszonyszerző barát megnyomorítóin bosszút áll.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 516D^X):**

1. ERDÉLYI J. 1855, 114-127, 11.sz. = Stier, G. 1857, 113-127, 12.sz. BN 1. /?/ /1855./
2. GAAL Gy. 1, 1857, 3-23, 1.sz. BN 2. /?/ /1857./

3. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 72-76, 22.sz. /Panitfalva, Szilágyság, 1860./
4. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 8, é.n. 59-63, 26.sz. /Udvarhelyszék, Udvarhely m.; 19.sz./
5. DÉGH L. 2, 1942, 51-61, 28.sz. /Bag, Pest m.; 1940./
6. DÉGH L. 1, 1955, 211-226, 21.sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 2, 1960, 304-326, 77.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./
7. DÉGH L. 2, 1960, 271-282, 97.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1960./

II. Típuskombinációk:**A/ Az Amicus és Amelius-monda teljes formájának kombinációja valamilyen típussal (n + MNK 516D^X):**

8. BODNÁR B. Ms. 1958, 243-253, 38.sz. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ ? + MNK 516D^X
9. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 115-125, 19.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./AaTh 891 + MNK 516D^X

B/ Az Amicus és Amelius-monda rövidülése és különféle típusokkal való kombinációja:

10. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 42-58, 8.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 409B^X + mosdótálepizód az MNK 516D^X típusból + D361.1. mot.+ B184.1.mot.
11. BANÓ I. 1941, 102-107, 6.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1938-1940./ MNK 516D^X + AaTh 1645A
12. BÉRES A. 1967, 38-50, 2.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1949./ AaTh 303 + 300 + MNK 516D^X

Megjegyzés:

Berze Nagy az Amicus és Amelius-történet egyik epizódját, a mosdótál-motívumot külön típusszám alatt tárgyalta /BN 932^X/. A jelenlegi típusszám alatt az Amicus és Amelius-mese töredékei is itt találhatóak. Figyelembe vettem Deneke helyes megállapítását, miszerint az Alexander és Ludovicus-monda az Amicus és Amelius-történet legendává alakítása /EM 1, 456, 3. szövegység/.

Összehasonlító irodalom:

DENEKE, L.: Amicus und Amelius. EM 1, 454-463.; THOMPSON, Folktale 112sq.; NL 1, 62 /A megadott típusszám, AaTh 516C hibás, az Amicus és Amelius-történetnek nem felel meg, sem a címben megadott Alexander és Ludovicus-mondát nem jelöli./

AaTh 517 A MADARAK NYELVÉT TUDÓ FIÚ

/H -; BN -/

- I. Egy szegény embernek a fia érti a madarak nyelvét, de nem akarja elárulni szüleinek, hogy mit jelent, amit a madarak beszélnek. Apja megharagszik rá, kiviszi az erdőre, ott egy fához köti.
- II. Az otthagyt fiút a király megtalálja az erdőben és magával viszi. Útközben a fiú háromszor megfejt a madarak beszédét, jövendölését. Mind a három beteljesedik.
- III. Míg a király odajár, rablók elragadják legértékesebb kincseit. A fiú visszaszerzi ezeket. A király jutalmul magas hivatalba vagy fiának fogadja ügyes alattvalóját.
- IV. A fiú fényes öltözetben felkeresi szüleit, akik nem ismerik fel. Elkesergik neki, hogy ezelőtt több esztendővel milyen kegyetlenül bántak gyermekükkel, és hogy megbánták tetteiket. A fiú erre felfedi kiletét.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 517):**
  1. KRIZA J. 2, 1956, 280-285, 29.sz. /Udvarhelyszék, Udvarhely m.; 1864-1875./
- II. **Típuskombinációk:**
  - A/ A madarak nyelvét tudó fiú meséjének kombinációja a Gergely a sziklán típussal (AaTh 517 + 933):**
    2. LECHNER L. 1879, Nyr. 8. évf., 228-233. /Gyergyószentmiklós, Csík m.; 1879./
    3. DÉGH L. 1, 1955, 227-238, 22.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./
    4. DÉGH L. 2, 1960, 283-286, 98.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1960./

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 323sq.; THOMPSON, Folktale 138, 21. l. b. j.; TUBACH 53, 636.sz. /A középkorban kedvelt történet./

AaTh 518 A CIVAKODÓ ÖRDÖGFIK

/H 518; BN -/

A hős vándorútja során három ördögfiúra talál, akik apjuktól három csodálatos tárgyat örökölték, és nem tudnak megosztani rajta. A hős versenyfutást javasol, és amíg az ördögfiúk odajárnak, eltávozik a csodálatos tárgyakkal. Ezek segítségével sikerül neki a továbbiak során a kapott fel-

adatokat megoldani.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 518):**
  1. ERDÉSZ S. 2, 1968, 160-169, 67.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
- II. **A civakodó ördögfiak meseelemének jelenléte típuskombinációkban:**
  - A/ A papucsszaggató királylányok mesetípusának kombinációja A civakodó ördögfiak típusával (AaTh 306 + 518):**
    2. IPOLYI A. 1914, 202-216, 31.sz. /Nyírbátor, Szabolcs-Szatmár m.; 19. sz. közepe/ AaTh 518 /elt./ + 585 + 314Vbc + 530A + 306 + D1470.1. 16. mot.
    3. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 37-40, 6.sz. /Ücsöd, Békés m.; 1914./ AaTh 306 + 518
    4. BERZE NAGY J. 1960, 146-151. /Sorkitótfa, Vas m.; 1880 körül/ AaTh 518 + 306
  - B/ A Rózsa és Ibolya-típus kombinációja A civakodó ördögfiak-meseelemmel (AaTh 518 + 313A):**
    5. IPOLYI A, 1914, 100-104, 13. sz. /Csécsény, Győr m.; 19.sz. közepe/ MNK 400A^X + AaTh 518 + 313A
    6. DÉGH L. 2, 1960, 142-158, 65.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 400 + 313A + 518
    7. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 158-204. /Görgényüvegcsúr, v. Maros m., R.; 1974./ AaTh 307 + 569 + 313A + 590A + 518
  - C/ A civakodó ördögfiak meseelemének gyenge affinitása a Jancsi és Juliska meséje iránt (AaTh 518 + 327A):**
    8. HORVÁTH I. 1955, 42-59. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 518 + 554 + 530A + 327A + 313 + 531
  - D/ A Hattyúnő-típus kombinációja A civakodó ördögfiak meséjével (AaTh 400 + 518):**
    9. ARANY L. 1862, 163-175. H 1. /?/ /1862./
    10. LÁSZLÓ E. Ms. 1903, 69-74. /Béta, Udvarhely m.; 1903./
    11. NAGY O. 1958, 142-147. /Mezőség, R.; 1958./
  - E/ Az előző típuskombináció kiegészülései (AaTh 400 + 518 + n):**
    12. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 169-176, 11.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 400 + 518 + 300A^X + 318
    13. DÉGH L. 2, 1960, 142-158, 65.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 400 + 518 + 313A

F/ Az Árgirus-típus összekapcsolódik A viaskodó ördögfiak típusával vagy epizóddá zsugorodott motívumával (MNK 400A^X + AaTh 518):

14. KÁLMÁNY L. 2, 1882, 118-120, 2.sz. /Szaján Temesköz, 1870-es évek/
 15. Ld. az AaTh 518. mt. 5. változatát!
 16. IPOLYI A. 1914, 91-99, 15.sz. /Hont m.; 19.sz. közepe/
 17. HAMARY D. 1874, Nyr. 3. évf., 322sq., /Dunaaalmás, Komárom m.; 1874./
 18. HALÁSZ I. 1897, Nyr. 26. évf., 235-238. /Csetény, Veszprém m.; 1897./
 19. KUNTÁR L. 1955, 71-76. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
 Ponyvahatás érezhető.
 20. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 176-179, 44.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
 21. BODNÁR B. Ms. 159-163. /Benk, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
 22. VOIGT V. Ms. 1960, 6.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./

G/ Az előző típuskombináció kibővül:

23. KATONA I. 1972, 256-265. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1972./
 AaTh 313C + 465 + MNK 400A^X + AaTh 518

H/ A civakodó ördögfiak meseelemének nem jellemző összekapcsolódása Világhírű Szép Miklós témájával (AaTh 518 + MNK 400C^X):

24. IPOLYI A. 1914, 70-77. 12.sz. /Nyitra, 1847-1853./ AaTh 303 + 300 + 518 + 556F^X + 531 + 530 + 301 + MNK 400C^X

I/ Az elvarázsolt királykisasszonyok és kastélyaik meséjének kivételes kombinációja A civakodó ördögfiak elemével (AaTh 401A + 518):

25. PASZLAVSZKY S. 1888, Nyr. 17. évf., 278-282. /Sátoraljaújhely, Zemplén m.; 1888./ AaTh 401A + 518

J/ A civakodó ördögfiak mint immanens meseelem A szörny menyasszonya cselekménytípusában (AaTh 507A + D832. mot.):

26. A sárospataki kéziratos népmesegyűjtemény. 1931, 44-50, 4.sz. /Vasmegyer, Szabolcs m.; 1789./
 27. GAAL Gy. 3, 1860, 127-132, 39.sz. /?/ 1860./

K/ Különféle típuskapcsolatok, amelyekben affinitás mutatkozik A segítő ló és A boszorkány lovainak őrzése típus iránt (AaTh 518 + 531 + 556F^X):

28. HOLLÓ D. 1934, Ethnographia 45.évf., 123sq. /?/ 1934./
 AaTh 556F^X + 518
 29. IPOLYI A. 1914, 70-73, 12.sz. H 5. /Nyitra, 1847-1853./ AaTh 303 + 518 + 530 + 300A^X + 300

30. HORVÁTH I. 1971, 188-196. /Magyarózd, Maros m., R.; 1943./
 AaTh 303A + 518 + 556F^X + 327B + 531

L/ Egyéb típuskombináció:

31. HORGER A. 1908, 333-354, 38.sz. = Rona-Sklarek, E. 1909, 167-186, 95.sz. H 4. /Tatrag, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 552A + 518 + 1525 + 950
 32. BEKE Ö./KATONA I. 1947, 35-40. /Kopács, Baranya m.; 1942./
 AaTh 313A + 465C + 518
 33. HORGER A. 1908, 21-26. H 3. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/
 AaTh 567 + 518 + 566
 34. HORVÁTH I. 1955, 42-59. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 518 + 554 + 530A + 327A + 313 + 531
 35. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 158-204. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 307 + 569 + 313II + 590A + 518

Ponyvakadás:

Berona tündérbabasszony, vagy: A civakodó ördögök. Felette szép, mulattató és tanulságos, tündéries elbeszélés. Bp. 1904. OSZK 44/83 = EA 8274/28.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 331-335.; D832. mot.: A hős veszekedő ördögfiaktól ravaszsággal mágikus eszközöket szerez; THOMPSON, Folktale 79, 14. láb.j.: a szerző megállapítása szerint az AaTh 518. meseelem a következő típus bevezetéseként szolgál, úgy mint az AaTh 302., 306., 313B, 400., 401., 507A, 552., 569. típusnál. A magyar meseanyag az AaTh 306., 400. típus esetében bizonyítja Thompson megállapításának helyességét.; LIUNGMAN, Volksmärchen 141sq., NL 1, 437 /lényegében ugyanezt állapítja meg Kovács Ágnes is helytállóan/. A lengyel anyagban a Thompson által konstatált típusfejlődést jelzi Krzyżanowski 1,168, 518. mt. Az európai meseanyag az AaTh 518. mt. típuskombinációit illetően egységes: AM 87, 518.mt.; PLENZAT p. 32, 518. mt.; BARAG 83, 518. mt.; SUS 147sq., 518.mt.; DELARUE/TENÉZE 2, 308, 518.mt.; LO NIGRO 97sq., 518. mt. /La disputa 'dei tre oggetti magici/ az AaTh 400. mt. epizódja. A keleti mesehagyománytal szoros kapcsolatot tartó európai régiókban is a Thompson-féle fő tendenciák érvényesülnek: EB 112sq., 97III6.; GULLAKJAN 130, 21-22. sor, A 288, A 432. változat.; Viszont Távol-Keleten csökken az AaTh 518. mt. diffúzióerőssége, és az európai mesehagyománytól eltérő típusösszetételek jelentkeznek: mint pl. a koreai mesekincsben az AaTh 518 + 1655 típuskombináció, amelyet Choi 103, 270. mt. II. eleme tüntet fel, vagy

a kínai mesék között az AaTh 300 + 567 + 507A típuslanc: TING FFC 223, 95, 518. mt.

AaTh 518^X A FÜLEMÜLE

/H -; BN -/

Két ember azon vitatkozik, hogy kié egy énekesmadár dala. Vitájukkal ügyvédhez mennek. A bírót mindkettő lefizeti: A bíró kárörvendően kijelenti, hogy övé a nyereség.

Változatok:

1. Magyar Nyelvjárások 1, 1951, 214sq. /Garbolc, Szatmár m.; 1947./

Irodalmi feldolgozás:

Arany János Összes Művei 1, Bp. 1951, 219-224. Ld. még az anekdota történetéhez a jegyzeteket: 481sq.: A fülemile.

Elbeszélésbiológia:

Az anekdota közismertté válását bizonyítja, hogy a jelentéktelen kis ügyekkel foglalkozó pereket **fülemülepöröknek** nevezik, amelyekre a közelmúltban volt néhány példa. Ezekről érdekességként hírt adott a napisajtó. **Birtokháborító: egy japán császárfia. Két orvos adáz perlekedése egy ritka dísnövény miatt.** Reggeli Hétfői Hírek XIII. évf., 19.sz. 1969. máj. 5. p. 4., Ország-Világ XIII. évf., 30.sz. 1969. júl. 23. p. 26. A második cikk címe: Fülemüle-per. Az Észak-Magyarország A hidvégtörői fülemüle-"ügy" címmel írt cikkében az egyik levelező fülemüleügynek nevezte egy kis tsz és egy nagy kombinát vitáját /XXXV. évf., 87.sz. 1979. ápr. 14.p.3/. Horváth Il-dikó társadalmi békéltetésekről írt a fülemüleperekben /Népszava 108. évf., 283.sz. 1980. dec. 3. p. 7/.

Összehasonlító irodalom:

BOGGS FFC 90, 135, ^X1593. mt.; GYÖRGY 128, 77.sz.; MOSER-RATH 450sq., 56. sz.; MOSER-RATH, SCHWANK 458, 147.sz.; CHILDERS J1212.2. mot.; GYÖRGY, Vándoraneidoták 286-288, 164.sz.

AaTh 519 A NAGYEREJŰ ASSZONY (BRUNHILDE)

/H 519; BN 519/

I. A kérő. Egy királyfi különös társával megkéri egy szép, erős és harcias lány kezét, aki csakis olyan férjet kíván, aki éppen olyan erős mint ő.

- II. A kérő próbái.
- a/ A királyfinak suhintania kell a lány hatalmas fegyverével, és meg kell ülnie egy szilaj paripát.
- b/ Társa elvégzi helyette a feladatokat.
- III. A nászéjszaka.
- a/ A nászéjszakán a menyasszony lábát és kezét a királyfira teszi, és majdnem agyonnyomja.
- b/ A királyfi engedélyt kér, hogy kimehessen, a sötétben társa lép helyébe, és legyőzi a királykisasszonyt.
- IV. A királykisasszony bosszúja.
- a/ Amikor a királyfi otthonába visszatérnek, a menyasszony felfedezi a csalást, levágja a segítőtárs lábát, és a királyfit elűzi, aki-ből disznópásztor lesz.
- b/ A sánta segítőtárs egy vak emberhez csatlakozik, és egymást támogatják.
- c/ Legyőznek egy óriást, és kényszerítik, hogy mutassa meg a gyógyító vizet.
- d/ A gyógyult lábú segítő visszatér, és visszasegíti jogaiba gazdáját.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 519):

- GAAL Gy. 2, 1857, 74-99, 15.sz. H 1; BN 3. /?/ /1857./
- KRESZ M. Ms. 34-39, 7.sz./Sárvásár, 1941./
- ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1961, 327-337, 78.sz. = Katona I. 1972, 203-212. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1942./

II. Típuskombinációk:

- IPOLYI A. 1914, 34-47, 7.sz. BN 7. /Parád, Heves m.; 1847-1858./ MNK ^X301A + AaTh 301A + 312D + 519
- BELATINI BRAUN O. Ms. 1944, 28-37, 6.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./ MNK ^X301A + AaTh 301A /elt./ + 519
- BERZE NAGY J. 1960, 94-102. BN 9. BN 937^X + AaTh 519 + 544 /Hertelendyfalva, Torontál m.; 1887./
- PENAVIN O. 1971a, 532-535, 165.sz. = Penavin O. 1971b, 81-87, 12. sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 519 + BN 937^X

Megjegyzés:

A BN 1., 2., 4., 5., 6., 8. változatot, mint nem ide tartozót kihagytam.

Összehasonlító irodalom:

BP 4, 323.; THOMPSON, Folktale 113.; LIUNGMAN, Volksmärchen 142-144.; StDICT. 1, 167.; AM p. 87, 519. mt.; BARAG p. 83sq., 519. mt.; SUS p. 149, 519. mt.; TING FFC 223, p. 96, 519. mt.

AaTh 530 AZ ÜVEGHEGYI KIRÁLYKISASSZONY

/H 334 és 530; BN 530A/

I. Jutalom a virrasztásért.

- a/ Három fivért egymás után egy mező őrzésére küldenek, amelyet éjnek idején egy szörnyeteg mindig feldúl vagy
- b/ felváltva kell virrasztaniuk halott apjuk felett.
- c/ Az idősebb fivéreket elijesztik, a legfiatalabb fivérnek sikerül megőriznie apja sírját, három remek paripát szerez kantárral és fegyverzetrel.
- d/ Senkinek sem szól róla.

II. Az üveghegy.

- a/ A király annak ajánlja fel a királykisasszonyt, aki három aranyalmát tud szerezni tőle, amikor az üveghegy tetején ül, vagy át tud ugratni egy verem felett.
- b/ Egyedül a hős jár sikerrel.

III. Az ismeretlen lovag.

- a/ A hős eltűnik anélkül, hogy felfedné kilétét.
- b/ Végül csak őt tudja felmutatni a kérők közül az aranyalmákat.
- c/ Feleségül veszi a királykisasszonyt.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 530):**

1. ERDÉLYI J. 2, 1847, 367sq., 11.sz. = Stier, G. 1850, 91-95, 14.sz. = Jones-Kropf 1889, 149-151, 30.sz. H 334. mt. 1., 530. mt. 1.; BN 8. /Pest, 1846/
2. IPOLYI A. 1914, 344-348, 68.sz. H 9; BN 18. /?/ /19.sz./
3. A KISFALUDY Társaság népmeseegyűjteménye. Ms. 8, é.n. 48sq., 22.sz. /Csíkfalva és Oláhfalva, Csík m.; 19.sz./
4. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. Ms. 2, é.n. 129. /Kolozsvár, Kolozs m.; 19.sz./
5. VERES I. 1876, Nyr. 5. évf., 419-421. = Rona-Sklarek, E. 1909, 148-152, 12.sz. = Veres I. 1960, 357-360, 11.sz. H 10; BN 12. /Orosháza, Békés m.; 1878./

6. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887. 50-58, 4.sz. /Tinnye, Pest-Pilis m.; 1887./
7. HALÁSZ I. 1889, Nyr. 18. évf., 330-334. H 334, 5.; BN 530, 11.; BN 530A, 13. /Csetény, Veszprém m.; 1889./
8. ISTVÁNFFY Gy. 1890, 86-96, 8.sz. H 4; BN 14. /Parád, Heves m.; 1890./
9. KÁLMÁNY L. Ms. é.n. 163-167, 63.sz. /Szaján, Torontál m.; 19.sz./
10. BERZE NAGY J. 1960, 178-180. BN 20. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
11. BERZE NAGY J. 1907, 68-72, 8.sz. H 6; BN 15. /Eger, Heves m.; 1905/
12. FÁBER J. 1918, Ethnographia 29. évf., 246-248. H 2; BN 19. /Bükk-szenterzsébet, Heves m.; 1904./
13. BANÓ I. 1941, 193-197, 32.sz. /Kárász, Baranya m.; 1940./
14. KONSZA S. 1957, 85-87, 49.sz. /Székelytamásfalva, Háromszék m.; 1938./
15. KONSZA S. 1957, 81sq., 47.sz. /Kisborosnyó, Háromszék m.; 1948./
16. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 92-106. = Béres A. 1967, 180-196, 23a-b.sz. /Rozsály, Szabolcs m.; 1955./
17. BODNÁR B. Ms. 5, 1958, 273-280, 43.sz. /Tuzsér, Szabolcs-Szatmár m. 1958./

II. A szüzsé fejlődését mutató variánsok:**A/ Változások a cselekménytípuson belül:**

18. MAILÁTH, J. 1825, 35-65, 3.sz. = Majláth J. 1864, 49-84. BN 530B, 21./?/ /1825/
19. KOVÁCS Z. Ms. 1943, 33-40. /Rétközberencs, Szabolcs m.; 1943./
20. PENAVIN O. 1971a, 163-169, 28.sz. /Várdaróc, Baranya m., Ju.; 1960-1970./

B/ Az üveghegyi királykisasszony típusának affinitása a Nemtudomka-típushoz (AaTh 530 + 532):

21. DÉGH L. 2, 1942, 16-29, 25.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 530 + 530A + 532
22. FÖLDYÉNYÉ VIRÁNY J. 1957, 70-78. /Láca, Zemplén m.; 1942./ AaTh 530 + 532
23. HEGEDŰS L. 1952, 220-223. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./ AaTh 530 + 532
24. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 38.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 530 + 532

C/ Az előző típuskombináció kiegészülése Az aranyzakállú ember típusával (AaTh 530 + 532 + 502):

25. VERES I. 1875; Nyr. 4. évf., 279-281. = Rona-Sklarek, E. 1901,

130-135. = Lang, A. 1909, 22-28. = Veres I. 1960, 334-338, 4.sz. /Orosháza, Békés m.; 1875./ AaTh 530 + 502 + 532

26. NAGY O. 1976, 224-228, 32.sz. /Szék, v. Kolozs m., R.; 1960./ AaTh 502 + 532 + 530A + 530

D/ Az üveghegyi királykisasszony típusának kombinációja a Megbélyegzett sógorok meséjével (AaTh 530 + 530A):

27. BELATINI BRAUN O. Ms. 1944, 171-179, 38.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./ AaTh 530 + 530A + 532

28. DÉGH L. 1945, 29-37, 2.sz. /Sára, Zemplén m.; 1944./ AaTh 530 + 530A

E/ Az üveghegyi királykisasszony típusának meglehetősen gyenge kombinációja Az őzzé változtatott királykisasszony meséjével (AaTh 530 + 401):

29. VELSINSZKY Z. 1931, Ethnographia 42. évf., 40-43. /?/ /1931./ AaTh 1137 + 401 + MNK 400A^X + AaTh 530

F/ Az üveghegyi királykisasszony meséjének kombinációja az Elvarázsolt királykisasszonyok és kastélyaik, valamint Árgirus típusával (AaTh 401A + MNK 400A^X + AaTh 530 + 569):

30. ERDÉLYI J. 1855, 26-41, 4.sz. BN 23. /?/ /1819./

31. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 213-218, 13.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./

32. GAAL Gy. 1, 1857, 139-158, 7.sz. /?/ /1857./

G/ Különféle típuskombinációk:

33. IPOLYI A. 1941, 70-77, 12.sz. H 7; BN 17. /Nyitra, 1847-1853./ AaTh 303 + 300 + 518 + 554 /elt./ + 556F^X + 531 + 530 + 301 + MNK 400C^X

34. BÉRES A. 1967, 196-202, 24.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1952./ AaTh 530 + 325

35. ERDÉLYI J. 1855, 79-87, 8.sz. = Stier, G. 1857, 22-30, 30.sz. BN 24. /?/ /1855./ AaTh 313C + 530

36. DÉGH L. 2, 1942, 30-42, 26.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 314A + 530

37. ZOLNAI L. 1886, Nyr. 15.évf., 326-330., 373-374. BN 3. /Tolmács, Nógrád m.; 1886./ AaTh 563 + 530 + 1961

Ponyvakiadás:

A kis Hamupipőke. Bp. 1872., 1891. Bucsánszky A. kiadása. OSZK 41/25.

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMMV II/1, 210-217. Összetétele: AaTh 530 + 325, amely mind a hazai, mind a nemzetközi mesekincsben teljesen idegen. Pl. az ír mesék között, ahol igen gazdag típusláncok alakultak ki Az üveghegyi királykisasszony meséje körül, egyetlen esetben sem bukkant fel, ugyanezt mutatják más külföldi párhuzamok: Ó Suilleabháin/Christiansen FFC 188, 113sq., 530. mt. Benedek Elek feldolgozott meséje csupán a 34. magyar változat esetében hatott.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 111, 2. l. ábj. /az almahajítás motívumához/; THOMPSON, Folktale 30.; LIUNGMAN, Volksmärchen 144-147.; PROPP, Istoričeskie korni 146-149, II, 20.; DELARUE/TENÉZE 2, 309-315 /kevés francia változat/; NL 2, 456sq.; ARÄJS, K. 1969, 239-245.; HIRJAK, M. 1968, 46-54.; SKAZKI Verchoviny 1970, 251-259.; KALIN, A. 1972, 75-82.; SEIDOV, N. 1977, 50-58.

AaTh 530A AZ ARANYSÖRTÉJŰ DISZNÓ (A MEGBÉLYEGZETT SÓGOROK)

/H- ; BN -/

A király parancsot ad, hogy különféle vadállatokat ejtsenek el. Az egyszerű mesehős megszerzi az állatokat, egy helyre tereli, és sógorainak csak úgy ad belőlük, ha megbélyegezheti őket. A király előtt leleplezi a csalókat.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 530A): - - -

II. Típuskombinációk:

A/ Az üveghegyi királykisasszony, Az aransörtéjű disznó és Az aranyhajú kertészbojtár meséjének típuslánc (AaTh 530 + 530A + 314):

1. DÉGH L. 2, 1942, 16-29, 25.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./

2. BELATINI BRAUN O. Ms. 1944, 171-179, 38.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./

B/ Az előző típuslánc lekopása (AaTh 530 + 530A):

3. DÉGH L. 1945, 29-37, 2.sz. /Sára, Zemplén m.; 1944./

C/ A Nemtudonka meséje Az aransörtéjű disznó-meseelemmel folytatódik (AaTh 532 + 530A):

4. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 8-13, 2.sz. /Mohács, Baranya m.; 1957./

5. DÖMÖTÖR Á. Ms. 1960, 23.sz. /Nyírtura, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./

D/ Az előző három típuslánc keveredése (AaTh 314 + 530 III + 530A):

6. HORVÁTH I. 1979, 63-68. /Székelyföld, R.; 1979./

E/ Az aranyhajú kertészbojtár meséjének és Az aranyörtejtű disznó típusának kombinációja különféle típusláncban (AaTh 314 + 530A + n):

7. IPOLYI A. 1914, 202-216, 31.sz. /Nyírbátor, Szabolcs-Szatmár m.; 19.sz. közepe/ AaTh 518 /elt./ + 585 /elhalványult elem/ + 314 Vbc + 530A + 306 + D1470.1.16. mot. /csodalámpás/.

8. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 103-108. /Szék, v. Kolozs m., R.; 1951./ AaTh 511A + 314 + 530A

9. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 205-246. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 931 + 756B + 530A + 314

F/ Egyéb típuskombinációk:

10. RÁDULY J. 1978, 163-166. /Székelyföld, R.; 1978./ AaTh 440 + 530A

11. HORVÁTH I. 1955, 26-41. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 502 + 530A

12. NAGY O. 1958, 22-27. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 511A + 530A

13. HORVÁTH I. 1955, 42-59. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 518 + 554 + 530A + 327A + 313 + 531

Irodalmi feldolgozás:

KORMOS I. 1960, 206-235. AaTh 532 + 530 + 530A + 314 + vö. 1159.

Összehasonlító irodalom:

RANKE, K.: Brandmarken. EM 2, 658-660.; A középkori Európában a lopásért vagy pénzhamisításért járó büntetés módja a megbélyegzés volt.; BARAG, L.R. 1978, 65sq.: a szerző megállapítása szerint a szlávok és a Baltikum népei ismerik az AaTh 530A mesetípust, amely rendszerint az AaTh 530. mt.-sal kapcsolódik össze. Valóban legtöbb változata az oroszoknál fordul elő: SUS 151, 530A mt. A megbélyegzéshez hatalmas és messze vezető irodalmat sorolt fel: BP 3, 114, 1. láb., 3, 136. Újabban keletről is előkerültek párhuzamai: a perzsáknál /Marzolph^x314. mt. keretén belül/, az oszétéknél /Britaev, S. - Kaloev, G. 1959, 245-253/, az ujjuroknál /Kabirov, M.N. 1963, 268-286/, a nogajoknál /Nogaj, A. 1979, 109-116/ és a kárpátukránoknál /Skazki Verchoviny 1970., 251-259/. A megbélyegzett sógorok meseleme az Alpamüs-mese prózai formájában is előfordul a szovjetunióbeli araboknál /Žirmunskij, V.M. 1960, 34sq., 12. láb./.

AaTh 531 AZ ARANYHAJSZÁL, ARANYTOLL, ARANYPATKÓ (A SEGÍTŐ LÓ)

/H 465^I, 531; BN 531/

A hős aranyhaját, aranytollat és arany lópatkót /vagy hasonlót/ talál. Gazdája megparancsolja neki, hogy hozza el a királykisasszonyt, a madarat, a paripát, amelytől ezek a tárgyak származnak. A hős csodálatos lova segítségével véghez viszi a feladatokat, és a kapzsi gazda megbűnhődik.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 531):**

1. MERÉNYI L. 1, 1862, 95-136. H 4; BN 9. /Sajó-völgy, 1862./
2. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887, 33-40, 1.sz. /Tinnye, Pest m.; 1887./
3. DÉGH L. 1, 1942, 279-286, 21.sz. /Bag, Pest m.; 1941./
4. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 53-65./Alföld, 1955./
5. ERDÉSZ S. Ms. 315-325, 25.sz./Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
6. GAÁL K. 1970, 116-127, 23.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-63./

II. Típuskombinációk:

a/ A fivérek nővérkeresése-típussal kezdődő típusláncok:

A/ A fivérek nővérkeresése és A két fiú az óriás házában meséje közé beékelődik Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó típus (AaTh 303A + 531 + 327B):

7. SEBESTYÉN Gy. 1906, 320-335, 14.sz. /Hetes, Somogy m.; 1880-1899./
- B/ A fivérek nővérkeresése és A két fiú az óriás házában mesekombinációt kiegészíti Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó típusa (AaTh 303A + 327B + 531):

8. ERDÉLYI J. 2, 1847, 364-366, 10.sz. /Pest, 1846/
9. GAAL Gy. 3, 1860, 15-22, 27.sz. /?/ /1860./
10. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 3-48, 14.sz. /?/ /1860 körül/
11. PAP Gy. 1, 1865, 75-94. = Jones-Kropf 1889, 262-277, 48.sz.
12. DÉGH L. Ms. 6.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./
13. KATONA L. 1972, 65-91. /Kopács, v. Baranya m.; 1942./
- C/ Az előző típuslánc kiegészülése A táltosfiú típusával (AaTh 303A + 327B + 328 + 531):
14. MERÉNYI L. 2, 1861, 3-34, 1.sz. = Solymossy S. 1936, 444-457, 100.sz. /?/ /1861./
15. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 55-67, 8.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./

16. ISTVÁNFFY Gy. 1890, 68-85. /Palócföld, 1880-as évek/
 17. BERZE NAGY J. 1907, 317-327, 42.sz. /Besenyőtelek, Heves m.;1903./
 18. BERZE NAGY J. 1907, 327-334, 43.sz. /Besenyőtelek, Heves m.;1903./
 19. ORTUTAY Gy. 1935, 103-138, 7.sz. /Nyírbátor-Bátorliget, Szabolcs-Szatmár m.; 1935./
 20. DÉGH L. 1945, 38-43, 3.sz. /Bodrogköz, 1945./
D/ Az előző típuslánc utolsó két tagjának felcserélődése és kiegészülése (AaTh 303A + 327B + 531 + 328 + 313IIIc):
 21. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 1870, 142. /?/ /1870./
 22. R.BERDE M. 1937, 52sq. = Olosz K. 1972, 81-93./Székelyföld, 19.sz./
 23. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 370-396. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./
E/ Az AaTh 303A + 327B + 328 + 531 típusláncba beékelődik az AaTh 313IIIc meselem vagy kiegészíti azt:
 24. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887, 100-107, 12.sz. /Tinnye, Pest m.; 1887./
 25. BERZE NAGY J. 2, 0940, 222-228, 73.sz. /Katádfa, Baranya m.;1935./
 26. KUNTÁR L. 1959, 26-34, 4.sz. /Vas m.; 1959./
F/ Az AaTh 303A + 327B + 531 típusláncba egy típuselem ékelődik:
 27. GAAL Gy. 3, 1860, 19-22, 27.sz. /?/ /1860./
G/ Az előzőhöz hasonló jelenség: az AaTh 303A + 327B + 328 + 327A típuslánc létrejötté:
 28. FÜLDYNÉ VIRÁNY J. 1957, 64-69, 69.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
 29. SZENTMÁRTONI K. é.n. 19-30. /Székelyföld, R./ /?/
H/ A fivérek nővérkeresése összekapcsolódik Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó típusával (AaTh 303A + 531):
 30. HORGER A. 1908, 128-133, 17.sz. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/
 31. HORGER A. 1908, 294-313, 36.sz. = Rona-Sklarek, E. 1909, 102-118, 10.sz. /Tatrag, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 303A + 531 + 313A
I/ Az előző típuskapcsolat kiegészülése valamilyen motívummal (AaTh 303A + 531 + R222. mot.):
 32. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 142-145, 42.sz. /?/ /1860./
J/ A fivérek nővérkeresése és Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó típuskombináció közé beékelődik A boszorkány lovainak az őrzése típus, és a típuslánc kiegészül (AaTh 303A + 556F^X + 531 + 327B):

33. BOSNYÁK S. Ms. 73-81, 24.sz. /Mohács, Baranya m.; 1959./
K/ Az AaTh 303A + 518 + 556F^X + 531 típuslánc létrejötté és kiegészülése:
 34. HORVÁTH I. 1971, 188-196. /Magyarózd, Maros m., R.; 1943./ AaTh 303A + 518 + 556F^X + 327B + 531
b/ Típuskombinációk, amelyekben előfordul Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó-típus, de nem kezdődnek A fivérek nővérkeresése típussal:
A/ A sárkányviadal a hídon típusa kombinálódik A segítő ló típusával (AaTh 300A + 531):
 35. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 23-48, 52.sz. /Sára, Zemplén m.; 1951./ AaTh 463A^X + 300A + 531
B/ Az ismertetett cselekménytípus A hátradobott tárgyak motívumával kapcsolódik össze (AaTh 531 + 313IIIc):
 36. ERDÉLYI J. 2, 1847, 364-366, 10.sz. /Pest, 1847./
 37. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 30-32. /Battonya, Csanád m.; 1914./
 38. KÁLMÁNY L. 55-67, 8.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./
 39. BENE L. /3/ 1, é.n. 77-92. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/
 40. PENAVIN O. 1971a, 349-359, 76.sz. /Doroszló, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./
C/ A segítő ló és Az aranyhajú kertészbojtár típusának affinitása (AaTh 531 + 314):
 41. HALÁSZ I. 1895, Nyr. 24. évf., 429-431. H 10; BN 17. /Csetény, Veszprém m.; 1895./ AaTh 475 + 314 + 531
 42. HORVÁTH I. 1979, 140-151. /Székelyföld, R.; 1959./ AaTh 569 + 556F^X + 554 + 327B + 314 + 313 + 531
D/ A segítő ló-típus kapcsolata a Hűtlen anya vagy testvér meséjével (AaTh 531 + 315):
 43. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 56-69, 8.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ D672.mot. + AaTh 531 /elt./ + 315 + 361^X + 300
 44. PENAVIN O. 1971a, 169-188, 29.sz. /Várdaróc, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 312D + 531 + 315
E/ A Jancsi és Juliska-mese és A segítő ló típusának kombinációja különféle típusláncokban (AaTh 327A + 531):
 45. HORVÁTH I. 1955, 42-59, /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 518 + 554 + 530A + 327A + 313 + 531

46. BÉRES A. 1967, 202-209, 25.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./
47. BODNÁR B. Ms. 1958, 70-81. /Gégény, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
AaTh 531 + 327A
- F/ A Két fiú az óriás házában típusának kombinációja A segítő ló meséjével (AaTh 327B + 531):**
48. LIZANEC, P. 1973, 11-14. /Kárpátalja, Szu.; 1973./ AaTh 327B + 531 /elt./ + 327C
49. GAÁL, K. 1970, 128-136, 24-27. /Középpulya, Burgengland, A.; 1961-1963./ AaTh 451 + 327B + 531 + 313IIIc + 551
- G/ Típuslánc Két fiú az óriás házában, A táltosfiú és A segítő ló típusból (AaTh 327B + 328 + 531):**
50. Mesegyűjtemény Blaskó, Hegedűs, Hunfalvy P. és Incze J. gyűjtéséből. Ms. é.n. 5sq., 2.sz. /Kolozsvár, Kolozs m.; 19.sz./
51. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 84-91, 6.sz. /Székelyföld, 1860./
52. MAROSI S./BAGOSSY BAK L. 2, é.n. 120. /?/ /19.sz./ Ebben az esetben a típusláncot az AaTh 313IIIc elem egészíti ki.
- H/ Az Aranyzakállú ember és A segítő ló típuskombinációja (AaTh 502 + 531):**
53. NAGY O. 1958, 52-57, /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 502 + 531 + 1961A^X
54. HORVÁTH I. 1971, 209-216. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./
AaTh 502 + 531
- I/ A táltosbikácska-típus kombinációja A segítő ló meséjével (AaTh 511A + 531):**
55. BENE L. /i/ é.n. 3-46. /Jászság, 1940-es évek első fele/ AaTh 511A + 313IIIc + 531
56. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 94-104. hfv., 17.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 511A + 531
- J/ A nemek felcserélése meséjének kapcsolata A segítő ló típusával (AaTh 514 + 531):**
57. HEGEDŰS L. 1952, 273-280. = Kovács Á. 1966, 238-250, 48.sz. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1947-1950./ AaTh 514 + 531
58. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 48-51, 6.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./ AaTh 463A^X + 514 + 531
- K/ Az Igazság és Hamisság típusának kombinációja A segítő ló meséjével (AaTh 613 + 531):**
59. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 98-102, 10.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./

60. NAGY O. 1958, 86-90. /Szék, Kolozs m., R.; 1958./
L/ Az előző típuskombinációba beékelődik a Hálás állatok típusa (AaTh 613 + 554 + 531):
61. MERÉNYI L. 2, 1864, 75-92. /Duna-mellék, 1864./
62. PENAVIN O. 1971a, 309-313, 53.sz. /Moravica, Temes m., Ju.; 1962-1965./
- M/ A Hálás állatok, A boszorkány lovainak az őrzése és A segítő ló típusláncának előfordulása még bonyolultabb típusláncokban vagy önállóan (AaTh 554 + 556F^X + 531):**
63. JAKAB M. Ms. 1942, 1-6. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1942./
AaTh 554 + 556F^X + 531 + 327C + 1961A^X
64. BÉRES A. 1967, 202-209, 25.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./ AaTh 554 + 556F^X + 531
65. PENAVIN O. 1971a, 385-390, 86.sz. = Penavin O. 1971b, 67-75, 9. sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 556F^X + 554 + 531
66. HORVÁTH I. 1979, 140-151. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 569 + 556F^X + 554 + 327B + 314 + 313 + 531
- N/ Különféle típuskombinációk, amelyekben semmiféle fejlődési törvényszerűséget nem fedeztem fel, de A segítő ló típusa kétségtelenül előfordul bennük:**
67. BERZE NAGY J. 1907, 173-197, 23.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ AaTh 531 + 328 + 510A + 706
68. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 42-50, 8.sz. Az AaTh 531. mt. töredékesen fordul elő egy motívumkonglomerátumban.
69. DÉGH L. Ms. 14.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 708 + 590 + 313IIIc + csont a hős ágyában + az elátkozott palota megváltása véráldozattal.
- O/ A segítő ló típusának töredékei különféle kombinációkban:**
70. IPOLYI A. 1914, 142-151, 20.sz. Az AaTh 531. mt. zavaros motívumkonglomerátumban fordul elő. /?/ /19.sz. közepe/
71. KUNTÁR L. 1959, 26-34. /Vas m./ /?/ AaTh 328 + 531
72. BÜZÖDI Gy. 1942, 13-19. /Székelyföld, 1942./ AaTh 329 + D131.mot. + 1961A^X
73. KONSZA S. 1957, 87sq., 50.sz. /Szörce, Háromszék m., R.; 1948./
AaTh 551 + D1865. 1.mot.

74. BENE L. /2/ 3, é.n. 149-157. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/ AaTh 554 + H911. mot.
75. HORVÁTH I. 1979, 89-96. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 554 + 531

Elbeszélésbiológia:

Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó vagy A segítő ló típusa /AaTh 531/ esetében rendkívül fontos klasszifikációs kérdésekkel kell foglalkoznom, hiszen ezen a területen Kovács Ágnes gyakorlatában meglehetősen nagy zűrzavar uralkodott. Honti az AaTh 531. mesetípust külön típuszámon tüntette fel /Honti 465^I/. Eljárása helytelen volt, mert úgy tűnt, hogy A segítő ló /AaTh 531/ típusa, amely nemzetközi meseirodalomban közismert, nálunk alig fordul elő. Honti viszont igen helyesen külön tárgyalta a Két fiú az óriás házában típusát /AaTh 327B/ és A táltosfiú meséjét /AaTh 328/ is.

Berze Nagy A segítő ló típusát ugyanazon a számon tüntette fel, mint Aarne /AaTh 531/, de helytelenül beolvastotta az AaTh 327B, 328. típust is. Kovács Ágnes sajnálatos módon gyakorlatába átvette Honti és Berze Nagy hibáit. Mivel az AaTh 327B típus könnyen azonosítható az AaTh 1119 típuszámmal, az ostoba ördög egyik epizódjával, ill. az AaTh 327A típus egyik jellemző eleme az AaTh 1121 számmal jelölt narratív motívummal megegyezőnek vehető, az alkalmazott klasszifikációs gyakorlat inkább elfedte A segítő ló /AaTh 531 mt./ fejlődését a mesei szájhagyományban. Tekintettel, hogy az említett cselekménytípussal kapcsolatos láncolatok a magyar mesei próza jelentős részét behálózzák, szükségesnek mutatkozott Kovács Ágnes meserendszerezésének jelentős megváltoztatása.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 18-37.; THOMPSON, Folktale 62sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 147-149.; SCHERF 117-121.; NL 5, 169sq.; BARAG 86sq., 531. mt.

AaTh 532 NEMTUDOMKA

/H 532; BN 532/

- I. A segítő, csodás ló azt a tanácsot adja, hogy a hős semmi mást ne mondjon azon kívül, hogy "nem tudom".
- II. A hős gyakran megmenti a királykisasszonyt, vö. az AaTh 300. mesetípussal. /A mese különben nagyon hasonlít az AaTh 314. mesetípushoz, azzal igen gyakran keveredik. Némely esetben ez a keveredés olyan erős mértékű, hogy valójában lehetetlen az egzakt típusmeghatározás. Ilyenkor célszerű a típusmeghatározásnál mindkét típuszámot megadni./

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 532):

1. ERDÉLYI J. 1855, 47-62, 6.sz. = Stier, G. 1857, 61-77, 8.sz. = Gaal Gy. 2, 1860, 29-53, 13.sz. H 1; BN 2. /?/ /1819/
2. BERZE NAGY J. 1907, 439-460, 65.sz. H 2; BN 22. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
3. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 55-62, 14.sz. /Bánfalva, Borsod m.; 19.sz./
4. DÉKÁNY R. Ms. 1885, 191-209. /Kecskemét, Bács-Kiskun m.; 1882-1885./
5. VÉGH J. 1944, 151-158, /Hosszúpályi, Bihar m.; 1941./
6. DÉGH L. 1, 1955, 24-60, 2.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./ = Ortutay Gy. 1957, 227-275, 9.sz. /német fordítás/ = Ortutay Gy./Dégh L./ Kovács Á. 1, 1960, 298-353.
7. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 14.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
8. LIZANEC, P. 1973, 76-85. /Kárpátalja, Szu.; 1973./
9. LIZANEC, P. 1973, 46-52. /Kárpátalja, Szu.; 1973./

II. Típuskombinációk:

A/ A Nemtudomka-típus kombinációja Az aranyhajú kertészbojtár meséjével (AaTh 532 + 314):

10. IPOLYI A. 1914, 196-202, 30.sz. H 4; BN 28. /Vajka, Pozsony m.; 19.sz./ AaTh 532 + 314
11. ISTVÁNFY Gy. 1890, 217-221, 7.sz. /Dorogháza, Heves m.; 1884./ AaTh 532 + 314
12. DÉGH L. Ms. 1951, 4.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 532 + 314
13. DOBOS I. 1962, 382-386, 3.sz. /Dunaújváros, Fejér m.; 1953./ AaTh 314 + 532
14. DOBOS I. 1962, 386-390, 4.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1958./ AaTh 314 + 532
15. DOBOS I. 1962, 456-463, 1.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1959./ AaTh 314 + 532
16. ERDÉSZ S. 1, 1968, 310-316, 20.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ AaTh 532 + 314

B/ A Nemtudomka-mese kapcsolata Az üveghegyi királykisasszony típusával (AaTh 532 + 530):

17. DÉGH L. 2, 1940, 16-29, 25.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 530 + 530A + 532

18. FÖLDYÉNY VIRÁNY J. 1957, 70-78. /Láca, Zemplén m.; 1942./ AaTh 530 + 532
19. HEGEDŰS L. 1952, 220-223. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./ AaTh 530 + 532
20. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 38.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 530 + 532

C/ Az előző kombináció kiegészülése Az aranyzakállú ember típusával (AaTh 530 + 532 + 502):

21. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf., 279-281. = Rona-Sklarek, E. 1901, 130-135., = Lang, A. 1909, 22-28. = Veres I. 1960, 334-338, 4.sz. /Orosháza, Békés m.; 1875./ AaTh 530 + 502 + 532
22. NAGY O. 1976, 224-228, 32.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1960./ AaTh 502 + 532 + 530A + 530

D/ A Nemtudomka-mese kombinációja A megbélyegzett sógorok típusával (AaTh 532 + 530A):

23. BELATINI BRAUN O. Ms. 1944, 171-179, 38.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1944./ AaTh 530 + 530A + 532
24. MAKRA S. Ms. 1952, 363-387, 40.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1950./ AaTh 532 + 530A
25. HORVÁTH I. 1979, 63-68. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 314 + 530III + 530A + 532

E/ A Nemtudomka-mese kombinációja A vitéz pásztorlegény típusával (AaTh 532 + 314A):

26. HORGER A. 1908, 182-218, 27.sz. H 3; BN 314, 25. /Tatrag, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 314A + 1159 + 328A^X + 300A + 513A + 532
27. DÉGH L. Ms. 1951, 9.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 314A + 532

F/ Különféle típuskombinációk:

28. HORVÁTH I. 1979, 40-47. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 559 + 532 + 707 + 1094 + 1063
29. HORVÁTH I. 1979, 51-59. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 306 + 532
30. BODNÁR B. Ms. 1958, 150-155, 24.sz. /Tunyogmatolcs, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ AaTh 567 + 532
31. VOIGT V. Ms. 1960, 11.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./ AaTh 471 + 532
32. SÁNDOR I. Ms. 1953, 10.sz. /Sztálinváros, Fejér m.; 1953./ AaTh 532 + 0

33. MERÉNYI L. 1, 1862, 63-94, 2.sz. /Sajóvölgy, 1862./ AaTh 532 + 560
34. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől. Ms. é.n. 90-92, 28.sz. /?/ /1860 körül/ AaTh 532 + 554

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 61.; BP 3, 94-114.; PROPP, Istoričeskie korni 135sq., IV, 14.; NOVIKOV, Obrazy 79-104.

AaTh 532^X A KÉT CSODÁS ÖKÖR

/H 535; BN 469^X/

- I. Egy szegény ember természetfeletti lény segítségével csodás tulajdonságú állatok birtokába jut.
- II. Fia a király lányát megkéri feleségül. Ezért nehéz feladatokat kell elvégeznie. A feladatok teljesítése a csodás állatok segítségével sikerül.
- III. Az állatok a feladatok elvégzése után kimúlnak, és a fiút haláluk után is segítik.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 532^X):

1. KRIZA J. és társai 1882, 350-354, 5.sz. = Sklarek, E. 1901, 189-193, 19.sz. = Pogány, N. 1930, 100sq. = Krasnova, A./Važdaeva, V. 1952, 76sq. H 3; BN 1. /Székelyföld, 1882./
2. LÁZÁR I. 1896, 165-168, 16.sz. H 1; BN 2. /Alsófehér m.; 1896./
3. BODNÁR B. Ms. 1957, 145-149. /Nyírkarász, Szabolcs-Szatmár m.; 1954./
4. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 385-396, 82.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m.; 1942./

II. Típuskombinációk:

5. MAILAND O. 1905, 379-394, 2.sz. H 4. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./ AaTh 707 + 532^X + 554 + 451 + 1961A^X
6. DÉGH L. 1, 1942, 182-196, 7.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./ AaTh 532^X + 300A^X + MNK 1923^X
7. HEGEDŰS L. 1952, 110-114. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./ AaTh 327B^X + 532^X
8. DOBOS I. 1962, 157-164, I/4. sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953./ AaTh 300A^X + 532^X + 303

9. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 74-79, 10.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 506 + 532^X

Ponyvakiadások:

/BENEDEK E./: Valóságos népmesék. Bp. é.n. Méhner Vilmos kiadása. OSZK 47/61.; Rózsa-féle Családi Naptár 1926, 69-71. OSZK 390.

Megjegyzés:

Honti 2. és 4. szövege, mint nem ide tartozó variáns, kihagyásra került.

Összehasonlító irodalom:

SCHULLERUS FFC 78, p. 46, 532I^X mt.; BN 1, 643sq.; SUS 147, -511D^X mt.

AaTh 533 A BESZÉLŐ LÓFEJ

/H 533; BN 533/

- I. A királykisasszonyt esküvőjére utaztában komornája arra kényszeríti, hogy cseréljen vele ruhát és szerepet.
- II. A királykisasszony lovát megölik, fejét felszegezik a királyi vár kapujára. A királykisasszonyt megteszik libapásztornak, komornája lesz a király felesége.
- III. A királykisasszony lúdjaival mindennap a lófej előtt megy el, vele beszélget. Beszélgetésükből a király megtudja a történeteket, a komornát lófarka után kötteti, és a libapásztornalányt elveszi feleségül.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 533):

1. BERZE NAGY J. 1907, 208-213, 26.sz. H 1; BN 1. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
2. DÉGH L. 2, 1942, 61-67, 29.sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 2, 1960, 362-369, 80.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
3. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 51-61. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./
4. FARAGÓ J. 1969, 136-141. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./

II. Típuskombináció:

5. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 370-384, 81.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m., R.; 1942./ AaTh 710 + 533

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 273-285.; THOMPSON, Folktale 63.; LIUNGMAN, Volksmärchen 149-151.

AaTh 533^X A KÍGYÓ SEGÍTŐ

/H -; BN -/

Egy lány barátságos egy kígyóval, és azt kapja hozományul érte, hogy ujjairól arany csepeg, amikor a kezét mossa. Apja elmeséli a királynak, aki látni óhajtja a lányt. A lányt gonosz keresztanyja és annak a lánya kísérik el. Az úton kiveszik a lány szemét, és a hajóról a vízbe dobják. Egy barátságos halász menti ki. A keresztanya saját lányát állítja menyasszonynak a király elé. Egy halászember gondoskodik a lányról, és meggazdagodik a lány kezéről származó aranyból. A kígyó kifogja a halász fiát, és megparancsolja a halásznak, hogy vegye ki a fiú szemét és adja a lánynak. A lány gyönyörű ruhába öltözik fel, és elmegy a királyi udvarba. A király ráismer, amint a kezét mossa. Elveszi feleségül a lányt, és az öregasszonyt lányával együtt elégeti. A kígyó a lány őrangyala, és visszatér az égbe /vö. az AaTh 506. mt.-sal/. A halász fia visszanyeri látását.

Változatok:

1. ERDÉSZ S. 2, 1968, 198-210, 71.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

Megjegyzés:

Tipológiai szempontból egyező párhuzamát sem külföldről, sem hazai mesekincsünkből nem ismerem.

AaTh 537 ETANA

/H -; BN -/

- I. Egy vadászó királyfi megpillant egy odaszorult griffet /sasmadarat/ egy fa ágai között. A madár kéri, hogy vegye le, vigye haza az apja udvarába, és otthon gyógyítsa meg az eltört szárnyát. A királyfi teljesíti a madár kívánságát.
- II. A griffmadár rendkívül sokat eszik. Felgyógyulása után hívja a királyfit, jöjjön vele, és kérjen jutalmat vendéglátásáért.
- III. A királyfi felül a madár hátára, és útnak indul.
- IV. A legkisebb griffkirályfi biztatására a hős a griffkirálytól mindent járó malmocskáját kéri /szennyes ingét vagy csodálatos gyűrűjét stb./ A királyfi megkapja a mágikus tárgyat.
- V. A csodálatos tárgy birtokában kedvére való feleséget szerez. /A mese innen a Vasfejű farkas típusával, Az AaTh 361^X mt.-sal folytatódik./

Változatok:

1. KÁLMÁNY L. 2, 1878, 204-207, 2.sz. /Pusztaföldvár, Csanád m.; 1878./ AaTh 222B + 537 + 361^X
2. ORTUTAY Gy./DÉGH L./ KOVÁCS Á. 2, 1960, 531-540, 94.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 537 + 361^X

Összehasonlító irodalom:

RÖLLIG, W.: Etana. EM 4, 494-499.

AaTh 545B A CSIZMÁS KANDÚR

/H 545B; BN 545B/

I. A segítő macska /kakas, róka stb./.

- a/ A szegény legény egyetlen tulajdona egy macska /kakas, vö. AaTh 715A/. Az állat megígéri gazdájának, hogy gazdag feleséget szerez számára.
- b/ A szegény legény jót tesz egy rókával /megmenti a vadászoktól, éh- vagy fagyhaláltól/. Az állat megígéri, hogy segít a feleségszerzésben.

II. A macska kincsei.

A macska három ízben ajándékot visz a királynak, miközben azt mondja, hogy gazdája küldi. Megkéri gazdája számára a királykisasszony kezét. Odaígéri a király a lányát abban a hiszemben, hogy a kérő gazdag ember.

III. A hős gazdag úrfi lesz.

A macska gazdája számára előkelő ruhákat szerez a királytól. Azt állítja, hogy gazdája beleesett a sárba, vagy kifosztották a rablók.

IV. Látogatás az ifjú férj kastélyában.

Egy idő múlva a király látni kívánja veje gazdagságát. A macska előreszalad, és egy gazdag úr vagy természetfölötti lény pásztorait ráveszi, hogy magukat és a rájuk bízott jószágot a hős tulajdonának mondják. A macska az eredeti tulajdonost /gonosz urat vagy természetfölötti lényt/ elpusztítja. Ezután gazdája, az ifjú férj feleségével és apósával bevonul a kastélyba.

V. A hős hálátlansága.

A macska halottnak tette magát, hogy próbára tegye gazdáját. A szemétre vetett állat emlékezteti gazdáját egykori szegénységére. A megszégyenített, most már előkelő ember ígéretet tesz, hogy okos és hűséges segítőjét mindig tiszteletben részesíti.

Változatok:**I. Az örmagában álló cselekménytípus (AaTh 545B):**

1. KRIZA J. 1863, 472-477, 17.sz. = Kriza J. 1911, 201-208, 17.sz. = Kriza J. 2, 1956, 272-279, 28.sz. H 3; BN 1. /Székelykeresztúr, Udvarhely m.; 1863./
2. KRIZA J. Ms. 38-45, 4.sz. /?/ /?/
3. BEKE J. Ms. /?/ /?/
4. DÉKÁNY R. Ms. 27sq. /Kecskemét/ /?/
5. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 124-126, 6.sz. H 2; BN 2. /Palánk, Temes m.; 1881./
6. JAKAB M. Ms. 151-164. /Udvarhely m.; 1903./
7. JAKAB M. Ms. 164sq. /Udvarhely m.; 1903./
8. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 86-88, 20.sz. H 1; BN 5. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 1914./
9. VIKÁR B. 1900, Ethnographia 11. évf., 419-421. BN 3. /Szentmárton, Somogy m.; 1900./
10. HORGER A. 1908, 289-294, 35.sz. BN 4. /Tatrang, Brassó m.; 1898-1906./
11. ORTUTAY Gy. 1940, 202-209, 6.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1940./
12. FÜLDYNE VIRÁNY J. Ms. 106, 47.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
13. ŐSZ J. 1941, 182-191. /Székelyföld, 1890-es évek/
14. R. BERDE M. 1937, 7sq. = R. Berde M. é.n. 17-23. /Székelyföld, 19.sz. második fele/
15. BÜZÖDI Gy. 1942, 46-52. /Székelyföld, 1942./
16. KONSZA S. 1957, 103-105, 61.sz. /Egerpatak, Háromszék m.; 1957./
17. ERDÉSZ S. Ms. 1956, 26-28, 10.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
18. DÜMÖTÖR Á. 1962, 24-26, 3.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./
19. VÖÖ G. 1969, 33-35. /Feketelak, Szolnok-Doboka m., R.; 1967./
20. HORVÁTH I. 1971, 255-257. /Magyarózd, Maros m., R.; 1966./
21. BODNÁR B. Ms. 1957, 209-212. /Tornyospálca, Szabolcs-Szatmár m.; 1957.
22. HORVÁTH I. 1955, 131-139. /Székelyföld, R.; 1955./
23. HORVÁTH I. 1979, 221-225. /Székelyföld, R.; 1979./

II. Típuskombináció:

24. KOVÁCS Á. 2, 1944, 161-176. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./ AaTh 545B + MNK 750BI^X + AaTh 556F^X + 313A + 317 + 408

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: Székely népmesék. Bp. é.n. 259-268, 30.sz. = Benedek E.: MMMV I/2, 210-215, 29.sz. = MMMV 1, 1987, 285-288.

Ponyvakiadás:

A csizmás macska. Pest /1864/. Bucsánszky Alajos kiadása. OSZK 63/17. = EA 8274/30.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 325-334., 3, 487.; THOMPSON, Folktale 58.; LIUNGMAN, Volksmärchen 151-153.; SCHERF 160-164.; NL 1, 523.; BARAG 88, 545. mt.; SUS 154, 545B mt.; AM 91, 545B mt.; HODNE 126-128, 545B mt.; TING FFC 223, 96sq., 545B mt.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 115sq., 545B mt. /típuskombinációi nálunk ismeretlenek/; LŐRINCZ 262sq., 545B mt.; BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 95-99.; SIDEL'NIKOV, V.M. 1962, 9-13.; OSMANOV, M.Z. 1963, 93-97.; KABIROV, M.N. 1963, 38-44.; SKAZKI Verchoviny 1970, 260-264.; KALIN, A. 1972, 195-198.; NOGAJ, A. 1979, 33sq.

AaTh 5450^X A BORSÓKIRÁLY

/H 1649; BN 545C/

Egy dologtalan legény egy borsószemet talál az úton. Elképzeli magának, milyen gazdag lehetne, ha borsót termesztene. Elmegy a királyhoz, és rakodóhelyeket, hordókat kér a leendő termés számára. A király gazdagnak hiszi a legényt, és felajánlja neki, hogy hozzáadja feleségül a királykisasszonyt. Amikor a király szeretné vejének vagyonát látni, egy hálás szellem, akit a legény korábban megsegített, előteremt egy kastélyt, és úgy tájékoztatja a királyt, hogy ameddig csak ellátni, minden a legényé.

Változatok:

1. KRIZA J. 2, 1911, 119-123, 7.sz. = Jones-Kropf 1889, 76-79, 14.sz. /Árkos, Háromszék m.; 1856./ BN 1.

Megjegyzés:

Kriza változata óta egyetlen új változatról sem tudunk, pedig külföldön a románok, erdélyi szászok és a görögök is ismerik.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 332.; SCHULLERUS FFC 78, 47, 545C^X /Erbsenfinder/.

AaTh 550 MADÁR, LÓ ÉS KIRÁLYLÁNY

/H 550; BN 550/

- I. Beteg király állapotán csak egy csodálatosan éneklő madár tud segíteni. A király három fia a madár keresésére indul.
- II. A legkisebb királyfi egy segítő róka közreműködésével megtalálja az aranyadarat és elfogja.
- III. A királyfi a madár mellé lovat és királykisasszonyt is szerez.
- IV. A legkisebb fiú bátyjait életre kelti, akik vele szemben hálátlanok. Egy kútba vetik bele öccsüket.
- V. A legkisebb királyfi a kútban visszanyeri szeme világát, a róka segítségével kimenekül.
- VI. Hazatérve az aranymadár megszólal. A bátyjai elnyerik méltó büntetésüket.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 550):**

1. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 4, é.n. 97-102, 24.sz. /Árkos, Háromszék m.; 1856./
2. KRIZA J. 2, 1956, 217-225, 21.sz. /?/ /1864/
3. Mese gyűjtemény Blaskó J., Hegedűs S., Incze J., Hunfalvy P. feljegyzésében. Ms. é.n. 26-29, 13.sz. /Kolozsvár, Kolozs m.; 1862./
4. Mese gyűjtemény Blaskó J., Hegedűs S., Incze J., Hunfalvy P. feljegyzésében. Ms. é.n. 16.sz. /?/ /19.sz./
5. BEKE J. Ms. 78-83. /Sajóvelezd, Borsod m.; 19.sz./
6. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 8, é.n. 90-99, 32.sz. /?/ /19.sz./
7. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 2, é.n. 5-8, 2.sz. /?/ /19.sz./
8. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 118-120, 2.sz. H 3; BN 5. /Szeged-Felsőváros, Csongrád m.; 1881./
9. BERZE NAGY J. 1907, 262-269, 34.sz. H 5. /Tiszafüred, Heves m.; 1905./
10. BERZE NAGY J. 1907, 486-492, 68.sz. H 6; BN 8. /Eger, Heves m.; 1905./ Az AaTh 551. mt. elemei is belekeveredtek.
11. TÓTH K. Ms. 1915, 24. /Feldebrő, Heves m.; 1915./
12. BERZE NAGY J. 2, 1940, 228-232, 74.sz. /Kákics, Baranya m.; 1935./
13. BENE L./ 2, é.n. 3-27. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/

14. KATONA I. Ms. 1-35, 1.sz. /Bogdánd, Szilágy m.; 1943./
15. KONSZA S. 1957, 88-93. /Kisiratos, v. Csanád m., R.; 1949-1955./
16. KOVÁCS Á. 1, 1943, 183-190, 18.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940./
17. KOVÁCS Á. 2, 1943, 127-131, 90.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1942./
18. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 96-102, 134.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
19. MAKRA S. Ms. 22sq. /Törökbecse, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-1952./
20. BODNÁR B. Ms. 43-47. /Tornyospálca, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
21. ERDÉSZ S.2, 1968, 219-236, 74.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
22. DÖMÖTÖR Á.1962, 78-84, 21.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./
23. BÁLINT S. 1975, 388-402, 10.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1971./
24. SEBESTYÉN Á. 1, 1979, 319-327, 90.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1970./
25. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 259-262, 1.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1970-1978./

II. Típuskombinációk :

A/ A hálás halott típusának kombinációja A madár, ló és királylány meséjével (AaTh 507 + 550):

26. ARANY L. 1862, 1-29. H 1; BN 4. /?/ /1862./ További közzététele nyomtatásban: Arany L. 1901, 7-28, 1.sz. = Arany L. ⁵1901, 7-30, 1.sz. = Solymossy S. 1936, 342-360, 89.sz.
27. BERZE NAGY J. 1907, 72-79, 9.sz. = Rona-Sklarek, E. 1909, 203-209, 18.sz. H 4; BN 6. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
28. IPOLYI A. 1914, 118-132, 18.sz. H 7; BN 9. /Máramarosziget, Máramaros m.; 19.sz. közepe/ AaTh 507 + 550 + 314

B/ A Madár, ló és a királylány meséjének kombinációja A boszorkány lovainak az őrzése típusával (AaTh 550 + 556F^X):

29. ERDÉLYI J. 3, 1848, 241-252, 6.sz. = Pintér S. 1891, 79-90, 2.sz. = Jones-Kropf 250-262, 47.sz. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 19.sz. első fele/
30. BALÁS Gy. Ms. 1878. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./ AaTh 550 + a beabroncsolt szörnyeteg eltérő motívuma + 556F^X + 551
31. NAGY O. 1958, 41-45. /Mezőség, R.; 1958./

C/ Különféle típuskombinációk:

32. DÉGH L. 1940, 32-46. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 300A + 550
33. JAKAB M. Ms. 7-18. /Székelyudvarhely, Udvarhely m.; 1903./ AaTh 550 + 301A
34. BENE L. /3/ 2, é.n. 123sq., 14.sz. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/ AaTh 550 II + 303 I d + 300

35. SZENDREY Á. Ms. 155-159, 19.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./ AaTh 303 + 550 + 552A
  36. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 40sq. /Székelyföld, R./ /?/ AaTh 551 + 550
  37. DÉGH L. 1, 1955, 239-254, 23.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1948./ AaTh 550 + 551
- D/ A Madár, ló és a királylány meséje zavaros motívumtöredékek között:**
38. GAAL Gy. 3, 1860, 1-15, 26.sz. H 2. /?/ /1860./
  39. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, 1863, 35.
  40. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 349-369. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./

Ponyvakiadás:

A bővöshangú Vénusz-madárnak, továbbá a százsorszép Zizinkének, Archibald csodaparipának és a bűvös arany kulcsnak a története. Igen szép és érdekes mulattató tündéries elbeszélés három szakaszban. Bp. 1881. 32 l. Rózsa Kálmán és neje kiadása. OSZK 22/bc = EA 8274/44.

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMM III/1, 183-195. 31.sz.

Megjegyzés:

Mind Honti, mind Berze Nagy helyesen **A madár, ló és a királylány (AaTh 550)** típusának változatait egy típusszám alatt tüntették fel. Csak annyiban tértek el egymástól, hogy az Élet vize /AaTh 551/ típust némelykor másképp ítélték meg. Ez azonban nem baj, mert a két típus elválasztása igen nehéz, mint ahogy erre Thompson is rámutatott. Az MNK változatai közül Kovács Ágnes azokat a szövegeket, amelyekben a **zsoltáréneklő madár** elnevezés előfordult, kiemelte, és ezekből ilyen néven külön típust alkotott /MNK 500B^X/. Véleményem szerint, de elsősorban a külföldi katalógusok felépítése és az itthoni szájhagyományok alapján az AaTh 550 mesetípus elkülönített variáncsoportját visszatettem a korábban is határozottan körvonalazott cselekménytípus többi szövegvariánsa közé. A zsoltáréneklő madár szövegei tipológiai szempontból nem térnek el **A madár, ló és a királylány (AaTh 550)** mesetípusától. Ha bizonyos formai vonások alapján kialakított variáncsoportokat típusokként kezelnénk, akkor ez a gyakorlat zavarokat idézne elő az eligazodásban, amelyeket azonban az összehasonlító kutatás későbbiekben úgyis korrigálna.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 503-515.; DELARUE/TENÉZE 2, 347-357.; ESPINOSA 3, 43-51, 143.sz.;
 LO NIGRO 107sq., 550. mt.; THOMPSON, Folktale 107.; LIUNGMAN, Volkmärchen
 153sq.; SCHERF 173-177.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 116sq., 550.
 mt.; PLENZAT 35, 550. mt.; HODNE 128sq., 550. mt.; BARAG 68, 550.mt.; SUS
 154 sq., 550. mt.; AM 92sq., 550. mt.;SCHULLERUS FFC 78, 47, 550. mt.;
 PALAVESTRA, V./FABIJANIĆ, R. 1958.62, 43-45.sz.; KRZYŻANOWSKI 1, 176-178, 550.
 mt.; TING FFC 223, 97, 550. mt.; BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 211-218.;
 KABIROV, M.N. 1963, 49-64.; SKAZKI Verchoviny 1970, 369-375.; KALIN, A.
 1972, 153-158.; NOGAJ, A. 1979, 34-45.

AaTh 551 AZ ÉLET VIZE

/H 551; BN 551/

- I. Egy király a betegségére való orvosságot fiai előtt csak a legkisebb fiú sikeres bátorságpróbája után nevezi meg.
- II. A három fiú az orvosság megszerzésére indul. A két idősebb fiú még az elején elakad, vagy egy kocsmában elisszák, elkártyázzák a pénzüket. Adósságaik kiegyenlítésére a kocsmáros dolgoztatja őket az udvarán.
- III. A legkisebb fiú addig táltoslován az orvosság /a fiatalító víz/ szín- helyére ér.
- IV. Megcsókolja a fiú az alvó királykisasszonyt, merít az élet fiatalító vizéből, majd visszaindul.
- V. Hazatérése közben bátyjait kiváltja. Ezek megcsónkítják vagy megölik öccsüket, magukhoz veszik az életvizet. A király meggyógyul, harmadik - közben meggyógyult - fiát, aki az életvizet hozta, magától eltaszítja.
- VI. A királylány gyermeket szül, és a gyermek apja felkeresésére indul. Az apa és a fia kölcsönös felismerés után egymásratalálnak. A királylány a legkisebb királyfi felesége lesz. A két idős fivér megbűnhődik.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 551):**

1. GAAL Gy. 2, 1857, 3-28, 12.sz. H 2; BN 2. /?/ /1857/
2. GAAL Gy. 3, 1860, 1-15, 26.sz. H 3; BN 3. /?/ /1860./
3. Sárospataki kéziratos népmesegyűjtemény 1931, 60-67, 8.sz. /Vas-
 megyer, Szabolcs m.; 1789./

4. Népszokások, versek, mesék /töredékek/. Ms. é.n. 38a-40b, 32.sz.
 /?/ /19.sz./
  5. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 1, 1857, 52-59, 13.sz.
 /?/ /1857./
  6. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 1862,
 56-58, 17.sz. /?/ /1862./
  7. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 71. /?/ /19.
 sz. második fele/
  8. PAP Gy. 1865, 108-121, 4.sz. = Jones-Kropf 1889, 288-298, 51.sz.
 = Klimó, M. 1898, 251-258, 53.sz. H 7; BN 7. /Palócföld, Nógrád m.
 1865./
  9. DEÁK F. Ms. 581-592. /Jászkunság/ /?/
  10. BERZE NAGY J. 1907, 262-269. 34.sz. = Rona-Sklarek, E. 1909,
 209-214, 19.sz. = Krasnova, A./Važdaeva, V. 1952, 101sq. = uő.
 1952, 65sq. = uő. 1953, 95sq. BN 9. /Tiszafüred, Heves m.; 1905./
  11. FAZEKAS I. Ms. 18-27. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
  12. KOCISINÉ SZIRMAI FÜRIS M. 1956, 33-36. /Tiszabökény, Ugocsa m.;
 1916./ Eltér.
  13. BERZE NAGY J. 2, 1940, 236-239, 76.sz. /Nagyváty, Baranya m.; 1934./
  14. BERZE NAGY J. 2, 1940, 231-236, 75.sz. /Tarcapuszta, Baranya m.;
 1934./
  15. BAKOS J. 2, 1942, 15-18. /Érsekújvár környéke; 1942./
  16. KOVÁCS Á. Ms. 672-677, 183.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
  17. KONSZA S. 1957, 87sq., 50.sz. /Szörcse, Háromszék m.; 1948./
  18. NAGY O. 1976, 229-238, 33.sz. /Szék, Kolozs m.; 1958./
  19. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 66-74. /?/ /1955./
  20. ERDÉSZ S. 2, 1968, 183-198, 70.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár
 m.; 1958./
  21. PENAVIN O. 1971a, 255-266, 31.sz. /Várdaróc, Baranya m., Ju.;
 1960-1970./
- II. Típuskombinációk:**
- A/ A cselekménytípushoz bizonyos motívumok vagy mesezáró típus kapcsolódik:**
22. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 1-7,
 1.sz. /Hatvan, Heves m.; 1860./ AaTh 551 + 1962A^X
  23. KONSZA S. 1957, 87sq., 50.sz. /Szörcse, Háromszék m.; 1948./
 AaTh 551 + D1865. 1. mot.

B/ Az élet vize típusa összekapcsolódik a Hátradobott tárgyak motívumával (AaTh 551 + 313IIIc):

24. MERÉNYI L. 1, 1863, 71-97, 3.sz. H 4; BN 5. /Duna melléke, 1863./
 25. R. BERDE M. 1937, 22sq. /Székelyföld, 1890-es évek/
 26. KUNTÁR L. 1955, 17-22. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
 27. KUNTÁR L. 1955, 23-30. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
 28. KATONA I. 1972, 190-202. /Kopács, Baranya m.; 1972./

C/ Az élet vize típus kombinációját a Hátradobott tárgyak motívumával egyéb típusok egészítik ki (AaTh 551 + 313IIIc + n):

29. BODNÁR B. Ms. 1959. /Tiszakanyár, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
 AaTh 934 + 303 + 313A + 551
 30. PENAVIN O. 1971a, 188-255, 30.sz. /Várdaróc, v. Baranya m., Ju.;
 1960-1970./ AaTh 551 + 303 + 313IIIc + 922A + 946A^X

D/ Az élet vize típus kombinációja A boszorkány lovainak az őrzése meséjével (AaTh 551 + 556F^X):

31. BERZE NAGY J. 1907, 486-492, 68.sz. H 6; BN 10. /Eger, Heves m.;
 1905./
 32. KOVÁCS Á. Ms. 280-286, 78.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1941./

E/ Különféle típuskombinációk:

33. IPOLYI A. 1914, 151-163, 21.sz. /Ökörítő, Szatmár m.; 19.sz.közepe/
 AaTh 313 + 408 + 507 + 551 + 516 + 461
 34. DÉGH L. é.n. 100-125. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 551 + 301 Vc +
 321
 35. KÁLMÁNY L. Ms. 137sq., 51.sz. /Pusztaföldvár, Békés m. /?/
 AaTh 514 + 461 + 551
 36. GAÁL K. 1970, 128-136, 24.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-
 1963./ AaTh 451 + 327B + 531 + 313IIIc + 551
 37. HORVÁTH I. 1971, 174-177. /Magyarózd, Maros m., R.; 1971./
 AaTh 551 + 463A^X
 38. KUNTÁR L. 1959, 16-25, 3.sz. /Vas m.; 1959./ AaTh 551 + 530III
 39. BÖZÖDI Gy. 1942, 80-86. /Székelyföld, 1942./ AaTh 551 + 552 IIIa
 + 302
 40. SZENDREY Zs. Ms. 19-23. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1918./ AaTh 551
 + 554
 41. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 38-47, 10.sz. /Siklónagyfalva, Baranya m.;
 1960./ AaTh 551 + ?

Ponyvakiadás:

A szárnyas farkas, vagy A három királyfi és a csodaszép hercegnő története. Családi naptár 1881, 34-46. OSZK 390.

Megjegyzés:

Honti 1., 3., 5., 8. változat, valamint BN 2., 4., 6., 8., 11., 12., 13., 14., 15. változat kihagyva, ill. más típushoz átsorolva.

Összehasonlító irodalom:

WÜNSCHE, A.: Die Sagen vom Lebensbaum und Lebenswasser. Leipzig 1905.;
 BP 2, 394-401.; ESPINOSA 3, 43-51, 143.sz.: különösen az V. típus vonatkozik az Élet vize típusra.; DELARUE/TENÉZE 2, 358-364., Tenéze megállapítása szerint a középkori exemplumok a *Scala coeli* nyomán hatottak: op. cit. 364.; THOMPSON, Folktale 57.; LIUNGMAN, Volksmärchen 154-159. A szerző feltetelezi a keleti eredetű meséről, hogy Nyugat-Európába a keresztes hadjáratokkal került.; SCHERF 423-426.; NL 1, 667sq.; TUBACH 394, 5214.sz.; BARAG 88sq., 551. mt.; SUS 155sq., 551. mt.; AM 93, 551. mt.; HODNE 130, 551. mt.; TING FFC 223, 97, 551. mt.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 117sq., 551. mt.; VINNIKOV, I.N. 1969, 235-238.

AaTh 552A AZ ÁLLATSÓGOROK

/H: 552A; BN 552/

- I. A király fiainak végrendeletben meghagyja, hogy lányait az első kérőkhöz adják feleségül.
 II. A végrendeletet csak a legkisebb fiú akarja végrehajtani.
 III. A lányokat állatok veszik feleségül.
 IV. A legkisebb fiú nővéreit meglátogatja, a sógorok szívesen fogadják és segítségüket ígérik neki.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 552A):**
 1. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 239. /?/
 /19.sz./
 2. DOBOS I. 1962, 200-207, I/15.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
 II. **Típuskombinációk:**
 A/ **Az állatsógorok kombinációja a Testen kívül elrejtett erő motívumával (AaTh 552A + MNK^X302A^X):**
 3. BODNÁR B. Ms. 1958. /Pátroha, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./

B/ Az előző típuskombináció kiegészülése valamilyen típussal**(AaTh 552A + 302A^X + n):**

4. BÜZÜDI Gy. 1942, 80-86, 12.sz. /Székelyföld, 1942./ AaTh 551 + 552IIIa + 302A^X
5. DOBOS I. 1962, 200-207, 15.sz. /Budapest, 1958./ AaTh 552A + 665 + 302A^X

C/ Az állatsógorok meséjének és a Hajnalkötöző királyfi típusának a kombinációja (AaTh 552A + 304):

6. Mesegyűjtemény Blaskó J., Hegedűs S., Incze J. és Hunfalvy P. feljegyzésében. Ms. é.n. 9-13, 9.sz. /Kolozsvár, Kolozs m.; 1862./
7. GAÁL K. 1970, 55. 6.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

D/ Az előző típuskombináció kiegészülése a Testen kívül elrejtett erő motívumával (AaTh 552A + 304 + 302A^X):

8. BERZE NAGY J. 1907, 127-133, 15.sz. /A helyes sorszám: 17.sz./ BN 20. /Tiszafüred, Heves m.; 1905./
9. BENE L. /2/ 2, é.n. 85-113. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek/
10. PENAVIN O. 1971a, 515-519, 162.sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m., Ju.; 1960-1970./

E/ Az állatsógorok, Az abroncsba zárt szörnyeteg és A boszorkány lovainak az őrzése mesékből álló típusláncot különféle típusok egészítik ki (AaTh 552A + 300A^X + 556F^X + n):

11. BERZE NAGY J. 1907, 274-290, 36.sz. BN 22. /Pusztahanyi, Heves m.; 1904./ AaTh 552A + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^X
12. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 24-27. 10.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 552A + 304 + 302IIa + 300A^X + 556F^X
13. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 31-39, 4.sz. BN 39. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 552A + 300A^X + 318 + 556F^X + MNK 300A^{XX}
14. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 164-168, 54.sz. BN 40. /Törökbecse, Torontál m.; 1914./ AaTh 552A + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + MNK 300A^{XX}

F/ Egyéb típuskombinációk:

15. FÖLDYÉ VIRÁNY J. 1957, 37-46. /Láca, Zemplén m.; 1942./ AaTh 552A + 556F^X
16. MERÉNYI L. 1, 1863, 1-37. /Duna melléke, 1863./ AaTh 850 + 570 + 552A + MNK 400A^X
17. HORGER A. 1908, 333-354, 38.sz. BN 28. /Tatrang, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 552A + 518 + 1525 + 950

G/ Típus-törredékek:

18. BENE L. /3/ é.n. 1, é.n. 53-64. /Nagykunság/ /?/ AaTh 1961B^X + égis érő fa motívuma + 552IIIab /elt./
19. GÖNCZI F. 1948, 304-306. /Göcsej, Zala m.; 1890-es évek/ AaTh 552A /elt./

Ponyvakiadások:**1861:** OSZK 5/12.; **1876:** OSZK 19/16. = EA 8274/91.; **1898:** OSZK 30/73.

A Három Nőtestvér vagy: A megbűvölt erdő. Bp. 1861, 52 l. A három leánytestvér története. Bp. 1876, 36 l. Bucsánszky Alajos kiadása.

Megjegyzés:

Mivel Berze Nagy Az állatsógorok /BN 552. mt./ meséjébe az AaTh 552A típuson kívül bevonta az AaTh 300A^X, az MNK 300A^{XX}, az AaTh 302A^X, az AaTh 554., az AaTh 556F^X típust is, én pedig ezeket a típusokat külön tárgyalom, a következő változatokat hagytam ki, ill. soroltam különböző helyre át az Állatsógorok /AaTh 552A/ típusából: BN 2., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 15., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 29., 30., 31., 32., 33., 34., 35., 36., 37., 38. szám alatt jelölt változatokat.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 190-199., 2, 451-458., 3, 424-439.; ESPINOSA 3, 33-43, 141-142.sz.; THOMPSON, Folktale 55sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 159sq.; AARNE FFC 5, 53, 552. mt.; AARNE FFC 33, 17, 552. mt.; HACKMAN FFC 6, 10, 552. mt. /törredékes/; AARNE FFC 25, 35, 552. mt.; AM 93, 552A mt.; HODNE 130, 552. mt.: gyengül a mesetípus diffúziója; BARAG 89, 552A mt.: mind Barag, mind pedig Espinosa és Liungman rámutattak az Állatsógorok meséjének az AaTh 302. mt.-sal való kombinációjára, ezenkívül a keleti szlávoknál a Hálás állatokkal kialakult kombináció /AaTh 552A + 554/ nálunk is megvan A boszorkány lovainak az őrzése /AaTh 556F^X/ típusban; SUS 156, 552A mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 179, 552. mt.; PLENZAT 36, 552. mt.; LO NIGRO 109-111, 552A mt.; SCHULLERUS FFC 78, 47, 552. mt.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 118, 552. mt.; EB 213, 218, vö. 204III, 206, 257III.; TING FFC 223, 97sq., 552A mt.: a kínai mesekincsben is megtalálható a hálás állatok motívuma az állatsógorokkal kapcsolatban, de csökken a típus diffúzióerőssége; GALICA, M.M. 1966, 149-167.; SKAZKI Verchoviny 1970, 365-368.; BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 64-75.; uő. 1959, 76-83.; NOGAJ, A. 1979, 106. 106-109.; ARĀJS, K. 1969, 129-132; Ld. még az Állatsógorok mesetípusról és hazai altípusairól: NL 1, 84.

MNK 552A^X A SÁRKÁNYÓGOROK

/H -; BN -/

A sárkányógorok mesetípusa típusvázlatát tekintve megegyezik Az állatsógorok cselekményével azzal az eltéréssel, hogy az állatsógorok szerepében **sárkányok** fordulnak elő. A csekély eltérés miatt sem Honti, sem Berze Nagy nem állított fel külön típust, nem iktatott be külön típuszámot. A sárkányógorok esetében csupán egy variáncsoport egyik közös vonásáról van szó.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 552A^X):**

1. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. 2, é.n. 106. /Kolozsvar, Kolozs m.; 19.sz./

II. Típuskombinációk:

A/ A Világhírő Szép Miklós, Az abroncsba zárt szörnyeteg, A sárkányt ülő ló típusláncát A sárkányógorok típusa vezeti be (MNK 552A^X + 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

2. SZENDREY Zs. 1924, 196-201, 6.sz. BN 41. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./
3. DÉGH L. 1945, 12-28. /Bodrogsára, Zemplén m.; 1943-1944./
4. ERDÉSZ S. Ms. 4-9, 3.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

B/ A sárkányógorok meséjének és Az abroncsba zárt szörnyeteg típusának kombinációja fokozatosan és különféleképpen egészül ki a változatokban (MNK 552A^X + AaTh 300A^X):

5. ERDÉLYI J. 1855, 7-20, 2.sz. = Stier, G. 1857, 1-15, 1.sz. /?/ /1855/ MNK 552A^X + AaTh 304 + 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX}
6. KUNTÁR L. 1957, 71-75, 10.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./ MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X
7. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 275-286, 15.sz. = Földyné Virány J. 1957, 34-46. /Láca, Zemplén m.; 1942./ MNK 552A^X + AaTh 463A^X + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}
8. DÉGH L. 2, 1960, 159-181, 66.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./ MNK 552A^X + AaTh 554 + 300A^X + MNK 300A^{XX}
9. NAGY O. 1969, 44-68. /Gyergyótölgyes, v. Csík m., R.; 1966./ MNK 552A^X + AaTh 304 + 302IIa + 300A^X + 556F^X + 302A^X

10. PENAVIN O. 1971a, 57-72, 5.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 301 + 556F^X

C/ Egyéb összetételek:

11. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 67-70, 21.sz. /Borsa, Doboka m.; 1860 körül/ MNK 552A^X mt. motívumkonglomerátumban.
12. KOVÁCS Á. 1, 1944, 165-183, 17.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 560 + 532 + MNK 552A^X

Összehasonlító irodalom:

Ld. az AaTh 552A mt.-t.!

MNK 552A^{XX} ÉGITESTSÓGOROK

/H -; BN -/

Az Égitestsógorok-altípus teljesen megegyezik Az állatsógorok típusával azzal a kis eltéréssel, hogy az állatsógorok szerepében égitestek szerepelnek.

Változatok:

1. MAILÁTH, J. 2, 1825, 23-37. = Mailáth, J. 1825, 257-272, 12.sz. = Majláth J. 1864, 225-242, 10. sz. BN 552, 1. /?/ /1825/ MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}
2. ERDÉLYI J. 1855, 63-79, 7.sz. BN 552, 5. /?/ /1819./ MNK 552A^{XX} + AaTh 560 + 314
3. KUNTÁR L. ¹1957, 71-75, 10.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./ MNK 552A^{XX} + AaTh 300A^X + 556F^X
4. HORGER A. 1906, 280-289, 34.sz. BN 552, 27. /Tatrag, Brassó m.; 1906./

Elbeszélésbiológia:

Az Égitestek altípusa tulajdonképpen meseelem, amelyet Kovács Ágnes javaslatára tartunk számon mesetípusként. Ez a meseelem csak típusösszetételekben fordul elő.

Összehasonlító irodalom:

Ld. az AaTh 552A mesetípusnál!

MNK 552A^{xxx} A NAP SÓGORAI

/H -; BN -/

Ez az altípus teljesen megegyezik Az állatsógorok mesetípusával azzal a különbséggel, hogy az állatsógorok szerepében a Nap sógorai lépnek fel.

Változatok:

1. BERZE NAGY J. 1960, 45-49. BN 552. mt. 42. /Déva, Hunyad m.; 1890 körül/ MNK 552A^{xxx} + AaTh 471
2. FARAGÓ J. 1955, 56-63. /Udvarhelyszék, Udvarhely m.; 1898 körül/ MNK 552A^{xxx} + AaTh 471

Elbeszélésbiológia:

A mesetípusként számontartott elem csak típusösszetételben fordul elő. A Nap sógorai meseelem az AaTh 471. mt. bevezetése.

Összehasonlító irodalom:

Ld. az AaTh 552A mesetípusnál!

AaTh 554 HÁLÁS ÁLLATOK

/H 554; BN 554/

- I. Egy ifjú jószívűségével több állatot hálára kötelez.
- II. A királykisasszonyt csak úgy veheti feleségül, ha az az általa megszabott nehéz feladatokat elvégzi. A feladatok teljesítése az állatok segítségével sikerül.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 554):**

1. IPOLYI A. 1914, 177-179, 26.sz. H 11; BN 14. /Ipolyság, 19.sz. közepe/
2. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 126sq., 7.sz. H 3. /Szeged-Felsőváros, Csongrád m.; 1881./
3. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 137sq., 14.sz. H 4; BN 8. /Szeged, Csongrád m.; 1881./
4. ISTVÁNYFY Gy. 1963, 258-262, 17. sz. /Parád, Heves m.; 1894./
5. FAZEKAS I. Ms. 1-9, 1.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
6. FARAGÓ J. 1955, 48-55. /Székelyföld, 1898./
7. BENE L. /2/ 3, é.n. 125-133, 7.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/
8. KONSZA S. 1957, 42sq., 26.sz. /Nagyborosnyó, Háromszék m.; 1948./

9. KUNTÁR L. 79-85, 12.sz. /Vas m.; 1959./
10. SCHÖGL J./SOMLÓSY S. 1959, 7-12. /Hegyhát, Vas m.; 1959./
11. GAÁL, K. 1970, 136, 25.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

II. Típuskombinációk:

- A/ A fivérek nővérkeresésének összekapcsolódása a Hálás állatok témájával (AaTh 303A + 554):**
12. ERDÉLYI J. 1855, 7-20, 2.sz. H 1; BN 3. /?/ /1855./
  13. JAKAB M. Ms. 180-186. /Udvarhely m.; 1903./ AaTh 303A + 554 + 302A^X
- B/ Az AaTh 303A + 518 + 556F + 531 típuslánc kiegészülésében:**
14. HORVÁTH I. 1971, 188-196. /Magyarózd, Maros m., R.; 1943./ AaTh 303A + 518 + 554 + 556F^X + 327B + 531 + 313IIIc
- C/ A Rózsa és Ibolya-típus és a Hálás állatok témájának kombinációja típusláncokban (AaTh 313A + 554):**
15. HORGER A. 1908, 133-137, 18.sz. BN 13. /Pürkerec, Brassó m.; 1898-1906./ AaTh 531 + 313A + 554
  16. SZUTTER B. 1919, Ethnographia 30. évf., 78-81. BN 15. /Potyond, Győr m.; 1919./ AaTh 408 + 313A + 554
- D/ Az Aranyszakállú ember típusának kapcsolata a Hálás állatok meséjével (AaTh 502 + 554):**
17. Vegyes népdalok. Ms. 1, é.n. 56-60, 3.sz. /?/ /19.sz./
  18. ARANY L./GYULAI P. 1872, 404-421, 2.sz. = Sklarek, E. 1901, 114-130, 12.sz. = Lang, A. 1901, 233-248, 28.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 502-505, 52a = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 3, 1960, 807-811, 323.sz. H 9; BN 6. /?/ /1872./
- E/ A Hálás állatok típusának kombinációja A boszorkány lovainak az őrzése meséjével (AaTh 554 + 556F^X):**
19. BENE L. /?/ 1, é.n. 131-148. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/
  20. SZENTMIKLÓSI F./VITA Zs. 1942, /Gombás, Szolnok-Doboka m., R.; 1943./
- F/ Az előző típuskombináció kiegészülése (AaTh 554 + 556F^X + n):**
21. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 87-115, 3.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./ AaTh 554 + 556F^X + 571 + 318
- G/ A Hálás állatok, A boszorkány lovainak az őrzése és A segítő ló típusláncának előfordulása még bonyolultabb típusláncokban vagy önállóan (AaTh 554 + 556F^X + 531):**
22. JAKAB M. Ms. 1942, 1-6. /Szamoszeg, Szatmár m.; 1942./ AaTh 554 + 556F^X + 531 + 327C + 1961A^X

23. BÉRES A. 1967, 202-209, 25.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.;1951./ AaTh 554 + 556F^X + S301. mot. + 531
24. PENAVIN O. 1971a, 385-390, 86.sz. = Penavin O. 1971b, 67-75, 9.sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 556F^X + 554 + 531
25. HORVÁTH I. 1979, 140-151. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 569 + 556F^X + 554 + 327B + 314 + 313 + 531

H/ Az Igazság és a Hamisság meséjének kombinációja a Hálás állatok típusával (AaTh 613 + 554):

26. GAAL Gy. 1822, 175-194, 8.sz. = Kletke 2, 19-26, 4.sz. H 2; BN 1. /?/ /1822./
27. ERDÉLYI J. 2, 1847, 359-362, 8.sz. = Stier, G. 1850, 65-70, 10.sz. = Jones-Kropf 1889, 152-154, 31.sz. BN 3. /Pest, 1846./
28. MERÉNYI L. 2, 1864, 75-92. BN 4. /Duna-melléke, 1864./ AaTh 613 + 554 + 531
29. HALÁSZ I. 1888, Nyr. 17. évf., 377sq. H 13; BN 9. /Csetény, Veszprém m.; 1888./
30. ISTVÁNFFY Gy. 1963, 233-237, 11.sz. /Parád, Heves m.; 1898./
31. BERZE NAGY J. 1907, 109-115, 14.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ BN 10. AaTh 613 + 554 + 300
32. BERZE NAGY J. 2, 1940, 263-266, 88.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
33. BÜZÖDI Gy. 1958, 88-94. /Bözöd, Udvarhely m.; 1940 körül/
34. HUNYADI A. 1956, 47-54. /Zselyk, Beszterce-Naszód m., R.; 1956./
35. PENAVIN O. 1971a, 309-313, 53.sz. /Moravica, v. Temes m, Ju.; 1960-1970./ AaTh 613 + 554 + 531IIb.

I/ A Hálás állatok típusa kombinálódik a Sárkányölő-mesével (AaTh 554 + 300):

36. SZENDREY Zs. Ms. 11-19. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1918./ AaTh 554 + 300 + a hősnek álmában megjelenik az anyja
37. KELEMEN Z. 1964, 55sq. /Zomba, Tolna m.; 1964./ AaTh 301B + 554 + 315 + 300

J/ A Hálás állatok típusának affinitása a Testen kívül elrejtett erő meséjével vagy annak altípusával (AaTh 554 + 302):

38. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 15-31, 2.sz. /?/ /1864./ AaTh 554 + 854 + 302A^X
39. KUNTÁR L. 1957, 5-22, 1.sz. /Uraiújfalu, Vas m.; 1957./ AaTh 304 + 554 + 302A^X

40. RÁDULY J. 1978, 140-144. /Székelyföld, R.; 1978./ AaTh 554 /elt./ + 302A^X
41. HORVÁTH I. 1979, 19-24. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 554 + 302
42. NAGY O. 1969, 44-68. MNK 552A^X + AaTh 304 + 302IIa + 300A^X + 554 + 556F^X + 302A^X

K/ Különféle típuskombinációk:

43. ZSIDÓ D. Ms. 1887. BN 16. /Hertelendyfalva, Torontál m.; 1887./ A jó s méhmagzat; BN 937^X + AaTh 519 + 554
44. TÖRÖK K. 1872, 440-455, 10.sz. = Sklarek, E. 1901, 101-114, 11.sz. = Balasko-Moreau, A. 1936, 320sq. H 10; BN 7. /Csongrád m.;1872./ AaTh 332F^X + 554 + 531
45. RÁDULY J. 1978, 26-44. /Székelyföld, R.; 1978./ 0 + AaTh 554 + 974
46. IPOLYI A. 1914, 70-73, 13.sz. /Nyitra, 1847-1853./ AaTh 303 + 518 + 554 /elt./ + 577 + 531 /elt./.
47. HORVÁTH I. 1955, 42-59. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 518 + 554 + 530A + 327A + 313 + 531
48. NAGY O. 1958, 207-218. /Mezőség, R.; 1958./ AaTh 327B + 554 + 318 II-IV.
49. MAILAND O. 1905, 379-394, 2.sz. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./ AaTh 707 + 532^X + 554 + 451 + 1961A^X
50. MERÉNYI L. 2, 1864, 117-126, 6.sz. H 7; BN 5. /Duna-mellék, 1864./ AaTh 554 + 480
51. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 268-301. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 400 + 554 + 1060 + 1115
52. MAILÁTH J. 1864, 343-361. H 6; BN 2. /?/ /1837./ AaTh 304 + 401 + 554
53. PUSKÁS B. Ms. 1-7. /Szamoszeg, Szatmár m.; 1943./ AaTh 554 + 463A^X + 413
54. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 6, 1863, 80. /?/ /1863./ AaTh 560 + 516 + 554
55. BENE L. /2/ 3, é.n. 149-157, 10.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/ AaTh 554 + 531IIb
56. DÉGH L. 2, 1960, 159-181, 66.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./ MNK 552A^X + AaTh 554 + 300A^X + MNK 300A^{XX}
57. HORGER A. 1908, 96-103, 11.sz. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 408 + 554

58. DÉGH L. 2, 1942, 86-100, 32.sz. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 301A/?/
+ 561 + 554
59. KORMOS I. 1962, 61-77. /?/ /?/ AaTh 590A + 554 + 612 + vö. 318.
60. SZENDREY Zs. Ms. 23-26. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1918./

Megjegyzés:

Honti 2. téves, 5., 6., 8., 12. változat, mint nem ide tartozó variáns, kihagyva, úgyszintén BN 11. változat.

Összehasonlító irodalom:

LINDAHL, C.: Dankbare /hilfreiche/ Tiere. EM 3, 287-299.; BP 1, 134., 2, 19-29., vö. 2, 451-458.; THOMPSON, Folktale 56.; LIUNGMAN, Volksmärchen 160sq.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 118sq., 554. mt.; TING FFC 223, 98, 554. mt.; SUS 157, 554. mt.; AM 94, 554. mt.; HODNE 132, 554.mt.

AaTh 555 A HALÁSZ ÉS FELESÉGE

/H 555; BN 555/

- I. Egy szegény halász ember csodálatos halat fog ki a tengerből. A hal megígéri neki, hogy ha elengedi őt, minden kívánságát teljesíti.
- II. A halász felesége mind többet és többet kíván a haltól: gazdag ember-ré, királlyá, végül Istenné akar lenni. A hal megharagszik, és a fényes palotát halászkunyhóvá, lakóit pedig szegény halászokká változtatja ismét.

Változatok:

I. Az "ecetes korsó"-redakció:

1. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 35. /?//1863/
2. BERZE NAGY J. Ms. 1905, BN 1. /Eger, Heves m.; 1905./
3. BERZE NAGY J. 2, 1940, 240sq., 78.sz. /Becefa, Baranya m.; 1934./
4. MAKRA S. Ms. 1952, 315-317, 608. sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1950./

II. A tulajdonképpeni típus, amelyben a halász aranyhalat fog ki (AaTh 555):

5. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 274-283. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./
6. KOVÁCS Á. 1, 1944, 242-248, 28.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941-1942./
7. KONSZA S. 1957, 89sq., 51.sz. /Sepsiszentgyörgy, Háromszék m., R.; 1948./

8. KONSZA S. 1957, 90sq., 52.sz. /Sepsiszentgyörgy, Háromszék m., R.; 1948./
9. HEGEDŰS L. 1952, 35sq., 3.sz. /Mekényes, Baranya m.; 1950./
10. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 367-369, 28.sz. /Csongrád, Csongrád m.; 1955./
11. DOBOS I. 1962, 207-210, I/16.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1958./
12. DOBOS I. 1962, 420sq., III/16.sz. /Dunaújváros, Fejér m.; 1958./
13. PENAVIN O. 1971a, 400-401, 94.sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./
14. DÖMÖTÖR Á. Ms. 30-33. /Sarkad, Békés m.; 1961./
15. BERZE NAGY J. Ms. BN 2. /Máramaroscsúcs, Alsófehér m.; 1912./
A kézirat ismeretlen.

III. "A szellem és a halász" redakciója:

16. BOSNYÁK S. Ms. 31-33, 10.sz. /Siklós, Baranya m.; 1959./
17. KOVÁCS Á. Ms. 196-198, 63.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 555 + 1689A

Elbeszélésbiológia:

Az AaTh 555. mesetípusnak nálunk három redakcióját lehet kimutatni. Az "ecetes hordó"-redakció korai Bechstein-hatás eredménye, mint ahogy ezt Scherf elemzése alapján megállapíthatom. Az "aranyhal"-redakció leginkább elterjedt nálunk és külföldön: Liungman megállapítása értelmében a napóleoni háborúk óta terjedt el ez a mese. A harmadik redakció, "a szellem és a halász"-redakció az Ezeregyéjszaka mesegyűjtemény irodalmi hatására jött létre és terjedt el. Az AaTh 555. mesetípus más cselekménytípusokkal nem kombinálódik: ez alól kivételt képez a 17. változat, amelyben a Raparius-típussal alkotott esetleges kapcsolatról van szó. Sajnos, a Berze Nagy által említett változatokat eredetijükben nem ismerjük, mert valószínűleg elvesztek a kéziratok, csak egykori létezésükről van tudomásunk a nyomtatott katalógusból. Honti 1. változatát kihagytam, mert nem ide tartozik.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 134.; LIUNGMAN, Volksmärchen 161-163.; SCHERF 409-414., 271-273.; BP 1, 138-148.; TOKAREVA, Je. I.: Narodnye varianty "Skazki o rybake i rybke" A.S. Puškina. Voprosy žanrov russkogo fol'klora. Sbornik statej. Moszkva 1972, 111-130.

AaTh 556F^X A BOSZORKÁNY LOVAINAK ŐRZÉSE

/H -; BN -/

A juhász /lovász/ a boszorkány szolgálatában. El kell hajtania a boszorkány nyáját vagy lovait /a boszorkány lányait/ legelni. Az őrzésben hálás állatok segítenek. Jutalmul a hős egy táltoslovat kap a boszorkánytól.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 556F^X):**

1. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887, 91-97, 10.sz. /Tinnye, Pest-Pilis m.; 1887./
2. KRESZ M. Ms. 1941, 29-33, 6.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./
3. KOVÁCS F. 1958, 26-31. /Kisiratos, v. Csanád m.; 1949-1955./ eltér.
4. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 135-139. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./
5. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 75-77. /Alföld, 1955./
6. Ismeretlen gyűjtő 1958, 261-268, 41.sz. /Mándok, Szabolcs m.; 1957./
7. LIZANEC, P. 1973, 92-99. /Kárpátalja, Szu.; 1973./

II. Típuskombinációk:

A/ Az abroncsba zárt szörnyeteg típusa kapcsolódik össze A boszorkány lovainak őrzése-típussal, és ezt az a meselem zárja le, miszerint A szörnyeteget saját lova pusztítja el (AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

8. IPOLYI A. 1914, 351-356, 70.sz. BN 552, 35. /?/ /19.sz.közepe/
  9. BERZE NAGY J. 1907, 45-54, 5.sz. BN 552, 19. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
  10. ORTUTAY Gy. 1935, 43-57, 1.sz. /Tiszabercel, Szabolcs m.; 1935./
  11. BENE L. /2/ 3, é.n. 3-20, 1.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/
  12. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 73-85, 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
- B/ Az előző típusláncot az a meselem vezeti be, miszerint A szörnyeteg útközben rabolja el a mesehős feleségét (AaTh 302IIa + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):**
13. HORGER A. 1908, 280-289, 34.sz. BN 552, 27. /Tatrang, Brassó m.; 1898-1906./
  14. BÉRES A. 1967, 134-140, 19.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

C/ Az égisz fa meseleme vezeti be Az abroncsba zárt szörnyeteg, A boszorkány lovainak őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusokból álló láncot (AaTh 317 + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

15. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 13-19, 5.sz. /Bánfalva, Borsod m.; 19.sz. közepe/
  16. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 29. /Bánfalva, Borsod m.; 19.sz. közepe/
  17. KÁLMÁNY L. 1, 1881, 131-134, 11.sz. H 1; BN 5. /Szeged, Felsőváros; 1881./
  18. VERES I. 1877, Nyr. 6. évf., 370-372. H 9; BN 10. /Orosháza, Békés m.; 1877./
  19. BERZE NAGY J. 1907, 29-45, 4.sz. BN 552, 18. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
  20. BERZE NAGY J. 1907, 45-54, 5.sz. H 3; BN 552, 19. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
  21. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. BN 552, 21. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
  22. MAKRA S. Ms. 2, 1952, 329-340, 26.sz. /Kisújszállás, Szolnok m.; 1952./
  23. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 20-46, 3.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
  24. KELEMEN Z. 1964, 41-49. /Zomba, Tolna m.; 1964./
- D/ Az előző típusláncot kiegészíti az R222. motívum, a különböző díszes ruhákban megjelenő, ismeretlen lovag motívuma, amely mind az Aranyhajú kertészbojtár (AaTh 314), mind a Nemtudomka (AaTh 532) meséjéből származhat (AaTh 317 + 300A^X + B222. mot. + 556F^X + MNK 300A^{XX}):**
25. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 1sq., 1.sz. /?/ /19.sz. közepe/
  26. HORGER A. 1908, 373-384, 42.sz. H 5; BN 13. /Tatrang, Brassó m.; 1890-es évek/
  27. KRESZ M. Ms. 40-44, 8.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./
  28. JAKAB M. Ms. 7-10. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1942./
  29. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 87-109, 56.sz./Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
  30. BÉRES A. 1967, 141-165, 20.sz. /Rozsály, Szatmár m.; 1955./

31. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 326-348. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./

E/ Az égisz érő fa, A beabroncsolt szörnyeteg, A boszorkány lovainak az őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusokból és meseelemekből álló elbeszélésláncba beékelődik a Világhírű Szép Miklós típusa (AaTh 317 + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

32. GECSER B. 1885, Nyr. 14. évf., 375-380. /Tamásváralja, Ugocsa m.; 1885./

33. BERZE NAGY J. 1907, 269-274, 35.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./

34. BANÓ I. 1941, 45-58, 1.sz. /Váznok, Baranya m.; 1938./

35. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 73-85, 7.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

F/ Az előző típuslánc Az égisz érő fa típusa nélkül (MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

36. MERÉNYI L. 2, 1862, 1-54, 1.sz. /Sajóvölgy, 1862./

37. KOVÁCS Á. 2, 1944, 97-106, 77. sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1942./

38. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 13-24, 3.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

39. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 90-93, 20.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./

40. NAGY O. 1969, 218-226. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1969./

G/ Az előző típusláncot az Állatsógorok típusa vagy annak altípusa vezeti be (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + MNK 400C^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

41. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 164-168, 54.sz. BN 552, 40. /Törökbecse, Torontál m.; 1914./

42. SZENDREY Zs. 1924, 196-201, 6.sz. BN 552, 41. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1915./

43. DÉGH L. 1945, 12-28. /Sára, Zemplén m.; 1943./

44. ERDÉSZ S. Ms. 1956, 4-9, 3.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

H/ Az abroncsba zárt szörnyeteg és A boszorkány lovainak őrzése típus-kombinációját kiegészíti az Állatsógorok meséje (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}):

45. BERZE NAGY J. 1907, 274-290, 36.sz. BN 552, 22. /Pusztahanyi, Heves m.; 1904./ AaTh 552A + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}

46. KUNTÁR L. ¹1957, 71-75, 10.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./ MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X

I/ Az Állatsógorok típusa vagy annak altípusa A beabroncsolt szörnyeteg, A boszorkány lovainak őrzése és A szörnyeteget saját lova pusztítja el típusok felbomló vagy épülő láncát kiegészíti (AaTh 552A vagy MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX} + n):

47. ERDÉLYI J. 1855, 7-20, 2.sz. = Stier, G. 1857, 1-15. BN 552, 3. /?/ /1855./ AaTh 552A + 304 + 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX}

48. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 24-27, 10.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 552A + 304 + 302IIa + 300A^X + 556F^X

49. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 31-39, 4.sz. BN 552, 39. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ AaTh 552A + 300A^X + 318 + 556F^X + MNK 300A^{XX}

50. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 275-286, 15.sz. = Földyné Virány J. 1957, 34-46. /Láca, Zemplén m.; 1942./ MNK 552A^X + AaTh 463A^X + 300A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}

51. DÉGH L. 2, 1960, 159-181, 66.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./ MNK 552A^X + AaTh 554 + 300A^X + MNK 300A^{XX}

52. NAGY O. 1969, 44-68. /Gyergyótölgyes, v. Csík m., R.; 1966./ MNK 552A^X + AaTh 304 + 302IIa + 300A^X + 554 + 556F^X + 302A^X

53. PENAVIN O. 1971a, 57-72, 5.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ MNK 552A^X + AaTh 300A^X + 301 + 556F^X

J/ Az előző típusláncokhoz hasonló mesekonstrukció, amelyben A beabroncsolt szörnyeteg típusa nem szerepel:

54. DOBOS I. 1962, 494-497, VII/3.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1958./ MNK 400C^X + AaTh 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX}

K/ A Szegfűhajú János-típus kombinációja A boszorkány lovainak őrzése-típussal (MNK 476A^X + AaTh 556F^X):

55. GAAL Gy. 1, 1857, 170-199, 9.sz. /?/ /1819./ MNK 476A^X + AaTh 325 + 556F^X + 409B^X

56. KRESZ M. Ms. 1941, 50-57, 10.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./ MNK 476A^X + AaTh 556F^X

L/ A Hálás állatok típusának kapcsolt kombinációja A boszorkány lovainak őrzése meséjével (AaTh 554 + 556F^X):

57. BENE L. /2/ 1, é.n. 131-148. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/

58. SZENTMIKLÓSI F./VITA Zs. 1942, /Gombás, Szolnok-Doboka m., R.; 1943./

M/ Az előző típuskombináció kiegészülése (AaTh 554 + 556F^X + n):

59. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 87-115, 3.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./ AaTh 554 + 556F^X + 571 + 318

N/ A fivérek nővérkeresése és Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó-típuskombináció közé beékelődik A boszorkány lovainak az őrzése-típus, és a típuslánc kiegészül (AaTh 303A + 556F^X + 531 + 327B):

60. BOSNYÁK S. Ms. 73-81, 24.sz. /Mohács, Baranya m.; 1959./

61. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1962, 33-40, 8.sz. /Miskolc, Tatárdomb, Borsod m.; 1962./ AaTh 303A + 556F^X + motívumkonglomerátum

O/ Az AaTh 303A + 518 + 556F^X + 531 típuslánc létrejötte:

62. HORVÁTH I. 1971, 188-196. Magyarózd, Maros m., R.; 1943./

P/ A Hálás állatok, A boszorkány lovainak őrzése és A segítő ló típusláncának előfordulása még bonyolultabb típusláncokban vagy önállóan (AaTh 554 + 556F^X + 531):

63. JAKAB M. Ms. 1942, 1-6. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1942./ AaTh 554 + 556F^X + 531 + 327C + 1961A^X

64. BÉRES A. 1967, 202-209, 25.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./ AaTh 554 + 556F^X + S301. mot. + 531

65. PENAVIN O. 1971a, 385-390, 86.sz. = Penavin O. 1971b, 67-75, 9.sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 556F^X + 554 + 531

66. HORVÁTH I. 1979, 140-151. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 569 + 556F^X + 554 + 327B + 314 + 313 + 531

R/ A Madár, ló, leány típusának kombinációja A boszorkány lovainak az őrzése meséjével (AaTh 550 + 556F^X):

67. ERDÉLYI J. 3, 1848, 241-252, 6.sz. = Pintér S. 1891, 79-90, 47. sz. = Jones-Kropf 250-262, 47. sz. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 19. sz. első fele/ MNK 463^{XX} + AaTh 550 + 556F^X

68. BALÁS Gy. Ms. 1878. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./ AaTh 550 + a beabroncsolt szörnyeteg eltérő motívuma + 556F^X + 551

69. NAGY O. 1958, 41-45. /Mezőség, R.; 1958./

S/ Az Élet vize-típus kombinációja A boszorkány lovainak az őrzése meséjével (AaTh 551 + 556F^X):

70. BERZE NAGY J. 1907, 486-492, 68.sz. BN 552, 25. /Eger, Heves m.; 1905./

71. KOVÁCS Á. Ms. 280-286, 78.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1941./

T/ Egyéb típuskombinációk:

72. IPOLYI A. 1914, 26-32, 5.sz. /?/ /19.sz. közepe/ AaTh 300 + 328A^X + 556F^X + MNK 300A^{XX}

73. KÁLMÁNY L. Ms. 29-34, 10. sz. /Magyarszentmárton, Torontál m. /?/ AaTh 304 + 302IIa + 556F^X + MNK 300A^{XX}

74. IPOLYI A. 1914, 70-73, 12.sz. /Nyitra, 1847-1853./ Zavaros motívumkonglomerátumban fordul elő az AaTh 556F^X mint epizód.

75. HOLLÓ D. 1934, Ethnographia 45. évf., 123sq. /?/ /1934./ AaTh 556F^X + 518

76. DÉGH L. 1, 1942, 196-202, 8.sz. /Bag, Pest m.; 1942./ AaTh 556F^X + 306

77. KOVÁCS Á. 2, 1944, 161-176, 94.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1940-1942./ AaTh 545B + MNK 750BI^X + 556F^X + 408 + 313A + 300A + MNK 300A^{XX}

78. PENAVIN O. 1971a, 120-132, 13.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 556F^X + 853 + 318

79. BERZE NAGY J. 1907, 350-355, 46.sz. BN 552, 23. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./ AaTh 327A + 556F^X + 313A + 510A + 510B

Ponyvakiadás:

A három aranytollú galamb. Bp. 1874. OSZK 17/19.

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMM I/1, 211-220, 22.sz.

Összehasonlító irodalom:

SOLYMOSSY S.: Népmese-tanulmány. Ethnographia 29. évf., 1918, 281sq.

/A szerző horvát, szlovén, bosnyák, szerb, orosz, csuvas változatokat sorolt fel;/ BN 552. mt. H + I eleme; SCHULLERUS FFC 78, 29, 300I^X mt. Aa alosztályában: AaTh 314 + 300A^X + 556F^X összetételben; BALYS 57, ^X557.mt.; TILLE FFC 34, 3A variáncsoportban: AaTh 552A + 300A^X + 556F^X; BARAG 90, 554^{XX} mt.; JECH, J. 1984, 482, 22.sz.

AaTh 559 A GANAJTÚRÓ BOGÁR

/H 559; BN 559/

- I. Szegény ember fia egy furulyát, egy egeret, egy álmzacskót és egy ganajtúró bogarat kap szolgálat vagy csere útján. Anyja elveri a háztól.
- II. Kincseivel a királyi városba érkezik. A városban közhírré van téve, hogy a király lányát ahhoz adja feleségül, aki megnevezteti. A legény

elkezdje fújni a furulyáját, mire a ganajtúró derékon kapja az egeret, és táncra perdülnek. A királyi palota elé vonulnak. A királykisasszony elneveti magát.

III. Az álomzacskó következtében a hős átalussza a nászéjszakát. Börtönbe vetik. Megparancsolja az álomzacskónak, hogy vetélytársát is altassa el. A ganajtúró bogárral pedig kihordatja, ami benne van.

IV. A vetélytársat előzik, a királykisasszony a legény felesége lesz.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 559):

1. TÖRÖK K. 1872, 398-409, 3.sz. H 2; BN 1. /Csongrád m.; 1872./
2. DÉGH L. 2, é.n. 79-86, 31.sz. /Bag, Pest m.; 1941./
3. BÜZÖDI Gy. 1958, 118-122. /Bözöd, Udvarhely m.; 1942./
4. RÁDULY J. 1978, 159-161. /Székelyföld, R.; 1978./

II. Különféle típuskombinációk:

5. GAAL Gy. 3, 1860, 155-168, 44.sz. H 1. /?/ /1860./ AaTh 592 + 571 + 1159 + 559
6. HORVÁTH I. 1979, 40-47. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 559 + 532 + 707 + 1094 + 1063

Irodalmi feldolgozás:

Az 1. változat alapján készült: BENEDEK E.: MMM III/2, 224-229, 37.sz.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 153.; SCHWARZBAUM, Studies 297.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 120, 559.mt.: Az AaTh 559 + 592 kombináció előfordul az ír meseanyagban.; THOMPSON/ROBERTS FFC 180, 84, 559. mt.

MÁGIKUS TÁRGY (AaTh 560-621)

AaTh 560 A BŰVÖS GYŰRŐ

/H 560; BN 560/

- I. Szegény fiú utolsó filléreiből egy kutyát, egy macskát és egy kígyót megment rossz gyerekek kezéből, akik el akarják az állatokat pusztítani.
- II. A kígyó a kígyókirály fia. Apja a fiúnak, amiért fiát a haláltól megmentette és felnevelte, hálából egy bűvös eszközt ad, amelyből egy inas ugrik ki. Ez a szolga gazdájának minden kívánságát teljesíti.
- III. A fiú a bűvös eszköz birtokában a király lányát kéri feleségül. Három rendkívüli feladatot kell végrehajtania. Ez a bűvös eszköz segítségével sikerül neki. A királykisasszonyt feleségül veszi.

IV. A királykisasszony kikoszorózott kérője ellopja a bűvös tárgyat, és a segítségével palotáját és feleségét is elrabolják a fiútól. A fiú pusztta földön marad.

V. A fiú segítő állatai kíséretében felesége és palotája keresésére indul. Megtalálja egy távoli szigeten. Az állatai visszaszerzik a bűvös eszközt. Az útközben vízbe ejtett tárgyat egy hálás hal hozza vissza.

VI. A fiú a bűvös eszköz segítségével palotáját és feleségét visszaviteti eredeti helyére, a tolvajt pedig megbünteti.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 560):

1. Népszokások, versek, mesék /töredékek/. Ms. 11a-11b, 6.sz. /?/ /19.sz./
2. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 3, é.n. 94-97. /?/ /19.sz./
3. A KISFALUDY Társaság népmese gyűjteménye. Ms. 8, é.n. 81-84, 30.sz. /?/ /19.sz./
4. IPOLYI A. 1914, 179-189, 27.sz. H 11; BN 19. /Kiskunfélegyháza; Bács-Kiskun m.; 1853-1858./
5. ARANY L. 1862, 220-231, 16.sz. = Arany L. 1901, 260-268, 1.sz. = Arany L. ⁵1901, 261-268, 30.sz. H 1; BN 5. /?/ /1862./
6. HALÁSZ I. 1886, Nyr. 15. évf., 40-43., 89-92. H 14; BN 9. /Csetény, Veszprém m.; 1886./ Német fordítása: Rona-Sklarek, E. 1909, 232-242, 23.sz.
7. DÉKÁNY R. Ms. 1885, 281-312, 32.sz. /Kecskemét, Bács-Kiskun m.; 1885./
8. ISTVÁNFY Gy. 1890, 43-61, 5.sz. H 4; BN 11. /Parád, Heves m.; 1890./
9. KOCSIS L. Ms. 29-50. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
10. ŐSZ J. 1903, Nyr. 32. évf., 402-406. /Pócsfalva, Kisküküllő m.; 1903./
11. ŐSZ J. 1941, 53-63. H 16; BN 12. /Székelyföld, 1941./
12. HORGER A. 1908, 168-179, 25.sz. H 9; BN 17. /Pürkerec, Brassó m.; 1906./
13. BERZE NAGY J. Ms. 1904, BN 22. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
14. BENE L. /2/ 2, é.n. 28-44. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek/
15. BENE L. /3/ 2, é.n. 3-12. /Nagykunság, 1940-es évek/
16. BERZE NAGY J. 2, 1940, 241-245, 79.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./

17. ORTUTAY Gy. 1935, 79-93, 3.sz. /Tiszabercel, Szabolcs-Szatmár m.; 1935./
18. BÖZÖDI Gy. 1942, 20-25. /Székelyföld, 1942./
19. KOVÁCS Á. Ms. 783-787, 196.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
20. BEKE Ö./KATONA I. 1947, 41-47. = Katona I. 1972, 239-249, 13.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./
21. DÉGH L. 1945, 86-96, 7.sz. /Bodrogköz, 1945./
22. KONSZA S. 1957, 101-103, 60.sz. /Nagyajta, Háromszék m.; 1948./
23. HEGEDŰS L. 1952, 231-238. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
24. DÉGH L. 1, 1955, 255-270, 24.sz. = Katona I. 1984, 48-54.
25. ERDÉSZ S. 2, 236-245, 75.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ Eltér.
26. DÖMÖTÖR Á. Ms. 25.sz. /Nyírtura, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./

II. A bűvös gyűrű meséje típuskombinációkban:

A/ Kapcsolat A pokol kályhafűtője típusával (AaTh 560 + 475):

27. GAAL Gy. 3, 1860, 116-126, 38.sz. BN 3. /?/ /1822./
28. BERZE NAGY J. 1907, 167-173, 22.sz. H 8; BN 15. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
29. IPOLYI A. 1914, 190-195, 29.sz. H 12; BN 20. /?/ /1849-1858./

B/ A bűvös gyűrű meséjének kombinációja az Aladdin-típussal (AaTh 560 + 561):

30. BERZE NAGY J. 1960, 180-183. BN 22. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
31. OLOSZ K. 1972, 94-101. /Udvarhelyszék, 1883./
32. HUNYADI A. 1956, 20-42. /Zselyk, R.; 1956./

C/ Különféle típuskombinációk:

33. ERDÉLYI J. 1855, 63-79, 7.sz. H 2; BN 2. /?/ /1819./ MNK 552A^{XX} + AaTh 560 + 314
34. ZOLNAI L. 1887, Nyr. 16. évf., 277-282. H 15; BN 10. /Tolmács, Nógrád m.; 1887./ AaTh 560 + 569
35. MERÉNYI L. 1, 1862, 63-94, 2.sz. H 7; BN 6. /Sajóvölgy, 1862./ AaTh 532 + 560
36. KOVÁCS Á. 1, 1944, 165-183, 17.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 560 + 532 + MNK 552A^X
37. NAGY O. 1958, 76-81. /Székelyföld, R.; 1958./ AaTh 560 + 425A
38. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 3-8, 1.sz. = Béres A. 1967, 70-77, 6.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1950./ AaTh 560 + 301A + 321

39. PENAVIN O. 1971a, 480-485, 155.sz. = Penavin, O. 1971b, 51-99, 7.sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 560 + 707IIa
40. BÁLINT S. 1975, 294-313. /Szeged, 1963./ AaTh 650 + 560 /Ponyvai hatás; Csontos Szigfrid története./
41. HORVÁTH I. 1979, 155-160. /Székelyföld, R.; 1979./ AaTh 560 + 402 + 465A + 400II-VI.

Irodalmi feldolgozások:

MÓKA Bácsi /Halász Ignác/: Legszebb magyar népmesék. Bp. é.n. 16-23.;
 BENEDEK E.: Székely mesemondó. Bp. é.n. 17-27, 2.sz. = MMM I/1, 107-115, 11.sz.; BENEDEK E.: Székely Tündérvilág. Bp. é.n. 23-30, 3.sz. = MMM I/1, 191-196, 18.sz.

Megjegyzés:

A Honti 3., 5., 6., 10., 13., ill. a BN 1., 13., 14., 16., 18., 21. változat töredékessége miatt kihagyásra került.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 451-458.; THOMPSON, Folktale 70sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 163.; SCHERF 211-214.; SCHWARZBAUM, Studies 90.; NL 1, 57sq. /Az AaTh 560.mt.-t helytelenül Aladdin címszó alatt említi./. Továbbá: Schullerus FFC 78, 47, 560. mt.; TILLE FFC 34, 268-270.; SUS 159, 560. mt.; BARAG 91, 560. mt.; AM 95sq., 560. mt.; PLENZAT 38, 560. mt.; HODNE 133, 560. mt.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 120sq., 560. mt.; TING FFC 223, 103sq., 560. mt.; CHOI 99-101, 265-266. mt.; IKEDA FFC 209, 148sq., 560. mt. Az utóbbi évtizedek keleti mesegyűjteményeiben az AaTh 560. mesetípussal gyakran találkoztam: SEIDOV, N. 1977, 73-82.; DZIMBINOV, B. 1962, 68-72.; uő.: 108-112.; SIDEL'NIKOV, V.N. 1962, 32-34.; uő.: 148-152.; KABIROV, M.N. 1963. 297-303.; VINNIKOV, I.N. 1969, 57-62.; uő.: 63-67.; uő.: 332-335.; NOGAJ, A. 1979, 27-32.; LJOBITE, A. 1965, 217-220.; GALICA, M.M. 1966, 76-96.; KALIN, A. 1972, 71-75.; SKAZKI Verhoviny 1970, 345-349.

AaTh 561 ALADDIN

/H 561; BN 561/

- I. Egy álnok varázsló egy szegény fiú segítségével bűvös eszközt akar szerezni. Az ifjú ezt megszerzi, de magának megtartja.
- II. Egy hatalmas úr lányát akarja feleségül venni. Ennek fejében három feladatot kell elvégeznie. A feladatok megoldása a bűvös eszköz

segítségével sikerül.

III. A varázsló a bűvös eszközt a feleségtől csellel megszerzi, és magát a feleséget is elrabolja.

IV. A férj a bűvös eszközt felesége vagy egy másik bűvös eszköz segítségével visszaszerzi, és felesége is visszakerül hozzá. A varázsló elnyeri büntetését.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 561):

1. GAAL Gy. 3, 1860, 94-111, 36.sz. H 1; BN 1. /?/ /1860./
2. IPOLYI A. Ms. 1159sq. /Szeged, 1847-1853./
3. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 113-120, 34.sz. /Kolozsvár, 1860./
4. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 39-41, 10.sz. /?/ /?/
5. PFEIFFER J. 1874, Nyr. 3. évf., 179sq. = Sklarek, E. 1901, 181-183, 17.sz. BN 2. /Göcsej, 1874./ Finn fordítása: Kivekas, M. 1910, 88sqq.
6. GONDA B. 1881, Nyr. 10. évf., 526-528. = Sklarek, E. 1901, 183-189, 18.sz. H 2; BN 3. /Tesmág, Hont m.; 1881./ Finn fordítása: Swan, A. 1904, 50sqq.
7. GESZTELYI NAGY L. Ms. 51-59, 5.sz. /Lövöpetri, Szabolcs m.; 1914./
8. BANÓ I. 1941, 156-163, 22.sz. /Jágonak, Baranya m.; 1941./
9. KUNTÁR L. ¹1955, 12-16. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
10. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 176-185. hfv., 30.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
11. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 47.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
12. BOSNYÁK S. Ms. 24-26. /Mohács, Baranya m.; 1958./
13. ERDÉSZ S. Ms. 61-80, 4.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
14. VDIGT V. Ms. 4.sz. /Nyírdombbrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./
15. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 13-19, 3.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./
16. BÁLINT S. 1975, 148-183. /Szeged, 1962./
17. RÁDULY J. 1978, 148-156. /Székelyföld, R.; 1978./

II. Az Aladdin-típus kombinációiban:

A/ Az Aladdin-típushoz mesezáró funkciójú cselekménytípus kapcsolódik:

18. PENAVIN O. 1971a, 585-588, 198. sz. /Kórógy, v. Szerém m., Ju.;

1960-1970/ AaTh 561 + 1960G₁

19. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1961, 463-491, 90.sz. /Sáros, Zemplén m.; 1943./ AaTh 561 + 1961A^x

B/ A bűvös gyűrű meséjének kombinációja az Aladdin-típussal (AaTh 560 + 561):

20. BERZE NAGY J. 1960, 180-183. BN 4. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
21. OLOSZ K. 1972, 94-101. /Udvarhelyszék, 1898./
22. HUNYADI A. 1956, 20-42. /Zselyk, R.; 1956./

C/ Az Aladdin-típus különféle típuskombinációiban:

23. BODNÁR B. Ms. 14-22. /Demecser, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
AaTh 561 + 307
24. DÉGH L. 2, 1942, 86-100, 32.sz. /Bag, Pest m.; 1942./ AaTh 301A + 561 + 554

Ponyvakiadások:

1863: OSZK 13/16.; **1882:** OSZK 23/27.; **1898:** OSZK 31/94.

A megbecsülhetetlen lakat az afrikai Xa Xa barlangban. Bp. 1882. 52 l.

Bucsánszky Alajos kiadása. OSZK 23/27. = EA 8274/145.

A bűvös kakas nyakában lévő Salamon csodagyűrűjének története. Igen szép, érdekes és tündéries elbeszélés az őskorból. Bp. 1897. Rózsa Kálmán és neje kiadása. Lelőhely: ?

Hogyan nyerte meg a királyleány kezét? Történet a szép Meseországból. Bp. 1906. 30 l. Rózsa Kálmán és neje kiadása. EA 8274/108.

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMM III/1, 158-166, 27.sz.

Összehasonlító irodalom:

RANKE, K.: Aladdin /AaTh 561/. EM 1, 240-247.; BP 2, 535-549.; THOMPSON, Folktale 71., 444.; LIUNGMAN, Volksmärchen 163.

AaTh 562 A TÚZSZERSZÁM

/H 562; BN 562/

- I. A hős /egy katona/ eltulajdonít egy boszorkánytól mágikus tűzcsiholó eszközöket. Ezek három kutyát tesznek szolgálivá.
- II. A kutyák kincseket vagy/és egy királykisasszonyt visznek el a hőshöz.
- III. A hős elveszíti a tűzszerszámát, és akasztófa alá kerül. Csodálatos módon ismét a tűzszerszám birtokába jut, megjelennek a kutyák, a király szabadon bocsátja a hőst, és hozzáadja lányát feleségül.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 562):**

1. GAAL Gy. 1822, 1-24, 1.sz. H 1; BN 1. /?/ /19.sz. eleje/
2. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 162sq., 52.sz. H 2. /?/ /19.sz./
3. Vegyes népmesék a Kisfaludy Társaság gyűjtéséből. Ms. 20. /?/ /19.sz./
4. HORGER A. 1908, 394-403, 46.sz. H 3; BN 4. /Zajzon, Brassó m.; 1890-es évek/
5. ŐSZ J. 1906, Nyr. 35. évf. 337-341. H 4; BN 2. /Pócsfalva, Kisküüllő m.; 1906./
6. DOBOS I. 1962, 422-425, 17.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
7. DOBOS I. 1962, 470-477, 4.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1959./
8. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 302-325. /Görgényüvegcsűr, Maros m., R.; 1974./

II. Típuskombináció:

9. SÁNDOR I. Ms. 9.sz. /Sztálinváros, Fejér m.; 1953./

Ponyvakiadások:

1897: OSZK 28/84.; 1898: OSZK 29/142.

A csodalámpa, vagy: Hogyan lett a bakából király? Igen szép és mulattató tündéries történet. Bp. 1897. Rózsa Kálmán és neje kiad. OSZK 29/12 = EA 8274/51.

Megjegyzés:

A BN 3., 5., 6. változatot, mint nem ide tartozó szövegvariánsokat kihagytam.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 535-549.; THOMPSON, Folktale 71.; LIUNGMAN, Volksmärchen 163-167.

AaTh 563 TERÜLJ MEG, ASZTALKÁM!

/H 563; BN 563/

- I. Egy szegény ember nagy családját nem tudja eltartani. Elindul szolgálatot keresni.
- II. Vándorútján Istentől vagy más természetfölötti lénytől magától megterülő asztalt, pénzt hullató állatot vagy zacskót, parancsszóra üttö-verő dobót kap. Ravasz kocsmáros komája mind a három tárgyat ellopja, de a harmadikkal elveszett jószágait visszaszerzi.
- III. Hazatér. Családját jóllakítja, az aranyat hullajtó állat vagy zacskó segítségével meggazdagodik. A tárgyait irigylő királyt vagy uraságot

előzi csodabotjával.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 563):**

1. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 4, 1856, 75b-78, 18.sz. /Árkos, Háromszék m.; 1856./
2. BALÁS Gy. Ms. 75. /Mezőkovácsháza, békés m.; 1878./
3. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. é.n. 82sq., 26.sz. /Nagypacol, Szilágyság, 1860 körül/
4. KÁLMÁNY L. Ms. 150-157, 60.sz. /Szaján, Torontál m./ /?/
5. ERDÉLYI J. 2, 1847, 369sq., 12.sz. = Stier, G. 1850, 79-83, 12.sz. = Jones-Kropf 1889, 161-163, 34.sz. H 1; BN 1. /Pest, 1847./
6. GAAL Gy. 3, 1860, 142-147, 42.sz. H 3; BN 3. /?/ /1860./
7. SEBESTYÉN Gy. 1906, 434-439, 2.sz. H 7; BN 16. /Nyírad. Zala m.; 1906./
8. BERZE NAGY J. 1907, 419-421, 61.sz. H 8; BN 17. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
9. PFEIFFER J. 1872, Nyr. 1. évf., 417sq., H 10; BN 7. /Páka, Zala m.; 1872./
10. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf., 324-327. = Veres I. 1960, 338-342, 5.sz. H 11; BN 8. /Orosháza, Békés m.; 1875./
11. VOZÁRI Gy. 1881, Nyr. 10. évf., 427sq. H 12; BN 9. /Elek puszta, Debrecen mellett, 1876./
12. DOMOKOS J. Ms. 42-46. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
13. KOCSIS L. Ms. 5-7. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
14. KOCSIS L. Ms. 13-16. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
15. KOCSIS L. Ms. 26-28. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
16. P.SZENTMÁRTONI K. é.n. 65-70. /Árkos, Háromszék m./ /?/
17. BERZE NAGY J. 2, 1940, 245-248, 80.sz. /Hosszúhetény, Baranya m.; 1934./
18. BANÓ I. 1941, 210-214, 37.sz. /Jágonak, Baranya m.; 1941./
19. KOVÁCS J. Ms. 6sq. /Rétköz, Szabolcs m.; 1941./
20. FÖLDYNE VIRÁNY J. 1957, 109, 90.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./
21. BÖZÖDI Gy. 1942, 93-100. /Székelyföld, 1942./
22. KOVÁCS Á. 1, 1943, 268-271, 41.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941-1942./
23. KOVÁCS Á. Ms. 71-76, 15.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
24. KOVÁCS Á. Ms. 660-666, 180.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./

25. KONSZA S. 1957, 93-95, 55.sz. /Sepsiszentgyörgy, Háromszék m.; 1948./
26. KONSZA S. 1957, 95sq., 56.sz. /Nagyajta, Háromszék m.; 1948./
27. KONSZA S. 1957, 96sq., 57.sz. /Eresztevény, Háromszék m.; 1948./
28. HUNYADI A. 1956, 10-16. /Zselyk, v. Beszterce-Naszód m., R.; 1956./
29. HUNYADI A. 1956, 92-97. /Zselyk, v. Beszterce-Naszód m., R.; 1956./
30. ERDÉSZ S. 2, 1968, 252-263, 77.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
31. ERDÉSZ S. 2, 1968, 245-252, 76.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
32. BOSNYÁK S. Ms. 1959, 56-58, 20.sz. /Siklós, Baranya m.; 1959./
33. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 53-55. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./
34. KELEMEN Z. 1964, 53sq. /Zomba, Tolna m.; 1964./
35. BÁCSKAI BOSNYÁK S. Ms. 1963, 53-55, 21.sz. /Istensegítség, Bukovina; 1961./
36. PENAVIN O. 1971a, 473-475, 152.sz. /Debelyacsa, Torontálvásárhely, v. Torontál m., Ju.; 1960-1970./
37. NAGY G. 1973, 94-104. /Karos, BAZ m.; 1973./

II. A Terüj meg, asztalkám-típus kombinációkban:

A/ Kapcsolat a Mindent járó malmocska-típussal (AaTh 563 + 569):

38. ERDÉLYI J. 3, 1848, 299-306, 13.sz. H 2; BN 2. /Máramarossziget, 1847./
39. PINTÉR S. 1891, 186-191, 13.sz. H 13; BN 14. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 1891./ Megegyezik a 38. változattal.
40. IPOLYI A. 1914, 405-409, 79.sz. H 9; BN 18. /Érszentkirály, Bihar m.; 19.sz. közepe/

B/ Különféle típuskombinációk:

41. ZOLNAI L. 1886, Nyr. 15. évf., 326-330., 373-377. BN 12. /Tolmács, Nógrád m.; 1886./ AaTh 563 + 530 + 314
42. ISTVÁNFFY Gy. 1890, 1-10, 1.sz. H 4; BN 13. /Parád, Heves m.; 1890./ AaTh 461 + 563
43. DÉKÁNY R. M. 1882-1886, 261-276, 32.sz. /Kecskemét, Bács-Kiskun m.; 1882-1886./ AaTh 1561 + 563
44. SZENDREY Zs. Ms. 26-28. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1918./ AaTh 327A + 563 + 554
45. HORVÁTH I. 1955, 147-165. /Székelyföld, R.; 1955./ AaTh 563 + 326IIe

46. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 122-127, 31.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 810A + 563
47. PENAVIN O. 1971a, 403-405, 96.sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 563 + 785A + 822 + 791

Ponyvakiadások:

1872: OSZK 43/30.; **1891:** OSZK 41/25. = EA 8274/129.

A kis Hamupipőke vagy: Az erdei óriások pálcája. Igen érdekes és felette mulattató történet. Bp. 1891. Bucsánszky Alajos kiadása.

Megjegyzés:

Mint nem ide való vagy töredékes szövegvariáns, kihagyásra került a Honti 5., 6. változat, valamint a BN 4., 5., 6., 10., 11., 14., 19., 20., 21. változat.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 346-361.; THOMPSON, Folktale 72.; LIUNGMAN, Volksmärchen 167.; StDICT. 2, 1098.; DELARUE/TENÉZE 2, 414-433.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 121-123, 563. mt.; HODNE 134, 563. mt.; PLENZAT 38, 563. mt.; AM 97, 563. mt.; BARAG 92sq., 563. mt.; SUS 160, 563. mt.; TING FFC 223, 105, 563. mt.; IKEDA FFC 209, 105, 563. mt.; SIEDEL'NIKOV, V.N. 1962, 29-31.; OSMANOV, M.Z. 1963, 122-125.; KABIROV, M.N. 1963, 213-217.; ARÄJS, K. 1969, 227-231.

AaTh 565 A CSODAMALOM

/H -; BN -/

Nagy mennyiségű lisztet vagy sötét őrölt a csodamalom. Az az ember, aki ellopta, nem tudja megállítani. /Némely változatban csodafazékról van szó./

Változatok:

1. Vegyes népmesék a Kisfaludy Társaság gyűjtéséből. Ms. 86. /?/ /19.sz./
2. KONSZA S. 1957, 92sq., 54.sz. /Eresztevény, Háromszék m., R.; 1947./

Elbeszélésbiológia:

A mesetípus önállóan fordul elő nálunk. Elterjedése Norvégiától Közép-Európán át Görögorszáig megfigyelhető.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 438-440.; THOMPSON, Folktale 73.; LIUNGMAN, Volksmärchen 167-171.; KRZYŻANOWKI 1, 186.; AM 97sq., 565. mt.; SUS 162, 565. mt.; HODNE 135sq.,

565. mt.: feltűnő diffúzióerősséget mutat; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 124, 565. mt.; TING FFC 223, 105, 565. mt.; IKEDA FFC 209, 151sq., 565. mt.; CHOI 98sq., 264.sz.

AaTh 566 FORTUNATUS

/H 566; BN 566/

- I. A hős mágikus tárgyakra tesz szert: egy soha ki nem fogyó pénztárcára, egy láthatatlanná tevő sapkára, egy tarisznyára, amelyből katonák jönnek elő.
- II. A csodálatos tárgyakat egy királykisasszony kártyán elnyeri, a hőst megverik és kidobják.
- III. A hős bosszút esküszik. Vándorútra indul. Csodálatos gyümölcsre bukkan, melytől szarvak nőnek a fején vagy szamarfüle nő. Majd forrásvizet talál, amelytől a szarvak lehullanak a fejről. Szed a gyümölcsökből egy kosárra valót, merít a forrásból egy korsóval, és visszatér a királykisasszonyhoz.
- IV. A királykisasszonynak szarvakat növeszt, és csak akkor hajlandó meggyógyítani őket, ha visszakapja csodálatos tárgyait. Ez megtörténik, és nőül veszi a királykisasszonyt.
- V. Befejeződhet úgy is a cselekmény, hogy a hős a királykisasszonyt nem gyógyítja meg, vagy meggyógyítja, de faképnél hagyja.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 566):

1. DÉKÁNY R. Ms. 154. /Kecskemét, Bács-Kiskun m.; 19.sz./
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 124. /?/ /19.sz./
3. KRIZA J. és társai 1882, 343-349, 4.sz. H 1; BN 1. /Székelyföld, 1882./
4. HORGER A. 1908, 245-250, 30.sz. H 2; BN 5. /Tatráng, Brassó m.; 1898-1906./
5. HORGER A. 1908, 416-422, 50.sz. /Zajzon, Brassó m.; 1890-es évek/
6. BERZE NAGY J. 1960, 134-137. BN 8. /Csepe, Ugocsa m.; 1885./
7. VIKÁR B. Ms. 5.sz. /Vas m.; 1905./
8. BENE L. /2/ 3, é.n. 81-100, 4.sz. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/

9. BENE L. /3/ 1, é.n. 113-134. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/
10. DÉGH L. é.n. 47-63. /Bag, Pest m.; 1942./ H1411. 1. mot. + AaTh 566
11. SÁNDOR I. Ms. 9.sz. /Sztálinváros, Fejér m.; 1953./
12. KUNTÁR L. 1955, 100-102. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
13. HORVÁTH I. 1979, 206-210. /Székelyföld, R.; 1979./
14. SEBESTYÉN Á. 2, 2981, 75-77. /Kakasd, Tolna m.; 1981./

II. Különféle típuskombinációk:

15. IPOLYI A. 1914, 276-282, 52.sz. H 4; BN 7. /Félegyháza, Bács-Kiskun m.; 1914./ AaTh 567 + 566
16. HORVÁTH I. 1971, 243-246, /Magyarózd, Maros m., R.; 1948./ AaTh 307 + 566

Megjegyzés:

A BN 2., 3., 4. változat töredékessége miatt kihagyásra került. A cselekménytípus különben gyakran önmagában fordul elő, kombinálódása más típusal viszonylag ritka nálunk, ezért kapcsolódásainak törvényszerűségeit egyelőre nem lehet megállapítani.

Ponyvakiadások:

1861: OSZK 43/80.; **1870:** OSZK 14/4.; **1898:** OSZK 30/58 = EA 8274/70.

A kis Muki tündérbotja és varázspapucsai. Szép mulattató, tanulságos történet. Bp. 1897. Rózsa Kálmán és neje kiadása. OSZK 29/40. = EA 8274/130. Fortunát fiainak története, és hogy mi lett végre a tündértáskából és a tündérkalapból. Bp. 1898. Rózsa Kálmán és neje kiadása. OSZK 30/58 = EA 8274/70.

A három szerencsepróbáló. Bp. é.n. Méhner Vilmos kiadása. OSZK 47/61.

A régi magyar irodalom alkotásaként jelent meg 1651-ben Az Fortunatusról iratott igen szép nyájas beszédű könyvecske, jelenkori kiadása: Bp. 1984, 25-189.

Öszehasonlító irodalom:

UTHER, H.-J.: Fortunatus. EM 5, 7-14.; BP 1, 470-485., 3, 3-9.; THOMPSON, Folktale 73sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 172-174.; NL 2, 209-211.

AaTh 567 A CSODAMADÁR

/H 567; BN 567/

- I. Egy szegény ember megfogja az aranyat tojó madarat. Egy gazdag ember, aki ismeri a madár titkát, megfőzeti maga számára a madarat. A szegény ember fiai elcsenik a madár fejét és zuzáját. Ennek elfogyasztása után egyik király lesz, a másik pedig minden reggel egy aranyat talál párnája alatt.
- II. A fiatal testvér felkeresi a bátyját, aki mint király uralkodik, és osztoznak a hatalomban és a gazdagságban.

Változatok:**I. Az örmagában álló cselekménytípus (AaTh 567):**

1. GAAL Gy. 1822, 196-241, 9.sz. H 1; BN 1. /?/ /1822./
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, é.n. 53. /?/ /19.sz./ Eltér.
3. BAGOSSY K. Ms. 4.sz. /?/ /19.sz./
4. FISCHER I. 1874, Nyr. 3. évf., 517sq. H 4; BN 2. /Balaton-vidék, 1874./
5. Népszokások, versek, mesék. Ms. é.n. 18a-21b, 27.sz. /Székelyudvarhely, 19.sz./
6. BERZE NAGY J. 1907, 358-363, 48.sz. H 2; BN 3. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
7. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 105-114. hfv., 18.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
8. ERDÉSZ S. 2, 1968, 263-284, 78.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
9. PENAVIN O. 1971a, 425sq., 105.sz. /Horgos, Csongrád m., Ju.; 1960-1965./

II. A csodamadár meséje típuskombinációkban:**A/ Kapcsolat a Fortunatus-mesével (AaTh 567 + 566):**

10. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 1-4, 1.sz. /?/ /19.sz./
11. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, 1863, 24/b. /?/ /1863./
12. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 171. /?/ /1863./
13. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 93. /?//1863./

14. IPOLYI A. 1914, 276-282, 52.sz. BN 5. /Félegyháza, Bács-Kiskun m.; 19.sz./
15. BERZE NAGY J. 1960, 132sq. BN 6. /Kistárkány, Zemplén m.; 19.sz. második fele/
16. LÁSZLÓ E. Ms. 1903, 75-80. /Béta, Udvarhely m.; 1903./
17. HEGEDŰS L. 1952, 83-99. /Mekényes, Baranya m.; 1952./
18. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 514-530, 93.sz. /Klézse, Moldva, R.; 1952./

B/ A csodamadár-történet bevezeti a Két testvér-mese és a Sárkányölő-típus stabil kombinációját (AaTh 567 + 303 + 300):

19. KUNTÁR L. 1957, 84-91, 13.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1940./
20. DÉGH L. 1, 1942, 156-171, 5.sz. /Bag, Pest m.; 1940-1942./
21. KOVÁCS Á. Ms. 422-428, 124.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./
22. KOVÁCS Á. Ms. 1942, 702-710, 186.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
23. FARAGÓ J. 1969, 142-162. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./
24. GAÁL, K. 1970, 48-55, 5.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1960-1965./
25. BÉRES A. 1967, 50-54, 3.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1950./
26. DÉGH L. Ms. 7.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./
27. DÖMÖTÖR Á. 1962, 59-65, 12.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./

C/ A csodamadár-történet beékelődik a Két testvér-mese és a Sárkányölő-mese közé (AaTh 303 + 567 + 300):

28. POGÁNY P. Ms. 1287-1296, 307.sz. /Lickóvadas, Zala m.; 1943./
29. POGÁNY P. Ms. 1261-1265, 302.sz. /Lickóvadas, Zala m.; 1943./
30. POGÁNY P. Ms. 1202-1218, 292.sz. /Lickóvadas, Zala m.; 1943./

D/ Egyéb típuskombinációk:

31. NAGY O. 1976, 242-249, 35.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1959./
AaTh 567 + 300
32. HORGER A. 1908, 21-26, 1.sz. H 3; BN 4. /Brassó m.; 1890-es évek/
AaTh 567 + 518
33. KRIZA J. 2, 1956, 254-265, 26.sz. /?/ /1863-1872./ AaTh 567 + 315
+ 300
34. KONSZA S. 1957, 68sq., 40.sz. /Dálnok, Háromszék m.; 1938./
AaTh 567 + 450 + 706 vagy 403AIV-VI.
35. BOSNYÁK S. Ms. 38sq., 12.sz. /Mohács, Baranya m.; 1958./
AaTh 567+ 938

Ponyvakiadások:

1870: OSZK 43/14.; 1877: OSZK 20/7.; 1898: OSZK 30/33. = EA 8274/52.;

1881: OSZK 22/1. = EA 8274/15.; 1885: OSZK 25/4.

Az aranymadár vagy a bűvös oroszlán, bűvös medve, bűvös farkas, bűvös róka és bűvös nyúl. Tündéries történet az őskorból. Bp. 1881. Rózsa K. és neje kiadása. 32 l.

Az aranymadár. Népszerű mese három részben. Elmeséli Szini Péter. Méhner Vilmos kiadása. Bp. é.n. 16 l. OSZK 47/7.

Az arany madár. /Vers./ Családi Naptár 1881, 5-17. OSZK 390.

Összehasonlító irodalom:

AARNE, A.: Vergleichende Märchenforschungen III. Das Märchen vom Zauber-
vogel. /Mém. de la Soc. finno-ougrienne XXV./. Helsingfors 1908, 143-200.;
BP 1, 542-544.; BN 2, 179-182.; THOMPSON, Folktale 75.; LIUNGMAN, Volks-
märchen 174sq.; SCHERF 177.; NL 2, 210sq.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC
188, 125sq., 567. mt.; DELARUE/TENÉZE 2, 444-449, 567. mt.; PLENZAT p. 39,
567. mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 187sq., 567. mt.; TILLE FFC 34, 285-293.; BARAG
94, 567. mt.; SUS 163, 567. mt.; AM 98sq., 567. mt.; HODNE 137, 567. mt.;
LŐRINCZ 267, 567. mt.; TING FFC 223, 106, 567. mt.; IKEDA FFC 209, 152sq.,
567. mt.; SCHWARZBAUM, Studies 90.; HAIDING 1969, 190sq., 169.sz.

AaTh 569 MINDENT JÁRÓ MALMOCSKA

/H 569; BN 569/

- I. Három fivér közül a legfiatalabb mágikus tárgyat talál.
- II. Kicseréli valamely másikra, és a második tárgy segítségével újra megszerzi az elsőt.
- III. A tárgyak élelmet, katonákat stb. állítanak elő. A mesehős háborút visel a király ellen.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 569):**

1. STEINER J. 1884, Nyr. 8. évf., 572-574. BN 6. /Varsánd, Arad m.; 1884./
2. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887, 41-46, 2.sz. /Tinnye, Pest-Pilis vm.; 1887./
3. MERÉNYI L. 2, 1862, 115-134. BN 5. /Sajóvölgy, 1862./
4. BOSNYÁK S. Ms. 43-46, 14.sz. /Mohács, Baranya m.; 1960./

II. A mindent járó malmocska meséje típuskombinációkban:**A/ Kapcsolat a Terülj meg, asztalkám-típussal (AaTh 563 + 569):**

5. ERDÉLYI J. 3, 1848, 299-306, 13.sz. BN 1. /Máramarossziget, Máramaros vm.; 1847./
6. PINTÉR S. 1891, 186-191, 13.sz. BN 8. /Szécsény vidéke, Nógrád m.; 1891./
7. IPOLYI A. 1914, 405-409, 79.sz. BN 10. /Érszentkirály, Bihar m.; 19. sz. közepe/

B/ A mindent járó malmocska meséje különféle típuskombinációkban:

8. ERDÉLYI J. 1855, 26-41, 4.sz. = Gaal Gy. 1, 1857, 139-158, 7.sz. = Stier, G. 1857, 39-55, 6.sz. VB 2., 3. /?/ /1855./ AaTh 401A + MNK 400A^X + AaTh 530 + 569
9. HORGER A. 1908, 58-64, 6.sz. BN 9. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 569 + 566 + 810 + 1178 + 1177 + 1727A
10. KONSZA S. 1957, 115-118, 68.sz. /Erősd, Háromszék m.; 1948./ AaTh 569 + 650A
11. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 158-204. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 307 + 569 + 313IIb + 518

Irodalmi átdolgozás:

BENEDEK E.: MMMV II/1, 70-78.

Megjegyzés:

Mint nem ide tartozó változat kihagyásra került a Honti 1., valamint a BN 1., 4. szövegvariáns.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 464-485.; THOMPSON, Folktale 74.; LIUNGMAN, Volksmärchen 175sq.; DELARUE/TENÉZE 2, 450-453.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 126, 569. mt.; AM 99, 569. mt.; BARAG 94, 569. mt.; SUS 163sq., 569. mt.; HODNE 137, 569.mt.; NL 3, 623.

MNK 569A^X A VARJÚKIRÁLY

/H -; BN -/

- I. Egy szegény ember két tehenével szánt a határban. Jön a varjúkirály, és elkéri a teheneit a katonái számára azzal, hogy a szegény ember keresse fel őt a palotájában, amikor majd megjutalmazza.
- II. A szegény ember útnak indul. Csikósokhoz, gulyásokhoz, kondásokhoz érkezik, akik jól megvendégelik. Azt tanácsolják, hogy a varjúkirálytól

csak a sódarálót fogadja el, ami az ágya fölött van.

- III. A szegény ember a pásztorok utasításai szerint cselekszik. A varjúkirály mindenféle kincset ígér neki, ő azonban csak a sódarálót fogadja el.
- IV. Visszafelé menet ismét útbaejti a pásztorokat, és a sódaráló segítségével megvendégeli őket.
- V. Mikor egyszer magában eszik, egy idegen telepszik melléje, akinek egy csodálatos botja van. Elcserélik tárgyaikat. Az idegen távoztával megbánja a cserét, utána küldi a botot, és visszaserzi a sódarálót. Mind a két tárgy nála marad.
- VII. Hazatér. Otthon hírül veszi, hogy az országot megtámadta a szomszéd király. Egyedül szembeszáll vele és seregével. A mesehős győzelme után nagy jutalmat kap, vagy ő lesz a király.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 569A^X):

- MERÉNYI L. 2, 1862, 113-134, 4.sz. /Sajóvölgy, 1862./
- BALÁS Gy. Ms. 1878. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
- KÁLMÁNY L. Ms. 215-217. 92.sz. /Csanádapáca, v. Csanád m./ /?/
- BÜZÖDI Gy. 1942, 93-100. /Székelyföld, 1942./
- KOVÁCS J. Ms. 1943, 20-23. /Rétközberencs, Szabolcs m.; 1943./
- BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 107-117. /?/ /1955./
- HUNYADI A. 1956, 10-16. /Zselyk, v. Beszterce-Naszód m., R.; 1956./
- ORTUTAY Gy. 3, 1955, 526-529, 59.sz. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1955./

II. Típuskombináció:

- ZOLNAI L. 1887, Nyr. 16. évf., 277-282. /Tolmács, Nógrád m.; 1887./ MNK 569A^X + AaTh 560.

Összehasonlító irodalom:

Ld. az AaTh 569. mesetípust!

AaTh 570 A NYÚLPÁSZTOR

/H 570; BN 570/

- Egy király ahhoz adja lányát feleségül, aki nyulait meg tudja őrizni.
- Egy legény ezt a feladatot bűvös eszköz segítségével elvégzi.
- A királykisasszony, a királyné, a király megkísérti a nyúlpásztort, és egy-egy nyulat elhoznak tőle, de ennek fejében bizonyos áldozatot

kell hozniok. A nyúlpásztor elvitt nyulait bűvös eszköze segítségével visszaserzi.

- Egy zsákot meg kell töltenie hazugsággal. Az összegyűlt nép előtt el akarja mondani a királyi család csábításának történetét, de a király leinti, és lányát hozzáadja feleségül.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 570):

- BEKE Ö. 1906, Nyelvészeti Füzetek, 41-43, 33.sz. BN 6. /Kemenes-mihályfa, Vas m.; 1905./
- KUNTÁR L. 1955, 43-49. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./

II. A nyúlpásztor-típus különféle típuskombinációkban:

A/ Egyszerűsödő típusláncok, amelyekben A nyúlpásztor meséje affinitást mutat A királykisasszony anyajegyei-típus iránt (AaTh 570 + 850):

- GAAL Gy. 3, 1860, 155-168, 44.sz. H 1; BN 1. /?/ /1860./
AaTh 592 + 570 + 571 + 1061 + 1159 + 850
- MERÉNYI L. 1, 1863, 1-37. H 2; BN 4. /Dunamellék, 1863./ AaTh 570 + 850 + 400 + 881
- BERECZKI I. Ms. 36-42, 14.sz. /Dévaványa, Békés m.; 1948./ AaTh 850 + 570

B/ Különböző típuskombinációk:

- MERÉNYI L. 2, 1861, 65-100. BN 2. /?/ /1861./
- MERÉNYI L. 1, 1862, 63-94. BN 23. /Sajó völgye, 1862./ AaTh 314 + 570
- MERÉNYI L. 2, 1864, 143-158. 8.sz. H 3; BN 5. /Duna melléke, 1864./ AaTh 570 + 554
- BÉRES A. 1967, 202-210, 25.sz. = Bajkó M./Béres A. 1955, 53-55. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1951./ AaTh 570 + 556F^X + 531
- BODNÁR B. Ms. 1959, 51-60, 7.sz. /Döge, Szabolcs-Szatmár m.; 1950-es évek/ AaTh 850 + 570
- ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 549-570, 96.sz. /Sára, Zemplén m.; 1950./ AaTh 935 + 570

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 267-274.; THOMPSON, Folktale 154sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 176sq.; SCHWARZBAUM, Studies 90.; DELARUE/TENÉZE 2, 454-466.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 126, 570. mt.; PLENZAT 39, 570. mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 167, 515. mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 189sq., 570. mt.; AM 99, 570. mt.; BARAG 94, 570. mt.; SUS 164, 570. mt.; HODNE 137sq., 570. mt.; TING FFC 223, 106, 570. mt.

AaTh 571 AZ ARANYSZŐRŰ BÁRÁNY

/H 571; BN 571/

- I. Egy fiatalember szolgálata vagy jó cselekedete jutalmául aranyszőrű bárányt kap.
- II. A kocsmáros és lányai, akik a bárányt el akarják lopni, sorra hozzáragadnak. Ugyanígy járnak még mások is. A legény furulyájának hangjára valamennyien táncra perdülnek, és így mennek végig a városon.
- III. A különös látvánnyal a legény megnevetteti a szomorú királykisasszonyt.
- IV. Az öreg király jutalmul a lányát feleségül adja a fiúhoz.
- V. A lakodalomban tánc közben az egymáshoz ragadt személyek szétválnak.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 571):**

1. ARANY L. 1862, 266-269, 19.sz. = Arany L. ⁵1901, 223-225, 24.sz. H 1; BN 3. /?/ /1862./
2. KRIZA J. 1911, 128-130, 9.sz. = Jones-Kropf 1889, 13-15, 3.sz. H 4; BN 4. /Árkos, Háromszék m.; 1856./
3. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 79-81, 17.sz. H 2; BN 7. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 1914./
4. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 193, 110.sz. H 3; BN 8. /Pécska, Arad m.; 1914./
5. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 180-183. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1926./ Eltér.
6. DIÓSZEGI V. Ms. 140, 4.sz. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1951./
7. HEGEDŰS L. 1952, 107. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
8. DÉGH L. 2, 1960, 182-188, 67. sz. /Kakasd, Tolnam.; 1950./
9. GAÁL, K. 1970, 137sq., 26.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./
10. VÖÖ G. 1966, 106sq., 26.sz. /Beresztelke, v. Maros-Torda m., R.; 1966./
11. PENAVIN O. 1971a, 578sq., 191.sz. /Szentlászló, v. Zala m., Ju.; 1960-1970./ Eltér.

II. Típuskombinációk:

12. PENAVIN O. 1971a, 139-145, 15.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 571 + 318
13. HALÁSZ J. 1885, Nyr. 14. évf., 569sq. BN 6. /Potyond, Rábaköz; 1885./ AaTh 500 + 571
14. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. é.n. 25sq., 14.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 571 + 513A

15. KOVÁCS Á. Ms. 1942, 763-766, 194.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./ AaTh 314 + 571
16. JAKAB M. Ms. 1903, 127-131. /Udvarhely m.; 1903./ AaTh 946 + 571
17. GAAL Gy. 3, 1860, 137-141, 41.sz. BN 1. /?/ /1860./ AaTh 592 + 571
18. GAAL Gy. 3, 1860, 155-168, 44.sz. /?/ /1860./ AaTh 592 + 571 + 1061 + 1159 + 850
19. PENAVIN O. 1971a, 399sq. = Penavin O. 1971b, 75-77, 10.sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 571 + 853
20. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 138sq., 32.sz. BN 9. /Egyházaskér, Torontál m.; 1914./ AaTh 1642 + 1010 + 571
21. KRIZA J. és társai 1882, 373-376, 8.sz. = Sklarek, E. 1909, 204-207, 23.sz. BN 5. /Székelyföld, 1882./ MNK 1643A^X + AaTh 571

Ponyvakiadás:

Jancsi király lesz vagy: Két aranygapjas bárány története. Igen mulattató olvasmány. Írta: Csintalan Karcsi. /Z.Cs.K./ Bp. 1902, 19 l. OSZK 34/42. = EA 8274/115.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 39-44.; THOMPSON, Folktale 154.; LIUNGMAN, Volksmärchen 177sq.; ANDERSON, Novelline 2, 37-39, 33.sz.

AaTh 571B ÖSSZEKÖTÖZÖTT SZERELMESEK/H -; BN 1752^X/

A himphamp. A paraszt /patkolókovács/ feleségének a szeretője szeretne megszabadulni a férjtől. Rábírja a nemesembert, hogy adjon neki lehetetlen feladatokat. Legvégül azt a feladatot kapja, hogy csináljon himphampot. /A magyar változatban trikkum-táku tréfás elnevezés fordul elő./ Természetfölötti segítséggel elkészíti ezt a tárgyat, amellyel összekötözi a feleséget a szeretőjével obszcén helyzetben.

Változatok:**I. Az önmagában álló mesetípus (AaTh 571B):**

1. VOIGT V. Ms. 1.sz. /Nyírdombbrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./

II. Típuskombináció:

2. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 81-83, 18.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 1914./ AaTh 577 + 571B

Elbeszélésbiológia:

Nyilvánvalóan a típuskombináció önálló típusná rövidült. A mesetípus obszcén jellege miatt gyűjtőink általában nem rögzítették.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 40sq., B¹ elem, 1. láb.; RANKE 2, 311-323, 571B mt.; DELARUE/TENÉZE 2, 474-477.

AaTh 575 A REPÜLŐ KIRÁLYFI

/H 575; BN 575/

- I. Egy királyfi vagy más legény repülőeszközt készít.
- II. A király lányát toronyba záratja el, akit a királyfi repülőeszközén felkeres. Megszeretik egymást.
- III. A királyfi megszojteti a lányt.

Változatok:

1. KÁLMÁNY L. 1881, 141sq., 17.sz. H 1; BN 1. /Szeged, 1881./
2. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől és helyekről. Ms. 75-77, 24.sz. /Panitfalva, Szilágyság, 19.sz./

Elbeszélésbiológia:

A királyfi fából készült madara keleti eredetű téma: BP 4, 386, 1. láb.

Legrégebbi magyar előfordulása:

Geleji Katona I. 1645, 4.

Összehasonlító irodalom:

HORÁLEK, K.: Flügel des Königssohnes /AaTh 575/. EM 4, 1358-1365.; BP 2, 131-135.; THOMPSON, Folktale 78.; TILLE FFC 34, 308-311, D variáncsoport.

AaTh 590 A GYŐZHETETLEN KARD (A hőst megvakítják)

/H -; BN -/

- I. = AaTh 315I.
- II. Vándorúton a hős emberfeletti erőt kölcsönző fegyverekre tesz szert /ruhadarabokra vagy más tárgyakra/.
- III. = AaTh 315III.
- IV. A hős életére törnek. = AaTh 315IV. = A hős a feladatok teljesítése közben útjai egyikén megismerkedik egy királylánnyal /tündérlánnyal/ és anyjával. /Egyes változatokban ez a találkozás már a III., esetleg

II. epizódban bekövetkezik./

- V. A hőst megfosztják csodás fegyvereitől és megvakítják.
- VI. A gyógyulás és a csodás fegyverek visszaszerzése. A hős a királylányhoz menekül, aki az állatoktól kapott csodavízzel /gyógyírral/ a hős szemevilágát visszaadja. A hős csodás fegyvereit is a hálás állatok vagy kedvese segítségével visszaszerzi.
- VII. Házasság és büntetés. A hős és a királylány egybekelnek. A hűtlen nővért /anyát/ és a rablóvezért megbüntetik.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 590):**

1. ISTVÁNFY Gy. 1890, 193-200, 1.sz. /Parád, Heves m.; 1890./
2. BANÓ I. 1941, 115-126, 8.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1941./
3. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1955, 86-91, 8.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./

II. Különböző típuskombinációk:

4. HOLLADY J. 1880, Nyr. 9. évf., 231-235. = Sklarek, E. 1901, 174-181. /Esztergom, Komárom m.; 1880./ AaTh 590 + 560
5. IPOLYI A. 1914, 370-376, 72.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 590 + ?
6. DÉGH L. é.n. 83-99. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 590 + 613
7. BERZE NAGY J. 1960, 24-32. /Déva, Hunyad m.; 1890 körül/ AaTh 708 + 750B + 590
8. DÉGH L. Ms. 14.sz. /Kishartyán, Nógrád m.; 1951./ AaTh 708 + 590 + 531 + 314IV + 300
9. PENAVIN O. 1971a, 169-188, 29.sz. /Várdaróc, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 312D + 531 + 590 + 1960
10. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 365-381, 63.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 930C + 450 /elt./ + 590 + 506A

Megjegyzés:

A régi meseváltozatok közül ide került a Honti 315. mt. 7., 8., valamint a BN 315. mt. 2., 8. változata.

Összehasonlító irodalom:

KOVÁCS Á.: A hősmese. 1979, Ethnographia 90. évf., 462.; THOMPSON, Folktale 113sq.

MNK 590^X A GYŐZHETETLEN KARD (A hőst feldarabolják)

/H -; BN -/

- I. = AaTh 315I.
- II. Vándorútra kelnek. A fiú emberfeletti erőt kölcsönző fegyverekre /ruhadarabokra vagy más tárgyakra/ tesz szert.
- III. = AaTh 315III. Majd a folytatás: A kastély udvarán csodálatos fa áll, amely korábban a rablók, később a hős hazajövetelét jelzi. Közeledtére a fa kivirágzik, gyümölcsöt hoz, és mire az udvarra belép, a gyümölcs megérik.
- IV. A hős életére törnek. = AaTh 315IV. A hős a feladatok teljesítése közben megismerkedik egy királylánnyal /tündérlánnyal/ és anyjával. /Egyes változatokban ez a találkozás már a III., esetleg a II. epizód-ban bekövetkezik./
- V. A hőst megfosztják csodás fegyvereitől és feldarabolják. Saját kérésére darabjait egy zsákban lova hátára kötik.
- VI. A hős feltámasztása. A ló elviszi a királylányhoz és anyjához. Összerakják, feltámasztják és elküldik a hűtlen feleség /anyja/ megbüntetésére, a rablóvezér elpusztítására.
- VII. Büntetés és házasság. A hős madárrá változva felszáll a rabló kastélya előtt levő csodálatos fára. A rablóvezér leveti magáról az erőt adó fegyvert /ruhadarabot/, és a madár után mászik. A hős leszáll a földre, visszaváltozik emberré, magára ölti a csodafegyvert és elpusztítja a hűtlen nőt és a rablóvezért. A királylánnyal egybekelnek.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 590^X):**
1. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 4, 1856, 105-110, 26.sz. /Árkos, Háromszék m.; 1856./
  2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, é.n. 72/b. /Bánfalva, Borsod m.; 19.sz./
  3. ŐSZ J. 1941, 192-200. /Kibéd, Maros-Torda m.; 1889./
  4. BERZE NAGY J. 2, 1940, 108-110, 25.sz. /Szentdienes, Baranya m.; 1936./ Erősen hatott rá az AaTh 315. mt.
  5. MAKRA S. Ms. 24-27, 5.sz. /Tiszalök, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-52./
  6. BÜZÜDI Gy. 1942, 65-73. = Bözödi Gy. 1958, 48-57. /Székelyföld, 1942./
  7. KATONA I. Ms. 1943, 2, 1943, 1-10, 1.sz. /Bogdánd, Szilágy m.; 1943./

8. HEGEDŰS L. 1952, 121-125. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1950./
9. BODNÁR B. Ms. 1956, 75-85. /Pátroha, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

II. Különféle típuskombinációk:

10. IPOLYI A. 1914, 357-369, 71.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1914./
AaTh 518 + MNK 590^X + AaTh 304
11. KRIZA J. 2, 1956, 254-267, 26.sz. /Székelyföld, 19.sz./ AaTh 567 + MNK 590^X + AaTh 300
12. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 2, é.n. 46-52, 25.sz. /?/
/19.sz./ MNK 590^X + AaTh 725 + 318

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: *MMV* ⁶II/2, 97-106, 15.sz. Összetétele /AaTh 822 + MNK 590^X/ a magyar néphagyományban nem fordul elő.

Összehasonlító irodalom:

KOVÁCS Á.: A hősmese. 1979, *Ethnographia* 90. évf., 462sq.

MNK 590A^X A HŪTLEN FELESÉG

/H -; BN -/

- I. Alaphelyzet. A hős származása és körülményei. Többnyire alacsony sorból származik.
- II. Vándorútja során megment egy kígyót valamiféle veszedelemből /tűzből/. A mesehős a kígyó apjától, a kígyókirálytól mágikus eszközöket kap: egy sérthetetlené tevő inget, egy automatikus kardot, egy táltoslovat.
- III. A küzdelem. Eszközei segítségével egy király ellenségeit leveri, lányát jutalmul feleségül kapja. /Néha az AaTh 300. mt. keretében./
- IV. A hőst megfosztják csodás fegyvereitől és feldarabolják. Felesége hűtlen lesz hozzá, mágikus eszközeitől titokban megfosztja, és azokat udvarlójának adja át. A csábító a férjet megöli, feldarabolja és saját kérésére egy átalvetőben lova hátára köti.
- V. A hős feltámasztása. A táltosló a hőst a kígyókirályhoz viszi, aki a darabjait összerakja, és életre kelti a hőst.
- VI. Különféle átváltozásokkal /ló, fa, réce/ és egy szolgálólány segítségével a csábítót sikerül megtévesztenie. A hős visszaszerzi mágikus eszközeit, és a csábítót megöli.
- VII. Büntetés és házasság. Feleségét istenítéletnek veti alá, az égből alá szálló nyílvesző megöli a hűtlen asszonyt. Feleségül veszi a szol-

gálólányt, és a király utódja lesz a hős.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 590A^X):

1. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 3, é.n. 20-23, 6.sz. /Bánfalva, Borsod m.; 1860-as évek/
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 4, é.n. 49. /Bánfalva környéke, Borsod m.; 1860-as évek/
3. Népszokások, versek, mesék /töredékek/. Ms. é.n. 35a-37b, 31.sz. /Székelyudvarhely, Udvarhely m.; 19.sz./
4. DÉKÁNY R. Ms. 103. /Kecskemét, Bács-Kiskun m. / ?/
5. BERZE NAGY J. 1907, 470-486, 67.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
6. BERZE NAGY J. 2, 1940, 248-252, 81.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./
7. FARAGÓ J. 1955, 33-47. /Székelyföld, 1897./
8. KOVÁCS F. 1958, 41-45. /Kisiratos, Csanád m., R.; 1949-1955./
Ez a változat Benedek Elek Kígyódarvitéz és Tatárvitéz c. meséjének folklorizációja.

II. Különféle típuskombinációk:

9. BENE L. /3/ 1, é.n. 135-153. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/ AaTh 303 + MNK 590A^X
10. ORTUTAY Gy./KATONA I. 2, 1956, 169-176, 11.sz. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./ MNK 590A^X + AaTh 400 + 518 + 300A^X
11. NAGY O. 1976, 249-255, 36.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1959./ AaTh 312D + MNK 590A^X

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMMV I/2, 134-151. = Kormos I. 1962, 61-77. Német fordítása: Kovács Á. 1966, 62-74, 14.sz.

Összehasonlító irodalom:

KOVÁCS Á.: A hősmese. 1979, Ethnographia 90. évf., 464.

AaTh 592 SZENT PÉTER MUZSIKÁJA

/H 592; BN 592/

- I. Egy szegény ember utolsó falatját is megosztja egy koldussal, akiről kiderül, hogy maga Szent Péter, és teljesíti a szegény ember kívánságát. A szegény ember többek közt egy olyan zeneszerszámot kér, amelytől mindenki táncra perdül.

- II. A szegény ember ezzel a csodálatos zeneszerszámmal folytatja útját. Ellenfeleit arra kényszeríti, hogy táncoljanak /a túskebokorban/. A sértettek bepanaszolják a királynál.
- III. A szegény embert akasztófára ítélik. Utolsó kívánsága az, hogy megszólaltathassa muzsikáját. A zene hangjára mindenki táncra perdül. A szegény embert szabadon bocsájtják, csak ne kelljen tovább táncolniuk.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 592):

1. BAGOSSY K. Ms. 1, é.n. 57, 13.sz. /?/ /19.sz./
2. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék 3, Ms. é.n. 120sq. /?/ /19.sz./
3. VIKÁR B. 1905, 273-275, 1.sz. H 4; BN 5. /Szentmárton, Vas m.; 1905./
4. BERZE NAGY J. 1907, 421-424, 62.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
5. BERZE NAGY J. 1907, 424-429, 63.sz. H 6; BN 8. /Eger, Heves m.; 1904./
6. SÜTŐ K. Ms. 144sq., 1.sz. /Semjén, Zemplén m.; 1915./
7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 256-258, 84.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./
8. BERZE NAGY J. 2, 1940, 258-260, 85.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./
9. KONSZA S. 1957, 97sq., 58.sz. /Sepsibesenyő, Háromszék m.; 1936./
10. FÖLDYÉNYÉ VIRÁNY J. 1957, 20-25. /Láca, Zemplén m.; 1942./
11. MAKRA S. Ms. 1952, 61sq., 23.sz. /Tiszalök, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-1952./
12. FARAGÓ J. 1969, 163-167. /Magyaró, Maros m., R.; 1954./
13. BODNÁR B. Ms. 1957, 10-13. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.; 1954./
14. BODNÁR B. Ms. 1957, 253sq. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.; 1954./
15. BOSNYÁK S. Ms. 1959, 60-62, 22.sz. /Siklós, Baranya m.; 1959./
16. NAGY O. 1958, 18-20. /Székelyföld, R.; 1958./
17. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 571-577, 97.sz. /Kék, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./
18. NAGY O. 1960, 84-93. /Székelyföld, R.; 1960./
19. SIPOS B. 1968, 67-71. /Székelyföld, R.; 1968./
20. OLOSZ K. 1969, 54-57, 3.sz. /Magyargyerőmonostor, R.; 1969./
21. GAÁL, K. 1970, 138sq., 27.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-63./
22. NAGY O. 1976, 332-337, 57.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1961./
23. PENAVIN O. 1971a, 366-368, 79.sz. = Penavin O. 1971b, 77-81, 11.sz. /Doroszló, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./

II. Különféle típuskombinációk:

24. A KISFALUDY Társaság népmeseegyűjtménye 5, Ms. 76. /?/ /19.sz./
AaTh 1562A^X + 592
25. GAAL Gy. 3, 1857, 137-141, 41.sz. H 1; BN 1. /?/ /1860./ AaTh 592
+ 571
26. GAAL Gy. 3, 1860, 155-168, 44.sz. H 2; BN 3. /?/ /1860./ AaTh 592
+ 571 + 1159 + 559
27. IPOLYI A. 1914, 423sq., 87.sz. H 8; BN 10. /Kisudvarnok, Pozsony
m.; 19.sz./ AaTh 313Ia + 330A + 1115 + 475 + 592
28. VIKÁR B. Ms. 1909-1910, 1-16, 134b. /Resznek, Vas m.; 1908./
AaTh 613 + 592 + 326 + 1060 + 1062 + 1115
29. BODNÁR B. Ms. 1957, 213-215. /Tornyospálca, Szabolcs-Szatmár m.;
1955./ AaTh 592 + 330 + 471
30. BODNÁR B. Ms. 1957, 55-57. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
AaTh 592 + 330 + 471
31. KORMOS I. 1960, 206-235. /?/ /1960./ AaTh 592 + 530 + 513A + 314
/vö. 1159./
32. GAÁL, K. 1970, 68, 8.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1970./
AaTh 314A + 592

Megjegyzés:

A töredékességük miatt kérdéses és nem ide tartozó szövegeket kihagytam, ezek pedig a következők: BN 2., 6., 9.

Összehasonlító irodalom:

PETZOLDT, L.: The Jew Eternal Loser: The Jew as Depicted in German Folk Literature. International Folklore Review 4, 28-48.
BP 2, 490-503.; THOMPSON, Folktale 76sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 180sq.; StDICT. 2, 551.; SCHWARZBAUM, Studies 65.

AaTh 593 FIDDIVAV

/H -; BN 593/

Az elutasított kérő egy öregasszony tanácsára csodálatos füvet vagy követ rejt el egy lány házában. Attól fogva a család tagjai beszéd közben állandóan szellenteni kénytelenek. A lányt hozzáadják a legényhez, csak szüntesse meg a varázslatot. A legény erre a füvet eltávolítja és a varázslat megszűnik.

Változatok:

1. KÁLMÁNY L. 2, 1878, 212sq., 7.sz. BN 1. /Földeák, Csanád m.; 1878./
2. SZINI P. Ms. 1sq., 98sq., 9.sz. /Bereg m.; 1890 körül/
3. BERZE NAGY J. Ms. BN 2. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
4. BERZE NAGY J. Ms. BN 3. /Bácsmartonos, Csík m.; 1918./
5. ERDÉSZ S. 2, 1968, 284-302, 79.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

Elbeszélésbiológia:

Ez a mesetípus kizárólag önállóan fordul elő prózafolklórunkban.

Összehasonlító irodalom:

MOSER-RATH, E.: Fiddevav /AaTh 593/. EM 4, 1099sq.; BP 2, 491, 2. l. ábj.; THOMPSON, Folktale 78.; AM 102, 593. mt.; SUS 166, 593. mt.; DELARUE/TENÉZE 2, 504-507.

MNK 594^X A LELEPLEZETT BŰVÉSZ

/H -; BN 594^X/

A bűvész elámitja közönségét: kötelen táncol, vizet áraszt. Egy arra menő lány látja a valóságot, amit a többiek nem.

Változatok:

1. RELKOVIĆ, D. 1922, Ethnographia 33. évf., 91. BN 1. /Gyöngyös, Heves m.; 1922./
2. BERZE NAGY J. 2, 1940, 260, 86.sz. /Hosszúhetény, Baranya m.; 1934./
3. DÖMÖTÖR S. 1961, 83. /Abádszalók, Szolnok m.; 1961./
4. TÖKE P. 1987, 42-51. /Csallóköz, Pozsony m.; 1987./

Megjegyzés:

A cselekménytípus jellege szerint inkább hiedelemmonda. Tekintettel arra, hogy az Aarne-Thompson nemzetközi típuskatalógusban szerepel, ajánlatos, hogy az MNK is tárgyalja. Az MNK nem regisztrálta az újabb változatokat, tehát Berze Nagy egyetlen adatánál többet nem tüntetett fel ebből a típusból.

Összehasonlító irodalom:

AaTh 987.; RANKE, K.: Augenverblendung /AaTh 987/. EM 1, 1003-1006.; SINNINGHE FFC 132, 99, 698.sz.; SIMONSUURI, L./RAUSMAA, P.L. 1968, 239, 309.sz.; MOSER-RATH 381sq., 498.; BP 3, 202.; PETZOLDT, Deutsche Volks-sagen 27sq., 49.sz.; AARNE FFC 25, 137, 103.sz.

AaTh 612 A CSODALEVELEK

/H 612; BN 612/

- I. A férj és a feleség kölcsönösen megfogadják, hogy egymás halála után új társat nem választanak.
- II. A férj holt felesége mellett virraszt, látja, hogy egy megölt kígyót társa csodás falevéllal feltámaszt. Ugyanezt teszi ő a feleségével a falevél segítségével.
- III. Felesége hűtlenül elhagyja.
- IV. Vele álruhában találkozik; az újra vesztére tör.
- V. A falevéllal holt királykisasszonyt feltámaszt. Ezt feleségül kapja.
- VI. Feleségén és a csábítón bosszút áll.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 612):**

1. BERZE NAGY J. 1960, 203-206. BN 3. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
2. BERZE NAGY J. 2, 1940, 261-263, 87.sz. /Téseny, Baranya m.; 1935./
3. BANÓ I. 1941, 91-102, 5.sz. /Felsőegerszeg, Baranya m.; 1937./
4. DÖMÖTÖR Á. 1962, 37-41, 6.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./

II. Különféle típuskombinációk:

5. ISTVÁNYFY Gy. 1890, 28-38, 3.sz. BN 2. /Parád, Heves m.; 1890./
AaTh 507 + 612
6. KORMOS I. 1962, 61-77. /?/ /1962./ AaTh 590A + 554 + 612
7. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
AaTh 883A + 612
8. MERÉNYI L. 2, 1863, 110-116. H 1; BN 1. /Dunamellék, 1863./

Összehasonlító irodalom:

PARIS, G.: Die undankbare Gattin. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde XIII /1903/, 1-24, 129-150.; BP 1, 126-131.; DELARUE/TENÉZE 2, 509-513.; THOMPSON, Folktales 79.; LIUNGMAN, Volksmärchen 182sq.; SUS p. 166, 612.mt.; AM p. 103, 612. mt.; TING FFC 223, p. 110sq., 612. mt. /A típus affinitása az AaTh 554. mt.-sal szemben nálunk a 6. változatban./; BRITAEV, S./KALOEVA, G. 1959, 154-158. /Az oszét szövegváltozat a cselekménytípus első részét tartalmazza: AaTh 612 I-II./.

AaTh 613 IGAZSÁG ÉS HAMISSÁG

/H 613; BN 613/

- I. Két utitárs fogad egy nagy összeg pénzben, hogy az ember hamissággal vagy igazsággal viheti-e többre.
- II. A bírák, akiknek az eldöntésére bízták a dolgot, a hamisságot tartják célravezetőbbnek, és a szegény ember elveszti szeme világát. A gazdag egy akasztófa alá vezeti a szegény embert.
- III. Itt végighallgatja az ördögök /madarak/ beszélgetését. Ebből megtudja, hogy milyen módon nyerheti vissza látását. Megtudja azt is, hogyan lehet meggyógyítani egy király lányát, hogyan lehet termővé tenni egy másik király aranyalmafáját vagy egyéb titkok birtokába jut.
- IV. A szegény ember útra kel, újra látni kezd, meggyógyítja a királylányt, termővé teszi az aranyalmafát. Utóbbi két cselekedetért nagy jutalmat nyer.
- V. Mint gazdag ember összetalálkozik azzal az emberrel, akivel fogadott, és érdeklődik, hogyan gazdagodott meg. Emberünk apróra elmeséli a vele történeteket. A kapzsi ember erre megvakíttatja magát, és odavezeteti az akasztófa alá. Az ördögök /a madarak/ ott találják, azt hiszik, hogy ő hallgatta ki korábbi beszélgetésüket és elpusztítják.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 613):**

1. KRIZA J. 1856, 403-405, 2.sz. = Kriza J. 2, 1911, 89-93, 2.sz. = Kriza J. 1975, 334-336, 2.sz. H 4; BN 5. /Árkos, Háromszék m.; 1856./ Angol fordítása: Jones - Kropf 1889, 36-39. 8.sz.
2. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 6, 1863, 30. /?//1863./
3. Vegyes népmesék a Kisfaludy Társaság gyűjtéséből. Ms. é.n. 27. /?/ /19.sz./
4. M.NÉMETH S. 1884, Nyr. 13. évf., 378-380. NB 7. /Domokos, Szolnok-Doboka m.; 1884./
5. KÁLMÁNY L. Ms. 242sq., 119.sz. /?/ /?/
6. BERZE NAGY J. 1960, 103-109. BN 13. /Hertelendyfalva, Torontál m.; 1887./
7. SZENDREY Zs. Ms. 1919, 32-34. /Nagyszalonta, Bihar m.; /1919./
8. KONSZA S. 1957, 110-112, 66.sz. /Sepsimagyarós, Háromszék m.; 1937./
9. ORTUTAY Gy. 1940, 160-171, 3.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1940./
10. DÉGH L. 2, 1942. 100-108, 33.sz. /Bag, Pest m.; 1942./

11. KOVÁCS Á. Ms. 760-762, 193.sz. /Kettesd, Kolozs m.; 1942./
12. DOBOS I. 1962, 210-213, 17.sz. /Budapest, 1958./
13. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 361-366, 27.sz. /Tiszabercel, Szabolcs m.; 1955./
14. ANDRÁSFALVY B. Ms. 2, 1955, 16-19, 2.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
15. BODNÁR B. Ms. 1957, 186-189. /Kécske, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
16. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 118-120, 29.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
17. BODNÁR B. Ms. 1958. /Gégény, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
18. ERDÉSZ S. 2, 1968, 302-313, 80.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
19. ERDÉSZ S. 2, 1968, 313-322, 81.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
20. ERDÉSZ S.2, 1968, 323-328, 82.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
21. SEBESTYÉN Á. 1, 1979, 176-179, 53.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1979./
22. SEBESTYÉN Á. 2, 1981, 62-65, 103.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1981./
23. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 226-230, 15.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./

II. Az Igazság és Hamisság meséje típuskombinációkban:

A/ Kapcsolat a Szerencsének szerencséje-mesetípussal (AaTh 613 + 461):

24. MAILÁTH, J. 1, 1825, 169-187. = Majláth J. 1864, 98-121. /?//1825/
25. GAAL Gy. 3, 1860, 176-179, 47.sz. H 3; BN 4.
26. NAGY O. 1953, 34-46, 1.sz. = Nagy O. 1958, 5-17, 1.sz. = Nagy O. 1969, 263-273. = Nagy O. 1976, 257-268, 38.sz. /Szék, Kolozs m.; 1943./

B/ Kapcsolat a Hálás állatok meséjével (AaTh 613 + 554):

27. GAAL Gy. 1822, 175-194, 8.sz. = Kletke 2, 19-26, 4.sz. H 3; BN 1. /?/ /1822./
28. ERDÉLYI J. 2, 1847, 359-362, 8.sz. = Stier, G. 1850, 65-70, 10.sz. = Jones-Kropf 1889, 152-154, 31.sz. H 2; BN 3. /Pest, 1846./
29. MERÉNYI L. 2, 1864, 75-92. H 6; BN 6. /Duna-mellék, 1864./
AaTh 613 + 554 + 531
30. HALÁSZ I. 1888, Nyr. 17. évf., 377sq. BN 8. /Csetény, Veszprém m.; 1888./

31. ISTVÁNFFY Gy. 1963, 233-237, 11.sz. /Parád, Heves m.; 1898./
32. BERZE NAGY J. 1907, 109-115, 14.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
AaTh 613 + 554 + 300
33. BERZE NAGY J. 2, 1940, 263-266, 88. sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
34. BÖZÖDI Gy. 1958, 88-94. /Bözöd, 1940 körül/
35. HUNYADI A. 1956, 47-54. /Zselyk, Beszterce-Naszód m., R.; 1956./
36. PENAVIN O. 1971a, 309-313, 53.sz. /Moravica, v. Temes m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 613 + 554 + 531Ib

C/ Kapcsolat a Segítő ló típusával (AaTh 613 + 531):

37. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 98-102, 10.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./
38. NAGY O. 1958, 86-90. /Szék, Kolozs m., R.; 1958./

D/ Különböző típuskombinációk:

39. HORGER A. 1908, 153-163, 22.sz. BN 11. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 882 + 613
40. BERZE NAGY J. 1907, 109-115, 14.sz. BN 9. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
41. VIKÁR B. Ms. 1909-1910, 1-16, 134.sz. /Resznek, Vas m.; 1909-1910./
AaTh 613 + 592 + 326 + 1060 + 1062 + 1115
42. NAGY O. 1976, 268-272, 39.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1961./

Ponyvakiadás:

Hogy mesél a székely nép? /2/ Az igazság és hamisság utazása. Bp. 1888, 8 l. Méhner Vilmos kiadása. OSZK 26/130.

Irodalmi feldolgozás:

MÓKA Bácsi /Halász Ignác/: Legszebb magyar mesék. Bp. é.n. /1933/ 40-45.

Összehasonlító irodalom:

CHRISTIANSEN, R. Th.: The Tale of the two Travellers, FFC 24, Hamina 1916, 17, FM 1-5. /Csupán öt magyar változatot használt föl elemzésében./; BP 2, 468-482.; LIUNGMAN, Volksmärchen 183sq.; THOMPSON, Folktale 80.; MNR. 3, 321.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 131sq., 613. mt.; TING FFC 223, 111sq., 613. mt.; CHOI 201sq., 460. mt. = AaTh 480 + 613; CHOI 204sq., 465. mt. = AaTh 613. mt.; LŐRINCZ 270sq., 613. mt.; IKEDA FFC 209, 158, 613. mt.; SUS 167, 613. mt.

AaTh 621 A TETŰBŐRRUHA

/H -; BN 621/

A hős kitalálja a rejtvényt, és elnyeri a királykisasszonyt. A királykisasszony azé lesz, aki felé fordul éjszaka.

I. A tetű.

a/ A királykisasszony felhízlal egy tetűt, amely akkora lesz, mint egy borjú.

b/ Elpusztulásakor a királykisasszony ruhát csináltat az állat bőréből.

c/ A királykisasszony ahhoz megy feleségül, aki kitalálja, miből van a ruha.

d/ A hős ravaszsággal megtudja a titkot, és elnyeri a királykisasszonyt.

II. Aki felé a királykisasszony fordul. Csak ritkán fordul elő mint folytatás. Ld. az AaTh 850. mesetípust!**Változatok:****I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 621):**

1. KONSZA S. 1957, 127, 74.sz. /Eresztevény, Háromszék m.; 1947./

2. NAGY O. 1976, 297-299, 45.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1961./

II. Típuskombinációk:**Kapcsolódás A gőgös királykisasszony meséjéhez (AaTh 621 + 900):**

3. MERÉNYI L. 1, 1863, 136-142, 8.sz. BN 1. /Duna melléke, 1863./

4. VIKÁR B. Ms. 9-16. /Nagyrákos, Vas m.; 1909-1910./

5. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 150-153. mfv., 24.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

6. VÖÖ G. 1969, 44-47. /Görgényüvegcsúr, v. Maros m., R.; 1965./

Elbeszélésbiológia:

Az AaTh 621 + 900 kombináció nálunk törvényszerűség, különben az európai mesekincsben lépten-nyomon előfordul.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 483-486.; THOMPSON, Folktale 155.; LIUNGMAN, Volksmärchen 184sq.; BN 2, 217.; ANDERSON, Novelline 3, 54-57, 92.sz.

BŰVÖS KÉPESSÉG VAGY TUDÁS (AaTh 650A-677)**AaTh 650A ERŐS JÁNOS**

/H 650A; BN 650A/

A kovácsműhelyben, a kútban, a háborúban, a fafuvarozásnál, mint nagyevő, stb. előfordul Erős János alakja. Gyakran az AaTh 301B mt. bevezetésével szolgál.

I. Az erős ifjú.

a/ Az erős ifjú egy medvének vagy

b/ egy tengeri vagy erdei asszonynak a fia, vagy

c/ egy tojásból született, vagy

d/ egy kovács veri ki vasból, vagy

e/ egy férfinak /álomnak/ és egy törpeasszonynak a fia.

f/ Sok évig szopja anyját.

g/ Erejét fák kitépésével gyakorolja.

II. Elindulás.

a/ Hatalmas étvágya miatt elküldik otthonról.

b/ Egy kovácsnál dolgozik, de az üllőt beveri a földbe, és

c/ fákat hajít a háztetőre és beveri azt.

d/ Egy óriás botot készített, amelyben ötven marha elfér, vagy

e/ nekiindul kalandokra.

III. A munkaszerződés.

a/ Szerződést köt egy emberrel: munkája fejében fizetségképpen egyetlen ütést mérhet gazdájára.

b/ Az ütés az embert a másvilágra küldi,

c/ vagy fizetségül annyi gabonát kap, amennyit csak el bír vinni. /Vö. az AaTh 1155. mt.-sal./

d/ Egyezséget köt, hogy aki előbb feldühödik, annak levágják az orrát vagy a fülét, vagy egy ütést kap /Vö. AaTh 1000. mt.-sal./; vagy

e/ egy szörnyet szolgál büntetésből, amiért ételt lopott.

IV. A munkák.

a/ Gabonacséplés: eltöri a cséphadarót, és újat csinál az egyik tetőgerendából /eltöri a tetőt/. Ez az AaTh 1031. mt.-nak felel meg.

b/ Irtás: eltöri a szerszámot /AaTh 1003. mt./.

V. Kísérletek az ifjú megölésére.

a/ Menjen az ördög malmába: elhajtja az ördögöt gazdája házához.

b/ Menjen el egy vad lóért/vagy az ördögökért a pokolba/: a gazda malomkövet dob rá. A hős nyaka köré veszi, mint egy gallért. /Vö. AaTh 1146. mt./ Kéri, hogy a csirkék ne kaparásszanak rá többet.

VI. A hős gazdáját megbünteti /megöli/.**Változatok:****I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 650A):**

1. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 13sq., 3.sz. /Apahida, Kolozs m.; 1858./

2. MERÉNYI L. 2, 1862, 93-112, 3.sz. H 1; BN 4. /Sajóvölgy, 1862./
3. VÁSÁRHELYI G. Ms. 1887, 78-91, 9.sz. /Tinnye, Pest-Pilis m.; 1887./
4. PINTÉR S. 1891, 163-172. H 11; BN 9. /Nógrád m.; 1891./
5. KOLUMBÁN S. Ms. BN 20. /Déva, Hunyad m.; 1890-es évek/
6. KÁLMÁNY L. Ms. 189-192, 77.sz., 490, 313.sz. /Törökbecse, Torontál m./ /?/
7. KÁLMÁNY L. Ms. 51-54, 17.sz. 250-256, 4.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m./ /?/
8. KOCSIS L. Ms. 73sq. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
9. PELOK M. Ms. 1-11, 1.sz. /Illye, Bihar m.; 1914-1915./
10. FAZEKAS I. Ms. 55-60, 10.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
11. KOVÁCS Á. 1, 1944, 196-201, 20.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941-1942./
12. KONSZA S. 1957, 99-101, 59.sz. /Szörcse, Háromszék m.; 1948./
13. KONSZA S. 1957, 115-118, 68.sz. /Erősd, Háromszék m., R.; 1948./
14. KONSZA S. 1957, 122-124, 70.sz. /Szentivánlaborfalva, Háromszék m., R.; 1948./
15. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 185-199, 8.sz. = Dégh L. 1, 1955, 271-281, 25.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./
16. BÖZÖDI Gy. 1958, 95-103. /Bözöd, Udvarhely m.; 1942./
17. FARAGÓ J./NAGY O. 1953, 144-146. /Szék, Kolozs m.; 1951./
18. ERDÉSZ S. 2, 1968, 335-346, 85.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m./ /?/
19. ERDÉSZ S. 1, 1968, 346-353, 86.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./ Eltér.
20. ERDÉSZ S. 2, 1968, 354-360, 87.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
21. BOSNYÁK S. Ms. 1959, 50-53, 18.sz. /Siklós, Baranya m.; 1959./
22. DÖMÖTÖR Á. Ms. 24. sz. /Nyírtura, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./
23. GAÁL, K. 1970, 142-144, 29.sz. /Alsóőr, Burgenland, A.; 1961-1963./
24. VŐŐ G. 1969, 37-40. /Vajdakamarás, Kolozs m., R.; 1969./

II. Típuskombinációk:

A/ Az Erős János-típus kombinációja a Haragudni tilos mesei epizóddal (AaTh 650A + 1000):

25. HORGER A. 1908, 35-44, 3.sz. = Ortutay Gy. 1957, 426-434, 29.sz. BN 13. /Pürkerec, Brassó m.; 1890-es évek/ AaTh 650A + 1000 + 1725
26. KONSZA S. 1957, 118-122, 69.sz. /Sepsibesenyő, Háromszék m., R.; 1936./ AaTh 650A + 1000

27. NAGY O. 1976, 273-275, 40.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1951./ AaTh 650A + 1000

B/ Az Erős János-típus kombinációja a Sárkányölő-mesével (AaTh 650A + 300 + n):

28. GAAL Gy. 2, 1857, 100-114, 16.sz. BN 1. /?/ /1857/ AaTh 650A + 300 + 314A
29. BODNÁR B. Ms. 1958, 14.sz. /Ajak, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./ AaTh 650A + 300 + 313IIIc + 513A + 531
30. GAÁL, K. 1970, 40-46, 3.sz. /Őrsziget, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 650A + 300

C/ Az Erős János-típus kombinációja a Fehérlófia-mesével (AaTh 650A + 301B):

31. A Kisfaludy Társaság népmese gyűjteménye. 7, Ms. é.n. 53-56. /?/ /19.sz.. közepe/ AaTh 650A + 301B
32. ISTVÁNYFY Gy. 1890, 11-27, 2.sz. /Parád, Heves m.; 1890./ AaTh 312D + 650A + 301B
33. VIKÁR B. 1905, 343-360, 16.sz. /Szentmárton, Somogy m.; 1880-1899/ AaTh 301B + 650A + 804B + 1063 + 1072
34. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 1-12, 1.sz. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ MNK^X301B + AaTh 301B + 400 + 650A + 502
35. ORTUTAY Gy. 1940, 210-227, 7.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1936-1938/ AaTh 650A + 301B
36. DÉGH L. 1, 1942, 110-130, 2.sz. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 301B + 650A
37. ORTUTAY Gy. 3, 1955, 18sq., 2/b.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1944./ AaTh 650A + 301B
38. KATONA I. 1972, 92-124, 4.sz. /Kopács, Baranya m.; 1942./ AaTh 301B + 650A
39. BAJKÓ M./BÉRES A. 1955, 78-91. /Alföld, 1955./ AaTh 650A + 301B
40. VOIGT V. Ms. 1960, 13.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./ AaTh 650A + 301B + 650A

D/ Az előző típuskombináció kiegészülése a Sárkányölő-mesével (AaTh 650A + 301B + 300):

41. VÉGH J. 1944, 15-28. /Békés, Békés m.; 1942./ AaTh 650A + 301B + 300

E/ Az Erős János-mese és a Borsszem Jankó-meseelem affinitása (AaTh 312D + 650A):

42. GAAL Gy. 3, 1860, 112-115, 37.sz. /?/ /1860/ AaTh 312D + 650A
 43. BERZE NAGY J. 1907, 23-29, 13.sz. /Besenyőtelek, Heves m.; 1907./ AaTh 312D + 650A + 301B + 307
 44. DÉGH L. 1945, 64-69, 5.sz. /Sára, Zemplén m.; 1945./ AaTh 312D + 650A
 45. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 57.sz./Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 312D + 650A
 46. IPOLYI A. 1914, 19-26, 4.sz. H 9; BN 17. /Szeged, Csongrád m.; 1914./ AaTh 312D + 315 + 650A

F/ Az Erős János-típus kombinációja a Buli Jankó-mesével (AaTh 650A + MNK 650D^X):

47. A KISFALUDY Társaság Népmesegyűjteménye. Ms. 2, é.n. 23-30, 7.sz. /?/ /19.sz./ AaTh 650A + MNK 650D^X + ^X302A^X
 48. BERZE NAGY J. 1960, 49-56. BN 20. /Déva, Hunyad m.; 1890 körül/ AaTh 650A + MNK 650D^X

G/ A Templom a pokolban típusának kombinációja az Erős János-mesével elbeszélésláncokban (AaTh 804B + 650A):

49. MERÉNYI L. 1, 1861, 123-142, 4.sz. BN 2. AaTh 1525A + 804B + 1525D + 1072 + 1063 + 650A
 50. VIKÁR B. 1905, 343-360, 16.sz. H 3; BN 10. /Szentmárton, Somogy m.; 1880-1899./ B635.1. mot. + 650A + 804B + 1063 + 1072
 51. KUNTÁR L. 1955, 17-22. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./ AaTh 1525 + 804B + 1063 + 1072 + 650A

H/ Különféle típuskombinációk:

52. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 247-267. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 650A + 328A^X + 300A
 53. HALÁSZ I. 1889, Nyr. 18. évf., 234-236. H 10; BN 7./Csetény, Veszprém m.; 1889./ AaTh 441 + 650A + 326
 54. BÁLINT S. 1975, 294-313, 6.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1963./ AaTh 650A + 560 + Csontos Siegfried ponyvai története
 55. ARANY L. 1862, 232-245, 7.sz. = Arany L. 1901, 173-183, 20.sz. = Arany L. 1914, 185-196, 20.sz. = Szende A. 1944, 148-151, 82.sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á. 2, 1960, 707-716, 109.sz. BN 3. /?/ /1862/ AaTh 700 + 650A

56. NAGY O./VÖÖ G. 1974, 349-369. /Görgényüvegcsúr, Maros m., R.; 1974./ AaTh 550 + 725 + 650A + 707
 57. ORTUTAY Gy. 1940, 352-357, 30.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1936-1938./ AaTh 1049 + 1358A + 650A
 58. SZUMRÁK K. 1887, Nyr. 16. évf., 429sq. BN 6. /Szombathely, Vas m.; 1887./ AaTh 650A + 1063 + 1088
 59. VÖÖ G. 1981, 286-291, 96.sz. /Buza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1981/ AaTh 1725 + 1122 + 650A + 1149

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: Székely mesemondó. Bp. é.n. 59-71, 7.sz. = Benedek E.: MMMV I/1, 49-59, 5.sz.; BENEDEK E.: MMMV II/2, 37-46.

Megjegyzés:

A BN 5., 8., 12., 14., 15., 16., 18. változatot töredékessége miatt kihagytam. A BN 12. változat az MNK 650D^X mt.-hoz nyert átsorolást.

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 285-297.; THOMPSON, Folktale 28., 85., 279. /A szerző rámutatott az AaTh 650A típus affinitására az AaTh 301. mesetípussal szemben, amely nálunk különösen az AaTh 301B mt.-t illetően figyelhető meg. Ugyanakkor az Erős János-mese mitológiai gyökerei Héraklészre nyúlnak vissza, mint ahogy azt Thompson is megállapítja. Ez a helyes vélemény annyival egészíthető ki, hogy Héraklész alakja nemcsak ősforrást jelent, hanem mitológiai kísértőt is Erős János meséjével kapcsolatban, ha a keresztyén exemplumok gazdag mitológiai körére gondolunk./; LIUNGMAN, Volksmärchen 185-187.; BALYS 63, 650. mt.; BARAG 97, 650A mt.; SUS 168, 650A mt.; AM 104sq., 650A mt.; HODNE 145-148, 650A mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 199-201, 650A mt.; PLENZAT 41, 650. mt.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 133-135, 650. mt.; TING FFC 223, 114, 650A mt. /elt./; NL 2, 660. A külföldi változatokban nagyjából ugyanazok a típuskombinációk figyelhetők meg, mint nálunk: BARZSÓ T. 1961, 62-73: AaTh 650A + 321 + 301B; BARZSÓ T. 1961, 74-90: AaTh 650A + 300A + 513A; BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 84-87: AaTh 650A /elt./; KABIROV, M.N. 1963, 125-153: AaTh 650A + 300 + 301B; KABIROV, M.N. 1963, 303-309: AaTh 650A Ia IIc IIIa; LJOBITE, A. 1965, 295-297: AaTh 650A; LJOBITE, A. 1965, 333-335: AaTh 650A; HIRJAK, M. 1968, 93-110: AaTh 650A + 301A; ARĀJS, K. 1969, 163-167: AaTh 1006 + 650A I + 0; SKAZKI Verchoviny 1970, 381-387: AaTh 650A; ARĀJS, K. 1969, 302-304: AaTh 1000 + 650A IIIc + 1004; VINNIKOV, I.N. 1969, 287-293, 46.sz.: AaTh 650A + 301B

MNK 650D^X BULI JANKÓ

/H -; BN -/

- I. Egy anya megsokallja fia lustaságát, és dolgozni küldi. A fiúnak hatalmas étvágya van, eltartása igen költséges.
  - II. Egy kovácsnál hatalmas szerszámokat készített magának a fiú.
  - III. Szerződést köt egy gazdag emberrel, hogy rövid idő alatt kicsépele a gabonáját.
- Ezután a mese gyakran a Fehérlófia-mesével /AaTh 301B/ folytatódik.
- IV. A földesúr vagy király a mesehősnek nehéz feladatokat ad /szántás/.
  - V. A mesehős pofon veri a királyt, vagy háborúba küldik, ahonnan győztesen tér vissza. Így feleségül veszi gazdájának a lányát.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 650D^X):**

1. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről. Ms. 49-53, 15.sz. /?/ /1860 körül/
2. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 280-298, 18.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1942./
3. MAKRA S. Ms. 59, 21.sz. /Tiszalök, Szabolcs-Szatmár m.; 1949-1952./
4. DÉGH L. 1955, 282-285, 26.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1955./

II. Típuskombinációk:**A/ A Buli Jankó-mese kombinációja Az ördög furulyáznia tanul mesei epizóddal (MNK 650D^X + AaTh 1159):**

5. BERZE NAGY J. 1907, 301-305, 39.sz. H 6. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./ MNK 650D^X + AaTh 1159
6. HORGER A. 1908, 261-275, 32.sz. H 7; BN 14. /Tatráng, Brassó m.; 1898-1906./ MNK 650D^X + AaTh 1159 Megj.: Az AaTh 301, 1641., 330. mt.-nak csupán egyes motívumai fordulnak elő a típusláncban, és töredékességük miatt nem mint típusok, hanem csak mint motívumok határozhatók meg.

B/ Különböző típuskombinációk:

7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 266sq., 89.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./ MNK 650D^X + AaTh 300
8. KOVÁCS Á. Ms. 1941, 266-279, 77.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1941./ MNK 650D^X + AaTh 301B

Ponyvakiadások:

é.n. = OSZK 46/69.

Öt igen szép történet és tündéries rege az őskorból. Pest. é.n. OSZK 69/77 = EA 8274/166.

Összehasonlító irodalom:

Ld. az AaTh 650A típusnál!

AaTh 651^X A SZEGÉNY EMBER SZOLGÁJA AZ ÖRDÖG/H -; BN 819^X/

Az ördög mint segítő az aratásban. Az embernek nincsen elég nagy csűrje a gabona tárolására. Az ördög megjelenik és felajánlja a segítségét azzal a feltétellel, hogy az ember utólag nem fogja megbánni.

Az ördög segítőtársai segítenek az embernek minden feladatában. Kívánsága ellenére learatják minden rozsát és búzáját. Megeszik élelmét, és elverik a feleségét.

Az ember levágja a segítő fülét, és visszakapja rozsát, búzáját. Megszabadít egy királykisasszonyt oly módon, hogy lemegy a pokolba, és a segítőnek felajánlja a fülét a királykisasszonyért. Egybekelnek.

Vö. AaTh 301A mesetípussal.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 651^X):**

1. ABAFI L./KÁLMÁNY L. népköltési gyűjteménye. Ms. 2, é.n. 367sq., 2.sz. /Dergecs, Zala m.; 19.sz./
2. KÁLMÁNY L. Ms. 202, 82.sz. /Magyarszentmihály, Torontál m./ /?/
3. KÁLMÁNY L. Ms. 271, 145.sz. /Pádé, Torontál m./ /?/
4. VIKÁR B. 1905, 312-314, 10.sz. /Szentmárton, Somogy m.; 1890-1898/
5. RELKOVIC N. 1927, Ethnographia 38. évf., 125. /Makó, 1927./
6. MOLNÁR J. 1943, Ethnographia 54. évf., 70sq. /Hajdúnánás, Hajdú-Bihar m.; 1943./
7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 335sq., 149.sz. /Tarcapuszta, Baranya m.; 1936./
8. ORTUTAY Gy. 1940, 262-277, 10.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1936-1938/
9. KOVÁCS Á. 1957, Néprajzi Közlemények 2. évf., 3-4.sz., 185-191. /Kék, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./

10. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1969, 79-81, 11.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

II. Típuskombináció:

11. HORGER A. 1908, 384-390, 43.sz. /Zajzon, Brassó m.; 1890-es évek/
AaTh 651^X + 1725

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 288sq.; AaTh 820. Kovács Ágnes ezt a típust Berze Naggyal ellentétben AaTh 651^X számmal határozta meg. A külföldi anyag további értékelése fogja eldönteni, hogy kinek volt igaza.

AaTh 652 A SZEKFŰ

/H -; BN -/

A királyfi, akinek minden kívánsága teljesül: a szekfű.

I. A keresztapa.

a/ Egy király fia számára felkéri keresztapának az első embert, akivel találkozik.

b/ Keresztapának választott öreg ember titokban elviszi a fiút egy templomba, megáldja, és azzal a képességgel ruházza fel, hogy minden kívánsága valóra válik.

II. Az álnok szolga.

a/ Egy álnok szolga elrejtőzik, és kihallgat mindent.

b/ Ellopja a fiút, vért ken a királynő szájára, és azzal vádolja, hogy megölte és megette a fiút.

c/ A királynét befalazzák egy toronyba.

III. A szekfű.

a/ A fiút egy erdész neveli fel.

b/ Beleszeret az erdész lányába, aki megmondja, hogy kicsoda.

c/ Mikor az álnok szolga érte jön, a királyfi a szolgát kutyává, szerelmesét pedig szekfűvé változtatja.

IV. Kibontakozás.

a/ A kutyával és a szekfűvel beáll vadászni a király udvarába.

b/ Élelmét kívánsággal szerzi meg, és amikor csak akarja, a szekfűt szerelmesévé változtatja.

c/ A király kéri tőle a szekfűt, mire a fiú mindent elmond neki.

d/ A királynét szabadon engedik, a szolgát azonban bebörtönzik.

A hős és szerelmese egybekelnek.

Változatok:

1. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. 1957, Néprajzi Közlemények " 1-2.sz., 110-115. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 121-128.; THOMPSON, Folktale 95.; AARNE FFC 5, 60, 652. mt.; AARNE FFC 33, 18, 652. mt.; AARNE FFC 25, 41, 652. mt.; BALYS 64sq., 652. mt.; AM 105sq., 652. mt.; BARAG 98, 652. mt.; SUS 170, 652. mt.; KRZYŻANOWSKI 1, 202sq., 652. mt.; Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 135, 652. mt.

AaTh 653 A NÉGY ÜGYES TESTVÉR

/H 653; BN 653/

I. Egy ember elküldi négy fiát tanulni: az egyik csillagász lesz, a másik tolvaj, a harmadik vadász, a negyedik szabó.

II. Apjuk felszólítja őket, hogy mutassák be, mit tudnak.

Egy madárfészket jelöl ki, hogy azon mutassák be tudományukat.

A csillagász meglátja, a tolvaj ellopja, a vadász kilövi belőle a tojásokat, a szabó pedig összevarrja.

III. A király közhírré teszi, hogy lányát elrabolták. A négy testvér útnak indul megkeresésére. A csillagász meglátja a királykisasszonyt egy távoli szigeten, a sárkány ölében. A tolvaj ellopja az alvó sárkánytól. A vadász lelövi a sárkányt, amely üldözi őket. A sárkány a hajót estében darabokra töri. A szabó összevarrja a hajót.

IV. A négy fiú összevész, kié legyen a királykisasszony. Végül megállapodnak, melyiküké legyen a lány, és a másik három anyagi jutalomban részesül.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 653):

1. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. Ms. 2, é.n. /?/ /Kolozsvár/ /?/

2. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf., 422-424. = Veres I. 1960, 344-346, 7.sz. H 3; BN 1. /Orosháza, Békés m.; 1875/

3. BERZE NAGY J. 1907, 501-503, 70.sz. H 2; BN 4. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./

4. CSEH I. Ms. 227-233, 7.sz. /Nagytoronya, Zemplén m.; 1913./

5. BENE L. /3/ 2, é.n. 113-118, 12.sz. /Nagykunság, 1940-es évek első fele/

6. VÉGH J. 1944, 59sq. /Magyarhomorog, Sárrét; 1943./

7. KONSZA S. 1957, 58sq., 32.sz. /Eresztevény, Háromszék m.; 1947./

II. A négy ügyes testvér meséje típuskombinációkban:

A/ Kapcsolat A testen kívül elrejtett erő típusával (AaTh 653 + 302):

8. R. BERDE M. é.n. 63-68. /Székelyföld/ /?/ AaTh 653 + E710. mot.

9. OLOSZ K. 1972, 102-106. /Udvarhelyszék, 19.sz./ AaTh 653 + 300A + MNK X302 + AaTh 302A^X

B/ Kapcsolat A mestertolvaj-típussal (AaTh 653 + 1525A):

10. HALÁSZ I. 1892, Nyr. 21. évf., 382-384. H 4; BN 2. /Csetény, Veszprém m.; 1892./ AaTh 653 + 1525A

11. BERZE NAGY J. 2, 1940, 417-420, 229.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./ AaTh 653 + 1525A + 1059^X + 1063 + 1072

C/ Különféle típuskombinációk:

12. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 5, é.n. 56/b sz. /?/ /19.sz./ AaTh 653 + 654

13. BÁLINT S. 1975, 531-533, 17.sz. /Szeged, 1965./ AaTh 1960D + 653

14. PENAVIN O. 1971a, 132-139, 14.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 1961A^X + 653.

Megjegyzés:

Honti 1. változat az AaTh 653A típusba nyert besorolást, a BN 3. változatot töredékessége miatt kihagytam.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 45-58.; ANDERSON/TAUSCHER 177.; THOMPSON, Folktale 81.; LIUNGMAN, Volksmärchen 187sq.; FARIZOV, I./RUDENKO, M. 1959, 39-45.; SIDEL'NIKOV, V.N. 1962, 86sq.; uő. 1962, 106-111.; POROŽNJAKOV, A.Je. 1974, 49sq.

AaTh 653A A KIRÁLYKISASSZONY HÁROM KÉRŐJE

/H 653; BN 614^X/

- I. Egy királykisasszonyért három kérő verseng. Abban egyeznek meg, hogy mind a hárman útra kelnek, és megszabott időn belül visszatérnek. Aki útvjáról a legértékesebb tárgyat hozza, azé legyen a királykisasszony.
- II. Az egyik kérő egy messzelátót, a másik egy repülő köpönyeget, a harmadik csodagyógyszert szerez.
- III. Hazafelé vezető útjukban összetalálkoznak, és elhatározzák, hogy mindhárman kipróbálják csodálatos tárgyukat. Beletekintenek a messzelátóba, és rémülten látják, hogy a királykisasszony halva fekszik.

Belecsavarják magukat a repülő köpönyebe, mind a hárman a királyi palotában teremnek, és a csodagyógyszerrel feltámasztják a királykisasszonyt. Nem tudják eldönteni, hogy melyiküké legyen.

Változatok:

1. ERDÉLYI J. 2, 1847, 362-364, 9.sz. = Stier, G. 1850, 61-65, 9.sz. = Jones - Kropf 1889, 155-157, 32.sz. /Pest, 1846./
2. DÖMÖTÖR Á. 1962, 51sq., 9.sz. /Sarkad, Békés m.; 1961./
3. SEBESTYÉN Á. 2, 1981, 138sq., 131.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1981./

Ponyvakiadások:

A hármas ikrek története, vagy: A szabó örökösei. Bp. 1889. 44 l. Rózsa Kálmán és neje kiadása. EA 8274/83.

A három csodaszer vagy Achmed hercegnek és Nurumikar tündérleánynak a története. Igen szép és érdekes tündéries elbeszélés az őskorból. Bp. 1898. 40 l. Rózsa Kálmán és neje kiadása. OSZK 30/70. = EA 8274/86.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 81.; DELARUE/TENÉZE 2, 559-561.; BARAG 99, 653A^X mt.; SUS 171, 653A mt.; AM 106, 653A mt.; TING FFC 223, 115, 653A mt.; BN 2, 215sq.

AaTh 654 A HÁROM KIVÁLÓ TESTVÉR

/H 654; BN 654/

Egy apa három fiát mesterségre taníttatja. A legnagyobbból borbély lesz, a középsőből kovács, a legkisebb katona. Néhány esztendő múlva hazatérnek és bemutatják apjuknak, melyikük mennyire vitte. A borbély futtában megborotválta a nyulat, a kovács futtában levette a ló négy patájáról a patkót, a katona pedig zuhogó esőben olyan sebesen forgatta maga fölött a kardját, hogy egy csepp sem esett az ünneplő ruhájára. Apjuk örömeiben megjutalmazza őket, vagy pedig vagyonát az egyháznak adja, mondván, hogy fiai úgylis megélnék a maguk emberségéből.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 654):

1. DUGONICS A. 1, 1825, 261. BN 1. /?/ /1825./
2. GAAL Gy. 3, 1860, 174sq., 46.sz. H 1; BN 2. /?/ /1860./
3. KONSZA S. 1957, 59, 33.sz. /Eresztevény, Háromszék m.; 1948./

II. Típuskombinációk:

4. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjtéménye. Ms. 5, é.n. 56/b. /?/
/19.sz./ AaTh 653 + 654
5. DOBOS I. 1962, 274-283, 39/a sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
AaTh 654 + 1525A + 1740
6. DOBOS I. 1962, 283-289, 39/b. sz. = Ortutay Gy./Dégh L./Kovács Á.
3, 1960, 592-604, 208.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
AaTh 654 + 1525A + 1740
7. DOBOS I. 1962, 432-438, 21.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959/
AaTh 654 + 1525A + 1740
8. PENAVIN O. 1971a, 80-90, 7.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1960-
1970./ AaTh 654 + 304

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 10-12.; THOMPSON, Folktale 82.; LIUNGMAN, Volksmärchen 188sq.

AaTh 655 A BÖLCS FIVÉREK

/H -; BN 924^X/

Mikor a bölcs fivérek a király udvarában tartózkodnak, azt kívánják tőlük, hogy mondjanak három okos szót. Különleges következtetési képességükkel megállapítják, hogy a király fattyú, a sült kutyahúsból van, stb. Minden állításuk igaznak bizonyul.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 655):**

1. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 165-167, 89.sz. /Szeged, Csongrád m.; 1914./

II. Típuskombinációk:

- Ld. az MNK 725A^X /A soktudó fiú/ típust, amely az AaTh 725 + 655 kombinációnak felel meg.

Összehasonlító irodalom:

RANKE, K.: Brüder: Die scharfsinnigen B. /AaTh 655, 655A/. EM 2, 874-887.; ANDERSON/TAUSCHER 178.; THOMPSON, Folktale 83.; LIUNGMAN, Volksmärchen 189.; RUBEN, W.: Ozean der Märchenströme. FFC 133, Helsinki 1944, 139-141, Vet VIII.; SCHWARZBAUM, Studies 204-208., 474.; EB 378, 347 III.sz.; 378-380, 348.sz.; KRZYŻANOWSKI 1, 204, 655. mt.; HODNE 149, 655. mt.; AARNE FFC 25, 60sq., 925^X mt.; SUS 171, 655. mt.; TING FFC 223, 115, 655. mt. Különben Walter Anderson igen pontos recenziójában, amelyet Berze Nagy katalógusáról írt, a BN 924^X = AaTh 955 konkordancia nyomdahiba, amely helyesen a következő: BN 924^X = AaTh 655 /Fabula 2, 286/.

AaTh 656^X AZ ÖRDÖG MINT STRÁZSA

/H -; BN -/

A bántalmazott katona az ördögtől kap segítséget, és megbosszulja magát kapitányán.

Változatok:

1. ERDÉLYI J. 3, 1848, 328sq., 19.sz. = Jones-Kropf 1889, 226-228,
43.sz. /?/ /1848./
2. MERÉNYI L. 2, 1862, 202-210. /Sajó völgye, 1862./

Összehasonlító irodalom:

Külföldi párhuzamai ismeretlenek. Thompson lengyel mesekincséből egyetlen egy változatra hivatkozik, ennek azonban adatait nem közölte.

AaTh 660 A HÁROM DOKTOR

/H 660; BN 660/

A disznó szíve, a tolvaj keze, a macska szeme. A három doktor próbára teszi ügyességét. Egyikük az egyik szemét távolítja el, a másik a szívét, a harmadik az egyik kezét. Másnap reggel sérülés nélkül vissza kell helyezni azokat.

Az éjszaka folyamán a testrészeket megeszik és másokat tesznek a helyükbe, ily módon az egyik doktor macskaszemet szerez, amellyel éjjel lát jobban, a másik egy tolvajkezet, amely lopni akar, a harmadik pedig egy disznószívet, amely arra indítja, hogy a földet túrja.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 660):**

1. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 189-191, 109.sz. H 3; BN 5. /Pécska, Arad m.; 1914./
2. IPOLYI A. Ms. 109.sz. /Pécska, Arad m. /?/
3. ORTUTAY Gy. 1940, 359, 32.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1936-1938/

II. Típuskombináció:

4. PENAVIN O. 1971a, 284-289, 38.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 301A + 660.

Megjegyzés:

H 1., 2. változat, valamint BN 1., 2., 3., 4. változat kihagyásra került, mivel ezek a szövegvariánsok nem ide tartoznak.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, L.S.: Doktoren: Die drei D. /AaTh 660/. EM 3, 742-747.; BP 2, 552-555.; THOMPSON, Folktale 82.; LIUNGMAN, Volksmärchen 189.; Ó SUILLEAB-HÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 136sq., 660. mt.: Írorszáiban gyakoriak különféle típuskombinációi, és ebben különbözik a magyar mesekincs elbeszélés-biológiájától.; DELARUE/TENÉZE 2, 564-567, 660.mt.

AaTh 665 A VÁLTOZNI TUDÓ FIÚ

/H 665; BN 665/

- I. Krisztus Urunk és Szent Péter vándorlás közben betérnek egy házhoz. A legkisebb fiú ad szállást nekik. Krisztus hálából a vizet borrá változtatja.
- II. Elviszik magukkal szolgának. Útközben aranyszarvassá, vaddisznóvá vagy más állattá változtatják. Elbocsátásakor fizetségképpen az átváltozási képességet adják neki.
- III. A királyhoz beáll lovásznak. A király háborúba megy. Győzelmet biztosító gyűrűjét otthon felejt. A lovászt /inast/ küldik el érte. A lovász aranyszarvas, vaddisznó és madár képében teszi meg az utat. Ott-hon a királykisasszonytól elkéri a gyűrűt, és megmutatja magát, hogy milyen állatalakot tud öltetni.
- IV. Visszafelé a lovázmester elkéri a gyűrűt és ő adja át a királynak, mintha ő hozta volna el. A háborúban győznek, ezután a lovázmester hazafelé menet a lovászt /inast/ beleveti egy kútba.
- V. Krisztus Urunk és Szent Péter arra járnak, kihúzzák és életre keltik. A lovász hazamegy, bemutatja magát állatalakban. A királykisasszony felismeri, és kijelenti, hogy ő hozta el a gyűrűt. A lovázmestert kivégzik, a király hozzáadja a lovászhoz a lányát feleségül.

Változatok:

1. GAAL, G. 1822, 111-126, 6.sz. = Stier, G. 1850, 110-122, 16.sz. = Kletke 2, 1845, 26-31, 5.sz. = The Golden Fairy Book. London é.n. 171-184. H 1; BN 1 /?/ /19.sz./
2. IPOLYI A. 1914, 410-414, 81.sz. H 2; BN 3. /Nyitra, 1847-1858./
3. BENE L/2/1, é.n. 3-22. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/
4. ORTUTAY Gy. 1940, 130-159, 2.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1938./
5. BAKOS J. 1942, 39-41. /Érsekújvár, Nyitra m.; 1941./

6. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 640-652, 105.sz. = Néprajzi Közlemények 2, 3-4.sz. 174. /Kék, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./

Megjegyzés:

Az AaTh 665. mt. más cselekménytípussal nem kombinálódik az eddigi feljegyzések szerint. Honti meghatározása, miszerint Ipolyi változata az AaTh 305. mt.-sal kapcsolódik össze, téves. BN 2. változata töredékessége miatt kihagyásra került.

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 57sq.; TILLE FFC 34, 306-308, 7Cc mt.; AM 107, 665.mt.; SUS 172, 665. mt.; PLENZAT 41, 665. mt.

MNK 666^X A MADÁRRÁ VÁLTOZÓ KIRÁLYFI

/H -; BN 666^X/

- I. A királyfi házasodni készül.
- II. Bejut a királykisasszony szobájába madáralakban, és magával viszi azt.

Változatok:

1. GAAL Gy. 1, 1857, 78-103. 4.sz. /?/ /1819./

Megjegyzés:

Berze Nagy is csupán ezt az egy változatot ismerte. Azóta nem került elő több változata.

Összehasonlító irodalom:

Párhuzamait külföldről nem ismerjük. Walter Anderson következőképpen foglalta össze ezt a mesét igen tömören: **Prinz kann sich in einen Vogel verwandeln, gelangt auf solche Weise zu einer Prinzessin und raubt sie.** /Fabula 2, 284./

AaTh 670 AZ ÁLLATOK NYELVÉT ÉRTŐ JUHÁSZ

/H 670; BN 670/

- I. Egy szegény juhász megment egy kígyót a tűzből. A kígyó /vagy annak apja/ hálából azzal a képességgel ajándékozta meg, hogy értse az állatok beszédét. Titkát azonban senkinek sem szabad elárulnia.
- II. A juhász csodálatos képessége révén meggazdagodik.
- III. Egy alkalommal a juhász az állatok beszédének hatására nevetésre fakad. Felesége kérdi a jókedv okát, majd követelőzni kezd. A juhász megígéri, hogy elmondja a titkot, és készül a halálra.

- IV. A juhász fekve végighallgatja a kutya és a kakas párbeszédét. A kakas elmondja a kutyának, hogy ő rengeteg feleségének képes parancsolni, a gazdája pedig csupán eggyel nem bír.
- VI. A juhász elveri feleségét, nem árulja el a titkát, és így életben marad.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 670):

1. MERÉNYI L. 2, 1864, 165-176, 10.sz. = Jones, H. - Kropf, L.L. 1889, 301sq., 53.sz. H 1; BN 1. /Duna melléke, 1864./
2. Vegyes népmesék a Kisfaludy Társaság gyűjteményéből. Ms. 81. /?/ /19.sz./
3. KÁPLÁNY J. 1874, Nyr. 3. évf., 227sq. = Illyés Gy. 1972, 23-25. H 4; BN 2. /?/ /1874./
4. DÉKÁNY R. Ms. 232-241. /Kecskemét, Bács-Kiskun m.; 1882-1885./
5. LÁZÁR I. 1906, 156sq., 9.sz. BN 3. /Magyarlapád, Alsófehér m.; 1896./
6. GÖNCZI F. 1948, 287sq., 1.sz. /Valkonya, Zala m./ /?/
7. VIKÁR B. 1905, 294-301, 6.sz. = Ortutay Gy. 3, 1955, 485-489, 49. sz. = Ortutay Gy. 1957, 400-405, 23.sz. H 3; BN 4. /Juta, Somogy m.; 1880-1899./
8. VIKÁR B. 1905, 301-304, 7.sz. H 4; BN 5. /Szentmárton, Somogy m.; 1880-1890./
9. KÁLMÁNY L. Ms. 207-209, 87.sz. /Györök, Arad m./ /?/
10. KÁLMÁNY L. Ms. /Szőreg, Csongrád m./ /?/
11. BERZE NAGY J. 2, 1940, 267-269, 90.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./
12. BERZE NAGY J. 2, 1940, 269sq., 91.sz. /Boda, Baranya m.; 1935./
13. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 2, 1960, 690sq., 107.sz. /Csíkszentdomokos, Csík m.; 1943./
14. KONSZA S. 1957, 125, 71.sz. /Lisznyó, Háromszék m.; 1947./
15. KUNTÁR L. 1955, 60-62. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
16. GÉMES B. Ms. 1.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
17. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 47sq., 15.sz. /Mohács, Baranya m.; 1960./
18. BOSNYÁK S. Ms. 1960, 81-83, 17.sz. /Siklósnagyfalu, Baranya m.; 1960./
19. NAGY O. 1976, 275-277, 41.sz. /Szék, Kolozs m., R.; 1968./
20. ORTUTAY Gy./KATONA I. 1, 1951, 356-366, 34.sz. = Dégh L. 1, 1960, 286-292, 27.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./

21. DÉGH L.2, 1960, 248sq., 85.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./
22. HEGEDŰS L. 1952, 187. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
23. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 115sq., 27.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
24. BÁCSKAI BOSNYÁK S. Ms. 55sq., 22.sz. /Istensegíts, Bukovina, 1961./
25. GAÁL, K. 1970, 144-146, 30.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1960-1970./

26. BÁLINT S. 1975, 534-540, 18.sz./Szeged, 1971./
27. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 37sq., 16.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1973./

II. Különböző típuskombinációk:

28. Vegyes népdalok. Ms. 2, é.n. 43-46, 4.sz. /Oláhfalva, Gömör m.; /19.sz./ AaTh 673 + 670
29. PENAVIN O. 1971a, 588sq., 199.sz. = PENAVIN O. 1971b, 105-108, 16.sz. /Kórogy, v. Szerém m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 156 + 670
30. SEBESTYÉN Á. 2, 1981, 189-191, 149.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1981./ AaTh 670 + 207A

Ponyvakiadások:

Az aggteleki barlang... 3/ A kígyó ajándéka, vagy: Az állatok nyelvét értő juhászbojtár. Pest 1859, 80 l. Bucsánszky Alajos kiadása. OSZK 63/12 = EA 8274/1.

Rédiger Géza: Kincses Jani vagy: A juhászbojtár meséje. Bp. /1886/, 16 l. Révai testvérek kiadása. OSZK 8274/125.

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: Székely mesemondó. Bp. é.n. 92-98, 10.sz.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 131-134.; THOMPSON, Folktale 83.; LIUNGMAN, Volksmärchen 189sq.; SCHWARZBAUM, Studies 90., 405., 483.

AaTh 675 A LUSTA FIÚ

/H -; BN 675/

- I. A lusta fiú megkegyelmez egy hal életének. A hal azzal ajándékozza meg, hogy minden kívánsága teljesül.
- II. Egy csúfolódó királykisasszonyt varázsigé segítségével teherbe ejt.
- III. Az apa felismerése a gyermek által vagy bűvös eszköz segítségével.
- IV. Hordóban mind a hármukat vízre eresztik. Partot érve kiszabadulnak.
- V. A család a szigeten. A király látogatása és megszégyenítése.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 675):**

1. GAAL Gy. 1822, 429-454. = Erdélyi J. 1855, 155-174, 15.sz. = Stier, G. 1857, 168-187, 16.sz. = Gaal Gy. 1, 1857, 23-51, 2.sz. BN 1-2. /?/ /1819./
2. BALÁS Gy. Ms. 1878. /Mezőkovácsháza, Békés m.; 1878./
3. KÁLMÁNY L. Ms. 152-154, 59.sz. /Szeged/ /?/
4. DÉKÁNY R. Ms. 136. /Kecskemét, Bács-Kiskun m./ /?/
5. ŐSZ J. 1940, 1-9. /?/ /1940./
6. ISTVÁNYFY Gy. 1963, 250-253, 15.sz. /Parád, Heves m.; 1890./
7. KOVÁCS Á. 1, 1944, 136-139, 6.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./
8. HEGEDŰS L. 1952, 209-211. /Egyházaskozár, Baranya m.; 1952./
9. BODNÁR B. Ms. 1957, 197-203. /Eperjecske, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
10. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 81-83, 12.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
11. ERDÉSZ S. 2, 1968, 390-398, 90.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
12. KNÉZY J. Ms. 4.sz. /Újdombrád, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
13. DÖMÖTÖR Á. Ms. 1960, 29-35, 4.sz. /Nyírtura, Szabolcs-Szatmár m.; 1960./
14. DOBOS I. 1962, 213-215, 18.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1959./
15. BÁCSKAI BOSNYÁK S. Ms. 50-52, 20.sz. /Istensegítség, Bukovina, 1961./
16. NAGY O. 1969, 68-74. Gyergyótölgyes, Hargita m.; 1969./
17. PENAVIN O. 1971a, 362-366, 78.sz. /Doroszló, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1963./
18. SEBESTYÉN Á. 3, 1983, 7-10, 2.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1983./

II. Típuskombináció:

19. SZURMIN R./ROMENDA N. Ms. 1962, 10-14, 3.sz. /Miskolc-Tatárdomb, Borsod m.; 1962./ AaTh 675 + 1159.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 485-489.; THOMPSON, Folktale 67sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 191.

AaTh 676 SZÉZÁM, NYÍLJ KI!

/H 676; BN 676/

- I. Egy szegény ember véletlen folytán tanúja lesz annak, hogy egy rabló-csapat varázsige segítségével behatol a föld mélyén lévő kincseskamrájukba. Távozásuk után ő is elmondja a varázsigt, bejut a kincseskamrába, majd arannyal megrakodva tér haza.
- II. Otthon a gazdag testvér tudomást szerez a rablók kincsestáráról, és követeli testvérétől, hogy őt is vezesse el oda.
- III. A szegény testvér eleget tesz gazdag testvére kérésének, és annak is sikerül behatolnia a hegybe, de kifelé jövet elfelejti a varázsigt, bennreked és a rablók elpusztítják.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 676):**

1. HORGER A. 1908, 405-407, 48.sz. H 1; BN 3. /Zajzon, Brassó m.; 1898-1906./
2. NAGY J. 1898, Ethnographia 9. évf., 137sq., 10.sz. BN 2. /Bács-Bodrog m.; 1898./
3. JANKÓ J. 1893, 35. BN 1. /Torda vidéke, 1893/
4. KRIZA Jánoshoz küldött népmesék. Ms. 3, é.n. 152sq., /?/ /19.sz./
5. BANÓ I. 1941, 236-238, 42.sz. /Alsómocsolád, Baranya m.; 1941./
6. BÖZÖDI Gy. 1942, 59-64. /Székelyföld, 1942./
7. PUSKÁS B. Ms. 1942, 15sq. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1942./
8. ERDÉSZ S. 2, 1968, 399-402, 91.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
9. KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M. 1956, 284-287. /Tiszabökény, Ugocsa m.; 1915-1920./ Eltér.

II. Típuskombinációk:**Kapcsolat a Negyven rabló-típussal (AaTh 676 + 954):**

10. BÉRES A. 1967, 212-214, 26.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1949./
11. KÁLMÁNY L. Ms. 390, 224.sz. 242sq., 1.sz. /Magyarszentmárton, Torontál m./ /?/
12. KOVÁCS Á. 2, 1944, 33-39, 51.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./
13. KONSZA S. 1957, 112-114, 67.sz. /Sepsiköröspatak, Háromszék m.; 1948./
14. BODNÁR B. Ms. 1957, 105-110. /Komoró, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
15. GAÁL, K. 1970, 183-185.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

Ponyvakiadások:

1874: OSZK 43/19.

Ali baba és a negyven rablónak története, a kik egy rabszolganő által veszték el életüket. Igen szép tündéries rege az őskorból. Bp. 1894. 52 l. Rózsa Kálmán és neje kiadása. EA 8274/7.

Halik Ben, a kincset találó szegény favágó vagy hogyan pusztít el egy egyszerű szolgáló egy egész rablóbandát. Érdekes és tanulságos történet a régi korból. Bp. /1908./ 32 l. Kiadja Bíró Albert. OSZK 7/62 = EA 8274/81.

Összehasonlító irodalom:

BP 3, 137-145.; THOMPSON, Folktale 68sq.; LIUNGMAN, Volksmärchen 191sq.; StDICT. 2, 824.; SKAZKI Verchoviny 1970, 69-73.; SEIDOV, N. 1977, 114-118.; Mint szólás: Szécsi F. 1936, 231.

EGYÉB TÜNDÉRMESÉK (AaTh 700-749)**AaTh 700 HÜVELYK MATYI**

/H 700; BN 700/

- I. Egy gyermektelen házaspár azt kívánja, hogy legalább akkora gyermekük szülessen, mint egy hüvelyk /babszem, borsszem, stb./. Reggelre születik is egy gyermekük ilyen nagyságban.
- II. A gyermek apjának ebédet visz a mezőre. Amíg apja ebédel, ő az ökrökkel szánt. Az egyik örök fülébe ül bele, és onnan irányítja az állatokat. Egy gazdag úr meglátja, és megvásárolja Hüvelyk Matyit az apjától.
- III. Míg az uraságnál vigyázatlanságból szénába vagy korpába kerül, így egy tehén fölfalja. A tehén gyomrából kiáltozik kifelé, ördögnek vélik, és a tehenet levágják.
- IV. A tehén belét egy farkas eszi meg. A fiú a farkas gyomrában is kiabálni kezd, és a megrémült farkassal apja házához viteti magát. Kiabálásával elárulja a farkast. Matyi szülei agyonütik a farkast, és a kisfiú a szüleinél marad.

Változatok:**I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 700):**

1. GAAL Gy. 3, 1860, 81-85, 34.sz. H 2; BN 2. /?/ /1812-1822./
2. IPOLYI A. 1914, 467-470, 102.sz. H 4; BN 5. /Szeged, Csongrád m.; 1843-1858 között/
3. BALÁS Gy. Ms. 68-70, 30.sz. /Mezőkovácsháza, v. Csanád m., mai Békés m.; 1878./

4. ISTVÁNYFY Gy. 1963, 242-244, 13.sz. /Mátraballa, Heves m.; 1912./
5. KÁLMÁNY L. Ms. 372, 53.sz. /Szőreg, Torontál m.; 19.sz. vége/
6. KÁLMÁNY L. Ms. 259sq., 6.sz. /Törökbecse, Torontál m.; 19.sz.vége/
7. VARGA I. 1903, Nyr. 32. évf., 180. /Felsőőr, Vas m.; 1903./
8. BENE L. /1/ é.n. 103-117. /Jászság, 1940-es évek eleje/ A folytatás kissé obszcén: Hüvelyk Matyi házasodni indul. Egy királykisasszonynak megtetszik. A királykisasszony addig tapogatja a kis hőst, míg meg nem növekszik.
9. KONSZA S. 1957, 56-58, 31.sz. /Sepsiszentgyörgy, v. Háromszék m.; 1934./
10. PUSKÁS B. Ms. 19sq. /Szamosszeg, Szatmár m.; 1942./
11. KOVÁCS Á. Ms. 53, 46.sz. /Mekényes, Baranya m.; 1952./
12. FARAGÓ J. 1969, 168-175, 13.sz. /Magyaró, v. Maros-Torda m., R.; 1954./
13. DOBOS I. 1962, 215-217, 19.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
14. ERDÉSZ S. 2, 1968, 407-412, 93.sz. /Szamosszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. Típuskombinációk:

15. ARANY L. 1862, 232-245. /Nagykörös, PPSKk vm.; 1853./ H 1; BN 3. AaTh 650A mt. elemei is megtalálhatók, de csupán a típuskombináció csírájának tekinthető a jelenlegi változat.
16. ISTVÁNYFY Gy. 1963, 237-242, 12.sz. /Mikófalva, Heves m.; 1912./ AaTh 700 + 650A + 530 /elt./ + 1159
17. GAÁL, K. 1970, 146-151, 31.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./ AaTh 327A + 700

Ponyvakiadások:

A legújabb Paprika Jancsi születése, élete és halála. Igaz történet az őskorból. Bp. 1875, 1878, 1891, 1901.

1875: OSZK 41/26.; 1878: OSZK 21/27 = EA 8274/139.; 1891: OSZK 18/60.; 1901: OSZK 34/19.

Borsszem Jankó tréfás tettei és kalandjai földön, vizen és levegőben. Igen szép és mulattató történet. Bp. 1873, 1882, 1891, 1898. Rózsa Kálmán és neje kiadása, mint az előző is.

1873: OSZK 16/5.; 1882: OSZK 41/51.; 1898: OSZK 30/19 = EA 8274/35.

Babszem Jankónak, Paprika Jancsinak és Borsszem Jankó kenyeres pajtásának születése, élettörténete, csodás utazásai, kiállott viszontagsága és kalandjai, valamint hősi halála. Igen érdekes és mulatságos történet hat

szakaszban. Bp. 1897. Rózsa Kálmán és neje kiadása.

1897: OSZK 29/6. = EA 8274/21-22.

Családi Naptár 1870, 196-199. = OSZK 390.

Összehasonlító irodalom:

PAPE, W.: Däumling. E /AaTh 700/. EM 3, 349-360.; BP 1, 389-398.; THOMPSON, Folktale 87: a Hüvelyk Matyi-mese az irodalomban, Gulliver kalandjaiban nyert feldolgozást, és vált így közismertté.; LIUNGMAN, Volksmärchen 192sq.: A Hüvelyk Matyi-mese eszmei gyökerei a görög antik szerzőkre nyúlnak vissza. Már Homérosz negyedik himnuszában előfordul. Európában első nyomai a 16. században találhatók. Figyelemreméltók ezzel a mesetípussal kapcsolatban Solymossy Sándor gondolatai: A népmesék eredetkérdéséhez. Két népmese keletkezéstörténete. Bp. 1939. 17-25. Lenyűgözően gazdag bibliográfiai felsorolást ad az AaTh 700. mt. változatairól: ANDERSON, Novelline 2, 39-41, 34.sz. 2, 41, 35.sz., 3, 57-59, 93-94.sz.; ESPINOSA 3, 110-116, 158-159.sz. A meséről áttekintést ad: NL 2, 616. A "Babszem Jankó" név mesei eredetű szállóige: SZÉCSI F. 1936, 232. Különféle magyar gyűjteményekben gyakran előfordul: MIKLYA J. 1962, 130-133.; HAJDÚ M. 1965, 570sq., LIZANEC, P. 1973, 73-75., mely változatok az MNK-ből hiányoznak.

A különféle mesekatalógusok gyakran említik ezt a típust: SCHWARZBAUM, Studies 90 /a zsidó prózafolklórban nem didaktikus meseként/; AM 110, 700. mt. /nagy diffúzióerősséget mutat/; SUS 175sq., 700. mt.; HODNE 151sq., 700. mt.; PLENZAT 42, 700. mt.; KURDOVANIDZE 260, 700. mt. /a kis hős szüleit is megcsalja a grúz mesében/; DELARUE/TENÉZE 2, 599-617.; BALYS 68, 700. mt.; Ú SUILLEBHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 139sq., 700. mt.; TING FFC 223, 117sq., 700. mt. /A kínai mesekincsben a Hüvelyk Matyi-típus az európaiától teljesen más összetételekben jelentkezik./.

AaTh 701 AZ ÓRIÁSOK JÁTÉKSZERE

/H -; BN -/

Az óriáslány kőtenyében viszi az embereket és a lovat.

Változatok:

1. BODGÁL F. /szerk./ 1966, 313-315, 1.sz. /Borsodnádásd, BAZ m.; 1966./

Megjegyzés:

Az MNK-ből hiányoznak a típus változatai, nyilván azért, mert Az óriások

játékszere mint típus és mint motívum szorosan összekapcsolódik az egyéb mondákkal, és maga is mondatípus. Tekintettel arra, hogy Thompson felvette katalógusába, előfordulását hazai prózafolklórunkban feltüntettem.

Összehasonlító irodalom:

F531.5.3. mot.; CHRISTIANSEN 88, 5015. mt.; KANDRA K. 1897, 168., 171, 318. l. ábj.; RANKE, F. 1910, 220, 2.sz.; HAIDING, K. 1965, 23sq., 6.sz.; SCHULLERUS FFC 78, 94, 123.sz., 5-6. változat: román változataiban zsidók szerepelnek; SINNINGHE FFC 132, 61, 147.sz.; BALYS 248, 3712. mt.; HÜTTGES 172-184, IIa/ Mot. 66.; SZENDREY 60, 91.sz.

AaTh 706 A CSONKAKEZŐ LÁNY

/H 706; BN 706/

- I. Egy szép lány mostohaanyja, testvérei vagy egyéb személy ármánykodása folytán elveszti egy vagy két karját, és vándorolni kényszerül.
- II. A király gyümölcsöskertjébe, erdejébe vagy egyéb helyre téved. A király rábukkan, és feleségül veszi.
- III. A király távollétében felesége aranyhajú ikreket /fiúkat/ szül. Az ármánykodó személy meghamisítja a királynak szóló és a királytól érkező üzeneteket.
- IV. Természetfölötti segítséggel a királyné visszanyeri levágott karjait.
- V. Férje újra rátalál, és magához veszi gyermekeivel együtt.
- VI. Az ármánykodó elnyeri büntetését.

Változatok:

- I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 706):
  1. ERDÉLYI J. 3, 1848, 212-217, 2.sz. H 1; BN 2. /?/ /1848./
  2. KRIZA J. 1863, 414-418, 5.sz. H 3; BN 4. /Árkos, Háromszék m.; 1856./
  3. A KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms. 106-111. /?/ /19.sz. második fele/
  4. IPOLYI A. 1914, 335-344, 67.sz. H 6; BN 9. /Hódmezővásárhely, Csongrád m.; 19.sz. közepe/
  5. FAZEKAS I. Ms. 40-43, 7.sz. /Nagyszalonta, Bihar m.; 1914-1915./
  6. ISTVÁNFY Gy. 1890, 62-67, 6.sz. H 2; BN 5. /Parád, Heves m.; 19.sz. második fele/
  7. BERZE Nagy J. 1907, 203-207, 25.sz. H 5; BN 7. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./

8. DÉGH L. 1, 1955, 293-320, 28.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1953./
 9. NAGY O. 1969, 100-104. /Gyergyótölgyes, v. Csík m., R.; 1967./
 10. PENAVIN O. 1, 1971 /1984/, 519-526, 163.sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m., Ju.; 1960-1970./ Kissé elt.
 11. PENAVIN O. 1, 1971 /1984/, 505-510, 160.sz. /Hertelendyfalva, v. Torontál m., Ju.; 1960-1970./

II. Típuskombinációk:

A/ A kéz nélküli lány és a Hófehérke-mese kombinációja (AaTh 709 + 706):

12. ERDÉLYI J. 3, 1848, 195-212, 1.sz. BN 1. /Máramarossziget, Máramaros m.; 1848./ AaTh 709 + 706
 13. KOVÁCS Á. 2, 1943, 132-142, 91.sz. /Ketesd, Kolozs m.; 1940-1942./ AaTh 706 + 709 /az utóbbi típus töredékes, az AaTh 401A és 313C típusból csak egy-egy elem/.

B/ Egyéb típuskombinációk:

14. KIS I. Ms. 73sq., 23.sz. /Szilágypanit, Szilágy m.; 1860 körül/ Elt., az AaTh 450. mt. és az AaTh 1121. mt. egyes elemeivel.
 15. VERES I, 1878, Nyr. 7. évf., 182-185. /Orosháza, Békés m.; 1878./ AaTh 408 + 706
 16. FÜLDYNE VIRÁNY J. 1957, 26-33, 6.sz. /Láca, Zemplén m.; 1941./ AaTh 706 + MNK 721^X /= AaTh 780/.
 17. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956., 249-252, 41.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 707 + 706.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 295-311.; THOMPSON, Folktale 120: közös vonást tartalmaz az AaTh 707. mt.-sal, és ez magyarázza az előző felsorolás 17. változatában a típuskombinációt, amely nálunk csak egyszer fordul elő, mégis beletartozik a mesefejlődés fő irányába. LIUNGMAN, Volksmärchen 194-196: a szerző szerint a hősnő elűzése a fő motívum, nem a kéz levágása. Hatalmas anyagot tárt fel más közeli típusokkal való összefüggésekben: UTher, H-J. 1981, 117-119. Az elhagyás-motívum mondai összefüggéseire is figyelemre méltók megállapításai: Uther op. cit. 118, 88. l.áb.

A típuskatalógusok közül különösen azok mondanak többet az átlagos bibliográfiai áttekintéseknél, amelyek feltüntetik a típuskombinációkat. A lett anyagban A kéznélküli lány típusa nagy diffúzióerősséget mutat, de sajnos nem lehet megállapítani kombinációit: AM 11sq., 706.mt. Ugyanez a megállapítás érvényes a keleti szláv meseanyagra is: SUS 176sq., 706. mt. Szerencsére Barag jelöli a típusnál az AaTh 706 + 709 kombinációt: BARAG

103, 706. mt. Az ír reliktumterületen a kombinációk teljesen eltérnek a mieinktól: Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 140sq., 706. mt. Lényegében legtöbbet mond hazai elbeszélésfejlődésünkkel összevetve a grúz anyag tipológiai feltárása, amely szerint az egyik jellemző kombináció, az AaTh 709 + 706 típusösszetétel a grúzoknál is megvan: KURDOVANIDZE 260, 706. mt. A keleti mesekincs arra enged következtetni, hogy A kéznélküli lány típusa tőlünk távolodva fokozatosan eltér az európai formáktól: MARZOLPH 133-135, 706. mt., NOWAK 186sq., 182. mt., THOMPSON/ROBERTS FFC 180, 95, 706. mt.

AaTh 707 AZ ARANYHAJÚ IKREK

/H 707; BN 707/

- I. A királyfi vagy egy embere kihallgatja három nővér beszélgetését. Mindhárman a királyfihoz /vagy az idősebb testvérek udvari emberekhez/ szeretnének feleségül menni. Vágyaik teljesülésére a két idősebb testvér különleges képességei kamatoztatását ígéri /általában a legidősebb testvér azt, hogy egy szál kenderből felruházna egy hadsereget, a középső testvér pedig azt, hogy egy szem búzából egy hadseregnek sütné kenyeret/. A legkisebb lány azt ígéri, hogy aranyhajú vagy egyéb, csodás külsejű gyermeket hoz majd a világra. A királyfi a legkisebb nővért veszi el feleségül.
- II. A királyné a király távollétében aranyhajú gyermekeket szül. Egy vagy több ármánykodó nő /legtöbbször hozzátartozó/ a gyermekeket vízre teszi, a királynét állatszüléssel vádolja. A királynét élve befalazzák.
- III. A gyermekeket alacsony származású személyek /kertész, halász stb./ megmentik és fölnevelik. Fölnőve szülei keresésére indulnak.
- IV. Az ármánykodó személy ráismer a gyermekekre, és lehetetlen feladatok elvégzésére csábítja őket. Ezeket egy csodatevő lény segítségével elvégzik, és mágikus tárgyakat szereznek. A tárgyakkal apjuk figyelmét magukra vonják.
- V. A cselszövés napfényre kerül, a király felismeri gyermekeit, anyjukat kiszabadítja. A cselszövőt megbüntetik.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 707):

1. GAAL Gy. 1822, 390-428, 16.sz. H 3; BN 1. /?/ /1822./
2. GAAL Gy. 1, 1857, 200-221, 10.sz. H 2; BN 4. /?/ /1857./

3. IPOLYI A. 1914, 312-314, 63.sz. BN 22. /Szeged, Csongrád m.; 1843-1863./
4. IPOLYI A. 1914, 315-323, 64.sz. BN 23. /Hont m.; 1843-1863./
5. IPOLYI A. 1914, 324-331, 65.sz. H 9; BN 24. /Máramarosziget, Máramaros m.; 1843-1863./
6. MERÉNYI L. 1861, 41-47, 2.sz. BN 8. /?/ /1861./
7. KRIZA J. 2, 1956, 244-249, 24.sz. /Székelyföld, 19.sz. második fele/
8. KÁLMÁNY L. 1, 1877, 236-242. H 4; BN 12. /Magyarpécscsa, Arad m.; 1877./
9. BERZE NAGY J. 1907, 197-203, 24.sz. BN 18. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
10. BERZE NAGY J. 1960, 186sq. /Pusztahanyi, Heves m.; 1903./
11. HORGER A. 1908, 313-333, 37.sz. H 7; BN 21. /Tatrang, Brassó m.; 1908./
12. BANÓ I. 1941, 222-226, 39.sz. /Jágónak, Baranya m.; 1941./
13. P.SZENTMÁRTONI K. é.n. 13-18, 2.sz. /Árkos, v. Háromszék m.; 1934./
14. KRESZ M. Ms. 9-11, 4.sz. /Nyárszó, v. Kolozs m., R.; 1941./
15. DÉGH L. 2, 1942, 109-125, 34.sz. /Bag, Pest m.; 1942./
16. KATONA I. 1972, 213-229, 11.sz. /Kopács, v. Baranya m., Ju.; 1962./
17. DÉGH L. 2, 1960, 73-86, 57.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1956./
18. KUNTÁR L. 1955, 77-82, 13.sz. /Csákánydoroszló, Vas m.; 1955./
19. ANDRÁSFALVY B. Ms. 1956, 62-67, 5.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
20. NAGY O. 1958, 166-177, 31.sz. /Köbölkút, v. Kolozs m., R.; 1958./
21. ERDÉSZ S. 2, 1968, 413-422, 94.sz. /Szamoszeg, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
22. ERDÉSZ S. Ms. 1959, 187-206, 12.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
23. ERDÉSZ S. Ms. 1959, 206-221, 13.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
24. NAGY O. 1976, 278-282, 42.sz. /Szék, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1961./
25. NAGY O. 1969, 332-337. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1964./
26. PENAVIN O. 1, 1971 /1984/, 325sq., 65.sz. /Zenta, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./

27. PENAVIN O. 1, 1970 /1984/, 455-457, 142.sz. /Padé, v. Torontál m., Ju. / 1960-1970./
28. PENAVIN O. 1, 1971, /1984/, 3.sz. /Kopács, v. Baranya m, Ju.; 1960-1970./

II. Típuskombinációk:

29. MERÉNYI L. 2, 1864, 5-48. H 5; BN 10. /?/ /1864./ AaTh 441 + 707
30. M. NÉMETH S. 1883, Nyr. 12. évf., 524-526., 562-564. /Domokos, Szolnok-Doboka m.; 1883./ S31 + AaTh 480 + 510A + 707
31. PINTÉR S. 1891, 143-154. BN 15. /Szécsény környéke, Nógrád m.; 1891./ AaTh 762 + 707
32. MAILAND O. 1905, 379-394, 2.sz. BN 16. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./ AaTh 707 + 451 + 1961A^X
33. KÁLMÁNY L. 2, 1914, 83-97, 14.sz. BN 27. /Egyházaskér, Torontál m.; 1913./ MNK 707^X + AaTh 707
34. ORTUTAY Gy. 1940, 109-130, 1.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1938./ AaTh 707 + 1159
35. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 249-252, 41.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./ AaTh 707 + 706

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E. 1885, 1-16.; BENEDEK E.: MMMV IV/2, 1894-1896, 109-124.

Összehasonlító irodalom:

HORÁLEK, K.: Zur slawischen Überlieferung des Typus AT 707 /Die neidischen Schwestern/. Volksüberlieferung. Göttingen 1968, 107-114.; BP 2, 380-394.; THOMPSON, Folktale 117., 120sq.: közös elem A kéznélküli lány /AaTh 706/ típusával; LIUNGMAN, Volksmärchen 196-198: a szerző feltételezi, hogy talán a kereszteshadjáratok idején vagy még korábban került ez a mese Európába. Az a motívum, miszerint az újszülött gyermekek helyére kutyakölyköket tesznek, keleti eredetű. NL 1, 121sq.: A magyar hagyományozásban feltételezhető a ponyvai hatás, ennek konkrét bizonyítása még a jövő feladata. StDICT. 2, 1110.: Több ágban jutott Amerikába ez a mesetípus, amelynek megközelítőleg 600-700 változatát rögzítették több mint harminc évvel ezelőtt. Az AaTh 707. mt. változatainak gazdag felsorolását tartalmazza: ANDERSON, NOVELLINE 1, 17sq., 9.sz., 2, 63sq., 50.sz. Ezenkívül csak néhány külföldi katalógust sorolok fel a magyar meseanyag elhelyezéséhez: PLENZAT 42sq., 707. mt.; SUS 177sq., 707. mt. /nagy diffúzióerősséggel képviselt a keleti szlávoknál/; BARAG 103sq., 707. mt. /ugyanakkor a hős hiperbolizációja is megfigyelhető a cselekményvázon belül/; KRZYŻANOWSKI 1, 218sq., 707.mt.;

LO NIGRO 143-145, 707. mt.; D'ARONCO, Toscana 88-93 /legközelebb áll a magyar változatokhoz a "h" variáns, Le tre ragazze, Prato livornói szövege;/ PALAVESTRA/FABIJANIĆ 164, 68.sz.; A 32. magyar változathoz figyelemre méltó Ó SUILEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 141, 707.mt. egyik adata, miszerint az íreknél is megvan az AaTh 707 + 451 kombináció; JASON, Types 29, 707. mt. változatainál az AaTh 510. mt.-sal való kombináció a magyar anyaghoz figyelembe veendő. További katalógusok: EB 287-291, 239. mt., KURDOVANIDZE 260sq., 707. mt., MARZOLPH 135-137, 707. mt., NOWAK 178sq., 174. mt., AM 112sq., 707. mt. Ugyanakkor néhány gyűjteményt is említék: BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 193-204., LJOBITE, A. 1965, 136-140., 141-143., HIRJAK, M. 1968, 110-119., VINNIKOV, I.N. 1969, 43-52, 5.sz., NOGAJ, A. 1979, 55-65, 13.sz., DAURENBEKOV, T. 1979, 35-45., NÉMETH, J. 1965, 313-315, 7.sz.: AaTh 707 + EB 62IV /koponyavár/ + 550III + 569 /?/.

MNK 707^X AZ ARANYHAJÚ KÉT TESTVÉR

/H 707^I; BN 707 I^X/

- I. A királyfi vagy egy embere kihallgatja három nővér beszélgetését. Mindhárman a királyfihoz /vagy az idősebb testvérek udvari emberekhez/ szeretnének feleségül menni. Vágyaik teljesülésére a két idősebb nővér különleges képességei kamatoztatását ígéri /általában azt, hogy egy szál kenderből felruházna egy hadsereget, vagy azt, hogy egy szem búzából egy hadseregnek sütné kenyeret/. A legkisebb lány azt ígéri, hogy aranyhajú vagy egyéb, csodás külsejű gyermeket hoz majd a világra. A királyfi a legkisebb nővért veszi el feleségül.
- II. A királyné a király távollétében aranyhajú gyermekeket szül. Egy ármánykodó nő a gyermekeket megöli, elássa, helyükbe kutyakölyköket tesz. A királynét kegyetlen bánásmódban részesítik. A király az ármánykodó óhaja szerint nősül újra.
- III. A gyermekek elásott teteméből két különleges /beszélő/ fa nő. Ebből nyoszolyát készíttetnek, majd a nyoszolyát eltűzelik. A szikrából további átváltozások után a két testvér kel életre.
- IV. A testvérek visszakerülnek a királyi udvarba. Itt felismertetik magukat. A cselszövőket megbüntetik.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 707^X):

1. ERDÉLYI J. 1855, 42-47, 5.sz. H 1; BN 1. /?/ /1855./

2. KRIZA J. 2, 1956, 250-254, 25.sz. /Árkos, Háromszék m.; 1856./
3. IPOLYI A. 1914, 274-276, 51.sz. H 4; BN 5. /Szeged, Csongrád m.; 19.sz. közepe/
4. BERZE NAGY J. 1960, 183-185. /Besenyőtelek, Heves m.; 1903./
5. ORTUTAY Gy. 1935, 158-167, 10.sz. /Tiszabercel, Szabolcs m.; 1934./
6. POGÁNY P. Ms. 1313-1320. /Nova, Zala m.; 1943./
7. POGÁNY P. Ms. 126-231. /Milejszeg, Zala m.; 1941./
8. POGÁNY P. Ms. 999-1015. /Kislengyel, Zala m.; 1943./
9. BOSNYÁK S. Ms. 23-26, 15.sz. /Nagyvejke, Tolna m.; 1961./

II. Különféle típuskombinációk:

A/ Az aranyhajú két testvér meséjének kombinációja az Őztestvér típusával (MNK 707^X + AaTh 451):

10. HORGER A. 1908, 112-116, 14.sz. H 3; BN 4. /Pürkerec, Brassó m.; 1908./ AaTh 450 + MNK 707^X
11. HORVÁTH I. 1971, 230-237. /Magyarózd, v. Alsófehér m., R.; 1966./ AaTh 327 + 450 + MNK 707^X

B/ Egyéb típuskombinációk:

12. POGÁNY P. Ms. 307-326. /Rózsásszeg, Zala m.; 1942./ MNK 707^X + AaTh 531
13. BERZE NAGY J. 1960, 137-141. BN 7. /Csepe, Ugocsa m.; 1885./ AaTh 709 + MNK 707^X

Összehasonlító irodalom:

BP 2, 384-386. Szomszédaink körében, ill. Délkelet-Európában ismeretes ez a típusként számontartott forma, amely tulajdonképpen az AaTh 707. mesetípusba tartozik. Ld. további irodalmát az AaTh 707. mesetípusnál!

AaTh 709 HÓFEHÉRKE

/H 709; BN 709/

- I. A királynő szépsége felől tükrét /a napot/ kérdezi, az azonban a lányát mondja a legszebbnek a világon.
- II. A királynő elhatározza, hogy elpusztítja a lányát. A lány azonban a szolgálta jóindulata folytán megmenekül, és erdei rablók vagy törpék házába kerül, akik befogadják.
- III. A királynő tükrétől /a naptól/ megtudja, hogy lánya él, és az erdőben van. Mérgezett tárgyakkal igyekszik elpusztítani a lányt, de a lány befogadói két ízben is életre keltik őt. Harmadszorra nem találják a

mérgezett tárgyat, így halottnak hiszik, és koporsóba téve az erdőbe viszik.

IV. Egy királyfi megtalálja a koporsót, azt magához veszi. A lány véletlen folytán föléled, a királyfi feleségül veszi. Az anya megbűnhődik.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 709):

1. IPOLYI A. 1914, 269-274, 50.sz. H 5; BN 11. /Debrecen, Hajdú-Bihar m.; 1843-1863./
2. MAROSI S./BAGOSSY BAK L. Ms. é.n. 1sq., 1.sz. /Nagydoba, Szilágy m.; 19.sz. közepe/
3. KRIZA J. Ms. 3, é.n. 131-137. /?/ /19.sz. második fele/
4. SZINI P. Ms. é.n. 95-98. /Bereg m.; 1890 körül/
5. HORGER A. 1908, 390-392, 44.sz. BN 10. /Zajzon, Brassó m.; 1908./
6. FERENCZY L. 1939, 86-94, 12.sz. /Székelyföld, R.; 1936./
7. DÉGH L. 2, 1942, 125-137, 35.sz. /Bag, Pest m.; 1940./
8. POGÁNY P. Ms. 1943, 1111-1120, 271.sz. /Kislengyel, Zala m.; 1943./
9. POGÁNY P. Ms. 1943, 40-45, 6.sz. /Milejszeg, Zala m.; 1942./
10. DOBOS I. 1962, 312-319, 48.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
11. PENAVIN O. 1, 1971 /1984/, 398sq., 91.sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./

II. Különféle típuskombinációk:

12. ERDÉLYI J. 3, 1848, 195-212, 1.sz. /Máramarossziget, Máramaros m.; 1848./ H 1; BN 2. AaTh 709 + 706.
13. BERZE NAGY J. 1960, 137-141. BN 12. /Csepe, Ugocsa m.; 1885./ AaTh 709 + MNK 707^X
14. HALÁSZ I. 1889, Nyr. 18. évf., 283-285. H 6; BN 5. /Csetény, Veszprém m.; 1889./ AaTh 510B + 709
15. LÁZÁR I. 1896, 135-138, 1.sz. /Magyarlapád, Alsófehér m.; 1896./ AaTh 709 + 450

Ponyvakiadások:

Hófehérke története. Igen szép és érdekes tündéres történet. Budapest 1864. Bucsánszky Alajos kiadása.

1864: OSZK 8/18.; 1869: OSZK 43/11.; 1891: OSZK 41/23.; 1898: OSZK 30/82. Hófehérke meséje. Magyarító Füzér Károly. Bartalits Imre kiadása. Budapest 1898. 1898: OSZK 29/98.

A varázstükör vagy Richilda története. Igen szép és érdekes tündéres rege

a régi korból. Bucsánszky Alajos kiadása. Budapest 1874. Rózsa Kálmán és neje kiadásában: Budapest 1891. 1874: OSZK 17/60.; 1891: EA 8274/217. Hófehérke és a hét törpe. Írta: Balázs Árpád. Bálint Lajos kiadása. Budapest é.n. é.n.: OSZK 38/54 = EA 8274/103.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 450-464.; THOMPSON; Folktale 50., 117., 123., 248., 255.; LIUNGMAN; Volksmärchen 200-202.; SCHERF 364-369.; RÖHRICH, Sage und Märchen 286.

AaTh 710 SZÜZ MÁRIA KERESZTLÁNYA

/H 710; BN 710/

- I. Szűz Mária /ritkábban egy varázsló vagy boszorkány/ keresztlányává fogadja a szegény ember gyermekét. Később magához veszi, és megtiltja, hogy a lány benézzen az egyik szobába.
- II. A lány a tilalmat megszegi. Keresztanyja felelősségre vonja. A lány azonban megtagadja, hogy járt a tiltott szobában, illetve elzárkózik az ott látottak elmondásától. Keresztanyja büntetésből némává teszi, és elkergeti a háztól.
- III. Egy királyfi megtalálja, és feleségül veszi. Az asszony gyermeket szül. Szűz Mária /keresztanyja/ felkeresi, és felszólítja a szobában látottak elmondására. Az asszony tagad, ezért keresztanyja gyermekeit rendre elveszi tőle. Gyanúba keveredik, hogy maga pusztítja el gyermekeit.
- IV. Halálra ítélik. Kivégzése előtt Szűz Máriának /keresztanyjának/ mindent bevall, és gyermekeit visszakapja. Férje visszafogadja.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 710):

1. KAZINCZY G. Ms. 1, é.n. 69-71. /?/ /19.sz. közepe/
2. MERÉNYI L. 2, 1862, 135-148. H 3., BN 1. /Sajó-völgy; 1862./
3. KAZINCZY G. Ms. 6, é.n. 20sq. /Bánfalva, Borsod m.; 1863./
4. KRIZA J. Ms. 3, é.n. 45-49. /Homoród mente, Udvarhely m.; 1863-1872./
5. KRIZA J. Ms. 23-27. /Székelyföld, 1863-1872./
6. BALÁS Gy. Ms. 17-20. /Mezőkovácsháza, Csanád m.; 1878./
7. SZINI P. Ms. 1, é.n. 121-123, 22.sz. /Bereg m.; 1890 körül/
8. MAILAND O. 1905, 511-521, 9.sz. H 4; BN 2. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./
9. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 89-93, 22.sz. H 1; BN 3. /Magyarszentmárton, Torontál m.; 1914./

10. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 200-203, 113.sz. H 2; BN 4. /Szőreg, Torontál m.; 1914./
11. BENE L. /2/ 1, é.n. 79-95. /Kalotaszeg, Kolozs m.; 1940-es évek első fele/ Erősen elt.
12. BANÓ I. 1948, Ethnographia 59. évf., 118-120. /Felsővárad, v. Bars m., Cs.; 1939./
13. BERZE NAGY J. 2, 1940, 278-280, 94.sz. /Vásárosdombó, Baranya m.; 1934./
14. ERDÉSZ S. Ms. 81-92, 5.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./

II. Típuskombinációk:

15. BEKE J. Ms. 34sq. /Sajóvelezd, Borsod m.; 19.sz. közepe/ AaTh 710 + 510B
16. DÉGH L. 2, 1942, 137-144, 36.sz. /Bag, Pest m.; 1940./ AaTh 710 + 403A + 530 + 304

Ponyvakiadások:

A tündér leánya vagy a tizenharmadik szoba titka. Budapest 1874. Bucsánszky Alajos kiadása. Ugyanez a ponyva megjelent: Budapest 1897. Rózsa Kálmán és neje kiadásában.

1874: OSZK 17/53 = EA 8274/210. 1874: OSZK 17/54. 1897: OSZK 29/78.

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 13-21.; THOMPSON, Folktale 118., 122.: külföldön ez a mesetípus gyakran kombinálódik A csonka kezű lány /AaTh 706/ meséjével, nálunk ez a kombináció nem mutatható ki. Enyhe kapcsolata az AaTh 403A mt.-sal külföldön is ismert. Továbbá: LIUNGMAN, Volksmärchen 202-205: A Szűz Mária keresztlányátípusnak két redakciója van, az egyikben Meluzina alakja szerepel, másikkban Szűz Mária jelenik meg. Az utóbbi redakció terjedt el nálunk nyilván késői keresztyén hatásra. Az a megállapítás, hogy az üldözött hősnőkkel foglalkozó mesékkel erős affinitást mutat, korrekcióra szorul: NL 5, 141, ha hazai meseanyagunkra gondolunk. Viszont az a felismerés, miszerint a mesének egyik ága, a fekete szűzről szóló elbeszélés Liungman szerint a fekete istenanya-képekkel magyarázható, bevonult a szakirodalomba: SCHERF 273-276., JECH, J. 1984, 255-262, 47. Külföldi párhuzamaira vonatkozóan: ESPINOSA 2, 345-348, 89.sz.; SKAZKI Verchoviny 1970, 309-314., KALIN, A. 1972, 127-130., SEIDOV, N. 1977, 39-49., Ó SUILLEABHÁIN/CHRISTIANSEN FFC 188, 142, 710. mt.; ALVER, B./KVIDELAND, R. és tsai 1969, 51-54, 12.sz.; HODNE 154sq., 710. mt.; AM 115, 710. mt.; SUS 179sq., 710. mt.; BARAG 105, 710. mt.; PLENZAT 43, 710. m.; KRZYZANOWSKI 1, 221, 710.mt. Az MNK anyagához kiegészítés:

LAMMEL A./NAGY I. 1985, 507-515.

MNK 714^X GENOVÉVA

/H -; BN -/

- I. A gróf a háborúba megy, állapotos feleségét udvarmesterére bízta. Az udvarmester szerelmével üldözi az asszonyt, aki ellenáll neki.
- II. Az udvarmester megvádolja a grófnét, hogy szerelmi viszonyra lépett egyik cselédjével, és megparancsolja, hogy a grófnét vigyék az erdőbe, öljk meg.
- III. A parancsot nem teljesítik. A grófné megszüli kisfiát, és egy barlangban húzódik meg. Egy szarvastehén táplálja mindkettőjüket.
- IV. A gróf hazatér a csatából. Az udvarmester elmondja, hogy hűtlenségéért megölette a grófnét. A gróf egyszer vadászat közben üldözőbe veszi a szarvast, és így eljut a barlanghoz. Rátalál feleségére és fiára, fény derül az igazságra. A gonosz udvarmestert kivégezteti a gróf.

Változatok:

- JAKAB M. Ms. 171-179. /Udvarhely m.; 1903./
- DOBOS I. 1962, 217-223, 20.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./
- ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 184-186, 47.sz. /Baktalóránt-háza, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
- BOSNYÁK S. Ms. 38-44, 18.sz. /Nagyvejké, Tolna m.; 1961./
- KELEMEN Z. 1964, 73-77. /Zomba, Tolna m.; 1964./
- PENAVIN O. 1, 1971 /1984/, 406-408., 97.sz. /Kishegyes, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./
- GAÁL, K. 1970, 94-96, 17.sz. /Középpulya, Burgenland, A.; 1961-1963./

Ponyvakiadások:

Genovéva. Hajdankori szép és érzékeny Történet minden jó érzésű Emberek, különösen pedig Anyák és Gyermekek számára Iratott. Németből Magyarra fordította Jászai Láng Ádám. Vajda Pál kiadása. Kassa 1824.

Genovéva. Régi szép érzékeny történet minden jobb érzésű embereknek, különösen pedig anyák és gyermekek számára. Buda 1853, 1859. Bagó Márton kiadása.

Genovéva. Régi szép és érzékeny történet. Debrecen 1860. Telegdi K. Lajos kiadása.

Genovéva. Régi szép és érzékeny történet minden jobb érzésű embereknek, különösen pedig anyák és gyermekek számára. Gyula 1857. Réthy Lipót kiadása.

Genovéva. Régi szép és érzékeny történet különösen anyák és gyermekek számára. Nagyvárad 1862. Tichy Alajos kiadása.

Genovéva élete. Gyönyörű szép és érzékeny történet a jámbor anyák és gyermekek számára. Budapest 1875. Bucsánszky Alajos kiadása. Budapest 1886, 1888, 1904. Rózsa Kálmán és neje kiadása.

Genovéva története vagy Isten megóvja azokat, kik benne bíznak. Tanulságos elbeszélés ifjaknak és öregeknek. Irta Balázs Péter. Budapest é.n. Bálint Lajos kiadása.

Egyes Genovéva-ponyvakiadások lelőhelyei:

1904: OSZK 44/94.; 1904: OSZK 36/17. = EA 8274/74.; /1908/: OSZK 37/57.; é.n.: OSZK 46/52.

Összehasonlító irodalom:

GYÖRGY L.: A Genovéva-legenda és népkönyv története. Budapest 1929. /Irodalomtörténeti Füzetek 34./; VANJA, K.: Genovefa. EM 5, 1003-1009.; GYÖRGY 130sq., 79.sz.; FRENZEL, Stoffe 235-238.

MNK 715A^X AZ ÖREGEMBER KAKASA ÉS AZ ÖREGASSZONY TYÚKJA

/H -; BN 715/

- I. Az öregasszony tyúkjá mindennap tojik. Az öregember kakasa semmi hasznot nem hajt, ezért elúzi otthonról vagy megveri. A kakas bánatában elbujdosik.
- II. A kakas vándorútján egy farkast, egy rókat, majd folyóvizet szív fel.
- III. Zsiványok tanyájára vagy a király udvarába érkezik. El akarják pusztítani, de a farkas, a róka és a folyóvíz segítségével megmenekül. Kincsekre tesz szert a kiskakas, amelyekkel hazatér.
- IV. Az öregasszony megirigylő férje szerencsésjét, elküldi tyúkját vándorútra. A tyúk póruul jár. Az asszony levágja a tyúkot.

Változatok:

1. IPOLYI A. 1914, 485-487, 110.sz. BN 6. /Kiscsalomia, Hont m.; 19.sz. közepe/
2. IPOLYI A. 1914, 484sq., 109.sz. BN 5. /Szeged, Csongrád m.; 1843-1858./
3. KÁLMÁNY L. 2, 1878, 209, 4.sz. BN 2. /Magyarpécska, Arad m.; 1870-es évek/
4. JAKAB M. Ms. 145-148. /Udvarhely m., 1903./

5. BERZE NAGY J. 2, 1940, 280-282, 95.sz. /Katádfa, Baranya m.; 1935./

6. BOSNYÁK S. Ms. 17sq., 13.sz. /Nagyvejke, Tolna m.; 1961./

Ponyvakiadás:

A kakaskáról és tyúkocskáról. Eredeti mese. Magyaróvár 1853. Czéh Sándor nyomdája. 1853: OSZK 43/46. = EA 8274/118.

Összehasonlító irodalom:

Az AaTh 715. mt. e formája valószínűleg úgy jött létre, hogy keveredett A szebeni muzsikások /AaTh 130/ állatmesével. BP 1, 258sq.; ESPINOSA 3, 373-386.; St.DICT. 1, 475sq.; LJOBITE, A. 1965, 62-65.; SKAZKI Verchoviny 1970, 322-326.

MNK 715B^X A KISKAKAS GYÉMÁNT FÉLKRAJJCÁRJA

/H -; BN 715/

- I. A szegény asszony kakasa a szeméten pénzt talál. A király /gazdag ember/ kölcsönkéri vagy elveszi tőle a pénzt. A kakas elmegy visszaszerezni a pénzt.
- II. A király kútba vetteti a kiskakast. A kakas begye felszívja a vizet. A király kemencébe vetteti. A kakas kiereszti a vizet, és a tűz elaloszik.
- III. A király darázsfaszekbe vetteti a kis állatot. A kakas begye felszívja a darazsakat. A király /császár vagy szultán/ bő bugyogójába teszi a kiskakast, a darazsak összevissza csípi az uralkodót.
- IV. A király kénytelen kincseskamrájába engedni a kakast, hogy ott keresse meg a pénzét. A kakas az ott lévő kincseket felszívja és hazaviszi a gazdasszonyának.

Változatok:

- I. **Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 715B^X):**
  1. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. Ms. 2, é.n. 102. /Kolozsvár, Kolozs m.; 19.sz. közepe/
  2. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. Ms. 2, é.n. 65sq. /Szilágy m.; 19.sz. közepe/
  3. MERÉNYI L. 1, 1862, 220-226. BN 1. /Sajó völgye, 19.sz. közepe/
  4. ARANY L./GYULAI P. 1872, 443-446, 10.sz. BN 3. /Hódmezővásárhely, Csongrád m.; 19.sz. második fele/
  5. SZINI P. Ms. 1, é.n. 89sq., 4.sz. /Bereg m.; 1890 körül/
  6. NAGY J. 1911, Nyr. 40. évf., 142sq. BN 4. /Heves m.; 1911./

7. BERZE NAGY J. 2, 1940, 282-284, 96.sz. /Szaporca, Baranya m.; 1935./
 8. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 82-86, 11.sz. /Árkos, v. Háromszék m., R.; 1934./
 9. KOVÁCS Á. Ms. 485-487, 153.sz. /Ketesd, Kolozs m., R.; 1941./
 10. KOVÁCS Á. 2, 1944, 108sq., 80.sz. /Ketesd, Kolozs m., R.; 1942./
 11. KOVÁCS Á. Ms. 80sq., 18.sz. /Ketesd, Kolozs m., R.; 1942./
 12. KONSZA S. 1957, 33, 18.sz. /Bibarcfalva, v. Háromszék m., R.; 1948./

II. Típuskombináció:

13. BALÁS Gy. Ms. 46. /Mezőkovácsháza, Csanád m.; 1878./ MNK 715B^X + AaTh 210

Irodalmi feldolgozás:

MÓKA Bácsi /Halász I./: Legszebb magyar mesék. Budapest é.n. 34-39.

Összehasonlító irodalom:

Ld. az MNK 715A^X mesetípusnál az AaTh 715. mt.-ra vonatkozóan; NL 3, 211sq. /A kiskakas gyémánt félkrajcárja/.

AaTh 717^X A RÓZSÁVÁ VÁLT ÉTEL

/H -; BN -/

A szegények számára lopott étel rózsává változik. /Árpád-házi Szent Erzsébet legendája./

Változatok:

1. PETŐ M. 1984, 142. /Mezőkövesd, Nógrád m.; 1984./

Megjegyzés:

A közismert legendát az MNK nem tüntette fel, mivel nem mesetípus. Mivel Thompson a nemzetközi katalógusában szerepelteti ezt a történetet külön típuszám alatt, egyik új hazai előfordulását közöltem.

Összehasonlító irodalom:

SINNINGHE FFC 132, 140, 453.sz.; DIÓS I. /szerk./: A szentek élete. Budapest 1984, 831.; KARL L.: Árpád-házi Szent Erzsébet és az üldözött ártatlan nő mondája. Ethnographia 19 /1908/, 129-148., 202-214.; FRENZEL, Stoffe 181sq.; HOPPE, G.: Elisabeth Landgräfin von Thüringen. Eisenach 1984, 9.

AaTh 720 ANYÁM MEGÖLT, APÁM MEGEVETT

/H 720; BN 720/

- I. Egy asszony megöli mostohafiát, elkészíti ételnek, és feltálatja férjének. Az megeszi anélkül, hogy tudná, hogy tulajdon fiát ette meg.
 II. Az eldobált csontokat a megölt fiú lánytestvére összeszedi és eltemeti. A csontokból egy madár kel életre.
 III. A madár elénekli megöletésének történetét. Testvérenek és apjának ajándékot visz, mostohaanyját egy malomkövel agyonsújtja.
 IV. A mostoha halálakor a madár ismét fiúvá változik.

Változatok:

1. PAP Gy. 1865, 121-125, 5.sz. H 2; BN 1. /Palócföld, 19.sz. közepe/
 2. VERES I. 1875, Nyr. 4. évf., 138sq. /Orosháza, Békés m.; 1875./
 3. DÉKÁNY R. Ms. 225-227. /Kecskemét, PPSKk. m.; 1885-1892./
 4. SZINI P. Ms. 1, é.n. 90sq. /Bereg m.; 1890 körül/
 5. BERZE NAGY J. 1907, 356-358, 47.sz. H 1; BN 3. /Besenyőtelek, Heves m.; 1904./
 6. LOSCHDORFER A. 1937, Ethnographia 48. évf., 354-356. /Buják, Nógrád m.; 1937./
 7. BANÓ I. 1941, 187sq., 28.sz. /Kárász, Baranya m.; 1940 körül/
 8. KOVÁCS Z. Ms. 1941, 14-16. /Rétköz, Szabolcs m.; 1941./
 9. KRESZ M. Ms. 1941, 64sq., 6.sz. /Sárvásár, Kolozs m.; 1941./
 10. KRESZ M. Ms. 1941, 4sq., 4.sz. /Körösfő, Nyárszó, Kolozs m., R.; 1941./
 11. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 360sq., 59.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

Összehasonlító irodalom:

BELGRADER, M.: Das Märchen von dem Machandelboom /KHM 47/. Der Märchentypus AT 720. Frankfurt am Main 1979, 265-274 /magyar változatok elemzése/; BP 1, 412-423.; THOMPSON, Folktale 116., 136., 255.; LIUNGMAN, Volksmärchen 207sq.; SCHERF 415-419.

MNK 721^X A JÁVORFÁCSKA

/H 780; BN 780/

- I. Három lánytestvér közül a legkisebbet irigy nővérei az erdőben megölik és eltemetik.
 II. A megölt lány sírján fa nő, ennek ágából valaki furulyát vagy hegedűt készít.

- III. A hangszer megszólaltatásakor elmondja a lány megölésének történetét, majd az egyik nővér kezébe jutva leleplezi őt.
- IV. A hangszert földhöz vágják vagy tűzbe vetik, mire az a megölt lánnyá változik vissza. A bűnösök megbűnhődnek /vagy nem büntetik meg őket/.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 780):

1. LUKÁCS P. 1846, 30sq. /?/ /1846/
2. KAZINCZY G. 4, Ms. é.n. 91-93. /?/ /19.sz. közepe/
3. FISCHER I. 1875, Nyr. 4. évf., 36sq. H 5; BN 1. /Balatonvidék, 1875./
4. PAÁL Gy. 1877, Nyr. 6. évf., 229sq. H 6; BN 2. /Ehed, Maros-Torda m.; 1877./
5. KÁLMÁNY L. 1881, 144sq., 19.sz. H 3; BN 3. /Szeged-Tobány, Csongrád m.; 1881./
6. DÉKÁNY R. Ms. 56. /Kecskemét, PPSKk. m.; 1882-1885./
7. VIKÁR B. 1903, Vasárnapi Újság 18.sz. 39. BN 4. /Udvarhely m.; 1903./
8. GÖNCZI F. 1948, 289, 2.sz. /Babosdöbréte, Zala m.; 1895-1905./
9. MAILAND O. 1905, 521-524, 10.sz. H 4; BN 5. /Szováta, Maros-Torda m.; 1901-1903./
10. KÁLMÁNY L. Ms. 132, 48.sz. /Gyopáros-Kerektó, Békés m.; 1900 körül/
11. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 88sq., 21.sz. H 2; BN 7. /Szentés, Csongrád m.; 1914./
12. BORVENDÉG J. 1921, Ethnographia 31. évf., 70sq. H 1; BN 10. /Ács, Komárom m.; 1914./
13. LOSCHDORFER A. 1937, Ethnographia 48. évf., 351-353. /Buják, Nógrád m.; 1937./
14. LOSCHDORFER A. 1937, Ethnographia 48. évf. 353sq. /Garáb, Nógrád m.; 1937./
15. BANÓ I. 1941, 185sq., 27.sz. /Kárász, Baranya m.; 1940./
16. BANÓ I. 1941, 208sq., 36.sz. /Kárász, Baranya m.; 1940./
17. KOVÁCS Á. 2, 1944, 79sq., 70.sz. /Ketesd, v. Kolozs m., R.; 1942./
18. POGÁNY P. Ms. 889-894. /Kislengyel, Zala m.; 1943./
19. KONSZA S. 1957, 105sq., 62.sz. /Kökös, v. Háromszék m., R.; 1948./
20. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 296-300, 49.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
21. ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á. Ms. 1956, 458-461, 76.sz. /Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./

22. DOBOS I. 1962, 492-494, 2.sz. /Kisbajom, Somogy m.; 1953-1959./

II. Típuskombinációk:

23. KOVÁCS Á. Ms. 1952, 92-94, 19.sz. /Mekényes, Baranya m.; 1952./
AaTh 780 + 408
24. PENAVIN O. 1971a /1984/, 295-298, 41.sz. /Topolya, v. Bács-Bodrog m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 780 + 480

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E. 1885, 183-190, 23.sz.; TOMPA M.: A jávorfáról. /Rege/. Elbeszélő költeményei. Pest 1870, 139-147. /Előszőr 1846-ban jelent meg./

Összehasonlító irodalom:

ELEK O.: A jávorfa meséje. Ethnographia 25. /1914/, 14-31.; SOLYMOSSY S.: A jávorfa-mese és a Midas-monda. I-III. Ethnographia 31./1920/, 1-25., 36./1925/, 105-129.; MACKENSEN, L.: Der singende Knochen. FFC 49, Helsinki 1923.; BP 1, 260-276.; THOMPSON, Folktale 136., 256.; ANDERSON, Novelline 3, 60-62, 95.sz., 3, 62sq., 96.sz.

AaTh 723^X A hős megkötözi az éjfél, a hajnalt és a delet, úgyhogy addig nem virradhat meg, amíg azokat szabadon nem ereszti

/H 727; BN 304. mt. C elem/

Típusok felsorolását ld. az MNK 304. mt.-nál. Ide tartozik a Hajnalkötöző királyfi /AaTh 304/ típus 2., 11., 16. változata.

Megjegyzés:

Az AaTh 723^X meseelem minden esetben a Hajnalkötöző királyfi /AaTh 304/ típus része. Mivel Honti a 727. számnál feltüntetett változatokat hibásan határozta meg, nem vette észre, hogy tulajdonképpen az AaTh 304. mt. bővít-ményével van dolga. Ugyanezt a motívumot megtaláljuk a török mesekincsben ugyanebben a keretben: EM 213. mt. IV 2. /p. 213./

AaTh 725 AZ ÁLOM

/H 725; BN 725/

- I. Egy szegény fiú nem akarja elmondani az álmát az apjának, ezért az apja megveri őt.
- II. A király éppen arra jár, a fiút magához veszi. A fiú neki sem hajlandó elmondani az álmát, ezért a király befalaztatja. A király lánya titokban táplálja a fiút.

- III. A fiú a királylánynak adott tanácsai által megfejtí a királynak küldött talányokat /pálca, három csikó, kilőni a falatot a szomszéd király szájából/. Az utolsó feladatot személyesen kell elvégeznie, ekkor kiderül, hogy életben van.
- IV. A feladatok elvégzése után jutalomképpen elnyeri a királylány kezét. Elmondja az álmát, amely ezzel teljesült.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (AaTh 725):

1. PELOK M. Ms. é.n. 18-27. /Nagyszalonta, Bihar m.; 20.sz. eleje./
2. ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 3, 1960, 143-148, 140.sz. /Szakcs, Tolna m.; 1953./

II. Típuskombináció:

3. LÁZÁR I. 1896, 143-146, 4.sz. H 4. /Medves, Alsófehér m.; 1896./
AaTh 725 + 513A

Összehasonlító irodalom:

BP 1, 324sq.; THOMPSON, Folktale 138.; LIUNGMAN, Volksmärchen 140sq., 517. mt.; SKAZKI Verchoviny 1970, 330-336.; KALIN, A. 1972, 121-126. Kiegészítés az MNK-hoz: SIPOS B. 1968, 41-44.

MNK 725A^X A SOKTUDÓ FIÚ

/H 725; BN 725/

- I. Egy szegény fiú nem akarja elmondani az álmát az apjának, ezért az apja megveri őt.
- II. A király éppen arra jár, a fiút magához veszi. A fiú neki sem hajlandó elmondani az álmát, ezért a király befalaztatja. A király lánya titokban táplálja a fiút.
- III. A fiú a királylánynak adott tanácsai által megfejtí a királynak küldött talányokat /pálca, három csikó, kilőni a falatot a szomszéd király szájából/. Az utolsó feladatot személyesen kell elvégeznie, akkor kiderül, hogy életben van.
- IV. A szomszéd király, aki a talányokat küldte, meg akarja ismerni a megfejtőt. A fiú magához hasonló kinézésű és öltözetű társaival megy el hozzá.
- V. A király egyik embere igyekszik fölfedni a soktudó fiú kilétét, eközben különös dolgokat hall a fiútól: a kenyeret anyatejjel dagasztották, a bor embervértől ízes, a király szerelemgyerek.

A sikertelen leleplezési kísérletek után a fiú önként jelentkezik, majd bebizonyítja állításainak igazát.

- VI. A fiú megöli a szomszéd királyt, és az ország uralkodója lesz. Hazatérve elnyeri a királylány kezét. Elmondja az álmát, amely ezzel beteljesül.

Változatok:

I. Az önmagában álló cselekménytípus (MNK 725A^X):

1. ERDÉLYI J. 1, 1846, 466-475, 2.sz. H 1; BN 2. /Pusztamonostor, Szolnok m.; 1846./
2. ERDÉLYI J. 3, 1848, 262-274, 8.sz. H 2; BN 3. /?/ /1848/
3. IPOLYI A. 1914, 376-383, 73.sz. BN 13. /Békés, Békés m.; 1843-1858/
4. MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. Ms. 2, é.n. 103a-105b. /Szilágy m.; 19.sz. közepe/
5. KELEMEN J. Ms. 60-63. /Borsa, Kolozs m.; 1860 körül/
6. KRIZA J. Ms. 4, 1862, 47-52. /Árkos, Háromszék m.; 1862./
7. KAZINCZY G. Ms. 5, 1863, 61-63. /?/ /1863/
8. KRIZA J. 3, Ms. é.n. 157-161. /Farkaslaka, Udvarhely m.; 1863-1872./
9. VIKÁR B. 1905, 361-369, 17.sz. H 5; BN 10. /Juta, Somogy m.; 1880-1889./
10. GEIRINGER Gy. és Zs. 1903. Nyr. 32. évf., 580-582. H 10; BN 9. /Szőlős, Vas m.; 1903./
11. PINTÉR S. 1905, Ethnographia 16. évf., 103-110. H 3; BN 11. /Somosújfalú, Nógrád m.; 1905./
12. P. SZENTMÁRTONI K. é.n. 31-39. 4.sz. /Árkos, v. Háromszék m.; 1934./
13. ORTUTAY Gy. 1940, 193-201, 5.sz. /Bátorliget, Szabolcs m.; 1936./
14. BODNÁR B. Ms. 1955, 154-158. /Szabolcsveresmart, Szabolcs-Szatmár m.; 1955./
15. BÉRES A. 1967, 214-224, 27.sz. /Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.; 1956./
16. BODNÁR B. Ms. 1958, 32-40, 2.sz. /Gégény, Szabolcs-Szatmár m.; 1958./
17. ERDÉSZ S. Ms. 1-25, 1.sz. /Ramocsaháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1959./
18. ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á. 1968, 69-74, 9.sz. /Baktalórántháza, Szabolcs-Szatmár m.; 1957./
19. NAGY O. 1969, 243-253. /Búza, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1964./

II. Típuskombinációk:

20. ŐSZ J. 1941, 28-41, 3.sz. /Kibéd, Maros-Torda m.; 1900-as évek/
MNK 725A^X + D672. mot.

21. POGÁNY P. Ms. 549-553, 133.sz. /Csonkahegyhát, Zala m.; 1943./
AaTh 327A + MNK 725A^X
22. PENAVIN O. 1971a, /1, 1984/, 188-255, 30.sz. /Várdaróc, v. Baranya m., Ju.; 1960-1970./ AaTh 551 + E761. mot. + MNK 725A^X

Összehasonlító irodalom:

MNK 725A^X = AaTh 725 + 655. A soktudó fiú típusa két típusból áll. Első részére vonatkozóan ld. az AaTh 725. mesetípusnál felsorolt irodalmat. Második részére vonatkozóan is hatalmas összehasonlító meseanyag áll rendelkezésre. Az azerbajdzsán mesében a kereskedő okos rabját eladja a padisahnak, aki kitalálja, hogy a ló azért fekszik vízbe, mert bivalytejjel táplálták, hogy a gyémánt belsejében homok van, hogy az uralkodó a péknek a fia /Ahundov, A. 1957, 280-288/. A török mesetípusban /EB 378, 348. mt. I.5. eleme/ három fivér deríti ki, hogy a bíró fattyú /EB 348 = AaTh 655/. Újabbban az AaTh 655. mesetípusnak grúz variánsai is előkerültek, ill. váltak közismertté, amelyekben az okos fivérek kiderítik a cárról, hogy apja lovász volt, a bárány kutyatejet szopott, és a kenyérben embervér van: KURDOVANIDZE 259sq., 655. mt. Ennek a típusnak /AaTh 655. mt./ ismerjük oszét és buharai arab szövegvariánsait is: BRITAEV, S./KALOEV, G. 1959, 341sq., VINNIKOV, I. N. 1969, 311sq., 53.sz.

Az AaTh 655. mt. további irodalmát ld. ezen a típusszámon!

AaTh 726 A LEGÖREGBB A TANYÁN

/H -; BN -/

- I. Egy úton járó ember az egyik kapuban síró öregembert lát. Megkérdi, mi a bánata az öregnek. Az elpanaszolja, hogy az apja megverte. Az apa, aki sokkal öregebb, elmondja, hogy azért verte meg a fiát, mert nem fogadott szót a nagyapjának.
- II. A férfi bemegy a nagyapához, megkérdezi őt, hány éves. Az öreg ahhoz a paphoz küldi a férfit, aki keresztelte őt. Azt mondja, hogy az majd kikeresi az anyakönyvből.
- III. A pap nem tudja a kérést teljesíteni, mert az anyakönyv a szekrénybe van zárva. Anyja magával vitte a kulcsát, amikor kapálni ment a szőlőbe.

Változatok:

1. SZÍVÓS B. 1891, Ethnographia 2. évf., 299sq. /Hajdúszoboszló, Hajdú m.; 1891./
2. KÁLMÁNY L. Ms. 507-509, 328.sz. /Kiskirályhegyes, Csanád m., Mo. 1914./
3. KÁLMÁNY L. Ms. 497sq., 8.sz. /Kiskirályhegyes, Csanád m., Dél-Mo.; 1872-1919./
4. VÖÖ G. 1969, 115sq. /Árpástó, v. Szolnok-Doboka m., R.; 1961./
5. BÁLINT S. 1975, 625-627, 44.sz. /Zsombó, Csongrád m.; 1971./

Irodalmi feldolgozás:

BENEDEK E.: MMMV ⁴1894-1896, II/1, 93-95.

Összehasonlító irodalom:

LIXFELD, H.: Alten: die drei Alten /AaTh 726/. EM 1, 383-387: magyar változataink a Grimm-féle redakcióba tartoznak, viccformája is ismeretes; BP 2, 400 /svéd, norvég, skót, olasz, albán, orosz, török, arab, indiai párhuzamokat említ/; LIUNGMAN, Volksmärchen 208sq.; HODNE 156sq., 726. mt.; JASON, Types 30, 726^{XA} mt. /izraeli perzsa változatában az AaTh ^X411. mt.-sal kombinálódik/; de MEYER, Conte 86, 726^{XX} mt. belgiumi típusában a herceg és a három ember, aki elbeszéli kalandjait, szerepel, meglehetősen eltér az általános változattól; BOGGS FFC 90, 31, ^X80. mt.: a spanyol mesében állatok dicsekednek, hogy milyen idős rokonaik vannak, úgyszintén eltér, csupán az alap gondolat egyezik meg. A tárgyalt mesetípus /AaTh 726/ előfordul mondásban is: Grimm, DS 1983, 176, 373.sz. Egyik teljes norvég változatát közli KVIDELAND, R.: Norska eventyr. Bergen/Oslo/Tromsø 1972, 151-153, 29.sz. /Den sjuende far is huset./

AaTh 736 A KERÉK KŐ

/H 1535^I; BN 905^X/

- I. A szegény ember jelentéktelennek látszó követ halászik ki a vízből. Otthon gyermekei játszanak vele, a kő gyémánttá fényesedik. A követ elviszik a királynak ajándékba, aki gazdag jutalmat ad érte.
- II. A szegény ember gazdag, de fukar bátyjához /szomszédjához/ küldi a fiát vékáért. A vékában maradt pénz fölkelte a gazdag testvér /szomszéd/ kíváncsiságát. Testvére azt mondja, hogy a pénzt macskákért kapta.

III. A gazdag ember rengeteg macskát vásárol. Ezeket elviszi a királyhoz.
A sok macska feldúlja a palotát, a gazdag ember szegényében elbujdosik.
Vagyonát a szegény ember örökli.

Változatok:

1. MERÉNYI L. 1861, 143-158. H 1; BN 1. /?/ /1861/
2. KÁLMÁNY L. 1, 1914, 205sq., 115.sz. H 3; BN 3. /Hódmezővásárhely, Csongrád m.; 1914./
3. BERZE NAGY J. 2, 1940, 352-354, 160.sz. /Kákics, Baranya m.; 1934./
4. KOVÁCS Á. 1, 1944, 273-277, 43.sz. /Ketesd, v. Kolozs m., R.; 1941./
5. POGÁNY P. Ms. 1941, 234sq., 49.sz. /Milejszeg, Zala m.; 1941./
6. KONSZA S. 1957, 133sq., 79.sz. /Középajta, v. Háromszék m., R.; 1948./
7. DÉGH L. 2, 1960, 263-265, 94.sz. /Kakasd, Tolna m.; 1950./

Összehasonlító irodalom:

THOMPSON, Folktale 142, 29. l. ábj.; SCHWARZBAUM, Studies 261., 263., 270.;
CHAUVIN 6, 32, 202.sz.; KRZYŻANOWSKI 1, 226, 736. mt.; SUS 184, 736. mt.

J E G Y Z E T E K

MAGYAR NYOMTATOTT MESEGYŰJTEMÉNYEK

- ARANY L.
1862 - Eredeti népmesék. Pest.
1901 - Magyar népmese-gyűjtemény. Budapest.
1914 - Magyar népmese-gyűjtemény. Budapest./5.kiad./
- ARANY L./GYULAI P.
1872 - Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből. MNGY. I. Pest.
- BAJKÓ M./BÉRES A.
1955 - Három aranyalma. Népmesék. Debrecen.
- BAKOS J. 2,
1942 - Nagy magyar értékeink védelmében és szolgálatában. /Az érsekújvári Áll. Gimnázium.... kiadványa II./ Érsekújvár.
- BALASSA I.
1963 - Karcsai mondák. UMNGY. XI. Budapest.
- BÁLINT S.
1975 - Tombácz János meséi. UMNGY. XVII. Budapest.
- BALLA T.
1970 - Fehér Virág és Fehér Virágszál. Magyardécsei népmesék. Szerk.: Faragó J. Bukarest.
- BANÓ I.
1941 - Baranyai népmesék. UMNGY. II. Budapest.
- BECK Z.
1965 - Néphagyományok Orosházáról és környékéről. /A Békés megyei Múzeumi Szervezet kiadványai I./ Gyula.
- BEKE Ö.
1905 - A pápavidéki nyelvjárás. Nyelvészeti Füzetek 17. Budapest.
- BEKE Ö./KATONA I.
1947 - Csalóka Péter. Budapest.

- BENE L. /1/
 é.n. - Jászszági népmesék. Szolnok.
 é.n. /2/ 1-3, - Kalotaszegi népmesék. Homok.
 é.n. /3/ 1-2, - Nagykunsági népmesék. Homok.
- BERDE M., R.
 é.n. - Az árva királyfi. Budapest.
 1937 - Fótonfót király. Eredeti székely népmesék. Brassó.
- BÉRES A.
 1967 - Rozsályi népmesék. UMNGY. XII. Budapest.
- BERZE NAGY J.
 1907 - Népmesék Heves és Jászkun-Szolnok megyékből. MNGY. IX. Budapest.
 1940 /2/ - Baranyai magyar néphagyományok. Pécs.
 1960, 1961 - Régi magyar népmesék. Szerk.: Banó I. és Dömötör S. Pécs.
- BODGÁL F. /szerk./
 1966 - Borsod megye népi hagyományai. Néprajzi gyűjtők és szakkörök válogatott anyaga. /A miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai IV./ Miskolc.
- BODNÁR B.
 1980 - Kisvárda környéki népmesék. /A Jósa András Múzeum kiadványai 18./ Nyíregyháza.
- BÜZÜDI Gy.
 1942 - A tréfás farkas. Bágyi János meséi. Budapest.
 1958 - Az eszös gyermek. Bágyi János Meséi. Bukarest.
- DÉGH L.
 é.n. - Pandur Péter hét bagi meséje. H.n.
 1942 1-2, - Pandur Péter meséi. UMNGY. III-IV. Budapest.
 1945 - Bodrogközi népmesék. Budapest.
 1955-1960 1-2, - Kakasdi népmesék. UMNGY. VIII-IX. Budapest.
 1965 - Folktales of Hungary. /Folktales of the World./ Chicago.
- DOBOS I.
 1962 - Egy somogyi parasztcsalád meséi. UMNGY. X. Budapest.

- DÖMÖTÖR Á.
 1962 - Sarkadi népmesék. /A gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványai 34-36./ Gyula.
 1969 - Csávolyi néphagyományok. Csávoly.
- DÖMÖTÖR S.
 1961 - Abádszalók földje, népe, kultúrája. Szolnok.
- DUGONICS A. 1-2,
 1820 - Magyar példabeszédek és jeles mondások. Szeged.
- ERDÉLYI J. 1-3,
 1846-1847-1848 - Népdalok és mondák. Pest.
 1851 - Magyar közmondások könyve. Pest.
 1855 - Magyar népmesék. Pest.
- ERDÉSZ S.
 1963 - Az öreg festő. Eredeti népmesék Nyírvasváriból. /A nyírbátori Báthori István Múzeum Füzetek./ Nyírbátor.
 1968 1-3, - Ámi Lajos meséi. UMNGY. XIII-XIV. Budapest.
- ERDÉSZ S./HALMOS I./KOVÁCS Á.
 1968 - Ruszkovits István meséi. /A Magyar Népmese-katalógus Füzetek 4./ Budapest.
- ERDÉSZ S./JENSSEN, Chr.
 1970 - Begegnung der Völker im Märchen 4, Ungarn - Deutschland. Münster/Westfalen.
- FARAGÓ J.
 1955 - A szegény ember vására. Székely népmesék. Bukarest.
 1969 - Kurcsi Minya havasi mesemondó. Bukarest.
- FARAGÓ J./NAGY O.
 1953 - Előbb tánc, azután a lakoma. Bukarest.
- FERENCZY L. M.
 1939 - Székely népmesék. Kolozsvár.
- FÖLDYÉNYÉ VIRÁNY J.
 1957 - A bodrogközi Láca népmeséiből. /A sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetek 9-11./ Sárospatak.
- GAAL, G.
 1822 - Märchen der Magyaren. Wien.

- GAAL Gy. 1-3,
1857-1857-1860
- GAÁL, K.
1970
- GÖNCZI F.
1948
- HAJDÚ M.
1965
- HEGEDŰS L.
1946
- 1952
- HORGER A.
1908
- HORVÁTH I.
1955
- 1971
- 1979
- HUNYADI A.
1956
- IPOLYI A.
1854
- 1914
- ISTVÁNFFY Gy.
1890
- 1963
- Magyar népmesegyűjteménye. Kiadta: Kazinczy G. és Toldy F. Pest.
- Die Volksmärchen der Magyaren im südlichen Burgenland. /Fabula Reihe A, Bd. 9./ Berlin.
- Göcsej népköltészete. Zalai Tudományos Gyűjtemény I. Zalaegerszeg.
- Népmese. In: Orosháza története és néprajza 2, Orosháza 1965, 563-575.
- Népi beszélgetések az Ormánságból. Magyar Népryelvi Szövegek II. Pécs.
- Moldvai csángó népmesék és népi beszélgetések. Budapest.
- Hétfalusi csángó népmesék. MNGY. X. Budapest.
- Zöld erdő fia. Bukarest.
- Magyarózdi toronyalja. Irófi falurajz. Kolozsvár.
- Egy gyöngyszem, két gyöngyszem. Magyarózdi népmesék. /2. kiadás/
- Erővel is, ésszel is. Zselyki és dácsei népmesék. Bukarest.
- Magyar mythologia. Pest.
- -- népmesegyűjteménye. Szerk.: Kálmány L. MNGY. XIII. Budapest.
- Palóc mesék a fonóból. Liptószentmiklós.
- Palóc népköltési gyűjtemény. /A miskolci Herman Ottó Múzeum kiadványai 2./ Miskolc.

- ISTVÁNOVITS M. 3,
1958
- JANKÓ J.
1893
- KÁLMÁNY L. 1-2,
1877-1878
- 1881-1882-1891 1-3,
1914 /1-2/
- KATONA I.
1972
- 1984 /vál./
- KATONA I./BEKE Ü.
1947
- KELEMEN Z.
1964
- KOCSISNÉ SZIRMAI FÓRIS M.
1956
- 1959
- KONSZA S.
1957
- KOVÁCS Á. 1-2,
1944
- 1983
- KOVÁCS F.
1958
- KRIZA J.
1863
- 1911 /2/
- Um Prinzen, Trollen und Herrn Fro. III.
- Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar /székely/ népe. Budapest.
- Koszorúk az Alföld vad virágaiból. Arad.
- Szeged népe. Arad, Arad-Szeged, Szeged.
- Hagyományok. Vác-Szeged.
- Sárkányölő ikertestvérek. Kopácsi népmesék. /Hagyományaink III./ Újvidék.
- A varjúkirály. /Hetedhét Magyarország 2./ Szerk.: Simonits M. Budapest.
- Csalóka Péter. Budapest.
- Tolna megyei székely népmesék. H.n.
- Felsőtisza népmesék. Debrecen.
- Tengerlépő cipő. Tiszaháti népmesék. Budapest.
- Háromszéki magyar népköltészet. Marosvásárhely.
- Kalotaszegi népmesék. UMNGY. V-VI. Budapest.
- Vásárhelyi népmesék és mondák Kálmány Lajos gyűjtéséből. In: Kiss Lajos emlékkönyv. Hódmezővásárhely 1983, 351-378.
- Iratosi kertek alatt. Kisiratosi népköltészet. Bukarest.
- Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény I. Kolozsvár.
- Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény. MNGY. XII. Budapest.

422

- KRIZA J.
1956 /2/
1961
- KRIZA J. és tsai.
1882
- KRIZA J./FARAGÓ J.
1957
- KUNTÁR L.
1955
- ¹1957, ²1957
1959
- LAMMEL A./NAGY I.
1985
- LÁZÁR I.
1896
- LIZANEC, P.
1973
- LUKÁCS P.
1846
- MAILAND O.
1905
- MAILÁTH, J.
1825
1837 /1-2/
1864
- MERÉNYI L. 1-2,
1861-1862
1862 /1-2/
- Székely népköltési gyűjtemény. Szerk.: Gulyás P. és Kovács Á. Budapest.
- Az álomlátó fiú. Székely népmesék. Szerk.: Kovács Á. Budapest.
- Székelyföldi gyűjtés. UMNGY. III. Budapest.
- Apám lakodalma. Székely népmesék. Bukarest.
- A furfangos Tilinkó. Kardos József meséi. Szombathely.
- Az arany rózsafa. Vasi népmesék. Szombathely, Budapest.
- A bűvös ládikó és más mesék. Vas megyei mesegyűjtés. Budapest.
- Parasztbiblia. Magyar népi biblikus történetek. Budapest.
- Alsófehérvármegye magyar népe. Ethnográfiai tanulmány. Nagyenyed.
- Három arany nyílvevő. Budapest - Uzsgorod.
- Kis lant. Pest.
- Székelyföldi gyűjtés. MNGY. VII. Budapest.
- Magyarische Sagen und Maerchen. Brunn.
- Magyarische Sagen, Märchen und Erzählungen. Stuttgart/Tübingen.
- Magyar regék, mondák és népmesék. Kiadta: Kazinczy G. Pest.
- Eredeti népmesék. Pest.
- Sajóvölgyi eredeti népmesék. Pest.

MERÉNYI L. 1-2,

1863-1864

MIKLYA J.

1962

NAGY G.

1973

NAGY G. 1,

1985

NAGY O.

1953

1958

1960

1969

1976

NAGY O./VÖÖ G.

1974

NAGY O.

1978

NAGY S.

1903

OLÁH G.

1906

OLOSZ K.

1969

1972

ORTUTAY Gy.

1935

1940

1955 /3/

- Dunamelléki eredeti népmesék. Pest.

- Csanádapáca. Adatok a község történetéhez, földrajzához, néprajzához. Csanádapáca.

- Mesék, mondák Karcsáról és Karosból. /Helytörténeti publikációk IV./ Karcsa.

- Karcsai népmesék. UMNGY. XX. Budapest.

- ld. Faragó J./Nagy O. 1953

- A három táltos varju. Mezőségi népmesék. Cluj.

- A vén pákász meséi. Bukarest.

- Lüderc sógor. Erdélyi magyar népmesék. Bukarest.

- Széki népmesék. Bukarest.

- A mesemondó Jakab István. București.

- Zöldmezőszárnya. Marosszentkirályi cigány népmesék. Népek Meséi. Budapest.

- A váci nyelvjárás. /Nyelvészeti Füzetek 10./ Budapest.

- A debreceni nyelvjárás. /Nyelvészeti Füzetek 26./ Budapest.

- Magyargyerőmonostori népköltészet. Bukarest.

- A kecskés ember. Udvarhelyszéki népmesék. Bukarest.

- Nyiri és rétközi parasztnesék. Gyoma.

- Fedics Mihály mesél. UMNGY. I. Budapest.

- Magyar népköltészet. Népmesék. Budapest.

- ORTUTAY Gy./DÉGH L./KOVÁCS Á. 1-3,
1960 - Magyar népmesék. Budapest.
- ORTUTAY Gy.
1985 - Magyar népköltészet. Népballadák, népmesék. Budapest.
- ORTUTAY Gy./KATONA I. 1-2,
1951-1956 - Magyar parasztmesék. Budapest.
- ÓSZ J.
1940 - Székely népmesék. H.n.
1941 - A csudatáska. Eredeti székely népmesék. Budapest.
- PAP Gy.
1865 - Palócz népköltemények. Sárospatak.
- PENAVIN O. 1,
1971a - Jugoszláviai magyar népmesék. UMNGY. XVI. Budapest.
1971b - Szélördög. Bácskai népmesék. Budapest/Újvidék.
1984 - Jugoszláviai magyar népmesék. UMNGY. XIX. Budapest/Újvidék.
- PETŐ M.
1984 - Rozmaring ága, virágnak virága. Budapest.
- PINTÉR S.
1891 - A népmesékről XIII eredeti palócz mesével. Losonc.
- RÁDULY J.
1978 - A vizitündér leánya. Kolozsvár-Napoca.
- A Sárospataki kéziratos népmesegyűjtemény
1931 - Sárospatak.
- SCHLÓGL J./SOMLÓSY S.
1959 - A babszem csacsi. Hegyháti mesék. Vasvár.
- SEBESTYÉN Á. 1-4,
1979-1981-1983-1986 - Bukovinai székely népmesék. Jegyzetekkel ellátta: Kovács Á. Szekszárd.
- SEBESTYÉN Gy.
1906 - Dunántúli gyűjtés. MNGY. VIII. Budapest.

- SIPOS B.
1968 - A búzaszem, a kendermag és a vaskalán. Népmese-feldolgozások. Bukarest.
- SZABÓ J.
1977 - Rózsa királyfi. Berekméri Sándor geryeszegi meséi. Bukarest.
- SZABÓ L.
1975 - Taktaszadai mondák. UMNGY. XVIII. Budapest.
- SZENDE A.
1944 /1947/ - Süss föl, nap! Ifjúsági népköltési gyűjtemény. Budapest.
- SZENDREY Zs.
1924 - Nagyszalontai gyűjtés. MNGY. XIV. Budapest.
- SZENTMÁRTONI K., P.
é.n. /1944/ - Székely népmesék. Kolozsvár.
- SZENTMIKLÓSI F./VITA Zs.
1942 - Magyar népmesék. Aiud.
- TŐKE P.
1987 - A szerencsés aranyász. Budapest.
- TÖRÖK K.
1872 - Csongrádmegyei gyűjtés. MNGY. II. Pest.
- VÉGH J.
1944 - Sárréti népmesék és népi elbeszélések. Debrecen.
- VERES I.
1960 - Orosházi népmesék. Sajtó alá rendezte: Péter L. Orosháza.
- VIKÁR B.
1905 - Somogy megye népköltése. MNGY. VI. Budapest.
- VÖÖ G.
1969 - Többet ésszel, mint erővel. Bukarest.
1981 - Tréfás népi elbeszélések. Bukarest.

MESEKÖZLÉSEK FOLYÓIRATOKBAN

- ALBERT J.
1891 - Nyr. 20. évf., 140-143.
- ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á.
1960 - Néprajzi Közlemények 5, 3-4.sz., 206-211.
- BARTÓK J.
1888 - Nyr. 17. évf., 470sq.
1899 - Nyr. 28. évf., 479.
- BERNÁTH L.
1902 - Ethnographia 13. évf., 289-301.
- BORVENDÉG J.
1921 - Ethnographia 31. évf., 70sq.
- CSATÁGHI L. L.
1881 - Nyr. 10. évf., 40-48.
- DÉGH L.
1958 - Néprajzi Közlemények 3, 1-2.sz. 175-181.,
182-187.
- DÖMÖTÖR Á.
1967 - Szabolcs-szatmári Szemle 2. évf., 3.sz.91-100.
- DÖMÖTÖR S.
1929 - Ethnographia 40. évf., 53-57.
- ERDÉSZ S.
1961 - Néprajzi Közlemények 6. évf., 1.sz.115-118.
- FÁBER J.
1918 - Ethnographia 29. évf., 246-248.
- FEHÉR G.
1928 - Ethnographia 39. évf., 196-198.

- FISCHER I.
1874 - Nyr. 3. évf., 517sq.
1875 - Nyr. 4. évf., 36sq.
1877 - Nyr. 6. évf., 320-322., 421-423.
- GAÁL F.
1873 - Nyr. 2. évf., 175sq.
- GECSEI B.
1885 - Nyr. 14. évf., 375-380.
- GEIRINGER Gy. és Zs.
1903 - Nyr. 32. évf., 580-582.
- GONDA B.
1877 - Nyr. 6. évf., 370-372., 520sq.
1878 - Nyr. 7. évf., 3-38.
1881 - Nyr. 10. évf., 526-528.
- HALÁSZ I.
1885 - Nyr. 14. évf., 519-522., 569sq.
1886 - Nyr. 15. évf., 40-43., 89-92.
1888 - Nyr. 17. évf., 377sq., 426-429., 516sq.
1889 - Nyr. 18. évf., 234-236., 283-285., 330-334.
1892 - Nyr. 21. évf., 382-384.
1895 - Nyr. 24. évf., 189sq., 332-334., 429-431.
1897 - Nyr. 26. évf., 235-238.
1902 - Nyr. 31. évf., 115sq.
1908 - Nyr. 37. évf., 185-187., 237sq., 284-286.,
333-3335.
- HAMARY D.
1874 - Nyr. 3. évf., 139sq., 279sq., 322sq.
- HANTZ Gy.
1876 - Nyr. 5. évf., 469sq.
- HEGEDŰS L.
1961 - Néprajzi Közlemények 3. évf., 1.sz.,120sq.
- HIRSCHBAUM D.
1887 - Nyr. 16. évf., 188sq.

- HOLLADY J.
1880 - Nyr. 9. évf., 231-235.
- HOLLÓ D.
1934 - Ethnographia 45. évf., 123sq.
- ISTVÁNYFY Gy.
1893 - Nyr. 22. évf., 475-478.
- JAKAB J.
1895 - Ethnographia 6. évf., 308sq.
- KÁLMÁNY L.
1912 - Ethnographia 23. évf., 1-13, 1.sz.
- KÁLMÁNY L./KOVÁCS Á.
1957 - Néprajzi Közlemények 2. évf., 1-2.sz., 105-109.
- KANYARÓ F.
1914 - Ethnographia 25. évf., 305-312.
- KÁPLÁNY J.
1874 - Nyr. 3. évf., 227sq.
- KENESEI I.
1908 - Ethnographia 19. évf., 297-299.
- KODÁLY Z.
1914 - Ethnographia 31. évf., 26sq.
- KOLUMBÁN S.
1893 - Budapesti Hírlap 1893. márc. 31.
1903 - Ethnographia 14. évf., 386.
- KOVÁCS Á.
1954 - Ethnographia 65. évf., 199-205.
1961 - Néprajzi Közlemények 3. évf., 1.sz. 119sq.
- KOVÁCS J.
1922 - Ethnographia 33. évf., 81-83.
- LÁSZLÓ G.
1899 - Nyr. 28. évf., 418-421.

- LECHNER L.
1879 - Nyr. 8. évf., 228-233.
- LEHR A.
1874 - Nyr. 3. évf., 558.
1875 - Nyr. 4. évf., 37.
- LOSCHDORFER A.
1935 - Ethnographia 46. évf., 71.
1936 - Ethnographia 47. évf., 100-104.
1937 - Ethnographia 48. évf., 348-351., 351-353., 354-356., 356-358., 358-361.
- MAÁ CZ L.
1956 - Ethnographia 67. évf., 287-289, 7.sz.
- MÓRO CZ K.
1974 - Győzelmes Út, Galántai hetilap 1974.febr. 1.
- NAGY D.
1957 - Néprajzi Közlemények 2. évf., 3-4.sz.197-200.
- NAGY J.
1898 - Ethnographia 9. évf., 137sq.
1911 - Nyr. 40. évf., 142sq.
1912 - Nyr. 41. évf., 339sq.
- M. NÉMETH S.
1883 - Nyr. 12. évf., 524-526., 562-564.
1884 - Nyr. 13. évf., 378-380.
1887 - Nyr. 16. évf., 377-380.
- NYÁRI A.
1910 - Ethnographia 21. évf., 353-357.
- ŐSZ J.
1900 - Nyr. 29. évf., 42-46., 534-538.
1903 - Nyr. 32. évf., 402-406.
1906 - Nyr. 35. évf., 337-341.
1908 - Nyr. 37. évf., 367-371.
1910 - Nyr. 39. évf., 282-287.

- PAÁL Gy.
1877 - Nyr. 6. évf., 229sq.
1879 - Nyr. 8. évf., 182-185., 280sq.
- PASZLAUSZKY S.
1888 - Nyr. 17. évf., 278-282.
1889 - Nyr. 18. évf., 186-189.
- PFEIFFER J.
1872 - Nyr. 1. évf., 374-376., 417.
1873 - Nyr. 2. évf., 421sq.
1874 - Nyr. 3. évf., 179sq.
- PINTÉR S.
1905 - Ethnographia 16. évf., 103-110.
- RELKOVIĆ Đ.
1928 - Ethnographia 29. évf., 54., 96sq.
- SONNENFELD M.
1874 - Nyr. 3. évf., 468-470.
- STEINER /SIMONYI/ ZS.
1872 - Nyr. 1. évf., 275-277., 330sq., 418., 419-421.
- STEINER J.
1884 - Nyr. 13. évf., 572-574.
- SZILSÁRKÁNYI Ö.
1876 - Nyr. 5. évf., 178.
- SZÍVÓS B.
1891 - Ethnographia 2. évf., 299sq.
- SZŐLLŐSI I.
1880 - Nyr. 9. évf., 88sq.
- SZUMRÁK K.
1887 - Nyr. 16. évf., 429sq.
- SZUTTER B.
1919 - Ethnographia 30. évf., 78-81.
1922 - Ethnographia 33. évf., 77-79.
- SZÜCS L.
1879 - Nyr. 8. évf., 328-330.

- TAKÁCS I.
1921 - Ethnographia 32. évf. 104-106.
- TEMESVÁRI I.
1879 - Nyr. 8. évf., 373-377.
- VARGA I.
1903 - Nyr. 32. évf., 180.
- VELSINSZKY Z.
1923/1924 - Ethnographia 34/35. évf., 181-183.
1925 - Ethnographia 36. évf., 65-68.
1931 - Ethnographia 42. évf., 40-43.
- VERES I.
1875 - Nyr. 4. évf., 138sq., 179sq., 279-281.,
324-327., 422-424., 473-476., 517-519.
1876 - Nyr. 5. évf., 419-421.
1878 - Nyr. 7. évf., 182-185.
- VERSÉNYI Gy.
1885 - Nyr. 14. évf., 91-94.
1901 - Ethnographia 12. évf., 315sq.
- VICZIÁN J.
1889 - Nyr. 18. évf., 427sq.
- VIKÁR B.
1899 - Nyr. 28. évf., 42-46.
1900 - Ethnographia 11. évf., 419-421.
1903 - Vasárnapi Újság 1903. évf., 18.sz. 39.
- VOZÁRI Gy.
1881 - Nyr. 10. évf., 427sq.
- WOLF V.
1872 - Nyr. 1. évf., 376sq.
- ZILÁHI J.
1909 - Ethnographia 20. évf., 363.
- ZOLNAI L.
1886 - Nyr. 15. évf., 326-330., 373-377.
1887 - Nyr. 16. évf., 277-282.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK KÉZIRATTÁRA

- BAGOSSY K. Ms. é.n. - Ld. Marosi S./Bagossy K./Bak L.
- BALÁS Gy.
Ir.2-r, 76. Ms. 1878. - Mesegyűjtemény. Mezőkovácsháza, v. Csanád m.
- BEKE J.
Ir.4-r, 364. Ms./1860 k./ Mesék, adomák. Velezd, Borsod m.
- DEÁK L.
917/1 Ms. 1862.
- FELHÁZY K.
Ir.4-r, 371/984. Ms./1860 k./ Ld. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől
vagy helyekről.
- KAZINCZY G.
10.020/I-VI. Ms. é.n. - Ld. Kisfaludy Társaság népmesegyűjteménye.Ms.
- KELEMEN J.
Ir.4-r, 371. Ms./1860 k./- Ld. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől
vagy helyekről. Ms.
- KIS I.
Ir.4-r, 371/984.Ms./1860 k./- Ld. Mesegyűjtemény megnevezett gyűjtőktől
vagy helyekről. Ms.
- KISFALUDY Társaság népmesegyűjteménye. Ms.
10.020/I- VIII. Ms. 1, 1854-1857 I. kötet.
Ms. 2, é.n. II. kötet.
Ms. 3, /1860 k./ III. kötet.
Ms. 4, é.n. IV. kötet.
Ms. 5, é.n. V. kötet.
Ms. 6, 1863 VI. kötet.
Ms. 7, é.n. VII. kötet.
Ms. 8, é.n. VIII. kötet.

- KRIZA J.
Ir.4-r, 412. Ms. é.n. - Mesék, balladák, versek.
- KRIZA Jánoshoz küldött népmesék.
Ir.4-r, 409/II-IV. Ms. é.n.
- MAROSI S./BAGOSSY K./BAK L. 2-3,
Ir.4-r, 397. Ms. é.n. - Mesék. Kolozsvár.
- MESEGYŰJTEMÉNY Blaskó J., Hegedűs S., Incze J., Hunfalvy P. feljegyzésében.
Ir.4-r, 370. Ms. é.n.
- MESEGYŰJTEMÉNY megnevezett gyűjtőktől vagy helyekről.
Ir.4-r, 371. Ms. /1860 k./
- NÉPSZOKÁSOK, versek, mesék.
993. Ms. é.n.
- SZINI P.
Ir.4-r, 367. Ms. é.n. - Népköltési gyűjtemény. I-II.
- TIBOLDI I.
Ir.8-r, 178. Ms. é.n. - Gyűjteménytöredékek.
- VÁSÁRHELYI G.
Ir.2-r, 77. Ms. 1887. - Budavidéki népmesék és mondák s néhány szó
e vidék magyarságáról.
- VEGYES népdalok 1-2, Ms.
917/I-II.
- VEGYES népmesék a Kisfaludy Társaság gyűjtéséből. Ms.
991.
- VURZEL L.
993. Ms. é.n. - Népszokások, versek, mesék /töredékek/.

A NÉPRAJZI MÚZEUM ETHNOLÓGIAI ADATTÁRA

ANDRÁSFALVY B.

EA 7118 Ms. 1955. - Tyukodi mesék 121 p. Tyukod, Szatmár m.

ANDRÁSFALVY B./KOVÁCS Á.

EA 7120 Ms. 1956. - Tyukodi mesék. I. rész. 194 p. Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.

EA 8728 Ms. 1956. - Tyukodi mesék. II. rész. 282 p. Tyukod, Szabolcs-Szatmár m.

BAKÓ J.

EA 496 Ms. 1914. - Mesék, adomák, Bessenyei Györgyről szóló adomák, 83 p. Sárospatak, Zemplén m.

BALASSA I.

EA 6536 Ms. 1958. - Népmese- és mondagyűjtés Karcsáról. 102 p. Karcsa, Zemplén m.

BERECZKI I.

EA 4145 Ms. 1948. - Mesetanulmány és népmese-gyűjtemény. 80 p. Dévaványa, Békés m.

BÉRES A.

EA 4137 Ms. 1949-1950. Egy mesélő szatmári falu. 268 p. Rozsály, Szabolcs-Szatmár m.

BODNÁR B.

EA 9650 Ms. 5, 1955-1957. Mesék, versek. Nyírség.

EA 9918 Ms. 1950-1957. Népmese-gyűjtemény. 282 p. Nyírség.

EA 10095 Ms. 1958. - Nyírségi népmesék. IV. Mackó bácsi meséi. 94 p. Gégény, Szabolcs m.

EA 10137 Ms. 5, 1958.- Nyírségi népmesék. V. 407 p. Nyírség.

EA 12145 Ms. 1959. - Nyírségi népmesék. Nyírség, 1954-1955.

EA P 317/1964 Ms. 1963. - Nyírségi népmesék. Nyírség, 1963.

BONDÁR Gy.

EA 1879 Ms. 1914-1915 Mesék. 72 p. Nagyszalonta, Bihar m.

BORVENDÉG J.

EA 2578 Ms. 1916. - Népmesék. I-IV., VI-VII. 154 p. Ács, Komárom m.

BOSNYÁK S.

EA 6618 Ms. 1960. - Somogyi János meséi és egyéb feljegyzések. 7 p. Siklósnagyfalu, Baranya m.

EA 12712 Ms. 1960. - Baranyai népköltészet. 169 p. Mohács és más helység, Baranya m.

EA 13502 Ms. 1961 - Gáspár S. Antal és családja meséi. Nagyvejte, Tolna m., Istensegíts, Bukovina.

CSEH I.

EA 471 Ms. 1913. - Dalok és mesék. 257 p. Toronya, Zemplén m.

DEÁK F.

EA 2569 Ms. é.n. - Népköltési gyűjtemény. 626 p. Szolnok m., 1930-1931.

DÉGH L.

EA 7103 Ms. 1962. - Boszorkánytörténetek, népmesék, babonás történetek. Tiszamogyorós, Szabolcs m.

DÉKÁNY R.

EA 2279 - Vegyes népköltési gyűjtés, főleg népmesék. 1882-1885 között. 316 p. Alföld.

DOMOKOS J.

EA 470 Ms. 1914-15.- Dalok, mesék, mondák. 55 p. Nagyszalonta, Bihar m.

ERDŐSZ S.

EA 7651 Ms. 1956. - Ruszkovits István meséi. 155 p. Baktalóránt-háza, Szabolcs m.

EA 7272 Ms. 1959. - Jóni Anna meséi. I-II. 365 p. Ramocsaháza, Szabolcs m.

ERDŐS J.

EA 2576 Ms. 1915. - Népköltési gyűjtemény. 101 p. Feldebrő, Heves m.

FAZEKAS I.

EA 1878 Ms. 1915 - Mesék. 114 p. Nagyszalonta, Bihar m.

FÜLDYNE VIRÁNY J.

EA 4060 Ms. 1941-43.- Népmese-gyűjtemény. 449 p. (-) Láca, Zemplén m.

GESZTELYI NAGY L.

- EA 474 Ms. 1913. - Mesék, falucsúfolók. 97 p. Lövőpetri, Nagy-Kisvarsány, Szabolcs m.

IPOLYI A.

- EA 2958 Ms. 1872-1919 Kéziratos mese-, hiedelem- és szokásgyűjtés. I-VII. 1919 p. Magyarország.

JAKAB M.

- EA 3631 Ms. 1903. - Székely népmese-gyűjtemény. 199 p. Erdély, Udvarhely m.

KÁLMÁNY L.

- EA 2771 Ms. 1872-1919 Alföldi gyűjtés. MNGY. XVII. kéziratai. 599 p. Dél-Magyarország.

- EA 2801 Ms. 1872-1919 Meseszövegek. I-III. 514 p. Magyarország.

KATONA I.

- EA 8170 Ms. 1943. - Mesék, trufák, csalimesék, adomák. 432 p. Bogdánd, Szilágy m.

KOC SIS L.

- EA 501 Ms. 1914-15 - Mesék. 93 p. Nagyszalonta, Bihar m.

KOVÁCS Á.

- EA 3912 Ms. 1941-43 - Népmese-gyűjtemény. 833 p. Ketesd, Kolozs m.

KOVÁCS Z.

- EA 3104 Ms. 1941. - Rétközi mesék. 28 p. Rétköz, Szabolcs m.

- EA 3412 Ms. 1943. - Rétközi mesék. 42 p. Rétközberencs, Szabolcs m.

KRESZ M.

- EA 4695 Ms. 1941. - Mesék. 68 p. Sárvasár, Kolozs m.

- EA 4696 Ms. 1941. - Gyermekektől gyűjtött mesék. 36 p. Nyárszó, Kőrösfő, Kolozs m.

MAILAND O.

- EA 1944 Ms. 1908. - Népköltészeti gyűjtés. 973 p. Székelyföld.

MAKRA S.

- EA 9296 Ms. 1950-52 - Kisújszállás népe. Monográfia. 494 p. Kisújszállás, Szolnok m.

MOLNÁR J.

- EA 924 Ms. 1929. - Mesék. 50 p. Csenger, Szatmár m.

PELOK M.

- EA 607 Ms. 1915. - Mesék, nóták, állatmesék. 265 p. Nagyszalonta, Bihar m.

POGÁNY P.

- EA 8780 Ms. 1941-43 - Göcseji népmese-gyűjtemény. 1337 p. Zala m.

PUSKÁS B.

- EA 3210 Ms. 1942. - Szamosszegi népmesék. 24 p. Szamosszeg, Szatmár m.

- EA 3408 Ms. 1943. - Szamosszegi népmesék. 18 p. Szamosszeg, Szatmár m.

SÜTŐ K.

- EA 486 Ms. 1915. - Dalok, mesék, babonák, vőfélyköszöntők. 184 p. Semjén, Zemplén m.

SZENDREY Á.

- EA 616 Ms. 1914-15 - Folklór 394 p. Nagyszalonta, Bihar m.

SZENDREY ZS.

- EA 4652 Ms. 1918-19 - Nagyszalontai gyűjtés. 65 p. Nagyszalonta, Bihar m.

SZENTMIHÁLYI I.

- EA 3888 Ms. 1952. - Cserkúti István meséi. II. Más mesék, történetek. 20 p. Böde, Zala m.

SZURMIN R./ROMENDA N.

- EA 13060 Ms. 1962. - Galamb András mesekincse. 47 p. Miskolc, Borsod m.

VIKÁR B.

- EA 4535 Ms. 1896-1906 Vegyes néprajzi gyűjtés, főleg népköltészet. 1480 p. Csököly, Somogy m., Viszák, Vas m., Korond, Udvarhely m.

AZ ELTE NÉPRAJZI INTÉZETÉNEK FOLKLÓR ARCHÍVUMA
/NIFA/

BODNÁR B.	
Ms. 1954.	NIFA 28/3.
BODNÁR B.	
Ms. 1959.	NIFA 28/14.
BELATINI BRAUN O.	
Ms. 1944.	NIFA 131-132.
DÉGH L.	
Ms. 1951.	NIFA 61.
DÉGH L.	
Ms. 1959.	NIFA 106.
DÖMÖTÖR Á.	
Ms. 1960.	NIFA 16/1.
GÉMES B.	
Ms. 1959.	NIFA 95.
KNÉZY J.	
Ms. 1959.	NIFA 103.
SÁNDOR I.	
Ms. 1953.	NIFA 54.
VIKÁR B.	
Ms. 1909-1910.	NIFA 8-9.
VOIGT V.	
Ms. 1960.	NIFA 16/2.

MAGYAR PRÉDIKÁCIÓGYŰJTEMÉNYEK

ÁCS M.	
1708	- Boldog halál szekere. Lőcse.
BALOGH B.	
1802	- Meg-tértt Zákéus. Komárom.
BORNEMISZA P.	
1574	- Postilla II. Sempte. /RMK I. 115 = RMNY. 355/
BOROSNYAI LUKÁTS S.	
1768	- Hitnek, világ győző nagy ereje. Kolozsvár.
CZEGLÉDI I.	
1659	- Malach doktornak pajtársi szóbeszéde. Sárospatak. /RMK I. 946./
Exequiae principales	
1624	- Exequiae principales, az az: Halotti pompa Károlyi Zsuzsanna fejedelemasszony temetésekor. Gyulafejérvár. /RMK I. 539 = RMNY.1306./
GELEJI KATONA I.	
1645	- Titkok titka. Gyulafejérvár. /RMK I. 772./
HASTINGS/ERDŐS K.	
1930	- Szemünk fénye. Budapest.
INTZE M.	
1775	- Az Ezüst rostélyokban fénylő arany alma. Kolozsvár.
KAMARÁSI Gy.	
1766	- Emlékezet kövei. Kolozsvár.
MARGÓCSY J. 2,	
1871	- Protestáns alkalmi beszédvár. Pest.
SÓVÁRI SOÓS K.	
1601	- A szent próféták magyarázatjának I. része. Bártfa. /RMK I. 372 = RMNY. 873./

SZATHMÁRNÉMETHI M.

1683

SZIGETI Gy.S.

1777

TOFEUS M.

1683

TÖRÖK P. 2,

1845

VERESTÓI Gy.

1783

ZVONARICS M./NAGY B.

1615

- Halotti centuria. Kolozsvár. /RMK I. 1301./

- Néhai Tiszteletes ... Demeter Ferentz Uram..
tisztségére tzelezó Magyar Actziok.
Kolozsvár.- A szent zsoltárok resolutiója. Kolozsvár.
/RMK I. 1302./

- Egyházi beszédek. Pest.

- Holtakkal való bartáság. I-II. darab.
Kolozsvár.- Pázmány Péter pirongási. Keresztur.
/RMK I. 457 = RMNY. 1091./

IDÉZETT MAGYAR NYELVŰ GRIMM-MESEGYŰJTEMÉNYEK

ESTY J. /ford./

1925

- Grimm tündérmeséi. Budapest.

MIKES L. /ford./

4é.n.

- A legszebb Grimm-mesék. Budapest.

SZONDY Gy. /ford./

1941

- Grimm, Piroska és a farkas és más mesék.
Budapest.

IRODALMI ÁTDOLGOZÁSOK

- BENEDEK E.
1894-1896 - Magyar mese- és mondavilág. Budapest.
é.n. - Székely mesemondó. Budapest.
1885, 1927 - Székely Tündérvilág. Budapest.
- HALÁSZ I.
1878 - Gyermekmesék Grimm testvérek után átd.
Budapest.
1879-1905 - Legszebb magyar mesék. Budapest.

FORDÍTÁSOK

/magyar mesék idegen nyelven/

- BALASKO-MOREAU, A.
1936 - Contes et légendes. Paris. Paris.
- BENCZE, E.
1940 - Contes et légendes hongroises. Paris.
- DÉGH L.
1965 - Ld. **Magyar nyomtatott mesegyűjtemények.**
- HETTYEY, V.
1929 - Hongaarsche Sagen, Sprookjes en Legendes. Zutphen.
- ISTVÁNOVITS M.
1958 - Ld. **Magyar nyomtatott mesegyűjtemények.**
- JONES, H./KROPF, L.L.
1889 - The Folk-Tales of the Magyars. London.
- KIVEKAS, M.
1910 - Unkarilaisia satuja. Helsinki.
- KLETKE, H. 1-3,
1845 - Märchensaal. Berlin.
- KLIMO, M.
1898 - Contes et légendes de Hongrie. Paris.
- KORMOS I.
1960 - Die Wunderflöte. Budapest.
- KOVÁCS Á.
1966 - Ungarische Volksmärchen. Düsseldorf.
/Märchen der Weltliteratur/
- KRASNOVA, A./VAŽDAEVA, V.
¹1952, ²1952, ³1953 - Vengerskie narodnye skazki. Moszkva.

- MAGYAR, A.
1970 - Goldkugel und andere Märchen aus Ungarn.
- ORTUTAY Gy.
1957 - Ungarische Volksmärchen. Budapest.
- POGÁNY, N.
1930 - Magyar Fairy Tales. New York.
- RONA-SKLAREK, E.
1909 - Ungarische Volksmärchen. Ausgew. und übersetzt. Leipzig.
- SKLAREK, E.
1901 - Ungarische Volksmärchen. Leipzig.
- SOLYMOSSY S.
1936 - Ld. Balasko-Moreau, A.
- STIER, G.
1850 - Ungarische Sagen und Märchen. Berlin.
1857 - Ungarische Volksmärchen. Pesth.
- SWAN, A.
1904 - Unkarilaisia kansansatuja. Porvoo.
- é.n. - The Golden Fairy Book. London.

KÜLFÖLDI MESEGÚJTEMÉNYEK /PÁRHUZAMOK/

- AHUNDOV, A.
1957 - Azerbajdzanskie skazki. Baku.
- ALVER, B./KVIDELAND, R. és társai
1969 - Ridder Skau og jomfru Dame. Eventyr frå Ringerike. /Norsk Eventyrbibliotek 2./ Oslo.
- ARĀJS, K.
1969 - Latyšskie narodnye skazki. Riga.
- ATAEV, D.M.
1972 - Avarskie narodnye skazki. Moszkva.
- BARZSÓ T.
1961 - A róka és a medve. Ukrán népmesék. Uzshorod.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, M.
1959 - Istarske narodne priče. Zagreb.
- BRITAEV, S./KALOEV, G.
1959 - Osetinskie narodnye skazki. Moszkva.
- DAURENBKOV, T.
1979 - Kazahskie narodnye skazki. Alma-Ata.
- DZAGUROV, G.A.
1973 - Osetinskie narodnye skazki. Moszkva.
- DŽIMBINOV, B.
1962 - Kalmyckie skazki. Moszkva.
- FARIZOV, I./RUDENKO, M.
1959 - Kurdskie skazki. Moszkva.
- GALICA, M.M.
1966 - Skazki zelenych gor. Užgorod.
- GRÜNBERG, A.L.
1976 - Skazki narodov Pamira. Moszkva.

- HAIDING, K.
3 1965 - Österreichs Sagenschatz. Wien.
- HIRJAK, M.
1968 - Hora do neba. Ukrajins'ki narodny kazky shidnoji Slovaččiny. Užhorod.
- JECH, J.
2 1984 - Tschechische Volksmärchen. Berlin.
- KABIROV, M.N.
1963 - Ujgurskie skazki. Alma-Ata.
- KALIN, A.
1972 - Dvanadcat' brativ. Zakarpats'ki kazky. Užhorod.
- KASEVIČ, V.B./OSIPOV, Ju.M.
1976 - Skazki narodov Birmy. Moszkva.
- KUNOS I.
1923 - Adakále mesekertje. Török népmesék. Budapest.
- KVIDELAND, R.
1972 - Norske eventyr. Bergen/Oslo/Tromsø.
- LAMI, S.
1983 - L'udové rozprávky Slovákov v Mad'arsku. Budapest.
- LESKIEN, A.
1925 - Balkanmärchen aus Albanien/Bulgarien, Serbien, und Kroatien. MdW. Jena.
- LJOBITE, A.
1965 - Litovskie narodnye skazki. Vilnius.
- MÜLLER, J.
1978 - Sagen aus Uri 1-3, Basel.
- NÉMETH, J.
1965 - Die Türken von Vidin. Sprache, Folklore, Religion. Budapest.

- NOGAJ, A.
1979 - Nogajskie narodnye skazki. Moszkva.
- OSMANOV, M.Z.
1963 - Darginskie skazki. Moszkva.
- OSMANOV, N.
1958 - Persidskie skazki. Moszkva.
- POMERANZEWA, E.
1967 - Russische Volksmärchen. Berlin.
- POROŽNJAKOV, A.Je.
1974 - Skazki, basni i legendy beludžej. Moszkva.
- RANKE, F.
1910 - Die deutschen Volkssagen. München.
- SEIDOV, N.
1977 - Azerbajdzanskie skazki. Baku.
- SIDEL'NIKOV, V.N.
1962 - Kazahskie skazki. Alma-Ata.
- SIMONSUURI, L./
RAUSMAA, P.L.
1968 - Finnische Volkserzählungen. Berlin.
- SKAZKI Verchoviny
1970 - Zakarpatskie ukrainskie narodnye skazki. Užgorod.
- ŠAKRYL, K.S.
1975 - Abhazskie narodnye skazki. Moszkva.
- VINNIKOV, J.N.
1969 - Jazyk i fol'klor buharskich arabov. Moszkva.

KÉZIKÖNYVEK

- AARNE FFC 5 - Aarne, A.: Finnische Märchenvarianten. Hamina 1911.
- AARNE FFC 25 - Aarne, A.: Estnische Märchen- und Sagenvarianten. Hamina 1918.
- AARNE FFC 33 - Aarne, A.: Finnische Märchenvarianten. Ergänzungsheft 1. Helsinki 1920.
- AaTh - Aarne, A./Thompson, S.: The Types of Folktale. A classification and bibliography. FFC 184, Helsinki 1961.
- AM - Arājs, K./Medne, A.: Latviešu pasaku tipu rādītājs. Riga 1977.
- ANDERSON, Novelline 1-3 - Anderson, W.: Novelline popolari sammarinesi. Tartu /Dorpat/ 1927 - 1929 - 1933.
- ANDERSON/TAUSCHER - Tauscher, R.: Volksmärchen aus dem Jeyporeland. Mit Anmerkungen von W.E. Roberts und W. Anderson. Berlin 1959.
- ANDREJEV - Andrejev, N.P.: Az orosz mesetípusok Aarne-rendszerű mutatója. /Ford.: Mándoki L./ Budapest 1960.
- BALYS - Balys, J.: Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas. Kaunas 1936.
- BARAG - Barag, L.R.: Sjužety i matyvy belaruskich narodnych kazak. Minszk 1978.
- BARAG/NOVIKOV 1-3 - Barag, L.G./Novikov, N.V.: Narodnye russkie skazki A.N. Afanaseva 1-3, Moszkva 1984-1985.
- BIHARI - Bihari, A.: Magyar hiedelemmonda katalógus. Budapest 1980.

- BN - Berze Nagy J.: Magyar népmesetípusok 1-2, Pécs 1957.
- BOGGS FFC 90 - Boggs, R.S.: Index of Spanish Folktales. Helsinki 1930.
- BP - Bolte, J./Polivka, G.: Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm 1-5, Hildesheim-New York 1982.
- BRÜCKNER - Brückner, W. /ed./: Volkserzählung und Reformation. Ein Handbuch zur Tradierung und Funktion von Erzählstoffen und Erzählliteratur im Protestantismus. Berlin 1974.
- CHAUVIN - Chauvin, V.: Bibliographie des ouvrages arabes 1-12, Liège 1892-1922.
- CHOI - Choi, In-Hak: A Type Index of Korean Folktales. Seoul 1979.
- CHRISTIANSEN FFC 175 - Christiansen, R.Th.: The Migratory Legends. A proposed List of the Types a systematic Catalogue of the Norwegian Variants. Helsinki 1958.
- D'ARONCO, Toscana - D'Aronco, G.: Indice delle fiabe toscane. Firenze 1953.
- DELARUE 1 - Delarue, P.: Le conte populaire français 1, Paris 1957.
- DELARUE/TENÉZE 2 - Delarue, P./Tenéze, M.-L.: Le conte populaire français 2, Paris 1963.
- de MEYER, Conte - de Meyer, M.: Le conte populaire flamand. FFC 203. Helsinki 1968.
- DVOŘÁK - Dvořák, K.: Soupis staročeských exempel. Praha 1978.
- EB - Eberhard, W./Boratav, P.N.: Typen türkischer Volksmärchen. Wiesbaden 1953.
- EM - Enzyklopädie des Märchens 1-5, Berlin-New York 1977-1987 /begründet von K.Ranke/

- ESPINOSA - Espinosa, A.M.: Cuentos populares españoles 1-3, Madrid 1946-1947.
- FRENZEL, Stoffe - Frenzel, E.: Stoffe der Weltliteratur. Lexikon dichtungsgeschichtlicher Längsschnitte. Stuttgart 1970.
- GRIMM DS - Brüder Grimm: Deutsche Sagen. Berlin 1983.
- GULLAKJAN - Gullakjan, S.A.: Ukazatel' motivov armjanskich volšebnych skazok. Jereván 1983.
- GYÖRGY - György L.: A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai. Budapest 1934.
- GYÖRGY, Vándoraneidoták - György L.: Világjáró anekdoták. Budapest 1941.
- HACKMAN FFC 6 - Hackman, O.: Katalog der Märchen der finn-ländischen Schweden. Leipzig 1911.
- HAIDING 1965 - Haiding, K.: Österreichs Sagenschatz. Wien 3 1965.
- HAIDING 1969 - Haiding, K.: Märchen und Schwänke aus Oberösterreich. Berlin 1969.
- HODNE - Hodne, Ø.: The Types of the Norwegian Folk-tale. Oslo 1984.
- HONTI - Honti, H.: Verzeichnis der publizierten ungarischen Volksmärchen. FFC 81. Helsinki 1928.
- HÖTTGES - Höttges, V.: Typenverzeichnis der deutschen Riesen- und riesischen Teufelssagen. FFC 122. Helsinki 1937.
- IKEDA FFC 209 - Ikeda, H.: A Type and Motif Index of Japanese Folk-Literature. Helsinki 1971.
- JASON, Types - Jason, H.: Types of Oral Tales in Israel 2, Jerusalem 1975.
- KANDRA K. 1897 - Kandra K.: Magyar mythologia. Eger.
- KOMÁROMY A. 1910 - Magyarországi boszorkányperek oklevéltára. Budapest.

- KRZYŻANOWSKI - Krzyżanowski, J.: Polska bajka ludowa w układzie systematycznym 1-2, Warszawa 1965.
- KURDOVANIDZE - Kurdovanidze, T.L.: Szužety i motivy gruzinskich volšebnych skazok. In: Literaturnye vzaimosvjazi 6, Tbiliszi 1976, 240-263.
- LAPORT FFC 101 - Laport, G.: Les contes populaires wallons. Helsinki 1932.
- LIUNGMAN, Volksmärchen - Liungman, W.: Die schwedischen Volksmärchen. Berlin 1961.
- LO NIGRO - Lo Nigro, S.: Racconti popolari siciliani. Classificazione e bibliografia. Firenze 1957.
- LŐRINCZ - Lőrincz, L.: Mongolische Märchentypen. Budapest 1979.
- MARZOLPH - Marzolph, U.: Typologie des persischen Volksmärchens. Beirut 1984.
- MASSIGNON - Massignon, G.: Le Conte populaire en Corse. In: Internationaler Kongress der Volkerzählungsforscher in Kiel und Kopenhagen. Berlin 1961, p. 172-178.
- MNr. - A Magyarság Néprajza 1-4, Budapest é.n.
- MOSER-RATH - Moser-Rath, E.: Predigtmärlein der Barockzeit. Berlin 1964.
- MOSER-RATH, Schwank - Moser-Rath, E.: Lustige Gesellschaft. Schwank und Witz des 17. und 18. Jahrhunderts in kultur- und sozialgeschichtlichem Kontext. Stuttgart 1984.
- mot. - Thompson, S.: Motif-Index of Folk-Literature. 1-6, Copenhagen 1955-1958.
- MÜLLER/RÖHRICH - Müller, I./Röhrich, L.: Deutscher Sagenkatalog. X. Der Tod und die Toten. Deutsches Jahrbuch für Volkskunde 13. Bd. 1967/II, p. 346-397.

- NL
NOVIKOV, Obrazy
NOWAK
Ó SUILLEABHÁIN/
CHRISTIANSEN FFC 188
PALAVESTRA, V./
FABIJANIĆ, R. 1958
PETZOLDT, Deutsche
Volkssagen
PETZOLDT, Historische
Sagen
PLENZAT
PROPP, Istoričeskie korni
RANKE
RANKE FFC 114
RANKE, K. 1978
- Magyar Néprajzi Lexikon 1-5, Budapest.
  - Novikov, N.V.: Obrazy vostočnoslavjanskoj volšebnoj skazki. Leningrád 1974.
  - Nowak, U.: Beiträge zur Typologie des arabischen Volksmärchens. Freiburg im Breisgau 1969.
  - Ó Suilleabháin, S./Christiansen, R. Th.: The Types of the Irish Folktale. Helsinki 1967.
  - Narodne pripovijetke iz Bosne. Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 3, 1958, p. 155-181.
  - Petzoldt, L.: Deutsche Volkssagen. München 1978.
  - Petzoldt, L.: Historische Sagen 1-2, München 1976-1977.
  - Plenzat, K.: Die ost- und westpreussischen Märchen und Schwänke nach Typen geordnet. Elbing 1927.
  - Propp, V.Ja.: Istoričeskie korni volšebnoj skazki. Leningrád 1985.
  - Ranke, K.: Schleswig-holsteinische Volksmärchen 1-3, Kiel 1955-1962.
  - Ranke, K.: Die zwei Brüder. Eine Studie zur vergleichenden Märchenforschung. Helsinki 1934.
  - Ranke, K.: Die Welt der Einfachen Formen. Studien zur Motiv-, Wort- und Quellenkunde. Berlin-New York 1978.

- REHERMANN
ROBERTS
RÖHRICH, Märchen und
Wirklichkeit
RÖHRICH, Sage und Märchen
SCHERF
SCHULLERUS FFC 78
SCHWARZBAUM, Studies
SCHRAM F.
SIMONSUURI FFC 182
SINNINGHE FFC 132
St.DICT.
SUS
SWAHN
- Rehermann, E.H.: Das Predigtexempel bei protestantischen Theologen des 16. und 17. Jahrhunderts. Göttingen 1977.
  - Roberts, W.E.: The Tale of the Kind and the Unkind Girls. Berlin 1958.
  - Röhrich, L.: Märchen und Wirklichkeit. Wiesbaden 1956.
  - Röhrich, L.: Sage und Märchen. Erzählforschung heute. Freiburg 1976.
  - Scherf, W.: Lexikon der Zaubermärchen. Stuttgart 1982.
  - Schullerus, A.: Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten. Helsinki 1928.
  - Schwarzbaum, H.: Studies in Jewish and World Folklore. Berlin 1968.
  - Schram F.: Magyarországi boszorkányperek /1529-1768/ 1-3, Budapest 1970-1982.
  - Simonsuuri, L.: Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen. Helsinki 1961.
  - Sinninghe, W.R.J.: Katalog der niederländischen Märchen-, Ursprungssagen-, Sagen- und Legendenvarianten. Helsinki 1943.
  - Leach, M. /ed./: Funk and Wagnells Standard Dictionary of Folklore 1-2, New York 1949.
  - Barag, L.G. /Berezovskij, I.P./Kabašnikov, K.P./Novikov, N.V.: Sravnitel'nyj ukazatel' sjužetov. Vostočnoslavjanskaja skazka. Leningrád 1979.
  - Swahn, J.Ö.: The Tale of Cupid and Psyche. Lund 1955.

- SVEINSSON FFC 83 - Sveinsson, E.Ó.: Verzeichnis isländischer Märchenvarianten. Helsinki 1929.
- SZÉCSI F. 1936 - Szécsi F.: Szállóigék. Budapest 1936.
- SZENDREY - SZENDREY Zs.: Magyar népmondatípusok és tipikus motívumok. Ethnographia 33/1922/45-64.
- THOMPSON, Folktale - Thompson, S.: Folktale. Berkeley/Los Angeles/London 1977.
- THOMPSON/ROBERTS FFC 180 - Thompson, S./Roberts, W.E.: Types of Indic Oral Tales. Helsinki 1960.
- TILLE FFC 34 - Tille, V.: Verzeichnis der böhmischen Märchen. Helsinki 1921.
- TING FFC 223 - Ting, N.-T.: A Type Index of Chinese Folktales. Helsinki 1978.
- TUBACH - Tubach, F.C.: Index exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales. FFC 204. Helsinki 1969.
- von SYDOW - von Sydow, C.W.: Selected Papers on Folklore. Copenhagen 1948.
- UTHER - Uther, H.-J.: Behinderte in populären Erzählungen. Berlin/New York 1981.
- ŽIRMUNSKIJ - Žirmunskij, V.M.: Skazanie ob Alpamyše i bogatyrskaja skazka. Moskva 1960.

The Types of the Hungarian Tales of Magic

(Résumé)

AaTh 300 The Dragon-Slayer

AaTh 300A The Fight on the Bridge

AaTh 300A^X The Princess in Won

Monster Locked in a Hoop. The monster gets three gulps of water from the hero, which frees him from the hoop. The monster kidnaps the hero's wife from home. The hero has three tries to free his wife from the monster, without success each time. Finally, the monster cuts up the hero. After the resurrection of the hero, he liberates his wife with the help of a miraculous horse and has a share in killing the monster.

MNK 300A^{XX} The Dragon-Slaying Horse

The dragon /monster/ is killed by his own horse, in the following way: while pursuing the hero of the tale, the dragon is thrown off by the miraculous horse. Normally, the horse of the hero urges the dragon's steed to do so. Rarely the mount kills its rider by kicking him in the head. /A motif closing off a type chain./

AaTh 301 The Three Stolen Princesses

AaTh 301A Quest for a Vanished Princess

MNK ^X301A The Bacon Fortress (Die Speckfestung)

In a king's garden a splendid castle is being built from bacon. A supernatural creature pilfers the bacon castle every night. The two elder sons of the king fail to protect the fortress while the youngest inflicts a wound on the supernatural being. This motif is continued by type AaTh 301A.

MNK ^X301A Evening and His Brothers (Abend, Mitternacht und Morgendämmerung)

The brothers are born in miraculous circumstances the same night. Their mother names them after the times of day they are born: Evening, Midnight and Dawn. The three brothers behave like adults from the moment of their birth. This motif is continued by type AaTh 301A.

AaTh 301B The Strong Man and His Companions (Pine-twister, Cliff-breaker)

MNK ^X301B Stumpy Cow's Son

A mother animal /cow, mare, goat/ resurrects the hero with her breath. This motif usually precedes or follows type AaTh 301B.

AaTh 302 The Ogre's (Devil's) Heart in the Egg

AaTh 302^X Fight with the wild animals which contain the pigeons with the devil's external soul.

MNK ^X302^X The Leaden-Headed Friar

A version of the AaTh 302A^X type /Fight with the wild animals/ which is about the power of the leaden-headed friar hidden outside his body.

AaTh 302IIa The Wife-Abducting Dragon

The dragon kidnaps the woman on the way. This motif derives from type AaTh 302 and should not be confused with type AaTh 300A^X /The Princess is Won/.

AaTh 303 The Twins or Blood-Brothers

AaTh 303A Six Brothers Seek Seven Sisters as Wives

AaTh 304 The Hunter

AaTh 306 The Danced-out Shoes

AaTh 307 The Princess in the Shroud

AaTh 310 The Maiden in the Tower

AaTh 311 Rescue by the Sister

AaTh 312D Brother Saves his Sister and Brothers from the Dragon

AaTh 313A The Girl as Helper of the Hero on his Flight

AaTh 313B The Forbidden Box

AaTh 313C The Forgotten Fiancée

AaTh 314 The Youth Transformed to a Horse (Goldener)

AaTh 314A The Shepherd and the Three Giants

AaTh 315 The Faithless Sister

AaTh 316 The Nix of the Mill-pond

AaTh 317 The Stretching Tree

AaTh 318 The Faithless Wife

AaTh 321 Eyes Recovered from Witch

AaTh 322^X Magnetic Mountain Pulls Everything to it

AaTh 325 The Magician and his Pupil

AaTh 326 The Youth Who Wanted to Learn What Fear Is

AaTh 326A Soul Released from Torment

AaTh 327A Hansel and Gretel

AaTh 327B The Dwarf and the Giant

AaTh 327B^X Thumbling as Rescuer

AaTh 327C The Devil (Witch) Carries the Hero in a Sack

AaTh 328 The Boy Steals the Giant's Treasure

MNK ^X328 Incula = AaTh 328 (two girls)

AaTh 328A^X Three Brothers Steal Back the Sun, Moon and Star

AaTh 329 Hiding from the Devil

AaTh 330 The Smith Outwits the Devil

AaTh 330A The Smith and the Devil (Death)

AaTh 330B The Devil in the Knapsack (Bottle, Cask)

AaTh 330D Bonhomme Misère

AaTh 331 The Spirit in the Bottle

AaTh 332 Godfather Death

AaTh 332F^X Poverty Locked Up

AaTh 333 The Glutton (Red Riding Hood)

AaTh 334 Household of the Witch

AaTh 335 Death's Messengers

AaTh 336 Death Washes His Feet

MNK 336A^X The Good Weaver, the Good Spinner, the Good Sewer

A poor man or woman has three daughters: one weaves well, the other spins well and the third sews well. On her way the third girl meets ghost knights. At home her father, who is Death having his feet washed, devours the inquisitive girl.

AaTh 360 Bargain of the Three Brothers with the Devil

AaTh 361 Bear-skin

AaTh 361^X Wolf Threatens to Eat Hero (der eisenköpfige Wolf)

AaTh 365 The Dead Bridegroom Carries off his Bride (Lenore)

MNK 365C^X Cast-off Mistress Returning from the Grave (dead sister)

The mistress of the lad drives away the spirit of the dead girl. She offers a sword instead of her arm to the ghost.

- AaTh 366 The Man from the Gallows
 AaTh 368C^X Baba Dochia
 AaTh 400 The Man on a Quest for his Lost Wife
 MNK 400A^X Argirus

Someone steals the fruit of a magic tree every night. The owner of the tree has it guarded by his three sons in three consecutive nights. The two elder sons fall asleep, while the youngest remains awake with the help of a little mouse. He captures and seduces the fairy girl coming to the tree as a swan. The girl forbids the boy to speak about her. The boy breaches his promise and the girl flies off in the shape of a bird. The hero sets out to find his wife. He falls asleep three times when he is supposed to meet his wife. With the help of supernatural beings he finds his love.

- MNK 400B^X The Wondrous Woman

The hero rescues the wondrous woman from a lake. She helps the hero to fulfil difficult tasks as his wife. The hero boasts of his wife who leaves him then.

- MNK 400C^X Nicholas of World Beauty

The hero sets out to find Fairy Helen. He hires himself to her as coachman. He gets miraculous garments from the magic steeds. Clad in those clothes, he follows Fairy Helen to the church, who falls in love with the handsome knight and marries him.

- AaTh 401 The Princess Transformed into Deer
 AaTh 401A Enchanted Princesses and their Castles
 AaTh 402 The Mouse (Cat, Frog, etc.) as Bride
 AaTh 403A The Wishes
 AaTh 403B Strawberries under the Snow
 AaTh 407B The Devil's (Dead Man's) Mistress
 AaTh 408 Three Oranges
 AaTh 409A The Girl as Goat (Jackdaw)
 AaTh 409A^X Snake Princess is Disenchanted by Being Thrown on Fire
 AaTh 409B^X Child Weeping in his Mother's Womb is Promised Supernatural Wife
 AaTh 410 Sleeping Beauty
 MNK 411^X The Lily Girl

The king is brooding, not able to find himself a wife. A bird promises to show him the way to his would-be bride. He finds a glass man in a glass castle. With the help of the bird the king reaches the fairy castle and finds the lily girl on whom the bird alights. The lily turns into a beautiful girl and the king marries her.

- AaTh 412A^X Young Man Bathes Successively in Springs of Health, Wealth and Wisdom
 AaTh 413 Marriage by Stealing Clothing
 AaTh 413A^X Childless Woman Bears Fig
 AaTh 425A The Monster (Animal) as Bridegroom (Cupid and Psyche)
 AaTh 425B The Disenchanted Husband: the Witch's Tasks
 AaTh 425C Beauty and the Beast
 AaTh 425L The Padlock on the Enchanted Husband
 MNK 425X^X Gorgeous Grapes, Smiling Apple, Bloomy Peach

The youngest daughter of a king asks her father for gorgeous grapes, a smiling apple and a bloomy peach. On the way, her father is forced to promise his daughter to a pig. The animal husband turns into a fine man and presents his wife with the desired fruits.

- AaTh 432 The Prince as Bird
 AaTh 440 The Frog King or Iron Henry
 AaTh 441 Hans my Hedgehog
 AaTh 449 The Tsar's Dog (Sidi Numan)
 AaTh 450 Little Brother and Little Sister
 MNK 450A^{XX} The Cut-off Breast (initial motif)

The wife cuts off her breast and fries it for her husband. Normally the introductory motif to type AaTh 450.

- MNK 450B^{XX} The stepmother wants to kill the children but they escape (initial motif)
 AaTh 451 The Maiden Who Seeks her Brothers
 AaTh 452A^X Sister Rescued from Devil
 AaTh 461 Three Hairs from the Devil's Beard
 MNK 463^{XX} The King with Weeping and Laughing Eyes (Der König mit dem weinenden und lachenden Auge)

One of the king's eyes is always weeping, the other is always laughing.

His three sons go and see him one by one to find out the reason. Only the youngest learns the truth. Wearing his father's armour, he sets out mounted on a nag chosen from his father's stud-farm.

- AaTh 463A^X Quest for Father's Friend
 AaTh 465C A Journey to the Other World
 AaTh 470 Friends in Life and Death
 AaTh 470A The Offended Skull (Status)
 AaTh 470B The Land Where No One Dies
 AaTh 471A The Monk and the Bird
 AaTh 475 The Man as Heater of Hell's Kettle
 AaTh 476^X In the Frog's House
 MNK 476^X John of the Carnation Hair

A poor woman has her son baptised. His god-mother is a frog woman. After being cut up several times, the boy acquires supernatural powers.

- AaTh 480 The Spinning Woman by the Spring. The Kind and the Unkind Girls
 MNK 481^X Two Girls at the Bear's (Devil's) House

Stepmother chases the girl away from home. During her wandering the girl reaches a cottage in the woods and does a cat a good turn. The owner of the house is a bear whom the girl lets in. The bear turns into a handsome lad and marries the girl. After some time she returns home for a visit. The stepmother's real daughter is envious of her good luck but comes to grief as the bear kills her.

- AaTh 500 The Name of the Helper (Rumpelstilzchen, Tom-Tit-Tot)
 AaTh 501 The Three Old Woman Helpers
 AaTh 502 The Wild Man
 AaTh 503 The Gifts of the Little People
 AaTh 506 The Rescued Princess
 AaTh 507 The Grateful Dead Man (Der Kopf des Unholdes)
 AaTh 507A The Monster's Bride
 AaTh 507B The Monster in the Bridal Chamber
 AaTh 507C The Serpent Maiden
 AaTh 510A Cinderella
 AaTh 510B The Dress of Gold, of Silver, and of Stars (Cap o' Rushes)
 AaTh 511 One-Eye, Two-Eyes, Three-Eyes
 AaTh 511A The Little Red Ox

- AaTh 514 The Shift of Sex
 AaTh 516 Faithful John
 MNK 516^X Amicus and Amelius

One of two friends looking completely alike is in search of a wife. He engages in a fight for his friend. Upon his return, his wife and accomplices cripple the man in search of a wife. His friend who is indebted to him sheds his children's blood for the recovery of the maimed friend. The man in search of a wife takes revenge on his adversaries.

- AaTh 517 The Boy who Learned Many Things
 AaTh 518 Devils (Giants) Fight over Magic Objects
 AaTh 518^X Unjust Umpire Misappropriates Disputed Goods
 AaTh 519 The Strong Woman as Bride (Brunhilde)
 AaTh 530 The Princess on the Glass Mountain
 AaTh 530A The Pig with the Golden Bristles
 AaTh 531 Ferdinand the True and Ferdinand the False
 AaTh 532 I Don't Know
 AaTh 532^X Son of the Cow (God's Godson)
 AaTh 533 The Speaking Horsehead
 AaTh 533^X The Snake Helper
 AaTh 537 Etana. The Marvellous Eagle Gives the Hero a Box
 AaTh 545B Puss in Boots
 AaTh 545D^X The Bean King (Erbsenfinder)
 AaTh 550 Search for the Golden Bird
 AaTh 551 The Sons on a Quest for a Wonderful Remedy for their Father
 AaTh 552A The Three Animals as Brothers-in-Law
 MNK 552A^X Dragons as Brothers-in-Law (the same as type AaTh 552A, with dragons replacing the animals)
 MNK 552A^{XX} Planets as Brothers-in-Law (the same as type AaTh 552A, with planets replacing animals)
 MNK 552A^{XXX} Brothers-in-Law of the Sun (the same as type AaTh 552A, with the brothers-in-law of the Sun replacing the animals)
 AaTh 554 The Grateful Animals
 AaTh 555 The Fisher and his Wife
 AaTh 556^FX The Shepherd in the Service of a Witch
 AaTh 559 Dungbeetle
 AaTh 560 The Magic Ring

- AaTh 561 Aladdin
 AaTh 562 The Spirit in the Blue Light
 AaTh 563 The Table, the Ass and the Stick
 AaTh 565 The Magic Mill
 AaTh 566 The Three Magic Objects and the Wonderful Fruits (Fortunatus)
 AaTh 567 The Magic Beard-heart
 AaTh 569 The Knapsack, the Hat, and the Horn
 MNK 569A^x The Crow King

As instructed by the shepherds, the poor man only accepts the magic salt mill from the crow king. Hereafter the tale goes on more or less like type AaTh 569.

- AaTh 570 The Rabbit-herd
 AaTh 571 "All Stick Together"
 AaTh 571B The Himphamp
 AaTh 575 The Prince's Wings
 AaTh 590 The Prince and the Arm Bands
 MNK 590^x The Invincible Sword (The Hero Dismembered)

The first part of the tale tallies with type AaTh 315. The continuation: The hero is stripped of his magic weapons and cut up. Upon his request his parts are tied to the back of a horse in a sack. The horse takes him to the princess and her mother. He is put together, resurrected and sent to avenge himself on the faithless wife (mother) and kill the robber chief. Transformed into a bird, the hero gets near the castle of the robber, changes back into a human being and destroys the unfaithful woman and the chieftain of the robbers.

MNK 590A^x The Unfaithful Wife

It differs from the previous type MNK 590^x in that the hero gets magic tools from the snake king at the beginning of the story.

- AaTh 592 The Dance among Thorns
 AaTh 593 Fiddevav
 MNK 594^x = AaTh 987 (False Magician Exposed by Clever Girl)
 AaTh 612 The Three Snake-Leavers
 AaTh 613 The Two Travellers (Truth and Falsehood)
 AaTh 621 The Louse-Skin

- AaTh 650A Strong John
 MNK 650D^x Scatty Jack

Fed up with her son's idleness, the mother sends him to work. The boy has enormous appetite, so he is expensive to keep. He has large tools made by a blacksmith and agrees with a rich man to thrash his corn in a short time. The tale often continues with AaTh 301B (The Son of the White Horse). The landlord or king gives the hero hard tasks (e.g. plowing). The hero either slaps the king in the face or is sent to war from where he returns victorious. Thus in the end he marries his master's daughter.

- AaTh 651^x Devil as Helper with Harvest
 AaTh 652 The Prince Whose Wishes Always Come True: the Carnation
 AaTh 653 The Four Skillful Brothers
 AaTh 653A The Rarest Thing in the World
 AaTh 654 The Three Brothers
 AaTh 655 The Wise Brothers
 AaTh 656^x Abused Soldier Receives Help of the Devil and Avenges Himself on his Captain
 AaTh 660 The Three Doctors
 AaTh 665 The Man Who Flew like a Bird and Swam like a Fish
 MNK 666^x The Prince Becoming a Bird

The prince decides to get himself a wife. He reaches the princess' home in the shape of a bird and kidnaps her.

- AaTh 670 The Animal Languages
 AaTh 675 The Lazy Boy
 AaTh 676 Open Sesam
 AaTh 700 Tom Thumb
 AaTh 701 The Giant's Toy
 AaTh 706 The Maiden Without Hands
 AaTh 707 The Three Golden Sons
 MNK 707^x The Two Golden-Haired Brothers

A prince or one of his men overhears three sisters talking. All three wish to marry the prince (or the elder ones courtiers). The youngest promises to give birth to two children with golden hair. The prince takes her to wife. In the absence of her husband, she gives birth to golden-haired children, who are killed by a scheming woman. Speaking trees grow

out of the bodies of the dead children. When the trees are burnt, two brothers spring to life from the sparks. They get back to the royal court, and the plotters are duly punished.

AaTh 709 Snow-White

AaTh 710 Our Lady's Child

MNK 714^X Genoveve

The count goes to war and entrusts his pregnant wife to the care of the majordomo. The majordomo importunes the woman with his love but she resists. He slanders her, orders her to be taken to the forest and killed. The order is not carried out and the countess gives birth to her son in a cave. The count returns from battle, and some time later the truth comes to life. The count has the wicked majordomo executed.

MNK 715^X The Old Man's Rooster and the Old Woman's Hen

The old woman's hen lays an egg every day. The old man's cock is of no use whatever, so his master drives him off or thrashes him. In his grief, the cock takes to the road. On his way he devours a wolf, a fox and a stream. He arrives at the robbers' den or the king's court, where they want to kill him but he escapes with the help of the wolf, the fox and the stream. The little rooster comes across treasures and returns home with them. Envious of her husband's good luck, the old woman sends her hen a-wandering. The hen fares badly and the old woman kills the hen.

MNK 715B^X The Cockerel's Diamond Half-Penny

A poor woman's rooster finds a coin in the rubbish. The king (or rich man) borrows or takes away the money. The rooster sets out to get back the money. The king has the cockerel thrown in a well, then into fire. The cock puts out the fire with the water he imbibed in the well. The king casts the cock in a wasps' nest, but the bird sucks the wasps up in his craw. The king (emperor or sultan) puts the cockerel in his baggy trousers, but the wasps sting him all over. The king has to allow the rooster into his treasury to find the coin. The cock sucks up all the treasures there and takes them home to his mistress.

AaTh 717^X Meat Stolen for Poor Turn to Roses

AaTh 720 My Mother Slew Me; My Father Ate Me

MNK 721^X = AaTh 780 (The Singing Bone)

AaTh 723^X Hero Binds Midnight, Dawn, and Midday

AaTh 725 The Dream

MNK 725A^X = AaTh 725 + 655

AaTh 726 The Oldest on the Farm

AaTh 736 Luck and Wealth